SADOVEANU

Cozma Răcoare

273

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

Mihail Sadoveanu

Cozma Răcoare

POVESTIRI

Prefața de DUMITRU S O L O M O N
Tabel cronologic de *Geo Şerban*

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1965

Cuprins

NOTĂ 5

PREFAȚĂ 6

TABEL CRONOLOGIC 26

CÎNTECUL DE DRAGOSTE 42

I 42

II 48

III 52

ÎNTR-UN SAT, ODATĂ 59

COZMA RĂCOARE 68

SLUGA 79

PĂCAT BOIERESC 85

I 85

II 94

III 98

IV 103

V 106

VI 110

VII 114

SFATURI VECHI 117

CEL MAI TARE 129

LA IARMAROC, LA MEREȘTI 140

NECREDINCIOSUL 145

O UMBRĂ 149

FÎNTÎNA HAZULUI 157

O ISTORIE DE DEMULT 165

MERGÎND SPRE HÎRLĂU 171

EMIGRANȚII LA BRAZILIA 182

CODRUL 190

SINGURĂTĂȚI 201

CÎNTECUL AMINTIRII 208
HOȚUL 216
CEASUL AL DOILEA 223
O MICĂ CERCETARE 233
CENUȘĂREASA 241
UN INSTIGATOR 250
ION RUSU UNGUREANU 259
ȘASE SUTE DE LEI 265
PE DRUMURI ÎNCURCATE 271
BORDEIENII 276
POVESTEA BACIULUI TOMEGEA 336
ÎN ZIUA ACEEA DE MART 1907… 345
UN OM NĂCĂJIT 350
DIN MOLDOVA... 355
BULBOANA LUI VĂLINAȘ 362
I 362
II 368
III 373
IV 378
V 384
VI 388
VII 392
VIII 398
Broz 400
HANU-ANCUȚEI 415
Iapa lui Vodă 416
Haralambie 424
Balaurul 432
Fîntîna dintre plopi 442
Cealaltă Ancuță 458
Județ al sărmanilor 471
Negustor lipscan 479
Orb sărac 491
Istorisirea Zahariei fîntînarul 500

NOTĂ

Al doilea volum de povestiri ale lui Mihail Sadoveanu în „Biblioteca pentru toți” (primul a cuprins istorisiri despre vînători şi pescari, B.P.T., 1980, nr. 44) include scrieri inspirate din viața satului românesc (inclusiv *Hanu-Ancuței).* Textele au fost orînduite cronologic, ținîndu-se seama de data primei apariții în volum (dată notată la sfîrşitul fiecărei bucăți). Singura excepție de la criteriul cronologic o constituie povestirea *Broz,* ulterioară ciclului *Hanu-Ancuței*, care a fost aşezată înainte de acesta, grupîndu-se astfel la un loc istorisirile care nu fac parte din ciclul amintit.

Textele sînt reproduse după seria de *Opere* – M. Sadoveanu (vol. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII şi XIV) apărute la E.S.P.L.A.

„Biblioteca pentru toți”

PREFAȚĂ

Sadoveanu, ca şi Creangă ori Rebreanu, a tins către o imagine *universală* a țăranului român. Dacă însă Creangă şi, mai cu seamă, Rebreanu au dat îndeosebi esențe artistice, Sadoveanu şi-a înscris observația într-un ciclu structurat istoric, opera sa oglindind simultan permanența şi devenirea, vîrstele, biologice şi istorice, ale țăranului. De aici şi sentimentul foarte viu că opera sadoveniană defineşte un univers complet, în generalitatea lui, dar şi în detaliul specific, subliniindu-i cu deosebire continuitatea şi soliditatea.

E un univers proiectat pe dimensiuni mari, fără început şi fără sfîrşit ca însăşi firea, etern şi schimbător, enigmatic şi generos. Personajele depozitează şi transmit imagini din vremuri imemoriale, locurile înseşi au vibrația lor interioară fiindcă dețin amintirea unor drame omeneşti petrecute, experiențele se succed aparent pe o linie întreruptă, în realitate repetă şi întăresc elementul statornic.

Toate vîrstele istorice, de la aceea a lui Ştefan cel Mare pînă la aceea contemporană prozatorului, – şi parcă toate în egală măsură respiră contemporaneitate şi istoricitate – beneficiază de cel puțin două valori spirituale constante: eroicul şi eticul. Pe eroii din diverse timpuri ai lui Sadoveanu îi învecinează şi-i leagă condiția perpetuă a luptei pentru apărarea unei legitimități, a unui principiu etic, a dreptului la existență sau la dragoste. Ioniță Comisul revendică vechi drepturi răzăşeşti înaintea lui Vodă Sturza *(Iapa lui Vodă),* Anița îşi ucide bărbatul impus şi plăteşte cu viața tăria de a-şi fi apărat dreptul la dragoste *(O istorie de demult),* Vitoria Lipan îşi atribuie misiunea justițiară de a descoperi şi pedepsi pe asasinii bărbatului ei pe temeiul unui crez moral situat „deasupra” legilor şi autorităților *(Baltagul),* Gheorghe Ursu îşi

face dreptate cu sapa în fața jefuitorilor „legali” *(Ion Rusu Ungureanu).*

Ei îşi păzesc cu străşnicie lumea lor, materială şi spirituală, şi doar o presiune din afară îi poate smulge din acest univers al suferinței dar şi al solidarității (vezi cazul lui Ion Ursu ori al lui Petrea Străinul). Sadoveanu a concentrat în zbuciumata lume a țăranului român un întreg tezaur de virtuți etice, iar dacă primele sale povestiri vădeau o idealizare a ei, era pentru că la începutul secolului mediul țărănesc constituia singurul refugiu al aspirațiilor către puritate, noblețe sufletească şi firesc nutrite de un scriitor umanist.

Satul, cu atmosfera lui frustă, cu obiceiuri şi relații dominate de stima aproape superstițioasă pentru adevăr şi cinste, îi sugera prozatorului iluzia unei insule a omului „natural”, nepervertit de viciile civilizației, de compromisurile morale proprii altor medii sociale. Totodată însă, lăsîndu-i mult în urmă pe contemporanii minori care, suprapunîndu-şi scrierile fie ideologiei semănătoriste, fie celei poporaniste, nu reuşeau să descopere dramele izvorîte din opresiunea socială a țăranului, Sadoveanu era cel dintîi prozator receptiv la întreaga complexitate a vieții țărăneşti. El s-a apropiat, cu o mare intuiție realistă – contestată de unii critici ai epocii – de sursele adevărate ale suferințelor țăranului român, indicînd toți factorii opresivi (boierii, vechilii, perceptorii, notarii, primarii, popii etc.) care îl deposedau de drepturile tradiționale.

De aceea, în literatura lui Sadoveanu țăranul nu este pus față în față cu oraşul corupt, ticălos şi cu „străinul” uzurpator, ca în mediocra proză semănătoristă, ci plasat în centrul unor contradicții sociale complexe, ca victimă a exploatării organizate pe planul întregii orînduiri a vechii Romînii.

Este prima mare calitate de concepție ce deosebeşte opera lui Sadoveanu de literatura semănătoristă şi în acelaşi timp o calitate definitorie de prozator realist.

Calitatea realistă n-a fost – cel puțin în rîndul criticii – un

bun cîştigat de la început. Aceeaşi povestire sau volum primea calificativele, cele mai diferite, cele mai contradictorii: naturalism, în spirit zolist (H. Sanielevici), romantism (E. Lovinescu), realism şi romantism (G. Ibrăileanu) etc. Adevărul este că nuvelele lui Sadoveanu, şi îndeosebi cele inspirate din mediul rural, aveau darul să provoace derută în chiar sertarele critice bine organizate. Ele promovau eroul romantic căruia *„un anumit sentiment îi copleşeşte întreaga activitate sufletească”*{1} dar, naturaliste *„prin subiecte* şi *prin observaţie”* se apropiau de *„forma specifică a naturalismului rusesc”*{2} (Lovinescu), deţineau atribute romantice ca *„imaginaţia şi sentimentul”,* dar aveau la bază *observaţia realistă* (Ibrăileanu).

Amintindu-i criticului de primitivii italieni, pe care *„nu-i interesa preciziunea figurilor în parte, ci totalitatea lor”,* Sadoveanu era pentru Lovinescu un *„scriitor de compoziţie”; „neadîncind viaţa sufletească a eroilor lui, ne zugrăveşte în largi tablouri păturile de jos, cu un sumbru penel şi cu un pesimism ce reduce pe om la jocul instinctelor animalice”*{3}.

Aeeaşi premisă îl va duce însă pe G. Călinescu la o concluzie cu totul deosebită: *„Indivizii au o autenticitate fenomenală, nu însă una structurală. Mişcările, vorbele lor potolite ori repezite sînt verosimile în sine, fiinţa lor organică e cețoasă prin definiţie şi nu s-ar putea face nici o deducţie psihologică pe temeiul ei. Într-asta stă şi* poezia *acestei literaturi în care nici nu sînt eroi ci un singur specimen uman în sute de ipostaze”*{4} (s.n.).

În timp ce Eugen Lovinescu fixează două faze ale literaturii lui Sadoveanu (prima, a *„romantismului eroic”,* a doua, a *„naturalismului”),* G. Ibrăileanu stabileşte simultaneitatea celor două moduri.{5}

Şi, firește, disputa în jurul facturii prozei sadoveniene nu se opreşte aici. Elementul clasic este şi el implicat, dacă nu denumit ca atare, întrucît sentimentul care *„copleşeşte întreaga activitate sufletească”,* acea *pasiune unică* şi mistuitoare atît de caracteristică eroului sadovenian, venea de

fapt din clasicism, iar prezența aproape explicită a conceptului etic în majoritatea faptelor relatate poate fi deasemeni considerată ca fiind de proveniență clasică. G. Călinescu nu ezită să amintească, analizînd *Baltagul,* de tragedia greacă (după cum acțiunea de pedepsire întreprinsă de Vitoria Lipan îi va suscita comparația cu Hamlet).

Confluența atîtor procedee şi viziuni, la care Ibrăileanu va adăoga pe aceea folclorică fundamentală, deschidea posibilități infinite de interpretare a prozei lui Sadoveanu şi conferea totodată acesteia o extraordinară bogăție de sensuri şi valori.

*

Scrierile despre sat ale nuvelistului Sadoveanu, dirijate încă de la primele volume (apărute în 1904: *Povestiri, Dureri înăbuşite, Crîşma lui Moş Precu)* pe o linie realistă – dincolo de duioşie, melancolie, sentimentalitate, care nu dădeau decît nota particulară acestui realism – ar putea fi împărțite, în linii mari, în două categorii: dramele dreptății şi dramele pasiunii. (Titulatura de *povestitor* aplicată de multă vreme scriitorului, în virtutea mai ales a *tehnicii* sale artistice şi a înrudirii mărturisite cu literatura lui Creangă, ținea oarecum în umbră substanța dramatică a prozei sale, esențial diferită de aceea a prozei lui Creangă; preferăm deci să-l numim pe autorul *Povestirilor* nuvelist.).

Ca scriitor *de atitudine,* apropiat realiştilor ruşi – asocierea de Zola, împinsă de H. Sanielevici pînă la un denunț de pastişă, izvora dintr-o cercetare subiectivă şi de suprafață – Mihail Sadoveanu îşi punea observația sub semnul unor credințe etice statornice, fără veleități doctrinare şi fără urmă de tezism. El îi *vede* pe oameni bătîndu-se pentru dreptatea lor, pentru dragostea lor, înțelege profund că țăranii *lui* sînt ei înşişi dominați de un ideal moral pe care prozatorul şi-l apropie, şi-l însuşeşte. *„Din instinct cătam să dau o*

semnificație dramelor ce înfățişam, arată mai tîrziu Sadoveanu. *Nu vorbeam şi nu istoriseam fără scop.”*[6]

Condiția etică a omului liber şi cinstit o dezvăluie în *Sfaturi vechi* bunicul Manole Crețu, răzăş mîndru şi intolerant la ridicarea prin jaf şi înşelăciune a ciocoimii. El îşi recomandă adversarul, ciocoiul, cu un dispreț neascuns, nu fiindcă acesta e bogat şi puternic, ci fiindcă şi-a obținut bogăția şi puterea prin rapt: *„Aista-i un ciocoi, proprietar la Stolnici. A fost vechil, ş-acu are moşie. Om bogat şi cu mare trecere, dragă băiete. Asta-i! Om mare, cu putere... Aşa-i în ziua de azi... Dacă poate, răpeşte şi pămîntul unui răzăş detreabă...”* (Transpare aici şi ceva din ostilitatea față de tagma *„ciocoilor noi”* ca o categorie uzurpatoare a vechii boierimi, ostilitatea cunoscută din scrierile lui Filimon şi Duiliu Zamfirescu.) Bunicul Manole Crețu îl urăşte pe profitor pentru că el însuşi are un cult al muncii cinstite, un respect pios față de lacrima vărsată pe brazdă. Sfaturile lui îşi au sursa într-o conştiință fermă de om al muncii: *„...fă-te şi tu ce-i putea, dar mai ales un om cumsecade să te faci! Să nu răpeşti munca săracului, mă înțelegi? Şi să nu-ți bați joc de nevoiaşul care varsă lacrimi pe brazdă, măi! Ai înțeles?”*

Iată însă că oamenii aceştia probi, țăranii trăiți în religia muncii, pentru care scriitorul nutrea o dragoste adîncă, sînt siliți să suporte asaltul jefuitorilor, să-şi apere cu lacrimi şi sînge dreptatea, existența. Aşa iau naştere dramele dreptății, cum le numeam, în care prozatorul dă glas înaltei sale conştiințe sociale.

Deşi descoperea o lume a tăcerii, a *„durerilor înăbuşite”*, Sadoveanu va consemna în povestirile sale despre sat situațiile explozive, cazurile în care suferința atinge paroxismul. Eroii lui, în mare parte nişte anonimi ca profil individual, imagini fugare ivite în peregrinările sale moldovene, se află la limita dincolo de care nu există decît moartea sau răzbunarea.

O bătrînă beteagă se tîrăşte ca o rîmă prin lanul fierbinte şi seceră. A fost adusă la muncă de vătaful boierului, fiindcă

„era dator băietu”, iar pe băiet *„l-au chemat la cazarmă”.* Sub o arşiță teribilă, bătrîna seceră în genunchi, rezemată în coate, parcă ar ispăşi un groaznic păcat, sau ar oficia nu ştiu ce ritual barbar. Tabloul e de infern dantesc, aproape neverosimil, şi cruzimea lui se întipăreşte adînc în memorie, cu toate că prozatorul îl aliniază în suita unor impresii de călătorie *(Mergînd spre Hîrlău).*

Altă călătorie, de data asta pe un viscol înfricoşător, îi prilejuieşte întîlnirea cu încă o victimă a opresiunii, aflată deasemeni într-o stare paroxistică. Este *„umbra”* care aşteaptă în drum cu baltagul în mînă întoarcerea *„preceptului” (O umbră). „Preceptul”* i-a luat văcuța, cojocul, nişte lăicere şi l-a amenințat că-i ia şi viața, iar țăranul, ajuns la marginea răbdării, îşi lasă acasă nevasta bolnavă şi copiii şi iese cu baltagul la drumul mare să-şi facă dreptate. Nu se gîndeşte că uciderea perceptorului l-ar putea duce la închisoare şi că familia îi va rămîne astfel fără nici un sprijin: el nu mai poate acționa decît *într-un singur sens.* Scriitorul notează toate astea cu un fior de groază şi amărăciune, copleşit de imensitatea durerii omeneşti. Petrache, cel cu baltagul, a fost o *umbră,* apărută întîmplător, dar în sub textul istorisirii umbra capăta proporții şi semnificații ample, sugerînd, în felul atît de discret sadovenian, suferințe nespuse dar bănuite, consecințele tragice ale unei existențe ajunse la apogeul deznădejdii.

Lui Sadoveanu i s-a obiectat viziunea crudă, brutală asupra satului (H. Sanielevici). Fără a socoti aceasta un viciu, vom recunoaşte în cele mai multe din nuvelele şi povestirile cu temă țărănească, scrise în decursul a aproape patru decenii, tăietura aspră a narațiunii, dezvăluirea crudă a unor adevăruri sumbre, ocolirea dîrză – în ciuda *„dulcii limbi moldoveneşti”* pe care nimeni în afară de Creangă n-a mînuit-o atît de magistral ca el – a oricăror ispite de edulcorare, de idilizare. Dramele se desfăşoară cu o brutalitate maupassantiană, nicăieri nu răzbate dorința de atenuare, iar cine a văzut în Sadoveanu doar pe cîntărețul farmecelor şi

misterelor naturii, s-a oprit abia în anticamera artei lui.

Chiar cînd nu-şi poate stăvili năvala de duioşie pentru eroii săi, scriitorul rămîne consecvent, receptiv la aspectele cele mai aspre ale vieții, explorator neostenit al tuturor straturilor durerii omeneşti. Niculăeş, băieţaşul palid şi mărunt din povestirea *Un om năcăjit*, suferă serios din pricina nenorocirilor abătute asupra familiei sale, cărora li se adaogă una *„personală": o* mioară, pe care mama lui i-a dăruit-o înainte de a muri, a fost *„pălită"* de o căruță şi acum boleşte. Suferința se amplifică prin precocitate, micul erou îşi trăieşte drama la o tensiune afectivă superioară. Povestitorul reține cu tristețe fenomenul dureros al maturizării pretimpurii, născut din nevoi şi amărăciune. Niculăeş nu e copilul afectat de inerentele necazuri ale vîrstei, el este pur şi simplu *un om năcăjit, unul dintre oamenii năcăjiți,* fiindcă oaia dăruită constituie mica şi unica lui avere, iar *năcazul* lui e o problemă de existență. Soarta nedreaptă a omului sărac se reflectă cu aceeaşi tărie şi în sufletul unui copil. Drama lui Niculăeş e oarecum asemănătoare cu drama lui Gheorghe Mutu din *Ceasul al doilea,* care e nevoit să-şi abandoneze calul – ultimul animal de muncă ce i-a mai rămas – pentru că nu are ce să-i dea să mănînce, după un an de secetă cumplită. Despărțirea de cal este despărțirea de o speranță, e ca şi cum i-ar fi murit cineva drag sau ca şi cum ar fi comis un asasinat. Cînd jocul destinului i-l întoarce pe Suru, țăranul e covîrşit de o bucurie mare, uitînd *„nacazurile care-l pîndeau la răspîntiile viitorului".* Cu această amară proorocire finală, Sadoveanu spulberă şi cea mai vagă iluzie de idilism, opunînd clipei durata şi proiectînd drama eroului pe pînza nevăzută şi plină de surprize a timpului.

Toate situațiile în care este înfățişat țăranul în amintitele *„drame ale dreptății"* sînt situații *fără ieşire,* pentru că scriitorul nu întrevede o soluționare a lor în condițiile societății existente. Eroii sînt prinşi într-un fel de cerc de fier, țintuiți de cine ştie ce blestem, ar spune ei, iar drumurile către dobîndirea dreptății li se par un nesfîrşit labirint din

care poți ieşi la lumină tîrziu sau de loc. Este semnificativă în acest sens povestirea *Pe drumuri încurcate,* în care eroul, un țăran sărac cu numai şase prăjini de pămînt şi cu familie grea, este purtat ani de zile la judecăți de cîrciumarul înstărit, pînă ajunge să creadă că dreptatea se află *„pe ceea lume”...* De aici neîncrederea în instituții şi slujbaşi, suspiciunea față de orice gest de mărinimie.

Obişnuiți să fie purtați pe *„drumuri încurcate”,* să fie jefuiți de cei ce distribuie *„dreptatea”,* țăranii ezită bănuitori în fața unui act dezinteresat. Cînd un intelectual se oferă să ajute un grup de țărani într-o chestiune dificilă de proprietate, i se refuză hotărît oferta, dacă *„boierul”* nu se înduplecă să ia ca *„plocon”* şase sute de lei. *(Şase sute de lei.)* În conştiința acestor oameni năpăstuiți de legi şi de slujitorii ei s-a produs un dezolant proces de intervertire: li se pare *natural* ca orice sprijin să le fie acordat în schimbul unei plăți şi *nenatural* un sprijin cu totul dezinteresat. Sadoveanu intuia cu o pătrundere rară semnele mutilării morale aduse în lumea cinstei şi generozității de către domnia intolerantă a *„calculului rece, egoist”,* dar le intuia nu într-un mod balzacian, ci uşor metaforic şi reticent, de la distanță, ca Tolstoi sau ca Shakespeare.

Nicăieri în literatura noastră nu se arată mai profund şi mai convingător ca în creația lui Sadoveanu prietenia omului cu natura, mai mult decît atît – contopirea lor. Dar acelaşi Sadoveanu, departe de a concepe destinul omului încheiat strict în marginile firii, îşi înalță peste această dialectică elementară o alta, istorică şi socială, în care se cuprinde la un moment dat şi imposibilitatea comuniunii. Vîrtejul nedreptății îl smulge pe om din universul lui, din *natura lui* şi atunci se iveşte năluca altor pămînturi, necunoscute şi salvatoare în imaterialitatea lor, a unor Brazilii fericite, fără *„primari şi persecuții”.* Schingiuirea *„dezertorului”* care fugise din cazarmă ca să-şi răzbune sora părăsită provoacă sentimentul acela de înstrăinare şi dorința evaziunii, în imaginația romantica a povestitorului năvăleşte fantoma unui teritoriu al

dreptății şi primăverii neîntinate, iar vechea şi statornica legătură e o clipă compromisă *(Emigranții la Brazilia).* Comunicarea pare a nu se realiza nici în cazul bordeienilor, lucrători veniți de peste tot ca să viețuiască în pămînt, asemeni troglodiților, pe nesfîrşita moşie a boierului Jor Avrămeanu, departe de legi şi jandarmi, de *„primari şi persecuții”.* Dar condiția subumană a existenței bordeienilor preface şi natura într-un vrăjmaş primejdios şi viclean. Iernile sînt aici ucigătoare şi puțin lipseşte ca Niță Lepădatu să-şi piardă viața pe un viscol cumplit, în timp ce păzea, sub un şopron şubred, vitele boierului *(Bordeienii).* Traiul acestor exilați în bordeie prezintă un tablou aproape incredibil al mizeriei şi primitivismului, şi poate că aşa ar fi arătat şi viața *„emigranților la Brazilia”* descinşi pe un iluzoriu pământ al fericirii ca să întemeieze o plantație de orez...

Ce se află însă dincolo de aceste hotare ale suferinței? Există oare o limită a rezistenței care impune o calitate nouă, necesară? Sadoveanu, ca observator al universului țărănesc, dar mai ales ca scriitor *de atitudine*, ca prieten şi frate – cum se mîndrea să-şi zică – al oamenilor simpli de la țară, nu putea să evite aceste întrebări, nu putea să nu-şi pună problema rezolvării dramei sociale a satului românesc. Cel care *„nu vorbea şi nu istorisea fără scop”* era obligat de însăşi finalitatea încorporată artei sale să caute soluții, ieşiri.

Emigrarea la Brazilia nu era decît un vis naiv. Soluțiile semănătoriste şi cele poporaniste erau ineficiente, falimentare. Episoadele povestite în *Neîncrederea* ilustrează admirabil absurditatea acțiunii de *„luminare”* a țăranului atît timp cît rădăcinile nedreptății continuă să ființeze. Țăranii ascultă cu neîncredere şi tristețe prelegerile şi sfaturile grupului de intelectuali veniți să le „*explice*” legile, constituția şi rămîn ia convingerea lor, bazată *pe fapte*, că legea le este împotrivă, iar dreptatea îi ocoleşte.

Se strecoară undeva – purtate de un personaj straniu, care ştie a porni ploaia şi a opri grindina, dar trăieşte din pomenile oamenilor – ecouri ale doctrinei tolstoiene propovăduind

resemnarea şi căinţa creştinească, neîmpo- trivirea la rău căci răul ar fi şi el, ca şi binele, trimis de Dumnezeu. Sadoveanu însă nu vibrează la preceptele nonviolenței şi reține doar aerul bizar al mesagerului lor. Ca şi poporul, are încredere numai în *înțelepciunea* faptelor şi, din lunga relatare a lui Ion Rusu Ungureanu, el se opreşte cu vădită înțelegere la gestul lui Gheorghe Ursu, care îl întîmpină cu sapa pe primar, venit în puterea nopții să strîngă birul, şi-l judecă aspru, în fața oamenilor din sat. Astfel, scriitorul dă cîştig de cauză principiului contrar celui formulat de Ion Rusu Ungureanu, pronunțîndu-se aici şi în alte povestiri ale sale pentru împotrivirea fermă la nedreptate.

Dacă realismul lui Sadoveanu nu dobîndise încă o perspectivă revoluționară, el afirma, mereu amplificată, o însuşire protestatară. Dacă scriitorul nu întîlnise încă *mijloacele*, ei întrevedea distinct *scopul:* înlăturarea *cauzelor răului;* această atitudine a scrisului său îl apropia sensibil de pozițiile cele mai înaintate ale epocii. Sadoveanu devenea el însuşi un „*instigator*" (termen cu care a şi fost înfierat într-o anumită presă), asemeni lui moş Neculai Prună, denunțînd ca şi eroul său, în parabole transparente, ordinea socială nedreaptă. Platforma de luptă a lui Sadoveanu va fi aceea a țăranilor nemulțumiți şi activi, a răsculaților de la 1907. În evocările *Un instigator* şi mai ales *În ziua aceea de mart 1907...* prozatorul arată cum a luat cunoştință de fenomenul revoluționar țărănesc, de împotrivirea ridicată la o putere de ordinul zecilor şi sutelor de mii. Protestul capătă eficiență şi direcție pozitivă numai în expresia sa de masă şi artistul devine conştient de acest lucru o dată cu evenimentele eroice şi tragice ale anului 1907.

Credința în capacitatea, poporului de a-şi apăra valorile, de altfel o constantă a întregii opere sadoveniene, pune sub semnul întrebării pesimismul semnalat de Lovinescu, cel puțin în ceea ce priveşte sensul tragediei țărăneşti, al *„dramelor dreptății",* niciodată *„închise"* definitiv. Însuşi trecutul, cu pildele sale de demnitate şi sacrificiu eroic, spre

care scriitorul îşi întorcea mereu gîndurile, se constituia într-un argument al viitorului şi – aparent paradoxal – nimic nu se arată mai adevărat şi mai propriu pentru lumea *„durerilor înăbuşite*" decît *lupta. „Duioşia"* lui Sadoveanu pentru *„oamenii simpli de la țară"* primea astfel o semnificație adîncă şi prețioasă, căci era dublată de încredere în forța lor.

*

Universul satului se dezvăluie în creația lui Sadoveanu şi printr-o altă coordonată a sa, pasiunea erotică, iar dramele pasiunii au aici concentrația maximă şi forța dinamitardă a sentimentelor shakespeariene. Eroii lui Sadoveanu iubesc aprig, pe deasupra tuturor obstacolelor şi riscurilor, cu o dăruire totală şi ingenuă. Nu e *„jocul instinctelor animalice",* dar este o elementaritate a iubirii care elimină orice calcul. Fiecare poveste de dragoste reeditează tragismul pasiunilor *„interzise"* ale eroilor lui Shakespeare, fiecare cuplu aminteşte un Romeo şi o Julietă consacrați celei mai pure şi celei mai nefericite iubiri; căci puritatea, neputînd ține seama de oprelişti, e cea mai vulnerabilă țintă a mediului ostil.

Universul țărănesc i-a oferit prozatorului imaginea a ceea ce s-ar putea numi esența dragostei, dragostea absolută, despodobită de falsitate şi rafinament, refractară compromisului. Aceasta, în contrast cu mediul tîrgurilor placide, în care sentimentele se ofilesc şi pier, absorbite de mlaştina sufocantă a banalității şi deziluziilor. Țăranii din nuvelele şi povestirile lui Sadoveanu îşi apără dragostea cu intransigență, în pofida legilor şi convențiilor, pînă la moarte. Anița lui Timofte din O *istorie de demult* sfîrşeşte în şteang fiindcă a iubit şi a urît pînă la sfidarea tuturor comandamentelor sociale, fidelă unei pasiuni *unice* şi unui singur crez etic. Ilie din *Cîntecul de dragoste* se îndreaptă cu o tragică seninătate spre pieire pentru că nu-şi poate reprima iubirea vinovată dar pură față de jupîneasa Ana. Aceeaşi

fatalitate apasă şi asupra dragostei dintre Irina, nevasta Alvanitului, şi ciobanul Axîntel din *Cîntecul amintirii.* Pasiunea paralizează voința personajelor sau, dimpotrivă, o exacerbează, conducîndu-le la acte capitale. Boierul Niculiță revine mereu, ca hipnotizat, către Chiva, fata lui Marin vînătorul, deşi presimte sfîrşitul tragic, iar Chiva se abandonează şi ea, fără putință de împotrivire, unei pasiuni nimicitoare, urmîndu-şi supusă destinul *(Păcat boieresc).*

Literatura modernă a creat personaje obsedate pînă la tragic de *reflexul* unui sentiment. Sadoveanu a înfățişat *sentimentul*, ca o manifestare firească, elementară a sufletelor simple, necorupte. Astfel şi-a atras din partea lui Ibrăileanu caracterizarea de *„pictor al sentimentelor”.*

Ar fi însă greşit să ne imaginăm exclusivist aceste drame ale pasiunii, în care Sadoveanu a oferit expresia tulburătoare a capacității sale de investigare a sufletului uman; sursa ultimă a tragicului este şi aici imposibilitatea ruperii barierelor de clasă, condiția socială potrivnică, contradicția de neîmpăcat între puterea irezistibilă şi acaparantă a iubirii şi opacitatea intolerantă a mediului. Între bărbat şi femeie se ridică un zid de netrecut şi orice tentativă de apropiere se termină în chip dureros prin sacrificarea temerarilor. Anița îl iubeşte pe Ioniță Spataru, dar e silită de părinți să se mărite cu vornicul Timofte, care este urît şi bătrîn, dar bogat. Ura față de bărbat şi dragostea pentru iubit îi dă puterea incredibilă de a fărîma, cu o lovitură de baltag, capul vornicului. Tot cu sila e măritată şi Irina a lui Calistrat Dascălul, dar ea îi rămîne credincioasă lui Axîntel, refuzînd averea şi dragostea celui care o cumpărase, şi preferă să moară decît să-şi ucidă iubirea. Țiganul Ilie nutreşte o dragoste absurdă pentru nevasta boierului Crăiniceanu şi pasiunea ireprimabilă îl pierde. Fără perspectivă este şi dragostea dintre Niculiță şi Chiva, căci ei aparțin unor lumi diferite şi duşmane. Fruct amar al unui păcat boieresc, Chiva repetă gestul nenorocit al mamei, lăsîndu-se sedusă de un boier, ca şi cum ar fi prinsă într-un cerc nefast al soartei.

Unirea dintre reprezentanții unor clase deosebite este un hibrid, o monstruozitate socială şi de aceea e sîngeros sancționată ori se desface de la sine, ca în *Cenuşăreasa,* unde transplantarea se dovedeşte irealizabilă. Puica se mărită cu un boier, duce o existență mondenă, lipsită de griji, dar o apasă nostalgia vieții simple şi libere şi, în cele din urmă, se întoarce la vechea condiție, fugind cu un flăcău.

Deprinşi să dea totul, eroii lui Sadoveanu pretind totul. Mai mult ca oriunde, în dragoste tranzacțiile le sînt odioase. Ei suferă de o gelozie feroce şi sînt gata să comită moarte de om pentru un păcat. În *Cel mai tare,* Grigore Țîntilă se năpusteşte asupra notarului şi puțin lipseşte să-l ucidă, fiindcă acesta se plimbă în căruță cu Ioana, fata pe care Grigore o iubeşte în taină. Nicăieri nu am văzut mai autentic descris – nu analizat, *descris,* dar cu efecte dramatice similare – sentimentul geloziei ca în remarcabila schiță *Necredinciosul*. Confesiunea Ioanei, nevasta lui Gavril Cojocaru, are ceva de monolog dintr-o tragedie antică, în care durerea eroinei e transmisă pur şi simplu fiindcă nu mai încape într-un singur suflet. Cînd eroul are prilejul să pedepsească necredința, nu ezită s-o facă, acordîndu-şi investitură justițiară. Boierul Enacache din *Codrul* sfîrşeşte de o moarte năprasnică, dar se pare că pădurarul Voinea – avînd motive de gelozie – nu e de loc străin de această moarte. La fel pedepseşte infidelitatea şi fostul răzăş Oarță din nuvela *Cei trei.* Iar dacă înşelăciunea se asociază cu o nedreptate de ordin social, cu atît mai mare devine autoritatea morală a răzbunării, ca în *Județ al sărmanilor.*

Toate aceste *„drame ale pasiunii*" se petrec în epocile mai vechi, eroice şi romantice. Personajul modern al lui Sadoveanu este Broz, care străbate un drum lung şi obositor pentru a spune femeii ce şi-a călcat făgăduiala şi l-a înşelat cîteva vorbe de ocară şi dezgust. Broz se apropie de înțelepciunea matură şi adîncă a eroilor din ultimele cărți ale scriitorului, oameni pentru care lucrurile lumii au contururi şi semnificații stabile, iar patimile se domolesc sub imperiul

gîndului. Încă un motiv pentru a căuta în vasta creație sadoveniană nu o imagine a individului instinctual, elementar, ci imaginea dialectică a vîrstelor istorice şi biologice ale omului. Încă un motiv pentru a vedea în Sadoveanu – aşa cum propunea Paul Georgescu – un Homer care filtrează în opera sa experiențele istorice ale unui popor prin experiențele spirituale ale întregii omeniri.

Țăranii lui Sadoveanu au primit nu o dată din partea criticii, certificate de bonomie, de blîndețe şi seninătate, aşa cum primiseră certificate de cruzime sau brutalitate. Definițiile de acest tip aveau darul de a simplifica sau denatura caracterele sadoveniene, comutînd de pe o extremă pe alta nota specifică. Cel mai aproape de adevăr a fost, se pare, G. Ibrăileanu, care vedea în țăranii lui Sadoveanu *„oameni tari”,* o *„forță concentrată, tăcută”;* prozatorul, arăta el, *„zugrăveşte pe țăran ca* voință”.

Țăranul e înfățişat ca o categorie voluntară prin excelență, rezistentă la asalturile lumii capitaliste (dar şi, într-un fel, la răspîndirea civilizației moderne, neputînd bunăoară pricepe rostul *„ticăloşiei nemțeşti*” – trenul – *„căruța aceea cu foc”...),* mîndră de valorile civilizației tradiționale a cărei purtătoare consecventă este. Eroii lui Sadoveanu sînt oameni tari şi fiindcă nu vor să-şi înstrăineze bunurile spirituale, refuză concesiile pe orice plan. Pe solitarul moş Ile îl supără nu atît faptul că părintele Calistru vrea să pună mîna pe prisaca lui, cît faptul că lăcomia călugărului îl poate lipsi de un bun al lui spiritual, care e generozitatea, dragostea față de semeni *(Singurătăți).* Moş Ile a dres trei poduri, a zidit o fîntînă şi are grijă de ele, căci toate sînt făcuse de el pentru ceilalți, pentru oameni, şi nu vrea cu nici un preț ca aceste fapte să se irosească în zadar. El e hotărît să-şi lase mica avere agonisită unui om care să-i continue modesta operă socială şi nu hrăpărețului Calistru, tentat exclusiv de avantajele personale ce le-ar dobîndi prin călugărirea lui Ile.

Nimic nu-i abate pe eroii sadovenieni din deciziile lor, fiindcă ei au tăria de a merge întotdeauna pînă la capăt. Aşa

se întîmplă cu Vitoria Lipan, cu Petrache din O *umbră,* cu Broz şi cu Grigore Ţîntilă. Sadoveanu a intuit ca şi Rebreanu marea fermitate de caracter a ţăranului român, firea lui voluntară şi dîrză.

*

Configuraţia specifică a universului ţărănesc în varianta sadoveniană o defineşte nu numai sfera socială şi cea afectivă a raporturilor dintre eroi, dar şi sfera gîndirii filozofice. Literatura lui Sadoveanu, pe măsura împlinirii şi desăvîrşirii ei, adînceşte tot mai mult cercetarea izvoarelor de înţelepciune populară, devenind finalmente un receptacol şi o expresie a valorilor spirituale proprii *„oamenilor simpli de la ţară". „Ceteam cu uşurinţă în sufletul lor* – declară scriitorul– *îmi erau dragi; sufeream şi mă bucuram cu dînşii. Natura o vedeam prin ei. Pămîntul şi soarele, codrii şi apele le asociam cu viaţa acestor fraţi, pe care îi simţeam venind spre timpurile nouă din cel mai adînc trecut, purtînd povara persecuţiilor* şi *exploatării*[{7}] Sadoveanu percepe lumea cu simţurile eroului său ţăran, o concepe şi o explică prin înţelepciunea acumulată în decursul mileniilor de experienţă umană. E natural, deci, ca rădăcinile gîndirii lui artistice să se nutrească din etosul popular, al cărui înalt reflex îl reprezintă creaţia folclorică, *„panteonul meu literar, simplu şi rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreţ ca şi dînsa."*[{8}]

Felul de a înţelege evenimente cardinale ale vieţii, dragostea, moartea, exaltarea eroismului şi a legendei, conştiinţa naturii, toate acestea descind în proza lui Sadoveanu din uriaşa creaţie artistică a poporului. Ca în balada populară, haiducii lui Sadoveanu au puteri de semizei. Iată-l pe Cozma Răcoare: *„L-au prins* şi *l-au pus în lanţuri... Ş-apoi, numai s-a scuturat, a atins fiarele cu mîna, a şuierat calul şi pe ici ţi-e drumul! Cine nu ştia* ca *Răcoare are iarba fierului!"* Cu o putere analoagă pare dăruit şi Ilie Drăgan din *Povestea*

baciului Tomegea, învingătorul neînvinsului Ibraim, spaima aşezărilor dobrogene. Dacă Ilie Drăgan îl suprimă pe Ibraim făcîndu-şi sieşi dreptate, haiducul Vasile cel Mare din *Județ al sărmanilor* apare ca un fel de cavaler al dreptății, răzbunînd ofensele şi umilințele celor sărmani. (Aici înrîurirea folclorică e mai accentuată căci se implică gestul generos, dezinteresat.)

O literatură populată de haiduci, impregnată de faptele vitejeşti ale trecutului şi care n-ar avea acoperire etică aşa cum are literatura lui Sadoveanu, ar putea fi suspectată de paseism, de romantism desuet. La Sadoveanu, însă, glorificarea trecutului deține un sens patriotic şi social, contemporanii deprinzînd bărbăția şi forța morală de la marile modele de eroism şi sacrificu. Privirea admirativă întoarsă către timpurile mai vechi este, de fapt, un gest obişnuit al eroului sadovenian.

Sub apăsarea unui prezent rău, duşmănos, omul, îndeosebi cel aflat mai aproape de natură şi deci de *experiență,* cultivă un soi de fetişism al trecutului, față de care e mai receptiv decît față de viitorul atît de puțin concret. Sadoveanu n-a făcut decît să transcrie un punct de vedere popular, de altfel foarte frecvent. Ideia trecutului superior se afirmă aproape în toate *„cuvîntările”* rostite la Hanu-Ancuței. Participanții la pitorescul colocviu poartă nostalgia unor vremuri fericite, senine, dar aceasta în urma unei uşoare automistificări; ei tînjesc, în realitate, după propria lor tinerețe, care, aşa cum se vede din întîmplările povestite, nu era tocmai senină, lipsită de griji, ci zbuciumată, pîndită de nenumărate primejdii.

Eroii lui Sadoveanu exaltă în trecut propria lor tinerețe. În planul întregii opere sadoveniene, elogiul trecutului este elogiul tinereții unui popor.

S-a vorbit cu îndreptățire despre *Baltagul* ca despre o nouă *Mioriță.* Motivele *Mioriței* sau, în orice caz, atitudinea poporului în fața morții, misterul trecerii în veşnicie le regăsim şi în alte scrieri sadoveniene. Uciderea lui

Dumitrache Hazu *(Fîntîna Hazului)* are ceva din dramatismul *Mioriței* şi *Baltagului,* din oroarea față de crimă a omului simplu. O zguduitoare imagine a morții – a morții *pur şi simplu* – o dă prozatorul în memorabila schiță *Într-un sat odată.* Un necunoscut ajunge călare într-un sat şi aici moare. Nimeni nu ştie cine este, de unde vine şi unde merge. Este, parcă, un reprezentant al sectei „begunilor" – de care aminteşte Dostoievski – plecat să moară între străini, neştiut şi neplîns de nimeni. În timp ce trupul pribeagului se odihneşte *„sub glii",* în amintirea oamenilor imaginea lui persistă enigmatică, ca o ceață. Paginile acestei schițe sînt de o rară frumusețe tragică, vorbind ca un vechi cîntec bătrînesc despre taina de nepătruns a dispariției.

Punctul de vedere popular e prezent şi în caracterizarea categoriilor sociale parazitare. Popii şi primarii, notarii şi cîrciumarii sînt elemente alogene universului țărănesc, beți şi zgomotoşi, palavragii pînă la ridicol, nu o dată periculoşi prin aviditate şi desfrîu. Scriitorul le descoperă o latură cabotină sau bestială pînă şi în marile lor pasiuni. Notarul din *Bulboana lui Vălinaş* îşi strigă dragostea pentru Mădălina în cîrciumă, cu gesturi şi intonații de măscărici, dar cînd e vorba să-şi înlăture rivalul, urzeşte planuri de asasin dibaci. Preotul din *Într-un sat odată* se înfățişează beat la sfînta împărtăşanie, iar crîşmarul încheie o afacere avantajoasă, cumpărînd, în schimbul banilor pentru îngropăciune, calul necunoscutului. Uneori portretele notabilităților satului sînt desenate cu o linie satirică vehementă, ca în excelenta schiță O *mică cercetare,* unde notarul Pintilescu apare ca un frate bun al lui Ociumelov din *Cameleonul* de Cehov. El îşi schimbă fundamental tonul şi comportarea față de cel interogat în funcție de succesivele identități virtuale ale acestuia. Schița are suculență populară, personajul fiind tratat cu o ironie tăioasă, neîngăduitoare, aşa cum face însuşi poporul în producțiile sale satirice.

Omul simplu, țăranul, nu va fi pus niciodată în situații ridicole, el nu este în stare de sentimente meschine. Pe tinerii

din *Cearta,* care se iau la bătaie pentru pămînt, mustrările încărcate de învățături bătrîneşti ale bunicului îi va face să-şi plece capul ruşinați, loviți în plin de reproşul amar al celui ce era mesagerul unei vechi şi nobile demnități. Oamenii aceştia moştenesc din tată în fiu o ținută morală, un mod de comportare. Asupriții şi ofensații îşi fac un crez sever din a nu asupri şi a nu ofensa. Aşa cum ştiu să se răzbune, să ia baltagul în mînă ori de cîte ori suferința depăşeşte puterea lor colosală de rezistență, aşa ştiu să şi ierte. Boierul Ioniță Lupaşcu loveşte pe nedrept o slugă şi pe urmă, singur cu *„bruta”,* se aşteaptă la o răzbunare cumplită *(Sluga).* Dar bruta îl iartă cu indiferență, dovedindu-se o ființă superioară moralmente cuconaşului, incapabil să-şi stăpînească pornirile de moment şi cuprins apoi de o spaimă animalică față de consecințele faptei sale.

*

„Natura o vedem prin ei”, spune Sadoveanu. Într-adevăr, lucru observat de cei mai mulți comentatori ai literaturii sadoveniene, natura este aici un corespondent al omului, o umanitate ea însăşi, aşa cum o întîlnim numai în creația populară. Ciobanul din *Miorița* invocă la logodna sa cu veşnicia întreg cosmosul. Natura este nu o prezență decorativă, ci una interioară, rezultată dintr-o convietuire milenară. Saturată de istorie, ea constituie o altă conştiință a omului. Eroii lui Sadoveanu se desprind din natură şi se topesc în ea, într-o developare continuă a generațiilor, pecetluind fuziunea perpetuă între etern şi trecător. Omul integrat naturii devine o eternitate, aşa cum natura, integrată omului, îmbracă la rigoare masca perisabilului. *„Natura lui Sadoveanu* – scria Mihai Ralea – *e o natură istorizantă, natura care a văzut, a auzit, a înghițit multe suflete. Ea e un depozit, un cimitir de veleități şi frămîntări stinse. Ea păstrează toate urmele vieții care a palpitat în sînul ei”.* Este, altfel spus, aceea

care a făcut să se iveaască, de nu se ştie unde, călărețul necunoscut, pentru a-l reprimi apoi în mijlocul ei, cu toate tainele lui, nedesluşite oamenilor. Este codrul maiestuos şi tăcut, care singur poate înțelege neliniştile şi visurile Măriucăi, nevasta pădurarului Voinea, natura care absoarbe secretele dragostei şi urii, lăsînd oamenilor enigme de nedescifrat.

Natura lui Sadoveanu face parte din ființa intimă a eroilor şi întîmplărilor înfățişate şi nu putem demonstra nimic rupînd de undeva un citat cu o descripție de peisaj. Marea artă a lui Sadoveanu, ca şi aceea a poetului anonim, constă nu în descrierea naturii, ci în dialogul cu ea. Sub acest raport, Sadoveanu nu poate fi citat, ci numai citit. O fragmentare echivalează în cazul de față cu deturnarea sensului fundamental, convertind drama în pastel. Cu Sadoveanu culmihează în literatura noastră suita scriitorilor care vorbesc *cu* natura; ceilalți, majoritatea, vorbesc *despre* ea.

Pe alt plan, punctul de vedere al înțelepciunii populare se verifică în vorbirea personajelor. Exprimarea plastică şi reverențioasă a eroilor lui Sadoveanu reflectă în ultimă instanță simțul măsurii propriu poporului nostru, dorința de a nu nedreptăți prin jignire şi de a cuceri prin politețe. Tudor Vianu definea admirabil această particularitate: „*Simțim lămurit, ascultîndu-i* (pe eroii lui Sadoveanu – n.n.), *că între oameni* şi *cuvintele lor stă de veghe o conştiință*”[9]. Şi prin limbajul personajelor sale scriitorul transmite o lecție de atitudine aleasă.

E o pendulare continuă între tăcerea misterioasă ori pudică a personajelor sadoveniene şi nevoia lor de confesiune, devenită adeseori presantă, irezistibilă. Să remarcăm că aceşti oameni vorbesc mai rar despre ei înşişi, preferind să-şi înconjoare existența cu un văl ocrotitor. Mai curînd vor istorisi despre alții, învelind însă în poveşti străine dureri şi frămîntări proprii. Dar cînd se decid totuşi la confesiune, aceasta capătă accente atît de autentice şi de convingătoare,

încît subiectul care vorbeşte dispare cu desăvîrşire, mistuindu-se în adevărul propriei evocări

Uneori pare că „tăcuții” lui Sadoveanu vorbesc mult; în fond „risipa” lor verbală are ca scop stabilirea unei comunicări mai intime, cîştigarea atenției şi bunăvoinței interlocutorului, Altminteri nu vom afla nimic superflu în spovedaniile lor, caracterizate întotdeauna prin discreție şi bun-simț.

Sînt, toate, însuşiri care confirmă în Sadoveanu pe transmițătorul autorizat şi fidel al înaltelor valori spirituale proprii poporului nostru.

DUMITRU SOLOMON

TABEL CRONOLOGIC

1880 5 noiembrie. Se naşte la Paşcani Mihail Sadoveanu. Tatăl său, Alexandru, avocat, era fecior de țărani din părțile Gorjului, pribegiți o dată cu mişcările anului 1821 şi statorniciți la Iaşi. Mama sa, Profira, născută Ursachi, era țărancă din neamul unor foşti răzeşi de pe malul Moldovei.

1881 1 aprilie. Naşterea lui Octavian Goga.
19 august. Naşterea lui George Eneseu.

1882 19 septembrie. Naşterea lui Ion Agîrbiceanu. *1885*

1885 Naşterea lui Li viu Rebreanu.

1888 Împlinindu-se sorocul şcolii, Sadoveanu devine elev al învățătorului Busuioc, evocat mai tîrziu sub numele domnului Trandafir. *„Toate patru clasele era grămădite într-o odaie lungă. Unora din băieți le da teme, pe alții îi asculta. Cînd explica ascultam toți; şi istoriile minunate cu Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul le-am ştiut chiar din clasa întîia" (Domnul Trandafir*, vol. *La noi la Viişoara,* 1907).

1892 Continuă învățătura la gimnaziul „Alecu Donici" din Fălticeni. *„Eram, mititel, cu capul cam mare, tuns «cazon». Domnu Cracalescu la care stăteam în gazdă, fost vagmistru, acum subcomisar, nici nu-şi putea închipui un «gimnazist» fără disciplină militară. Tuns, sfios, plin de respect nemărginit, am intrat în gălăgia clasei întîia" (Note pe marginea cărților. Viața*

românească, iunie 1922).

1895 Prin intermediul unui coleg nou de clasă, Sadoveanu are revelația lui Eminescu: *„În chestie de poezie nu cunoşteam decît nevinovatele pasteluri ale lui Alecsandri. Muzica aceasta nouă mă impresionează deodată. Mă aşezai pe un divan acoperit cu scorțuri moldoveneşti, alături de amicul B., şi-i cerui să-mi mai spuie... Un zeu cînta şi-mi umplea sufletul, şi-n ora aceea simții că păşesc la altă înțelegere şi la altă viață" (Cum am cunoscut pe Eminescu,* vol. *Foi de toamnă,* 1916).

1897 Liceul Național din Iaşi, aflat în clădirea vechii Academii Mihăilene, îşi deschide porțile. pentru încă o promoție, avînd în rîndurile ei şi pe Mihail Sadoveanu. *„Epoca aceasta a intrării mele la Academia Mihăileană o pot socoti ca una dintre cele mai fericite ale tinereții mele. Veneam de la un mic gimnaziu, dintr-un orăşel provincial, de la iazuri şi huceaguri, de la îndeletniciri tradiționale... şi intram dintrodată într-o fierbere pe care nu preget nici o clipă s-o numesc intelectuală... Convorbirile animate, la care am participat din primul moment, erau în legătură cu literatura şi cu probleme sociale" (Ce-am găsit la Academie în 1897,* prefață la volumul omagial *De la Academia Mihăileană la Liceul Național,* Iaşi, 1936).

1898 Februarie. Apare pentru prima dată semnătura lui M. Sadoveanu dedesubtul unor narațiuni în revista *Viața nouă,* după ce, un an mai înainte, publicase uşoare compuneri într-un săptămînal umoristic *(Dracu),* iscălind Mihai din Paşcani.

1899 Stimulat de primul succes continuă să publice poezii şi povestiri, adoptînd pseudonimul de M. S. Cobuz.

Paginile literare apărute la 21 ianuarie sub îngrijirea lui Artur Stavri şi Ion Gorun îl au colaborator constant de la primele numere, alături de Jean Bart, D. Anghel, Şt. Bassarabeanu, Sofia Nădejde, Artur Gorovei, iar ceva mai tîrziu, Delavrancea, Caragiale, Coşbuc, Şt. O. Iosif. Pe timpul vacanței de vară trimite ziarului ieşean *Opinia* corespondențe din Paşcani, în care viața tîrgului, anostă şi fără orizont, era privită cu un dureros sarcasm. În octombrie, împreună cu prietenul Matei Rusu, pune la cale apariția revistei *Lumea,* care a trăit doar trei numere. Reținem faptul că aici începuse să se publice *Puterea întunericului* de Tolstoi.

1900 Sadoveanu petrece zile frumoase de vacanță cu N. N. Beldiceanu şi N. Dunăreanu. Acesta din urmă îşi va aminti peste ani cum a ascultat atunci cele dintîi traduceri din *Povestirile unui vînător* ale lui Turgheniev: *„Îmi* aduc *aminte cu cît drag a scos din buzunar Mihail manuscrisul, slova lui atît de fină semnată pe hîrtia netedă. Pe urmă, la fiecare trei-patru zile, venea cu capitolele gata traduse. Dar vocea lui era blîndă, cu nuanțe de duioşie şi cu un colorit atît de fermecător" (La Rădăşeni,* 1955). Termină Liceul Național şi, toamna, devine student la Facultatea de drept din Bucureşti, împreună cu N. N. Beldiceanu şi N. Dunăreanu.

1901 Publică povestiri şi versuri în *Revista modernă,* ale cărei pagini erau des populate de traduceri din clasicii ruşi: Cehov, în special, apoi Korolenko *(Marea),* Gorki. Sadoveanu traduce şi el din Puşkin *Crăiasa apelor* (18 septembrie). Printre lucrările originale, mai importantă nuvela *Ion Ursu* în mai multe numere din octombrie şi noiembrie. În aceeaşi revistă, apare din cînd în cînd sub nişte grațioase pasteluri semnătura Ecaterinei Sadoveanu, care era proaspăta soție a scriitorului.

2 decembrie. Apare *Sămănătorul.*

1902 2 ianuarie. Sadoveanu este chemat să-şi facă armata. Un an de zile va trăi viața de cazarmă, printre ostaşii veniți de la țară, cercetîndu-le păsurile, înțelegîndu-le sufletul. Din această cunoaştere nemijlocită va răsări cartea *Amintirile căprarului Gheorghiță,* scrisă în 1903, dar dată la iveală numai în 1906. Deocamdată, scriitorul îşi continua activitatea publicistică. Fosta *Revistă modernă,* devenită *Pagini alese,* începe să-i publice romanul *Frații Potcoavă,* din care apar, pentru moment, şase foiletoane. Tot aici sînt date cîteva tălmăciri din Turgheniev, iscălite Ilie Puşcaşu.

1903 Într-una din zilele toamnei, la Fălticeni, în liniştea casei din strada Rădăşeni nr. 45 – unde locuise pe vremuri Creangă – Sadoveanu primeşte vizita neaşteptată a lui Zaharia Bîrsan, trimis de către Şt. O. Iosif cu rugămintea de a începe o colaborare permanentă la *Sămănătorul.* Acceptînd propunerea merge curînd să se întîlnească cu autorul *Patriarhalelor,* cu care leagă strînsă prietenie. Cu acest prilej cunoaşte pe Ion Scurtu şi Ilarie Chendi, alături de care se va afla un timp în redacția *Sămănătorului.* Va trebui să iasă din izolarea de provincie, să-şi ia familia şi să se mute la Bucureşti, stabilindu-se în strada Toamnei 89.

1904 Cele dintîi volume ale lui Mihail Sadoveanu ies de sub teascurile editurii „Minerva", înregistrînd un rar succes de librărie. *Povestiri, Şoimii, Dureri înăbuşite* – apărute la scurte intervale – cuceresc admirația cititorilor.

1905 În *Curentul nou* apărut la 15 noiembrie (Galați), H. Sanielevici, printr-o schematică şi tendențioasă interpretare, dresează un nedrept act de acuzație împotriva literaturii lui Sadoveanu, învinuind-o de

imoralitate. În viitorul număr – din 15 decembrie – G. Ibrăileanu răspunde într-un amplu articol (*Doi critici şi mai mulți scriitori),* dezvăluind tendințele profund umane ale scrisului sadovenian, îndreptat tocmai spre combaterea stării de înapoiere şi de decădere. Oamenii şi locurile copilăriei, Paşcanii cu atmosfera lui stătută, cu intrigile-i mărunte se recunosc în cartea acestui an, *Floare ofilită,* cel dintîi dintr-o serie de romane închinate zugrăvirii mediului burghez sufocant din tîrgurile provinciale. Fălticenii îl recheamă, cu zvonurile-i cunoscute, şi cum va trece iarna scriitorul va lepăda ținuta de funcționar, grăbind cu toată familia într-acolo.

Apare volumul *Poezii* de Octavian Goga.

1906 La Iaşi se fac pregătiri febrile în vederea organizării unei reviste noi, cu o orientare democratică populară. Între organizatori, Ibrăileanu este cel mai zelos şi el are inițiativa de a-l solicita pe creatorul *Florii ofilite.* În ziua de 6 martie, dar cu data de 1 februarie, ieşea numărul 1 al *Vieții româneşti,* avînd în cuprins nuvela lui Sadoveanu *Pustiul.* Bucata fusese în prealabil ascultată în lectura molcomă a autorului de aproape întreg grupul revistei, anume reunit în şedință. S-a produs cu acest prilej o apropiere spontană între scriitor şi criticul îndrumător, care avea să inaugureze nu numai o permanentă, de aci înainte, colaborare, nu numai o adîncă prietenie, întemeiată pe reciprocă prețuire, ci ceva mai mult, şi în directă legătură cu evoluția ulterioară a lui Mihail Sadoveanu, după cum el însuşi avea s-o mărturisească: *„În epoca aceasta, Ibrăileanu exercita – îmi dau seama –* o *presiune delicată şi fină asupra mea, orientîndu-mă.Astfel mi-a fost învățător pînă ce legătura mea cu viața şi lucrurile, la vîrsta de care vorbeşte Dante, s-a desăvîrşit" (Prietin*

unic, în *Viața românească,* 4-5, 1936).

1907 Anul răscoalelor țărăneşti. De-a lungul țării plugarii se ridică împotriva lungului şir de suferinți şi umilinți îndurate pe moşiile boiereşti, întocmai ca cele descrise de Sadoveanu în povestirea acum publicată *Mergînd spre Hîrlău.* Era nu numai descrierea veridică, cutremurătoare a durerii, era un gest de înțelegere şi de înfrățire cu cei asupriți. Răscoala acestora nu putea să nu primească totala sa aprobare. *„Dreptatea este a muncitorului obijduit",* declară răspicat într-un raport către Spiru Haret. La propunerea acestuia, Sadoveanu acceptă să participe cîțiva ani la munca de întemeiere a cercurilor culturale săteşti, desfăşurînd o vastă activitate, care îi prilejuieşte o largă cunoaştere a lumii rurale, cu frămîntările, cu nevoile şi aspirațiile ei. *„Activitatea aceasta* – va afirma mai tîrziu Sadoveanu – *pentru poporul incult, pentru a-i crea o situație mai bună eu o pun mai presus decît literatura. Şi nu spun cu asta* o *frază. Azi nu-şi dă nimeni seama ce era atunci... Atunci* (țăranul – n. n.) *era un fel de serv nenorocit, întunecat la minte, robul marilor proprietari"* (interviu în *Adevărul literar şi artistic,* 24 ianuarie 1926). Pentru luminarea *„robilor"* se asociază cu mai vechiul şi mai vîrstnicul său prieten Artur Gorovei la scoaterea unei publicații speciale pentru instruirea şi îndrumarea gospodărească a țăranilor. Foaia apare în 1907 chiar sub titlul *Răvaşul poporului,* dedicîndu-i-se cu tot devotamentul convingerilor sale democratice şi cu toată ardoarea tinereții întreprinzătoare: *„Munca la această foaie țărănească, pentru mine era o necesitate – în legătură cu natura mea interioară şi cu epoca eroică a debuturilor mele" (Făt-Frumos,* 5-6,1932). În urma unor atît de directe şi entuziaste manifestări de simpatie față de mulțimea nedreptățită, nu e de mirare că s-au găsit printre boierii vremii şi locului unde se afla

Sadoveanu elemente capabile să-l suspecteze şi să-l denunțe poliției ca factor tulburător, periculos. Tovarăşul său de atunci, Artur Gorovei, povesteşte a fi asistat la episodul percheziționării locuinței scriitorului în speranța că se va găsi maşina cu care acesta ar fi multiplicat manifeste revoluționare *(Un instigator denunțat, Almanahul Societății scriitorilor români,* 1912).

1909 La 27 noiembrie iese la lumină pentru cîteva luni, pînă în aprilie viitor, revista *Cumpăna,* la apariția căreia Sadoveanu îşi dă concursul alături de Şt. O. Iosif, D. Anghel, Ilarie Chendi. În mai multe numere apar aici *Reflexiile unui explorator* însemnări amare dintr-o călătorie prin sate, unde plugarii mai cunoşteau încă formele traiului de robi. Din aceste note şi din materialul cules atunci va dospi dramatica istorisire a *Bordeienilor,* ieşită în volum la 1912.

1910 Sadoveanu este numit director al Teatrului Național din Iaşi. Ca urmare, repertoriul – pînă atunci limitat la piese de uşoară rezistență – se restructurează, avînd la bază creații ale dramaturgiei naționale clasice (Alecsandri, Hasdeu) şi ale dramaturgiei universale (imediat se pune în scenă Tolstoi).

1912 Moartea lui Caragiale. *„S-a dus. Ştiu că trebuia să se scufunde în pămîntul tuturor, şi lucrul totuşi mi se pare grozav de trist. Ştiu că întreg sufletul lui şi mintea lui au rămas între noi... E între noi. E lîngă mine. Întind mîna spre rafturi, trag de lîngă Eminescu volumul lui Caragiale. Cei doi prieteni stau necontenit alături..."* (articol în *Universul).*

1913 Se răresc rîndurile prietenilor prin dispariția prematură a blîndului Şt. O. Iosif.

1915 *Neamul Şoimăreştilor* vine să confirme marele dar al scriitorului de a reînvia lumea de odinioară. *„După ce ai închis această carte rămîi cu sufletul plin de viziunea şi larma acelor vremuri tulburi.”* (3. Topîrceanu în *Calendarul Minervei,* 1916).

1916 Primul război mondial, declanşat de puterile imperialiste, îşi întinde aripa devastatoare şi asupra țării noastre. Mobilizat imediat, Sadoveanu priveşte cu strîngere de inimă noile dureri abătute asupra mulțimii truditoare. Evenimentele acestui răstimp, cu ororile războiului resimțite aproape exclusiv de cei săraci, cu neruşinatul desfrîu al celor avuți, eroismul simplu în comparație cu traficul de patriotism al *„hienelor războiului”,* cum îi va numi pe îmbuibații profitori, au intrat în alcătuirea romanului-cronică *Strada Lăpuş-neanu,* zămislit dintr-o dureroasă cunoaştere a realităților.

1917 Salvele „Aurorei” vestesc lumii începutul unei ere noi, era izbăvitoarei revoluții proletare. *„Şi ca o dîră de pulbere se aprinse de la Marea Baltică, prin Polonia şi Carpați, la Dunăre. Un singur cuvînt, într-un suflu de uşurare, umfla piepturile mulțimilor cenuşii aduse dintr-o jumătate a lumii şi îmbulzite între tunuri şi rețele de sîrmă:* Mir! *Pace! Gazetele care soseau cu proclamații, curierii entuziaşti în automobile de culoarea humei vorbeau în fraze largi despre o nouă orînduire, despre republică, despre pămînt şi libertate... Şi în marea Rusie, o revărsare de lumină peste mulțimi agitate...” (Strada Lăpuşneanu,* partea a treia).

1918 Vechile case de la Copou, cu turnul înălțîndu-se falnic, cu grădină şi livadă întinsă pe coastă, care aparținuseră cîndva lui Kogălniceanu, intră în posesia

lui Mihail Sadoveanu. Aici îşi aduce familia-i numeroasă, purtat de grija învățăturii cuvenită copiilor. Aici va primi vizitele prietenilor săi Topîrceanu, Demostene Botez, Mihai Sevastos sau de aici va porni către locul de întîlnire cu Ibrăileanu pentru lungi şi plăcute colocvii.

1919 Fiindcă reapariția *Vieții româneşti,* oprită pe timpul războiului, întîrzia, se decide scoaterea unei publicații săptămînale, în fruntea căreia să stea Sadoveanu şi Topîrceanu. Aceasta fu *Însemnări literare* apărută 45 de numere de la 2 februarie pînă la 21 decembrie. Colaboratori frecvenți pe lîngă Ibrăileanu, care publica regulat cîte un editorial de actualitate şi o bună parte din reflecțiile reunite mai tîrziu sub titlul *Privind viața,* au fost: Hortensia Papadat-Bengescu, Otilia Cazimir, Elena Farago, Demostene Botez, I. I. Mironescu, M. Sevastos, N. N. Beldiceanu, Artur Gorovei, Tudor Măinescu, Jean Bart, B. Fundoianu, Ion Pillat. Îşi fac debutul acum, în aceste pagini, Mihai Ralea, Al. A. Philippide şi Ionel Teodoreanu.

1920 Apare *Ion* de Liviu Rebreanu.

1923 9 iunie. Mihail Sadoveanu îşi rosteşte discursul de recepție la Academie, închinînd un elogiu *Poeziei populare: „Trebuie să fac mărturisirea de credință că poporul este părintele meu literar; că trecutul pulsează în mine ca un sînge al celor dispăruți; că mă simt ca un stejar, cu mii şi mii de rădăcini înfipte în pămîntul neamului meu... De la aceste fermecate izvoare de apă vie cată să se adape toți cei care cîntă şi se simt ai acestui popor şi ai acestui pămînt."*

1924 La Iaşi, în noiembrie, iese o nouă revistă: *Lumea, „bazar*

săptămînal”, avînd de la început colaborarea regulată a lui Sadoveanu, care dă variate istorisiri de vînătoare.

1925 Are loc întîlnirea lui Sadoveanu cu Panait Istrati. Cărțile acestuia, nu demult răspîndite în lume, mai întîi în franțuzeşte şi cu concursul lui Romain Rolland, îi relevă un talent autentic, care ridică la expresie artistică oameni şi locuri din lumea noastră de la Dunăre. Cu toate încercările unora de a-i contesta valoarea, scriitorul ieşean aşterne un patetic articol de recunoaştere în care declară: *„Eu totuşi îl voi revendica pe Panait Istrati, ca pe un frate al meu şi fiu al acestui pămînt” (Lumea,* 4 ianuarie). Curînd îl cunoaşte personal, îl cheamă la Iaşi şi îl poartă să se umple de încîntătoarele privelişti ale văii Bistriței.

Apare romanul *Venea o moară pe Siret.*

1926 *Țara de dincolo de negură* despre care Ibrăileanu susține: *„Dacă mi s-ar cere să aleg cinci volume din cele patruzeci de volume ale d-sale, negreşit că* Țara de dincolo de negură *ar face parte din ele” (Viața românească* nr. 11).

1927 Numărul din ianuarie al *Vieții româneşti* aduce povestirea *Orb sărac* primită cu un entuziasm deosebit de Camil Petrescu: *„În afară de* Hanul lui Mînjoală *în modul acesta nu s-a povestit încă româneşte” (Viața literară,* 26 martie). În iunie călătoreşte în Olanda, culegînd bogate şi substanțiale impresii pe care le va consemna în cartea ce va apare în anul următor.

1928 Hanu-Ancuței.

1929 Zodia Cancerului sau *Vremea Ducăi-Vodă.*

1930 Primăvara, călătorie la Constamtinopol, avînd tovarăşi pe Ştefania Velisar şi Ionel Teodoreanu: *„Pe mine mă interesau îndeosebi unele privelişti* şi *locuri în legătură cu istoria Moldovei" (Fantazii răsăritene,* 1946). Sărbătorit la împlinirea a 50 de ani: *„Produs al pămîntului mănos; negru şi gras al Moldovei; cu rădăcini adînci, viguroase, el stă masiv şi măreţ, fără să se încline la suflul vremelnicilor vînturi. El a crescut, a înflorit, a rodit fără încetare. Şi belşugul roadelor sale a desfătat şi a încălzit inimile, a luminat mințile, a strîns legăturile neamului cu pămîntul strămoşesc. În solemna şi fericita zi a sărbătoririi lui Sadoveanu, îi urez ca viața lui de virtute şi credință în scris să rămînă ca o pildă pentru noile generații – să fie veşnic un far luminos..."* (Jean Bart în *Adevărul literar şi artistic,* 7 decembrie). Evenimentul sărbătoririi este cinstit editorial prin apariția romanului *Baltagul – „o Mioriță în dimensiuni mari"* (G. Călinescu).

1933 Viața statică a provinciei reînvie încă o dată, sub pana maestrului, într-o imagine ce va deveni simbolică pentru o întreagă epocă: *Locul unde nu s-a întîmplat nimic.*

1935 Frații Jderi, întîiul volum *(Ucenicia lui Ionuț).*
Participă activ, alături de G. Topîrceanu, la pregătirile ce se fac de către un cerc de intelectuali ieşeni progresişti pentru scoaterea unei reviste care să se opună obscurantismului în floare. Această revistă, al cărei program îl şi alcătuieşte într-un spirit militant, va fi *Însemnări ieşene,* apărînd de la 1 ianuarie 1936 pînă în 1940.

1936 Părăseşte Iaşul pentru a se statornici la Bucureşti, instalîndu-şi locuința în str. Barbu Delavrancea 47. În toamnă preia direcția ziarelor *Adevărul* şi *Dimineața.*

Apare vol. II din *Fraţii Jderi (Izvorul alb).*

14 aprilie. Moartea lui Ibrăileanu.

1937 Profesînd cel mai negru dispreţ al valorilor, presa reacţionară aflată în slujba fascismului deschide o campanie de calomniere a celui mai mare prozator român, de aţîţare a spiritului huliganic, anticultural. Dar nici denigrarea şi nici ameninţările nu-l împiedică pe Sadoveanu să rămînă – ca şi pînă atunci – credincios poporului de obidiţi şi să revendice pentru ei dreptul la o viaţă de lumină şi de omenie. Un lung şir de articole semnate în *Adevărul* şi *Dimineaţa* expune poziţia sa neînfricată de exponent al mulţimii truditoare de la ţară.

Intelectualitatea progresistă, cititorii lui Sadoveanu, oamenii simpli de la ţară sînt indignaţi de calomniile presei de dreapta şi se grăbesc să protesteze prin declaraţii şi scrisori apărute în ziare. Astfel, la 1 aprilie, apare *Protestul intelectualilor,* luare de atitudine fermă împotriva metodelor fasciste de sugrumare a adevărului: *„De cîtva timp se încearcă asasinarea morală a celui mai reprezentativ şi mai autentic scriitor român... Ne aflăm în faţa unei grave primejdii pentru literatura şi cultura românească. Dacă Mihail Sadoveanu poate fi ostracizat cu atîta uşurinţă, fără a se ţine seama măcar de opera care rămîne o mîndrie a literaturii româneşti, înseamnă că lucrurile culturale şi-au pierdut orice valoare şi că fanatismul politic copleşeşte manifestările spirituale cele mai curate şi mai preţioase pentru însăşi fiinţa specifică a neamului nostru."* Printre semnatari se află profesori universitari, scriitori, oameni de ştiinţă, publicişti, ca: Liviu Rebreanu, C. Rădulescu-Motru, V. Eftimiu, M. Ralea, Eugen Lovinescu, G. Topîrceanu, Demostene Botez,

Petru Groza, Octav Botez, Otilia Cazimir, G. Călinescu, Al. A. Philippide, Ludovic Dauş, Andrei Oțetea, G. Balmuş, Paul Bujor, Al. T. Stamatiad, Zaharia Stancu, Virgil Gheorghiu, Pericle Martinescu, Şerban Cioculescu.

7 mai. Moartea lui Topîrceanu.

1938 6 februarie. I se decernează titlul de *doctor honoris causa* al Universității din Iaşi, în semn de prețuire şi de respingere a josnicelor calomnii.

1939 Revista, *Însemnări ieşene* închină lui Sadoveanu numărul din mai, ca protest față de atacurile huliganice ale presei reacționare.

1940 Se împliniseră, în ultima zi a anului precedent, 50 de ani de la moartea înaintaşului său, Creangă. La 12 ianuarie Sadoveanu cinsteşte acest moment printr-o comunicare academică, în care aduce inedite contribuții şi precizări de ordin biografic.

1942 *Frații Jderi,* vol. III *(Oamenii Măriei-Sale).*

1943 *Poveştile de la Bradu-Strîrnb.* Fragmente din *Anii de ucenicie* în reviste.

1944 S-au scurs patru decenii de Ia apariția primelor volume: *„Omul stă acum pe culmile vieții şi puterii lui creatoare. Nu ştim dacă uriaşa-i lucrare i-a fost uşoară sau grea. Scriitorul ne apare neîncovoiat, fără urme de oboseală. Măsurat în mişcări, cîntărindu-şi cuvîntul, pe care simțim bine că nu vrea să-l risipească, înfăşurat în tăcere ca într-o mantie azvîrlită peste statura-i atletică, el îndreaptă către lume o figură gravă, scutul ocrotitor al*

intensei lui visări. Dar oamenii generației mele, crescuți odată cu opera lui şi, într-una din cele mai bune părți a lor, din substanța ei, nu se pot împiedica la acest popas al celor patruzeci de ani de viață literară, să i se oprească în cale cu frunțile descoperite şi să-l privească apoi trecînd liniştit, mai departe" (Tudor Vianu). 23 August *„... trebuie îndeplinită revoluția. Alcătuirea veche să fie în întregime răsturnată" (Mitrea Cocor).*

1945 Reformele democratice inițiate de partidul celor ce muncesc, în numele poporului dornic să înlăture rămăşițele vechilor rînduieli nedrepte, găsesc în Mihail Sadoveanu un susținător înflăcărat: *„Cu inima luminată de speranță văd prefacerile zilei de mîni în favoarea lumii mizere de ieri. Văd această lume mizeră emancipîndu-se" (Caleidoscop).*

1948 *Păuna Mică.*

1949 *Mitrea* Cocor, cartea în care vechile *„dureri înăbuşite"* îşi găsesc pentru prima dată limanul îndelung visat.

1950 Statul democrat-popular, al muncitorilor şi țăranilor, sărbătoreşte cu toată cinstea cuvenită pe maestrul slovei româneşti cu prilejul împlinirii a 70 de ani de viață: *„...dacă am izbutit să dau ceva valabil neamului meu, apoi toate laudele pe care le primesc cu recunoştință vreau să le întorc umiliților şi ofensaților vieții, acelor care s-au petrecut ca frunzele şi florile anotimpurilor şi care totuşi mi-au transmis depozitul sufletului lor, ca să-l pun în fața lumii nouă, mărturie pentru nedreptatea imensă pe care au suferit-o şi pentru crima săvîrşită asupra lor de către asupritori. De umilință, durere, foame, boli sociale şi mizerie fiziologică, acest popor abia acum s-a eliberat" (Cuvînt*

de răspuns în cadrul şedinţei Academiei R.P.R.).

1951 Consiliul Mondial al Păcii decernează, la 9 ianuarie, lui Mihail Sadoveanu – autorul romanului *Mitrea Cocor* – Medalia de aur pentru Pace.

1952 *Nicoară Potcoavă,* roman distins cu Premiul de Stat clasa I.

1954 *Aventură în lunca Dunării. Evocări.* Începe editarea vastei ediţii de *Opere* în 18 volume.

1955 Cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani se conferă lui Mihail Sadoveanu titlul de Erou al Muncii Socialiste. *„După o vremelnică înnourare – şi parcă din pricina ei – dintr-o dată, în anii puterii muncitoreşti, stimulată de această putere, faima scriitorului, întors în sine însuşi, în ceea ce a fost totdeauna, a răbufnit într-o văpaie mult mai vastă decît fusese la început, care aruncă azi scîntei în lumea întreagă... Povestirile lui sînt în ceasul acesta citite peste continente, în cîteva zeci de vorbiri care nu mai seamănă cu graiul modest şi atît de cuminte dintre Şomuz şi Siret, dar toate spun, totuşi, despre priveliştile şi întîmplările de pe aceste meleaguri”* (Camil Petrescu).

1960 Opinia publică, presa, publicaţiile literare omagiază pe Mihail Sadoveanu la împlinirea vîrstei de 80 de ani. *Gazeta literară, Viaţa românească, Steaua* scot numere speciale închinate în întregime marelui scriitor.

1961 Mai. Comitetul pentru decernarea Premiilor Internaţionale *Lenin* înscrie pe lista laureaţilor pentru anul 1960 şi numele lui Mihail Sadoveanu.

19 octombrie. Mihail Sadoveanu a încetat din viață.

21 octombrie. Zeci de mii de cetățeni l-au condus pe ultimul drum pe cel mai de seamă prozator al literaturii române.

„Literatura mondială a suferit o mare pierdere. Împreună cu compatrioții defunctului Sadoveanu şi împreună cu cititorii români deplîng pierderea omului pe care l-am iubit şi a cărui operă mi-a fost dragă şi apropiată." (Mihail Şolohov, *Gazeta literară,* 26 octombrie 1961.)

„Cu o față albă, de marmură, sub razele lunii, alunecînd printre două țărmuri de frunți omeneşti plecate, Mihail Sadoveanu a făcut în toamna aceasta ultimul său drum.

Teiul care străjuieşte mormîntul lui Eminescu l-a văzut sosind, la pragul veşniciei, sub ploaia domoală a frunzelor lui îngălbenite.

Cîteva clipe mai tîrziu, cel care a suflat cenuşa morții de pe atîtea veacuri trecute a coborît el însuşi în lumea umbrelor.

Văzîndu-l cum pleacă, şi dîndu-mi seama ce fel de ceas e acela în viața poporului nostru, l-am petrecut îndelung cu privirea, urîndu-i în gînd: – Drum bun, Măria-Ta...

Fiindcă în toamna aceasta noi l-am dus la locul de veşnică odihnă pe Ştefan cel Mare al literaturii româneşti.

Din durerea şi măreția acestui adevăr cată să se întrețină cutremurul conştiințelor şi venerația față de uriaşa lui ctitorie." (Geo Bogza, *Inscripție, Contemporanul,* 27 octombrie 1961.)

GEO ŞERBAN

CÎNTECUL DE DRAGOSTE

I

Tabără de cară a poposit în Poiana Țiganului. Un foc uriaş de vreascuri varsă valuri roşii de lumină peste cisla{10} cărăuşilor. Boii se odihnesc în fund, în umbră; din cînd în cînd, lumina trece ca un fulger, îi dezvăluie o clipă, apoi noaptea poienii îi acopere iar. Carăle încărcate cu scînduri stau deoparte; lumina le mîngîie în răstimpuri, ca pe nişte ființi adormite.

Cărăuşii şed roată împrejurul focului. Eu stau pe pîntece, în căruța mea cu covergă; ascult o povestire din bătrîni a bunicului. În răcoarea nopții de vară, glasul lui liniştit deşteaptă fiori în poiană. Ochii lui vioi şi negri sub sprîncene albe stau țintiți asupra flăcărilor, barba albă se revarsă ca o învăluire de omăt pe piept. Cu ochii vede, în alte vremuri, întîmplări petrecute tot acolo, în Poiana Țiganului; cu glasul blajin le tălmăceşte şi le desface din noapte. Cărăuşii stau tăcuți în lumină, cu ochii duşi; povestea bătrînă, în măreția codrului, aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.

În noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit; numai poiana veghează cu ochiul ei de foc. Cîteodată, prin cununile întunecate de deasupra, vine o şoaptă plină de mîhnire de departe, cine ştie de unde, apoi trece înainte, se mistuieşte în noaptea frunzişurilor. În răstimpul de linişte, izvorăşte din adîncuri plîngerea singuratică şi duioasă a buhnei, ca o chemare omenească; apoi o tresărire de abia simțită, o fîlfîire de aripi, un fior depărtat de frunzişuri, în ierburile umede de la marginea poienii porneşte cîrîitul înăbuşit al unui cristel; după un răstimp o prepeliță țipă mai departe, alta răspunde aproape de noi; un liliac trece ca un fulger negru prin roata rumănă a luminii. Tăcerea se întinde iar, mai adîncă; greierii țîrîie

monoton în liniştea mare; îngînarea lor tristă pare că izvorăşte din negura veacurilor. Şi iar vine o şoaptă plină de mîhnire, de departe, pe cununile frunzişurilor, şi bătrînul codru oftează.

Bunicul povesteşte, nălucile de odinioară se desfac din întunericul lor şi se deşteaptă. Le văd şi le urmăresc; văd bătrîna curte boierească de pe malul Siretului, de la Crăiniceni, cucuiată pe o muche de deal; văd pădurícea revărsată pe coastă, potecile străjuite de lilieci şi tei şi rîmnicul de la poalele dealului, din poiana de mesteceni; văd şi bordeiele ţiganilor robi, triste şi mohorîte sub deal. La o sută de obraţe[{11}] curge Siretul prin zăvoaie tari; în vremea nopţii se aude de sus, de la curte, murmurul valurilor.

Boierul Năstase Crăiniceanu s-a însurat de abia de un an; are o jupîneasă fragedă, albă şi gingaşă ca un crin de apă şi o iubeşte aşa cum poate iubi el, cu firea lui cumplită de sălbatic. El îşi desfăşură la soare voinicia şi patima nedomolită de vînător; ea lîncezeşte în umbra iatacului, fără dragoste şi fără dorinţi, şi rar dacă o duc paşii sfioşi, în lipsa stăpînului, pe potecile străjuite de lilieci şi tei, spre rîmnicul din poiană.

Jupîn Năstase se plimba, într-un asfinţit de vară, pe drumul care duce la sălaşurile robilor. Soarele se oprise o clipă sus, pe coama dealului, în rariştea de fagi; raze galbene se strecurau prin ramuri, curgeau la vale, se opreau şi licăreau în coama roşă a boierului şi în barba-i aurie. Ochii lui negri, cu sclipiri de oţel, petrecură un stol de raţe care lunecau grăbite prin văzduh, departe, apoi se îndreptară înainte.

Bordeiele ţiganilor erau împrăştiate sub deal, triste şi întunecoase – ici unul, colo unul, – muruite şi acoperite cu stuh. Uşile mici, plecate într-o parte: trebuia să intri pe brînci înlăuntru. Ochiuri de fereastră, cît pumnul, se uitau chiorîş la stăpîn. Nici garduri, nici şuri, nimica; pe locul bătătorit ca-n palmă, înnegreau vetrele vechi ale focurilor. Cîteva găini zbîrlite rătăceau singuratice pe cărări; godaci negri guiţau de

foame la uşi.

În bătătură, înaintea bordeielor, ardeau focuri; ţigănci sprîncenate, cu cozile pline de irmilici, stăteau cinchite{12} lîngă oale. În dosul unui bordei, gîfîia un foi şi se auzeau bătăi răsunătoare de ciocane. Cîţiva flăcăi desculţi, în zdrenţe scumpe, se întorceau de la baltă, cu undiţa pe umăr.

Boierul se apropie de un bordei. O fată sprintenă se ridică de lîngă foc şi-şi îndreptă asupra stăpînului ochii ei arzători.

Mustaţa roşă a lui jupîn Năstase se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuţit, dinţii albi străluciră: asta însemna că rîde.

— Ce mai zici tu, Rariţo? zise boierul, tot n-ai de gînd să te măriţi?

— Sărutăm dreapta... nu mă trage inima... răspunse fata cu glas cîntător; apoi lăsîndu-şi capul pe umărul stîng, adăogi, plecînd genele: Tot mai bine-mi era la curte!... şi-şi ridică, ca fulgerul, o clipă, ochii focoşi spre boier.

— He-he-he! rîse jupîn Năstase, s-au trecut acele vremuri! Altă făină se macină la moară... Dar ai să te măriţi... Iaca, Ilie de-abia aşteaptă...

Boierul îşi puse mîinile la spate şi trecu înainte; fata se lăsă iar jos, lîngă foc.

În dosul bordeiului ciocanele conteniră, apoi foile{13} oftară prelung şi tăcură. Fierarii negri cu ochii albi, în zdrenţe, se apropiară plecaţi şi sărutară în treacăt pulpana anteriului boieresc; apoi se dădură într-o parte umiliţi, îndoiţi de şele; numai privirile agere se furişau de sub sprîncene spre stăpîn, strălucind ca pene de săbii. Femeile se ridicau repede de pe la focuri şi intrau în bordeie cu copiii în braţe. Numai cîţiva danci perpeliţi miorlăiau împrejurul boierului, cu mînile întinse:

— Măria voastră, măriuţele voastre, sărutăm dreapta, măria voastră!...

Soarele se cufundase după muchea de deal şi rumeneala amurgului umplea, ca un fum auriu, rariştea de fagi. De departe, de la imaşuri, veni o clipă, în înserarea limpede, un

boncăluit înăbuşit de taur. În liniştea amurgului plutea o pace de sihăstrie; numai sus, în rumeneala fagilor, o mierlă fluiera o melodie înceată.

Mustața roşă a boierului se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuțit. Un flăcău subțire, c-o pălărie plină de păuni şi mărgele, sta pe un trunchi de copac, întors spre amurgul rumăn. Cînta din scripcă. Strunele, înăbuşite de pieptene, de-abia se auzeau, ca în somn.

Era galbăn şi tras la față; o umbră uşoară, fină, de păr lucios şi moale îi îmbrobodea chipul; ochii ardeau, umezi.

Mierla cînta încet, ostenită, sus în rariştea de fagi; din alăuta țiganului izvora o melodie mîhnită, un freamăt încet de durere.

În pacea amurgului, în cele din urmă licăriri, boierul asculta zîmbind. Apoi deodată strigă:

— Ți-i dragă tare, Ilie?

Alăuta țipă spăriată; țiganul sări grăbit de pe trunchi şi se întoarse spre boier. Îşi smunci din cap pălăria înfloritä cu păuni şi mărgele şi se apropie umilit de stăpîn, cu pălăria în dreapta şi cu scripca în stînga.

— Ți-i dragă tare, Ilie? vorbi iar boierul, rîzînd.

— Sărutăm dreapta, măria ta! îngînă încurcat țiganul; apoi se opri, fără să privească pe boier. Pe fața lui galbenă trecu un fior de roşață. Nu mi-i drag nimeni, măria ta! murmură el după un răstimp, scuturîndu-şi pletele negre şi întorcîndu-şi spre boier ochii aprinşi.

Mustața roşă se zbîrli iar.

— Ce spui tu, Ilie? Dar cine cîntă noaptea de dragoste? Şi cine rătăceşte, prin preajma rîmnicului, ca un lunatic?

Țiganul se dădu înapoi un pas; apoi scripca începu să-i tremure în mîna stîngă.

Boierul începu a rîde:

— He-he-he! Ce te prefaci, ticălosule? Parcă eu nu ştiu că ți-i dragă? De ce te îngrozeşti, Ilie? Mare păcat a dat peste tine... Are să te vîre în pămînt Rariția!

La cuvîntul din urmă Ilie se îndreptă; pe fața înspăimîntată trecu o lumină de bucurie, – pe cînd boierul zîmbea poznaş.

— Să trăieşti, măria ta! zise flăcăul, cu glas înfiripat; vei face cum ți-a fi voia!

— Hm! da-da, voi face cum mi-a fi voia... Da' ți-i dragă tare, Ilie?

— Să trăieşti, măria ta, ca lumina ochilor...

— Da, ca lumina ochilor, de-aceea o cauți pe lîngă curtea boierească... he-he-he! De-aceea...

Boierul Năstase se întoarse şi porni agale spre curte, cu mustața zbîrlită şi grămădită sub nasul ascuțit. Ochii lui Ilie licăreau umezi; scripca iar tremura în mîna stîngă; pe chipul galben, nedumerire şi spaimă.

Sara se întindea plină de taină, cîntecul mierlei adormise; vîntul înserării aducea răsuflarea caldă a dumbrăvii. În şes picurau tălăngi mîhnite.

Ilie sta pe gînduri, lîngă trunchiul lui. Deodată din uşa bordeiului de-alăturea, izbucni un glas răguşit:

— Vai de capul tău, ticălosule! Unde ai să ajungi cu inima asta a ta? Mai bine dă-o la cîni! Nu vezi că ştie? De asta te-a lepădat pe lume mă-ta? Un țigan prăpădit să-şi ridice ochii asupra stăpînei lui, asta nu s-a mai pomenit!

Flăcăul se întoarse. Bătrîna îl privea disprețuitoare şi ochii ei mici, îngropați sub frunte, licăreau ca două boabe de argint viu.

— Taci, babă, nu mă mai amărî! Ştiu eu că bine n-are să se aleagă. Ştiu!... Dar poate *el* încă nu bănuieşte... — Apoi se lăsă pe trunchi şi sfîrşi mîhnit: Săraca inima mea!

În umbrele albastre ale serii, focurile din bătătura bordeielor ardeau vioaie; năluci negre treceau din cînd în cînd prin lumină. Pe ici pe colo, glasuri tinere îngînau trăgănat cîntece de dor.

Ilie întrebă încet:

— Ce să fac, mămucă?

— Dragul mamei, zise baba coborînd glasul; alt chip nu-i, trebuie să-ți desfacem... Mare foc te mistuie; nu ştiu cine şi-a făcut pomană cu tine... ți-a dat să bei otravă, ş-acu arzi!

— Săraca inima mea! îngînă țiganul a doua oară; măre foc! Mă arde, iaca nu pot sta pe loc, mă mînă parcă cineva spre curte... De ce, cînd o văd, mă usuc?

Oftă greu şi rămase cu ochii pironiți asupra curții boiereşti în care lumini se aprindeau. Baba clătină năcăjită din cap şi se cinchi iar în prag.

Noaptea cucerise păduricea; rîmnicul veghea ca o oglindă lucie; în fundul lui se zugrăvea răsturnată umbra mare a curții cu luminile-i galbene. Ilie îşi puse pălăria în cap, se sculă oftînd şi porni, cu capu-n piept, cu scripca subsuoară.

Țiganca mormăi nemulțămită în umbră.

— Nu pot, mămucă, gemu Ilie, nu mai pot! Dă-mi ceva să mor, că focul care mă arde e mai rău decît moartea! Ard... Am să mor, mămucă, am să mor!...

— Du-te, măi băiete: drumul pe care calci e drum de foc!

Luminile se stingeau înaintea bordeielor; îngînări uşoare de cîntece tot se mai ridicau, ca suspine, în pacea nopții.

II

După ce înnoptă, boierul Năstase chemă pe vechil.

— Ei, Gligori, ce-ai făcut? Ai fost la Valea Sacă?

Gligori îşi legăna trupul uriaş pe picioarele mari, vîrîte în nişte ciubote dintr-o vacă.

— Sărutăm dreapta, am fost...

— Ei, ş-ai dat peste ceva?

— Apoi am dat... mugi Gligori, trăgîndu-şi, cu dreapta, caierele cînipii de deasupra gurii.

— Spune, cum a fost?

Gligori tuşi, răsuflă din adînc, ca un foi, şi începu legănîndu-se, cu degetele groase deasupra gurii mari, în

mustăți.

— Apoi... m-am dus dintru-ntăi la Toma Pădurarul. — Porci sînt prin Valea Sacă? zic. — Sînt. — Apoi, dacă sînt, hai şi mi-i arăta bătelişteа[{14}] zic. — Hai! Ne-am dus. Într-o poiană este un stejar mare: ne-am suit într-însul. Am stat noi, am stat, am stat... Cînd pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desişurile prin codru. Mai stăm noi oleacă şi, pe urmă, numai ce s-arată, măi tată, o groază de mistreți... Erau frumoşi şi mari, ca nişte junci, – şi mulți! şi mulți! — De unde vin atîția? întreb pe Toma. — Dumnezeu ştie! zice, da' ştiu că se duc spre Siret. Primprejur, pe lanuri, pîrjol!

— Ei, după aceea?

— Atîta-i! zise Gligori tuşind încet.

— Bine, fie şi atîta. Ascultă, Gligori, bagă bine de samă. — Gligori îşi trase o dată mustața din dreapta, o dată cea din stînga, apoi se plecă spre boier. Ce-i azi? Luni? — Luni. Apoi pe joi, bagă de samă, Gligori. — Gligori mugi încet: Pe joi! — Pe joi, să scoți la hăitaş Lunca şi Fîntînelele. Pe urmă, pînă joi, să te repezi la văru-meu Iordachi, la vornicul Irimia, auzi? La Păscăreni, la Răstoace, la Eneşti, la Boteni, la cumnatul Dumitru, la socru-meu, auzi? la toți, şi să mi-i pofteşti, să le spui că miercuri, la amiază, îi aştept... Ai înțeles, Gligori?

— Am înțeles, stăpîne; miercuri, la amiază...

— Aşa; după aceea...

Boierul Năstase se opri deodată, cu gura căscată, ascultînd. Gligori rămase cu mînile mari în jos, depărtate de trup, şi căscă şi el gura, fără să înțeleagă nimic. Un bîzîit melodios venea de afară, din noaptea păduricii.

Boierul se sculă de pe divan, păşi prin văpaia tremurătoare a lumînărilor pe covoarele înflorite turceşti, spre fereastra care da spre rîmnic. Ridică în sus jumătatea de jos a ferestrei şi scoase afară capul.

Noaptea era caldă şi pe cerul albastru-închis ardeau stropii de aur; pădurea tăcea. Dinspre rîmnic, venea un murmur mîhnit de coarde; o melodie tainică parcă împresura

cu o mreajă de descîntece cetățuia boierului. Şi o nălucă rătăcea pe malurile apei, purtată parcă de durerea cîntecului.

Boierul îşi întoarse privirile spre cealaltă aripă a curții. I s-a părut, ori a văzut o umbră albă la fereastra jupînesei?

— Ascultă, Gligori, zise boierul repede, trăgîndu-şi capul în odaie şi încruntîndu-şi sprîncenele; adică nu s-ar putea să am şi eu o leacă de linişte? Gligori tăcea, cu ochii la fereastră, foarte nedumerit. — Gligori, am să mă mînii, Gligori, şi pe urmă e vai şi amar! De ce cîntă acu țiganul cela pe lîngă rîmnic?

— Eu ştiu de ce cîntă? zise linişţit Gligori.

— Nu ştii. Bine. Dar s-ar putea să nu-l mai aud? Pleacă! Să nu-l mai aud; ai înțeles? Că am de gînd să mă mînii... Să nu-l mai aud! Ai înțeles?

— Am înțeles, zise linişţit Gligori.

— Bine. Pe urmă, să te întorci, că mai avem de vorbit.

— Mă-ntorc.

Gligori ieşi legănîndu-se şi bălăbănindu-şi brațele depărtate de trup.

Boierul se plimbă cîtăva vreme, cu mînile la spate, de la divan la uşă. Paşii fîşîiau pe covoare în tăcerea odăii. Lumînările vărsau văpăi tremurate.

Deodată se opri înaintea unei panoplii scînteietoare şi ținti armele lucii, în care jucau undele luminii. Mustața roşă se zbîrli şi se grămădi sub nas. Stătu o clipă în cumpănă, apoi deschise uşa şi dădu într-un gang lung şi răsunător. Într-o firidă, sub bolta din fund, ardea o lumină roşă, într-o cunună viorie de umbră. Paşii, pe lespezi reci, deşteptară ecouri prelungi.

Boierul împinse o uşă scundă şi intră într-un iatac luminos, îmbrăcat cu scorțuri, ca o cutie. Jupîneasa Ana răsări spăriată de lîngă fereastră, apoi zîmbi la vederea lui Năstase. Două țigăncuşe vioaie ieşiră sprintene pe altă uşă.

— Ascultam pe Ilie, zise Ana; cîntă devale, lîngă rîmnic. L-ai auzit?

Boierul se opri în mijlocul iatacului şi ţinti ochii albaştri ai jupînesei. Apoi zise, iar:

— De unde ştii că-i Ilie?

— Mi-au spus fetele. Dumneata nu l-ai auzit?

Boierul o privea ţintă.

— Să vezi... cîntă în toate serile, adăogi Ana cu sfială, izbită de privirile tăioase ale boierului.

— Mda, ştiu, vorbi Năstase mai rar, îl aud totdeauna şi *ştiu* de ce cîntă...

— Ştiu şi *eu*... zise zîmbind jupîneasa Ana.

— Ştii şi tu?... murmură jupîn Năstase şi începu să se plimbe prin iatac. Aha! Ştii de ce cîntă!

Deodată se opri înaintea Anei. Mustaţa se zbîrli.

— He-he-he! zise el vesel, am trimes pe Gligori să-i spuie o vorbă la ureche... şi ochii vioi şi neliniştiţi priveau cu luare-aminte faţa albă şi senină a Anei, îmbrăţişau trupul mlădios de sub pînzele subţiri de borangic.

În tăcerea iatacului, venea bîzîitul duios al cîntecului de-afară. Năstase se apropie de fereastră, ridică un geam şi privi spre rîmnic. În umbra caldă a desişurilor, sub cerul stropit cu foc, plutea descîntecul melodios, şi un glas limpede tremura plin de mîhnire, odată cu coardele:

Cît oi trăi, să iubesc,
Că, de-oi muri, putrezesc!
Peste ţărnă, creşte iarbă,
Cine-a trece nu mă-ntreabă
Care puică mi-a fost dragă!

Strunele suspinau trist în noaptea caldă. Şi din umbră răsări deodată, înaintea ochilor boierului, o arătare mlădioasă, un trup plin de farmece – trupul Anei. Şi, odată cu un fior de foc care-i alerga pe sub şele, îşi închipui că Ana stă abătută, într-un colţ al iatacului; şi-şi mai închipui că au trecut multe zile de cînd stă tristă şi părăsită.

Deodată alăuta țipă ascuțit; un murmur înăbuşit de glasuri răzbătu prin noapte; auzi un răcnet, pe urmă paşi repezi.

— Îi trece de-acum țiganului nebuneala! zise boierul, trăgînd capul în iatac şi lăsînd fereastra.

Ana sta pe gînduri, în fundul divanului, cu ochii țintiți înainte, asupra singurătății care-i umbrea sufletul. Tăcere, pustiu, ochi încruntați, ori licăritori, – iată toată viața ei de soție!

Năstase se apropie de uşă; apoi, deodată, se întoarse şi zise rîzînd jupînesei:

— Nu spui nimic?

— Ce poate spune un cap slab de muiere? răspunse cu blîndeță Ana.

— Săraca nevasta mea! vorbi zîmbind boierul; de mult şade singurică şi amărîtă. Nici n-are cu cine schimba două vorbe... Dar ce să-i faci? Aşa li-i dat femeilor... Aşa a fost de cînd lumea şi aşa are să fie... Dar tot mi-i dragă mie!

Se apropie de Ana cu ochi strălucitori.

— Nu te teme, că nu mă duc, îi zise cu glas tulburat; aveam ceva de vorbit cu Gligori... Las' s-aştepte... Ştiu bine că are să steie pînă mîni dimineață la uşă, trăgîndu-şi caierele...

Brațele lui tremurau ca nişte coarde de oțel.

Ana se lăsă moale şi tăcută.

III

Viața tristă de iatac, în umbră şi în tăcere, se lumină o clipă la un zvon vesel de glasuri cunoscute. Rădvanele intrau în curte clătinîndu-se ca nişte corăbii, în pocnete de harapnic şi-n răcnetele surugiilor. Apoi boierii bărboşi şi jupînesele îmbujorate la chipuri coborîră din corăbii, într-o lumină veselă de soare.

— Bagați de samă, flăcăi, strigă, de pe scările de piatră,

Crăiniceanu, către slujitori; să rămîie două rădvane gata; numai să le schimbați caii.

Boierii se îmbrățişară şi se sărutară pe bărbi, într-un zgomot de rîsete şi de glume; iar jupînesele se grămădiră toate în jurul Anei.

Boierul Irimia Racovanu, mîngîindu-şi barba ca omătul, întrebă pe Năstase:

— Ei, cum mai merge gospodăria, ginere?

— Merge bine, socrule, mulțămim de întrebare.

— Tot bine să deie Dumnezeu sfîntul!

Apoi bătrînul se apropie de Ana, îi întinse dreapta pentru sărutare, îi sărută fruntea albă.

— Auzi ce spune barbatu-tău... dar mie nu-mi place... credeam că-s poftit la o cumătrie... Ia sama, fata tatii, să nu mă dai de ruşine...

Un hohot întins de rîs se stîrni; şi jupîn Năstase zise:

— A veni şi vremea aceea...

Apoi toți, vărul Iordachi Stoian, vornicul Ion Irimia, dumnealor jupînii Păscăreanu, Răstoacă, Enescu, Boteanu şi cumnatul Dumitru Racovanu, după ce întrebară pe gazde, cu mare grijă, cum merg cu sănătatea, cu lanurile şi cu vitele, rămaseră mulțămiți şi adăogiră că sînt gata să guste cîte ceva.

După ce intrară în odaia cea mare, îşi descoperiră capetele pieptănate cu cărare la mijloc şi unse cu oloiuri mirositoare, îşi răşchirară bărbile mari, se uşurară de hainele grele şi se aşezară pe divanuri.

Jupînesele sfătuiau de mult în odăile Anei. Bărbații cu ale lor, femeile cu ale lor; bărbatul stă de vorbă cu femeia numai între patru ochi şi, atuncea, nu vorbesc de trebile țării, nici de ale gospodăriei; atunci ochii şi sprîncenele fac toate belelele.

Aşa dar, după ce boierii au gustat mai mult din picioare cîte ceva, adică după ce au dat gata patru curcani fripți, şi după ce au cercat gustul vinului cu cana, Crăiniceanu zise:

— Boieri dumneavoastră, să ne iertați de aşa calicie, dar

noi să încălecăm pe cai şi jupînesele să se suie în rădvane, şi pînă în sară ajungem la Valea Sacă. Acolo are să se întindă masă mare; iar pentru mîne în zori, să ne pregătim a primi cu plumbi o turmă de mistreți...

Vornicul Irimia zise:

— Să ştiți că acesta e om cu scaun la cap.

Iar bătrînul Racovanu strigă, apucînd o cană cu vin:

— Asta-mi place şi mie, ginere... Eh! îmi aduc aminte de tinereță!

Iar dumnealor, jupînii Păscăreanu, Răstoacă, Enescu, Boteanu, Stoian şi cumnatul Dumitru Racovanu, îşi rostiră bucuria aşa de liniştiți, încît slugile alergară înspăimîntate cu alte căni pline.

Era, în miercurea aceea de cireşar, o căldură mîngîioasă de soare şi o boare lină stîrnea valuri în întinsele mări galbene de grîu. Rădvanele gemeau din încheieturi prin nouri mari de praf, surugiii, pe cai mărunți, chiuiau înmlădiindu-şi harapnicele negre pe deasupra capetelor pletoase. Boierii jucau înainte, în buiestru, pe cai aprigi, şi armele lucioase fulgerau la soare; vîntul le purta pletele şi le despica bărbile.

Cîmpii mari se întindeau în toate părțile, pînă în zări; pe fînețe gonea vîntul în valuri adînci, pe alocuri în întinderi se înmlădia o apă limpede şi lucie, în care se oglindeau nourii albi ai cerului, şirul de călărești şi rădvanele grele. În nemărginire, sub cerul liliachiu, ieşea cîteodată un vultur şi plutea în razele calde, pe vînturile uşoare, ca pe o apă. Pe coaste verzi, în preajma apelor, se arăta cîte-un sat tăcut, deasupra căruia răsăreau cumpene de fîntîni şi clopotnița unei biserici albe; o punte îngustă trecea peste apă; şi în fundul valurilor se oglindeau răsturnate şi casele tăcute, şi clopotnița albă, şi europenele ca nişte cruci strîmbe.

Pe la chindie, intrară în codru, la Valea Sacă. Pădurea vîjîia încet, răspîndind răcoare şi miros puternic de verdeață. În răsunetul adîncurilor, caii de la rădvane mergeau şi ei la pas; mierle cu ciocul galben tresăreau spăriate din țîhlişuri[{15}],

şi granguri treceau, ca nişte bulgări de aur, prin sulurile de lumină. Cel mai tînăr dintre boieri, Stoian, vărul lui Năstase, prinse a cînta din frunză. Codrul tresări; doina fremăta în adîncuri ca o undă de durere.

În poiana stejarului vechi aşteptau slugile şi taraful de lăutari al lui Ilie. Rădvanele se opriră la margine; boierii descălecară. Jupînesele sprîncenate ieşiră la lumină, rumene şi vesele; ochii boierilor scînteiau în bărbile stufoase. Se aşezară pe lăvicere înflorite de lînă, – pe cînd ţiganii începură a umbla forfota în toate părţile.

Mustaţa roşă a boierului Năstase se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuţit:

— Gligori!

— Aici-îs, stăpîne, zise liniştit Gligori, la porunca domniei voastre.

— Ai pregătit tot, Gligori? întrebă boierul.

— Am pregătit tot, răspunse Gligori. Mîni, în zori-de-zi, începem goana. Pătulul e gata. Dimachi bucătarul a sfîrşit. Am adus două polobocele de vin; şi a venit şi Ilie, macar că-l cam dureau coastele…

Soarele asfinţea; sîrme de aur se strecurau prin desişuri şi însemnau flori de lumină pe pajiştea ca buraticul a poienii. Codrul răsufla încet în visul amurgului. Glasurile deşteptau răsunete sub bolţi. În răstimpuri de linişte, veneau de departe, din adîncuri, cele din urmă îngînări ale mierlelor. Apoi ultimele luciri ale soarelui se şterseră; umbrele înserării umplură poiana de taină.

Sub stejarul străvechi, robii aprinseră un foc mare, pînze albe se întinseră pe verdeaţă şi cheful începu.

Dintru-ntăi făcură ca turcul: mîncară în tăcere; apoi îşi veniră în fire: se puseră să soarbă vin, să mînînce şi să vorbească. Curcanii graşi şi gîştele grase parcă înviau: se făceau nevăzute într-o clipă; iar vinul, slavă Domnului, venea gîrlă şi se ducea gîrlă!

La aşa petrecere, fiecare îşi aduse aminte de alte petreceri:

deci fiecare începu să povestească.

Beau, povesteau şi rîdeau odată toţi. Numai jupînesele, bucuroase că au părăsit umbra şi tăcerea, vorbeau în şoaptă, împărtăşindu-şi supărările.

Poiana vuia de glasuri şi de hohote; iar focul uriaş punea o pînză mare, rumănă, peste veselia şi peste bărbile boierilor.

Dar deodată se făcu tăcere: alăutele şi cobzele murmurară, iar cobuzul{16} de os umplu de fiori bolţile răsunătoare. Pe feţele galbene ale ţiganilor treceau undele de lumină şi sclipeau în pletele negre. Ilie, cu chipul pălit de mîhnire, cu ochii umezi plini de foc, sta înainte. Alăutele şi cobzele murmurară, şi în tăcerea care se întinse, Ilie rămase cu ochii pironiţi asupra focului şi mîna, tremurînd ca o coardă, începu să poarte arcuşul pe strune.

Codrul tresări de un fior melodios; alăuta lui Ilie prinse a spune o durere mistuitoare; cobzele o mîngîiau duios, iar cobuzul scotea ţipete încete, ca o fiinţă chinuită.

Doina plîngea pe strune, tălmăcind o patimă adîncă; creştea tremurînd şi gemînd, alerga, în plîngeri viforoase prin inimile tuturor; apoi slăbi, pînă ce se stînse într-o adiere jalnică, un oftat.

Bătrînul codru părea că ascultă. Şi după ce liniştea se întinse, prin frunzişurile negre trecu un şopot duios, ca o îngînare depărtată de ape. Focul ardea liniştit, rumenind poiana neagră. Boierii îşi mîngîiau bărbile, cu gîndul la trecutul pentru totdeauna prăpădit; jupînesele încremeniseră în lumină, şi se deşteptară cu oftări grele, cînd melodia conteni.

— Ginere, zise bătrînul Racovanu, ţiganul ista face o moşie... Cum îl cheamă? Ilie... Bre Ilie, vină-ncoace, iaca cinci galbeni de 1a mine... La inimă m-a ajuns...

Ilie se apropie încet, cu capul gol, şi bătrînul îi azvîrli aurul în pălărie.

— Dar ia întreabă-l, zise Năstase, rîzînd, i-i dragă tare? Ţi-i *dragă* tare, Ilie? — Tace. I-i dragă tare; chiar îl dor coastele de

atîta dragoste...

Boierii începură a rîde, apoi cinstiră un rînd de pahare. Ilie se întoarse la locul lui şi-o privea de acolo, cu ochii licăritori, pe Ana.

Închinarea paharelor urma; ochii sticleau. Apoi, într-un tîrziu, bătrînul se sculă iar:

— Săracele mele picioare! zise el; vor să-şi aducă aminte de tinereță... Văd că cei tineri aşteaptă... Oare nu vi-i ruşine? — Fetele moşului, ce staţi aşa de amărîte acolo? — Dragă Ilie, ia zi-i una să rămîn numai în papuci şi să joc pînă ce m-oi pune jos...

— Să trăieşti, tată Irimie! — strigă Năstase; aici ai adus-o bine!

Boierii ceilalți îşi lepădară giubelele. Şi Ilie începu să zică cu foc un brîuleț, de tremura frunza poienii. Şi jupînesele săriră grăbite de pe la locurile lor şi se agățară de grumajii boierilor, – şi, mai întăi tot pe loc, pe loc, pe loc – apoi tot mai repede, pînă ce părură un vîrtej negru în bătaia rumănă a flăcărilor.

Pe urmă după ce se aşezară iar, dumnealui cumnatul Dumitru Racovanu, cu glas mare, strigă că nu-i place vinul din pahar. De aceea, pe urmă, a prins a bea din condurii jupînesei.

După brîuleț, lăutarii ziseră o bătută, pe urmă un cărăşel; clocotea poiana de cîntece şi de glasuri.

Iar țiganii răsăriră ca din pămînt cu plăcinte calde, învîrtite şi poale-n brîu. Un rînd de plăcinte şi un rînd de vin, – pînă ce picioarele se muiară şi glasurile se înduioşară.

— Ilie! strigă bătrînul Racovanu, zi-i unul straşnic, să mă ajungă colea, să-mi aduc aminte de cea primăvară şi de cea tinereță!

Ilie începu de dragoste. Se făcu iar tăcere şi boierii prinseră a-şi mîngîia bărbile ude de vin. Din alăuta țiganului izvora o melodie mîhnită, un freamăt încet de durere, o îngînare obosită ca suspinele ultimelor vînturi de toamnă.

Trupul lăutarului sta ca de piatră, numai mînile se purtau, şi numai ochii sălbatici țînteau pe Ana, mistuiți de un foc de moarte. Jupîneasa fu izbită de focul lor dureros şi rămase cu ochii la chipul slab al țiganului. Privirile aprinse o ardeau şi-i făceau rău, dar nu putea să-şi deslipească ochii de la ele.

Năstase ridicase capul. Băgase de samă că în poiană răsuna aceeaşi melodie pe care o auzise, cu cîteva zile în urmă, pe malul rîmnicului. Ochii lui, în care treceau clipiri de oțel, stăteau pironiți asupra jupînesei.

În lumina poienii, glasul lui Ilie se înălță plin de durere:

Cît oi trăi, să iubesc,
Că, de-oi muri, putrezesc!

Două lacrimi limpezi sclipiră în genele lungi ale Anei; prin ochii lui Crăiniceanu trecu un fulger de mînie şi sprîncenele se lăsară pe luminile ochilor. Mînile lui se întinseră îndărăt, spre arme, pe cînd melodia țiganului se stingea într-o aiurare nebună.

— Să trăieşti, Ilie! strigă bătrînul; iar ceilalți boieri puseră mîna pe pahare. Numai Năstase se ridică, cu privirile crunte, şi se îndreptă, cu paşi rari, clătinîndu-se, spre lăutari. În dreapta lui vînjoasă fulgera un hanger.

Toți se uitau miraţi, fără să priceapă.

Năstase învîrti hangerul pe deasupra capului, apoi se opri şi se uită țintă la țigan. Ilie se lăsase zdrobit jos, era galben şi tremura.

Mustața roşă a lui Crăiniceanu se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuțit.

— Ilie! strigă el, ți-i dragă tare? — He-he-he! Ilie, ia mai cîntă ceva de dragoste, Ilie...

În glasul Iui sălbatic fierbea mînia; ochii crunți, sub sprîneenele dese, aveau sclipirile unor ochi de lup. Ceilalți boieri se ridicaseră şi priveau cu mirare, clătinîndu-se.

Ilie îşi lunecă o clipă privirile spre Crăiniceanu şi pricepu;

apucă alăuta tremurînd prin ochii lui negri trecu o lucire de nebunie; se întoarse spre Ana şi prinse iar a cînta, cu chipul pălit de o mîhnire de moarte. Toți stăteau ca nişte stane în bătaia focului, iar cîntecul tremura pe strune ca un bocet.

— Aşa-i că-nțelegi, Ilie? strigă Crăiniceanu. Făcu trei paşi mari, ridică hangerul scînteietor şi-l repezi în pieptul lăutarului.

Scripca pocni şi căzu în iarba umedă; Ilie gemu şi se lăsă pe spate, pe cînd toți priveau cu ochii mari, ca într-un vis de groază. Un pîrău de sînge țîşni şi udă alăuta sfărîmată; țiganul se zvîrcoli, se întoarse pe pîntece, se ridică în brînci şi-şi aținti ochii pe moarte asupra Anei, care tremura, galbenă ca turta de ceară. Apoi glasul lui stîns gemu, pentru cea din urmă oară, o frîntură nedesluşită de cîntec. Pe gură năvăli un val de sînge, trupul se răsturnă pe spate şi rămase răstignit, cu brațele în laturi, în iarba umedă, cu ochii sticloşi în sus, spre podul de frunze.

Bunicul îşi întrerupse un răstimp povestirea, pe cînd o şoaptă plină de mîhnire venea de departe, pe cununile frunzişurilor. Cărăuşii stăteau tăcuți, în lumină, cu ochii duşi. Boii rumegau în dosul carălor.

Bunicul zise, încet:

— A doua zi, a fost vînătoare mare; au împuşcat şapte mistreți; iar Ana şi celelalte jupînese stăteau şi se uitau din pătul... Pe Ilie l-au îngropat sub stejarul bătrîn... uite, colo... Stejarul s-a risipit, a rămas dintr-însul numai un ciot ars – acolo dorm ş-acu ciolanele țiganului...

Apoi bunicul tăcu, şi rămase pe gînduri.

Din adîncuri veni plîngerea singuratică şi duioasă a buhnei, ca o chemare omenească. Departe, se auzeau ca în vis ape fierbînd în răstoace. Focul zvîrlea din cînd în cînd fulgere asupra desişurilor. Prin codrul bătrîn treceau oftări încete...

Cărăuşii sforăiau de mult pe lîngă foc; bunicul veghea încă, rumenit de cele din urmă tresăriri ale luminii.

Într-un tîrziu, întrebai cam cu teamă:

— Bunicule, oare jupîneasa Ana a plîns?

— Culcă-te şi dormi! mormăi bătrînul; i-auzi, cîntă cucoşii la pădurărie... E tîrziu!

Multă vreme n-am putut să dorm. Cu ochii deschişi, mari, mă întorsesem spre colțul poienii, unde odinioară se ridica stejarul străvechi. Într-un tîrziu, prin bolțile codrului, începu să treacă o îngînare de jale, şi mie mi se părea că deasupra mormîntului singuratic se desface tăcută din pîcla nopții năluca lăutarului, cu fața pălită de o mîhnire de moarte şi c-o floare de sînge pe piept.

Povestiri, 1904

ÎNTR-UN SAT, ODATĂ

În amurgul unui început de toamnă, un călăreț cobora în trap liniştit spre sat, prin mîngîierile vîntului înserării. În liniştea coastei, potcoavele calului roib sunau rar şi dulce pe şosea: tac-tac, tac-tac...

De o parte şi de alta a drumului sur, se înălțau două spinări uşoare de colnic; cîțiva copaci singuratici îşi ridicau pe muchii frunzişurile sărace prin care vîntul se strecura cu un şuiet domol. Din cînd în cînd, frunze pălite se desprindeau şi zburau obosite prin licăririle amurgului.

Sub coastă era împrăştiat satul, într-o uşoară pîclă. Dintre livezi şi dintre căsuțele albe se ridicau stîlpi vineți de fum. De cealaltă parte, pe iaz, se mişcau negurile leneşe ale serii, pe deasupra apelor întunecoase şi peste pădurea gălbie de trestii. Cireada venea pe maluri într-un murmur somnoros de tălăngi. În sat, scîrțîiau cumpene de fîntîni, se auzeau lătrături întrerupte de cîni şi, cîteodată, un chiot prelung izbucnea din freamătul înserării, se înălța în văzduh, răsuna pe vale şi murea în întinderea cîmpiilor.

Călărețul cobora coasta în săltăturile roibului. Poarta țarinei era deschisă: intră pe ea. Un cîne se năpusti hămăind pe lîngă coliba jitarului{17}; în urmă, ieşi şi românul, îşi repezi căciula pe ceafă şi cătă lung în urma străinului; apoi îşi repezi căciula pe ochi şi intră liniştit în colibă. Focuri vioaie pîlpîiau în ogrăzi; dulăii zăpăiau la porți; capete mirate de copii ieşeau prin spărturile gardurilor.

Călărețul se opri la rateş{18} şi descălecă. Era un om voinic, bine legat, în puterea vîrstei, cu mustăți stufoase şi cu ochi pătrunzători; umbla îmbrăcat cu straie cenuşii de şiac şi în cap avea o pălărie neagră, lată în boruri.

— Stăi, Roibule, zise el blînd calului, stăi aici oleacă şi rabdă ce-i răbda, că îndată ți-oi da ovăs... şi fîn bun, Roibule, – şi te-oi adăpa...

Zicînd acestea, legă roibul de belciugul bătut în stîlpul gros din fața crîşmei, aduse mîinile prin coama-i aspră şi-i mîngîie ochii deştepți. Calul nechează încet şi-şi întinse botul umed spre stăpîn.

— Iaca-ndată, Roibule, îndată.

Străinul îşi dădu pălăria pe ceafă şi trecu pragul rateşului. Înlăuntru, pătrunseseră umbrele înserării. Crîşmarul sta după tejghea aşteptîndu-şi muşteriul, cu gura întinsă pînă la urechi într-un zîmbet foarte prietinos.

— Bună sara! zise călătorul.

— Mulțămim dumilorvoastră! răspunse crîşmarul, zîmbind mai tare; ce-ți pofteşte inima?

— Apoi... deocamdată, toarnă un pahar de vin... da' bun... ştii...

— Se poate, cum nu: chiar azi am început un poloboc... Avem şi pastramă bună... Poftim vinul. Dacă pofteşti pîne, brînză...

Străinul era ostenit tare. Vorbi încet:

— Să sorb întăi paharul acesta...

Luă paharul, îl privi în zare, scuipă într-o parte cu înfățişare foarte trudită, apoi duse băutura la gură.

— Bielşug să deie Domnul şi sănătate!

— Dă, Doamne! zise crîşmarul.

Străinul bău jumătate de pahar, apoi se opri. Crîşmarul întrebă:

— Dincotro?...

Dar necunoscutul n-avu cînd răspunde, ochii se lărgiră deodată, se aprinseră, obrajii i se făcură pămîntii; scăpînd paharul din mînă, gemu:

— Nu mă lăsa... şovăi şi căzu ca un mal pe spate, cu brațele întinse în laturi.

Zîmbetul larg al crîşmarului se şterse brusc şi gura se strînse pungă, pe cînd ochii lui mici rămîneau țintiți de încremenire. Ieşi repede de după tejghea, se plecă puțin asupra străinului, dar nu zise nimic; se învîrti năuc de cîteva

ori prin crîşmă, apoi năvăli pe uşă.

Popa Ştefan tocmai atunci voia să intre.

— Părinte!... Părinte!... gemu crîşmarul înspăimîntat, înghiţind greu ceva care parcă-i sta în gît; părinte!... vină degrabă!

— Ce-i, Petrache? Ce-i, omule? întrebă părintele Ştefan, oprindu-se mirat şi aşezîndu-şi cu grijă cîrja dinainte.

— Părinte! degrabă, părinte! că moare...

— Cine moare, omule? strigă părintele, răsuflînd uşurat; vină-ţi în fire, Petrache! Unde? Cine?

— Vină degrabă, iacătă-l-ăi!...

Petrache îşi şterse năucit sudoarea de pe frunte, se întoarse şi năvăli în crîşmă. Părintele Ştefan se luă după el.

Străinul sta întins, nemişcat, pe podele. Horcăia cu greu şi o spumă uşoară ieşise la colţurile buzelor; ochii se mişcau crunţi în orbitele învineţite.

— L-a pălit damblaua, zise părintele Ştefan, punîndu-şi iar, cu grijă, cîrja dinainte; da, l-a pălit damblaua, Petrache... de bună-samă!

Petrache sta cu mîinile în lungul trupului şi se uita prostit la necunoscut. Popa îşi trecu dreapta prin barba rară, căruntă, îşi scărpină gînditor nasul roş; apoi zise repede, cu limba moale, împroşcînd pe crîşmar:

— De bună-samă, Petrache! Dambla, Petrache!

— Părinte, strigă crîşmarul, căscînd ochii; mare comedie! A venit să beie un pahar de vin... Încă l-am întrebat dacă vrea să-i dau pîne şi o leacă de brînză... Nu, zice, să sorb întăi paharul ista... A băut şi a picat ca un mal.

— Petrache! vorbi părintele, împroşcînd; toarnă repede o sîngeapă de rachiu, pe urmă dă fuga la primare şi treci şi pe la mine pe acasă, de adă psaltirea... Toarnă repede, Petrache; pe urmă, du-te! urmă popa după o clipă de gîndire; de bună-samă, Petrache.

Necunoscutul sta întins pe podele, cu braţele în lături, nemişcat. Întunericul pătrundea prin geamurile murdare şi în

rateş era tăcere adîncă.

— Nevasta s-a dus la soacră-mea, zise Petrache turnînd popii băutura, şi nici un băiet nu-i acasă; nu ştiu ce să fac.

— Petrache! strigă popa, împroşcînd; de bună-samă, Petrache, că vrei să dai de bucluc. Da, da, de bucluc! Da' ai pus de cel bun? De cel tare?

Popa îşi scărpină gînditor nasul roş; apoi puse mîna pe ulcică, pe cînd Petrache ieşea grăbit şi spăriat pe uşă. Străinul horcăia în întuneric.

— Ei, omule! zise popa mai liniştit, după ce sorbi un gît; ce ai? — Hm! n-aude. — Mare comedie! Te pomeneşti că moare! Apoi se scărpină la nas. Al lui trebuie să fie calul de afară... Bun cal!...

Părintele se aşează pe un scaun şchiop, îşi puse cîrja între picioare şi prinse a gusta cu tact, pe gînduri, din ulcică. Gusta, plescăia din limbă, tuşea încet, îşi trecea mîinile prin barba rară, căruntă, şi scărpina, cu un deget, ardeiul de deasupra mustăților.

Deodată în cadrul uşii răsări un om. Zise intrînd:

— Bună sara! Sărut dreapta, părinte...

— Tu eşti, Neculai? întrebă popa, răsărind ca din aţipeală.

— Eu, părinte. Zice Petrache că pe unul l-a pălit damblaua.

— Da-da, de bună-samă! mormăi popa.

Alte capete se arătară în cadrul uşii.

— Sărutăm dreapta, părinte!

— Domnul cu voi... Domnul cu voi!... împroşcă popa.

Oamenii intrară, se strînseră împrejurul celui căzut. Se plecau şi se uitau cu luare-aminte la el.

— Aista-i cel cu calul, băgă de samă unul.

— Da, e cel cu calul... răspunse altul.

După un răstimp de tăcere, Neculai zise:

— Părinte, oare n-ar fi bine să aprindem *lamba* şi să ducem omul pe-un pat, undeva? Să vedem, poate să-şi vie în fire.

— De bună-samă! mormăi popa; dar Petrache nu-i acasă.

— Nu-i acasă Petrache, dar cum să lăsăm aşa omul? Doar e suflet de creştin şi el.

— De bună-samă! mormăi popa, gustînd din ulcică.

Gospodarii ridicară încet, pe braţe, pe necunoscut şi-l purtară în odaia de alături; îl aşezară pe un pat; aprinseră o lampă. Lumina împrăştiată descoperi obrazul pămîntiu şi dureros al călătorului. Ochii plini de o durere nemărginită ardeau sub tufa de păr cărunt care-i căzuse pe frunte.

Sătenii se sfătuiau încet, în lumina slabă figurile lor liniştite, sub căciulile de oaie, se zugrăveau puternic. Necunoscutul sufla greu.

— Vere Costache, grăi Neculai către un ţăran tînăr şi mărunţel: du-te pînă la baba Catinca, ad-o încoace; ea poate s-a pricepe mai degrabă ce să facă.

Popa Ştefan intră, cu ochii sticlind, bătînd tare cu cîrja în podele şi scărpinîndu-şi nasul înfocat.

— Bun rachiu; are bun rachiu Petrache! vorbi el.

— Care nu se mai află, părinte... răspunse Neculai tuşind cu înţeles.

Părintele se opri înaintea necunoscutului, îşi puse cu grijă cîrja dinainte, şi începu să se uite la el cu luare-aminte, cumpănindu-se uşor.

— Săracul! grăi badea Neculai, nimenea nu-l cunoaşte, nimenea nu ştie de unde-i! Dacă moare aici? Poate rămîne pe urma lui nevastă şi copii...

— Se publică, se publică! împroşcă repede popa, cumpănindu-se.

— Se *poblică!* Dacă nu ştii cine-i, poţi să tot *poblici.*

— Aşa-i... murmurară ţăranii, clătinînd din cap. Apoi se întinse tăcere. Lampa sfîrîia încet în părete, deasupra călătorului. În tăcerea nopţii de-afară, se auzi deodată un nechezat jalnic.

— Cine ştie de unde vine! murmură Neculai.

În ochii celui căzut ardea o durere neclintită.

Veni primarele, un om voinic, nalt, c-oleacă de pîntece, îmbrăcat cu straie nemțeşti. Țăranii îi făcură loc, el se apropie, dădu mîna cu popa, apoi privi un răstimp pe străin.

— Nu-l cunosc, zise el după aceea; îl cunoaşte cineva?

— Nu-l cunoaşte nimeni! răspunse Neculai.

— Ce-i de făcut?

Tocmai atunci intră şi baba Catinca, uscată şi adusă de şele, dar voinică încă.

— Sărăcuțul de el! vorbi ea, cu glas moale, după ce pipăi pe bolnav şi se uită la el cu luare-aminte; necuratul, dragul mătuşii, necuratul, el i-a luat mîinile, şi picioarele, şi glasul! Alt chip nu-i: să-i cetească părintele...

— Am adus cartea, părinte! strigă Petrache uluit, răzbătînd printre oameni, spăriat şi dînd popii Psaltirea.

— Cetesc, cetesc... murmură popa, cumpănindu-se.

Țăranii ieşiră unul cîte unul. Uşa se închise în urma lor; dar, de dincolo, din crîşmă, tot răzbătu o bucată de vreme zgomotul nedesluşit al glasurilor. Popa începu să mormăiască şi să răscolească filele unsuroase ale cărții. Deodată se întoarse către primar, care stătea pe scaun la căpătîiul călătorului:

— Ai văzut calul?

— L-am văzut. Bun cal!

— Bun cal, da! zise popa. Apoi, după o tăcere, adăogi: Dacă moare?

— Cine, părinte? Popa făcu semn spre străin. — Dă, eu ştiu ce-i de făcut? îngînă primarele.

Popa împroşcă iar, vînturînd filele unsuroase:

— Dacă moare, cu ce-l îngropăm?

— Calul! vorbi luminat primarele.

— De bună-samă, calul! răspunse popa.

Îți tăcerea nopții de toamnă, veni de afară, iar, nechezatul jalnic al roibului. Apoi, sub lumina tristă a lămpii, necunoscutul gemu din adîncuri, un fior greu păru că-i umblă prin lăuntru, pe cînd trupul sta nemişcat; ochii se

zbătură în orbite; apoi se stinseră.

Primarele se sculă în picioare, neliniştit, şi zise:

— A murit...

— Da, a murit, murmură popa; Dumnezeu să-l ierte!

— Dumnezeu să-l ierte! zise şi primarele, încet.

Faţa străinului, împietrită de moarte, era galbenă şi părea stăpînită de liniştea unui somn adînc. Lampa sfîrîia încet, deasupra. Mortul zăcea pe lăvicerul înflorit al patului; în odaie se lăsase o linişte grea şi o taină necunoscută întindea un văl de jale peste mort şi peste cei vii. Alăturea, în crîşmă, vuietele conteniseră; rar dacă tresărea cîte-un glas domol, ca de departe.

Popa făcu semn primarelui, cu capul, spre uşă. Ieşiră amîndoi, în vîrful picioarelor. În crîşmă, Petrache sta după tejghea tot spăriat, cu părul vîlvoi.

Popa şi primarele se aşezară pe cîte-un scaun. Petrache turnă vin în trei pahare şi părintele Ştefan îşi aşează cu grijă cîrja între picioare. Apoi tuşi încet şi zise:

— Petrache!... A murit! S-a întîmplat, care nu s-a mai văzut aşa ceva; dar ce să-i faci? A murit!

— A murit? suspină înăbuşit Petrache, căscînd ochii mari; Ce fac eu?

— Stăi, ascultă, Petrache, urmă popa; vorba este cum îl îngrijim, da, de bună-samă, cum îl îngrijim! Chîm-chîm! Aici e totul, Petrache, cu ce-l îngropăm?

— Da, zise domnul primar, da! Cu ce-l îngropăm...

— Vezi, Petrache?

— Văd, gemu Petrache, înfricoşat.

— Ei! după cum zicea domnul Iordache, chîm- chîm! domnu primar, – da! cu ce-l îngropăm, Petrache! La primărie trebuiesc hîrtii, o mulţime de treabă... pe urmă... dă! Îngrijirea... eu trebuie să cetesc, să slujesc, chîm-chîm şi... de bună-samă... cine-mi plăteşte mie?... Dacă-i vorba pe aceea! strigă popa la urmă, răsuflînd greu şi împroşcînd pe Petrache...

— Da' n-am, părinte, vai de capul meu! prinse a se căina Petrache, cu spaimă, apucîndu-se cu mînile de păr; n-am! Iaca şi domnul primar ştie, nu merge negustoria, şi trebuie să plătesc o mulțime de parale la perceptor...

— Stăi, Petrache, zise popa; nu-i vorba de asta!

— *Nu!* întări primarele, nu-i vorba de asta.

— Nu! răsuflă Petrache, atunci de ce?

— Stăi, omule, ascultă... Înțelegi că... lucrurile nu trebuie să le ştie fiecare... Chîm-chîm! Vezi dacă omul a venit călare... Înțelegi... chîm! Vindem calul... dacă cumperi calul...

— Da! zise primarele, atunci e *semplu* de tot...

— Chîm! Atunci fiecare cu al său! sfîrşi popa, înşfăcînd paharul şi dîndu-l de duşcă.

Tîrziu, cînd treburile fură puse la cale şi mortul fu îngrijit creştineşte, roibul străinului fu adăpat de Petrache; iar părintele şi primarul porniră spre casele lor, clătinîndu-se.

Luna plină lumina grădinile adormite şi căsuțele pitite în livezi. Dealurile se înălțau negre dincolo de apă, şi iazul sta neclintit ca o oglindă uriaşă, cu luna în fund şi c-o dîră de lumină albă din fund pînă la mal. O pace întinsă stăpînea văzduhul; de departe, dintr-un colț al iazului, venea vîjîitul înăbuşit al unui opust[19].

Cînd se despărțiră, popa zise cu limba grea:

— Poate-l chema Vasile, poate-l chema Dumitru... cine ştie!... Chiar-chiar de bună-samă... numai Dumnezeu ştie!

— Da! întări primarele, numai Dumnezeu!

Şi se despărțiră. Popa apucă, pe gînduri, pe o hudiță. Era îngrijat: se oprea în mijlocul drumului, se uita cu luare-aminte în pămînt, apoi, deodată, pornea spre şanțul din dreapta; acolo se oprea scurt, înălța cîrja şi se cumpănea cu capu-n piept. Pornea apoi domol spre şanțul din stînga, se repezea cîțiva paşi, înălța iar cîrja şi se certa supărat:

— De bună-samă, du-te şi te culcă, bețivule! Păcat de rantie şi de potcap... chîm! Du-te şi te culcă!

Şi era o lună plină şi o lumină dulce în văzduh, în sat, pe

iaz, pe dealuri, şi liniştea stăpînea toate făpturile, iar în hanul mohorît şi întunecos mortul străin se odihnea cu fața alinată, sub mîngîierile tremurătoare ale unei făclii. Singura ferestruică luminată a rateşului veghea în umbra streşinei, ca un ochi neadormit.

Mortul a fost îngropat după trei zile. I s-au făcut pomeni frumoase, praznic bun... Popa a mîncat şi a băut la praznic, a luat pomenile; iar calul roib a rămas în grajdul lui Petrache.

L-au îngropat într-un colț de cimitir şi a rămas ca părintele să puie pe cineva să facă o cruce şi s-o aşeze la căpătîiul mormîntului.

A trecut o săptămînă, două, mai multe; frunzele, în țintirim, se scuturau din copacii rari pe morminte; iarba era arsă de cele dintîi brume ale toamnei. Ațe de painjen se aninau de crucile sărace, de copacii mîhniți, şi sclipeau ca nişte fire de argint în soarele prietinos. Amurguri de purpură înflăcărau rămăşița de frunze de prin copaci; vînturile duioase ale toamnei treceau printre mormintele tăcute şi frunzele galbene foşneau. Iar străinul se odihnea sub glii.

Tîrziu şi-a adus aminte părintele Ştefan că mormîntul străinului a rămas fără cruce, tocmai pe la sfîrşitul toamnei; aşadar a cinstit, la rateşul lui Petrache, pe doi români şi le-a spus ce-l doare.

Sătenii au intrat în lunca de pe coastă, au tăiat cu barda un mesteacăn frumos şi drept ca o făclie de ceară albă, şi au meşterit o cruce. Au intrat în țintirim şi au aşezat-o la căpătîiul străinului. Pe cînd bătătoreau țărîna, unul zise:

— Dumnezeu să-l ierte, era voinic om şi frumos; avea un păr negru...

— Nu, răspunse celălalt, era bălan... dar, ce-i dreptul, voinic român... Cum s-a dus... parcă nici n-a fost!

Apoi plecară.

Cerul era căptuşit cu nouri alburii; o linişte mare plutea pe mormintele sărace. Şi, în tăcere, deodată răzbătu ropotul unui umblet de cal: crîşmarul Petrache trecea călare pe roibul

străinului. Apoi, după ce se făcu linişte, cîțiva fulgi, ca nişte flori de vişin, începură să joace peste lăcaşurile tăcerii. Florile înghețate se înmulțiră, prinseră a curge potop alb, se aşternură ca o pînză peste cruci şi peste morminte.

Povestiri, 1904

COZMA RĂCOARE

Era straşnic om, Cozma Răcoare! Cînd zic: Cozma, parcă văd, iată, parcă văd înaintea mea un om întunecos, călare pe un cal murg; mă ţintesc doi ochi ca oţelul, văd două mustăţi cît două vrăbii... Straşnic român! Călare, cu flinta în spate şi cu un cuţit de-un cot ici, în chimir, la stînga: aşa l-am văzut totdeauna. Iată, eu îs bătrîn, împlinesc suta, am umblat mult prin lume, multe firi şi mulţi oameni am întîmpinat, dar om ca Răcoare, spun drept, n-am văzut! Şi doar nu era cine ştie ce grozăvie la trup; era un bărbat mijlociu, ciolănos, smolit la faţă, un om ca mulţi alţii, – he! dar ce are a face? Numai ochii să-i fi văzut şi s-a mîntuit. Straşnic român!

Pe vremea ceea era vai ş-amar de ţară. Turcii şi grecii cutreierau moşiile în toate părţile, se căinau bieţii oameni pe toate cărările, – rele vremuri! Cozma habar n-avea. Azi îl vedeai ici, mîni auzeai de dînsul cine ştie unde. Toţi fugeau dinaintea zaverei, el, ferească Dumnezeu! L-au prins şi l-au pus în lanţuri... Ş-apoi! numai s-a scuturat, a atins fiarele cu mîna, a şuierat calul şi pe ici ţi-e drumul! Cine nu ştia că Răcoare are iarba fierului! Hei-hei! cîte gloanţe nu s-au îndreptat spre pieptul lui! Degeaba! Aşa-i era lui scris: numai glonte de argint să-l omoare... Unde mai vezi aşa oameni acum? S-au trecut vremurile acelea!

Ai auzit de Feciorul Romîncei? Iaca ş-acela era un pui de lele! Acela prăda dincolo, la munteni; Cozma prăda dincoace; şi într-o noapte! — se întîlneau la Milcov, schimbau prăzile şi se întorceau pînă în ziuă la sălaşurile lor... Parcă nu i-au pîndit grănicerii? Parcă nu i-au luat pe fugă? Ei şi? Ca năluca, aşa fugea calul lui Răcoare, nici gloanţele nu-l ajungeau! Cît drum e de-aici, din munţii Bacăului, pînă la hotar! Ei, şi să-l faci înainte şi-napoi, într-o noapte, ia sama că nu-i lucru de şagă! Dar şi cal! Aici e totul, calul lui Răcoare nu era cal ca toţi caii. Să vezi.

Avea Vodă Calimah o iapă arăbească şi o păzeau slujitorii ca ochii din cap; îi aşteptau vremea. Într-o noapte, – pe la Sînziene, – intră Cozma, în grajduri, spintecă iapa şi fură mînzul. Dar dacă ar fi numai atît! Ştii că mînzul e îmbrăcat într-o cămaşă. Răcoare a rupt cămaşa, dar a rupt-o aşa, că a spintecat în două nările mînzului. Şi iaca aşa, mînzul rupt la nări, a crescut la întuneric, hrănit cu miez de nucă... Şi cînd l-a încălecat Cozma, apoi cal a fost; răsufla în voie, nu mai ostenea cît e cucul!... Aşa cal! Iaca, de-aceea nu-l întrecea pe Cozma nici vîntul.

Într-un rînd (şi eu eram volintir pe vremea aceea), Cozma s-a trezit între zidurile Probotei, cu volintirii înlăuntru şi cu turcii pe dinafară. Turcii băteau cu tunurile în ziduri. Volintirii se sfătuiesc să închine mănăstirea. Cozma tace. A doua zi, Cozma nicăieri. Dar de la ziduri şi pînă în pădurea Probotei, un şir de leşuri. Acela era drumul lui Răcoare!

Iaca aşa. Codrii şi cîmpiile! El de nevoie n-a ştiut, de frică nici atîta, dar nici de dragoste... Cumplit român! Parcă-l văd ş-acuma, călare pe murgul lui.

Pe-atunci stăpînea un grec pe moşia Vultureşti, şi dincoace, pe moşia noastră, în zidurile celea stricate de colo, şedea un pui de româncă cum nu mi-a mai fost dat să văd. Grecul murea după româncă. Dar şi avea de ce! Vadana avea nişte sprîncene îmbinate şi nişte ochi de drac, – Doamne! Doamne! ochii ceia ar fi ispitit ş-un sfînt. Fusese dată fără voia ei după un grec, după Dumitru Covas; grecul murise şi cucoana Sultana stăpînea acuma singură moşia noastră.

Cum îți spun, Nicola Zamfiridi, grecul, murea după cucoană. Cîte n-a făcut omul, pe unde n-a umblat, şi pe la vrăjitoare a fost: degeaba! Cucoana, nu şi nu! că i-i urît grecul. Şi doar nu era slut Nicola. Era un grec mîndru, oacheş, cu mustăcioara răsucită, cu barba creață. Ş-apoi! Dacă nu-i plăcea vadanei!

Într-un rînd, şedea Nicola în odaia lui şi se gîndea fumînd. Ce sa facă? De însurat a vrut să se însoare şi s-o ia de

nevastă; ea de ce nici n-a vrut să audă? Mai zilele trecute s-a dus cu țiganul Ciocîrlie şi i-a cîntat de jale prin jurul zidurilor... Pace! curțile au rămas mute ca piatra. Ce dracu-i de făcut?

Boierul Nicola se gîndeşte:

— Urît nu-s, prost nu-s... care-i pricina? Nu cumva i-i drag altcineva?

Nu. A pîndit-o nopți întregi. Nimeni n-a intrat şi nimeni n-a ieşit din curte.

Boierul e supărat. Se scoală, pune mîna pe un gîrbaci şi iese. În ogradă, argații țesală caii.

— Cal țesălat e acesta? răcneşte el, şi jap! cu harapnicul într-un argat. Mai departe, grădinarul se odihneşte la soare:

— Aşa îngrijeşti tu de grădină! Ha? Şi trosc! Pleosc!

Ş-apoi! Parcă dac-a dat în oameni, a folosit ceva? A intrat în grădină şi s-a aşezat subt un tei frumos. Acolo, pe banca de piatră, stă şi se gîndeşte iar.

Vai de viața lui, dacă aceea pe care o iubeşte nici nu vrea să se uite la dînsul! Priveşte zborul frunzelor veştede, în tăcerea zilei; un oftat îi încălzeşte coşul pieptului.

— Vasile! Vasile! strigă boierul. Glasul lui răsună jalnic, în melancolia livezii.

Un bătrîn voinic intră pe portița grădinii şi vine către stăpîn.

— Vasile! zice boierul, ce-i de făcut? Bătrînul se uită la stăpînu-său, oftează şi el şi se scarpină în cap.

— Ce-i de făcut, Vasile?

— Apoi ştiu eu, stăpîne?

— Ia caută ceva. Multe m-ai dăscălit, ia mai spune ceva ş-acu. La baba ceea n-am făcut nimic, cu Ciocîrlie nici atîta; nu mai ştii tu ceva?

— Dă...

— Nu mă lăsa, Vasile!

— Dă, stăpîne, aş spune eu ceva, da' mi-i oarecum.

— Ai un galbăn de la mine, Vasilică, – spune!

Vasile nu se spărie cînd aude că-i vorba de un galbăn. Se scarpină iar în cap.

— Apoi ştiu eu că şi doi galbeni mi-i da, stăpîne, ba chiar şi trei... dar tot... ştii... Iaca ce-i! Ce-a fi a fi! Eu zic să te duci frumos la Frasini, să intri în curte, din curte în odaia cucoanei, şi s-o furi! Iaca ce zic eu!

— Ce zici tu, bre Vasile! Cum se poate!

Vasile nu mai zice nimic. Boierul se gîndeşte, cu mîna la frunte; apoi spune:

— Şi pe asta am s-o fac, Vasile! Să ştii c-am s-o fac. Brava ție, bre!

— Ştiam eu c-am să cîştig doi galbeni! suspină Vasile, scărpinîndu-se în cap.

Şi sara, boierul Nicola se ține de cuvînt. Încalecă pe cal, îşi ia cinci tovarăşi voinici din argați şi porneşte spre Frasini.

Pădurea vîjîia înfiorată de suflările nopții de toamnă. Oamenii mergeau tăcuți. Din cînd în cînd veneau, cine ştie de unde, trîmbițări de cucoşi. Încolo, era tăcere. Însfirşit se văd şi curțile vadanei, negre, ca nişte movili de cărbune..

Nicola şi cu tovarăşii lui se apropie de zid ca nişte umbre; în tăcere, descalecă; zvîrl spre coama zidului scări de frînghie, se acață şi trec dincolo; caii rămîn legați de arbori.

Deodată se aud strigăte. Boierul Nicola nu-i fricos. Se repede la uşi. Uşile nu sînt închise. Pătrund în ganguri.

— Aha! murmură grecul; de-acu am să pun laba pe puică!

Dar, deodată, o uşă se deschide şi o undă vie de lumină pătrunde în gang. Boierul Nicola nu-i fricos. Se aruncă înspre odaie. Dar de-abia face doi paşi, şi în prag, răsare cucoana Sultana. E cu părul despletit, c-o polcuță albă. Cu sprîncene încruntate, stă în prag şi se uită la boier.

Nicola nebuneşte. Îi vine să cadă în genunchi şi să-i sărute picioarele, aşa-i de frumoasă. Dar ştie că dacă va cădea în genunchi, ea are să rîdă de el. Se avîntă s-o cuprindă.

— Stăi! răcneşte cucoana Sultana; credeam că-s hoți! Aha! dumneata eşti, chir Nicola? Şi odată, în lumină, ridică cu

dreaptă un iatagan scînteietor. Nicola simte o pălitură tare, cu latul, în cap. Se opreşte. Argații dau să se repeadă; dar unul cade în sînge, răcnind. Chiar atunci zgomote tari se aud, argații cucoanei intră. Nicola se repede, urmat de patru tovarăşi, spre ieşire. Dă cu hangerul în dreapta şi în stînga, iese în ogradă.

Şi iată-l iar pe cal, fugind spre Vultureşti.

Acolo descalecă amărît, intră iar în grădină, se aşază iar pe banca de piatră şi ş-apucă cu mînile de cap.

— Vai de viața mea! murmură el cu durere; cît îs de ticălos! Ce să fac! Ce să fac!...

Stă chinuit de gînduri, în noaptea de brumărel. Numai suflările livezii pline de brumă îl mai deşteaptă.

— Vai de viața mea! Cît îs de ticălos! şi cade cu fruntea în palme, cu coatele pe genunchi. Ce femeie straşnică! mormăieşte el iar, pe gînduri. Ce ochi are!

Doamne! — Doamne! nu mă lăsa, că tare se mai frînge inima în mine!... Multă vreme stă visînd. Într-un tîrziu, se scoală şi porneşte spre casă. Ce femeie straşnică! Şi ce ochi!

În casă iar cheamă pe Vasile.

— Vasilică bre, m-a prăpădit! Straşnică femeie, bre Vasile... M-a fript la inimă, m-a gătit! Ce să fac? Nu mă lăsa! Iaca, să ştii, ai de la mine doi galbeni...

Vasile se scarpină în cap şi zice liniştit:

— Ştiu ce-ai pățit, stăpîne. Mîndră cucoană, n-am ce zice! Ştiu eu că mi-i da şi cinci galbeni, şi chiar şase... Tot mai este un chip...

— Spune, Vasile, bre, că dau... Ce ochi! Vai de mine!

— Apoi înțeleg eu, stăpîne, zice Vasile, că mie mi-i da şapte galbeni, dar trebuie să mai dai de şapte ori şapte, ca s-o ai colea în palmă... Nu te spăria, stăpîne, nu-i mult... De şapte ori şapte... Dar o ai colea în palmă!... Să ți-l aduc pe Cozma Răcoare!... Cum mi-i pune dumneata galbenii în palmă, aşa are să-ți puie el în brațe pe cucoana Sultana, iaca aşa...

Nicola boierul s-a cam spăriat cînd a auzit de Cozma

Răcoare, dar pe urmă a oftat şi a zis:

— Bine!

Răcoare a venit a treia zi. Nicola sta în grădină, pe banca de piatră, sub tei, şi trăgea din ciubuc fum plin de miresme. Cînd a văzut pe voinic, a rămas cu ochii holbați. Cozma venea liniştit, cu frîul calului trecut prin mîna stîngă. Era încălțat cu cizme pînă la genunchi, cu pinteni mari de fier. Un pieptar îl învălea pînă la chimirul sclipitor. În spate, flinta lungă. În cap, căciulă neagră de oaie. Păşea liniştit, cu sprîncenele încruntate ca totdeauna; calul venea după dînsul, cu capul plecat

Vasile, logofătul boierului, se alătură de banca de piatră şi, scărpinîndu-se în cap, şopti rînjind:

— Ce zici, stăpîne? Ian priveşte-l! Aista şi pe dracul ți-l aduce!

Boierul Nicola nu-şi putea lua ochii de la Cozma. Voinicul se opri şi zise:

— Noroc să dea Dumnezeu!

— Mulțămim! răspunse Vasile; să dea Dumnezeu!

Boierul tăcea, cu îndărătnicie.

— Hm! mormăi Vasile, ai venit pe la noi, frate Cozma?

— Am venit, răspunse Răcoare.

— Pentru treaba noastră?

— Da.

Cozma vorbea liniştit, încruntat; parcă de cînd era el, lumină de zîmbet nu trecuse pe chipul lui.

— A! da! Ai venit! zise boierul, ca deşteptat din somn; Vasile, du-te şi spune să aducă cafele, dar vino îndată înapoi.

— O cafea să se facă, rosti Cozma; eu nu beau.

Vasile plecă rînjind, după ce se uită la stăpînu-său.

— A! da! Nu bei! zise greu boierul. Da, da... ai venit pentru treaba noastră... Cît? Aha! da! Dau cincizeci de galbeni.

— Bine! rosti liniştit Răcoare.

Vasile se întoarse, zîmbind tainic. Boierul tăcea.

— Ei! zise Vasile, scărpinîndu-se în cap; cum merge?

— Vasile, bre, du-te şi adă punga de sub pernă...

— Nu, nu-i nevoie să aducă nici o pungă, zise voinicul; nu-mi trebuie nici un ban.

— Ce? mormăi boierul; a! da! Nu-ți trebuie? De ce?

— E vorba să-ți pun în brațe pe cucoana Sultana de la Frasini... Îți dau cucoana, îmi numeri banii...

— Scurt! strigă Vasile, vîrîndu-şi mîna în păr. Dă cucoana, numeri banii! Ce-am spus eu? Cozma şi pe dracul din iad ți-l aduce. De-acuma-i a dumitale cucoana: la aşa cap, aşa căciulă.

Răcoare se întoarse, păşi pînă în fundul grădinii, îşi legă calul de un copac, trase din şa o manta de şiac, se întinse jos şi se înfăşură în ea.

— Bre! Bre! gemu boierul Nicola, răsuflînd greu; straşnic om!... Parcă mi s-a luat o piatră de pe suflet!

Vasile zîmbi şi nu zise nimic. Tîrziu începu să rîdă singur şi şopti:

— He-he! Cine are iarba fierului... ferice de el!...

Boierul tresări ca din somn şi se uită spărios la Vasile; apoi dete din cap şi iar începu să se gîndească.

— Aha! da! mormăi el, fără să ştie despre ce-i vorba.

După ce-a înnoptat bine, Cozma Răcoare a strîns chingile calului şi a încălecat.

Apoi a zis:

— Boierule, să mă aştepți în poiana Vultureştilor.

Porțile s-au deschis, calul a sforăit şi a pornit ca un zmeu.

Luna plină răzbătea prin pîclele uşoare ale toamnei, țesea painjeniş de raze, lămurind dealurile tăcute şi pădurile negre. Pacea adîncă se deştepta la tropotele repezi ale murgului. Răcoare călărea tăcut pe sub streşinile dumbrăvilor cu frunza rară; părea o nălucă, prin lumina vînătă.

Aşa a ajuns la Frasini. Toți dormeau, porțile erau închise. Cozma bătu în poartă: bu-bu-bu-bu!

— Cine-i? răcni un glas dinlăuntru.

— Deschide! zise Răcoare.

— Cine eşti?

— Deschide! răcni Cozma. Înlăuntru se auzeau şoapte: Deschide, bre!

— Nu deschid!

— Deschide, e Cozma!

O lumină luci în colțul zidului, deasupra porții, şi lumină obrazul lui Răcoare. Apoi un freamăt se auzi, lumina se stînse şi drugul porții vui.

Cozma intră în ograda goală. Descălecă la scară şi împinse uşa.

— Uşa-i deschisă, murmură el; nu-i fricoasă cucoana...

În gangul negru, paşii lui şi pintenii vuiră ca într-o biserică. Se auzi zgomot într-o odaie şi o lumină vie izbucni în gang. Cucoana Sultana se arătă în prag, în alb, despletită, cu sprîncenele încruntate şi cu iataganul în mîna dreaptă.

— Cine eşti? Ce cauți? strigă ea.

— Am venit să te iau, grăi răspicat Răcoare, şi să te duc boierului Nicola.

— A! Nu eşti hoț de rînd? zise cucoana şi ridică iataganul. Uite ici: ai să pățeşti ca Nicola al tău ...

Răcoare făcu un pas, apucă liniştit iataganul, strînse pumnul cucoanei şi limba de oțel zbură într-un colț. Cucoana sări vioaie înapoi, strigînd:

— Gavrile! Neculai! Toadere! — Săriți!

Glasuri se auziră şi argații intrară buluc în gang şi se opriră la uşă. Răcoare se apropie de femeie şi voi s-o cuprindă. Ea se smunci şi apucă un junghi de pe o masă.

— Ce stați aşa, tonților? Săriți! Puneți mîna pe el, legați-l!...

— Nu vorbi degeaba... Văd eu că nu eşti fricoasă, dar n-am ce-ți face! zise Răcoare. Iar argații murmurau:

— Cum să-l legăm? Aista-i Răcoare... Unde se află! Cozma Răcoare, cucoană!

— Ticăloşilor! strigă cucoana şi se repezi la Cozma. Voinicul o primi în brațe, îi cuprinse mînile, i le lăți c-o

şuşăniță[20] de piele şi o ridică ca pe un tăbîltoc[21] la subsuoară.

— Faceți loc! zise apoi, şi oamenii se împinseră unii peste alții, prin unghere.

„Ce codană de femeie! gîndi Cozma, pe cînd păşea prin gang, cu cucoana subsuoară; n-are prost gust boierul Nicola. Mîndră muiere!”

Cucoana Sultana se uita cu ochii holbați la argații care se dăduseră cu spaimă în laturi. Se simțea prinsă ca într-o minghinea. Pe urmă îşi ridică ochii spre figura cumplită a lui Răcoare. Lumina din odaie trimetea sclipiri în ochii de oțel ai voinicului şi lumina obrazul smolit.

— Cine eşti tu? gemu ea apoi.

— Eu? Cozma Răcoare...

Cucoana se mai uită o dată la argații grămădiți prin colțuri şi nu mai zise nimic. Acuma pricepuse.

Afară, voinicul încălecă pe murg, puse pe cucoană călare dinaintea lui, şi dădu pinteni calului. Tropotele iar deşteptară noaptea tăcută.

„Ce codană de femeie!” gîndea Răcoare şi calul fugea, la umblet, ca o nălucă.

Cucoana îşi întoarse capul şi, la lumina lunii, se uită la Răcoare.

— Ce te uiți aşa la mine, cucoană? — Şi calul murg fugea pe sub streşinile dumbrăvilor. Părul negru al cucoanei lucea în unde mari. Pe frunzele rămase scînteia bruma ca o poleială de argint. Sultana se uita înfiorată la voinic, se simțea strînsă de brațul lui vîrtos şi ochii îi ardeau ca două stele, sub sprîncenele îmbinate.

— Ce te uiți aşa la mine, cucoană? De ce tremuri? Ți-i frig? Tropotele vuiau în poieni, frunzele licăreau cu poleiala lor de argint, şi-n lumină, calul murg alerga ca o nălucă.

Deodată, umbre se arătară departe.

— Ce-i acolo? întrebă Sultana.

— Ne aşteaptă boierul Nicola... răspunse Răcoare.

Cucoana nu zise nimic. Dar Cozma o simți că se încordează. Şuşănița de piele pocni şi mînile albe se ridicară. Voinicul n-avu vreme s-o stăpînească. Ca fulgerul dreapta prinse frîul şi întoarse calul în loc, iar stînga se încolăci pe după gîtul lui Răcoare. Voinicul simți capul femeii rezemîndu-se de pieptul lui şi un glas dulce murmură:

— Nu mă duce altuia!

Şi calul fugea ca o nălucă prin lumina vînătă; luncile vuiau de tropot, frunzele argintii licăreau, undele negre de păr fluturau. Şi din urmă, umbrele porniră şi ele. Pe zarea dealului se înşirară fantasme. Alergau prin pîclele uşoare. Dar năluca neagră dinainte fugea, fugea, se prăpădea tot mai departe, în negura nopții.

Povestiri, 1904

SLUGA

Într-o dimineață, o lună după moartea bătrînului Tudor Lupaşcu, cuconaşul Ionică, ieşind din casă, nu găsi, ca totdeauna, calul înşăuat la scară. De multe ori te scoate din fire un lucru de nimic, – dar mi-te cînd e vorbă de o greşală care face să întîrzie cu jumătate de ceas o întîlnire aşteptată cu bătăi repezi de inimă? Cuconaşul Ionică se făcu foc şi pară, bătu din picioare, răcni, chemă pe argatul care trebuia să-i aducă înşăuat calul, – îi dădu patru palme repezi, una după alta, îl croi de cîteva ori cu cravaşa şi-i porunci să-i aducă la moment pe Cezar. Omul îşi luă de jos pălăria care căzuse din pricina zguduiturii, şi-o puse în cap, scuipă într-o parte cu sînge în două şi porni spre grajd.

— Ce bestii! ce bestii! strigă cuconaşul, întorcîndu-se spre vechil.

Bătrînul, om cu minte, de mult în slujba familiei, răspunse blînd:

— Dă, cucoane Ionică, omul nu era vinovat. Cezar a fost la potcovit şi de-abia acum a venit...

— Aş! Ce tot îmi vorbiți dumneavoastră...

— Cucoane Ionică, ascultă ce-ți spun eu: acu nu-i de o palmă, două... dar trebuie să cunoşti şi omul. Ai făcut rău c-ai dat. Năstase e om închis, dar, cînd izbucneşte, e mînia lui Dumnezeu! Şi răposatul boier, Dumnezeu să-l ierte, îl cruța, – mai ales că e muncitor şi voinic ca un taur...

— Fleacuri! răspunse pufnind Ionică; vezi să mi se aducă mai degrabă calul...

Năstase veni tăcut, cu obrajii roşii, aducînd calul de căpăstru. Era un român cît un munte, cu ochii foarte pătrunzători. Boierul nici nu se uită la el; se zvîrli în şa şi porni acolo unde-l chema dragostea.

Trecu cîtăva vreme şi, într-o zi, boierul Lupaşcu se hotărî să plece la Iaşi. Avea nevoie de parale de-i țipa măseaua şi se

ducea să puie amanet moşia Roşcani.

Cu toate că în ziua aceea cerul nu făgăduia vreme bună, cuconaşul, hotărît ca întotdeauna, dădu ordin să se puie caii la droşcă. Apoi căută hîrtiile trebuitoare, băgă de samă să i se aşeze în cufăr toate lucrurile de care credea că va avea nevoie, stătu la masă în fugă şi, foarte grăbit, porunci să-i vie trăsura la scară.

Vătaful îl întîmpină şi-i spuse că vizitiul s-a îmbolnăvit, dar s-a găsit alt argat să meargă. S-a cerut chiar el singur. Boierul se supără, certă pe vătaf, apoi se sui mormăind în trăsură.

Cînd caii porniră, privi cerul. Nouri mari, vineți, rătăceau prin văzduh, venind de la miazănoapte. Soarele, trecut de amiază, ardea cu o strălucire neobişnuită. Ioniță Lupaşcu ar fi dorit foarte mult să nu-l apuce vremea rea pe drum, ca să-i zădărnicească interesele.

— Nu cred să ploaie! murmură el.

Apoi răcni la vizitiu:

— Mînă mai repede, – să nu ne apuce ploaia pe drum...

Vizitiul întoarse peste umăr o figură roşcată, cu ochii pătrunzători, şi buza de sus se încreți zîmbind:

— Poate n-a ploua, cucoane. Nourii trec...

Un miros tare de băutură izbi în față pe cuoonaş. Îndată îi sări țandăra.

— Bine, măi ticălosule! strigă el gata să se ridice şi să înşface pe vizitiu; acu ți-ai găsit să te îmbeți? Ce canalii!

Dar vizitiul îşi întoarse iar obrazul; boierul cunoscu pe Năstase şi tăcu dintr-o dată.

— Nu te teme, cucoane... Dacă s-a întîmpla ceva, păcatul meu va fi... Şi buza dublă de sus se încreți iar. Se întoarse şi dădu bici cailor.

Boierul rămase cu ochii la spatele uriaş dinaintea lui şi la capul pletos, – gîndindu-se la întîmplarea cu palmele.

În adevăr, – *bruta* de pe capră e voinic cît un munte şi samănă a fi foarte violent. De vină nu-i decît vătaful, că-i dă

la drum oameni de aceştia. Trebuie pedepsit ticălosul de vătaf, trebuie dat afară, fără milă. Auzi, dumneata? Numai la noi se întîmplă lucruri de acestea... Îți primejduieşti viața pentru un lucru de nimic. E adevărat că-i dăduse cîteva palme şi nu fusese la mijloc cine ştie ce vinovăție... Ei, dar asta se întîmplă des... Ce-a făcut Năstase atunci? A scuipat în două cu sînge, a tăcut şi a rămas foarte neguros...

Boierul cercă să se gîndească la alte cele: la femeia care-i era dragă; la vînătorile care trebuiau să înceapă o dată cu toamna; la viața Parisului, viață fără primejdii şi fără griji, pe care n-ar fi întrerupt-o de nu murea bătrînul; la multe; – dar neliniştea i se furişase pe nesimțite în suflet.

Caii fugeau în trap grabnic pe şoseaua vînătă. Trăsura duruia din cînd în cînd pe podețe. Ionică Lupaşcu, în mantaua albă de doc, se legăna pe perinile trăsurii. În urmă, pluteau pînze gălbii de pulbere.

La asfințit se grămădeau munți uriaşi de nouri negri.

— Se întunecă! strigă Năstase de pe capră.

— Vine furtună! vorbi boierul. N-ar fi bine să ne întoarcem? Ori să mergem înainte...

— Eu aş zice, cucoane, ca să mergem înainte...

Ionică privi iar capul pletos şi se gîndi: oare ce se petrece acolo, în tidva omului aceluia? Un om care bea rachiu, are buza dublă, suduie, scuipă şi mînă caii, e ceva foarte caraghios. El n-a fost la Paris, nu ştie ce înseamnă a trăi, şi-a dus viața ca un animal, singura plăcere i-a fost băutura; nervii de frînghie nu i-au tresărit niciodată în fața lucrurilor nouă... Ce poți aştepta de la dînsul? Iată-l, acuma stă pe capră, cam cu chef, îndeamnă caii şi vorbeşte cu ei. E mai aproape cu sufletul de dînşii decît de boier. Ce-o fi simțind el; ce-o fi gîndind?

Boierul Ionică îşi ridică fața albă, împresurată de barbă scurtă, neagră, şi întrebă:

— Năstase, mai este mult pînă la Moldova?

— Cam mult, că nu-i nici o crîşmă... zise rînjind Năstase.

Vorbeşte cam ciudat cu mine! gîndi Lupaşcu.

Deodată, soarele fu înghițit de uriaşele îngrămădiri de nouri, şi lumina scăzu brusc. Năstase se înfăşură mai bine în suman şi puse mîna pe bici; caii se încordară, ca subt un fior ascuțit.

Prin văzduh, pe sub păcura nourilor, fugeau coloane de neguri despletite. În pragul asfințitului era o frămîntare ca de vîrtej. Începu să vie jucînd dintr-acolo un vînt subțire.

Năstase înfăşură caii în două biciuiri şi trăsura începu a fugi spre răsărit, cătră Moldova, pe cînd munții de nouri se rostogoleau pe deasupra în văzduhul neguros.

Cînd ajunseră la malul rîului, un fulger ca o sîrmă de foc tresări în urmă, pe zarea asfințitului, şi, ca şi cum ar fi fost un semnal, o duruire prelungă ca o dărîmare de stînci izbucni, şi uraganul, scăpat din peştera-i rece, se năpusti asupra lumii, mugind.

Caii treceau repede prin vad. Apele, suflate de o putere grozavă, se ridicau în stîlpi mari, se răsuceau în vîrtejuri, descoperind prundişul, şi veneau răsfirate, izbeau trăsura, stropeau pe oameni cu o răpăire de gloanțe. Apoi fugarii, scăpați la mal, începură să alerge mînați de uragan spre pînza neagră de pădure, care se zărea la o fugă de cal şi părea tot una cu nourii.

Năstase se întoarse pe capră şi, rînjind, zvîrli boierului cîteva vorbe. Lupaşcu puse mînile la urechi şi strigă şi el, cît ce putu:

— Ce zici?

Năstase se plecă mai tare spre Ionică:

— Acuşi intrăm în pădure. Acu-i acu!

Boierul simți că frica ce se furişase în el îl strîngea deodată de inimă. Năstase îşi vîrî stînga în buzunarul sumanului, scoase un şip şi trase cîteva înghițituri zdravene, apoi iar se întoarse spre Ionică.

— Cînd mergeam cu boierul, Dumnezeu să-l ierte...

Vîntul îi luă celelalte vorbe. Lupaşcu de-abia putu deosebi

cîteva cuvinte: bordei... pădure... — şi uraganul îşi mîna cumplitele armii de nouri pe deasupra şi umplea cîmpiile de freamăt. Se întuneca, se întuneca; apoi, dintr-o dată, trăsura intră în codru, într-o noapte umedă, bîntuită de buciumări sălbatice, de urlete de cascadă, de înfiorătoarea bubuitură a adîncurilor. Şi, o dată cu noaptea, frica rece începu a rătăci prin sufletul boierului ca o mînă care se tîrăşte prin întuneric, pipăie şi caută să apuce ceva.

Ionică îşi ridică ochii spre Năstase. Era aşa de întuneric încît nu-l mai vedea. Şi deodată îi păru rău că n-a luat o armă de acasă, pentru orice împrejurare; apoi se gîndi că fără armă e pierdut, că omul de pe capră e ameţit de băutură, că *anume* a plecat cu el; gîndurile veniră sumedenie, spaima veni în zgomotele înspăimîntătoare ale pădurii, spaima îl învălui prin întuneric; şi trăsura alerga, alerga, prin noaptea neagră a codrului.

Din bolţi, veneau suflări gheţoase, ca din peşteri; pîrîituri de crăci rupte treceau ca ţipete de groază; apoi vîrtejuri de plîngeri, de cîntece fioroase răscoleau pădurea.

Era întuneric adînc şi trăsura alerga. Alergă multă vreme. Apoi, dintr-o dată, într-o suflare domolită a uraganului, un răcnet omenesc izbucni, un răcnet prelung, iute acoperit de glasul furtunii.

Trăsura se oprise. În noaptea codrului, la marginea drumului, lucea o lumină slabă. Pe urmă altă lumină mişcătoare se arătă, se apropie, prin întuneric. În roata de lumină, răsări faţa bărboasă şi trupul voinic al pădurarului cu baltagul în mînă.

— Cine-i? răcni el. Se apropie şi lumină trăsura.

— Eu, frate Ilie, strigă Năstase de pe capră. Te-am strigat să deschizi poarta, să intru.

Pădurarul ridică felinarul pînă la obrazul vizitiului. Apoi făcu trei paşi, apucă caii de căpăstru, îi trecu podeţul, deschise poarta şi vîrî trăsura în ogradă.

Cînd se coborî din trăsură să intre în casă, boierul tremura

ca varga.

— Ți-i frig, cucoane? întrebă Năstase.

— Da, mi-i frig! şopti Lupaşcu, clănțănind.

— Ce să-i faci? zise rînjind vizitiul; se întîmplă şi de-acestea!

După ce caii fură puşi la adăpost sub şopron, pădurarul şi vizitiul intrară şi ei în casă, se puseră lîngă vatră şi începură a vorbi în şoaptă, în lumina gazorniței. Afară, vîntul tot răscolea pădurea. De pe cuptor, scoteau capete mirate, cînd şi cînd, copii bălani numai în cămăşuici. Nevasta aprinsese lumînarea de la Paşti şi se ruga la icoane. Boierul sta pe patul cel mare, sub culme, şi tremura într-un cojoc. Privea cu ochii blînzi la Năstase şi parcă ar fi vrut să-i spuie ceva; dar vizitiul nici nu se uita la el şi sfătuia cu pădurarul. Iar cuconul Lupaşcu se gîndea că brutele care se îmbată, scuipă şi suduie, tot au oleacă de inimă. Îndură palme şi umilinți, – şi iartă.

Dureri înăbuşite, 1904.

PĂCAT BOIERESC

I

Moşia noastră e departe de balta plină de vînat şi de peşte a Borcii, cale de două ceasuri cu calul înlăuntrul Bărăganului.

În vara anului 1896 eram singur, cu logofătul, cu lucrătorii, cu lanurile întinse, în căldura nemiloasă a verii. Veniseră *ai noştri* la putere şi tata sta la Bucureşti, om *politic,* năpădit de grele afaceri. Mama şi două surori erau cu el. Nu ştiam ce să fac în casa mare albă, pustie acum. Şi tinerețea mea avea nevoie de ceva, asta o simțeam eu bine, eram neliniştit, şi căutînd parcă acel ceva, începui a mă duce la vînat în Iezer, cînd aveam vreme.

Acolo, în Iezer, am avut eu cea dintăi iubire; şi eram să şi mor acolo.

Stepa, îmi era dragă. Întreaga copilărie şi întreaga tinerețe le petrecusem în Bărăgan. Ars de soare vara, bătut de vînturi iarna, pustiu şi trist, fără zare, fără rîuri, fără răcoarea florilor şi a pădurilor, nemărginire dreaptă, – şi totuşi era cel mai drag pămînt sufletului meu.

Acolo nu se văd munți cu coame albastre înălțîndu-se cu creştetele în cer, aproape; nici codri bătrîni cu cînturi aspre şi veşnice; nici cucul nu cîntă de noroc, cînd şuvoaie vin rostogolindu-se înspumate pe treptele costişelor, cînd luncile se umplu de flori şi de oaspeți cîntăreți. Acolo se aude, iarna, suflarea crivățului viforos într-un pustiu fără sfîrşit, pe o nemărginire de zăpadă, sub care zac, triste şi rare, sate zvîrlite în întindere; iar vara priveşti ori pămînturi goale, ori lanuri mari, în care soarele varsă aur topit, în care oamenii lucrează din greu, încovoiați ca sub poveri dureroase. Totuşi, în aceste locuri zgîrcite în obişnuite frumuseți, am simțit fiorii zărilor fără sfîrşit, cînd calul mă ducea în zbor vulturesc, pe întinderi fără drumuri, şi melancolia amurgurilor m-a pătruns

cu adînca taină a neştiutului unei mări fără hotar. Şi încet, cu tinereța şi cu dorul, am început a vedea frumuseți nebănuite.

Dimineața, mă trezeam cînd soarele roş, ca de sînge, înflăcăra geamurile. Ieşeam repede afară, după ce mă îmbrăcam. Calul mă aştepta la scară, lîngă pîlcul de salcîmi care străjuia casa, *palatul* nostru, cum îi zicea tata, Dumnezeu să-l ierte. Depărtările erau învăluite de aburi; ciocîrlii cîntau deasupra lanurilor noastre. Porneam cu logofătul, un om mărunt, cu ochii mici, sfredelitori, cu mustățile lungi. Vorbeam puțin cu el, nu-mi era drag deloc. Caii mergeau la trap înăbuşit pe drumul de țărînă, în cîntecele amețitoare ale ciocîrliilor, care tremurau cascade melodioase în lumina înălțimilor. Nemărginita cîmpie plină de pîne adia uşor la suflarea vîntului dimineții, întunecîndu-se în coborîşuri, sclipind ca aurul în coamele de val. Şi treceam prin răzoarele umede de rouă, prin armata de secerători tăcuți, – şi gîndurile-mi pribegeau aiurea...

Peste zi se lăsau călduri copleşitoare. Stam undeva, la umbră; îmi era sete şi n-aveam apă; priveam petele rotitoare ale căldurii, şi ochii mi se țînteau departe, în necunoscut, – şi-n clipele acelea mă simțeam aşa de plictisit, ş-aşa de singur, – că mă-ntrebam de ce mai trăiesc.

Spre sară, ca să mai petrec, călătoream spre una din stațiile mici, roşii, pierdute în buchete de salcîmi, în lungul drumului-de-fier, drept, fără sfîrşit. Dam de cîte-o crîşmă singuratică, în care, în răstimpuri rare, se auzea zarvă de glasuri, iute copleşită de tăcerea pustiului. Pe urmă ajungeam la stație, aşteptam un tren, care venea de departe şi trecea în depărtarea fumurie a răsăritului. La un geam, în verdeața care căptuşea zidul, se arăta un cap de femeie gătită ca de sărbătoare; funcționarii se mişcau încet, schimbau saluturi cu cunoscuții; maşina pufăia, pleca; gara rămînea mică şi singuratică în pacea amurgului. Plecam în trap țăcănit, pe gînduri; tăcerea pustiului mă învăluia de pretutindeni, umbra cucerea lanurile năvălind ca valuri de la răsărit, şi, din cînd

în cînd, un canton suna trist, plîngînd parcă, în imensitate: lang-ling!

Soarele, scufundat de mult în asfințitul vînăt, trimetea încă luciri trandafirii nourilor nemişcați deasupra, în înălțimi. Sate depărtate, în întunecimea care creştea, se cunoşteau întăi după fumegări uşoare, apoi după lumini pierdute în noapte, ca licurici pe o întindere fără margini, care se amestecau de la o vreme cu stelele zării.

Şi mă culcam trist în casa pustie, nu ştiam ce să fac; nu puteam ceti, nu puteam scrie, o plictiseală grozavă mă apăsa.

Dragomir, logofătul, cu ochii lui mici, mă sfredelea, parcă îmi cetea în fundul sufletului; şi de cîteva ori, răsucindu-şi mustața, mi-a dat a înțelege, zîmbind, că pentru un boier tînăr ca mine este leac la plictiseală.

— De, s-ar putea... să nu vă fie cu supărare... Pe-aici, pe la noi, găsim aşa o nevastă sprintenă, o fată frumoasă... Hm! Şi mă privea țintă.

Dar mie logofătul nu-mi plăcea şi n-aş fi vrut cu nici un preț să-mi ştie tainele şi slăbiciunile. Îl trimeteam la plimbare c-o vorbă scurtă, şi aşteptam. Dar ce aşteptam eu întîrzia şi plictiseala îmi înnegura sufletul tot mai mult.

Totuşi, într-o bună zi prinsei din zbor o vorbă de la Dragomir:

— Vînat ca-n Iezer nu este nicăieri pe lume...

Mă întorsei spre el cu bucurie. Aveam cel puțin o petrecere nouă.

— Ce spui, Dragomire?...

— Zic de Iezer... Maică-maică! Ce vînat e acolo! Ți se ridică părul măciucă în vîrful capului...

— Să ştii că mă duc acolo la vînat...

Lui Dragomir îi sticliră ochii. Bucuria lui că va rămînea singur şi va putea să-şi mai facă mendrele! Începu a-mi spune despre Iezer cîte minuni toate, – de credeam că nu mai sfîrşeşte. Iar eu toată noaptea m-am gîndit la plăcerea unui vînat în balta Dunării, şi a doua zi m-am şi hotărît să mă

reped cu calul şi cu puşca pînă acolo.

Acesta a fost începutul călătoriilor mele la Iezer.

Întăia vînătoare n-a fost cu nici un folos. Mi-am lăsat calul la crîşmă, în marginea satului şi-am coborît spre apă, în apropierea liniei. Rețeaua albă a podului de fier se întindea pînă departe, dincolo, peste mlaştină. În bălți pline de țipirig stăteau pînă la piept cai, mestecînd leneş verdeața care plutea în mănunchiuri pe luciu. Pe urmă, după bălțile acestea scăzute, se deschideau deodată marile lunci de sălcii bătrîne, închizînd ochiuri largi şi adînci de apă. Mergeam cu puşca în mînă, cu ochii ațintiți asupra acestor păduri umede, pline de întuneric şi sălbătăciuni, cu urechea ațintită la zgomotele undelor, la freamătul sălciilor. Vedeam zboruri grăbite de rațe, vedeam stîrci fîlfîind greoi peste pămătufurile trestiilor, auzeam țipetele găinuşilor şi ale lişiților, dar eram prea departe de ele. Înțelegeam că am nevoie de un tovarăş, de un vînător din partea locului, de o luntre care să mă ducă la bătelişti şi ascunzişuri, – şi lăsam vînatul în linişte să se strecoare pe luciu, să se ridice în unghiuri lungi pe roşeața asfințitului, şi, cu sufletul plin de frumusețea locurilor, de miile de glasuri ciudate ale amurgului în bălți, de minunatele colorații ale apei sub bătaia celor din urmă raze, rătăcii mult, la întîmplare, fără țel hotărît.

Cînd mă întorsei, crîşmarul se uită cu coada ochiului la tolba mea goală.

— Apoi văd eu că n-ai prins nimic...

— Nu, n-am avut luntre...

— Nici luntre, domnule, nici om care cunoaşte locurile... Dacă mai ai plăcere să vii pe la noi, să te învăț eu ce să faci... Ştii ce? Să-mi spui mie... o vorbă şi nimic mai mult, şi eu trimit răspuns lui Marin... Dumneata vrei să vînezi numaidecît?

— Vreau, cum nu?

— Aşa? Atunci să-mi spui o vorbă şi eu trimit răspuns lui Marin... Ăsta, domnule, e mare vînător... şi nu numai vînător,

– şi pescar, domnule, îți spui eu... Cu el să te duci la vînat, şi pe urmă să stăm de vorbă!

Crîşmarul îmi vorbea cu înfocare, mîndru de Iezer şi de Marin.

— Bine, atunci cînd oi veni, să chemăm pe Marin.

— Uite, domnule! zise iute crîşmarul, cu ochii în sus şi cu un deget înainte, parcă voia să-şi aducă aminte de ceva: uite îl chemăm şi vă înțelegeți din două vorbe... O să-l cinsteşti cu țuică, domnule... Un pahar, două, trei, cît ai dumneata bunătate... şi afacerea s-a încheiat! Îți spui eu! Pe onoarea mea! Eu, domnule, am fost caporal în oaste, la artilerie!... Mă chiamă Sandu Popescu!

Şi mă privi tăcînd deodată, cu bărbia în piept, parcă voia să-mi vadă mai bine mirarea. Apoi zîmbi şi-şi mîngîie cu un singur deget, arătătorul de la dreapta, mustățile scurte, negre, care erau trase cu cărbunele parcă pe fața-i roşcovană şi plină. Mă privi cu ochii mici, veseli:

— Treaba e ca şi făcută!... Atunci, cînd vii pe la noi?

— Chiar mîne... Numai vezi de-mi pregăteşte ceva mîncare bună...

— Cum? Aoleu! Pun pe nevastă, domnule, şi taie o găină... Am şi vacă, domnule! Pe onoarea mea! Eu am fost caporal la artilerie! Îți pregătesc o mîncare grozavă... Vra să zică treaba e ca şi făcută... Ce mîncare îți place dumitale?

Şi mă privi iar zîmbind, cu bărbia în piept. Apoi tresări, cu un deget înainte:

— Stai! O friptură bună, şi totul s-a sfîrşit! Şi o ciorbă! O ciorbă şi o friptură! Asta e! Şi chem pe Marin, şi treaba e gata! Pe onoarea mea!...

Şi rămase în fața crîşmei, cu mînile în şolduri, cu nădragii largi umflați ca de vînt, privind fericit în urma mea, pe cînd eu mă cufundam repede pe Corbul meu, în umbrele Bărăganului, spre asfințitul şters, aproape stîns.

A doua zi, pe la toacă, cum descălecai, Sandu se repezi pe uşa crîşmei ca izbit de cineva şi răcni la un țînc numai de o

şchioapă, care se pîrjolea la soare:

— Mă, tătuță, mă! Fuga la neica Marin, mă!

Pînă ce-mi duse calul în şopron, pînă răcni la muiere: „U! Ano, fă! Rupe gîtul la găina a pestriță!”, pînă intră în odaia scundă, afumată, cu zîmbetu-i frățesc, – Marin puşcaşul sosi, cu băiatul ca un mînz după el.

— Uite, ăsta-i! zise mîndru Sandu, şi întinse mîna spre om.

Puşcaşul, scund, lat tare în spete, cu obrazul uscat, înnegrit de o barbă rară, zbîrlită, mă privea fără să clipească, fără să zîmbească, cu doi ochi rotunzi, verzi. Cu dreapta ținea de strat puşca atîrnată pe umăr, şi mîna neagră, mare, cu degetele lungi, osoase, noduroase, mi se păru înspăimîntătoare.

Zîmbii:

— Dumneata eşti Marin?... Pe urmă nu mai ştiui ce să-i spun. Ce obişnuieşti?

— Țuică, o țuică mi-e destul, zise el încet, cu voce lină şi joasă.

— O țuică, două, cît ai dumneata bunătate, vorbi zîmbind şi frecîndu-şi mînile Sandu Popescu.

Puşcaşul tăcu o clipă, privind în pămînt, apoi mă ținti cu ochii lui rotunzi:

— Dumneata eşti boierul din Sărățeni?

— Da! răcni repede crîşmarul; boierul Niculiță! Şi aşează cu grijă, pe masă, trei păhărele de țuică.

Vînătorul sorbi încet băutura, cu ochii pe jumătate închişi. Puse paharul la loc şi-şi şterse mustățile zbîrlite. Grăi iar cu glasu-i ostenit:

— Am auzit că la Sărățeni o duc mai bine rumînii...

Sandu nu-mi dădu voie să răspund. Îşi repezi arătătorul drept înainte:

— Cum? Foarte bine! Acolo ca în sînul lui Avram! Ți-o spun eu, neică Marine, pe onoare!

Omul dădu din cap. Crîşmarul îi puse în mînă a doua

țuică. O sorbi şi pe asta încet. Începu după aceasta să se scociorască în chimir. Scuipă cu greață şi mormăi:

— Nu-i!...

— Ce să fie?

— Tutun! Tutun! strigă Sandu. Las' că-ți dă boierul Niculiță un pachet!... Aşa boier zic şi eu; om, nu glumă! Şi-ai văzut ce cal are? Un zmeu, neică Marine!...

Vînătorul desfăcu tutunul şi scoase din carîmbul cizmei o pipă neagră. Suflă de cîteva ori tare în țeavă şi o bătu cu botul de marginea mesei.

Deodată rosti tare, întinzînd mîna stîngă, mare şi neagră, spre mine:

— Nu! La noi nu-i chip să mai trăiască rumînul! Pe mine m-a sărăcit boierul ăl de-a murit, şi ăsta care a venit m-a afundat şi mai rău în necaz... Am rămas numai cu casa, atît, – şi cu puşca...

În glasul lui era ca un hîrîit aspru, dureros. Prin ochii verzi, care mă priveau, trecu o lucire.

Crîşmarul îmi făcu cu ochiul şi tuşi. Puse apoi mîna pa puşca lui Marin şi mi-o întinse:

— Dumneata, boierule, ai *foc central!* Eu cunosc! Am fost caporal în artilerie... Neica Marin are de celelalte, vechi... Dar puşcă bună, ştii cum bate?

— Dacă n-ar fi fost bună, n-ar fi ținut pînă acum! zise iar moale, deodată liniştit, vînătorul, îndopîndu-şi pipa cu tutun.

— Aşa-i, are dreptate! strigă Sandu Popescu. Dar o țuică, – ce mai zici, neică Marine?

Marin clătină din cap şi-şi aşează pe umăr puşca.

— Nu, mi-e destul! De-acum mergem... Scapătă soarele...

Pornirăm spre Iezer, pe cînd din urmă ne petrecea din ochi Sandu, cu mînile în şolduri, cu zîmbetul pe buze.

Tot drumul, pînă la baltă, Marin nu zise nimic. Pîcîia din pipă, cu ochii rotunzi ațintiți înainte, slobozind vălurele albăstrii de fum, care se înălțau pînă la pălăria lui înverzită de ploi şi de vreme şi se topeau într-o clipă în aerul luminos.

Mergea domol; cizmele mari, cu carîmbii pînă la genunchi, sunau greu pe pămîntul tare, de două ori fiecare cizmă: întăi călcîiul şi pe urmă talpa groasă. Pantalonii largi de lînă roşcată, zeghea neagră arătau pete mari de sînge şi de untură; solzi de peşte, lipiți în crețuri, sticleau verzii în lumina piezişă a soarelui.

Coborîrăm drept în baltă. Căsuțele risipite ale satului, cu fumurile luminoase, rămaseră în urmă zugrăvite pe cerul limpede. Într-o băltoagă neclintită, în noroi, printre papură zdrobită, se arătă o luntre, neagră de catran, priponită cu o frînghie groasă de un țăruş înfipt în malul hleios.

— Asta-i luntrea mea! rosti deodată vînătorul. Mai încolo am ascunzişul vîslelor... Şi uite, colea pe mal, între sălcii, deasupra stufului bălții, căsuța mea... Atît mi-a mai rămas!...

Şi mă privi întunecat, cu hîrîitu-i de durere deşteptat în glas.

Omul îmi plăcea, cu toate că vorbea aşa de puțin şi mă privea aşa de ciudat. Din toată înfățişarea lui cătrănită, din glasu-i adînc, se cunoştea că trecuse prin dureroase furtuni. Amărăciunile-i săpaseră brazde pe față şi-i secătuiseră izvorul vorbirii. Şi privindu-l, mă gîndeam la spusele lui, la „boierul cel bătrîn", la cel nou, la furtuna care poate sta înlănțuită în fundul sufletului, de unde izvorîseră greu cuvintele amare: „Atîta mi-a mai rămas! Căsuța şi puşca!"

Şi voiam să-i spun o vorbă de mîngîiere. Dar el se întoarse spre mine, cu ochii lui rotunzi, şi zise tare, înviorat:

— Hai, boierule! Urcă! Eu iau opăcinile{22} şi pornim...

Pornirăm cu luntrea, intrarăm încet în stufării. Din sat veneau mugete prelungi de vite, sunete moi de tălăngi şi glasuri omeneşti aşa de lămurite, încît păreau că vorbesc aproape de noi, undeva, în baltă. Apoi încet-încet zgomotele scăzură – şi noi pluteam pe cărări strîmte, printre trestiile care foşneau uşor şi tremurau odată cu lumina aurie de soare. Din cînd în cînd apa clipotea, sunînd grăbit; aproape de noi, o umbră neagră trecea printr-o şuviță de lumină, şi

puşcaşul întorcea fața spre mine:

— O lişiță…

Şi iar ne strecurăm în tăcere un răstimp. Apoi deodată un măcăit aspru mă scutura din liniştea ce mă cucerise, aripi băteau, şi rața se înălța săgetînd pe deasupra pămătufurilor roşcate, dincolo de bătaia puştii.

După aceea, dintrodată plutirăm lin şi intrarăm sub bolțile luncii mari de sălcii.

Soarele da în asfințit, o pulbere de aur se strecură prin pletele verzi şi tremura în flori de lumină pe pînza neclintită şi întunecoasă a apei. Ramurile, împreunîndu-se, deschideau arcade negre, sub care treceam într-o linişte nețărmurită, lăsînd o cărare de solzi de oțel în urma luntrii.

Şi ne oprirăm între două sălcii scorburoase, adăpostiți de ramuri dese, care curgeau de sus pînă la luciul bălții. În față aveam o oglindă uriaşă în care soarele se învolbura într-un cuibar de foc, între două ziduri de trestii, ce-şi clătinau uşor vîrfurile subt o boare de-abia simțită.

Marin scăpără şi-şi aprinse pipa, apoi, cu degetele răşchirate, îşi dădu pe după urechi părul cărunt.

Îmi pregătii puşca; trăsei încet cucoaşele care țăcăniră de cîte două ori fiecare.

Soarele vărsa valuri sîngeroase acum, se cufunda în zare. O lişiță se arătă, cu puii după dînsa, în partea cealaltă a ochiului de apă, din trestii.

— Mai avem! zise Marin întorcîndu-şi fața neclintită spre mine. Acum asfințeşte soarele…

Şi pîcîia liniştit din lulea.

— Neică Marin, şoptii eu, scormonit de dorința de a-i spune o vorbă bună.

— Ei?…

— Ai dus-o rău cu proprietarul cel bătrîn, cel ce-a murit?…

El îşi întoarse spre mine ochii verzi, rotunzi, şi-şi scoase luleaua din gură.

— Am răbdat, zise el domol, am răbdat… Dar acum o să

mai pot răbda, cu ăst nou? Şi mă întreba cu ochii. Din pricina ălui bătrîn mi s-a dus în pulbere ce bruma am agonisit, şi din pricina lui nevasta a intrat în pămînt!...

Şi mă privea crunt, parcă scrîşnea. În ochii verzi jucau raze apoase. Mîna stîngă, neagră, noduroasă, se ridicase spre mine.

Voia să mai zică ceva, dar deodată ochii, sticlind, i se înălțară şi mînile cuprinseră puşca. Un vîjîit ca de vînt trecea pe sus. Un stol mare de rațe se învălui deasupra noastră.

Puştile trăsniră, umplînd de tunete adînci pădurile bătrîne de sălcii. Țipete ascuțite şi mirate de găinuşi răspunseră din trestii, cîteva rațe căzură greu în stropi roşii, pe apă, pe cînd stolul, ca izbit de furtună, se întorcea brusc, se înălța, se pierdea pe deasupra luncilor.

II

Din tăcerea sau din vorba ruptă, zgîrcită a vînătorului, nu putusem să pricep multe lucruri. Sandu crîşmarul, iar, vorbea prea mult, şi ce voiam eu să aflu, ori nu era în stare să-mi spuie, ori se prefăcea că nu înțelege. Şi mă lua cu vorba-i pripită înainte, îmi zîmbea prietineşte, îşi întindea degetul, trăgîndu-şi în piept bărbia, se jura pe onoare şi striga că a fost caporal în artilerie. Era o vulpe şireată domnul Sandu Popescu, de nu mai avea margine. Țuicile pe nesimțite le strecura spre puşcaş: boierul plăteşte! Şi tutunul, ori lipsea, ori nu lipsea din chimir, un pac nu strica: boierul plăteşte! Şi zîmbea cu fața rumănă ca o lună plină, aşa de fericit, că n-aveam ce face, tăceam şi plăteam cu voie-bună...

De-altminteri aveam şi de ce. Pîndele, vînătorile noastre erau foarte fericite. Marin cunoştea cotloanele cele mai ascunse ale sălbătăciunilor şi mă strecura cu luntrea spre ele, încet, cu fereală, cu un meşteşug de care mă minunam totdeauna. Balta, pe de altă parte, gemea de rațe, de găinuşi,

de dupli, – de toate neamurile zburătoare şi fricoase, cu ochii rotunzi, cu gîturile lungi, tremurătoare şi lucii. Şi parcă şi vînătorul meu avea ceva din mlădierea aceea a gîtului, uşoară, cu fereală şi cu teamă, şi ceva din privirea pătrunzătoare, rotundă, ascuțită, verde ca şi apa stătătoare a iezerului, privire care mă neliniştea.

Într-o săptămînă, patima pîndei, a vînatului bălții, îmi intrase în suflet, în sînge, în simțuri. Veneam în galop întins, cum da soarele spre asfințit, treceam repede prin crîşmă, unde mă aştepta Marin şi gălăgiosul sfat al lui Sandu, umpleam pentru puşcaş o gărăfioară de țuică şi plăteam două pacuri de tutun, şi ne coboram spre pînza stufăriilor. În liniştea bălții întinse, țipătul singuratic al unei paseri deştepta ca un răcnet singurătățile şi mă făcea să tresar. Cu ochii deschişi mari, cercetam văzduhul la linia pămătufurilor roşcate, spre asfințitul înflăcărat, ori cărările lungi în trestii, ori bolțile întunecoase ale sălciilor, în care se cerneau stelele, florile de lumină, şi inima-mi bătea grăbit cînd un fir de papură sau de mlajă se clătina. Acum puteam să deosebesc clătirea domoală a vîntului, de fiorul uşor, sfios, pe care-l da strecurarea paserei de apă.

Deosebeam acum cu urechea şi zborurile ca izbiri de vînt ale rațelor, de fîlfîirile moi, abia auzite ale stîrcilor, ori de sfîrîiturile de aripi ale cristeilor de papură; deosebeam bine şi strigătul vulturilor care se roteau în văzduh, după pradă, de răcnetul de trîmbiță al bîtlanilor, de gîgîirile aspre, scurte, ale gîştelor vinete. Şi toată vremea cît stam în luntre, cu puşca în mînă, eram cu ochii mari la pîndă, cu inima gata să zvîcnească înfierbîntată, fără nici o simțire alta, fără nici un gînd.

Marin îmi da deslușiri asupra acestui vînat pătimaş, cu glas domol, cu cuvinte întrerupte, cum îi era obiceiul. În răstimpurile mari de tăcere, pîcîia din pipa totdeauna plină. Cînd sfîrşea, o umplea din nou, dar, înainte de a o aprinde, îşi dregea gustul cu un gît, două de țuică.

Cîte puțin, cîte puțin, deşi greu, ne mai împrietinirăm, şi

aflai ceva şi din trecutul care aşa de tare îi amărîse sufletul.

Boierul vechi, „ăl de-a murit", boierul Leonida, cum îi zicea Marin, îşi făcuse de cap o viață întreagă. Dusese pe oameni numai în răcnete şi-n sfîrcul harapnicului. Şi pe toți îi domolise, îi frămînta ca pe nişte robi. Şi de la acela, de la bătrîn, i se trăgea puşcaşului meseria aceasta fără hodină, de pescar şi vînător, de care nu fusese niciodată bucuros, dar care la sfîrşit îi intrase în sînge cu miasmele, cu frigurile, cu duhurile bălții. Şi de la acela i se trăgea şi durerea cea mare din tinereță – despre care el nu-mi spunea nimic lămurit, dar pe care eu totuşi parcă o înțelegeam, căci era vorba, în această durere, şi de nevasta puşcaşului, care de pe atunci a murit, aşa, s-a dus, „numai de foc şi de amar!"

Şi-acuma, cu stăpînul acest tînăr, vînătorul n-avea nimic desluşit. Cel puțin mie nu voia să-mi spuie nimic. Şi nu înțelegeam ce putea să aibă, pe cîtă vreme „boierul lui" nici nu sta la moşie; venea numai aşa, toamna, pe-o lună, două.

— Ce ai cu el, neică Marine?,..

— Eu? Cu el? Nimic! Cînd vine, îi duc vînat şi peşte, atît. Şi pentru asta îmi dă voie să mă hrănesc din bălți un an, că numai atît mi-a rămas: puşca şj căsuța...

Mă privea ostenit, cu fața întunecoasă, cu ochii verzi, rotunzi, şi dădea din cap.

Într-un rînd îmi zise scurt:

— Şi dumneata te-ai teme ca şi mine...

— De ce să mă tem? Zici că n-ai nimic cu el.

— Dar cu celălalt parcă ce-am avut? A avut el!... Eu n-am avut nimic!

— Ei!...

— Cum ei? Nimic. Atît!

Dintr-atît nu puteam înțelege nimic. Omul era cu sufletul prea închis, cu inima împietrită, cu o ură veche, ascunsă, care nu se mai domolea. Şi cu toate că mă purtam bine cu el, ceva din amarul lui parcă mă ajungea şi pe mine; mă privea cum îşi privea vînatul, cu ochii sticlind uneori; cîteodată nu-

mi răspundea la întrebări. Toată ființa lui uscată, cu barba zbîrlită, cu ochii adînci, neînțeleşi ca apa Iezerului, era plină de neîncredere, de pornire asupra ciocoiului, care-l lăsase cu puşca şi căsuța numai, şi care-i făcuse un rău mare, odată, în tinereță poate.

Şi orice-aş fi făcut, şi eu eram un ciocoi. Oricît se stăpînea el, – pătrundea ceva ascuțit, ceva nemulțămit din vorba lui, ceva care mă tulbura, – şi cu o sfială ciudată mă uitam la mîinile uriaşe, negre, cu degetele noduroase.

Încet-încet trecură însă acestea. Şi el încet-încet uita pe *boier.* Începeam să-i fiu un tovarăş, după ce-i fusesem un învățăcel, şi parcă se mai domoli față de mine, cînd, la sfîrşitul săptămînii, îi strecurai în palmele care mă înfricoşaseră două piese de cîte cinci lei.

Îi scăpărară ochii, într-un fulger verziu. Apoi mă privi mulțămit, cu un zîmbet:

— Să trăieşti, boierule, să-ți dea Dumnezeu sănătate... Asta nu-i pentru mine...

— Dar pentru cine?...

Deodată ridică ochii şi mă privi. Apoi îşi coborî încet pleoapele, cu luminile spre botul pipei, şi nu-mi răspunse. Voia totuşi să-mi arate că l-am ajuns la inimă, că-mi era recunoscător. Începu a mormăi, şi tuşi de cîteva ori:

— Ştii ce, boierule Niculiță? Dimineața n-ai venit niciodată la baltă...

— Nu.

— Ei, atunci nu ştii nimic. Dimineața este ce este... Eu, şi la vînat şi la pescuit, dimineața fac treabă... Şi sara pică, nu-i vorbă, – dar n-are a face! Ai vreme dimineața?

— Am, neică Marine, cum nu?...

— Ei, atunci să vii intr-o dimineață. Mîne, dacă vrei. Şi să te plimb eu pe apă... Aoleu! Maică-măiculiță, dimineața să vezi frumuseță...

Şi se scărpină în cap, cu pipa în colțul gurii, cu privirile o clipă încălzite.

Pe mine mă înfiorau neliniştea, nerăbdarea, făgăduiala unei vînători cum n-am mai văzut, şi-mi luceau ochii de bucurie.

— Atunci mîni, o să vin mîni negreşit.

— Să vii, boierule, că n-o să-ți pară rău!...

Şi începu a vîsli mai vioi, trecîndu-mă prin tufele de trestii şi papură, spre mal.

Sara de vară împînzea taina-i fumurie peste Iezer. Marele pod de fier, departe, părea o panglică lungă, albă, întinsă pe sub cerul albastru.. Din fund, din urmă, se înălțau aburii uşori, leneşi, ai apei stătute; un vînt abia simțit aducea miasmele ascuțite, calde ale mîlului şi ale stufăriilor putrezite.

Omul vîslea, încordîndu-şi grumazul; scuipa în palme, trăgea de mănunchiuri, şi apa plescăia uşor, apoi rămînea în urmă tremurînd în cercurele.

Tresării.

— Boierule, să nu te superi... Sînt aşa eu, un om prost... Parcă ce învățătură am?

— De ce să mă supăr, neică Marine?

— Apoi uite, eu nu pot aşa, să vorbesc, să spui multe şi mărunte... Eu mai mult tac, eu sînt fire închisă... Vai de sufletul meu... Ce am pătimit, numai Dumnezeu de sus ştie!

— Bine, neică Marine, pentru asta nu mă supăr eu. De ce să mă supăr?

— Nu, da' vezi, să nu-ți închipui... Asta... Sandu e vorbă lungă...

Deodată se opri, scuipă o dată tare în palme şi nu mai zise nimic. Trăgea mai cu încordare. Parcă-i părea rău şi de ce spusese. Iar eu mă gîndeam la o cumplită deslănțuire de patimi, care a fost cîndva, odată, cu boierul cel bătrîn, „ăl de-a murit”.

III

M-am sculat cu noaptea-n cap; de-abia trecuse miezul nopții. Dragomir, care, de cînd cu rătăcirile mele, mă îngrijea ca pe ochii din cap, dăduse porunci de cu sară, şi calul era gata la scară. Cînd mă simți, prin întuneric, necheză uşurel, dulce, şi-mi atinse cu botul umed mîna întinsă.

Grăjdarul strînse chinga. }mi pipăii torba, cercai oțelele puştii şi mă avîntai în şa.

Noaptea era caldă. Pete mari de nouri acopereau stelele. Bărăganul tăcea, desfăşurîndu-se ca o mare împietrită în necunoscutul depărtării. Nici glas de om, nici trîmbițare de cucoş, nimic; umbra din fața mea făcea un zid, care se retrăgea cu repejune, pe măsură ce calul înainta în trap iute.

Eram nerăbdător, dădeam pinteni fugarului. Nourii de pe boltă se îngroşau, mîncau albastrul cerului; cînd boarea lină a bălții prinse a-mi mîngîia fața, simții o picătură de ploaie pe obraz.

„Are să ploaie! gîndii. N-am făcut nimic!" Şi o părere mare de rău îmi înnegură sufletul, parcă încercam o grea pierdere.

Grăbii pasul calului prin întunericul adînc. Satul cu moşiroaie neclintite izvorî deodată aproape de mine. La margine, spre apă, crîşma lui Sandu n-avea nici un fir de lumină.

Îmi făcui o mulțime de gînduri.

Ce fac cu calul? Unde îl adăpostesc? În ajun, înainte de a pleca spre Sărățeni, mă înțelesesem cu Marin vînătorul să vin a doua zi de cu noapte, ca să avem vreme să intrăm în lunci, dar uitasem să spun lui Sandu să m-aştepte, să-mi adăpostească calul. Acuma ce era de făcut? Pînă ce se trezeşte la răcnetele mele, pînă ce se îmbracă, pînă ce iese – trece vremea. Vînătorul, iar, văzînd ploaia, crede că nu vin şi pleacă undeva. Dar dacă conteneşte pînă în zori-de-ziuă cernerea stropilor? Atunci să mă reped aşa, cu calul, pînă la baltă. Trebuie să găsesc pe Marin. Să vedem.

Şi pornii cu grabă spre locul unde ştiam că-i priponită luntrea. Zarea răsăritului, spre Dunăre, era închisă de un zid de întuneric. De sus, ploaia curgea tot mai deasă, măruntă şi

caldă.

Găsii locul luntrii; luntrea însă lipsea. Cîteva bucăți de coşcovă, grămădite pe malul umed, ardeau încet, aprinse de cu sară poate de Marin, ca să-mi însemne de departe locul. Dar de ce lipsea luntrea? Să fi venit omul? A plecat pe baltă? Nu se poate, trebuia să mă aştepte. Poate încă n-a venit.

Pentru un vînător tînăr şi pătimaş ca mine, lucrurile acestea mici, nimicuri, aveau mare însemnătate. O neplăcere a tinereții, cît de uşoară, multe năcazuri îți aduce. Stam, îmi făceam socoteli fel şi chip, şi ploaia curgea deasă, îmi umezise obrajii şi mînile.

Întorsei puşca cu țevile în jos şi aşteptai. Bucățile de coşcovă ardeau încet, înăbuşit, fără flacără; din cînd în cînd pufneau şi împroşcau fire alburii de fum luminos. Îmi răsucii o țigară, o aprinsei de la un tăciune de jos, mă învălii mai bine în tunica subțire de vară, şi, coborît de pe cal, rezemat de şa, aşteptam gîndindu-mă. Dar noaptea se prelungea, – satul în urmă, Iezerul nemărginit înainte-mi, zăceau într-o tăcere de moarte; tremurul uşurel al ploii în stufuri abia-abia răzbătea pînă la urechile mele, şi eu nu ştiam ce să fac, cu aceleaşi întrebări şi presupusuri copilăreşti.

Deodată, întorcîndu-mă, zării o lumină lucind pe mal. Tremura ca o stea roşie. Acolo-i casa lui Marin, trebuia să mă gîndesc mai de mult. Acu ce puteam să fac, dacă ploua? Să mă duc pînă la el şi să-l întreb ce facem!

Trecui prin mîna stîngă frîul calului şi pornii, încet, lunecînd prin mîzga malului, spre căsuța vînătorului.

Nu părea departe de la foc, – dar mersei o bună bucată de vreme. În juru-mi, negura groasă a nopții slăbea.

Ajunsei. O căsuță joasă, acoperită cu stuf, care de-abia se desluşea prin întuneric. Lumina ieşea printr-o singură ferăstruie cît palma. Bătătura goală, curată. În dos, zaplaz, ogradă, grădiniță, care se bănuiau, dar nu se vedeau.

Strigai:

— Neică Marine!... şi aşteptai un timp. Nimeni nu ieşi.

Mă apropiai mai tare, cu calul după mine.

— Neică Marine!...

Cineva trase zăvorul uşii. Mă pregăteam să spun ceva despre ploaie, despre vînat, – dar rămăsei în loc cu gura căscată. Înainte-mi, la doi paşi, în uşă, cu gazornița în mînă, sta o fată, o fată să tot fi avut douăzeci de ani. Ridicase lumina deasupra capului şi cerca prin întuneric să desluşească pe cel ce strigase.

— Cine-i acolo? Taica nu-i acasă...

Apoi se opri. Mă văzuse bine. Voi să se tragă înapoi, ca înfricoşată de ceva. Eu făcui repede un pas înainte.

— Neică Marin nu-i acasă?

— Nu. Dumneata eşti boierul de la Sărățeni?...

Eu făcui un semn cu capul. Mă gîndeam ce-i pot spune. Ea îşi lăsase luminița în jos, în dreptul pieptului, şi flacăra îmi descoperea o față curată, oacheşă, sprîncenată, cu doi ochi minunați. Acum ochii aceia zîmbeau. Şi eu mă simții deodată străbătut de o înfiorare ciudată, acolo pe malul Iezerului, în noaptea care mă împresura, sub ploaia care şuroia de-abia auzit în juru-mi, în singurătatea aceea mare, în fața unei fete deodată, – a unei fete care-mi izvorîse înainte ca din pămînt, c-o lumină în mînă, cu doi ochi sprîncenați aşa de frumoşi. Ceva cald îmi umplu coşul pieptului, apoi căldura mi se sui în obraz şi în ochi. Pe buze îmi năvăli un roi de cuvinte îndrăznețe. Toată tinerețea înflăcărată, c-o dragoste iute, izvorîtă din întuneric, din necunoscut, mă pornea ca o izbire de val spre fata ce sta înainte-mi şi zîmbea.

Ea vorbi, coborîndu-şi deodată pleoapele:

— Taica s-a dus pe Iezer. A văzut că plouă şi a socotit că n-o să mai vii... Acuma s-a dus să cerce nişte coşuri pe care le-a lăsat de cu sară la loc bun...

Începeam să mă minunez de glasu-i blînd. S-a sfîrşit! Mă hotărîm din clipă în clipă, – şi-mi ardeau ochii în cap.

— Eu l-am aşteptat multă vreme la foc, şi mă miram de ce nu mai vine...

— Nu, s-a dus...

Mai făcui un pas. Ea se trase cu lumina îndărăt. Zisei repede:

— Uite, las calul nițel afară, şi eu, pînă una alta, intru de mă zbicesc de ploaie... M-a pătruns pînă la os!

Ea îmi făcu loc şi eu intrai. În urmă-mi şi lumina umplu încăperea scundă, descoperind vatra pe care mureau flăcările cîtorva găteje, şi pereții curați, şi lada din fund, cu zestrea ridicată pînă sus în grindă. – Şi dragostea, fiorii fierbinți pe care tinerețea mea îi aştepta de mult, mă învăluiră ca flăcările unui rug. Era de vină şi ploaia, şi noaptea, şi necunoscutul fioros al locului, şi lumina care descoperise ochi aşa de mari şi de negri... Fata, în rochia-i de stambă albastră, în cămaşa-i albă cu altițe, încinsă tare cu brîu îngust, pieptănată strîns, cu cosițe, mă privea cu ochi de întuneric, şi nu ştia ce să spuie. Pusese lîngă vatră gazornița şi mă privea cu frică parcă.

Zisei iar repede:

— Bine, eu nu ştiam că neica Marin are fată mare... Şi încă aşa fată!... Mie nu mi-a spus nimic...

Ea tăcea, c-o mînă la bărbie, cu ochii întorşi spre foc.

— Cum te chiamă?

— Chiva!

Eu mă gîndeam: „Ce să mai spun?"

— Am să vorbesc cu neică Marin, să nu te mai ție aşa ascunsă...

— Nu, nu! răspunse ea pripit; să nu-i spui nimic!

Şi în glas deodată i se deşteptase un fior de spaimă.

— De ce?

— Mă ucide taica, cînd o afla că ți-am dat drumu-n casă...

— Atunci de ce mi-ai dat drumul?...

Ea parcă sta la îndoială:

— Dacă zici că te-a pătruns ploaia...

Şi ochii mari, întorşi spre mine numai o clipită, luceau cu bunătate.

— Bine, Chivo, pentru asta, pentru că ți-a fost milă de mine, să ştii că am să-ți cumpăr o păreche de cercei...

Ea tăcu, apoi zîmbi.

Urmă un răstimp de tăcere. Un cucoş trîmbiță înăbuşit, afară. Întunericul din ferestruică slăbea. O căldură ciudată mă învăluise; sîngele îmi năvălise în obraji. Nu mai puteam spune nici o vorbă; nici nu aveam ce spune. – Făcui un pas; fata tresări. Întinsei brațul drept, o apucai de mijlocul strîns tare cu brîul. O simții că se trage îndărăt, încordată din grumaz cu putere. O apucai şi cu stînga. Ea-şi trăgea capu-ndărăt, albă la față ca varul deodată, cu gura strînsă, fără nici o vorbă. Apoi brațul drept, pe care mi-l pusese în piept, slăbi, căzu. O cuprinsei tare, îi sărutai pleoapele. Ea tot îşi ferea fața. Şi brusc îi simții buzele într-o arsură de foc, iute, – pe cînd ochii i se aprinseră într-o văpaie neagră.

Şi-n glas dintr-o dată parcă-i tremura o durere:

— Vine taica de-acum... Se face ziuă... Stăi! Uite, i s-aude şi glasul...

Deschise grăbit uşa. – Iezerul pînă în depărtări mari fumega aburi calzi în revărsarea umedă, posomorîtă a zilei. Un glas striga cine ştie unde, prin luncile întinse, – un răcnet prelung, înfiorător, care tremura în scăderi şi creşteri, pe cărările din trestii, prin bolțile sălciilor.

Fata zise domol:

— De-acuma vine...

Eu aşezam frînele calului. Întrebai:

— Ce strigă?... Ce-zice?

— Nu zice nimic. Strigă aşa. Trebuie să mă duc să iau peştele pentru mîncare...

Ochii negri mă fulgerau numai cîte o clipă, după aceea se plecau iute în jos. Umerii obrajilor, înainte albi, acuma se rumeniseră ca floarea mărului.

Voiam să mai spun ceva. Întinsei iar brațul, dar ea se trase scurt îndărăt.

— Vin mine dimineață! rostii eu cu glas tremurat.

Ea nu răspunse îndată. Apoi şopti, fără să se uite la mine:

— Mîne nu, e duminică; taica stă acasă...

— Atunci vin luni... tot pe astă vreme...

Ea tăcu. Se întoarse şi intră repede în casă. Închise uşa, puse cu zgomot zăvorul. Lumina se stînse. Iar în răsărit, prin îngrămădirile de nouri zdrenţuiţi, curgeau izvoarele de foc ale zorilor trandafirii, peste apa şi peste munţii de neguri din baltă. Ploaia tot cădea, dar din ce în ce mai rărită, glasul aspru din lunci contenise, – şi în liniştea care învăluia singurătatea, prin ceaţa nelămurită a zorilor, încălecai şi pornii ca alungat de ceva spre Sărăţeni.

IV

Dragostea înflăcărată, cea dintăi dragoste, mă ardea! Tremuram ca scuturat de friguri în odaia mea, singur, pe cînd afară ploaia tot cădea. Şi mă gîndeam la fiecare clipă a vremii cît stătusem faţă în faţă cu Chiva, la fiecare clipă, la fiecare privire, şi la sărutarea de foc care-mi ardea încă buzele, care îmi pătrunsese fierbinte, aprigă, în tot sîngele. Acuma, departe de fată, mă gîndeam că puteam fi mai îndrăzneţ decît fusesem; îmi era dor de ea, de ochii care mă săgetaseră în răstimpuri, de sărutarea a cărei beţie mă stăpînea încă. Parcă simţeam în vîrfurile degetelor căldura trupului plin şi tare, parcă simţeam tot trupul mlădios la piept, – şi aveam numai un gînd stăpînitor, numai o dorinţă pătimaşă.

Cea dintăi dragoste! Numai din cărţi, numai din vorbe cunoşteam dragostea. Visam şi eu, precum se visează, o fecioară subţirică, ş-un colţ de pădure, ş-o pajişte de flori, ş-un izvor care murmură în taina înserării, şi şoapte, şi făgăduinţi, – şi cît de deosebite erau închipuirile mele de această boală grabnică, arzătoare şi dulce, care mă purtase dintrodată spre fata unui vînător de pe malul unei bălţi, din două vorbe, dintr-o privire! Şi cît de repede se petrecuse totul!

Nu mă mai puteam reculege; nu puteam să mă gîndesc la nimic. Gîndurile mi se împrăştiau, apoi se adunau într-un singur punct, – şi deodată răsărea fata înainte-mi, înaintea ochilor închişi pe jumătate...

Îmi făceam planuri, rosteam în gînd vorbe pătimaşe. Şi vremea curgea încet-încet, ca picurii ploii care cădeau domol din streşină. Voiam să încalec, să plec; mă răzgîn- deam; ar fi fost o nebunie. Şi n-aş mai putea să spun cum am petrecut noaptea spre duminică, cît de bolnav am fost ziua următoare toată, şi noaptea cealaltă care nu mai ajungea la miezul ei, care mă chinuia în friguri cu fiecare clipă. Ştiți, dacă sînteți oameni, ce este dragostea aceasta care-ți răscoleşte simțurile şi-ți tulbură mintea!

Luni, înainte de revărsatul zorilor, călăream în galop întins pe Corbul meu, prin întunericul cîmpiei nemărginite, subt un cer limpede, fără lună, plin de luminiți de aur. Mergeam repede tare; vîntul zborului îmi vîjîia pe la urechi.

Cum sticli în depărtare Iezerul, îmi potolii fuga. Cotii satul pe departe, şi pe mal, în galop moale, mă întorsei spre căsuță, călăuzit de lumina care ardea acum ca şi întîia oară.

Mă gîndeam cu inima strînsă că poate Marin n-a plecat pe baltă, – şi atunci ce fac eu? Mă mai gîndeam că fata nu mi-a răspuns nimic cînd am plecat, şi-atunci ce va fi de sufletul meu? Şi prin cap îmi treceau încă multe gînduri, care veneau şi mă părăseau în zbor de furtună, ca nişte paseri spărioase.

La o bătaie de puşcă descălecai şi-mi apucai calul de căpăstru. Mă apropiai încet, cu răsufletul greu, şi inima mi se zbătea cu tărie în coşul pieptului.

Lăsai calul singur. Mă apropiai, mă oprii lîngă uşă. Voii să strig. Pe cine să strig? Poate-i acasă puşcaşul. Şi nici n-aveam glas în gîtlej.

Tresării deodată. Glasul Chivei întreba chiar lîngă mine, îndărătul uşii:

— Dumneata eşti, taică?

De-abia putui îngîna:

— Nu, Chivo, eu sînt, deschide...

Nici un răspuns. Poate sta la îndoială; poate se gîndea să nu-mi dea drumul; şi iar rostii rugător:

— Nu mă cunoşti, Chivo?...

Atunci, scurt zăvorul scrîşni; şi deodată îmi răsări în față fata, cu ochii întunecoşi sticlind în lucirea de lumină care năvălise în prag odată cu ea. Era palidă, cu dinții strînşi, ca în clipa cînd o sărutasem. Mă privea neclintită, nehotărîtă încă.

Tremuram de tulburare. Întinsei mînile. Ea se trase îndărăt, brusc, ca izbită de ceva. Gemu încet:

— Are să te găsească taica! dar aşa de încet, ca de-abia auzii.

Şi cînd intrai în tindă, îmi puse mînile în piept şi începu a mi se zbate în brațe. Apoi dintrodată se linişti, mi se lăsă pe piept, mă cuprinse de după gît ş-o simții caldă, c-o răsuflare fierbinte care mă amețea.

V

O pace mare îmi stăpînea acum sufletul. Întors acasă, ieşii la cîmp, ca să supraveghez clădirea girezilor de grîu. Stătui de vorbă vesel, ca niciodată, cu Dragomir, care era tare mirat de această *considerație,* cu care nu era obişnuit din parte-mi. Făgăduii oamenilor țuică, şi multă vreme îi privii cum se mişcau vioi printre snopii aurii, cu țăpoaiele, cu brațele, cu glasuri puternice, cu glume vesele.

Pe la toacă, pornii spre Iezer în trap leneş. Domnul Sandu, crîşmarul, mă aştepta în prag cu mînile în şolduri, zîmbindu-mi cu obişnuita-i prietinie.

— S-a întors iar vremea bună, boierule! Ce mai zici? Te aşteaptă neica Marin...

Şi vînătorul ieşi îndată tropăind cu cizmele-i grele, privindu-mă iscoditor cu ochii lui verzi şi rotunzi. Zise cu

vocea-i joasă, ostenită:

— *Atuncea* n-am aşteptat... Era vremea urîtă... Ştiam că n-ai să vii.

Şi cum mă privea, o nelinişte ciudată mă învălui ca o negură, dintrodată. Îmi întorsei privirile în altă parte, spre calul pe care-l ducea Sandu la grajd. Figura amărîtă şi aspră a vînătorului, însă, iar mi se arătă; îmi întorsei ochii, cercetîndu-l. Nu bănuieşte nimic? N-a simțit nimic?

Nu bănuia nimic; nici n-avea de unde să bănuiască. Liniştit, îşi umplea pipa cu tutun. Şi-o puse în gură şi mă privi lung:

— Ce ai dumneata, boierule Niculiță? Nu te simți bine? Parcă eşti tras la obraz... Eşti ostenit?

— Da, am umblat mult pe cîmp...

Ostenit însă nu eram, şi nu înțelegeam ce puteam avea, – de şi greutatea, negura care mă învăluise, mă apăsa încă.

Fără voie, ținteam cu ochii mînile uriaşe şi pline de noduri ale puşcaşului. Şi dintrodată simții frica mînilor acelora mari, care m-ar fi putut strivi într-o clipă; frică de ele şi de mînia multă vreme închisă, care ar fi putut să izbucnească dintrodată şi să se abată şi asupră-mi.

Asta o simțeam însă nelămurit numai, în clipele acelea, în fundul ființii mele, ca o adiere slabă, ca un tremur uşor.

Apoi se întoarse Sandu crîşmarul, dădu țuicile zîmbind, dădu pacul de tutun şi-şi puse mînile-n şolduri:

— Boierule, am pus la fript un pui şi-ți fac şi o ciorbă de crap, adus din Iezer de neica Marin... Ceva ca la un restaurant, pe onoarea mea, îți spun eu... Şi întinse arătătorul, ca şi cum voia să mi-l dea mie.

Am umblat pe baltă în sara aceea şi-n multe seri următoare. Dimineții le nu prea aveam vreme. Mă întreba Marin:

— De ce nu vii, boierule, cum ne era vorba, într-o dimineață?... Atunci să vezi vînat!

— Apoi, vezi, neică Marine, o să viu... Dar mîne dimineață

nu prea am vreme...

Mă uitam cu sufletul strîns într-o parte şi adăugam îndată cu hotărîre:

— Nu. Mîne am treabă multă, nu pot veni...

Înspre zorile răcoroase, în fiecare dimineață, Corbu mă aducea ca vîntul spre Iezer. Dacă era lumina stinsă la căsuța de pe mal, mă întorceam domol, gînditor, cu inima grea; dacă lumina era aprinsă, mă străbătea în suflet ca o undă de fericire. Veneam încet, pe jos, cu calul după mine, cu frîul trecut prin stînga, şi glasul moale, înfiorat, întreba ca totdeauna, aproape, îndărătul uşii de brad:

— Dumneata eşti, taică?

Şi inima mi se zbătea tare în piept ca o pasere rănită.

Pe urmă, tinerețea noastră nu putu răbda dimineţile cînd gazornița trebuia să rămînă stinsă.

Într-o coşcovă, subt o înfundătură de mal între ierburi crescute pe pămîntul grămădit în țesătura de papură şi trestii, venea Chiva tremurînd, cu ochii mari ațintiți, cu urechea atentă la cel mai uşor zgomot al împrejurimilor. Tremura, gemea încet cînd o cuprindeam în brațe, şi se lipea strîns de mine. Totuşi de multe ori obrazul îi era alb ca varul şi înfiorat de răceală.

O întrebam încet:

—Ce ai, Chivo?...

Şi ea de-abia putea să-mi răspundă:

— Ah! De-ar afla taica... de-ar afla taica... ar fi amar de mine! Tare mă tem de mînia lui...

Şi frica ei o încercam şi eu, mai îndepărtată, mai slabă, ca o nelinişte în fața necunoscutului.

Iar pe fată o iubeam cu tot focul celor douăzeci şi doi de ani ai mei. Nu-mi mai păsa nici de treburile moşiei, nici de afacerile celelalte ale tatii, nici nu mai ceteam măcar scrisorile care-mi veneau de la Bucureşti; eram ca într-un vis frumos, din care voiam să nu mă mai trezesc.

Dragomir îşi mişca cu bucurie mustățile lungi, mă lăsa cu

dorurile mele, mă primea vesel, mă petrecea cu ochi şireți cînd plecam, – şi-şi făcea afacerile. Dar de ce putea el face în lipsă-mi, nu-mi mai păsa. Voiam să mă lase în pace toată lumea, de altceva n-aveam trebuință.

Şi fata părea că n-are nimic în viața ei decît ceasurile şoaptelor de dragoste. Cu frică venea ori mă aştepta, cu teamă se despărțea de mine. Era acum trasă la față, îi luceau ochii ca de o suferință ascunsă; cu ruşine, cu umilință, deseori se uita la mine, şi frica, frica de mînia puşcaşului de multe ori tresărea din fundul ființii ei puternice, în vorbe şoptite cu ochii mari, şi atunci peste dragostea noastră parcă trecea o suflare rece.

Era o fată simplă, vorbe frumoase nu putea spune, însă toate simțurile ascuțite îi dădeau o înțelegere ciudată a lucrurilor. Vedea bine că a făptuit o greşală, că boierul tînăr care o iubea trebuia numai să treacă prin viața ei, – dar ce putea să facă? Ceva mai tare decît frica şi decît cunoştința limpede a greşalei, focul tinereții, îi năvălise în toată ființa, şi cu ochii închişi se lăsa ca-ntr-o prăpastie. Şi pentru mine erau surprinderi mari vorbele ei întretăiate, întunecate, sfioase, cu care-mi spunea acestea şi mă făcea să înțeleg că n-aştepta nimic de la mine.

Într-un rînd, în zori, în ascunzişul pădurii de trestii şi verdeață, îmi zise cu glas tulburat:

— Taica poate să şi afle tot, – parcă nu mă tem de nimic... Eu am să-i spun *atunci* că altfel nu se putea...

— Cînd *atunci?*

— Cînd o afla... Mi-e frică, tare, dar atunci poate n-o să mă mai tem... Şi pe maica a zdrobit-o cu călcîiul cizmei... şi răcneam şi eu, parcă voia să mă ucidă şi pe mine, aşa era de mînios... Dar pe maica n-a ucis-o, – a murit ea mai tîrziu de inimă rea... Eram copiliță mică tare, dar țin minte...

— Şi de ce, Chivo? Ce s-a întîmplat?

— Eu am înțeles tot, răspunse fata, privindu-mă cu un zîmbet sfios. Mama a trăit cu boierul cel bătrîn... Şi taica

striga că mă omoară şi pe mine, că nu-s copilul lui, că sînt spurcată şi mă dă la cîni... Am înțeles tot. Şi pe urmă maica a murit!...

Eu o priveam cu nelinişte. Înțelegeam acum şi întunericul din sufletul puşcaşului, şi, poate, şi simțirea mai deosebită a Chivei. Dar greşala tinereții mele o vedeam nelămurită încă: nici nu puteam s-o înțeleg; cumplitele lucruri neguroase de demult, totuşi, îmi trimeteau o adiere de durere din mormîntul trecutului.

Iar Chiva, alături, se gîndea cu ochii negri, mari, nemişcați. Deodată zise cu glasul moale:

— Şi maica a păcătuit cu stăpînul cel vechi al moşiei... Acuma, parcă-i un blestem!...

Începu a rîde întorcîndu-şi fața spre mine:

— Lasă, Niculiță, nu-i nimic; poate n-o să mai afle nimeni!

Şi închise ochii, plecîndu-se spre mine, ca s-o sărut.

Înfiorat, amețit de dragoste, pornii spre Sărățeni călare, prin lumina nehotărîtă a zorilor. Şi în minte deodată, într-o lumină de vis, răsări mama Chivei, o umbră, şi fantoma boierului bătrîn. – A fost atunci, demult, o dragoste care poate semăna cu a mea, şi boierul a zdrobit două vieți fără remuşcare, fără să-şi dea sama poate. Şi acum, poate zdrobeam şi eu o viață, viața fetei lui Marin, poate a fetei celorlalți doi ce nu mai erau... Ce putea să fie? Ce putea să se întîmple?

Un sfîrşit dragostei mele încă nu-mi închipuiam. Toate zilele de dragoste ale trecutului îmi stăteau în suflet ca o lumină; fiecare clipă se întorcea cu fericirea ei nețărmurită, făgăduind un viitor care trebuia să curgă fără sfîrşit – după cum fără sfîrşit îmi închipuiam că va fi flacăra tinereții mele. – Dar tresării ca dintr-un vis: îmi răsărise înaintea ochilor icoana vînătorului, amărîtă şi aspră...

Înainte-mi, pînă în depărtări nemăsurate, în perdele de neguri, se întindea Bărăganul drept, fără o ridicătură, fără un arbore. Călăream singur subt un cer nemărginit, cu dragostea

şi cu neliniştea; un vînt slab îmi mîngîia şi-mi răcorea faţa.

Un canton, undeva departe, sună de două ori trist, prelung, în nemărginire. Şi cele dintăi raze ale răsăritului fulgerară spre negurile depărtării.

VI

Dragostea mea a durat pînă către începutul toamnei. Veneam înainte de revărsarea zorilor pe Iezer, pe furiş ca un hoţ, ocoleam pe departe satul, legam calul la marginea stufăriilor, şi, cu inima bătînd, ca totdeauna, mă îndreptam spre ascunzişul cunoscut. Pe bălţile întinse stăpînea pacea, numai din cînd în cînd trecea pe sus un freamăt de aripi sau un ţipăt scurt, singuratic. Chiva mă aştepta, în rochia-i de stambă, în ghetele-i cu tocuri nalte, pieptănată strîns cu cosiţele în cunună, cu ochii lucind. Cum mă alăturam de dînsa, zîmbetul îi lumina toată faţa şi întindea spre mine amîndouă mînile cu palmele întoarse, ca spre apărare.

Nimeni nu bănuia nimic. Locurile bătute de pasul calului meu erau fără sate, fără oameni, – şi nimeni nu putea să bage de samă venirile şi plecările mele.

Spre sară soseam pe drumul obişnuit şi poposeam fără grijă la crîşmă lui Sandu. Îndată fostul caporal îmi sărea înainte cu ţuicile şi cu tutunul lui neica Marin, îmi vorbea despre cele mai felurite lucruri şi-mi zîmbea ca un prietin vechi. Vînătorul nu lipsea niciodată; se mai dezgheţase faţă de mine; pînă la baltă şi pînă în luncile de sălcii, îmi spunea cîte ceva şi mă întreba ce se petrece prin lumea asta mare. Apoi, cum dădeam în locul pîndei, tăceam amîndoi, cu ochii aţintiţi, cu urechile atente la cele mai uşoare zgomote, cu degetele pe trăgaci. Acuma începeam să uit că el e tatăl Chivei. Alături nu-i văzusem niciodată, nici n-auzisem glasurile lor amestecîndu-se.

Dar iată că într-o zi, după ce descălecai şi intrai în crîşmă,

Sandu îmi zîmbi cu înțeles: parcă voia să-mi spuie ceva tainic, să mă întrebe un lucru deosebit, şi nu îndrăznea. Marin, la locu-i obişnuit, îşi desfunda țeava lulelei, îmi dădu bună-ziua cu glasu-i încet şi-şi căută de treabă. Nimic nu putea să mă neliniştească. Dar domnul Sandu Popescu voia să-mi spuie ceva şi nu putea. Totuşi, cînd pornirăm spre baltă, îmi făcu un semn din ochi spre puşcaş.

Îmi făceam felurite gînduri. Poate m-a simțit el, sau altcineva, şi-mi da de veste să mă feresc, sau poate chiar vînătorul căzuse la bănuială. O neliniște uşoară îmi plutea pe suflet, şi băgam de samă la toate mişcările lui Marin.

Nimic deosebit. Deslegă priponul ca totdeauna, vîsli cu liniște, mă strecură lin prin aceleaşi cărări ale pădurilor de trestii, şi încet furişă luntrea pe sub bolțile sălciilor. Doar că-mi vorbi mai puțin ca de obicei; dar asta nu se întîmpla numai acum.

La întoarcere, la crîşmă, Sandu iar nelinişţit, iar parcă nu îndrăznea. Însfîrşit, după plecarea lui Marin, cînd să încalec pe Corbu, se alătură de mine şi mă atinse uşor pe umăr:

— Boierule Niculiță...

— Ce-i, Sandule?

El mă privi zîmbind:

— Uite ce-i, boierule: ast' dimineață în zori, n-ai trecut dumneata cu calul pe la marginea satului, spre Iezer?...

— Da' ce-i?

— Nu-i nimic... Întreb. Vorbea un om aci, în cîrciumă, că te-a văzut... Dar eu ştiu că-n dimineața asta n-ai fost cu neica Marin pe baltă...

— Nu, n-am fost.

— Da' cu calul ai trecut?

— Dacă n-aveam nici o treabă pe aici, de ce să trec cu calul?

— Apoi da, asta spuneam şi eu lui neica Marin, că el întreba pe rumîn dacă te-a cunoscut bine...

— A întrebat dacă m-a cunoscut bine? Nu, eu dimineața

am alte treburi; nici n-am vreme să vin la vînat...

— Asta spuneam şi eu... Dar neica Marin întreba într-una pe rumîn... Omul spunea acum că nu poate şti, i s-a părut...

— Bine, de ce întreba? El nu ştia că n-am fost?...

Simții că prea întrebam şi răspundeam uşor. Trebuia mai bine să curm dintrodată ciorovăiala aceasta. Sandu, tot zîmbind, mă privea în ochi. Eu, acuma, tăceam.

— Apoi, asta-i, boierule, eu voiam numai să ştiu... Atît... Şi ochii lui şireți aşteptau parcă o mărturisire. Eu încălecai repede şi dădui pinteni calului. Iar pe drum, cu nelinişte, începui să-mi perindez prin minte toate mişcările şi privirile puşcaşului. Apoi mă gîndii la Chiva, la zorii de dragoste pe care abia-i aşteptam iar; şi iar îmi veni în minte chipul lui neica Marin... O mulțime de gînduri felurite, care însă nu puteau să-mi aducă nici o hotărîre, nici nu puteau să-mi oprească drumul de a doua zi noaptea, spre Iezer.

Mă dusei şi a doua zi, ca-ntotdeauna, cu puțină nelinişte, cu puțină grijă, făcînd un înconjur mai mare. Şi Chiva aştepta cu ochii lucitori, caldă, înfiorată, gemînd ca de durere cînd o strîngeam în brațe... Nelinişstea se risipi ca fumul.

A treia zi însă, cînd Corbu dădu pe obişnuita cărare de lîngă trestii, începu a ciuli urechile. Îl oprii şi descălecai, cu mîna pe puşcă. Şi prin întunericul care acoperea locul, prin aburii lăptoşi ai bălții, deodată simții pe Chiva lîngă mine. Mă cuprinse strîns cu brațele, îşi lipi buzele de gura mea, – şi tresării sub sărutarea-i fierbinte; parcă mă străbătea o arsură, ca şi în clipa întăia a dragostei mele.

Îmi zise încet punîndu-mi mînile pe umere:

— Stăi, nu te duce mai departe; întoarce-te... Şi eu numai ca să-ți spun m-am repezit..

Stam mut de încremenire. Ea mă privea prin întuneric, cu ochii lucind; parcă zîmbea, răsuflarea fierbinte îmi dogorea fața.

— Ce s-a întîmplat, Chivo?

— Nu ştiu... Ieri taica a tăcut toată ziua şi m-a cercetat cu

ochii... Apoi, cînd puneam sara de mîncare, a zis deodată: „De ce ai slăbit tu aşa? De ce eşti trasă la faţă? Ce ai?” „N-am nimic, taică, ce să am?” Şi mi-a izbucnit în faţă sîngele... Atunci a zbierat la mine: „Mîncare e asta, ori ce e?” Şi m-a pleznit peste obraji cu palma, m-a izbit cu pumnul în piept... Eu stam doborîtă la pămînt... Ş-am înţeles că poate a aflat ceva...

— Nu, Chivo, nu te teme... Ce putea să afle?...

Vorbeam hotărît, dar din adînc mi se suia un tremur în glas. Fata începu a plînge, lăsîndu-şi fruntea în pieptul meu.

— Ah! Dacă află, dacă află, – atunci mă zdrobeşte şi pe mine cu cizma, ca pe maica... Se uita la mine cu sprîncenele lăsate pe lumina ochilor. Dacă află, mă ucide, mă aruncă în Iezer, Niculiţă... Ah! Nu cunoşti pe taica, dar eu ştiu, eu am văzut!...

Lacrimile ei îmi ardeau mînile.

Voi să mai zică ceva; deodată o simţii tresărind, îndreptîndu-se. Mă strînse de după cap, mă sărută repede de două ori pe ochi, cu geamătu-i uşor de durere şi de dragoste, se desfăcu şi se şterse în negura care izvora în valuri alburii din marginea bălţii.

Eu îmi simţeam sufletul greu, plin de tulburare. Şi o întrebare, parcă scrisă cu sînge mi se zugrăvea înaintea ochilor: „E adevărat? Bănuieşte? A aflat?” Şi pe vîntul zorilor îmi veni un zgomot uşor de paşi, de glasuri. – Dar poate a fost o părere. – Ceva dinlăuntru îmi izbi inima, apoi mi-o strînse, fierbinte. Ameţit, pusei piciorul în scară şi mă avîntai în şa.

VII

O dorinţă bolnavă de *a afla* mă chinuise toata ziua şi mă adusese întins, cu toată strîngerea de inimă, la crîşma lui Sandu şi apoi la luntrea care aştepta ca întotdeauna.

Cercetasem cu ochii pe crîşmar, cercetam pe puşcaş: nu,

parcă nu era nimic. Mă gîndeam. Un timp n-o să mai vin dimineţile; şi lucrurile se vor linişti, dacă este vreo bănuială. De ştiut *nu se putea* să ştie vînătorul. N-avea de unde. Ş-apoi era destul de liniştit.

Iată-l: cu pipa-n colţul gurii, deslegă frînghia, aşează opăcinele şi-şi potriveşte cu grijă puşca la botul luntrii. Mă priveşte în treacăt, să vadă dacă m-am aşezat bine, şi împlîntă în apa noroioasă o lopată. Ne urnim. Întrăm încet în papură, apoi pe cărarea din trestii.

Astăzi am cam întîrziat. Soarele asfinţeşte într-o îngrămădire mare de nouri albaştri posomorîţi. Printre trestii, pe dungi de apă, tremură luciri roşcate. Un zbor iute de raţe taie cu un şuier văzduhul, deasupra noastră.

— Astăzi n-o să întîrziem, neică Marine?

— De ce? N-o să întîrziem!...

Şi trecem încet-îneet, tot mai în adîncul Iezerului. Un freamăt lung, mii de glasuri deşteptate ale locuitorilor bălţii, înfioară stufăriile pînă departe, ca înaintea vremii rele. Şi la asfinţit, pe jumătate de cer cuprins de munţi de nouri, s-a arătat deodată un tighel de aur frînt, neregulat, pe toată marginea îngrămădirii întunecate. Parcă ar fi încremenit pe cer un fulger rupt, ca o ameninţare.

— Are să vie vreme rea, neică Marine!...

Vînătorul nu întoarce capul; vîsleşte încordat; şi din lulea se înalţă pînze uşoare de fum.

În asfinţit, nourii se sparg deodată, şi asupra Iezerului, prin spărturi, ţîşnesc izvoarele sîngeroase ale amurgului de flăcări. Balta neclintită pare de sînge, pînă la umbra neagră, depărtată a sălciilor.

Luntrea face un ocol mare prin apele înflăcărate. Apoi încet-încet lumina scade, pe cînd lopeţile sună cu lopăit de unde. Nourii în asfinţit se închid; umbrele se întind deodată, şi freamătul stufăriilor tace. Un bîtlan singuratic trece fîlfîind rar pe departe. Din cînd în cînd ţipă prelung, cu glas de trîmbiţă.

Şi luntrea se strecoară prin marginea luncilor, intră iar în trestii, care foşnesc cu şoapte vii, înclinîndu-se, atingîndu-se. Ceața uşoară, ca răsuflarea caldă a unei ființe, a Iezerului, ne învăluie încet-încet, şi lumina scade; parcă aş privi printre gene împrejurimile.

— Neică Marine, unde ne oprim? Ar fi bine aici, la dreapta, sub sălcii...

Vînătorul parcă a tresărit, dar nu s-a întors. Pipa nu-i mai fumegă. Opăcinile bat apa mai cu putere.

— Mergem în altă parte?

El tace. Şi eu deodată simt vechea nelinişte înfiorîndu-mă din adîncul ființei mele, spre inima strînsă deodată, încălzită. Şi mă gîndesc într-o licărire de fulger la arătarea de dimineață a Chivei şi apoi la părerea ce am avut auzind zvoană de glasuri. Şi vreau să mă ridic, vreau să întreb, inima porneşte bătăi grăbite, – cînd scurt, luntrea intrată în stuf se opreşte într-o coşcovă. Marin se înalță, – şi, izbit întăi îndărăt, mă ridic şi eu şi păşesc pe pămîntul plutitor, între plante de apă cunoscute, lîngă un culcuş cunoscut... E locul întîlnirii! Şi deodată o lumină mă orbeşte, mă face să închid ochii, amețit. Am înțeles!

— Ai înțeles? zice greu Marin, răsărind lîngă mine. Ochii rotunzi mă privesc şi ard. Îi simt răsuflarea zgomotoasă. De ce mi-ai înşelat copila?...

Eu, cu puşca în dreapta, cu stînga în lungul trupului, îl privesc uimit. Şi ceva rece mă înfăşură, ca un şarpe ce mi se încolăceşte în jurul trupului. Mi-i gîtul uscat, limbra grea. Nu pot rosti nici un cuvînt. Şi înțeleg, înțeleg ce se va petrece! Îmi închipui şi ce s-a petrecut. Parcă prin urechea ațintită vine, cu adierea vîntului şoptitor prin trestii, un glas pierdut, cine ştie de unde, de la o ființă care se stinge în mlaştini, departe, sau care poate s-a şi stins:

— Niculiță! Niculiță!

Tresar. Şi într-o clipă, fără să vreau, întrebarea naşte:

— Unde-i Chiva? Ce-ai făcut cu ea?...

Puşcaşul rînjeşte; ochii rotunzi au sticlirea Iezerului. Şi deodată un glas, – un glas străin parcă, jos, ostenit, înfiorător, – glasul lui Marin totuşi, porneşte:

— Unde-i? Ce-am făcut? Ce-am făcut eu? Dar tu ce-ai făcut?... Şi iar rînji neclintit, lîngă mine. – Boierule!... ciocoiule! Şi tu, mă, ai făcut ca ălălalt, ca ăl de-a murit!... El mi-a ruşinat muierea, m-a sărăcit, m-a prigonit, – şi acuma ciocoiul iar s-arată!... Iar s-arată! Ce-ai făcut, cîine? Spune, cîine, de ce mi-ai ruşinat copila? De ce-ai ucis-o? De ce m-ai otrăvit?

Nici n-am puterea să mă clintesc. În glasul lui grozav, tremură o ură zeci de ani stăpînită, o ură mistuitoare, fără nume, ura unui întreg neam obijduit poate, şi văd, pricep foarte limpede că mă va strivi fără milă, căci nu este nici loc de scăpare, nici clipă de iertare.

Mînile, mînile mari, noduroase, cu vinele ca frînghii grămădite, mi se arată deodată, cu degetele răşchirate, înălțîndu-se spre mine, spre gîtul meu! Se mişcă, se mişcă încet, ca nişte animale întunecoase ce-mi vor strînge gîtul, şi înțeleg, într-un fulger de lumină, că dacă nu trag scurt cucoaşele, dacă nu plec iute țeava armei într-o clipă numai, şi dacă nu trag, – totul s-a sfîrşit. Degetele îmi vor cuprinde gîtul şi mă vor strivi!

Şi atunci nu ştiu cît a trecut, nu ştiu cît a trebuit groazei nebune care mă împietrise să-mi sloboadă răsuflarea, să-mi desțepenească mînile! Dar parcă a fost o veşnicie, – în care privii şi în largul Iezerului întunecos, plin de aburi, plin de taină şi de un întuneric crescut, în care totuşi se strecurau fîşii de sînge; în care mă gîndii şi la Chiva, care poate trăieşte, care poate-i întinsă cu brațele înainte în fundul apei negre, în mocirlă, printre ierburi...

Şi simții mînile grele, şi văzui ochii răi, lucitori, care parcă mă ardeau; țeava se aplecă şi degetul încovoiat al mînii drepte tresări!

Un tunet lung, care cutremură adîncile lunci bătrîne,

pocni. Şi mă prăbuşii şi eu ca într-un întuneric nesfîrşit.

Cînd deschisei pleoapele spre stele, lîngă mortul cu ochii neclintiți albi, simțeam încă în jurul gîtului strînsoarea unui arcan de fier.

Mormîntul unui copil, 1906

SFATURI VECHI

Bunicul, Manole Crețu, la noi în Viişoara, în răzăşia lui văzuse lumina lumii aceştia, în răzăşia lui îşi petrecuse viața de om vrednic, şi de acolo cu cinste trebuia să pornească la veşnicile lăcaşuri, cum singur spunea c-un zîmbet şi c-o umbră de părere de rău în ochii mari, întunecoşi.

— Din greu am muncit, mai zicea el mîngîindu-şi mustățile scurte, zbîrlite; cu amar am agonisit, devreme m-a lăsat nevasta, devreme şi flăcăul şi fata s-au zburătăcit; acuma macar o mîngîiere să am, înainte de a ieşi din găoace găina pe care are să mi-o deie peste groapă cumătră Zamfira: macar cu nepoții aceştia din cînd în cînd să mă mai iau la harță... Uite, măi băiete – îmi zicea mie – aici-s mustățile: întinde cît poți; aici e chica: trage, nu şăgui! Ahaha! halal nepot! D-apoi ştii că nu şăguieşte?...

Mama rîdea rumenită la față în umbra odăii de țară, o odaie largă, răcoroasă, în care mirosea a sulcină, în care, printre perdelele lăsate, pătrundea soarele în pulbere lină de aur. Iar eu, un bunduc gras, rotund, ca o minge, cățărat pe genunchii bătrînului, întindeam o mînă cu degete curmate spre mustața zbîrlită, spre părul cărunt.

— Ți-i drag bătrînul, ha?

— Mi-i drag.

— Atunci – tîta maare, măi flăcăule!

Eu rîdeam dînd din mîini şi din picioare ca un bondar strîns între degete, pe cînd bunicul mă ridica pînă la mănunchiurile de flori uscate din grindă.

— Ehei, vorbea el înturnîndu-se spre mama, aşa băiet halal! Acesta n-are să ne deie de ruşine... Cînd a creşte mai mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoaie... Haiduc am să fac dintr-însul, pe cinstea mea! Îți place, Dumitrel dragă, să te scalzi?

— Îmi place!

— Vezi că-i place, Profirițo? Apoi dacă îți place, hai cu bunicul la moară. Te tăvăleşti prin apă, colo, şi prin năsip, cît ți-a plăcea! Om zdravăn să te faci, bre; altfel nu prețuieşti nici două parale! Înțelesu-m-ai?

— Da.

— Poftim, a înțeles! Ce face? Ce zici tu, dragă Profiriță? Ce zici tu, draga tatei? Că l-a arde soarele? Saracu băiet! Auzi dumneata! L-a arde soarele! Dă-i pălărioara cea roşă – aşa – şi hai cu bătrînul, hoțomanule!

Şi mă duceam cu bătrînul la moară, desculț, prin pulberea fierbinte a drumului. Acolo, prin apă, făceam o gălăgie cu alți draci de sama mea, goi puşcă, de fugeau măcăind ca de uliu, toate rațele morarului. Întram apoi, după ce mă tăvăleam bine prin mîl şi mă cufundam în apă ținîndu-mă de nas – intram în moară după bunic şi mă uitam cu o nesfîrşită mirare la morar, care se deosebea de ceilalți oameni, mai ales fiindcă avea o pipă veşnic în colțul gurii, pe lîngă țeava căreia din cînd în cînd scuipa într-o parte după care îşi trecea mînile noduroase pe sub mustăți, peste buzele negre. Acolo apa cînta un cîntec surd, înfiorător; în coş fîşîau din cînd în cînd grăunțele; în covată zvîcnea în pulbere fină făina – şi eu priveam cu ochii mari la toate, ca la nişte puteri suprapămînteşti. Iar din pod, scoțînd capul, pe o gaură rotundă, deasupra bulboanei de sub roată, priveam în unda limpede jocul peştilor care fulgerau prin lumina apei ca nişte săgeți de argint.

Ne întorceam încet, pe cînd asfințea soarele, şi țineam pe bunic de mînă. Mă opream şi eu şi ridicam în sus nasul, cînd el se oprea şi stătea de vorbă, ici şi colo, cu săteni. Ascultam vorbele cu luare-aminte, dar nu înțelegeam nimic.

Dar cum trece vremea-n zbor de rîndunică, iată – mă trezii, după ani, că înțeleg şi ce zice bunicul cu glas limpede şi aşezat, încruntînd puțin din sprîncenele groase; iată că ajunsei şi flăcău voinic trecut de zece ani, aşteptînd cu

bucurie vacanțele cu lunga sărbătoare a cîmpului, a apelor şi a soarelui. Tata rămîne la afacerile lui, în tîrg, domnu Trandafir, cu şcoala, cu cărțile, cu toate ale lui rămîne în uitare, şi eu cu mama, în trăsură, suim dealuri la pas în cîntecul moale al clopotelor de la cai, coborîm repede văile în suflarea răcoroasă a vîntului, ca-n zbor; trecem pe sub streşini verzi de pădure, prin vechii codri de fag, prin murmurul abia simțit, de vis, al frunzişurilor... Şi cînd ajungem în Viişoara coborîm repede spre bradul strîmb al lui moş Vasile Bujor, şi cînd ajungem la poarta casei mari, la poarta de ostrețe groase, pe care se cațără, dînd din coadă, cînii care ne cunosc – ne iese şi bunicul Manole înainte, zîmbind, nalt şi voinic, aşa cum îl ştiam totdeauna, tare ca oțelul.

— Ei, ce mai faceți voi, măi băieți?

Îmi ia pălăria din cap, îmi dă în sus cu degetele răşchirate părul de pe frunte, se uită cu coada ochiului la mama.

— Ei, fata tatei, să ştii că aista-i Alisandru Machidon!

Şi mama oftează. Şi eu acuma încep a înțelege că în mine are ea nădejdea cea mare: tata, om odată voinic, care muncise crunt în tinereță, deodată se topise ca o lumînare, şi toți se temeau, şi mai ales mamei îi tremura sufletul, gîndindu-se la un sfîrşit prăpăstios. Bătrînul se încrunta cînd o auzea oftînd aşa, amar, apoi se întorcea spre mine, mă săruta fără de nici un cuvînt, şi odată se întorcea şi prindea să răcnească porunci la argați.

Ş-apoi începeam cu bunicul o viață ca aceea. Îi eram aşa de drag, că nu mai ştia ce să-mi facă.

— Măi Dumitrel tată, tufleşte-ți, măi, cuşma pe-o ureche, pune-ți floare-n stînga şi să nu-ți pese; cîntă şi petrece, că a ta-i lumea!... Cînd eram eu ca tine, cine-mi sta în cale?

Iar eu mă țineam de toate drăciile şi nu-l slăbeam pe bunic pas cu pas. Unde era el, eram şi eu. Spunea el o vorbă, mă aninam şi eu ca un cîrlig, şi-mi sticleau ochii ca la necuratul cînd aveam a porni amîndoi la vreo ispravă.

Mai ales în anul acela, cînd am sfîrşit şcoala lui domnu Trandafir, s-a durat între mine şi bătrîn o prietenie la cataramă. Mă apuca de după cap, se întorcea pe jumătate spre mine şi răcnea:

— Ce zici tu, frate? Pornim să scuturăm lumea din temelii?

— Pornim! rosteam eu cu ifos. Şi moşneagul începea să facă un haz nemaipomenit.

Într-o zi îmi zise:

— Azi mergem, măi nepoate, peste Siret. Dormim în iarbă desară şi mîncăm peşte de undiță şi mămăligă de rîşniță; iar mîni ne întoarcem cu carăle de fîn. Ce zici tu, ha?

— Eu zic, bine, bunicule, ce crezi?

Puse bătrînul telegarii la căruța largă, zvîrli două cergi mițoase albastre peste bocceaua în care mama grămădise de ale gurii, mă suii în stînga, biciuşca şuieră pe deasupra capului, şi pornirăm cu zgomot, ca vîntul, pe poarta deschisă, prin nouri de praf.

Coboram la vale spre apa mare a Siretului, şi caii mergeau acum domol. Pe pod, duruind, venea în trapul cailor o trăsură. Răsturnat în ea, un tîrgovăț în manta de doc şi cu pălărie de paie trecu repede privindu-ne lung, cu sprîncenele puțin încruntate.

— Cine-i boierul acesta, bunicule? întreb eu.

— Care boier? rosti, fără a zîmbi, bătrînul. Boier sînt şi eu, e şi vecinul meu, fiecare e boier cu banul lui şi cu cinstea lui! Nu-i aşa?

— Aşa-i! răspund eu încet.

Bunicul tăcu un timp, apoi se întoarse blajin spre mine.

— Aista-i un ciocoi, proprietar la Stolnici. A fost vechil, ş-acu are moşie. Om bogat şi cu mare trecere, dragă băiete. Asta-i! Om mare, cu putere... Aşa-i în ziua de azi... Dacă poate, răpeşte şi pămîntul unui răzăş de treabă... Dar vezi că răzăşul are cu ce se ține mîndru, că are hîrțoage vechi, cu pe-ceți care nu mai sînt acum, de la domnitori de cei bătrîni, care au făcut dreptate pe lume.

— Şi cum, bunicule, ți-a luat pămînt?

— Mie? Poate-a vrut şi n-a putut.

— Şi cum? E om care are aşa putere?

— Cum? Cînd i-oi pune laba-n beregată şi genunchiul pe piept, he-he! atunci eu îs mai tare! Atunci îl întreb: De unde te-au adus vînturile, veneticule?

Bătrînul dădu două bice, tari, cailor, apoi, fiindcă podul era chiar la doi paşi, îi struni cu putere, lăsîndu-se pe spate. Trecurăm încet, şi eu priveam la apa care se strecura lină şi limpede plescăind domol în şăicile de dedesubt. Bunicul privea înainte, cu pălăria pe ochi, spre dealurile de dincolo.

— Şi-i om rău, bunicule? Nu pare aşa de rău...

— Hm! Cum? Ce rău? Bun care nu se mai află. Era într-un rînd să facă un bine şi nici acum nu poate să-şi ierte asemenea greşală. Ehei, dragă nepoate, tu nu cunoşti ce-i pe lumea asta. Cîte paseri zboară, tu crezi că toate se mînîncă! Ce ştii tu? Tu te uiți acuma la picioarele cailor şi te gîndeşti cum fac ei la trap din copite: taca-taca-taca-taca – trac, trac, trac, trac!... La asta te gîndeşti tu... Hm! nu?

— Nu, bunicule – crezi că eu n-ascult ce spui?

— Aşa? Bine. Bine, ia să-mi spui tu, băiete, ce vrei să te faci tu pe lumea asta?

— Eu, bunicule?

— Da, dumneata!

— Apoi, mama, cînd eram mic, zicea că să mă facă ofițer...

— Aşa? Vezi dumneata cum nu şi-a mai venit în fire Profirița?

— Ce zici, bunicule?

— Nimic, vorbesc şi eu ca să nu tac. Dar tu, ce vrei să te faci?

— Eu, bunicule, aş vrea să mă fac ce eşti tu. Aş vrea să stau cu tine aici, în Viişoara...

Bunicul îşi dădu pălăria pe ceafă şi se întoarse, uitîndu-se la mine de sus în jos. Caii suiau la pas, în bătaia domoală a clopotelor, pe cînd apa Siretului, sclipind, se încovoia în urmă

prin desişurile verzi ale zăvoaielor.

— Cum? tu ai vrea să trăieşti aici, ca bunicul?

— Da, bunicule – ce, nu-i bine?

— Ba-i bine, dragă, cum nu? Dar de palme bătătorite ce zici? Da' de arat colo, pe ogoare? Da' de samanat? Da' de secerat? Da' de cosit? Da' de nacazuri şi griji? Da' de nedreptăți? Da' de ticăloşii omeneşti ştii tu ceva? Nu ştii nimica! Bine, băiete, bine, fă-te şi tu ce-i putea, dar mai ales un om cumsecade să te faci! Să nu răpeşti munca saracului, mă înțelegi? Şi să nu-ți baţi joc de nevoiaşul care varsă lacrimi pe brazdă, măi! Ai înțeles? Hi, Murgule! Hi, Balane! Iii! cum n-ascultați voi! Hi, dracilor! Aşa, aşa! Să se simtă că mergem peste Siret, la iarbă cosită!...

Caii porniră în trap iute; un vînt cu miros cald de romaniță îmi mîngîia obrajii. Dealul Fînăriei începea să se arate la dreapta şi la stînga în lungul Siretului, ca o coamă verde uriaşă, deasupra căreia soarele juca painjeniş de raze strălucite. Şi în urmă, în depărtări, sate şi pîlcuri de pădure, subt o fumegare uşoară, prin care toate se prevedeau ca printre gene.

— Aşa, aşa, băiete, cum spun eu! zise bunicul, dînd hotărît din cap. Apoi lăsă caii mai domol.

Eu tăceam. El iar se întoarse spre mine.

— Vezi tu mînile acestea? Vezi tu straiele acestea albe? Vezi? Vezi tu pe moşneagul ista de lînga tine? Măi! Să fie o sută ca ciocoiul acela şi nu fac cît mine, nici cît degetul ist mic! Înțelegi? Ştii tu ce spun eu acu? Eu spun, bre, lucru mare! Aici e muncă cinstită, aici e muncă sfîntă! Ce? Crede el că am să-mi iau eu pălăria din cap cînd trece pe lîngă mine? Cîne care a lins farfuriile, care a mîncat ciomege şi după aceea a pupat mîna ce l-a bătut... Ştii tu ce spun eu aici? Ştii? Înțelegi?

— Înțeleg, bunicule! şoptii eu – şi priveam cam cu sfială la ochii lui plini de nouri de mînie.

— Aşa? Dacă înțelegi, bine!

Şi mînia dintr-o dată-i căzu. Răsuflă o dată adînc, îşi dădu cu o sfîrlă pălăria pe ceafă, îşi trecu brațul stîng pe după capul meu şi mă alătură cu dragoste de pieptul lui.

— Aşa, măi gîndăcelule, iaca, ajungem... Iaca oamenii noştri... la uite la dînşii cum au pornit-o de repede cînd ne-au văzut... Trimetem doi după peşte... Facem foc şi frigem chitici, măi tată, şi bem apă de la izvor de sub coastă, apă ca gheața... Ne culcăm pe iarbă cosită şi visăm cîte-n lună şi-n stele... Aşa viață halal, măi nepoate!... Macar atîta mîngîiere pentru un biet bătrîn!... Ca mîni, oale şi ulcele... Da' macar un nepot ce-am avut să nu mă uite şi să-şi aducă aşa, macar din cînd în cînd aminte de mine... Ce zici, hoțomanule

Eu mă uitam cu dragoste la bunic; nu ştiam ce să-i răspund dar îmi simțeam ochii umezi de înduioşare.

Trecea prin finețe o adiere dulce, cu miresmele florilor de cîmp, cerul se boltea deasupra siniliu, curat, nemărginit, şi coasele sunau limpede în întinderi. Din cînd în cînd cîte-o prepeliță sfîrîia pe deasupra ierburilor, gonită de apropierea cositorilor; cîte-un cristei pîlpîia greoi; departe, apoi, strigătul înăbuşit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea; nelămurită îmi venea la urechi vorba bunicului cu oamenii, pe cînd eu stam cu brațele sub cap, între brazdele proaspete, îngropat, amețit de miros dulce, de linişte, de lumină.

Şi cum sara creştea în juru-mi, cu umbrele-i calde şi nelămurite, după cina gustoasă cu scobai şi cu cleni pescuiți în Siret, cum stam lîngă bunic şi priveam în sus cum se aprindeau în fundul negurilor de sus scîntei de aur, care tresăreau dintr-o dată, născute din taina adîncurilor, cum stam toropit, cu sufletul uşor, uşor, un abur, deodată, pentru întîia oară pătrunse pînă la mine, pînă în toate simțurile mele, acel fior fără nume, acel fior melodios, abia auzit, mai mult priceput, al cîntării de bucium. Nu ştiam dacă vine din timpuri trecute ori din întinderile care mă împresurau, nu înțelegeam dacă răsună în mine, în uşoara mea somnie fericită ori e un închipuit glas al zării pe care încă rumeneau

ca o părere lucirile de aur ale asfințitului. Nu înțelegeam încă această cîntare a lacrimilor şi a durerilor trecutului, dar o ascultam înlemnit cum îmi adia prin suflet din adînca-i depărtare.

Tresării. Bunicul şopti lîngă mine:

— I-auzi buciumul...

Eu tăceam. Bunicul zise iar:

— Tu poate nu înțelegi încă ce-i asta, gîndăcelule... Uite, bre, aici cît vezi tu cu ochii, şi mai este încă, toate ale noastre au fost, şi acuma multe nu mai sînt ale noastre... Avem noi hîrtii, dar cine ni le mai ține în samă? Uite, auzi cum zice buciumul de jale?... Eh! – şi aici bătrînul oftă adînc – aşa a fost să fim noi fără noroc şi să ne roadă încet-încet veneticii. De-aceea ziceam eu...

— Ce ziceai, bunicule?...

— Cum ce ziceam? Cu cela, cu ciocoiul... Să moară – şi mă uit în ochii lui şi cuşma în cap îmi rămîne, înțelegi? Şi cine-i mai tare? Eu, măi, sînt mai tare, că-i pun genunchiul în piept şi-l zdrobesc ca pe un vierme!...

Bătrînul gemu greu, cu năduf, tăcu deodată şi-şi duse palmele la frunte.

Tăcu un timp; eu cercam să pricep prin ce valuri s-a zbătut odată bătrînul, de vorbeşte cu atîta obidă. Nu-l întrebam şi stam neclintit lîngă el, pe cînd noaptea creştea, şi pe cînd, ca un abur plin şi greu, se ridica în juru-ne mireasma puternică a ierburilor cosite. Cîntarea de bucium tăcuse, dar mie tot mi se părea că o aud înmlădiindu-se în taina depărtărilor.

Aşa se încrunta de multe ori inima de răzăş mîndru a bătrînului, de multe ori i se tulbura ochiul limpede, de multe ori gemea cu mînie cînd era vorba de pămîntul lui, de puținul lui cu trudă şi cu amar muncit; cu cărpănoşie şi cu cruzime aduna ban lîngă ban – dar în fața puilor, a gîndăceilor lui de nepoți, i se muia inima ca un sloi de ceară la soare. Şi aşa, cu

cît mă săltăm, mai-mai să-i ajung umărul cu capul, cu atît ne împrieteneam mai tare. Şi la cel mai mare preţ în ochii bătrînului ajunsei cînd luai cea dintăi cioară, cu puşca, din vîrful nucului. Atunci s-a sfîrşit, «atunci mergem la vînat, măi nepoate!»

Şi într-o bună zi, pe la sfîrşitul lui august, îmi pune puşca-n mînă, trecem Siretul şi ne înfundăm în lunci. Pentru raţe ne apropiam cu luare-aminte de vaduri, pentru iepuri ne aţineam la marginile poienilor, pe cînd cînele se strecura în tufişurile mărunte.

— Ia sama, nepoate, îmi zice într-un timp bătrînul; cînele dă semn, fii cu luare-aminte...

Şi nici nu sfîrşeşte bine vorba şi o dată, cu un zăpăit mai puternic al cînelui, zvîcneşte în salt larg urechiatul dintr-o tufă, la patru paşi de mine. Eu eram să dau pe spate, aşa de pe neaşteptate se petrecuse totul. Nici n-am cînd pune puşca la ochi, numai o întind, trag, şi o pocnitură cumplită bufneşte, de se cutremură poiana.

Bunicul rîdea de se prăpădea, pe cînd iepurele, scăpat de desiş, se întinsese la fugă nebună, zvîrlindu-se în copce mari.

— Ehei, nepoate, nepoate – aşa se lăuda un neamţ, cum ai să te lauzi tu: Văd iepurele, trag în el – şi grozav l-am pălit, căci fugea de mînca pămîntul!...

Cam ruşinat pornii înainte, după bătrîn. Trecu un stol de raţe, el trăsni una de la linia vîrfurilor sălciilor; trecu un iepure, el îl pocni şi-l răsturnă peste cap.

Acuma era şi mai vesel. Îşi lega vînatul la torbă şi mă dăscălea cu voie-bună.

— Ei, nepoate, ce zici? Bună meserie e şi asta; cam cu greu merge la început, dar cu vremea ai să te deprinzi şi tu, de asta să n-ai grijă... Numai linişte trebuie, să nu te grăbeşti de loc, aici e tot meşteşugul... Înţelegi?

Şi tot vorbindu-mi, ieşirăm într-o poiană largă. Arini înalţi închideau pe margini lumina soarelui în asfinţit, o pajişte verde ca buraticul întindea un covor moale, mătăsos, în jurul

unei fîntîni cu cumpănă. O găinuşă, zburînd la faţa pămîntului, se înfundă în întunericul dumbrăvii – şi la colacul de piatră de sub ciutură ne oprirăm, într-o linişte pe care nici cel mal uşor zgomot n-o tulbura. Soarele strecura fulgere prin vîrfurile arinilor şi răcoarea amurgului începea să izvorască din pămîntul jilav al pădurii.

— Aici e vînatul oprit, zise zîmbind bunicul. Aici îs locurile ciocoiului celuia... Ştii tu... Dar ce? Vînatul e-al lui? Vînatul e-al celui ce-l prinde – şi s-a sfîrşit! Ce? Mi-a ieşit odată înainte cu puşca. Zice: — Ce cauţi? ce cauţi aici, pe moşia mea? — Ce caut? Caut vînatul meu! Şi i-am mai spus o vorbă, şi m-am uitat urît la el. I-am spus: — Să ştii că eu într-o ţavă pun poşte! Dacă n-ai ştiut-o pînă acuma, s-o ştii de-acuma înainte! Şi atîta a fost, gata! Şi am rămas bun-înţeleşi... Pricepi, gîndăcelule? Înţelegi?

— Înţeleg.

Bătrînul aplecă cumpăna, scoase ciutura rasă, băui apă rece, bău şi el, îşi şterse mustăţile şi se întoarse iar spre mine.

— Doamne, băiete, atîta amar am şi eu în viaţă: nu pot suferi pe ciocoi! S-a sfîrşit – dacă nu-i pot suferi, ce-ai să-mi faci? Ai să mă tai? Taie-mă! Cînd a fi un ciocoi faţă, taie-mă, şi n-are să curgă nici o picătură de sînge din mine! S-a sfîrşit!

Ne aşezarăm pe colacul de piatră. Tăcea şi privea în jur, şi ochii lui, calzi acum, parcă se umpleau de frumuseţile care se desfăşurau tăcute în juru-ne. În fundul dumbrăvii, departe, tresări rîsul moale al unui porumbel sălbatic, pe cînd gîlgîitul înăbuşit al porumbiţei se auzea încet şi dulce ca o plîngere.

Bătrînul tăcea, apoi mă atinse uşor pe umăr şi-şi înălţă capul. Privii şi eu în sus. Pe deasupra poienii, din asfinţit, veneau şiraguri de dumbrăvenci. Fîlfîiau des prin lumina de sus a amurgului, zburau în zvîcniri scurte mişcîndu-şi cozile lungi, şi penele luceau albăstrii, ca bătute cu pietre scumpe prin aurul luminii. Treceau zeci şi sute, şiraguri lungi, nesfîrşite, prin albastru, sus, şi eu priveam dus, pe cînd din

dumbravă, din jur, creştea umbra înserării, ca din răsuflarea pămîntului.

— Se duc dumbrăvencile la cîmp… zise bunicul Manole, cu glas domol.

Şi adăogi privindu-mă cu ochi calzi:

— Ți-i drag la noi, gîndăcelule? Cînd vei fi om cu greutate şi cu necazuri la tîrg, adu-ți aminte şi de noi, că-i frumos şi pe-aici…

Apoi, dragă frate, aceasta a fost cea din urmă prietinească rătăcire cu bunicul, cea din urmă lecție pe care mi-o da acest om tare, cu suflet blînd şi simplu. Aş fi putut să-ți spun şi mai multe – dar la ce-ar fi folosit atîtea amănunte? E prea destul poate şi atîta – şi din ce ți-am spus, vei înțelege multe lucruri, multe apucături de ale mele, şi mai ales această nestăpînită dorință a mea de pribegire, prin locurile noastre, prin munții noştri, prin văile noastre, prin cîmpiile noastre, prin această țară a năcăjitului plugar.

A fost cea din urmă tovărăşie. În vacanța următoare m-au ținut părinții la tîrg pentru că trebuia să fac pregătiri mari de învățătură: «vremurile sînt grele şi trebuie cu orice preț să izbuteşti ca să intri la internat, la *Academia Mihăileană*». Pe urmă, nici în vacanța a doua nu era să mă duc, dacă nu venea vestea că bunicul trage să moară.

Ştii ce vînt de gheață mi-a năvălit în suflet? Ştii ce junghi de durere m-a străpuns? Dar nu plîngeam; priveam înainte, încruntat, ca bunicul, pe cînd mama izbucnea din cînd în cînd în suspine, cu batista la gură, şi pe cînd caii fugeau în trap grabnic pe drumuri aşa de cunoscute, spre Viişoara din vale, nu departe de apa Siretului, spre bradul strîmb al lui Vasile Bujor, spre casa largă, spre gospodăria curată a bătrînului care se pregătea să se călătorească spre țărmuri de tăcere, de întuneric şi de uitare.

Cînd am intrat cu ochii ca de jaratic în odaia largă, toate neamurile erau adunate – dar eu nu m-am uitat la nimeni. Eu

numai la bunic m-am uitat. Şi era, săracul, aşa de slab, după boala iute care-l copleşise – cu nişte mustăți rare, c-o frunte lucie, galbenă ca alămîia, culcat în pat, puțin pe-o coastă, cu ochii spre uşă.

Cînd m-a văzut, a zîmbit deodată, c-o lumină de fulger în ochi – şi eu am izbucnit în plîns. Vedeam că nu mai are mult, că poate să se stîngă din clipa în clipă. Apoi, cînd m-am mai uşurat, m-am aşezat încet lîngă el, pe marginea patului – ş-atunci, urmărind ochii bunicului, am văzut lîngă mine pe cea mai tînără mlădiță a neamului, o nepoată mititică, numai de patru ani, cu ochii albaştri, vioi, şi aşa de deştepți, că parcă jucau în ei două luminiți. Cu fața albă puțin întunecată, se uita fără umbră de zîmbet la bătrîn, aşa de cuminte şi aşa de gingaşă, cu părul balan aburit parcă într-o cunună de raze în jurul frunții.

— Te-ai făcut flăcău mare! şopti bunicul Manole, abia auzit, cu un zîmbet care nu mai era decît o slabă lucire. Şi îşi întoarse ochii spre fetița, care-l privea neclintită.

— Bunicule, bunicule!... şopti ea cu un glăsuşor moale, argintiu.

— Ce-i, draga moşului?

— Mata ai să mori, bunicule?...

— Da, gîndăcelule, da, de-acuma se duce moşneagul...

Şi c-o lumină de lacrimi privea neclintit înainte, îndărătnic, c-o lumină de lacrimi şi durere nemărginită. Şi din clipa aceasta, nu mai rosti nici o vorbă.

Iar înspre sară, cînd colțul lui se umplu de umbră, adormi pe veşnicie bătrînul cu suflet drept, care mi-a fost mie aşa de drag.

La noi la Viişoara, 1907

CEL MAI TARE

De o bucată de vreme se vorbea în sat despre dragostea lui Grigore Țîntilă pentru fata lui Ilie Bujor. Şi-a pus flăcăul gînd de însurătoare... Maică-sa, Safta, s-a hrăntuit de atîta muncă, şi acuma cere noră... Bine, căsnicii aşa s-au făcut multe; se va face şi asta; dar de ce e aşa de aprins vatamanul{23}Grigore? Doar nu piere lumea, ce Dumnezeu! Aşa a fost şi tatu-său, iute şi închis, de nu-i mai aflai capăt; la orice nacaz credeai că să-şi facă samă nu alta! „Să ştii că-i bucățică ruptă tatu-său!” rosteau cu încredințare cumătrele viişorence. Unele din ele ştiau mai multe, dar ce aveau ele să se amestece în toate? Cel ce-şi teme averea, să şi-o apere! Domnul Costică Costandachi, notarul, cam aținea calea fetei. Ce să-i faci? El nu-i om? Ei, şi asta n-are să ție mult. Toate s-aleg cu bine în lumea asta a lui Dumnezeu. Aşa-i tinerețea, îşi are şi ea valurile ei!

Zvonurile acestea îmi ajungeau şi mie la urechi şi mă gîndeam şi eu de ce o fi căzut atîta zadarnică obidă peste sufletul vatamanului? Un om ca dînsul, cu pumnul lui tare, cu ochii lui straşnici, n-avea decît să spuie simplu, cînd i-a veni îndămînă, notarului: – Uite, măi cumătre, calea fetei iştia să n-o mai ții, că pe urmă ai de-a face cu mine! Aşa, repede s-ar fi sfîrşit năcazul. Dar spre sufletele oamenilor cărările-s întortochiate, şi ce ştiam eu pe vremea aceea!

Pe notar îl vedeam din cînd în cînd: un băiat nalt, fudul, cu mustața, coada rățoiului, cu straie cusute la tîrg, după modă. *„Un țîngău* trimes de stăpînire...” zicea primarele către unul şi către altul.

Era băiat voinic şi frumos şi trecea mîndru prin mijlocul satului, răsucindu-şi mustața şi învîrtindu-şi bastonaşul.

Flăcăii nu trăiau de loc bine cu el; nu voiau să aibă cu dînsul nici în clin, nici în mînecă; nici la jocuri nu-l primeau, nici la şezători, iar la nunți cu greu îl răbdau, de nevoie. Iar eu urmam după inima flăcăilor, cu care eram prietin: cînd

zăream la un colț de hudiță straiele lui Costandachi, îndată întorceam capul spre grădini şi priveam peste garduri cu cea mai mare luare-aminte.

Şi cînd Grigore Țîntilă începu a-l privi întunecos, simții şi în sufletul meu o ciudată ură împotriva acestui om care, în satul acela al straielor albe, nu putea să fie decît un venetic.

Între mine şi între cîțiva flăcăi din satul neamurilor mele, era prietinie mare. Eram pe atunci un băiețandru cu pălăria pe-o ureche, şi colindam coclaurii cu puşca în spate; griji n-aveam; lumea era a mea. Prietinii mei erau oameni tari, cu mustața cît vrabia. Eram mîndru de dînşii. Ei erau fruntea jocului şi stăpînii tuturor fetelor şi flăcăuanilor din sat. În rătăcirile mele, de departe-i cunoşteam pe o zare de deal, ori cine ştie unde, în prundurile Siretului. Mă cunoşteau şi ei şi-mi trimeteau prin lumina verii cîte-o chiuitură prelungă, care se încovoia pe văi, ori tremura peste ape, şi mă înfăşura ca o undă de prietinie. Mă duceam şi pe la fete cu ei, sara. În odaia cea mare, în care miroseau frumos florile cîmpului proaspăt culese, în lumina săracă a gazorniței, ascultam glumele şi vorbele lor felurite, pe cînd fetele mă priveau cu un zîmbet pe sub gene, cu neîncredere şi curiozitate, căci orice aş fi zis şi aş fi făcut, acuma nu mai eram dintre ai lor; eram eu feciorul Profiriței, fata bătrînului Manole Crețu, dar văzusem lumina zilei la tîrg, şi umblam îmbrăcat în straie nemțeşti. Dar nici aşa, de lepădat, nu eram; şi la horă jucam şi eu; iar vatamanul Grigore avea grijă să-mi aducă de mînă pe fetele cele frumoase, doar nu degeaba eram prietini; şi învîrtindu-le scurt în loc la cărăşel, ori ducîndu-le la rusească în zbor de furtună, băgam de samă că oarecare trecere la o fată mare puteam să am şi eu, batîr cît de cît pe lumea asta! Mă prindeam tovarăş şi la pescuit; intram în apa Siretului şi eu cu năvodul, ba duceam şi capătul de la adînc c-o mînă, înotînd cu cealaltă; stăteam în preajma cîrligelor ori a lesei toată noaptea, sotnic nedeslipit, ascultînd poveşti încete la focul de găteje, aprins sub streşina zăvoiului. În viața aceea

lină, de multe ori mă gîndeam cu duioşie la sfaturile vechi ale bunicului Manole; şi sufletul mi se pătrundea de lumina văzduhului, de miresmele şi de liniştea măreaţă a cîmpiilor, de cîntecele moi ale depărtărilor, de toată pacea patriarhală a acelor cuprinsuri răzăşeşti. Şi eram învăluit ca de o caldă şi părintească mîngîiere, care ca din necunoscut se cernea asupră-mi, de la bătrînul suflet drept şi simplu, trecut spre veşnice lăcaşuri.

În liniştea aceasta a petrecerilor mele, tresăreau acuma lucruri neobişnuite, tremurau în juru-mi tulburările dragostei: vorbele aveau înţelesuri mai adînci, privirile lui Ţîntilă erau mai ascuţite şi mai negre. Cu o mişcare ciudată de suflet primeam priceperea multor simţiri pe care mai înainte nici nu le bănuiam.

Într-un rînd, cum rătăceam cu cînele, cu puşca pregătită, prin miresmele calde ale fîneţelor, – la o cotitură a cărării, după un dîmb, în prisaca lui Huţanu, dădui cu ochii de Grigore Ţîntilă. Cosea: de la dînsul venea sunetul neîntrerupt, ascuţit, care străbătea cîmpia plină de florile ierburilor. Cum mă văzu se opri, înălţă coasa care sticli ca un fulger în soare, îmi zîmbi cu prietinie şi rămase drept, spătos şi bine legat, crescut parcă din pămînt, aşteptîndu-mă.

— Ce mai faci, Grigore?

— Dă, ce să fac? Pregătesc şi eu oleacă de fîn...

Ochii lui negri, cu gene lungi, ce păreau dungi de umbră, mă cercetau cu luare-aminte.

— Ai prins ceva azi? Te-am auzit puşcînd mai nainte.

— Am găsit şi eu o păreche de cristei, dar pînă-n sară mai am...

— Fireşte; dar tot îs buni ş-aiştia doi... Nu şezi oleacă pe brazdă? Te mai hodineşti...

Se lăsă la pămînt, mă aşezai şi eu în iarba cosită, cu cînele la picioare. Prin văzduhul tăcut şi neclintit fierbeau lumina şi căldura, şi departe, sus, pe sub pînza curată a cerului, treceau pîlcuri de nouri albi, ca nişte zăpezi călătoare, izvorau

din albastru şi se mistuiau în albastru. Pe deasupra izvorului din prisacă, ce se strecura prin ierburi, prin adierile lui moi de răcoare tresărea din cînd în cînd țîrîitul unei paseri, se învăluiau în răstimpuri roiuri de musculițe.

Deodată glasul flăcăului tresări lîngă mine.

— Mă rog, spune şi dumneata, ce-i cu notarul nostru?

Mă întorsei mirat spre el: privirile i se întunecaseră. Nu ştiam ce să-i răspund. El începu a rîde, cu buzele răsfrînte a amărăciune:

— Ce vrea el? Ce cată el în satul nostru? Şi dacă stă aici, de ce nu-şi vede de treabă?

— Bine, Grigore, dar ce este? Ce ai cu el?

— Am aşa, puțină socoteală, dar nimic mai mult... Hm! Crede că se joacă? Se joacă cu focul!...

Un timp rămase privind pierdut înainte, spre dealurile de peste Siret.

— Ei, frate Grigore, pe cînd mai dăm o raită pe la cele fete?

— Te temi c-or muri de dor?... Hm! Mi-au cam trecut mie gusturile acestea...

— Da' cu notarul ce ai?

— Ce să am? N-am nimic.

Iar tăcurăm o vreme.

— Spun unii şi alții, grăi deodată flăcăul, că el poate să-mi facă mie un rău mare... zice că poate el să mă scrie în condici, aşa, ca să mă ieie la oaste...

— Cum să te ieie la oaste? Nu eşti fecior de văduvă? Nu te-a scutit?

— Asta gîndesc şi eu... Chiar îmi spunea şi tătuca, Dumnezeu să-l ierte, că dacă el moare, eu rămîn singur la casă, şi armată n-am să mai fac, – că armată prea destulă a făcut el acolo, în război cu Turcul.

— Acestea-s vorbe... Dacă te-a scutit, s-a sfîrşit...

— Ştiu, ştiu, da-i vorba de gîndul omului rău.

Iar tăcurăm. Flăcăul părea că se gîndeşte adînc cu ochii ațintiți într-o parte, spre florile ofilite din brazda de iarbă pe

care şedeam, şi de la care se înălța, ne împresura o mireasmă puternică, amețitoare, caldă.

— Să vezi, zise cu glas moale Grigore; tătuca a venit de la bătălie spart tot de gloanțe... Şi spunea cît amar şi cît chin a îndurat acolo, departe, peste Dunăre... Şi spunea că macar însurat să ajungă a mă vedea; pe urmă poate să moară... Dar n-a trăit un an, saracul, şi s-a dus... Acuma eu cresc frați mai mici, eu duc gospodăria şi mama începe a slăbi... Ştii... eh! Am şi eu un gînd... dar să ferească Dumnezeu pe vrăjmaş de mînia mea! Eu îs ca şi tata! Dacă n-ar fi fost aşa de iute, nu s-ar fi zvîrlit aşa în foc, şi nu l-ar fi pătruns aşa gloanțele... Aşa, zic eu, mai bine să mă lese oamenii în pace, că pe urmă bine n-are să fie!... Să ferească Dumnezeu! Rabdă omul, rabdă, – dar toate au un sfîrşit!...

Da, eram copil şi multe nu înțelegeam eu pe vremea aceea. Cum rămase omul legănîndu-se în şuierul regulat al coasei şi-n miresmele ierbii, mie mi se părea că rămîne la o datorie şi la o muncă obişnuită; nu ştiam că-n sufletul lui se învălmăşesc dureri crude. Mergeam încet prin cîmpia încălzită de soarele verii; şi cum înaintam despicînd drum prin miile de flori, în care sfîrîiau asurzitor cosaşii, în minte îmi răsăreau icoane din petrecerile satului. Şi fără să vreau mă oprii asupra unei clipe. Grigore şi Ioana lui Bujor jucau alături la o horă domoală. Din cînd în cînd buzele li se mişcau, dar ei nu se uitau unul la altul. Şi în ochii mari ai fetei, umbriți de sprîncene lungi, pe fața ei oacheşă, tremura ca un farmec de durere ori de iubire...

Şi tot mai departe, tot mai domol rămînea în urmă, în întinderi, sunetul metalic al coasei.

A trecut o vreme, cu năcazuri multe pentru sufletul lui Grigore Țîntilă. El nu era om să iasă-n uliță şi să strige-n gura mare ce are pe suflet. Îşi închidea mocnit în piept veninul şi aştepta, aştepta el singur cu spaimă parcă ziua unei izbucniri înflăcărate. Pe la horă nu dăduse trei duminici în şir; şi-n duminica a patra jucase toată vremea cu Ioana.

Subțirică şi mlădioasă, strînsă de brațul lui vînjos, fata strecura din cînd în cînd priviri în sus spre obrazul lui pălit de vînturi, şi sub genele-i lungi ochii aveau luciri fugare. El vorbea fără s-o privească, ea răspundea cu fața plină de o rumeneală care parcă-i mărea lucirea ochilor neliniştiți. Şi-n răstimpurile cît țiganii tăceau, flăcăul părea tot cel de odinioară, cu glumele-i felurite, cu rîsu-i puternic; şi după ce scripcile conteniră în bătătura horii şi cîrdul de fete şi flăcăi porni pe hudiți, Grigore petrecu ca-ntotdeauna pe fată acasă, prin înserarea fumurie, pe cînd din urmă se înălța în văzduhul liniştit cîntec de despărțire din alăută.

Fata lui Ilie Bujor se strecurase ca o neliniște în viața lui Țîntilă. Mlădioasă şi iute, cu ochii de şerpoaică, trecea repede în fusta-i de lînă pe ulițile satului, tropăind grăbit cu botinele-i cu potcoave galbene, ferindu-şi ochii arzători de priviri, scuturîndu-şi capu-nflorit cînd rîdea, fată de fruntaş, fără griji, crescută fără năcazuri. Dar Grigore flăcăul nu pătimea numai de furtunoasa boală a dragostei; şi nu pătimea numai din pricină că din cînd în cînd domnul Costandachi, notarul, aținea calea fetei; pătimea şi din pricina vorbelor care alergau ca nişte ființi nevăzute prin sat, povestind că nici fetei lui Ilie Bujor nu i-ar fi tocmai urît tîrgovățul.

Aşa, cu focul acesta care-i usca inima, lucra în arşița verii la cîmp; aşa, neguros, cu sprîncenele încruntate, îl întîlneam din cînd în cînd la vadurile Siretului, la podul de şăici; ca o umbră chinuită se înălța deasupra cîmpiei, peste baltă, în creştetul dealului Fînăriei, privind neclintit spre căsuțele satului îngropate în pădurea de livezi.

Şi-ntr-un rînd, pe cînd asfințea soarele, şi pe cînd aşezam, cu doi flăcăi tovarăşi, cîrlige la un vad, pentru mrene, zării pe sub streşina cotită a zăvoiului, spre pod, pe vataman. Umbla încet, căuta parcă ceva.

Îmi luai puşca şi mă îndreptai spre el.

— Încotro te duci? mă întrebă Gheorghe Măriuță, unul din tovarăşi.

— Văd pe Grigore... mă duc să-l întreb două vorbe...

— Aha... Grigore... zise repede celălalt, Neculai Panțîru. Du-te. Dar ce-ai să vorbeşti cu el? Vai de capul lui... cine ştie pe cine caută el acuma... De-o bucată de vreme parcă nu-i lucru curat cu el... Bunica zice că i-a făcut de dragoste...

— Cine i-a făcut de dragoste?...

Flăcăii începură a rîde; priviră un timp înspre pod, dădură din cap, fără să-mi răspundă, după aceea îşi aplecară capetele şi începură a pune rîme în cîrlige.

Fleacuri! Vorbe! gîndeam eu grăbind pasul. Şi totuşi parcă nu erau vorbe şi fleacuri: omul rătăcea fără țel; trecuse podul şi acuma se întorcea, cu privirile-n pămînt, apăsat parcă în jos din grumaz de o greutate cumplită.

Cînd mă văzu, nu rosti nici un cuvînt, nu zîmbi. Îşi aținti asupra mea ochii negri, bolnavi. Apoi păru că mă cunoaşte şi oftă din greu.

— Ce mai faci, Grigore? Ce cauți pe-aici?

El nu-mi răspunse; mă privi țintă o vreme; şi băgai de samă că obrajii îi erau traşi ca după o suferință.

— N-ai văzut azi pe notar? îmi zise el încet, cu un glas care nu era al lui parcă.

— Nu, nu l-am văzut, dar ce este?

— Poate l-ai văzut cînd a trecut la tîrg... A trecut pe aici...

— Nu ştiu, nu l-am văzut...

— Tot pe aici trebuie să se întoarcă...

Vorbea domol şi privea în altă parte, pe drumul pustiu acoperit de pînza de umbră a amurgului.

— De ce-l aştepți, Grigore?

— Vreau să-i spun hotărît două vorbe...

Eu tăcui, nu ştiam ce să-l mai întreb, ce să-i mai spun, c-o simțire rece în piept.

El vorbi tot lin, fără să mă privească.

— Nu-i fac nimica... Numai vreau să-i spun două vorbe... Tot aud vorbe şi iar vorbe... Şi ce-i în sufletul meu, nici unui duşman nu doresc!... Vai de zilele mele... Acuma ştii de ce... ce să-ți mai spun? Şi m-am gîndit să vorbesc, m-am hotărît

acuma să spun şi fetei... să spun hotărît... Nu ştiu, acuma parcă m-am ticăloşit... Eu nu eram-aşa... Şi maică-mea s-a spăriat de mine... Nu ştiu ce să am... Parcă nici nu mai pot vorbi... Înainte era altfel... Eu eram mai tare... Acuma cine n-are să rîdă de mine? Şi copiii!... Nu, mai bine aşa... Spun omului: caută-ți de treabă! Şi fetei îi spun: Ce-ai de gînd? Şi pe urmă, ce-a fi a fi, – dar macar poate m-oi mai linişti.

Iar oftă cu amar. După aceea îşi înfipse amîndouă mînile în chimir, mă privi lung şi zîmbi cu mîhnire.

— Dumneata nu ştii de lucruri de acestea... Pe acolo, pe la tîrg, îs altfel de oameni, fără nacazuri... De mine-i mai greu...

Soarele se cufundase la asfințit, zvonuri noi veneau dinspre sat, vîrfurile sălciilor din luncă se clăteau domol, regulat, pe rumeneala cerului. Şi de dincolo de Siret, începu a se desluşi pe drum, departe, duruitul unei căruțe.

— Poate-i notarul... zise Grigore Țîntilă. Pe urmă aştept şi pe Ioana... E cu alte fete, la Fînărie... Mai bine aşa...

Cu acelaşi zîmbet trist, adăogi:

— Apoi eu trec dincolo...

Şi fără să se grăbească, călcînd îndesat, cu mînile-n chimir, trecu peste podul care vuia uşor şi surd sub paşi. Eu pornii încet înspre vad, prin umbra zăvoiului; apoi, cum vuietul căruței se apropia, mă oprii. Pe drumul prăvălatic se vedea limpede cum înainta calul în trapu-i domol, în săltăturile-i regulate. Îndărătul capului înălțat, însă, încă nu se vedea cine stă în căruță.

Grigore Țîntilă trecuse dincolo. Cu acelaşi pas domol mergea împotriva calului. Nu-şi trăsese mînile din chimir şi coatele-i stăteau încovoiate de o parte şi de alta ca nişte toarte.

Cu vuiet în creştere, căruța făcu scurt o cotitură spre pod: şi dintr-o dată cunoscui în ea pe notar, cu hățurile-n stînga, cu biciu-n dreapta; ş-alături de el pe Ioana lui Ilie Bujor.

„S-a suit de pe deal în căruța lui... şi a lăsat pe celelalte fete...” ma gîndeam eu. Şi-n fulgerul acestui gînd, scurt,

dincolo, pe drum, flăcăul văzuse şi el, şi ca-ntr-o destindere, ca-ntr-o izbucnire, trăsese mînile din chimir, se înălțase parcă, apoi se grămădise asupra pămîntului, şi se repezise ca o fiară.

Un răcnet, un gemăt, apoi un țipăt ascuțit, prelung, de groază. Nici n-avui vreme să înțeleg cînd se petrecuse izbirea: căruța se zgudui o dată tare, calul înspăimîntat se ridică în două picioare, – şi-n clipa care urmă, notarul smuls din scaun, zvîrlit cu spatele de pămînt, cu brațele întinse în sus şi cu capul răsturnat în pulbere, se zvîrcolea sub pumnul ridicat al lui Țîntilă. Era în trupul flăcăului, în brațul suit spre cer, o încordare a unei mînii aşa de grozave, încît îmi simții inima strîngîndu-mi-se în piept dureros. Dar în aceeaşi fulgerare trăsura şi calul nebunit, cu coama spulberată, se prăvăleau în goană, cu fata, spre podul Siretului, spre apele care curgeau ca subt un văl de umbră. Şi-n aceeaşi fulgerare, cînd țipătul dureros al fetei izbucni, Grigore se repezi ca-ntr-o izbire de vijelie; tresărind parcă din fuga-i nebună se zvîrli în căruță, din căruță, cu brațele întinse înainte, căzu pe cal, şi de pe cal la pămînt, c-o mînă pe hățuri, cu cealaltă strînsă pe nările calului doborît din goană-i la pămînt, într-o parte, aproape de pod, în fața apelor care se strecurau tăcute şi adînci sub malul înalt.

Notarul se ridicase de la pămînt şi venea şchiopătînd, fără pălărie, cu spatele încovoiat, spre căruța oprită. Ioana trecea în fugă podul. Grigore făcu un pas îndărăt spre omul umilit care se apropia; făcu un pas şi se opri. Se oprise şi notarul, aşa de mic, parcă aştepta moartea. Flăcăul se întoarse domol, trecu şi el podul. Gîfîia, răsuflînd greu pe nări, cu sprîncenele lăsate pe luminile ochilor. Fata, tremurînd, plîngînd cu obrajii în palme, îl aştepta la marginea drumului.

Flăcăul trecu pe lîngă ea, sub streşina zăvoiului. Ea-i şopti înăbuşit, în urmă:

— Iartă-mă, Grigore...

El se opri. Fata se apropie plîngînd, îşi descoperi fața eu

ochii lucitori, cu farmecu-i de tinereță înflăcărată, şi-i cuprinse mîna dreaptă.

— Ştiu de ce te-ai mîniat... îngînă ea. M-a rugat să mă sui în căruță... că mă duce acasă... Şi am lăsat pe celelalte fete... Iaca, vin şi ele în urmă... Iaca, trece şi el...

Fără să privească în juru-i, cu ochii țintă înainte, notarul trecea podul, cu calul de dîrlogi. După ce trecu podul, se şterse după sălciile din marginea drumului. Fata îl urmărise cu ochii mari, fără lacrimi acum, – apoi se alătură de Țîntilă.

— Am avut şi eu în sufletul meu o ticăloşie, rosti ea încet. Puteam să viu şi pe jos... Grigore... Grigore!

— Ce-i? răspunse flăcăul fără s-o privească.

— Mai bine c-a fost aşa... Putea să se întîmple moarte de om...

— Da, eram să-i zdrobesc capul... zise încet Țîntilă, cu glas ostenit. Acuma s-a trecut... Mare cumpănă! Tu ce vrei? Vai de sufletul meu! Destul am fost de amărît! Ce vrei acuma? Spune, ce vrei?

O clipă, tăcere, ca după o mare primejdie trecută. Fata zise cu sfială sub care parcă se ascundea tremurul unui zîmbet:

— Ai văzut cum se ducea?

— Cine?

— Notarul...

Deodată flăcăul îşi coborî asupra ei ochii. Îi cuprinse mînile, o trase spre el; şi ea se încovoia tăcută acum, supusă, cu obrazul liniştit, cu ochii lucind prin umbra înserării care se lăsase pretutindeni ca un văl de taină. O furtună grozavă se potolise trecuse o dezlănțuire aprigă de mînie, cum tresare lumina şi moartea unui fulger din liniştea nourilor şi a cerului. Peste Siret, pe drumul prăvălatic, acuma era o linişte netulburată, cel din urmă uşor zgomot al căruței notarului pierise; domnea acum în locurile acelea o pace adîncă; înserarea creştea; în fumul umbrei dese se înmormînta şi apa şi zăvoiul; cînd simții aproape de mine paşii celor doi îndrăgostiți, tresării: mi se părea că şi ei trebuiau să rămîie o

părticică neclintită a naturii.

Trecură pe lîngă mine spre cîrdul de fete care se arătau ca umbre nelămurite, vorbind încet, de partea cealaltă a podului.

Iar eu ş-acuma mă gîndesc care va fi fost adevărul, de ce venea fata lui Ilie Bujor în trăsura notarului. Avea nişte ochi foarte neliniştiți şerpoaica aceea de fată. Şi de atunci şi pînă-n ziua nunții, a umblat ca o umbră umilită pe lîngă Grigore Țîntilă, – şi spre notar, cînd îl întîlnea, privea cu nişte ochi în care tremura parcă o lucire de rîs.

La noi la Viişoara, 1907

LA IARMAROC, LA MEREȘTI

La iarmaroc, la Mereşti, pe o zi de toamnă, zi de octomvrie. Pornesc într-o căruță mare de lemn, ale cărei leuci clămpănesc asurzitor. Românul, Gavril al Dascălului, îşi îndeamnă calul cu arsuri dese de bici. Din cînd în cînd mormăieşte, se întoarce spre mine şi-mi aruncă cîteva cuvinte. Calul, cu năravː la fiecare crîşmă a drumului mare se opreşte, şi bicele lui Gavril n-au ce-i face.

Românul e cam ruşinat:

— Apoi să vedeți dumneavoastră... eu n-am ştiut de aşa narav... Al dracului cal, l-am cumpărat abia acu două săptămîni, din tîrg de la Lespezi... Nu ştiu ce stăpîn a avut, se tot opreşte la orice rateş...

— Stăpînu-său cel vechi va fi fost de cei care nu duc la ureche...

— Vezi bine c-aşa trebuie să fie... Pînă ce nu intru batîr cît de cît în crîşmă, nu-i chip să plec... Şi dacă intri, cată să iei ceva, macar un păhărel... Şi mi se pare mie c-am s-ajung şi eu ca cel ce-a stăpînit pe Mocanu nainte vreme!

Aşa, cu popriri, hai-hai, de bine de rău am străbătut, în vreo două ceasuri, drumul pînă la tîrgul Mereştilor.

Un nour urît, cu ploaie, ne tot urmărea. Cîteva picături reci ne sărutară, în preajma unui iaz. Apa lucie începu a juca în bulbuci. Noi trecurăm cu zgomot pe lîngă moară şi ploaia rămase numai asupra iazului, ca un painjeniş fumuriu.

— Mîndru de tot! zise românul meu. Bine-i să mergi la drum aşa, şi să te ocolească ploaia... ceva rar... Se vede că sîntem buni la Dumnezeu... Dar şi la vreme de toamnă, zi aşa de caldă de mult n-am văzut... Poate unde-i azi Sfînta Paraschiva!

La hanuri, în marginea satelor, erau înjghebate hori, şi roatele zburau în țîrîiturile scripcilor. De sus se prăvăleau de-a tîrîişul pînă în şanț copii balani cu ochii lucitori. Din cînd în

cînd gîrle scînteietoare se arătau: gîşte şi raţe băteau din aripi în rotocoale de stropi.

Tîrgul vuia de lume; oameni îngrămădiţi ca sardelele căscau gura la comedii, prin colb şi căldură. Panorama cu baba care joacă nu lipsea; era şi *Muzăul* de la *Filadelfia,* şi cel mai mare om din lume, şi un sălbatic din Africa; era şi iluziunea secolului al XIX-lea sau *Bosco* cel tînăr, „care nici nu vă închipuiţi, domnilor!", era şi *Circul imperial* cu calul care socoteşte şi maimuţa care trage cu pistolul... Erau cele mai alese minuni ale lumii, şi toţi acei oameni însemnaţi fuseseră, după cît spuneau, la *Vieana,* la Paris, la Londra, la Constantinopble, şi jucaseră înaintea împăraţilor şi regilor! Iar acum ieşeau afară, înaintea mulţimii îmbulzite, suflau în trîmbiţi de li se umflau ochii în cap cît cepele, urlau îngroziţi, îşi vîrau cuţite în mîni şi săbii în pîntece, îşi trăgeau palme, se legau cu frînghii, se rădeau cu brice de lemn, lungi de un stînjen, şi toţi strigau cît ce puteau cătră „domnii" adunaţi, că intrarea e numai şi numai zece bani, poftiţi de intraţi, ceva nevăzut şi neauzit!

Iar oamenii priveau, treceau încet, într-o grămădire straşnică, într-o pulbere înecăcioasă, de la unii la alţii, izbucneau în strigăte şi-n hohote de rîs în faţa ghiduşiilor; femeile scuipau spăriate cînd sălbaticul din Africa scotea rînjind capul de după o perdea; iar de pe podiştile de lemn urletele, trîmbiţările, bătăile de tobe tremurau un bubuit neîntrerupt care se urca deasupra murmurului mulţimii.

Tovarăşul meu Gavril al Dascălului trecea din uimire în uimire. Se tot întorcea spre mine şi mă întreba despre toate acele minuni. Şi l-am văzut foarte mulţămit cînd l-am împins printre alţi săteni în baratca de pînză a lui *Bosco* cel tînăr, „care nici nu vă închipuiţi, domnilor!". Acolo omul meu se uita mirat la masa neagră şi la toate cutiuţele îngrămădite pe ea; iar mirarea-i crescu cînd văzu pe Bosco suflecîndu-şi mînecile şi spunînd tuturor – într-o limbă care ţîţîia a greceşte – că el va face să treacă o batistă dintr-un pahar în altul... Şi pune batista subt un pahar, o batistă roşie, aşează în celălalt capăt

de masă alt pahar, şi cînd ridică vărguța şi face: fşt! batista piere din unul şi răsare în celălalt...

— Măi, mare comedie! mormăieşte Gavril.

Dar n-are cînd se întoarce spre mine să mă întrebe, căci Bosco s-a apucat de alte drăcii: a desfăcut o pălărie şi a început a scoate din ea la cutii: o groază de cutii! Le tot aşeza una peste alta, de făcuse o grămadă de zece ori mai mare decît pălăria... Iar la urmă, cu varga, prinde a scoate la hîrtie, o fîşie lungă-lungă pe care tot o trăgea şi o juca în rotogoale, de umpluse podişca pe care sta. Şi din mormanul acela de hîrtie, o dată se pleacă şi scoate de gît un cățel bondoc, negru, care scheuna încetişor.

— Ptiu! drace! făcu o femeie îndărătul meu. Iar oamenii se minunau: – Ț-ț-ț!

— Măi, mare comedie! mormăi iar Gavril şi voi să mă întrebe ceva. Dar iarăşi n-avu vreme: rămase cu gura deschisă.

Grecul luase un cuțit şi, nici una, nici două, cît te-ai şterge la ochi, îşi străpunge palma stîngă.

— Bre, bre, bre! zice unul de la fund. Aici nu-i lucru curat!

Iar Gavril:

— Măi, mare comedie!...

Şi tot într-o mirare a dus-o, cînd Bosco a început a prinde bani prin văzduh, a-i scoate de prin nasurile gospodarilor, de prin păr; cînd a trîntit o lacată cît toate zilele de mare în falca unuia, cînd a început a bate ouă, ca să facă scrob, în pălăria altuia, – iar cînd am ieşit afară, era năucit. Îşi pipăia bucățica de barbă căruntă, şi-o mîngîia încet cu degetele şi părea tare îngrijat.

— Ce zici tu, Gavrile?

— Ce să zic? Eu ştiu ce să zic?... Aista-i dracu de pe comoară!...

— Ți se pare ție, omule! De ce te-ai mirat? De batista ceea care fugea dintr-un pahar şi intra în altul?...

— Ei?

— Apoi acolo-i uşor: era unul sub masă: o scotea de colo şi-o vîra dincolo...

Gavril clătină din cap şi mă privi pieziş cu ochii lui mititei:

— Hm! Dar cu pălăria?

— Cu pălăria, alta: cutiile-s cît o muche de cuțit, şi cînd le trage, se desfac şi se întind. Înăuntru-s de-un deget, şi desfăcute-s cît o căpiță...

— Şi asta o fi fiind o drăcie! zise neîncrezător Gavril. Cum le-a fi desfăcînd el?... Ce fel de cutii or fi fiind acelea?... Ce meşteşug au?...

Şi nu puteam să-l fac să înțeleagă că e numai şi numai şiretlic la mijloc; el îi da că e dracul, şi e dracul, şi pace! Pe urmă tăcu şi mă lăsă să vorbesc. Într-un tîrziu se opri:

— Da' aici – unde-i calul care socoteşte – tot şmichirie?..;

— D-apoi ce crezi, că a învățat la *Academia Mihăileană?* Hai ş-aici!...

Acolo altă lume cu gura căscată. O fetiță sărea pe cai şi se frîngea din şale ca un şarpe, unul punea scaune pe sticle şi făcea fel de fel de comedii deasupra; oameni vopsiți tot ieşeau, urîți prăpădenia pămîntului, urlau, îşi trăgeau palme, cădeau jos, se dădeau peste cap. Iar la urmă vine unul cît un taur, cumpănindu-se la dreapta şi la stînga, cu mînile în şolduri, şi zice că cine-l trînteşte are un bacşiş de o sută de franci! Da' era mare şi gros, cu nişte pumni, cu nişte picioare, ținea în dinți o masă cu un om pe dînsa şi ridica nişte boambe mari de-ți era groază cînd te uitai la ele.

— Cine are curaj? zise uriaşul.

Şi iată că se ridică în picioare un cioban din fund. Îşi scutură de pe umeri bunda şi rosteşte îndesat:

— Stăi, că vin eu!...

— Aha-ha! mormăieşte Gavril; ş-aista trebuie să fie un pui de român!

Dar de lîngă cioban, se scoală o babă:

— Vai de mine, dragul mamei! Da' unde se află! Să-ți rupă vreo coastă?...

Ciobanul îşi face loc printre oameni. E mijlociu, sprinten, cu mişcări iuți, smolit la obraz, cu sprîncenele îmbinate. E un băiat frumos, şi se cunoaşte că are picioare şi brațe tari ca de criță.

Cel mare şi gros începe a rîde, păleşte uşor cu dosul palmei pe flăcău, apoi deodată cearcă să-l prindă de mijloc. Băietanul se fereşte înmlădiindu-se din şale, se pleacă şi cuprinde pe cela strîns. Se opinteşte, se saltă la dreapta, se saltă la stînga, românul sta încovoiat ca un arc. Apoi deodată îl văd că-şi înfige parcă picioarele în pămînt şi pune fruntea în pieptul celuilalt. Ştii cum l-a frînt şi l-a bufnit la pămînt? Ca pe un mal. Doar grămadă de carne era acolo, nu glumă!

A trebuit să-i dea suta de franci, că făceau oamenii o gură, — să dărîme maghernița nu alta! Iar Gavril al meu toată vremea, după aceea, pufnea şi se minuna:

— Bre, bre, bre! Ce trîntă! S-a cutremurat pămîntul!... Ț-ț-ț! Şi clătina din cap. Ai văzut cum l-a umflat? De ce se făcea el aşa de tare? Credea adică că nu s-a găsi unul să-i facă felul? Hm! Al dracului! Acu a dat el de bucluc! Da' şi suta de franci! Acu are ce chefui un sat întreg!... Într-un răstimp rămase gînditor; apoi zise: Hm! Acu văd şi eu că numai cu şmichirii umblă veneticii iştia! Iaca, aşa înşală lumea!... După aceea clătină din cap: Da' la urma urmei, ei nu-s oameni? Vai de capul lor!

Şi iar prinse a se mira:

— Bre-br'e-bre! Da' ce trîntă!...

Şi tot drumul, îndărăt, a avut ce-mi bate capul!...

La noi la Viişoara, 1907

NECREDINCIOSUL

Şi tot în aceste zile blînde de primăvară, am mai ascultat durerea unei inimi chinuite. Zicea de dragoste mierla prin spuma albă a livezilor înflorite, şi eu stam cu ochii pe jumătate închişi furat de un vis, furat de-o dorință, şi lumina mare de aur mă învăluia de pretutindeni, mă mîngîia, mă scălda într-o baie de raze. Şi peste zaplaz, alături, pe prispa casei, nevasta lui Gavril Cojocaru, cu glas greu, în care gîlgîiau lacrimi, îşi vărsa focul care o ardea la inimă.

Şi parc-o vedeam, – ascultînd numai, – amărîtă, cu fața veştejită, cu ochii umezi, apăsîndu-şi cu degetele uscate pieptul. Poate din cînd în cînd, cu o mînă, mîngîia creştetul balan al copilului care sta alipit de sînul ei. Şi cumătră Safta, a lui Ştefanache puşcaşul, o asculta evlavioasă, plină de milă, cu palma dreaptă la gură, cu cotul rezemat în mîna stîngă, la furca pieptului.

Şi femeia vorbea încet, greu, – vorbea aşa, parcă-şi şoptea sie-şi durerea adîncă:

— Of! cumătră dragă! Îşi face rîs de mine, înghiți-l-ar pămîntul cei negru! Mă ştii; spune, nu mă ştii? Cînd a venit în sat la noi, să mă ieie, nu eram lepădătură din gunoi, s-o ridici şi pe urmă să-i dai cu piciorul... Slavă Domnului! Fată de gospodar am fost, – şi zestre ca mine să deie Dumnezeu şi Maica Domnului neam de neamul meu să aibă! Şi sufletul meu ticălos, şi capul meu cel prost au fost de vină! Cum l-am văzut, cumătră, cum mi-a fost drag de el... Flăcău chipeş, mîndru îmbrăcat, ş-un glas, şi nişte ochi... Cînd îmi aduc aminte... Ah! Numai inima mea ştie, saraca, cîte nopți n-am dormit! Ş-acum tot inima mea amărîtă ştie cîte nopți nu dorm...

O clipă, linişte. Şi mierla tace. Aud un oftat amar; şi glasul porneşte parcă mai obosit:

— M-a luat şi m-a adus aici, printre străini, ş-am trăit cu

dînsul un an, am trăit patru, şi mă uitam la el cum te uiți la brazi, cum te uiți la lumină... Ş-un băiețel am avut la un an... Uite cum se uită la mine... Dragul mamei! Cît e de rău tătuțul tău! Cît venin a pus el maică-ti la inimă! — Şi trăiam bine, cumătră, şi mai bine muream după ce-am trăit bine...

S-a schimbat omul într-o bună zi. Îndată am văzut că s-a schimbat. Nu mai lucrează azi, nu lucrează mîni; ba că-n sara asta are treabă într-un loc, mine sară în alt loc: văd că are omul ceva pe suflet. Dar nici prin gînd să-mi treacă pe unde-i steclesc lui ochii! Şi nici nopțile nu da pe acasă de la o vreme... Numai dimineața, îl vedeam, cu ochii roşi, tehui de cap, intrînd pe poartă... Se culca fără de nici o vorbă, şi dormea dus. Îl întrebam, ca femeia: – Unde-ai fost, Gavrilaş dragă? — Cum? Am fost de strajă... Şi-mi răspundea aşa, parcă voia să sară la mine! Pînă ce într-un rînd, mă întîlnesc cu județul. —Bădiță Ilie, Gavril a fost ast'noapte de strajă? — Nu, Ioană, n-a fost! Şi se uită mirat la mine... Ştii cum eram de amețită? Parcă-mi dăduse cu ceva în cap. N-am putut rosti nici o vorbă; nu ştiu acasă cum am ajuns; m-am aruncat pe laiță, m-am lăsat apoi la pămînt, cu fruntea pe lut, ş-am prins a plînge!

Cînd a venit, l-am întrebat. Şi el vedea bine că mi se amesteca glasul cu lacrimi:

— Dreptu-i c-ai fost de strajă ast'noapte?

— Drept! Şi eu am prins a mă văita şi a mă bate cu pumnii în cap. Ş-atunci a răcnit, de parcă voia să mă vîre în fundul pămîntuîui: – Nu-i treaba ta, muiere, pe unde mă duc şi ce fac! Am să-ți zdrobesc, ciolanele, cînd m-oi încurca în drumul meu de tine... A ieşit, două zile n-a dat pe acasă... Iar eu mă zbuciumam şi plîngeam şi mă topeam ca pe jaratic, dar nimeni nu ştia de patima mea, nici măiculița care m-a făcut, pentru blăstăm şi jale!

Iar un răstimp de linişte. Cumătră Safta zice ceva cu glas domol. Ioana plînge înăbuşit şi deocamdată nu înțeleg decît cuvinte răzlețe:

— La Păscărița, cumătră dragă, la Păscărița! Ah! Mai bine-mi răsucea mama gîtu de mică...

În plîngerea ei se amestecau iar cuvinte neînțelese.

— ...M-a înjunghiat, mi-a dat în inimă cu jungheru!... Cînd mi-a spus Catinca lui Nechifor că-i în deal, la han, la Păscărița, am simțit fierul în stînga...

Şi cînd am ajuns în deal nu ştiu! Şi m-am uitat lung la cățea, şi parcă se desfăcea carnea pe mine, aşa tremuram; ş-am prins a plînge; ş-o rugam: – Dă-mi bărbatul meu; dă-mi-l! Fie-ți milă de inima mea!... Plîngeam, plîngeam, – şi ea rîdea-ntr-un dinte! Atunci am sărit; n-am mai putut, şi m-am repezit asupra ei. O băteam în cap cu pumnii, îi smulgeam părul, o muşcam, şi răcneam de răguşisem: – Dă-mi bărbatul! Dă-mi bărbatul! Ş-a ieşit deodată Gavril al meu din camara ei, şi eu am înlemnit cu ochii la el! Mi s-a făcut negru înainte, am simțit ceva greu, ceva pîrîind în moalele capului. Şi n-am mai ştiut nimic! Mă cerea moartea, mă cerea mormîntul!

Am zăcut şase săptămîni. Numai măicuța ofta şi plîngea la căpătîiul meu, şi pe dînsul nu l-am văzut de trei ori în şase săptămîni.

Ş-acuma nu mai ştiu ce să fac. Spune mamei că-s bine. Ce poți să-i spui? Ea s-a dus şi nu ştie că eu iar îl aştept cu nopțile şi-mi ud perna de lacrimi... Vai, cum mă lasă el singură şi amărîtă pe lumea asta! Nu i-i milă nici de mine, nu i-i milă nici de copil, se duce şi mă lasă aşa, mă lasă în sama pă- mîntului ş-a morții!

Glasul femeii tremura ca un vînt de durere în aerul cald. Cu întreruperi de lacrimi, cu oftări istovitoare, aproape îşi murmura amărîtele vorbe, şi ce era în sufletul ei nu puteam eu să-mi închipui. Dar inima ei era într-un mormînt, pe cînd umplea soarele pămîntul de bucuria vieții, pe cînd mierla îşi zicea încet, în spuza de flori a grădinilor, cîntecu-i subțirel de dragoste, pe care vîntul îl prindea să-l ducă solie în undele lui, nenorociților şi desmoşteniților!

Ea plîngea cu amar, şi eu *vedeam*, fără să privesc înspre

casa necredinciosului, vedeam pe copilul rezemat de pieptul cald, ştergîndu-şi într-una, cu mînica cămăşuicii, lacrimile care-i cădeau în picuri fierbinți pe frunte din ochii mamei.

Şi vedeam şi ochii mari, plini de întuneric, ai Ioanei. Erau două flori întunecoase, veştejite, pe obrajii de ceară.

Şi vedeam şi fața întunecoasă şi pătimaşă a lui Gavril Cojocaru, şi pumnul greu care izbise în creştetul femeii. Şi departe în deal, între mesteceni, se arăta şi crîşma cu săgețile de lumină prin ferestruici, sara, săgeți de ochi răi ce chemau şi ademeneau cu plăcere şi cu otravă.

Şi auzii iar glasul Ioanei:

— Ionică, dragul mamei, ieşi o țîră în portiță şi cată în lungul drumului... Vezi, nu vine tătuca?...

Şi într-un tîrziu, slăbit, glasul copilului:

— Nu, nu se vede; nu vine...

Apoi spărios, parcă se întoarce să audă, ca totdeauna, plînsul maică-si:

— De ce plîngi, mămucă, aşa de tare?...

Şi ea ar vrea să tacă, ar vrea să-şi înghită lacrimile amare, dar prea e plin de înflorire de aur văzduhul, şi vîntul prea aduce scuturări de flori şi adieri moi de fericire...

La noi la Viişoara, 1907

O UMBRĂ

Cînd am pornit din Iaşi cu trenul, vreme bună. Mă gîndeam, nu tocmai bucuros: are haz să petrecem un Crăciun sec; de-acu, tocmai la Bobotează dac-a ninge. Cam pe la toacă, însă, începu a fulgui mărunt, mărunt, ca o bură de ploaie. Un om de lîngă mine zîmbi şi-mi zise bucuros, parcă eram vechi prietini:

— Să ştii că are să se puie omăt.

Pe fereastra vagonului priveam cum fulgii sporesc, cum se învîrtejesc, cum cad apoi lin, cum ţes pînză albă pe cîmpii, pînă la pădurile negre de sub pîcla zării.

Mă cobor din tren bucuros, mă înţeleg repede c-un birjar, aburc pe capră sipeţelul cu cărţile şi cu albiturile, – şi pornim. Aşa, cam pe la zece ceasuri din noapte, mă gîndeam eu, ajung acasă. Tata poate a adormit cetind gazeta; dar mama de bună-samă că-i trează. Cînd a striga birjarul la poartă, am să-i zăresc umbra, prin perdelele luminate ale geamurilor!

Mi-am îmbrobodit bine în glugi capul, mi-am vîrît mînile în mînici, m-am strîns cum am putut; şi birjarul într-una îşi îndemna caii şi-i plesnea cu biciul. Eu priveam la cernerea de fulgi din juru-mi, la covorul alb ca o lînă moale de miel care se aşternea pretutindeni, şi din cînd în cînd cîte o scînteioară îngheţată îmi intra printre gene şi se topea, rece, pe globul ochiului.

Dar pe întinderile nelămurite acum creştea amurgul. O dată cu zăpada mi se părea că se cern pe pămînt fulgi negri, mărunţi, rotunzi, ca dintr-un fum al înaltului necunoscut. Mi se părea că merg mai încet, spre depărtări triste, îngheţate, fără lumină. Mi se îngurzise{24} grumazul stînd ghemuit; un vînt iute începu a-mi tăia obrajii, şi deodată parcă o mînă vrăjmaşă îmi zvîrli în ochi un pumn de zăpadă măruntă ca năsipul.

O dată cu înserarea, intrarăm în sat la Tomuleşti. Birjarul

părea foarte obosit şi pătruns de răceală. În faţa crîşmei se opri, sări de pe capră şi-mi dădu jos cufăraşul. Jupîn Avrum, stăpînul orîndei, ieşi în prag şi întinse spre noi capul, cercetîndu-ne prin întunecime. Birjarul începu a-i vorbi. Parcă se tînguia, parcă se certau, nu înţelegeam nimica.

— Ei! ce facem, jupîne?

— Eu ştiu ce să facem? răspunse omul uitîndu-se spre caii lui; de-acu nu-i chip să mergem mai departe... Poate să ne apuce viscol, şi mai avem o bucată bună de drum...

Voiam să mă înţeleg cu el, să-l fac să se ţie de tocmeală – dar ori îi vorbeam lui, ori aş fi vorbit păretelui, tot una. Parcă nici nu m-auzea; se uita în altă parte, îşi tot îndesa căciula în cap, îşi freca barba neagră cu amîndouă mînile, şi se tot foia în surtucu-i rupt. Nu voia să mă ducă mai departe cu nici un chip! Cînd văzu că m-am săturat, că n-am ce-i face, iar începu a vorbi cu jupîn Avrum, apropiindu-şi barba lui neagră de barba roşie a celuilalt, iar începu a se tîngui, iar părură a se certa; după aceea birjarul se retrase, şi, din crîşmă, auzii duruitul roţilor pe podişcă.

— Îşi trage trăsura sub şopron, îmi zise jupîn Avrum cu nepăsare, clipind din ochii lui fără gene; nu poate să meargă mai departe... Poţi să mă crezi şi dumneata, că mai bine-i să stai peste noapte aici... Ai ce mînca, ai unde dormi...

Vedeam eu bine că n-am ce face. Dacă nu poate omul, nu poate. Totuşi am început să fac o gură, o larmă de om mîniat, de mă miram eu singur cînd m-am făcut aşa de cumplit. Birjarul se apropiase de uşă şi la glasul meu întărîtat se trăsese îndărăt, parcă-şi adusese aminte că mai are ceva de regulat în şopron; jupîn Avrum se făcuse mititel şi se învăluise în nepăsarea lui, după tejghea; iar oamenii care intrau şi se scuturau, dupăind, de omăt, se opreau lîngă uşă şi mă priveau miraţi. Dar un tînăr ca mine, seminarist, cu puf sub nas, are multă îndrăzneală! Un moşneag îndesat şi vîrtos, după ce-şi bău păhărelul de rachiu, şi se şterse la gură cu dosul palmelor, zise cu glas în care străbătea o răguşală

uşoară:

— Iaca, jupîne Avrum, noi nu ne temem, chiar dacă-i vreme rea...

Jupînul nu răspunse. Clipi numai din ochii fără gene. Moşneagul îşi scoase luleaua şi suvacul.

— Chm! începu el iar. Dumnealui – şi făcu semn cu capul spre mine – dumnealui se cheamă că-i om cu *coraj.* Iaca, dacă nu merge cu *berja* lui, merg eu cu sania mea... Am eu doi cai buni, şi pînă la tîrg nu-i departe. Peste un ceas, două, ajungem... Dă celuia ce i se cuvine, mie îmi dă ce mi se cuvine, şi iaca treaba făcută! Eu de vreme ca asta nu mă tem! De ce să mă tem?...

După ce-şi desfundă pipa cu suvacul{25}, şi-o umplu tacticos cu tutun, pe cînd eu cinsteam bucuros cu moşneagul un păhărel de rachiu de săcărică.

— Cum te cheamă, moşule?

— Gheorghe! Gheorghe mă cheamă. Gheorghe Catargiu! Apoi gustă încet din păhărel. Chm! Apoi aista-i rachiu boieresc... Noi, ştii, nu prea bem aşa rachiu; noi, de cel mai tare; cînd torni un păhărel se cheamă că-ți scîrțîie gîtul! Eu, să-ți spun dumnitale... Într-un ceas, mult două, eşti în tîrg... Da' eu, drept să-ți spun, mai degrabă aş bea un rachiu de celălalt mai prost, de-al nostru...

Eram împăcat acuma. Moşneagul îşi bău păhărelul şi se duse s-aducă sania. Birjarul meu îndrăzni să intre în crîşmă şi să s-apropie de foc, tremurînd; jupîn Avrum îmi puse dinainte ceva de gustat şi o sticluță cu vin, şi-şi descleştă gura.

— Aşa-i mai bine, îmi zise el zîmbind; moşneagul are cai buni... Ştii, el n-are nevoie, e om gospodar, e dascăl aici la noi, dar acu a avut aşa un gust... cu dînsul, ai să vezi, n-are să ți se urască...

— Apoi da, moş Gheorghe are el ale lui... E om umblat!... zise unul din săteni.

Încălzit, îmbodolit iar, m-am îngrămădit în sanie. Moş

Gheorghe se aşează alăturea de mine, învălit în cojoc şi cu suman pe deasupra. Puse mîna pe hăţuri.

— Hi! zise el domol. Apoi întoarse spre mine capul: Dumneata te-ai aşezat cumsecade? Nu de alta, da' pe urmă nu-i bine să te foieşti, că te ia frigul. La drum, trebuie să stai nemişcat. Hi, mînzule! Cînd veneam, mă întîlnesc cu popa. — Încotro, dascăle? — Ia, zic, m-am prins să duc pe un flăcăuaş pînă la tîrg... Am văzut că-i om cu coraj. De ce să-l las în mijlocul drumului?... Hm! Dumneata vii de la învăţătură, am văzut eu... Poate vrei să te faci preot... Ei, vezi? Cum să te las eu aşa? Doar oameni sîntem...

Sania luneca bine pe zăpada proaspătă. Cum trecurăm de jitărie, vîntul începu să ne spulbere. Dar moş Gheorghe avea cai buni. Îi îndemna cu glas blînd, şi simţeam cum spintecam vîntul cu repeziciune, cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscute, pe care acum, prin întunericul mişcător, nu le zăream.

Moş Gheorghe mă ispiti o vreme despre şcoală, despre cei de-acasă, despre ce se mai aude prin ţară; după aceea, din vorbă în vorbă, prinse a-mi istorisi despre o întîmplare a lui cu lupii, o întîmplare lungă şi încurcată.

— Iaca aşa, vorbi el, după ce-mi spuse tot, cu de-amănuntul; ce crezi dumneata, dihania-i rea... cînd flămînzeşte, numaidecît iese la drum şi sare la om... Da' se cheamă că atunci era o iarnă tare... he... he! şedeau troienele cît casa! De mult n-a mai fost aşa iarnă... Acu, ia acolo, oleacă de pospai! Aista se cheamă omăt? Atunce de-abia puteau înota caii!

Bătrînul părea foarte mulţămit de iernile din vremea veche, şi din înmlădierea cuvintelor pătrundea un dispreţ neprefăcut pentru începutul de viscol care ne împresura în vîrtejuri de zăpadă, pentru vîntul aspru care sufla prin noaptea pustie.

După aceea un timp îndelungat tăcu. Sania alerga prin zbaterea fulgilor; caii lăsaţi în voie fugeau pe drum cunoscut; stîlpii la marginea drumului, la capete de poduri, păreau

umbre, se apropiau de noi, rămîneau în urmă pe zăpada albăstrie. Un pîlc de copaci se arătă cu rețeaua uscată de ramuri tremurînd, şuierînd, fîşîind în năvala vîntului.

Aici e Dumbrăvioara, gîndeam eu; de acum nu mai avem mult pînă la han la Şindilita.

Cunoşteam locurile. Caii se năpustiră la vale, pe drumul prăvălatic, printre viroage îmbrăcate cu tufişuri. Moş Gheorghe Catargiu mormăia mulțămit:

— Aşa-a-a! Hi, Mînzule dragă! Hi, Cîrlanule! Hi, băieții moşului... Cu voi merg, măi, pînă unde se bat munții în capete!

Tăcu deodată scurt. Îl simții strîngînd cu putere hățurile; caii cotiră şi se opriră, parcă-i răsturnase cineva unul peste altul. O umbră se ridicase din tufe.

Un glas strigase fioros, răguşit; zărisem scînteierea unui baltag, iute, ca o ridicare de pleoape pe ochi mînioşi.

Moş Gheorghe izbucni lîngă mine.

— Care-i acolo, măi? Şi plecîndu-se, frămîntîndu-se, vîrî mîna sub cojoc.

— Ce vrei? strigă el iar, îndesat, cu glasu-i uşor răguşit. De sub cojoc scosese un pistol lung, turcesc. Auzii de două ori țăcănirea oțelelor.

— Na! na! urlă deodată omul de lîngă cai şi-şi îndreptă prin întuneric trupul uriaş. Nu trage, că-ți despic țeasta capului!...

Eu încremenisem. Îmi jucau fulgere negre şi verzi pe dinaintea vederilor. O clipită închisei ochii; moş Gheorghe întinse brațul.

— Lasă pistolul, moşule... auzii deodată un glas nou, muiat. Dumneata eşti? Unde te duci?

Un român nalt, bine zidit, sta lîngă noi, cu baltagul pe umărul drept, cu cuşma dată pe ceafă. Obrazu-i era ascuns ca subt un văl de întuneric.

— Tu eşti, Petrache? întrebă lin moş Gheorghe. Îşi vîrî în chimir sub cojoc, pistolul, apoi îşi înălță capul: Măi Petrache,

măi băiete, ce vînt rău a dat peste tine? La astă ai ajuns tu, măi? Să ieşi la drumul mare, să tai pungile oamenilor, să le crapi capetele?

Vîntul care venea din largul cîmpiilor răsfira pletele lungi ale necunoscutului. Caiii suflau greu. Eu stăteam neclintit, nedumerit, înfiorat încă.

— Moş Gheorghe, zise încet omul, aştept pe *preceptu!*

— Pe *preceptu?* Da' ce ai tu cu el?

— Moş Gheorghe, rosti domol românul, am eu cu dînsul o socoteală... Moş Gheorghe, am ajuns de nu ştiu pe ce lume-s... Iaca, s-apropie sfintele sărbători, şi la mine nu arde o lumînare; şi mi-i nevasta bolnavă, şi mi-a murit băieţelul cel de trei ani în postul ista... Iaca, acum trei zile, a venit ş-a pus mîna pe văcuţă, mi-a luat cojocul, nişte lăicere, şi eu nu eram acasă... Mă duc eu la el, îl întreb – ce? zice, să te cari de aici, că am o puşcă, trece prin cinci ca tine... Iaca aşa, eu am copii şi nevastă, pîne nu s-a îndurat Dumnezeu să ne deie anul ista, ce aveam mi-a luat, şi zice că şi viaţa mi-o ia... Ca pe un cîne, zice, am să te puşc! — Omul se opri o clipă. Parcă gemu. — Moş Gheorghe, Dumnezeu să mă ierte, moş Gheorghe, da' eu intru cu el în pacat!... S-a dus la Iaşi, şi trebuie să se întoarcă. Îl aştept. Acu am crezut că vine el. Da' tot trebuie să vie. Şi vreau să-l judec eu, că altcineva nu se găseşte! — Iar se opri un răstimp. Parcă numai pe mine m-a asuprit acu, la vreme de iarnă?... Un sat de oameni nevoieşi l-a rugat. El nu, că el are o puşcă, dă cinci focuri şi ne omoară pe toţi! Aista-i *preceptu,* moş Gheorghe... Feciorul lui Gavril Mînzatu; tatu-său era de-ai noştri, om de omenie; iaca, fecioru-său umblă în straie nemţeşti şi vrea să ne puşte!

O mînie întunecoasă pătrunsese încet prin liniştea vorbelor dintăi. Omul rostea o hotărîre nestrămutată. Parcă era pe patul morţii şi spunea tot ce avea de spus, o dată, pentru veşnicie.

— Măi Petrache, grăi moş Gheorghe, şi vîntul îi fura vorbele; lasă-l în plata Domnului, măi băiete! Se cheamă că el

e omul stăpînirii. Îți rămîn copiii şi nevasta pe drumuri, la vreme de iarnă...

Vorbele celuilalt fluierară prin jalea vîntului:

— Moş Gheorghe, mult amar am eu în mine. Dacă nu-ți cunoşteam glasul, poate tot dam cu baltagul; aşa am ajuns, de parcă îs duşman cu toată lumea! E-he! De cînd rabd eu! Îs plin de venin pînă-n gît!... De-acu în noaptea asta, pot să zic că toate au să se sfîrşească...

Pe mine parcă nici nu mă văzuse; iar eu nici nu ştiu dacă am suflat.

Moş Gheorghe Catargiu tăcu şi rămase cu ochii înainte ațintiți în întunericul depărtării.

Străinul oftă adînc. Zise apoi blînd:

— Moş Gheorghe, să iei sama la podețul de devale, din dreptul fîntînii. Să lăsați caii la pas... Este o bîrnă putredă...

Bătrînul de lîngă mine scutură hățurile şi caii porniră. La o zvîrlitură de băț, bătrînul strînse frînele şi întoarse capul:

— Măi băiete, suie-n sanie şi hai cu noi...

Din urmă nu răspunse nimeni. Se zărea prin viscol numai o umbră nelămurită, neclintită.

— Poate-a da Dumnezeu şi n-a mai trece în noaptea asta, vorbi încet moş Gheorghe, şi-şi îndemnă iar caii. Se cheamă că dintre ai noştri s-a ridicat, şi de zece ani aşa, iaca aşa se poartă... Bine, ştim noi că-i lege... Ş-acela, Statu, cere – da' trebuie să mai îngăduie, că tare-i saracă şi năcăjită lumea în ziua de azi... Iar se întoarse. — Măi Petrache, măi! N-auzi?... Măi Petrache!

În urmă, spre dealul singuratic, se tînguia vîntul învăluind cernerea zăpezii. Omul rămas în pustietate nu răspunse; noaptea-i învălui fantoma mută.

— Vai! lume amărîtă! şopti bătrînul. Cine ştie ce-i în sufletul lui!

La podul din vale, din dreptul fîntînii, moşneagul lăsă caii la pas; după aceea, pe drum drept, le dădu drumul în fugă iute prin bătaia vîntului.

Eu întrebai într-un tîrziu:

— De unde-i românul ista?

— Ia, de ici, răspunse bătrînul, din satul din vale... Casa lui e la margine: s-ar vedea unde-i, dacă ar avea gazorniță. Aşa, zicea că nevasta-i zace bolnavă, prin întuneric...

Deodată mă simții cu sufletul trist, apăsat de o amară greutate. Cu cîteva clipe mai înainte un om rostise cu greu cîteva cuvinte; a stat lîngă mine, m-a atins, şi acum a rămas în urmă, la marginea drumului, cu baltagul lui, aşteptînd, pîndind. În vorba lui nu pătrunseseră strigăte, auzisem vorbe blînde, era un un ca toți oamenii, cum în toate zilele întîlneam; şi parcă abia acum înțelegeam că omul acesta aşteaptă cu baltagul lui ca să verse sînge...

Nu puteam pricepe cum s-ar putea întîmpla aşa ceva. Nu puteam pricepe de ce tace moşneagul lîngă mine, cu îndărătnicie. Nelinişte tot mai grea mă cucerea, cu cît gîndul se întărea, nemilos; şi-un fior de căldură mi se sui pînă în creştetul capului, se coborî în ochi, sub pleoape. Amețit, mă întorsei spre moşneag:

— Moş Gheorghe, ce facem?

Bătrînul oftă, aşa cum oftase şi Petrache. Nu-mi răspunse. Puse mîna pe bici şi caii, arşi de iuşcă, fugeau prin întuneric, prin singurătatea drumului. Departe încă, scînteiau luminile hanului celui mare de la Şindilita. Voiam să mai întreb ceva pe bătrîn, dar simțeam bine că era hotărît să tacă. Mă răsucii şi privii în urmă. Prin întuneric tremurau vîrtejuri de nea; vîntul, venind din depărtări şi trecînd în necunoscut, fîşia fără hodină.

Vremuri de bejenie, 1907

FÎNTÎNA HAZULUI

În fierberea iarmarocului celui mare din tîrgul Romanului, a doua zi de Probajeni, Dumitrache Hazu şi-a vîndut în scurt juncanii. A bătut palma cu un român pletos de pe la Dămieneşti, au cinstit o garafă de vin, ş-acu, aşa, pe la o amiază, se pregătea să pornească acasă. Cum s-a făcut, cum s-a dres, – şi-a găsit degrabă un tovarăş la carul lui rămas fără trăgători. Un român „din ceea parte a Moldovei", din ținutul Neamțului ca şi dînsul, tîrguise nişte boi mari albi, cu coarnele lucii şi frumos aduse. Din cîteva cuvinte s-au înțeles: satele alăturea; unul are car, altul are boi, pornesc tovărăşie la drum; îşi mai țin de urît şi cu vorba; şi la Tupilați, după ce-or trece apa, s-or opri acolo la crîşmă, ş-or cinsti un pahar dulce, pentru tovărăşie şi pentru prietinie.

— Am luat pe juncani trei sute fără doi lei, zise Dumitrache Hazu, cu un zîmbet blajin pe obrazul din proaspăt ras. Am de unde da o cinste... Acasă mai am doi boi mîndri ca ş-ai dumitale...

— Apoi oamenii cumsecade îndată se înțeleg, răspunse Ion Băieşu, celălalt gospodar, un român îndesat şi vîrtos, cu mustața ca pana corbului, cu ochii verzi, iuți la privire.

Dumitrache Hazu îşi cercetă în car sumanul şi traista, după aceea se îndreptă, nalt, şi-şi pipăi în chimir punga plină de parale: două hîrtii de cîte douăzeci şi celelalte carboave.

— Apoi de-acu mergem, zise el.

Ion Băieşu, vorbind cu boii lui, chemîndu-i pe nume: Duman şi Joian, îi puse la jug; după aceea îi apucă de funie şi prinse a trece prin mulțimea deasă de oameni care se țesea de colo pînă colo, prin fierbințeala cea mare a soarelui, cu larmă nedesluşită de glasuri. Săteni cu fețele liniştite, cu muierile şi cu copiii după dînşii, se purtau încet spre *comedii,* unde urlau paiațe pestrițe, ridicate pe podişte de lemn, deasupra mulțimii care se grămădea în juru-le cu gurile

căscate. Negustori cu ochi mici şi ascuțiți vorbeau aspru, din gîtlej, cu palmele întoarse în laturi, de o parte şi de alta a bărbilor. Cîte-un țigan uscat, cu ilic peticit, cu căciula jerpelită în cap, se strecura prin norod, pîndind în toate părțile cu ochii ca două picături de catran. Se uită şi Dumitrache Hazu la unul, lung şi adus de spate ca o cobîlă[26] cu obrazul negru şi uscat ca o coarnă, cu privirile agere şi cu nasul coroiat. Îşi aduse aminte că l-a mai zărit la vînzarea juncanilor, apoi îl pierdu din vedere, pe cînd Băieşu, întorcîndu-se din cînd în cînd cu iuşca, îşi mîna şi-şi îndemna cu glas blînd boii albi.

Aşa ieşiră domol din tîrg; îngrămădirea de case rămase în urmă; şi deodată cîmpia Moldovei cu miriştile lungi, cu lanurile de păpuşoi, cu fînețele neclintite sub lumina orbitoare, se desfăcu în toate părțile, pînă la dealurile depărtate care sprijineau cerul alburiu de secetă. Nu se simțea nici cea mai mică fîlfîire de vînt; un miros cald de fînețe plutea în lumina lui august. În depărtări se zăreau sate ca într-o pulbere mişcătoare; un acoperiş de biserică lucea ca o oglindă, ori ca o apă; în întinderi, pe lîngă crînguri, cositori răzbăteau înmlădiindu-se prin valurile ierbii, şi coasa suna ascuțit şi ritmic; pe drumul lung, plin de pulbere, cine ştie unde înainte, cîțiva oameni însemnară pete negre, apoi se şterseră, mistuiți de lumină, în depărtare. Carul mergea lin prin singurătatea aceea a drumului mare; boii îşi cumpăneau la dreapta şi la stînga capetele, neîntrerupt, pas cu pas; gospodarii şedeau pe draghinile căruței. Dumitrache Hazu pe dreapta şi Băieşu pe stînga: priveau întinderile şi schimbau din vreme în vreme cuvinte puține.

Hazu întrebă într-un timp, întorcîndu-şi ochii căprii de pe fînețe spre tovarăş:

— Nu te-am întrebat. Ai copii?

— Am, răspunse Ion Băieşu, ridicîndu-şi de pe. frunte pălăria lată-n boruri. Am trei: doi băieți ş-o fată... Pe cel mai măruț a venit *profesărul* şi mi l-a luat la şcoală...

— Iaca, eu n-am, zise Dumitrache dînd din cap, c-o uşoară mîhnire în priviri. Am avut şi eu trei, ş-au murit, acu doi ani, de gît... Pe tustrei i-am pus într-o săptămînă în pămînt... Ş-acu am rămas singur cu nevasta...

Tăcură un timp. Amîndoi priveau înainte printre coarnele lucitoare ale boilor.

Dumitrache Hazu îşi întoarse iar obrazul blajin:

— Tot zice *fumeia*: Iaca, n-am avut noroc de băieţi, zice. Cînd am scăpat de griji cu ei, s-au dus... Şi, cînd îşi aduce aminte, prinde a boci...

Ion Băieşu grăi încet:

— Ce să faci? Parcă te poţi pune împotrivă? Dacă aşa a fost voia lui Dumnezeu, s-a mîntuit...

— Şi eu tot aşa spun, zise Hazu. Parcă ce poţi face împotriva lui? Şi la carte scrie că nu se mişcă un fir de păr fără ştirea lui... Da' muierea parcă vrea să ştie? Am avut mult năcaz cu dînsa...

Parcă mie mi-a fost uşor? urmă el după o clipă. Nici mie nu mi-a fost uşor. Şi nici acu nu mi-i uşor, cînd văd casa pustie. Da' ce pot să fac? Ce pot să zic? Mă gîndesc şi eu că nu pot face nimic, nici nu pot zice nimic. Mai bine tac...

Băieşu privea înainte-i, în lungul cîmpiei.

— Te-am văzut că le-ai cumpărat covrigi, vorbi iar Dumitrache Hazu. Aşa le cumpăram şi eu, cînd mă duceam la tîrg...

Tăcură; şi caru-i duse aşa o vreme prin singurătatea locurilor. Moldova sticlea orbitor acuma, printre zăvoaiele ei, parcă fierbea în lumina şi în căldura verii, departe, în stînga drumului mare.

Băieşu plesni din bici pe deasupra boilor şi zise:

— Ai luat preţ bun pe juncani... Iaca, şi eu am dat o mulţime de bani pe boi... Şi acu trebuie să închipuiesc şi nişte parale pentru suhat...

— Da, răspunse Dumitrache, suhatu-i scump; iarbă nu lipseşte, a dat Dumnezeu, dar dacă-i a boierului, ce poţi face?

Dai cît cere. De aceea m-am gîndit şi eu să vînd juncanii. O păreche de boi mi-i destul...

— Apoi da, o păreche de boi buni e destul...

Un răstimp de linişte.

— Mai am şi eu oleacă de parale, zise iar Hazu, mai pun ce-am luat acu ş-am să încep o căsuță nouă, şindilită... Casa bătrînească e prea veche... Ca lucru vechi, nu mai ține mult... Cum ajung acasă, de mîne încep a căra bîrne...

— Aşa-i, rosti încet Băieşu, îți trebuie lemn din vreme...

Stăteau amîndoi aşa, pe draghini, cu fețele umbrite de pălăriile late şi tari de pîsiă. Din cînd în cînd, caru-i sălta prin bolovanii răzleți ai drumului. Tăceau acuma şi se gîndeau la căsuțele lor din satele de dincolo de baltă. Obrazul ars de soare al lui Hazu avea o lumină uşoară de mîhnire, care parcă izvora din ochii lui căprii. Trupu-i nalt şedea încovoiat asupra chimirului lat de piele roşcată lustruită, în care bătaia razelor trezea scînteieri.

Drumul drept dintr-o dată începu să se încovoaie lung şi trăgănat într-o vale. În fund, o fîntînă îşi înălța de la marginea păpuşoaielor cumpăna neagră, singuratică. Lîngă ghizdele, adăpătoare pentru vite, ş-alături o răchită deasă, care răsfira ramuri neclintite în jos.

Amîndoi oamenii priveau într-acolo.

— Acolo ne oprim şi adăpăm boii, zise Băieşu. Nu mai avem mult pînă la pod, la Tupilați...

— Valeu, valeu!... Ia stați oleacă, oameni buni...

Oamenii întoarseră capetele. Pe cărarea din marginea şoselei se ridică un țigan cărunt, cu obrazul pămîntiu şi zbîrcit. Mustața aspră îi era împărțită în două sub nas printr-o ruptură în buza de sus, care-i arăta dinții lungi, albi. Sta încovoiat, în surtucu-i peticit, desculț, cu izmene albe, cu mînile strînse sub brîul roş.

Începu să scîncească răguşit, stîns:

— Faceți-vă o pomană, oameni buni... M-a apucat vătămătura... Şi mă ține, mă arde, nici nu mai pot merge... Să

mă duceți macar pînă la pod la Tupilați...

— Bine, măi țigane, vorbi Băieşu. Suie în car. Este loc şi pentru tine. Ahoo!...

Sări de pe draghină şi se alătură prin stînga de boi. Carul se opri. Încovoiat din mijloc, țiganul făcea paşi rari, cu picioarele desculțe, prin pulberea drumului. Gemea înăbuşit, cu ochii încrețiți. Dumitrache Hazu întinse mînile şi-i ajută să se urce. Îl privi cu luare aminte şi-l întrebă:

— De mult te-a apucat?

— Dă vrun ceas... gemu țiganul, grămădindu-se pe scînduri, cu genunchii la gură. Aoleu! Tare mă arde!...

— Şi de unde eşti?

— Dă la Ciohorani... mormăi omul, ghemuit.

Carul porni. Băieşu păşea pe lîngă boi. Hazu se aşezase iar pe draghină. Din cînd în cînd țiganul gemea, şi el întorcea capul şi cobora ochii spre el.

— La Tupilați să bei nişte rachiu cu piper, zise el; poate te-a mai slăbi...

Țiganul deschise ochii mari, negri, şi-şi întinse gîtul o clipă afară din car, apoi iar se ghemui la locul lui.

La fîntînă, Ion Băieşu opri boii:

— Aho, aho, băieți, zise el domol. Ia să vă dau oleacă de apă...

Îşi dădu pălăria pe ceafă şi scoase răsteul. Jugul căzu. Romînul apucă funia. Cumpăna stătea neclintită, naltă, în albastrul şters al cerului. Printre ramurile răchiții bătrîne pîlpîi o turturică vînătă, apoi se zvîrli, în zboru-i iute, zvîcnit, peste finețe tăcute. Frunzişurile se clătiră o clipă, după aceea căzură iar în neclintirea lor.

În clipa aceea, din păpuşoaie, săltară trei oameni, trei țigani. Pe cel care venea întăi, cu dreapta întinsă țapăn în jos, cu cuțitul lîngă coapsă, nalt, uscat, cu ochi şi cu plisc de pasere răpitoare, Dumitrache Hazu îl cunoscu numaidecît; îl văzuse de două ori în îmbulzeala iarmarocului de la Roman. Înțelegerea primejdiei deodată îl fulgeră prin toată ființa. Se

îndreptă scurt în car, nalt şi vînjos, şi puse mîna pe cuțitul din chimir. O clipă, zări pe Ion Băieşu încremenit, cu boii de funie; îşi simți brațul drept prins ca-n cleşte: bolnavul din car zvîcnise năprasnic asupră-i. Simți o lovitură tare şi o săgeată, în deşert, în stînga. Țiganul se înălță, el căzu. Văzu a doua oară scînteierea cuțitului.

Răcni lung şi chinuit:

— Nu mă omorîți, oameni buni! Vă dau paralele, numai nu mă omorîți!...

Țiganul nalt, cu nasul coroiat, se avîntase uşor în car. Dumitrache Hazu cercă să se scoale. Simți că cineva îi smulge punga din chimir. Pieptul îi pîrîi. Sîngele îi năvăli în ochi. Simți a doua săgeată în deşert. Porni a geme lung, fioros.

Țiganii ceilalți doi se prăbuşiră cu cuțitele asupra lui Ion Băieşu. Omul lăsă funia boilor. Cuțit n-avea. Numai un răsteu ținea în mîna stingă. Zvîrli şi răsteul şi-şi cuprinse cu dreapta pălăria lată. Se trase înapoi. Începu să urle prelung:

— Săriți! Hoții! Ne omoară hoții!...

Glasul lui răguşit, izbucnit din cumplită spaimă, se risipea în întinderile fînețelor, în cuprinsurile tăcute. Țiganii se zvîrliră, dintr-un salt, asupră-i cu cuțitele.

Băieşu se trase pe lingă boi, ridică pălăria, simți arsura unei tăieturi în brațul stîng. Răcnind, se trăgea iute spre fîntînă, căuta un loc de scăpare, căuta un par, căuta o piatră; îşi purta trupul scund cu mişcări iuți; ochii lui verzi se deschideau mari, îngroziți, pe fața albă ca varul, pe care lucea o pînză de sudoare.

Striga greu:

— Săriți!...

Şi glasu-i deştepta tăcerile.

În car, românul celălalt se zvîrcolea şi gemea sub frămîntările țiganilor. Băieşu simți a doua arsură de cuțit. De pe brațul stîng, în lungul degetelor, curgea sînge fierbinte. Tîlharii se încordau, veneau plecați pe furiş spre el, căutau să-l izbească o dată din două părți. Dintre ei patru, nimenea

nu rostise nici un cuvînt. Tăcuți, încruntați, negri, se năpusteau cu cuțitele.

Într-o mişcare de fulger, omul puse mîna pe ghizdele fîntînii; se încordă, o dată cu alt răcnet al disperării; scîndura groasă pîrîi ascuțit, plesni, se desprinse; Băieşu o trase spre el, o ridică în stînga; dară înainte de a o repezi, țiganii se traseră sprinteni îndărăt. Însă iar se năpustiră, cu umărul stîng înainte, cu un braț în apărare, cu dreapta încovoiată pe dedesubt, ținînd fierurile lucii.

Dar strigătele de groază deşteptaseră undeva, într-o cotitură a văii, în fînețe, în locuri nevăzute, pe cîțiva oameni. Aproape, deasupra vîlcelei şi deasupra fîntînii țăranii cu coasele, fără pălării, fără brîie, cu cămăşile fîlfîind, aşa cum îi apucase vremea, se arătară. Veneau opt; unul după altul se arătară cu părul vîlvoi; răcneau, se îndemnau, se lăsau în goană spre fîntînă, cu coasele înălțate.

Dumitrache Hazu, prăbuşit din car, zăcea lîngă roate; Băieşu, cu stînga şuroind de sînge, se apropie de el; cei patru țigani se mistuiră într-o clipă în păpuşoaie. Dar cositorii îi vedeau de pretutindeni, le zăreau capetele, vedeau învăluirile porumbiştei, se chemau cu glasuri aspre, şi-i țărcuiau risipindu-se, dîndu-le ocol.

Băieşu cuprinse de subt umeri pe Hazu şi-l trase la umbră, sub răchită. Cămaşa, în dreptul coastelor din stînga, era numai sînge, năvălit din răni. Românul abia sufla, cu ochii deschişi mari, cu fața dintr-o dată întristată, subt umbra pe care o cernea frunzişul verde-cenuşiu al copacului. În liniştea şi-n căldura zilei, glasurile întărîtate ale cositorilor se auzeau depărtate, chemîndu-se. Boii, lîngă adăpătoare, stăteau acuma neclintiți şi priveau cu ochii mari şi umezi spre cei doi oameni.

Băieşu se alătură de ghizdele, scoase de două ori ciutura plină şi o vărsă în jghiab, pentru boi. O scoase şi a treia oară, îşi clăti de sînge şi-şi răcori mîna stîngă; trase din brîu năframa de pînză subțire, o muie în apă şi apoi se întoarse la Dumitrache Hazu.

Omul sta pe spate, cu umbra de mîhnire pe față. Băieşu îi întinse spre frunte năframa udă. Hazu clătină din cap; nu-i trebuia. Şi rămase cu ochii deschişi, privind la tovarăşul de drum. Buzele i se mişcară.

Băieşu întrebă încet:

— Vrei să-mi spui ceva?

Rănitul făcu semn din ochi, de sus în jos, şi îndată şopti:

— Eu de-acu mor. Să mă duci acasă şi să spui nevestei cum a fost...

După vorbele acestea, muri. Fața-i rămase neclintită, în umbra plină de mîhnire a frunzişului de răchită. Băieşu îl privi un răstimp, apoi îşi şterse de iarbă mîna stîngă iar umplută de sînge. Întinse degetele şi coborî pleoapele mortului. Oftă, parcă se deştepta din gînduri, şi se sculă în picioare.

Larma de glasuri creştea, venea ca un vîrtej din porurnbişte. Sfărîmînd strujenii, gîfiind, plini de sudoare, cu cuțitele în mînă, cu ochii crunți, cei patru țigani deodată izbucniră din desiş, strînşi alături, încolțiți din toate părțile de românii care săltau în juru-le şi-i ajungeau.

— Îs de la Ciohorăni! strigă cineva. Îi cunosc. Cel lung a fost şi ia ocnă!...

Țiganii voiau să se năpustească peste mort, pe lîngă răchită, spre huceagurile apropiate ale Moldovei. Dar din toate părțile deodată, scurt, izvorîră oamenii întinzînd cu brațe tari toporîştele; coasele încovoiate fulgerară în lumină, se atinseră, se opriră cu sunete domoale, în jurul capetelor fugarilor. Ghemuiți unul în altul, țiganii încremeniseră ca nişte stane de piatră între ascuțişuri. Îşi zbăteau piepturile în gîfîiri gemute şi, cu capetele în piept, între fierurile împreunate, îşi rostogoleau ochii, cu albul ca de lapte, privind pe lîngă umere în jur, ca nişte fiare.

Mortul se odihnea în liniştea lui, care parcă se cernea din cerul singuratic.

Vremuri de bejenie, 1907

O ISTORIE DE DEMULT

Mergeam departe, spre podgoriile de la Băiceni, pe o vreme frumoasă de toamnă. Soarele nu ardea, avea o lumină lină de aur, şi vîntul abia-abia adia, ici cu miros tare de pădure, dincolo cu parfumul uscat al miriştilor.

Eram c-un advocat bătrîn, care apucase şi vremurile vechi de la 48; stam aşezat bine în trăsura lui largă cu arcuri moi, «cu arcuri pentru bătrîneță», zicea moş Ştefan Leu; şi doi cai albi băteau şoseaua prunduită, nici prea iute, nici prea domol. Vizitiul de pe capră era şi el bătrîn, cam de vîrsta lui moş Ştefan, cu o păreche de mustăți albe ca două caiere, şi într-una vorbea cu «zmeii» lui. La drum drept le dădea sfaturi, la deal îi îndemna, la vale-i certa.

Bătrînul de lîngă mine privea gînditor şi zîmbind locurile pe unde treceam. Ne apropiam de capitală (moş Ştefan Leu zicea: «reşedință»); dar ziua era prielnică pentru călătorie cu trăsura, la picioarele noastre aveam un paner plin cu lucruri bune de ale gurii – şi amîndoi am fost într-un gînd să nu ne mai abatem pe la tîrg.

— Nu mai mergem pe la reşedință, Ilio!... strigă de la locul lui moş Ştefan.

Vizitiul scutură hățurile şi dădu din cap în semn de înțelegere.

Suiam acum o costişă lină, lungă, fără sfîrşit parcă; tîrgul, într-o înfundătură, rămînea la stînga, în urmă. La dreapta noastră deodată răsări un tapşan larg, între muncele. Era un loc drept, sălbătăcit, plin de spinării bogate, printre care răzbăteau cîțiva pruni pitici, strîmbi, răsuciți ca-ntr-o durere. În fund, pe clina unui muncel, pe iarba arsă, şedeau într-o rînă două cruci de piatră. Un stol de potîrnichi se ridică dintr-o dată din apropierea drumului, zbîrnîind, se risipi – şi, împrăştiate, paserile pline şi rotunde zburau pe deasupra tufişurilor, pe deasupra prunilor, apoi, cu aripile întinse, uşor

încovoiate, lunecară spre crucile de piatră.

— Ce caută prunii aici, şi crucile? întrebai eu. Parcă a fost un țintirim în locul acesta...

— A fost, răspunse bătrînul întorcînd spre mine barba-i albă şi ochii albaştri, dar nu cum îți închipui dumneata... Aici era odată spînzurătoarea reşedinței... Am apucat şi eu pe vestitul Gavril, cînd a spînzurat pe o femeie... Îmi aduc bine aminte... Ş-apoi au pus nişte creştini cîțiva copăcei, şi-au rămas şi două cruci, dar locul se tot sălbătăceşte, şi peste cîțiva ani nimic n-are să se mai cunoască...

Eu mă întorsei cu mai multă luare-aminte spre vechiul loc de pedeapsă. Îngrămădirea de tufişuri era liniştită şi pustie..

— Am să-ți spun istoria asta, zise deodată bătrînul Ştefan Leu e interesantă şi-mi aduc bine aminte de dînsa... Eram pe atuncea flăcău, aveam ş-o lecuță de slujbă la ocîrmuire, ş-am fost de față.

Să vezi... Pe fata asta, pe care au spînzurat-o, o dăduseră părinții ei după un flăcău cam tomnatic, dar altfel om chiabur, vornic în satul lui. N-a vrut ea, s-a împotrivit – dar ce putea să facă? A zis că i-i drag altul, că nu ştiu ce; tatu-său a pus-o jos, i-a dat o bătaie bună, şi pe urmă au făcut nunta cu tămbălău mare.

Bine. Astea le-am ştiut pe urmă. Ce-ți pare dumnitale, cucoane, nu trece anul, şi pe la iarmarocul lui Sfîntu-Ilie, pe cînd se întorcea vornicul – îl chema Gheorghe Timofte – cu nevastă-sa spre casa, ici, în pădure, după deal, iese un cioban din sihlă, sare în căruță, şi dă năvală asupra barbatului. Sare şi femeia, şi apucă ea baltagul ciobanului şi trage-n capul vornicului. Ce-a mai fost nu ştiu. L-au omorît. Au lăsat căruța şi mortul acolo şi ei au fugit. Au umblat ei aşa fugari două săptămîni, pe urmă i-a prins stăpînirea într-o colibă în colo, la munte, subt o poală de codru.

Ş-apoi a fost judecată aici, în tîrg. Întîi cercetare. La cercetare eram şi eu, că făceam oleacă de slujbă, cum ți-am spus. Îmi aduc bine aminte. A fost ceva cum n-am apucat eu,

cît îs de bătrîn.

O cheamă judele pe Aniţa întăi, Aniţa lui Timofte, nevasta omorîtului.

Da' era o femeie mititică şi iute, tînără, abia împlinise douăzeci de ani, cam smolită la obraz, cu sprîncenele groase puţin încruntate. Cînd vorbea, îi tremurau uşurel nările. Era îmbrăcată cu caţaveică cafenie, cu fustă roşă, îmbrobodită cu bariz verde şi în picioare cu ciuboţele de cordovan cu potcoave de alamă. Se opreşte şi se uită ţintă la judecător, îşi duce dreapta peste ochi, apoi îşi lasă jos palmele cu degetele împreunate.

Bătrînul Gîţu, judecătorul (a murit de mult), se uită lung la dînsa, o vede aşa frumoasă şi sprintenă, cu ochii negri aşa de aprigi şi de deştepţi, parcă nu-i vine a crede că o fată ca dînsa a făcut moarte de om.

— Spune, Aniţă, dar spune drept, ai omorît tu pe barbatu-tău?

— Vă sărut dreapta cocoane, l-am omorît.

— Şi de ce l-ai omorît? Ce ţi-a făcut?

Ea se uită o clipă în juru-i, apoi îşi trece iar palma dreaptă peste ochi.

— L-am omorît, boieri dumneavoastră, că nu mai puteam trăi cu dînsul... Mie-mi era altul drag!...

Şi i se zbăteau ca într-un fior nările. Se ţinea să nu plîngă poate, şi-şi încrunta mai tare sprîncenele.

— Bine, atunci de ce l-ai luat?

— Eu? Eu n-am vrut să-l iau... Am spus de la început că mi-i drag Ioniţă Spataru. Da' tătuca şi mămuca n-au vrut să ştie. M-au pus jos şi m-au zdrobit, ş-apoi după aceea ce puteam face? Au zis că mă ucid, că-mi pun cuţitul la beregată... Am zis aşa: cum a vrea Dumnezeu!... Şi m-am dus după Gheorghe Timofte. Şi Spataru a fugit la ciobănie, de năduh şi de amar!

— Ei, şi cu barbatu-tău n-ai trăit bine?

Ea se uita ţintă în pămînt acuma.

— Spune, Aniță, n-ai trăit bine? Te bătea? Ce-ți făcea?

— Vă sărut dreapta, şopteşte încet femeia, îmi era urît! Nu puteam să trăiesc cu urîtu-n casă! Era urît şi bătrîn! Tuşea noaptea. Nu-l puteam suferi... Eu nu m-am lăsat...

— Ce nu te-ai lăsat? întrebă judele.

— Vă sărut dreapta, zice Anița, numai la nuntă, atuncea, m-am îmbătat – ş-atuncea şi-a făcut rîs de mine... Eu n-am ştiut nimica... Da' pe urmă am făcut eu în inima mea jurămînt şi nu m-am lăsat!... Ş-apoi de la asta a început Gheorghe Timofte a mă bate. Că de ce nu i-s nevastă? I-am zis aşa: lasă-mă, dă-mi drumu-n lumea mea, mi-i drag altul... El zicea aşa: eşti nevasta mea. Am să te omor. Vin-aici!

— Eu nu voiam să mă duc la dînsul!...

Noi toți tăceam. Bătrînul o privea țintă. Iar Anița se uita într-o parte cu privirile-i negre şi umede şi-şi frămînta mînile.

— Şi pe urmă cum a fost? Spune drept! A tras Spataru cu baltagul? Spune drept!...

— Nu, n-a tras Spataru... Eu l-am văzut pe Ioniță în iarmaroc şi parcă mi-a venit aşa o amețeală... Ş-am zis lui Timofte: de-acu hai să mergem... El n-a vrut. Ş-am mai stat. Pe urmă, pe sub sară, am pornit acasă... Mergem noi, mergem, şi cînd ajungem im pădure, iaca iese Ioniță Spataru, şi sare în căruță peste Timofte... Atuncea am zis aşa: lasă-l, Ioniță! Ş-am luat eu baltagul cu amîndouă mînile ş-am tras în barbatu-meu... Eu l-am omorît!...

— Tu ai tras? Spune drept. Ai avut tu atîta putere să despici capul unui om? Toți spun că Spataru trebuie să-l fi ucis.

— Nu, boieri dumneavoastră, eu l-am omorît!... Eu i-am dat în cap şi l-am omorît...

După ce a vorbit aşa apăsat, şi-a făcut cruce şi şi-a întors deodată privirile spre jude.

— Ei, şi pe urmă?

— Ei, pe urmă atîta-i... Pe urmă m-am dus în lumea mea cu Ioniță. Atîta am avut şi eu drag pe lume, şi m-am dus cu

el!...

*

La asta m-am aflat eu de față, urmă încet cuconu Ştefan Leu, pe cînd caii suiau domol în pas, coasta, ş-atîta a fost. Cînd a intrat ciobanul, un băiet frumos, tînăr, drept ca un brad, ea a întins numai mînile spre el şi a strigat:

— Spune şi tu, Ioniță, iaca, eşti de față. Eu l-am omorît! Eu i-am dat cu baltagul...

Şi-l privea cu ochii negri, fără să clipească, pătimaşă, cu nările tremurînd. Iar Ioniță Spataru a început a-şi şterge lacrimile încet, şi se uita în pămînt.

Pe dînsul l-au osîndit la muncă silnică, zece ani iar pe Anița au dus-o la spînzurătoare. Aşa au hotărît; şi cînd a venit Gavril Buzatu ş-a ridicat furca acolo, pe tapşan, s-a îmbulzit toată lumea din tîrg şi de prin satele dimprejur, ca la un iarmaroc. N-aveai unde zvîrli un ac. Soldații cu chivără, cum era pe atunci, stăteau şi opreau grămădeala cu şpăngile puştilor. Ş-am văzut şi pe bătrîni, pe părinții Aniței. Veniseră şi ei, sărăcii. Tatăl cu cojoc de sărbătoare, cu cămaşă curată, iar nevasta cu catrință şi cu ştergar. Plîngeau amîndoi, cînd au adus-o pe Anița sub juvăț. Atîta fată aveau. Şi era mai frumoasă şi mai subțirică decît toate femeile şi fetele care erau acolo, de față.

A venit popa ş-a binecuvîntat-o acolo, nu ştiu ce i-a făcut – şi iaca, ş-acuma parc-o văd pe Anița: cu cațaveica ei cafenie, cu fusta roşă, cu barizul verde şi cu ciuboțelele de cordovan cu potcoave de alamă; s-a întors dreaptă spre mulțime şi a ridicat mînile. A zis aşa:

— Oameni buni, iertați-mă!...

Au răspuns toți: «Dumnezeu să te ierte!»

Iar bătrînii au început a plînge:

— Aniță, Aniță, ce-ai făcut! Cum de ne-ai ruşinat tu pe lumea asta!...

Atuncea s-a întors ea şi a băgat de samă că şi bătrînii sînt acolo. A început a tremura, pe cînd călăul îi pregătea juvățul, ş-a răcnit cu ură, spre dînşii, i-a blăstămat:

— Să deie Dumnezeu să nu mai muriți! Că m-ați dat în lume spre pedeapsă!...

Şi deodată s-a făcut o tăcere adîncă. Şi ea a strigat iar cu glas amar:

— Ah! Drag mi-a fost să trăiesc şi eu pe lumea asta şi n-am avut parte!...

Şi şi-a dus amîndouă mînile la ochi. Atît a fost plînsul ei: cîteva clipe. Toți stăteau încremeniți. Ca o suflare de foc trecuseră vorbele ei pe deasupra capetelor.

Atuncea i-a pus călăul juvățul de gît. Ea şi-a lăsat mînile în jos şi privea neclintită, cu sprîncenele uşor încruntate, în juru-i.

Ş-au tras ştreangul!

*

Cuconu Ştefan Leu tăcu. După un răstimp rosti domol:

— Stăi...

Caii se opriră.

Ne întoarserăm în loc, pe perinile trăsurii. În urmă, tapşanul singuratic, între muncele, se desluşea cu tufişurile, cu arborii lui pitici şi răsuciți, deasupra mormintelor pierdute şi uitate. Peste singurătatea şi peste melancolia aceea de început de toamnă luneca lin un vultur cu aripile neclintite.

O istorie de demult, 1908

MERGÎND SPRE HÎRLĂU

Mai anii trecuți, mergînd spre tabăra de la Şipote, am făcut un drum care mi s-a părut grozav de lung. Era într-o zi înăbuşitoare de august; în ajun făcusem cel dintăi marş ca ofițer în rezervă, cu cizme nouă, şi tălpile picioarelor mi se beşicaseră; precum se cuvenea unui tîrgovăț, făceam ziua a doua de marş în ambulanță, în tovărăşia doctorului Andronescu, un om foarte vesel, cu burta mare.

Pornisem pe un drum întortochiat, prin ținutul Botoşanilor. Coloana îşi întindea înainte furnicarea neagră în care se țeseau scînteieri, se încovoia printre muncele, cobora în văi, se ridica, pe costişe. Şi în trăsura cu pînze, mare cît o corabie, legănat şi scuturat pas cu pas prin bolovanii şi gropile drumului, stăteam de vorbă cu doctorul. Priveam cum, rămîn în urmă lanuri singuratice, un sat care părea pustiu în lumina orbitoare a zilei; şi mă miram că văd aşa de puțini oameni. Sătenii parcă părăsiseră locurile.

— Ne ducem pe pustii locuri! zise doctoral Andronescu, rîzînd cu toată fața-i ca o lună plină, săltîndu-şi burta ca-n undoiri de val.

După ambulanță venea o căruță cu doi boi. În căruță, între ranițe, stătea un moşneag: din cînd în cînd atingea boii cu sfîrcul biciului, şi atuncea i se vedeau ochii, apoi părea că-şi închide obrazul în sprîncenele-i stufoase şi-n barba-i zbîrlită. Cîțiva soldați, cei mai slăbiți de drum,, despovărați de greutăți, păşeau în urma chilnei{27} de dinapoi, domol, cu capetele plecate, prin roirea pulberei deşteptate.

La ambulanța noastră, pe lîngă caii regimentului erau înhamați şi doi căiuți care se zbăteau în ştreanguri şi trăgeau cu încordare, îndemnați din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, un român nalt şi uscat, negricios la obraz.

Într-o vreme, pe cînd omul se lăsase mai în urma trăsurii, doctorul îl întrebă:

— Da' ştii că ai cai straşnici? Trag mai bine decît cei mari.

— D-apoi ce crezi? zise românul şi deodată obrazul i se umplu de bucurie. Cu aşa cai mă simt în putere să duc trăsura asta şi fără cei mari...

După un, răstimp, doctorul întrebă iar:

— Cum te cheamă?

— Pe mine? Ştefan... Da' cu caii iştia, pot să spun, nu că mă laud, că am dus greutăţi de m-am spăriat chiar eu...

Trăsura începu să se hurduce prin făgaşuri.

Doctorul zise iar:

— Am auzit că drumurile-s rele pe aici... Le cunoşti? Mai avem mult pînă la Hîrlău?

— Nu prea cunosc locurile, răspunse Ştefan. Da' om întreba pe-un român. Poate ştie şi moşneagul ista. Moşule! Ştii drumul la Hîrlău?

Din car, moşneagul deschise doi ochi rotunzi în sprîncenele-i tufoase, albe. Apoi dădu din cap la dreapta şi la stînga: nu-l cunoştea.

— Da las' că tot ajungem noi! zise Ştefan şi, ridicîndu-şi biciul, trecu repede înainte, ca să-şi îndemne roibii.

În fundul unei văi ne oprirăm deodată. Un caporal se arătă în deschizătura de dinapoi a trăsurii, roş la faţă şi asudat.

— Trăiţi, domnule căpitan, drumul pe care a apucat trupa e din nou prunduit şi greu, nu puteţi merge pe el. A dat ordin domnu colonel să apucaţi tot pe drumul vechi, să ieşiţi înainte, deasupra Hîrlăului, şi s-aşteptaţi acolo coloana...

— Aha-aha! zise doctorul şi începu a rîde. Vra să zică pînă acuma, dacă nimereau ceilalţi toţi, nimeream şi noi, da' acu în adevăr că-i nevoie să ştim drumul... Căci drept să-ţi spun, dragă, e cam primejdios prin pustietăţile acestea... Uite, mergem de-un ceas: n-am văzut un om... Şi de-acu cine ştie unde-om da peste un sat...

Caporalul dispăruse. Doctorul se uita la mine rîzînd. Apoi ochii mari, bulbucaţi, deodată se opriră asupra unui soldat mărunţel, slăbit la faţă, care venea încovoiat din mijloc spre

noi,

— Ce este?

— Trăiți, domnule căpitan, vătămătura...

Şi deodată, pe fața slăbită se arătă albul ochilor, ca de lapte.

— Cum?

— Vătămătura... nu mai pot merge...

— Aşa? Da' drumu la Hîrlău îl ştii? Că auzi, de-acu apucăm prin altă parte...

— Nu-l ştiu, trăiți, domnule căpitan...

— Aşa? Ia arată limba...

Soldatul scoase limba, apoi o trase înapoi, se încreți la față, îşi plecă capul pe umăr şi se apucă cu amîndouă mînile de pîntece.

— Ai devastat o grădină de pruni, mişelule! zise doctorul vesel. Hai, marş în căruță! Suie îndărătul moşneagului...

Cînd se sui soldatul cu luare-aminte, privindu-ne cu coada ochiului, în căruță, dindărătul moşneagului sări în pulberea drumului, peste draghini[28], un țînc numai în durligi, cu capul gol, cu părul galben şi zbîrlit. Cum sări, nici nu se uită la noi, se alătură de jug, în stînga, apucă funia boilor şi începu să-i îndemne.

— Da' asta ce-i, moşule? întrebă doctorul căscînd ochii. A cui e flăcăul ista?

— Apoi dă, zise moşneagul arătîndu-şi ochii dintre sprîncene. Iaca aşa, s-a luat ca un mînz după mine, din sat... Numai m-am trezit cu el în căruță... Îi de acolo, din sat... a unui român...

— A lui Ilie Popa! zise țîncul cu părul zbîrlit, cu un glas pe care cerca să şi-l îngroaşe.

— Şi pe tine cum te cheamă?

— Dumitru! răspunse el cu nepăsare.

Şi, fără să se mai uite la noi, îşi căută de treabă cu boii, păşind mărunt prin pulberea fierbinte.

Pornirăm pe un drum îngust, plin de făgaşuri. Ne

cumpăneam la dreapta şi la stînga, cădeam c-o lături, scurt, ca-ntr-o groapă, şi ne opream o clipă, apoi caii se opinteau, după glasul gros al vizitiului de pe capră şi după îndemnul blînd al lui Ştefan, şi porneau domol; şi mergeam acuma printre mirişti întinse, printre ogoare lungi de păpuşoi care-şi clăteau încet, atingîndu-le, săbiile frunzelor.

Aşa merserăm multă vreme prin arşița zilei şi prin singurătate. Oamenii şi animalele parcă dormitau; nu vorbea decît doctorul, din cînd în cînd, şi atunci îşi sălta pîntecele rotund într-un rîs tăcut.

— Cine ştie unde mergem! zise el vesel.

Glasul lui Ştefan se auzi într-o vreme:

— Iaca un om...

— Aha-aha! rosti doctorul căscînd. Slavă Domnului!

Se sculă de la locul lui şi scoase îndărătul trăsurii capul.

—Măi bădişorule! rosti el cu un glas foarte dulceag. Pe aici e drumul la Hîrlău?...

Romînul se oprise în drum, cu căciula roşcată pe ochi, cu sumanul şi cu traista în băț, pe umăr. Era un om năcăjit, cu obrazul ars, cu fruntea încrețită. Răspunse săltîndu-şi în sus căciula cu mîna stîngă;

— Pe aici, tot înainte... Este loc bun pe lîngă pădure... tot prin margine... pe lîngă curțile cucoanei Roza... da' acelea nu se văd... pe lîngă moşia lui domnu Todirescu şi pe la conu Dumitrache...

— Aşa? Bun. Da' mai avem mult?...

— Ei, nu, nu mai este aşa de mult...

Omul porni, fără să ne mai privească, caii urniră trăsura grea; doctorului îi veni iar rîsul tăcut, apoi rămase privind la Dumitru, țîncul cu capul flocos, care mergea tip-tip prin blana de praf a drumului, ținînd boii de funie, foarte serios şi cu glasul tot mai gros parcă.

— Vra să zică, pe-aici e drumul! vorbi doctorul, oftînd greu. Dar cred că n-o fi fiind aşa departe pînă la Hîrlău... Acu mergem şi singuri, nu mai sîntem coadă de şarpe... Dar eu nu

înțeleg, dragă, de ce atîta pustietate... Unde-or fi fiind casele cucoanei Roza

— Apoi zice că nu se văd...

— Aşa-i, nu se văd... şopti doctorul, căscînd plictisit.

Tăcurăm multă vreme. În urmă-ne se deşirau mirişti şi lanuri pustii. Treceam prin ținuturile de pămînt sfărîmicios, negru, al Botoşanilor, «prin partea cîmpului», şi zările parcă ardeau, tremurau într-o flacără alburie. Nici arbori, nici case nu se zăreau cît bătea ochiul. În ierburile care începeau să se usuce, în țepile gălbii ale miriştilor, sfîrîiau cosaşi. Vîntul cîteodată venea ca o suflare fierbinte.

Deodată simțirăm umbra şi mirosul pădurii. Doctorul răsuflă de două ori adînc, cu nările larg deschise – şi îndată scoase capul.

— La stînga pădure... La dreapta văd un fel de sat... Pe-aici trebuie să fie casele cucoanei Roza, dar nu se văd... Şi începu a rîde înveselit.

Satul era gol. Nici cînii nu lătrau. Oamenii erau undeva, la lucru, pe cîmpiile întinse. Totuşi, un om sta rezemat în băț la o cotitură, sub geana întunecoasă a pădurii şi parcă ne aştepta.

— Un om! strigă doctorul, ca şi cum ar fi făcut o mare descoperire. Stați! Bădişorule, ai putea să ne spui cît mai avem pînă la Hîrlău?...

— Cum?

— Cît mai avem pînă la Hîrlău! strigă doctorul.

— Pîn' la Hîrlău?... Apoi aşa de mult nu mai este...

— Da' cît? Aşa, într-un ceas ajungem?

— Apoi da, cam aşa, într-un ceas...

— Bun! — oftă cu veselie doctorul. — Hai înainte...

Caii porniră; săteanul îşi puse pălăria în cap şi rămase sprijinit în băț, în umbra pădurii... Acuma adieri răcoroase treceau. Ne dădurăm jos. Băiețelul în durligi vorbea cu boii. Noi păşeam în urma ambulanței, apoi rămaserăm mai în urmă. Moşneagul sta neclintit în car. Soldatul negricios

îndată îşi duse mînile în deşerturi şi se făcu covrig. Ceilalți cinci-şase oameni umblau domol, cu mînile atîrnate, cu capelele pe ceafă.

În pădurea de stejari era linişte. Soarele după-amiezii tremura prin rețeaua crengilor. Pe lîngă desişuri bogate, printre gropi şi printre cioate, ținînd poala pădurii, drumeagul urca şi cobora, ocolea la dreapta şi la stînga, dispărea şi se arăta în depărtare, undeva, cine ştie unde, apoi se pierdea pe o muche de deal, unde, singuratică, se zugrăvea pe cer o fîntînă cu cumpănă.

Merserăm un ceas, merserăm două, la pas, urcînd şi coborînd necontenit, pe sub pădure. Apoi abia într-un tîrziu suirăm cu greu, cu suferință, spre acea fîntînă; şi după ce adăparăm caii, după ce ne mai răcorirăm, mai privirăm o dată în urmă spre pădurea neagră, ce părea fără sfîrşit, şi într-un tropot grăbit ne lăsarăm la vale, cu țîncul şi cu boii după noi, porniți tot în goană.

Şi la o cotitură, deodată, mă izbi mormăitul unei batoze. Şi-n cîmp, într-o curte fără arbori, plină parcă de un soare mai luminos şi mai fierbinte, o casă se arăta, o casă mare, urîtă, cu acoperişuri vechi, cu ferestre întunecoase. După garduri de nuiele, pe lîngă hambare lungi de scînduri, se mişcau cîțiva oameni, printre saci, printre paie îngrămădite, şi un glas ascuțit, ciudat, se urca, parcă sfredelea linişte a locurilor.

— Iaca ş-o locuință omenească! zise doctorul.

Şi deodată, la o portiță îngustă, printre spinii gardurilor, răsări un cap spăriat, un cap negru, cu barba şi cu părul ca-n spulber de vînt.

— Stăi! zise doctorul. Şi dădu să coboare.

La portiță, în clipa aceea, obrazul omului bărbos parcă se umfla de bucurie. Două mîni negre se ridicară, glasul ascuțit izbucni deodată:

— A! ce mai faci, iubite?... Încotro? Încotro?

Şi întindea şi scutura acum o mînă prin aer, întinzînd-o

spre ambulanță.

Doctorul sări din trăsură. Părea mirat. Se apropie şi întinse şi el mîna.

— Ce mai faci? Nu te-am văzut de mult! zise bărbosul, şi nu mai putea de bucurie.

— Bine! zise încet, nedumerit, doctorul Andronescu.

— Ce? Nu mă mai cunoşti?

— Ba da, ba da, cum nu...

Străinul negru îşi scutură capul buhos, rîzînd fericit.

— Bine, foarte bine! strigă el ascuțit şi foarte repede. Îmi pare foarte bine că te-am văzut. Încotro mergeți? De unde veniți? Aha! Mergeți la Hîrlău! Aha-da! Aha-da! Vra să zică eşti bine? Eşti sănătos? Nici n-ai idee ce bine-mi pare! Dar Agache ce mai face?

— Care Agache? zise doctorul cu îndoială. Apoi pare a-şi aduce aminte: Aha! E bine, e bine şi el e sănătos!

— Aşa? E bine? bolborosi stăpînul hambarelor, rîzînd plin de fericire. Să-i spui aşa, cînd l-ei întîlni: multe complimente de la mine!...

Doctorul întinse repede mîna:

— La revedere! La revedere! O să-i spun. Acu mă grăbesc. Trebuie să ajung coloana.

— Care coloană? Care coloană? Ce coloană? bolboroseşte bărbosul, tremurîndu-şi în toate felurile brațul ce părea uriaş.

Mă aplecai de după pînza trăsurii, ca să-l văd mai bine. Într-o. clipă mă zări; începu să strige, înălțînd mînile: «A! Ce mai faci, doctore? *Comment* ça *va*?[{29}]»

Mă zvîrlii îndărăt, îngrozit. Doctorul se aruncă şi el lîngă mine. Strigă scurt: înainte! Şi trăsura, smuncită, se urni şi porni repede. Mă întorsei spre doctor:

— Cine-i proprietarul, ori arendaşul ăsta?

— Nu ştiu! Cine ştie! S-o fi sălbătăcit aici. N-ai văzut? Ş-am uitat să-l întreb de Hîrlău. Dar Agache acela cine-o fi fiind?... Hm! Aşa nostimadă încă nu mi s-a întîmplat...

Tăcurăm. Ne aplecarăm apoi afară. Omul sălbatic răcnea

ascuțit pe lîngă hambarul lui, dar nu-l mai zăream.

— Hm! Foarte curios! şopti doctorul.

Cîmpiile triste, în arşița zilei, iar se desfăşurară de o parte şi de alta a drumului. Într-o văgăună, subt o răsfirare uşoară de fum, mormăia batoza, dar mişcarea oamenilor nu se zărea. Mergeam încet, trudiți de cale zbuciumată, de soare, de singurătate. Şi moşneagul coborîse din carul lui, şi mergea încet pe drum, desculț şi el, lîngă băiatul cu părul ca untdelemnul.

Mergeam şi noi pe jos, ca să ne mai dezmorțim. Şi deodată, într-un pîlc de holdă întîrziată, zărirăm umbre de secerători. Se ridicau şi se plecau regulat. Iar la margine o momîie se tîra la fața pămîntului, ceva negru ce se mişca cu greutate.

— Ce să fie acolo? întrebă doctorul.

Ne apropiam încet. Apoi ne abăturăm în loc. Trăsura, în drumeag, se opri. Oamenii care ne întovărăşeau se apropiară şi ei. Acu vedeam: era o femeie, o bătrînă care se tîra pe pămînt.

— E o babă, zisei eu către doctor.

— Şi ce face acoio?...

Atunci, întăia oară în ziua aceea, auzii lîngă mine glasul moşneagului cu sprîncenele şi cu barba stufoase:

— Ce să facă? Seceră... Avea un glas aspru, un fel de hîrîire dureroasă.

Doctorul se întoarse spre el:

— Ce vorbeşti, moşule? Cum seceră?...

Bătrînul nu răspunse.

Iar bătrîna, corogită, rezemîndu-se în coate, se tîra, ca o rîmă prin lanul fierbinte, prindea mănunchiuri şi le tăia cu secerea sclipitoare. Cînd ne văzu, se opri şi, aşa cum era, în genunchi, aținti asupra noastră doi ochi trişti şi tulburi pe un obraz părnîntiu, zbîrcit, chinuit ca o mască.

— Ce faci acolo, mătuşă?

Şi abia îi auzirăm răspunsul, gîfîit:

— Ia, ce să fac? Secer. Vai de capul meu. De dimineață, de

cînd s-a zărit geană de ziuă, am venit. M-a adus Ghiță...

— Care Ghiță?

— Aista, Ghiță, vatavu boierului...

— A cărui boier...

— Apoi nu ştiu cum îl cheamă...

— Şi cum aşa? Văd că eşti bolnavă...

— Vai de pacatele mele... Iaca, aşa m-au adus. Era dator băietu... Da' pe dînsul l-au chemat la cazarmă... Şi m-au luat pe mine... A venit Ghiță vatavu şi m-a luat... parcă cu ciocoiul te poți pune? El e omul ciocoiului...

Prin lan, cele cîteva umbre se îndreptaseră şi ascultau. Baba sta cu fața-i dureroasă îndreptată spre noi. Apoi oftă greu şi se ghemui pe pămînt.

— Da' ce ai, bătrîno? întrebă doctorul. De ce seceri în genunchi?...

Bătrînul vorbi iar lîngă mine, cu hîrîitu-i aspru, neprietenesc:

— Vai de capul ei... O biată păcătoasă... Aşa-i ea, beteagă... Boală femeiască... Ce să facă? Parcă o iartă cineva?...

Doctorul nu zise nimic. Tăceam şi eu. Ne urcăm aşa în trăsură. Bătrîna, în genunchi, rezemîndu-se în coate, începuse iar a secera în arşița zilei. O privea neclintit bătrînul. Alături de el, cu mînile în lungul trupului, privea şi băiatul cel desculț şi cu capul gol. Priveau şi soldații înşirați pe drumeag. Bătrîna secera. O auzeam gemînd din cînd în cînd.

Bătrînul întoarse o clipă capul peste umăr fără să se uite la noi, sau fără să ne vadă, apoi se scociorî la brîu şi trase punga. O deschise şi scoase un gologan. Făcu cîțiva paşi prin holdă. Întinse banul luciu babei. Abia-i auzeam glasul:

— Babă hăi, iaca, să bei desară un pahar de rachiu cu untdelemn... Are să-ți facă bine...

Se întoarse cu fața-i tristă la carul lui; băiatul se alătură nepăsător de boi.

Doctorul zise scurt:

— Mînă!...

Şi pornirăm iar pe drumul lung, fără sfîrşit, pe sub văzduhul plin de vîrtejuri de foc. După noi, venea băiatul zbîrlit. Lîngă el, păşea pe gînduri moşneagul. Amîndoi, eu şi doctorul, ne gîndeam la acelaşi lucru, dar nu ziceam nimic. Dispăruseră curţile şi lanurile cu umbrele care se aplecau şi se ridicau, nu se mai auzea murmurul adînc al batozei.

Şi într-un tîrziu, doctorul tresări. Doi oameni veneau pe drum, încet, vorbind.

— Ce dracu! Nu mai ajungem la Hîrlău... mormăi tovarăşul meu. Oameni buni, mult mai avem pînă la Hîrlău?

Unul din cei doi răspunse:

— Tot mai este oleacă...

Şi al doilea adăogi:

— Nu mai este aşa de mult...

— Cam cît?

— Ia, ca la două ceasuri, mai mult nu este...

— Cu căruţa ori cu piciorul?...

— Apoi tot una-i, răspunse zîmbind unul din oameni, că nu-i aşa de departe...

Doctorul mă privi ţintă, voi să rîdă, apoi oftă greu o dată, îşi scoase batista şi începu să-şi şteargă cu năduf fruntea de sudoare.

O istorie de demult, 1908

EMIGRANȚII LA BRAZILIA

O amintire mă cearcă din cînd în cînd.

Eram copil şi petreceam după examene într-o singurătate, la podul Dumbrăviței, dus acolo de conducătorul lucrărilor, la care stăteam în gazdă în vremea şcolii. Venise acest ajutor al inginerului, cu lucrători, ca să dreagă podul rupt de năvala apelor Moldovei. Îl zăream dimineața şi sara numai, bărbos şi ars de soare, abia încăpînd în hainele-i de şiac. Vremea cealaltă o petreceam bucurîndu-mă de zilele liniştite ale lui iunie, intrînd în luncile de răchită, ori tolănit într-o poieniță mărginaşă, în iarba fină şi curată, cetind *Poveştile unchiaşului sfătos* şi istoriile lui Rîureanu. Uneori intram printre sfărîmaturile negre ale podului, mă aşezam undeva, între lemnării, ca pe un scaun prielnic şi priveam jocul clenilor ori al scobailor în undele limpezi. Treceau întăi ca sulişoare negre pe dedesubtul meu, apoi deodată, întorcîndu-se pe-o coastă, fulgerau ca nişte plăci de argint în bătaia soarelui. Îmi făcusem eu şi-o leacă de plută din nişte dulapi şi din capete de grinzi, pe care cu greu le adunasem la un loc şi le încălecasem una peste alta. Pe un braț liniştit, stătător, al Moldovei, îmi mînam pluta mea c-o prăjină, visam la isprăvile multor eroi din cărțile nu de mult cetite, apoi rămîneam, la o cotitură, cu ochii ațintiți, privind uimit la sorenii spăriați, care se împrăştiau ca o puzderie prin apa limpede şi călduță.

Prietini cu care schimbam din cînd în cînd păreri asupra lumii, aveam pe doi țărani voinici din satul de-aproape. Beau tutun din lulele roşii de pămînt, într-o colibă de nuiele frunzoase şi din vreme în vreme ieşeau şi treceau în spate prin vadul repede pe unii drumeți dincolo, ori din celălalt mal dincoace. Treceau şi căruțe cu poveri, cu năcaz mult, cu răcnete, cu năduh; apoi, goi, cu pielea ca bronzul, veneau la hainele lăsate la colibă. Îşi aprindeau întăi lulelele, după aceea prindeau să se îmbrace în tăcere, iar eu mă uitam cu

admirație la ei.

— Era unul Jean Bart, începui eu într-un rînd; un marinar, care tot aşa nu se temea de apă... Era mare viteaz... Am cetit despre el într-o carte...

Sătenii dădură din cap privind spre boturile pipelor, ca şi cum în gîndul lor ziceau: prea bine! ca şi cum cunoscuseră şi ei de-aproape pe marinarul minunat despre care încercam eu să le povestesc.

Pe amîndoi îi chema Ion. Unul striga: Măi Ioane! şi celălalt răspundea: Ce-i, bre Ioane? Şi mie mi se părea ciudat că pe amîndoi îi cheamă la fel. Poate ş-acum a rămas în mine încredințarea că aceşti Ioni erau adevărați filozofi. Mai întăi, tăceau mult şi se gîndeau; al doilea, cînd vorbeau, rosteau puține cuvinte; al treilea, aveau nişte priviri tare năcăjite şi disprețuiau, vedeam eu bine, pe primarul din sat şi pe notar, doi surtucari cu nasurile rumene, cu care gazda mea vorbea voios şi se înțelegea de minune. Disprețul pentru autoritate mi se părea o tărie deosebită. Eram, se vede, şi eu oleacă de revoluționar.

Tovarăşii aceştia ai mei erau oameni tineri încă, dar părul le surise. Amîndoi nalți, spătoşi, cu obrazurile arse şi încrețite. Nu purtau barbă. Numai la mustăți se deosebeau: unul avea lungi şi cărunte, iar altul negre, scurte, rotunjite numai cît țineau buzele.

I-am întrebat într-un rînd, curios:

— De ce sînteți aşa de îmbătrîniți?

— De bine... Noi toată viața am petrecut şi ne-am bucurat... răspunse Ion, cel cu mustața lungă.

Mă priveau zîmbind amîndoi. O clipă mă priviră. Apoi îşi căutară de tăcerea lor filozofică, şi de pipele care fumegau încet în aerul limpede.

Într-un rînd umblam şi eu prin apropierea lucrătorilor. Îi priveam cum se încordează, cum bat la taraşi{30} ridicînd odată babele{31} uriaşe şi lăsîndu-le în tact, cu răcnete scurte. Apa curgea pe sub schelele lor, întunecoasă: soare nu era, nouri

cenuşii se răsfrîngeau în apele limpezi ale rîului, în ziua pe sfîrşite se împuțina lumina, iar din asfințit, de la munți, parcă veneau spre noi neguri rotitoare.

Apucasem domol la vale, pe prund. Dar mă întorsei îndată chemat de o larmă mare. Întîi între schele, apoi la mal văzui învălmăşeală. Primarul răcnea cît ce putea, iar cîțiva milițieni se năcăjau să lege pe cineva. Mă apropiai repede. Mă oprii.

— Auzi dumneata, domnule! strigă primarul privind pe sub sprîncene cu ură. După ce dezertează, domnule, după ce face moarte de om, vine şi se amestecă printre lucrători! Strînge bine, leagă-l straşnic! Pe urmă să-l ieie vătăjeii între şpăngi şi să-l ducă la primărie... Măi, da' să-l păziți ca ochii din cap! Bagă de samă, mă, că-i dezertor!...

Legat cu frînghii, prinsul parcă se grămădise asupra lui însuşi şi nu rostea nici o vorbă. Era un flăcău spătos, negricios, cu privirile tăioase. O clipă mă privi – şi simții o săgetare fierbinte în măruntaie. Era cu părul zbîrlit, fără suman, fără căciulă, numai în cămaşă, încins cu brîu roşu. Tot obrazul îi era ras din proaspăt. Ținea buzele strînse cu mînie.

Oamenii se frămîntau şi murmurau în jurul lui. Dar numai primarul şi gazda mea erau mînioşi.

— Auzi dumneata! răcnea primarul. Şi încă vine aicea în comună şi se angajază la lucrările județului! Un criminal! — Şi se întoarse, cu fața spărioasă, către prins. — La ocnă, banditule! La muncă silnică! Cînd primesc azi ordin să fac cercetare, m-am crucit, nici nu-mi venea a crede!... La ocnă!... La muncă silnică!...

Gazda mea privea cu mirare, cu un fel de zîmbet, în jurul lui. Zise cu încredințare:

— Despre asta are să se scrie şi la gazete!

Cei doi prieteni ai mei de la colibă se apropiaseră şi ei în tăcere. Priveau mai de la o parte şi ascultau.

Iar domnul primar tot mai amar se mînia. Într-o clipă, pe cînd vătăjeii vroiau să pornească, se repezi.

— Staţi!

Prinsul se întoarse puţin în loc şi se opri, întunecat şi trist la faţă.

Primarul îşi puse mîinile în şolduri şi-şi ridică bărbia:

— Bine, ticălosule, cum ai putut tu dezerta de la datorie, şi comite omor?...

Fugarul nu răspunse. Parcă nici n-auzise. Întoarse capu-n altă parte.

— Cum, mă? Cum, mă? strigă primarul cuprins de o mînie grozavă. Şi nici nu răspunzi, criminalule?...

Şi dintr-o dată, scurt, se năpusti asupra omului legat şi începu să-l lovească cu pumnii peste faţă.

— Foarte bine! încuviinţa gazda mea şi privea în juru-i cu zîmbetu-i oarecum mîndru. Primarul dădea îndesat lovitură după lovitură, omul cerca să se ferească, se întorcea în loc, dădea înapoi, îşi ferea capul, dar pumnii îl ajungeau necontenit şi băteau acuma în sînge.

— Mă, eu am fost grad în oaste, eu ştiu ce ţi se cuvine ţie!... Eu sînt autoritate, mă!... Ce te uiţi aşa la mine? Că te zdrobesc aici, te calc în picioare. Cu cine crezi tu, mă, că ai de-a face?

Dezertorul sta în loc; îi curgea sîngele în lungul obrazului şi picura repede pe cămaşa albă.

— Hai, *paşol!* strigă autoritatea. Şi să-l închideţi bine, aţi auzit?... Pînă ce-or veni călăraşii să-l ridice...

Oamenii se risipiră o clipă, apoi se strînseră iar la schele... Gazda mea strigă de departe la un cantonist:

— Gavrile, băiete! Ai adus sticla ceea?

— Am adus-o! Am adus-o! răcni Gavril din ruinile podului. Am pus-o pe fereastră.

— Hai! vorbi gazda mea către primar. Hai mai iute, că nu-i de chip altfel!

Vătăjeii, cu prinsul, se depărtau pe şosea. Se pierdură apoi la o cotitură, după un zid de răchiţi neclintite. Prietenii mei, cu pipele, se întorceau la coliba lor de frunzare. Prin tăcerea

care se întinsese mă luai şi eu după dînşii. Eram foarte tulburat.

Întrai în colibă, mă aşezai pe o legătură de nuiele. Ion cel cu mustața scurtă se năcăjea să aţîţe un foc de vreascuri.

— Mult într-un ceas vine vîntoasă şi ploaie, zise el, scăpărînd.

— D-apoi cum! mormăi celălalt Ion, pîcîind din lulea.

Eu îi priveam cu curiozitate. De ce nu vorbesc de prins? Mă gîndeam la cele ce se întîmplaseră şi mi se înflăcărau obrajii.

— Mie-mi era milă de băietanul acela, începui eu dintr-o dată, cu însufleţire. Eu să fi avut o putere, îi dădeam drumul... Cine ştie ce năcazuri au căzut pe capul lui... Iar primarele de ce-l bătea?...

Amîndoi tovarăşi întoarseră capetele spre mine.

— De ce-l bătea?

— Apoi de unde să ştim noi? rosti liniştit cel cu mustața lungă. Dacă-i primar, ce să facă?...

— E un beţiv! strigai eu cu curaj, înfiorîndu-mă. Acu s-a dus să beie...

Mii de gînduri şi de cuvinte se grămădeau în mine. Din cărţile cetite, ca un băiat ce eram, căpătasem porniri grozave. Pentru mine un urmărit trebuia să fie un nedreptăţit. Şi alergam cu gîndul pe urma dezertorului. Pîndeam clipa cînd vătăjeii se vor opri. Mă strecor prin întunericul înserării, cu cuţitul în dreapta. Îmi fac loc cu grijă prin iarba cîmpiei, şoptesc nenorocitului: Nu te mişca. Sînt salvatorul tău!... Şi tai legăturile. Apoi, cu un strigăt de război, ne ridicăm în picioare, răsturnăm pe zbiri la pămînt, alergăm spre nişte cai din apropiere, ne aruncăm pe spinările lor şi pornim o goană turbată şi fugim spre singurătăţi, unde nimeni nu ne mai poate găsi. Acolo îmi cade în genunchi flăcăul şi întinde braţele spre mine. Îmi sărută mînile. Şi ne despărţim.

Focul ardea în colibă şi umbrele înserării ne împresurau. Cel cu mustața neagră aninase ceaunul de cujbă[{32}]. Cum

stam înfiorat, luminat de flăcări, deodată începui să spun tovarăşilor mei ce-aş face, dacă aş avea o putere.

Ei mă ascultau în tăcere. Poate mi se părea mie că mă ascultă. Pregăteau mujdeiul pentru peştele bătrîn, mestecau mămăliga cum se cuvine, întinseră un ştergar în bătaia luminii – apoi îmi zîmbiră cu bunătate, tocmai cînd mă întorceam eu din rătăcirile mele. Mă îndemnară blajini:

— Poftim cu noi la masă...

Îmi rupsei mămăligă şi peşte şi mă aşezai greceşte între dînşii. Mujdeiul mi-a plăcut totdeauna. Mîncam cu toţii şi vorbeam – mai mult eu – de una şi de alta, cum se vorbeşte între prietini.

— Vra să zică, dacă ai fi avut o putere, l-ai fi scăpat?... mă întreabă deodată Ion mustăciosul.

— L-aş fi scăpat, strigai eu cu pătrundere.

Amîndoi se uitară unul la altul şi zîmbiră cu îngăduinţă. Tăcurăm apoi, ospătînd, pe cînd afară, într-un întuneric orb, se simţeau înfiorările furtunii.

Parcă ne împresurară coliba valuri de neguri, ori de ape; lunca porni zvon de spaimă; scuturături de ploaie răpăiau în frunzişul uscat de deasupra noastră. În fîlfîirile luminii stăteam tustrei, negri – şi parcă ascultam glasurile depărtării, ale apelor şi ale vijeliei – şi cît am stat aşa nu ştiu, ci în amintirea mea a rămas limpede numai o lunecare grăbită de paşi şi deodată m-am tras cu spaimă înapoi: în uşa colibei se arătase dezertorul, ud, cu faţa plină de sînge închegat.

Gîfîia, cu ochii morţi de trudă.

— Nu mă vindeţi, oameni buni! gemu el, cu amar. Vai de sufletul meu! Am fugit de la cazarmă şi m-am dus pînă la unul de-acolo, din tîrg.... Acela era un fel de boier; a trăit c-o soră a mea, care intrase în slujbă la dînsul, a făcut trei copii cu dînsa, şi pe urmă a alungat-o... Întăi zicea c-o ia de nevastă. M-am dus la el să văd ce are de gînd să facă. Ea nu se mari poate întoarce la noi... Acu-i învăţată altfel, ca o cucoană... Şi moare de foame cu trei copii. Mă duc la el... El e

boier şi eu un biet muncitor... Şi cum intru, sara şi cum îi spun, se repede cu palmele la mine, îmi trage patru palme, pe urmă pune mîna pe puşcă... L-am grămădit la pămînt şi l-am omorît... I-am zdrobit capul cu patul puştii... Pe urmă am fugit, am umblat prin lume, vai de capul meu... Nu mă alungați. Acu, în başcă, mi-am ars frînghia la lampă, ş-am scăpat... Iaca, mînele negre, fripte. Se opri, aiurit, cu ochii bolnavi. Sfîrşi repede muindu-şi glasul într-o rugăminte spăimîntată. Pe unde să mă duc? Pe unde să fug... Treceți-mă cineva dincolo... De asta am venit... Eu nu mai pot...

Ne arăta, gemînd de chin, mînile negre cu pielea umflată şi arsă. Cu fața încrețită, eu ochii topiți, tremura în fața noastră. Îmi pieriseră gîndurile şi planurile mă grămădisem cu spatele în îngrăditura colibei şi spăimîntat priveam la ucigaşul acela, care scîncea lîngă noi.

O clipă tovarăşii mei tăcură. Se uitară la mine amîndoi deodată. După aceea cel cu mustața scurtă se sculă liniştit şi zise fugarului:

— Hai cu mine...

Ieşiră prin învolburările ploii, prin buciumarea vîntoasei. Celălalt tăcea şi asculta, pe gînduri. Zgomotele apei şi ale luncii, aveau ceva din murmurul unei mulțimi în răscoală. Am stat aşa neclintiți o vreme. Apoi paşi se apropiară cu grabă în dosul colibei. Cel plecat se arătă îndată, încingîndu-se.

— L-am trecut dincolo, zise încet; creşte apa iute... Şi se cinchi cu linişte la foc.

Amîndoi se întoarseră spre mine. Eu înțelegeam ce mă întreabă ei din ochi. Şoptii înfiorat, abia venit în fire:

— Nu, nu, nu vă temeți... Am să tac!

Şi-mi aduc iar aminte de zvoana care a urmat prin furtună. Am văzut călăraşi, vătăjei, am văzut pe primar clătinîndu-se, cu părul vîlvoi. Striga cu glas mare:

— Nu l-ați văzut? Nu l-ați simțit?...

Tovarăşii mei răspundeau cu nepăsare, dar în mine se

zbuciuma cu durere inima.

Se auzea vîjîirea apelor răscolite, crescute. Dincolo nu era chip de trecut. Umblam şi eu prin ploaie în jurul colibei, mă uitam des spre prietinii mei, pe cînd sălciile, în luminile fugare ale focului, se zbuciumau ca nişte capete îngrozite. Urmăritorii, frămîntîndu-se, se depărtau. Primarul de departe mai întreba pe cei doi Ioni:

— Nu-i chip de trecut dincolo?

— Nu, nu-i chip!... răspundeau tovarăşii. Şi rămaserăm singuri, la foc, şi nu spunea nimenea dintre noi nici o vorbă. Vijelia conteni, licăriră deodată în văzduh stele umede. Şi din miazănoapte, aduşi parcă de vînturile înălțimilor, veneau puhoieri, chemînd cu jale, ca din nişte tulnice de aramă.

Şi n-am putut să dorm după aceea, în canton, în patul tare, toată noaptea. Necontenit îmi închipuiam că se va descoperi fapta noastră a celor de la colibă – şi foarte desluşit îmi aduc aminte de planurile pe care le puneam împotriva acestor împrejurări.

Visam o fugă spre țărmuri mai fericite, spre oameni mai buni – şi adormii cu hotărîrea să propun prietinilor mei chiar a doua zi să emigrăm în Brazilia. Acolo, murmuram eu, curge Amazonul printr-o veşnică primăvară... Acolo nu sînt primari şi persecuții. Acolo vom întemeia o plantație de orez, eu şi cu cei doi Ioni ai mei...

Iar călcarea de atunci a legilor, cu smerenie abia astăzi o mărturisesc.

O istorie de demult, 1908

CODRUL

Eu ştiu de la bunicul Manole multe istorii vechi. Deştepta el din cînd în cînd lumea lui, a tinereții, adormită în veşnică linişte, – şi totdeauna cînd vorbea, îmi aduc aminte, pîlpîia în sobă focul şi vînt de toamnă se strecura oftînd pe la ferestre. Cum povestea el anume nu pot să ştiu; acuma nu-l mai aud; căci s-a călătorit şi bunicul spre lumea umbrelor. Mi-a rămas totuşi ceva în suflet, şi parcă răsună în mine, în singurătatea ce mă împresură, din cînd în cînd, glas domol, şi se deşteaptă fantome.

Ş-aşa – îmi spunea parcă bunicul Manole – am cunoscut eu *atuncea,* încolo, spre munte, pe un păcurar pe care îl chema Voinea...

Codrii Antileştilor stăpîneau o întindere de cincisprezece mii de fălci, erau codri bătrîni, codri nestrăbătuți; şi pădurarul Voinea avea la o margine, în Prisaca lui Ion, o căsuță; şi subt un şirag de meri, în vălcică, vreo zece stupi. Pe lîngă şiragul de meri şi pe lîngă stupi, se strecura prin iarbă pîrăul Cerbului. La o parte era ş-o fîntînă veche cu cumpănă.

— Vezi dumneata, zicea Voinea; căsuța am făcut-o eu de iznoavă; abia se mai cunoşteau nişte urme de păreți de bîrne. Da' fîntînă am găsit-o aşa, cu apă limpede ca lacrima... Tot Fîntîna lui Ion îi zice... Şi Prisaca lui Ion... şi colo, lîngă pîrău, era loc pentru ştiubeie... Aici a stat odată unu Ion... dar nimenea nu-l mai ține minte... nimenea nu poate şti ce fel de român a fost... A trăit pe aici, şi pe urmă a murit...

Şi Voinea, om scund, cu mustața neagră, se uita în juru-i la toate şi rămînea apoi cu ochii mici pironiți spre întunecimea pădurii, parcă se gîndea la altă viață care a fost odată pe-acolo, parcă se gîndea la Ion acela, care cine ştie ce suflet de creştin năcăjit o fi fost; pe urmă deodată întorcea capul şi stătea privind spre nevastă-sa Măriuca. Naltă şi

subțirică, în catrință de lînă, strînsă tare sub sîni cu brîu îngust, cu cămaşă albă ca helgea [{33}], se strecura pe uşă şi trecea fără zgomot prin iarbă, spre fîntînă. Cozile strîns împletite şi le lega totdeauna în cunună. Era albă la obraz, parcă bolnavă, cu ochii trişti.

Odată l-am întrebat pe pădurar:

— Ce are nevastă-ta, Voineo?

— Ia, ce să aibă? N-are nici pe dracu! Nu ştii dumneata cum îi muierea? Ş-o urmărea cu ochii lui mici ca două picături de păcură. Căuta apoi să-mi întoarcă de la nevastă-sa privirile în altă parte: – Iaca, vezi ştiubeiele acestea?... Poți zice că-s nişte cetăți a muştelor... Eu am prins aici, într-un copac, un roi, ş-acu ian uită-te dumneata ce de-a albinărit! Ce să faci? Îşi mai îndulceşte omul sufletul din cînd în cînd şi c-un dram de miere... Face cine cum poate...

Cu cofa de brad, Măriuca trecea prin iarbă spre casă şi intra pe uşa care însemna în lumină o pată neagră. Linişte plutea peste marginea aceea de pădure, linişte uşoară pe care o tremura parcă strălucirea luminii; şi tăcea frunzişul nesfîrşit. „Nu mai bătea inima codrului şi erau priponite şi vînturile...” Pîrăul curgea fărîmînd lumina şi clătea uşor ierburile şi florile şi treceau albine prin soare ca nişte scînteioare de aur. Şi mi se umplea sufletul de pace, acolo, într-un colțişor de lume.

Treceam destul de des prin acele locuri cu afacerile mele: ba pentru lemne, ba pentru brînză, la cîşlărie[{34}] în poiana cea mare dinspre Solomoneşti. Mă duceam cîteodată şi la pîndă de căprioare în inima codrului. Şi aşa îmi erau drumurile, că mai totdeauna mă întîlneam cu Voinea şi la întoarcere mă opream o țîră în prisacă de mă hodineam pe prispa căsuței şi mă răcoream cu apă limpede din Fîntîna lui Ion.

Şi-mi era drag tare mai ales adîncul codrului aceluia, miezul lui cu piscuri pietroase. Acolo, departe, în bolțile bătrîne, se cernea umbră ca de amurg şi rar cîte-o floare de lumină se întindea vie, strălucită, pe covorul moale de o

coloare gălbie, dulce-stînsă. Paseri nu zburau, nici n-ajungeau pînă acolo: le spăria întinsa singurătate. Pîrăul Cerbului sărea pe trepte sure de stînci şi împrăştia lacrimi de pietre scumpe pe muşchiul gros, verde-închis, al malurilor; tremura cu zvon moale, neîntrerupt; şi în zvonul lui, în singurătate, pe oglinda mişcătoare a undei, cîteodată, dintr-un tufiş, ca dintr-o hrubă de întuneric, răsărea, neclintită, ca tăiată din lespede, o căprioară cenuşie, într-o mişcare gingaşă de oprire. Altfel era o tăcere aşa de grozavă: mă opream şi dintr-o dată îmi auzeam bătaia inimii în coşul pieptului. Rar glas de corn tremura departe şi răzbătea pînă la mine înăbuşit, trist, ca din fundul pămîntului.

Treceam printre fagi uriaşi încărcați de jir. Eram întovărăşit uneori de Voinea. Tăceam şi eu, tăcea şi el, şi ne strecuram printre tufişuri, pe poteca umedă, înecată în bogăția de verdeață. Cînd dădeam la margine, creştea lumina şi se auzeau spre cîşlărie tălăngile vacilor boiereşti. Sunau lin cu sunete felurite, unele joase şi altele tot mai subțiri, o scară de sunete dulci, care picurau domol şi alergau ca un cîntec depărtat, şoptit încet, şoptit uşor de clopote melodioase şi nevăzute.

Într-un timp, pe vremea aceea, pădurarul umbla lîngă mine cu ochii duşi şi cu fața brăzdată ca de un năcaz mare. Avea ceva de la o vreme; mie nu-mi spunea, dar băgam eu de samă. Mă lăsa uneori la cîşlărie, ori în mijlocul codrului, şi se întorcea: – Apoi eu mă duc oleacă pînă acasă... Am uitat să spun ceva nevestei... Dacă trece boierul, să ştie ce răspuns să deie...

Se ducea. Îl zăream grăbind tot mai tare pasul spre lumina slabă dintre arbori. Hăt tîrziu se întorcea, mă găsea la locurile de pîndă cu puşca gata; se aşeza şi el lîngă mine, gîfîia un timp de osteneală, după aceea se liniştea şi rămînea lîngă mine aşa de tăcut şi de nemişcat, că de multe ori uitam de dînsul.

Nevastă-sa Măriuca era tristă şi slabă, o zăream cîteodată cu ochii plînşi.

Într-un rînd m-am întîlnit cu boierul tocmai cînd ieşea din prisaca lui Ion, călare pe calul lui negru. Mă întîmpină cu un zîmbet pe fața-i blîndă, bărbătească şi mă întrebă:

— N-ai văzut pe Voinea? L-am căutat şi la cîşlărie şi nu l-am găsit...

Nu ştiu ce i-am răspuns. Pe Voinea nu-l văzusem. Mi s-a părut că nici n-a băgat de samă la vorbele mele; şi-a săltat, puşca în spate, a îndemnat calul cu pintenii şi s-a dus prin lumina lui august, pînă ce s-a pierdut prin bungeturile din marginea pădurii. Cînele, nedespărțit totdeauna de stăpînu-său, un cîne mare roş, cu părul lung, sărea în dreapta şi-n stînga calului şi străbătea prin toate desişurile mărunte. Într-un tîrziu, după ce dispărură cal şi călăreț, auzii bătaia puştii adînc răsunînd, clocotind din poiană în poiană: am înțeles că a dat boierul peste ierunci; acesta era vînatul lui cel mai plăcut de-o bucată de vreme.

Dar cum mă gîndeam la supărarea nevestei pădurarului, îmi veni deodată în minte şi lămurirea lucrului. Ce căuta pe aici boierul? Iar Voinea de ce se repede aşa de des pîn' acasă? Trebuie să fie ceva la mijloc.

În amurg, după ce conteni picurarea depărtată a clopotelor în poieni, după ce aşteptarăm zadarnic găinuşi la poteca Hoțului, ne întorceam, eu şi Voinea, cu puştile în spate. Şi cum mă năcăjea gîndul de peste zi, întrebai pe pădurar:

— Azi n-ai fost pe la cîşlărie, Voineo?

— Nu, da' ce-i?

— Te-a căutat boierul.

— Care? Cel tînăr? cuconu Enacache?

— Da. Şi zicea că nu te-a găsit.

— Apoi nu, că eram încolo dus, spre Fundeni...

Un timp tăcu; lumina scădea; o adiere rece se strecura din pădure: ne apropiam de pîrău.

Voinea întoarse spre mine capul:

— Era cuconu Enacache? Apoi cine putea să fie? Că boierul cel bătrîn nu se mai urneşte de acasă... Şi-n prisacă

te-ai întîlnit cu dînsul?

— Da, în prisacă.

Păru că se gîndeşte un timp, apoi zise cu glas scăzut:

— Hm! Cine ştie ce avea să-mi spuie...

Mă uitam la dînsul cu coada ochiului. Cumpănindu-şi uşor într-o parte şi-n alta trupul, păşea liniştit ca de obicei; obrazu-i ars de vînturi, cu mustața de cărbune, avea blîndeța şi liniştea tristă de totdeauna. Nu putea să fie nimic. Ce putea să fie? Omul era liniştit.

Ş-aşa mă duceam eu des în Prisaca lui Ion. Mă îndemna ceva ascuns din fundul ființii mele spre Măriuca, căci eram în floare pe atunci şi mă ademenea într-acolo şi năcazul ei pe care nu-l pricepeam. Şi mă chema mai ales pădurea bătrînă, pentru care aveam o dragoste aproape bolnavă. În marginea desişurilor negre, Măriuca părea mai naltă, mai subțire şi mai albă şi cum şedea cîteodată neclintită, pe gînduri, cînd umbrele înserării cresc, părea o ființă care nu-i din lumea aceasta, – din taina singurătății închegată şi din aburii codrului. Şi şoaptele frunzarelor păreau în adevăr tremurarea unui suflet; creşteau din arbor în arbor, din ramură în ramură, scădeau, se depărtau, *spuneau* ceva neînțeles, ceva foarte vechi şi foarte trist. Şi cînd tăceau bolțile nesfîrşite, parca şi sufletul din mine tăcea, sta neclintit, aşteptînd; n-aveam bucurie, n-aveam durere, intram parcă în nesfîrşita fire, în marea bogății pămîntului. Iar cînd tresărea în murmure şi-n oftări codrul, cînd începea să crească şi să curgă valul vînturilor, fiori grei îmi răscoleau sufletul, un cîntec înfricoşat pornea în mine, cîntecul care prevestea şi cerea iubirile tinereții. – Aşa, furtuna odată m-a prins în căsuța din poiană, – şi Voinea pădurarul nu era acasă.

Parcă voiau să-şi smulgă rădăcinile din pămînt, aşa se frămîntau plopii cenuşii de la marginea poienii; iar fagii bătrîni se cutremurau mînioşi, se aplecau prelung şi iar se îndreptau, pe cînd printre ei, ca pe nişte cărări gheţoase, din inima codrului, zvîcnea cu vîrtejuri, cu frunze spulberate, cu

găteje, mînia furtunii. Un zvon greu creştea între nourii negri şi poiana frămîntată ca de spaimă, – creştea ca o buciumare prelungă chemînd spaima din zarea mohorîtă, înăbuşită de pulberi răsculate. Aşa crescu bubuind buciumarea pădurii, învăluiri dese de stropi se abătură, duruiră uşurel şi la geamurile mici, se depărtară, – şi deodată, ca o mînie care osteneşte, cu oftări de uşurare, se alinară adîncurile, şi soarele străluci deodată orbitor în toată poiana.

Ieşii afară, pe prispă, cu nevasta pădurarului. Împrejurimile, neclintite, rîdeau în lumină; o albină fulgeră ca un fir de aur; o gaiță trecu, cu penele-i albastre lucind; o mierlă începu o frîntură de cîntec răsunător, apoi tăcu deodată; şi liniştea se întinse ca limpezimea unei ape.

Femeia părea mîhnită ca totdeauna; şi eu, iar, voiam să-mi lămuresc prepusurile.

— Lele Măriucă, spune-mi dumneata ce ai?... Parcă îți stă ceva pe suflet, aşa priveşti la lume...

Ea se uită la mine lung, cu un zîmbet:

— N-am nimic, ce să am? Dumneata nu vezi că n-am nimic? Aşa-s eu; aşa m-a făcut maică-mea, fără bucurie...

Vorbea încet, c-o înmlădiere de glas din care se cunoştea că dăduse aşa, numai un răspuns de mîntuială.

O întrebai din nou:

— Poate-i rău Voinea cu dumneata?...

— Voinea? Cum poate să se poarte Voinea cu mine? Ca un bărbat cu nevastă-sa...

Şi rămase gîndindu-se...

Tăcurăm amîndoi o vreme. Apoi femeia întoarse spre mine ochii mari, frumoşi şi-şi îndreptă într-un oftat mijlocul subțirel, încins strîns pe sub sîni cu brîu îngust.

— Hei, ce ştii dumneata! Încă n-ai dat de nacaz! Dumneata eşti ca mierla ceea, care a cîntat ş-a tăcut...

Şi un zîmbet iute îi lumină fața şi ochii şi răspunse ca un fulger în sufletul meu.

— Dumneata n-ai auzit, zise ea domol după cîteva clipe, de

ce-a păţit Ileana lui Ion Macovei... Să vezi ce-a păţit femeia aceea, săraca, – ş-apoi să te gîndeşti că mama de-ar şti, mai bine-ar lăsa să moară din leagăn pe fata fără noroc în lume... S-a măritat Ileana cu cel ce nu-i era drag şi s-a măritat şi de tînără... Şi-i plăcea şi ei viaţa... dacă era tînără, ş-avea suflet... Da' vezi că bărbatul parcă i-a fost duşman... Este-o babă, acolo, în sat la Solomoneşti, una Gahiţa, care stătea lîngă Ileana, numai gardul o despărţea de dînsa... Şi cum ieşea femeia, – şi se ducea ba la o nevastă, ba pîn' la crîşmă, – baba dădea de ştire barbatului, sara... Aşa a fost... Şi s-a mai întîmplat de i-a fost drag femeii unul, un băietan... da' ea nu spunea nimănui... şi nici băietanul nu ştia... De păcătuit nu păcătuia, da' aşa-i era drag, macar să mai iasă în lume, să mai soarbă lumină, că numai în casa urîtului se înăduşea... Ş-a început a o bate, saraca, a început a o bate barbatul... Ş-o bate azi, o bate mîni, nimeni nu ştia... A grămădit-o într-un rînd în zemnic{35} ş-a bătut-o... A fugit Ileana la tatu-său şi la mă-sa, dar n-au vrut s-o primească bătrînii... — Ai casă şi barbat... Du-te la barbat, du-te la casa ta şi la copiii tăi... Şi s-a dus nevasta acasă ş-a zăcut pe coaste... Şi după ce s-a sculat, barbatu-său iar a zăpsit-o că umblă aşa prin sat, iar a grămădit-o în casă, a pus zăvor, şi iar a bătut-o... Şi zice că urla, saraca, parcă la înjunghiere o ducea... Ş-au sărit oamenii şi băteau în pereţi şi răcneau pe afară... Uite, aşa a trăit Ileana cu barbatu-său... Şi într-o zi a căzut la pat, şi valeu! şi valeu! i-i rău azi, i-i rău mîni, – pînă ce într-o dimineaţă zice: – Apoi să vie tătuca şi mămuca care m-au făcut, că eu de-acuma am să mor... Ş-au venit bătrînii... Şi cît sta barbatu-său în casă, ea nu zicea nici o vorbă, şedea cu faţa la părete; şi după ce ieşea el, se întorcea şi vorbea cu bătrînii: – Iaca, tătucă, iaca, mămucă, omul ista mi-a scurtat zilele... şi dragă-mi era lumea asta!... Ş-au venit vecinele cu baba Gahiţa: să-i deie Ilenei baba apă din pumni, să beie, căci altfel se duce fără să ierte pe lumea cealaltă... Şi s-a apropiat baba şi îndemnau vecinele, ş-a venit şi Ion, da' Ileana făcea cu dosul mînii semn de împotrivire spre uşă: Nu! Nu! — şi

şoptea: – Să mă lese, să mă lese să mor în pace!... Şi n-a vrut să beie apă din pumni, ş-aşa nici pe baba Gahița n-a iertat-o, nici pe barbatu-său nu l-a iertat, ş-a murit. Şi cînd au scăldat-o, ştii cît de slabă era? Numai pielea şi ciolanele; şi trupul negru de vînătăi... negru de-atîtea bătăi crunte...

Măriuca tăcu. Privea neclintită înainte, spre fundul Prisăcii lui Ion.

— Uite aşa... dumneata de unde să ştii cîte poate îndura o femeie pe lumea asta?...

O întrebai mirat:

— Te bate Voinea? Mie nu mi se pare om rău.

— Nu, de ce să mă bată pe mine? Dar eu vorbesc de altele; eu nu vorbesc de mine...

— Atuncea ce ai? Te văd supărată şi slabă...

Femeia sta la îndoială, parcă voia să răspundă ceva. Îşi aţintise în pămînt privirile. Apoi deodată tresări: Ia! şi se sculă în picioare, naltă şi subţirică şi intră în casă.

De departe, dinspre cîşlărie poate, se auzea cornul lui Voinea. Chema prelung, îngîna sunete scurte apoi, şi iar tremura într-o adiere lină; după aceea tăcu. În linişte, un glas depărtat începu să cheme. Abia se desluşea, venea ca un freamăt prin codrul des: Măi Orofei, măi!... Tăcu şi glasul. Şi într-un tîrziu o secure începu a bocăni undeva, în adîncuri, în bolţile mai răsunătoare după ploaie.

Femeia pădurarului ieşi cu cofa şi se îndreptă spre fîntînă. Cumpăna se coborî, apoi se înălţă scîrţîind. Pe cînd venea repede spre casă, puţin încovoiată spre stînga, cu cofa în mîna dreaptă, Măriuca îşi strecură spre mine privirea tristă. Mă ridicai în picioare, îmi luai puşca şi pornii, pe lîngă stupii de lîngă pîrău, prin marginea desişurilor, spre cîşlărie.

Mă gîndeam cu milă la nevasta lui Voinea, la suferinţa ei vădită; mă gîndeam cu mirare la vorbele-i întrerupte, la povestea ei cu Ileana lui Ion Macovei şi simţiri nelămurite, amestecate cu bănuieli vechi, îmi nelinişteau sufletul.

Voinea venea pe potecă. Venea întunecat. Îl zării tocmai

cînd începeau a cînta tălăngile vacilor boiereşti, în poieni şi tocmai cînd din urmă, pe drumul pe care venisem eu, se arătă şi boierul Enacache pe calu-i iute, cu cînele-i mare roş care sărea în dreapta şi-n stînga şi străbătea toate tufişurile adulmecînd.

Se opri boierul, se opri şi pădurarul.

— Ce mai este pe la cîşlărie, Voineo?

— Bine, cucoane Enacache...

Stăpînul zîmbi, apoi, întorcînd spre mine capul, rosti limpede: bună ziua!, trecu repede înainte şi descălecă. Cînele se oprise şi stătea neclintit, ca de piatră, cu coada întinsă, cu botul spre un pîlc de tufe mărunte. Eu mă întorsei, cu Voinea. Auzii, după ce cotii după un pîlc de copaci, strigătul cunoscut: Aici, Hector! Într-un tîrziu, cîteva bubuituri deşteptară singurătăţile; linişte se făcu după aceea pretutindeni; contenise şi bocănirea securii în pădure...

— M-a căutat pesemne şi pe acasă... zise deodată Voinea, lîngă mine.

— Cine, boierul?

— Da. Văd că m-a găsit şi nu mi-a spus nimic.

Eu tăcui. Se gîndea şi Voinea, mă gîndeam şi eu.

Merserăm aşa în tăcere. Intrarăm în poiană pe lîngă stupi, sărirăm pîrăul; Măriuca sta în prag, dreaptă şi ne privea şi faţa-i părea palidă tare în umbra neagră a uşii. Cînele ciobănesc al pădurarului ne sări înainte, zburdînd.

— Uite, vezi dumneata, zise Voinea, dacă dă cineva în cînele ista, el se întoarce şi muşcă; el are mai mare drept decît dumneata şi decît mine... Omul rabdă şi tace... Asta-i o pildă! adăogi el rîzînd şi privind ţintă spre femeia lui.

Nu vreau să povestesc despre întîmplările pădurarului şi ale nevestei lui, nici despre vreo dragoste care-mi încolţea în suflet; eu despre codrul Antileştilor care-mi era aşa de drag vorbesc şi despre tinereţele mele. Toate au trecut; nici codrii aşa nu mai sînt, şi tinereţele s-au călătorit!

În mirosul aţîţător al pădurii creştea în mine puterea vieţii,

şuietul domol al vîntului în frunzişuri îmi mîngîia auzul şi ce strălucire neobişnuită, ce strălucire vie, şi ce mireasmă ascuțită, amețitoare, aveau florile din poienile de la margine! Ca-nspre o dragoste, cu dor, pornii, după două luni de lipsă spre codrul Antileştilor. Înaintea iernii, în toamnă tîrzie, voiam să mai. văd o dată bolțile sărăcite de podoaba întunecoasă de frunze. Poate mă chemau şi alte doruri spre Prisaca lui Ion, poate mă chemau, dar de atunci au trecut ierni multe şi primăverile tinereței s-au dus cu soarele care le lumina atunci.

Măriuca robotea prin căsuța întunecoasă şi tăcea, cum o ştiam. Din umbră nici fața nu i se desluşea bine şi îi luceau numai ochii, cînd se întorcea spre ferestre. Voinea îmi ascultă liniştit dorința, îşi luă dintr-un colț, din întuneric, puşca şi ieşirăm.

Cele din urmă frunze cădeau încet, fluturînd, din fagii uriaşi şi prin grămezi galbene păşeam: foşneau grămezile, şi paşii noştri tăiau cărări prin ele. Ca o oftare aspră trecea pe sub ramurile goale; şi pustii şi triste se deschideau adîncurile, tot mai pustii, cu cît mai mult răzbăteam în ele. Sufletul parcă-mi era plin de negură.

Într-un tîrziu, mă oprii şi întrebai:

— Ce mai face, Voineo, boierul Enacache?

Voinea mă privi drept, mirat:

— Cum? Nu ştii? Boierul Enacache a pierit! L-au găsit oamenii de la cîşlărie sub rîpa de la Fundeni... Cine ştie cum trecea pe acolo, şi tocmai cînd trecea, a fătat malul... L-au găsit sub mal, cu cînele alături... ştii, cînele cel roş...

— Cum? A murit boierul? Eu nu ştiam nimica.

— Da, a murit....

Răspunsul era liniştit şi lămurit, dar mi se părea că ochii neclintiți ai pădurarului mă țînteau prea îndărătnic. Nu ştiu, n-aş putea spune de ce, un fior, ca o sîrmă de foc, mi se strecură prin şale. Într-o clipă, în clipa aceea, am avut o bănuială; am avut bănuiala că pădurarul Voinea a ucis pe

stăpînu-său.

Nici nu mi-am dat seama cum am întrebat:

— Şi cum? Nu s-a găsit cine l-a omorît?

— Cum să se găsească? zise Voinea. A murit aşa, de moarte năprasnică...

Eu tăcui. Pădurea era foarte tristă şi foarte pustie în jalea ei de toamnă. Şi eu simțeam, poate din pricina asta, o greutate mare în suflet, o amărăciune nedesluşită, ca în fața morții. Şi cînd ieşeam din desişuri, se dezvăluiră deodată negurile depărtării şi rămase codrul uriaş în urmă, cu adîncurile şi cu taina lui, codrul ca o ființă cu dureri, cu mînii, cu plîngeri. Toamna plutea în juru-i ca un vis al morții. Măriuca, nevasta pădurarului, se închegă o clipă înainte-mi ca din aburi şi se risipi; şi gîndul pieirii boierului rămase în mine, după fiorul fierbinte, ca un sloi de ghiață.

Vezi, gîndăcelule, tare mi-a fost drag codrul în tinerețele mele!...

Aşa îmi povestea bunicul lîngă soba mare, bătrînească. Aşa îmi povesti, şi tăcu. Ş-afară ofta şi se tînguia vîntul toamnei.

O istorie de demult, 1908.

SINGURĂTĂȚI

După ploaia furtunoasă şi grabnică, ieşi soarele; şi tufişurile poienilor pretutindeni scînteiau, încărcate ca de o rouă bogată. Miroseau dulce clopoțeii albaştri şi roşii de flori; se cumpăneau ferigile umede, verzi- palide şi gingaşe. Cîte-o adiere din funduri de păduri venea, aducînd un miros mai aspru, frunzele fagilor se înfiorau şi picături de ploaie, într-o scuturătură iute, sunau pe frunzişurile moarte.

Mergeam pe cărări, din poiană în poiană, spre schitul de la Boureni. Lunecam prin mîzgă, ne înfundam picioarele în ierburi îmbibate de apă. Din cînd în cînd tremurau cîntări de păsările pe ramuri înalte: urmau linişti risipite numai de vuietul paşilor noştri.

Uneori ne opream, ca să culegem printre frunze uscate, printre vreascuri, hribi albi, rotunzi ca nişte pînişoare. Şi bureții aceştia, după ploaie, aveau un miros ascuțit deosebit. În toată pădurea se amestecau miresmele, şi parcă se purtau de colo-colo, ca un abur, în strecurările luminii calde.

Ajunserăm la schit la Boureni, pe sub ramuri de pădure bătrînă. Ş-aici, într-un luminiş, găsirăm o chinovie linişitită, o biserică veche, nişte căsuțe albe, – ş-un singur călugăr. Cunoşteam şi pe sfinția sa egumenul Calistru, om cu fața veselă, rotundă, foarte rumănă, şi c-un pîntece uriaş, sub care scăpăta cureaua lată cu paftale de alamă.

Cum ne văzu, ne primi foarte vesel, vorbind mult şi tare. De mult nu-l cercetase lume străină. Ş-acuma, după zile de singurătate, singur ne mărturisea că are nevoie să-şi mai deslege limba. Priveam la turla coşcovă a bisericii, la crucile vechi care străluceau în asfințitul soarelui, la gospodăria curată care se întindea în juru-ne; şi părintele Calistru vorbea, c-un rîs vesel la fiecare val de zece cuvinte.

— Pe-aici... e pustie, ce credeți dumneavoastră? Pustie în toată regula... Dacă vă spun că-i pustie!... Iarna te mînîncă

lupii dacă ieşi pe-nserate... Zău te mînîncă lupii... Ce pot şi eu să fac? Am întemeiat oleacă de gospodărie, că înainte nu prea era... Mă pun şi cosesc fîn pentru cai, mai înmulțesc vitişoarele... Şi aş vrea să-mi fac nişte ştiubeie... ca să mă mai îndulcesc şi eu... zău să mă mai îndulcesc... Da-i greu... Este un ticălos de moşneag mai încolo, sub pădure, unu Ile Bistrițanu şi are o prisacă... Am vrut eu să fac o negustorie, să-i iau ştiubeile şi să-i arunc, acolo, ceva, – ori macar să mă întovărăşesc cu el... n-a fost chip... Dacă vă spun... n-a fost chip... Moşneagu-i hapsîn!... Tare-i hapsîn! Şi doar e singur pe lume... N-are nevastă, n-are copii... Ce-i trebuie casă, ce-i trebuie parale, ce-i trebuie prisacă?... Zic: vină, moşule, şi te călugăreşte... Dă mănăstirii ce ai... Ce-ți foloseşte viața asta?... Dăruieşte mai bine lui Dumnezeu ce ai... şi-ți petrece rămăşița vieții în post şi-n rugăciune... El, nu. Şi n-a fost chip să am şi eu de la dînsul vreo cîteva ştiubeie... Aş putea la urma urmei să cumpăr de undeva... da-i cam scump... Şi iaca aşa mă năcăjesc şi eu... Şi-s singur... Am adus nu-i vorbă o nepoată saracă... o femeie care n-a avut parte de un barbat ca lumea şi s-a chinuit, cît a trăit cu el, în sărăcie şi-n ticăloşie... Se mulțămeşte să aibă şi ea aicea un locuşor de hodină ş-oleacă de mîncare... Mă mai ajută şi ea cîte oleacă şi mai am cu cine schimba două-trei vorbe... Îmi fac şi pomană cu dînsa... Ce să fac? Doar n-avem să trăim cît lumea!...

Părintele Calistru vorbea fără întrerupere şi cuvintele lui repede rostite suflau în toate părțile firele lungi, cărunte ale mustății şi bărbii amestecate în dreptul buzelor. Se oprea din cînd în cînd să răsufle adînc, ş-atuncea pîntecele uriaş îi creştea şi-i descreştea ca un foi.

După ce ne cinsti părintele cu cîte un pahar de vin vechi şi cu brînză de la oițele mănăstirii, plecarăm încet spre sat, gîndindu-ne la singurătățile schiturilor de la Brăteşți şi de la Boureni, şi la cele două nepoate ale acestor singurătăți.

Cum ocoleam gospodăria mănăstioarei, zărirăm între tufari, într-un capăt de grădină, o femeie scundă, grasă, care se mişca încet, obosită parcă. Ne privi lung, cu nişte ochi

mici, ca nişte puncte negre, şi trecu înainte prin împărăția zarzavaturilor ei, mişcîndu-se alene, în capotu-i lung, alb...

Aşa trecu această singură mîngîiere a egumenului Calistru.

Iar noi ne aduserăm aminte despre mierea la care rîvnea sfinția sa, şi pornirăm domol prin marginea pădurii, nădăjduind să găsim prisaca „ticălosului de moşneag", a hapsînului bătrîn Ile Bistrițanu.

*

Soarele da în asfințit şi toată valea Moldovei era plină de aburi. Prin aburii aceştia lunecau suliți lungi de lumină, pînă la oglinzile sfărîmate, licăritoare, pîn' la gîrlele rîului pierdut în ceață.

Am rătăcit mult pe sub poala codrului, apoi deodată căzurăm într-o adîncitură adăpostită sub pădure şi sub deal, o poiană mărginaşă, apărată de la miazănoapte şi deschisă spre miazăzi spre valea largă din asfințit. Acolo, în iarba naltă, necosită, se ridica o colibă din îngrăditură de frunzari. La depărtare de cîteva prăjini, de sub mal, curgea un şipot bogat, prin jghiab alb de lemn. Şi din trei părți se întindea o îngrăditură tare de nuiele: un capăt se isprăvea la şipot, altul la colibă. Şi-n prisacă, în adăpostul acesta din marginea rîpilor codrului, împrejurul ştiubeielor aşezate pe lăiți, se țeseau în zbor ca într-o rețea sclipitoare de aur, puzderii de albine, în cel din urmă ceas al lucrului lor.

Moşneagul Ile Bistrițanu ieşi din colibă, şi iarba de o parte şi de alta a cărării îi venea pînă deasupra genunchilor. Era alb, bătrîn şi liniştit; un om mititel, curat îmbrăcat, în straie țărăneşti. N-avea nimic deosebit în înfățişarea lui; numai ochii îi luceau foarte negri sub tufele sprîncenelor. Mă miram în sine-mi: căci bătrînul nu părea nici ticălos, nici hapsîn, după cum strigase, între rîsetele-i de veselie, sfinția sa egumenul Calistru.

Îi dădurăm buna-ziua. El îşi luă din cap pălăria, apoi şi-o aşeză încet, iar, pe pletele albe.

— Bine-aţi venit...

Ne apropiarăm de colibă. Un cîne alb, ciobănesc, se alătură de noi mîrîind, apoi se linişti, trăgîndu-se lîngă bătrîn. Priveam prin lumina asfinţitului la zborul albinelor din prisacă, şi moşneagul sta lîngă noi, zîmbind.

— Moşule, a dumnitale-s toate ştiubeiele?

— Da. A mele... Bucata asta de loc, pînă cătră sat, e a mea. Iar în marginea satului, am şi casă... Iarna mă trag acolo... cu tot cu muşte... Este şi pentru ele temnic{36}...

Ne aşezarăm în iarbă, rezemaţi cu spatele de colibă, privind ceaţa depărtării şi asfinţitul trandafiriu, în munţi. Ca-n nişte ţărmuri ale tăcerii ş-ale liniştii stăteam. N-ajungea pînă la noi zgomotul vieţii din văi.

Bătrînul ne ospătă cu miere, ne aduse şi apă de la jghiabul izvorului, într-o cană roşie de lut. Apoi se aşeză în faţa noastră în capul oaselor şi începurăm a sfătui.

Îmi adusei aminte de amărăciunile părintelui Calistru.

— Moş Ile, am să te întreb ceva... Ce are cu dumneata părintele de la schit?... Zicea că eşti om rău...

Moşneagul zîmbi cu puţină amărăciune.

— Zicea că-s om rău? A fi zis... Parcă poţi împăca pe toată lumea?... Va fi avînd ceva împotriva mea din pricina muştelor.

— Da. Spune că nu vrei să-i dai cu nici un chip ştiubeie...

— De ce să-i dau? N-are el cu ce trăi? Slavă Domnului! Zicea să-i dau şi ştiubeie, da' să i le îngrijesc tot eu... Ba că să facem tovărăşie... Ba că să-i dau miere... Ia, un om care ar vrea să tot aibă... nu se mai satură... Eu să vă spun ceva, nu-s om fără credinţă, da' la biserică acolo, nu ştiu cum, nu-mi vine să mă duc... Zice părintele: Călugăreşte-te, moş Ile... dă-te danie mănăstirii şi te călugăreşte... — Nu părinte, zic eu, am alte gînduri... Ş-apoi el s-a supărat pe mine... Zice că-s iritic.

Bătrînul tăcu, rămase privind într-o parte. În valea

Moldovei era o cernere de lumini felurite. În juru-ne parcă creştea tăcerea.

Moş Ile ridică ochii negrii şi privi spre noi stăruitor şi curios.

— Apoi noi ne-am tot ciondănit, vorbi bătrînul. Am eu oleacă de avere strînsă... ş-aceea nu-i dă pace părintelui Calistru... Lui nu-mi vine să-i las în grijă agoniseala mea.

Moş Ile tăcu o clipă şi ne privi zîmbind cu bunătate. Zise:

— Eu aş vrea să vă întreb pe dumneavoastră un lucru, dacă nu vă supărați... Dumneavoastră, domnişorilor, ați umblat prin şcoli şi prin lume şi poate ştiți... Eu îs un biet moşneag prost, fără învățătură... Oare mi-ți spune dumneavoastră?...

— Întreabă, moş Ile; ce să-ți spunem?...

Bătrînul parcă sta la îndoială:

— Apoi iaca ce-i... Aş vrea eu să ştiu: dac-oi muri, are vreo putere părintele să-mi ieie ce-am strîns eu?... Dumnezeu să mă ierte... Da' părintele Calistru n-ar da nimănui nici un folos din ce-am agonisit eu...

— Nu, n-are drept. Moştenitori n-ai?

— Apoi asta-i. N-am. S-au dus toți... Am rămas aşa, singur.

— N-are drept. Poți să faci un testament şi să laşi cuiva ce ai. Unui om detreabă. Cui voieşti...

— Apoi vezi, asta-i... rosti cu mîhnire bătrînul. Tot m-am gîndit eu... tot am întrebat... Ba am întrebat pe notaru de la comună, ba pe primar... Ei rîdeau... Are să rămîie comunei, zice... Are să rămîie statului... Eu ştiu? Aşa, îmi aştept eu sfîrşitul şi stau gîndindu-mă: ce să fac?... Eu am muncit şi am avut un gînd în viața mea... după ce-am rămas aşa, singuratic... Ca un semincer într-o pădure pustiită am rămas...

M-am apucat eu într-un rînd să mă duc la iarmaroc la Roman... Şi cum trec de Miteşti... aşa, pe înserate... dau cu căruța de un pod... Mă hurduc eu... se pleacă într-o parte

căruța... şi dau într-o spărtură cu o roată de dinapoi... opresc caii şi mă cobor... Mă uit: podu vechi, podu stricat. Mă sui în căruță, mă duc la Roman, mă întorc, şi stau gîndindu-mă... Zic eu aşa: trece pe acolo un creştin şi i se poate întîmpla o nenorocire... Pun într-o zi lemne în căruță, iau barda şi fierăstrăul... şi mă duc acolo... Dreg eu podul cum trebuie... Se uitau oamenii la mine. Eu tăceam şi tocmeam podul. M-am gîndit să fac o faptă bună. Am mai căutat eu după aceea ş-am aflat încă două poduri vechi... Mă pun şi le tocmesc... Şi de-atuncea îs mulți ani: eu am stăpînit pîn'acu cele trei poduri... Şi am să le stăpînesc pîn'ce voi închide ochii... Pe urmă într-alt rînd am socotit eu şi m-am gîndit că tot pe şoseaua Romanului ar trebui, într-o vălcică, la un capăt de ogor, o fîntînă... Trece un drumeț trudit, cu vitele însetate, se opreşte acolo, se hodineşte, şi se răcoreşte... Caut pe românul cu ogoraşul, vorbesc eu cu el, îi dau oleacă de parale... Pe urmă mă pun şi zidesc fîntînă; îi pun cumpănă, fac găleată bună. Şi sădesc şi două răchiți alături ea... Acu stăpînesc şi fîntînă. O îngrijesc la vreme; tot mă duc aşa s-o văd, la zile mari... Ş-apoi ştiu ce am de făcut...

Moşneagul ne privea cu mîhnire, cu îngrijorările lui deşteptate. Vorbea acuma cu o umbră de teamă în glas.

— Acu stau şi mă gîndesc: cum să fac? Am pus eu gîndul pe un băietan din sat... E cuminte, e cinstit... Îl chem şi-mi păzeşte cîteodată prisaca... Zic aşa: îl iau de suflet, îi las lui ce am. Da' îi zic aşa: Măi băiete, tu ai prisacă şi loc. Fă-ți tu casă. Îți las ce am... Da' am în stăpînire trei poduri ş-o fîntînă. După moartea mea să le ai tu în grijă, îi zic: Casa mea vreau să rămîie aşa, o casă unde să se hodinească un drumeț... Tu s-o ții numai pentru asta... Ş-aşa, dacă faci tu asta, îți las ție tot ce am eu...

— Şi el ce spune?

— Nu ştiu... Eu lui nu i-am spus nimica... Da' stau şi mă gîndesc: mi-a asculta el mie diata? Ş-a face aşa cum orînduiesc eu?... Nu ştiu ce să fac... urmă cu blîndeță

bătrînul... Dacă n-a rămînea o pomenire după mine, apoi tare-i rău... Zice părintele Calistru: fă-te călugăr!... Nu. Eu îs om prost, fără carte, stau la ştiubeiele mele, pîn' ce-oi pune mînile pe piept... Da' mă gîndesc să nu mor aşa, fără să las o urmă...

Moş Ile tăcu. Eu îl priveam mişcat, fără un cuvînt. Sta uitîndu-se țintă, gînditor, spre amurgul misterios care umbrea munții şi valea Moldovei. Ceva din umbra şi din taina aceea se răsfrîngea în ochii lui neliniştiți...

Oameni şi locuri, 1908

CÎNTECUL AMINTIRII

În zilele cele de demult, cînd n-aveam mustață şi cînd n-aveam griji, mă duceam noaptea, cu alți flăcăuaşi de sama mea, în lunca Moldovei, cu caii la păscut. Era acolo un loc care se chema Cotul lui Grumeza; acolo dădeam drumul cailor; le auzeam piedicile sunînd, îi simțeam cum se depărtează şi se apropie încet-încet; iar noi aprindeam foc de găteje şi stăteam la taclale. Tîrziu ne aşezam pe spate, cu ochii la stele, tăceam, şi doi stăteau în capul oaselor, de strajă, rumeniți de foc, picurînd de somn.

Pe atunci era țara plină de alți oameni şi umblau prin lume poveşti şi istorii care astăzi nu mai sînt. Au pierit odată cu oamenii aceia. Aşa – îmi aduc aminte că într-un rînd, spre toamnă, au coborît de la munte nişte oieri... Şi dintre oierii aceia unul se alegea de venea cu doi cai, noaptea, pînă la noi în Cotul Iui Grumeza. Sătea la focul nostru, vorbea cu noi, ne întreba de oamenii din sat şi de altele, mai spunea cîte o poveste; pe urmă, cînd ieşea luceafărul dimineții la răsărit, încăleca şi se ducea la tîrla lui, de cealaltă parte a bălții, în nişte văi.

Omul acela era aşa de vreo patruzeci de ani; avea sprînceana încruntată, mustața groasă, neagră, – şi în vorbă îi suna ceva îndesat şi adînc. Noi îi ziceam „bădița Mihalache" şi tare ne era drag. Povestea frumos lucruri vechi, şi povestirile lui totdeauna ne lăsau ca o negură de jale în suflet... Era şi el bărbat straşnic legat, cu grumazul vînos; cu un pumn ar fi amețit un taur; dar cînd istorisea, avea ceva blajin în căutătură, şi glasul lui parcă îngîna cîntecul tristelor împrejurări de altădată.

Într-o noapte, vînt nu bătea şi zăvoiul sta neclintit, zimțuit pe zarea cerului. Lună nu era; stelele umpleau văzduhul; Moldova venea lin în cotitură, la cîteva obrațe de noi, şi lumini de aur jucau pe tremurul undelor. Bădița Mihalache venise

mai devreme în sara aceea, dăduse drumul la cai, ş-acuma sta pe-o coastă, gînditor, cu sufletul apăsat parcă de o greutate.

Noi eram cinci flăcăuaşi şi stăteam învăliți în cojocele şi-n sumăieşe, pe pîntece. Din cînd în cînd focul, tresărind, dezvălea pe unul; apoi zbaterea flăcărilor se schimba, îl lăsa în întuneric şi descoperea pe altul, cu capul înălțat, cu ochii lucitori.

— Bădiță Mihalache, grăieşte unul, ce ai dumneata în sara asta? Parcă nu eşti în toate apele.

— N-am nimica, măi băiete... răspunse bădița Mihalache. Mă gîudesc şi eu... Aşa are omul cîte un ceas în viața lui: se gîndeşte la vremea trecută şi parcă se deschide lîngă dînsul un mormînt.

Noi nu prea-l înțelegeam pe bădița Mihalache; aşa avea el, cîteodată, vorbe de-acestea, grele. Am tăcut. Îl priveam numai stăruitor. Ochii lui căutau parcă înlăuntru – şi din cînd în cînd aveau o lucire fugară, ca sclipirea unei unde.

— Apoi, măi băieți, zise el deodată, de-acu s-apropie brumărelul şi vine vremea să ne călătorim. Iar de întors pe-aceste locuri cine ştie de ne-om mai întoarce. Mă gîndesc eu că viața mea tot în pribegie mi-o petrec. Iar de alte locuri pe care le las nu-mi pare rău, dar de acestea îmi pare rău, căci eu pe aici am petrecut în tinerețea mea...

Noi ne-am mişcat, uimiți la vorba asta; dar de spus n-a spus nimeni nimic; înțelegeam că bădița Mihalache iarăşi are să ne istorisească ceva: îi era glasul greu şi plin de amintiri. În tăcerea nopții, un stol de paseri negre trecu fîşîind pe deasupra zăvoiului. Una slobozi o chemare ca un plîns tremurat. Bădița Mihalache îşi ridică fruntea, apoi rosti încet, coborîndu-şi vorba:

— Nişte paseri străine...

Nu ştiu pentru ce, mi-am simțit sufletul tulburat; în urma stolului pribeag, parcă rămăsese un fior în noapte.

Am vorbit după un răstimp:

— De aceea ne întrebai de mulți din satul nostru, bădiță Mihalache. Pe mulți trebuie să-i cunoşti – dacă ai trăit şi dumneata pe la noi...

— Îi cunosc, cum nu; dar mulți nu mai sînt.

Voiam să-l întreb de ce n-a intrat în sat să-şi vadă cunoscuții, dar mă oprii. Bădița Mihalache era un om deosebit, aşa cum nu văzusem mulți în viața mea. Trebuie să fie o pricină la mijloc, mă gîndeam; dar nouă nu ne era dat s-o cunoaştem, de vreme ce n-o spunea el. Îl priveam numai aşteptind – căci îşi ațintise privirile în foc şi-şi aducea aminte de ceva...

— Aici, peste baltă, în malul dimpotrivă, pe unde cobor eu cu caii... începu el rar – este un mormînt, măi băieți... A fost odată cruce de lemn, dar au stricat-o vremurile. Cînd am trecut întăi, în ist an, m-am oprit ş-am cercetat: socoteam să fi mîncat puhoaiele malul, dar am văzut că la oasele îngropate acolo n-au ajuns... Ş-or dormi poate în linişte încă multă vreme...

Acuma nimenea nu mai ştie de mormînt; şi voi de multe ori ați trecut chiuind pe lîngă dînsul, şi n-ați ştiut că acolo zace îngropată Irina Dascălului, din sat de la voi... Dar mormîntul are această poveste... Că era, aici în sat la Dumbrăveni, un dascăl, Calistrat, unul nalt, nalt, cu mustăți cărunte atîrnînd în jos ca nişte fuioare. Ş-avea o babă mărunțică, toată ziua melița din gură... rea nevoie mare! Şi la casa lor răsărise şi crescuse ca o floare, măi copii, Irina despre, care povestesc eu... Acu stăpîn peste sat şi peste moşie, era boier mare, precum se ştie, şi vechil, unul Gheorghe Alvanit, neam străin, aprig om şi frumos...

Dincolo, peste baltă, între dealuri, unde pasc acuma oile noastre, pe-atunci păşteau tot oi: oile ciocoiului. Şi era fecior la oi, pentru umbletul la curte şi pentru alte treburi, unul Axîntel. Acu era flăcăul acela frunte la joc – precum se alege cîte unul prin sate, – frunte la caval şi la bucium, şi nu era nici urît... A fost şi el om pe lumea asta, şi nu era de lepădat.

Şi-ntr-un rînd, la jocurile Paştelui, a luat Irinei o naframă în care erau două fire de busuioc... Pe urmă a intrat, sara tîrziu, în grădină, ş-a bătut la ferestruica care răspundea pe cuptor, unde dormea fata. N-au auzit moşnegii, a auzit fata, şi a ieşit să ceară de la flăcău naframa cu busuiocul... Şi era lună, ca un colb de lumină peste sat; Irina s-a apropiat de flăcău şi el a scos naframa şi s-a împrăştiat între dînşii mireasma de busuioc uscat... Apoi pe urmă la flăcău au rămas naframa şi dragostea fetei mari. Şi-n vara aceea, cîteodată bătea Axîntel încet, noaptea, în ochiul de sticlă care răspundea la fată pe cuptor – iar cîteodată, de la strungă, dintre dealuri, începea să buciume domol peste văi, şi sufletul şi chemarea lui ajungeau pînă în ograda lui Calistrat Dascălul. Şi se strecura Irina printre grădini, şi mergea după chemarea de bucium pînă la apa Moldovei. Acolo, prin zăvoaie, se întindea sara ca un fum – şi lucrurile se vedeau nedesluşit. Dar Axîntel vedea de pe culme umbra dragostii... şi buciumul sta, şi el se lăsa în vale la zăvoi, cu doi cîni după dînsul; avea doi cîni: Hoțu şi Corbu – unul alb şi unul negru.

S-au avut aşa bine, flăcăul şi Irina, pînă-n luna lui brumar. Atuncea s-au mişcat oile la iernatic – şi s-a depărtat şi Axîntel... Dar dragostea lor n-a bătut-o bruma toamnei; tot se vedeau cîteodată.

Fata aştepta o zi bună, să se mărturisească părinților... Îi era inima îndoită, căci flăcăul era sarac şi fără părinți. Dar vremea aceea n-a venit; în cîşlegile de toamnă, cad peținori la casa dascălului, de la Alvanit. Că el a văzut fata de multe ori, că a vorbit cu dînsa şi i-a plăcut fata, ş-acuma s-a gîndit s-o ceară... Cînd a auzit Calistrat Dascălul de una ca asta, a sărit în sus de bucurie, pe urmă s-a aşezat pe laiță şi şi-a mîngîiat mustățile lungi. A bătut palma cu peținorii ş-a zis aşa: Bine, primim. Facem nuntă!... Ş-a început să numere pe degete zestrea. Iar fata a ieşit din casă, a năvălit într-un colț de şură, ş-a prins a se boci.

Apoi Gheorghe Alvanit – dintr-o dată se aprinsese după fată; ş-acu era tare grăbit. Îi da boierul pămînt şi vite în dar;

aşa noroc mai rar, pentru o fată de gospodar... Dar fata plîngea şi slăbea, ş-a plîns şi a slăbit pînă ce-au băgat de samă bătrînii. S-au întors spre dînsa cu sprîncenele încruntate:

— Ce-i, fată hăi? Plîngi pentru aşa noroc, care altă fată nu l-a mai avut pe lume?

— Of! maică şi tată, plîng că mă daţi străinului.

Bătrînii s-au uitat unul la altul cu mirare. Apoi dascălul a răcnit:

— Cum străin, bre, că-i de-o lege cu noi!

— Fie-ţi milă, mamă, fie-ţi milă, tată! a strigat fata. Nu mă osîndiţi. Mie mi-i drag un flăcău de-ai noştri!

Baba s-a oţărît; dascălul a ridicat mîna ş-a plesnit peste gură pe fată. S-a prăvălit Irina pe laiţă cu obrazul plin de sînge şi de lacrimi. Şi bătrînul a început a sudui şi a urla:

— Eu sînt stăpînul tău! Ai să faci cum spun eu. Mai bine înţelegem noi care-i norocul tău!

— Aha! a ţipat baba. Aceste erau plimbările tale în prundul bălţii... Umblai după ticăloşii. Ai să primeşti norocul, ori intri în pămînt!

Au bătut-o bătrînii cum se cuvenea, şi i-au hotărît să tacă şi să ia pe vechil!

Dar a doua zi plîngea fata iar, şi-i creşteau ochii în cearcăn vînăt; şi Calistrat Dascălul iar a prins a urla la dînsa.

— Tată! gemea fata, zdrobeşte-mă! Mie mi-i drag un flăcău de-ai noştri...

Aşa azi, aşa mîni. Cine-i flăcăul acela, fata n-a spus. Au bătut-o azi, au bătut-o mîni. Ea a tăcut, s-a întunecat la faţă şi s-a împietrit inima într-însa.

Pe urmă a venit vremea de s-au dus şi la biserică, cu nînaşi şi cu nuntă mare. Acolo slujea popa, şi fetei îi curgeau lacrimi pe obraji. Au purces cum se purcede, cu alai, cu pistoale – toată lumea se veselea, numai fetei îi curgeau lacrimi pe obraji. Pe urmă, nu i-au mai curs... Sta şi se uita numa-ntr-un loc.

Ş-aşa a venit primavara, şi Irina era nevasta Alvanitului, ş-o fericeau toate muierile satului. Iar dacă a venit primavara, s-au apropiat şi oile boiereşti de Moldova, aşa pe după Sfîntul Gheorghe. Şi într-un amurg, dintre dealurile de dincolo de apă, deodată a prins a curge pe vale cîntarea ştiută a buciumului... Ş-odată cu dînsa veneau şi miresme de livezi înflorite pînă la casa vechilului, şi Irina a ieşit din casă, a ieşit din ogradă, şi s-a lăsat spre zăvoi, şi numai îi ardeau ochii. Ş-a stat după aceea buciumul, şi s-a lăsat de pe culme spre apă Axîntel, prin bura amurgului, cu cei doi cîni după dînsul.

Acu multe ş-or fi spus ei, şi mult va fi plîns muierea vechilului. Dar pe urmă i s-a ogoit plînsul, şi vremurile din cealaltă vară iar s-au întors pentru dînsa. Cînd intra pe furiş, în sat, flăcăul, cînd se furişa în zăvoiul Moldovei Irina...

Într-o vreme, despre toate acestea, a ajuns veste şi la barbat. Şi-ntăi ş-a cercetat el nevasta, zbîrlindu-se:

— Am auzit, femeie, că nu-mi eşti cu credință... Mi-au spus unii şi alții...

Ea nu zîmbise către barbatul ei niciodată. S-a uitat la dînsul întunecată; nu i-a răspuns.

— Muiere! grăieşte el iar, răspunde dacă-i adevărat ori nu...

Ea nu i-a răspuns nici a doua oară. El a mugit de mînie şi a tăcut.

Şi într-o sară era lună în zăvoi; şi ibovnicii şedeau pe iarbă subt o răchită veche... Acu nu mai este răchita aceea. Cum stau ei, deodată aud paşi de oameni, aproape, paşi grăbiți, şi glas de mînie.

— Acesta-i Alvanitul... a zis încet Irina.

S-au ridicat de la locul lor; Axîntel a luat pe nevastă în brațe, a intrat în apă ş-a pornit să treacă la cela mal, cu cei doi cîni după dînşii. El privea înainte, se grăbea. Irina privea înapoi. A zis într-o vreme:

— Axîntel dragă, ne-au simțit; văd zăvoiul frămîntîndu-se...

El a pornit mai repede, dar apa mai tare vuia. A grăit iar Irina:

— Au să ne ajungă, dragă Axîntel...

Şi cînd să ajungă aproape de cela mal, a dat năvală în apă şi Gheorghe Alvanit, cu doi argaţi după dînsul. A răcnit cu străşnicie; şi din spatele ciobanului nevasta a grăit, cu cutremur:

— Şi-a luat, dragă, hamgerul cel vechi şi are să mă omoare...

În scurt barbatul i-a ajuns. Argaţii au tăbărît asupra flăcăului şi l-au doborît la pămînt, iar barbatul s-a înţepenit înaintea Irinei gemînd de mînie:

— Muiere ticăloasă! Ce-ai făcut, muiere ticăloasă! Te-a ajuns ceasul pieirii!

Ea l-a privit fără să clipească, şi-i erau ochii cerniţi şi ardeau ca două văpăi. Şi atîta a zis:

— Nu mi-ai fost drag... Iar pentru dragostea mea pot să mor!

Atunci a izbit-o Alvanitul între sîni, cu hamgerul; şi ea s-a cumpănit ş-a căzut pe o coastă, în sînge. Iar Axîntel flăcăul s-a cutremurat şi a strigat. Au dat năvală deodată cînii, au sărit în grumajii argaţilor. Şi el a zvîcnit în picioare şi s-a prăpăstuit asupra vechilului. I-a smuncit hamgerul, l-a fulgerat şi i-a crăpat capul... S-a întors spre argaţi, cu cînii, i-a alungat, i-a bătut cu latul fierului, apoi i-a scăpat în apa Moldovei...

Cînd s-a întors, a prăvălit cu piciorul pe Alvanit în şuvoi. Pe urmă s-a plecat spre Irina; i-a sărutat ochii închişi şi gura răcită de moarte. Ş-a urcat-o, lăcrămînd, pe movilă; şi cu hamgerul acela a scurmat groapă adîncă ş-a întins-o în fundul groapei pe Irina pentru odihna cea de veci.

Asta-i povestea mormîntului, măi flăcăi.

Bădiţa Mihalache tăcu şi rămase neclintit la locul lui. Iar la răsărit ieşi şfert de lună în neguri, cu luciri din altă lume. Şi vîntul uşor al miezului nopţii începu a ofta prin sălcii;

îndată ajunse cu el pînă la noi şi fiorul valurilor Moldovei.

Mult a trecut de-atunci, dar îmi aduc bine aminte că l-am întrebat pe bădița Mihalache:

— Cum a fost moartea şi îngroparea, ți-or fi spus argații aceia, bădiță...

El nu m-a auzit. S-a sculat de la foc, posomorît, a intrat în luncă, şi l-am auzit vorbind domol cu caii în tufişuri. Am auzit sunînd piedicile de fier. Apoi bădița Mihalache a trecut călare pe la vatra sfatului. A zis:

— Noapte bună, măi flăcăi...

L-am văzut o vreme prin lumina luncii; a urcat pe lîngă movila mormîntului, încet, pe urmă l-am pierdut din ochi.

Toți tovarăşii mei s-au strîns pe lîngă foc, şi-au tras sumanele peste cap. Eu am rămas neclintit. Lumina nopții creştea; vîntul mîna negurile apei şi movila parcă se depărta... Pe dinaintea ochilor parcă-mi trecea flăcăul de altădată; parcă se oprea înainte-mi bădița Mihalache, tăcut şi trist; într-un tîrziu, cu oftările vîntului, mi s-a părut că vine pînă la mine plîngere de bucium: cîntecul amintirii.

Cîntarea tremura sfîşietoare, ca într-un pustiu de moarte, şi parcă se oprea în stîlp de neguri, adunate la mormîntul cel vechi, lîngă apă.

Cîntecul amintirii, 1909

Hoțul

Boierul Costea Forăscu, îngrămădit şi încovoiat în mantaua-i groasă, pătruns de apă, de frig şi plictiseală, îşi opri calul la casa chihaiei[37].

Dincolo de poartă, în fund, în tindă, pîlpîia focul pe vatră cu sclipiri vesele de rîs.

— Gavrile! strigă boierul scurt, cu mînie.

Un om nalt, spătos, cărunt, cu plete revărsate pe umeri, ieşi îndată, plecîndu-şi grumazul, ca să nu se păleascâ cu capul de pragul de sus.

— Poronciți, cucoane!

Cu coada harapnicului, stăpînul îşi dădu la o parte gluga care-i acoperea capul, şi ochii luciră încruntați pe obrazul smead.

— Ia-ți puşca şi vină după mine! grăi el cu hotărîre.

Chihaia se întoarse grabnic, intră în tindă, dădu cu brațul la o parte pe cineva care i se pusese în cale, şi căută prin unghere torba, cornul, puşca şi baltagul. Trase pe mînici repede sumanul, îşi îndesă în cap o căciulă veche şi ieşi în ogradă făcînd paşi mari şi lunecînd cu opincile prin hleiul desfundat. Capauca[38] Moța, lîngă cotlonul ei din colțul casei, începu să se zbată în lanț şi să schiaune cu jale. Gavril se opri, în cumpănă, cu capu-ntors spre ea:

— Las-o acasă! zise stăpînul.

Omul îşi strînse sumanul la piept şi ieşi în drum cu baltagul şi cu puşca.

— Ce este, cucoane Coste?

— Mă-ntrebi ce este? izbucni îndîrjit boierul şi îşi acoperi obrazul cu gluga. Tu ştii să te hodineşti la foc; haidăii ceilalți, iar nu fac nimica – şi trebuie să mă vestească străinii că intră hoți în pădure. Ba pot să-i văd şi eu ziua-n amiaza mare, cum mă pradă. Acu o jumătate de ceas am văzut eu, cu ochii mei, pe-un muşteriu...

— Cum se poate, cucoane? Unde-i? Doar de-a fi intrat după ce-am făcut eu *ispecția!*

Stăpînul începu să rîdă amărît:

— Ia slăbeşte-mă... N-ai mai ieşit tu pe vremea asta în pădure cum nu-s eu popă... Las' că vă ştiu!

— Da' unde se află, cucoane, am ieşit, cum să nu ies?... Am cercetat, am dat glas din corn pădurarilor, mi-au răspuns... Nu era nimica... Linişte, pace... Numai de sus ploua... De trei zile plouă. Cum să intre în codru pe aşa vreme?

Boierul pufni mînios. Chihaia Gavril mai încercă domol, două vorbe:

— Poate-acu să fi intrat... pe furiş... mai ştii?...

— Da' cum? izbucni Costea. Vrei să treacă pe lîngă casa ta?...

Chihaia tăcu. Stăpînul îşi îndemna eu pintenii calul, care-şi înfunda copitele adînc în noroiul drumeagului. Chihaia se ferea de bălțoage, se strecura printre tufe, pe lîngă trunchiuri de copaci, se încovoia, luneca, se depărta şi se apropia de cal. Aşa merseră multă vreme fără să vorbească.

Prin pădure treceau adieri ca oftări de ființi chinuite, nevăzute. O bură rece, o cernere de pulbere fină şi umedă umplea aerul şi dădea zilei o coloare cenuşie. Chihaia se ținea grăbit după cal, lunecînd, sprijinindu-se în baltag, scuturînd în mersul lui buchetele de ferigi, făcînd să ploaie tufişurile înalte de fagi cu broboane mari peste pletele lui cărunte. Chihaia se gîndea nemulțămit: Ciocoiu-i mînios şi trebuie să-i fac voile... Aşa – mai bine să se facă el păzitor pe pădure şi eu să mă fac boier...

— Ce-ți vine a rîde? întrebă deodată Costea, cu capu-ntors spre chihaie.

Gavril dădu din cap.

— Dă, mă gîndesc şi eu că dacă punem mîna pe-acela, cine-a fi, n-are să-i fie moale...

Boieru ista-i mare şpion... gîndi apoi sluga... Hm!... Şi-i

mînios Dunăre...

— Unde-a fi fiind, cucoane, hoțul? A fi fiind chiar în tăietura cea nouă...

— Pe-acolo l-am zărit intrînd...

— Atuncea să-i ieşim înainte pe cararea asta...

Apucară de-a dreptul printre tufe, şi rămurelele începură să-i bată c-o ploaie deasă.. Din vreme în vreme boierul mormăia cu mînie. Gavril mergea înainte, deschizînd drumul. Şi deodată dădură-n tăietură – şi, oprindu-se, deodată auziră glas de om.

— Auzi? gemu cu glas înăbuşit Costea, înălțînd un deget.

Se auzea îndemn stăpînit de glas silnic, din gîtlej. Scurt, Gavril se lăsă prin pădure ca să iasă înaintea hoțului la vale, iar boierul îşi repezi calul de-a dreptul năprasnic; şi omul, hoțul, îndemna încă în sumanu-i roşcat la jugul boilor nemişcați, pînă la genunchi în băltoagă – cînd boierul îl ajunse şi-l luă în pieptul calului.

— Vii la furat, păgînule? Da' ce, intri-n pădurea tătîni-tu?

Omul întoarse un obraz pămîntiu, c-o barbă rară, cu doi ochi rotunzi şi spăimîntați. Strigă răguşit:

— Cucoane Coste! Nu mă mai zdrobi şi dumneata!

Dar boierul întoarse calul şi izbi pe om spre roatele carului şi spre lobdele încărcate. Dădu de două ori cu harapnicul, apoi se feri o clipă, se dădu alături şi-l păli cu boamba de plumb din capătul mănunchiului. Omul căzu peste roată.

— De-acu-s gata! gemu el scurt, cu spaimă. Cu mînile prinse de schițe, îngenunche în noroi, şi-o undă de sînge i se sui pe buzele palide. Chiar atunci şi chihaia se repezi din tufe. Strigă gros:

— Ce-i, măi hoțomanule?... Apoi se opri lîngă car, uimit:

— Tu erai, mă Ile? — Ce este? — Cucoane, aista-i Ile Covataru... Da' ce are?

— Nu vezi ce are? strigă stăpînul. Văd că a îngenunchiat şi dă ochii peste cap...

Amîndoi se uitau la om. Clipea din ochi şi obrazul i se

încrețea dintr-o durere grea din trup parcă-i ieşeau picăturile de sînge şi vorbele:

— Am îndrăznit şi eu...

Pe urmă îşi încleştă dinții şi se lăsă în apa drumului.

Boierul sta neclintit pe cal. Nu ştia ce hotărîre să ia. Nu ştia ce să creadă. Chihaia Gavril aştepta şi-şi purta ochii într-una de la stăpîn la căzut. Apoi se hotărî şi se îndreptă spre boier:

— Cucoane, eu zic să-l iau şi să-l duc pînă la bordeiul meu... Cum să-l lăsăm aici?... Are el ceva...

— Bine, ia-l şi du-l... rosti cu jumătate de glas stăpînul.

Chihaia îşi rezemă la o parte puşca şi baltagul şi începu să descarce repede carul, azvîrlind lobdele la marginea drumului. De deasupra ploua încet, mocnit, şi văzduhul plumburiu apăsa parcă asupra lumii o mîhnire sfîşietoare. Ile Covataru gemea încet, în noroi, lîngă car, sprijinit într-un cot.

După ce isprăvi, Gavril apucă pe român de subsuori şi-l aburcă încet în car. Apoi îndemnă scurt boii:

— Hai!

Boii porumbi se opintiră şi scoaseră cu greutate carul din hlei.

— Cucoane! zise Gavril cu tărie; dumneata apucă de-a dreptul pe unde am venit noi... Eu fac pe drum – şi am oleacă de înconjur...

Carul porni cu boii blînzi, şi cu omul toropit, prin fumul burniței. Boierul, tăcut, îşi întoarse calul şi apucă prin pădure, prin răceala pătrunzătoare, prin oftările domoale ale adîncului. Mergea în pas, gînditor şi-şi simțea mădularele amorțite. Ş-avea şi-n el ca o nemulțămire nedesluşită. Şi parcă şi de el însuşi şi de roibul care-l purta de jumătate de zi, ud şi flămînd, îi era milă. Poate s-ar fi bucurat de focul din vatra chihaiei – dacă n-ar fi avut a veni cel îngenunchiat. Ce are omul cela? se gîndea boierul. Nu l-am pălit aşa de rău... Trebuie să aibă de mai nainte ceva... Şi mergea la pas prin pădurea plină de apă...

De două ori greşi drumul şi trebui să se întoarcă înapoi. Acu iar începea să se mînie. Dar cînd ajunse într-un tîrziu la casa chihaiei, îndîrjirea-i căzu: carul sta gol în mijlocul ogrăzii şi boii mestecau oleacă de iarbă la adăpost, subt un şopron.

Întră în tindă. Îndată simți blîndeța focului. Dar lîngă vatră, jos, sta, slab şi sfîrşit, plin de noroi, hoțul de lemne.

— L-am adus... zise încet, c-o privire ciudată, chihaia Gavril. Tare-i slab... A mai avut el un val... S-a opintit azi tare greu pe lîngă boi... Poftiți, cucoane, în casa asta mare...

Boierul intră în odaia mai curată. Din umbră ieşi deodată nevasta lui Gavril, nedesluşită, apucă mîna stăpînului şi o sărută. Apoi se dădu la o parte, cu brațele încrucişate pe piept.

— Da' băieții unde ți-s?

— Îs la treabă, cucoane, zise Gavril. Îs stoleri[39].

Umbra odăii era rece şi mohorîtă. Boierul simțea în nări un miros ascuțit de aer închis, de pulbere şi de rachiu. Îşi lepădă mantaua grea şi trecu în tindă, spre focul din vatră.

— Te pătrunde la ciolan umezeala... zise el frecîndu-şi mînile şi întinzîndu-le spre flăcări.

— Dă, aşa-i pe ploaie... vorbi chihaia privind în pămînt. Apoi adăogi îndată: Am tăiat o găină... s-o facă nevasta c-oleacă de borş...

Boierul Costea simți într-o clipă foamea încălzindu-i coşul şi gura i se uncropi. Apoi îşi plecă ochii. Lîngă laturea cealaltă a vetrei, omul bolnav deschise ochii mari, sălbatici, tulburi. Gemu deodată fioros:

— Bade Gavrile... bade Gavrile...

— Ce vrei? întrebă blînd, apropiindu-se, chihaia...

— Bade Gavrile, să-mi dai o lumînare...

Stăpînul simți o înfiorare: omul îşi aştepta ceasul morții! Şi dintr-o dată o simțire neobişnuită îşi făcu loc în sufletul lui: o adiere de milă pentru cel ce se stingea. Şi cuvinte parcă i se ridicau în întrebări. Chihaia aduse o lumînărică de ceară. Boierul îl privea cum se mişcă, solemn, nepăsător parcă, c-o

încreţitură în frunte, deasupra nasului, pe cînd în el se iezea neliniştea.

Omul primi lumînarea şi o puse alăturea, pe pămînt Apoi se întinse drept, pe spate.

Deodată boierul vorbi:

— Bine, omule, dar ce-ai avut?

— L-au pălit cu ciomagul nişte oameni... mi-a spus... rosti chihaia. S-au luat de la nişte pămînt... L-au bătut în spate şi-n piept... Coşul lui e numai vînătăi...

Boierul îşi aduse privirea iar spre bolnav; îi întîlni ochiul mare, dureros, şi dintr-o dată îşi aminti de lovitura boambei de plumb. Îşi întoarse capul. Întrebă încet, stînjenit:

— Da' el de unde-i? Şi ce face?

Omul deodată începu să geamă, apoi întinse mînile, parcă se apăra de ceva: două mîni negre, arse, uscate, noduroase ca nişte vreascuri, două mîni de rob al pămîntului.

— E muncitor... zise încet chihaia.

— Îs un biet om muncitor... gemu bolnavul deschizînd ochii cu albul mărit. M-au farmat nişte români... Şi mi-a murit un copil, şi n-aveam cu ce-l îngropa... ş-am vrut să duc la tîrg un car de lemne.

Începu să tuşească... Îşi şterse domol cu mînica, de pe buze, sîngele năvalnic. Şi deodată avu o privire stranie, fixă spre boier.

— Acu ce să fac? zise el cu glas schimbat, jos, adînc. Acu eu zic aşa: mă-nsor...

Tăcu, privind stăruitor spre boier. Începu iar, aiurit:

— Acu zic: Hai, măi nevastă, la cîmp, la Cioara. Acolo muncim o vară-ntreagă şi dormim sub căruţă... cu cînele legat lîngă noi...

În casă era tăcere. Chihaia se aşezase pe un scăunaş într-un colţ. Boierul asculta încremenit pe scaunul lui, în bătaia focului cu tresăriri şi bîzîiri încete.

— Da' eu ce fac? zise deodată hoţul de lemne... Eu zic una, boierul zice alta... Cucoane! şopti el cu durere, cucoane! Am

asudat ani de zile pe lanurile dumitale; dă-mi v-o două parale să-mi cumpăr păpuşoi pe iarnă... Acu eu zic altfel: mă duc să-mi vînd boii că n-am ce le da de mîncare...

Răstimp de tăcere. Şi pe urmă alt glas, o plîngere adîncă, o rugare chinuită, de departe:

— Oameni buni! Nu mă zdrobiți! Nu mă zdrobiți! Nu mă omorîți, măi fraților...

O înfiorare se strecură parcă prin umbra cenuşie. Omul începu a geme, închise ochii apoi tăcu.

Într-un tîrziu, şopti lin:

— Bade Gavrile, dă-mi lumina...

Din casa cea mare se auzi înecat în lacrimi plînsul tremurat al nevestei pădurarului. Gavril aprinse lumînărica de ceară; bolnavul o cuprinse strîns cu mîna dreaptă, apoi şopti foarte încet:

— De-acu rămîne femeia... Cine plînge? Să-i duci boii şi carul...

— Bine...

Omul avu o zguduire, apoi rămase cu ochii ațintiți în sus, în bagdadie. Obrazul pămîntiu, ochii trişti, i se cufundară ca într-o fumegare: ziua se întuneca încet-încet.

— Iertați-mă... şopti el şi oftă o dată adînc. De lîngă foc, palid, boierul avu o întrebare înceată, tulburată:

— Ce-i de făcut?

Lumina din mîna întinsă se plecă spre pămînt, căzu şi se stinse. Nimeni nu răspunse. Omul, în umbra dureroasă, tăcu pentru totdeauna.

Cîntecul amintirii, 1909

CEASUL AL DOILEA

Gheorghe Mutu se gîndi să iasă în dimineața de Florii cu calu-n luncă. Îşi închipuia el că degeaba iese, dar ce să facă? Parcă dacă l-ar fi ținut acasă, era mai bine? N-avea în tot țarcul un fir de pai, de leac. Luă pe Suru de căpăstru şi ieşi pe ulițile satului.

La crîşma lui Axinte, aproape de biserică, se opri. Lăsă pe Suru la uşa gîrliciului şi el intră şi bău aşa mai mult într-un năcaz, pe inima goală, două pahare de rachiu. Cînd s-a întors, calul şi-a ridicat capul, s-a uitat la el cu ochi blînzi şi a început a rîncheza încetinel. Lui Gheorghe Mutu, tot mai mult de năcaz, i-a venit a rîde.

— Ce-i, măi Surule? strigă el cu puțină mînie. Vrei fîn? Nu-i, măi băiete, nu-i! Eu un pahar de rachiu am de unde scoate, da' fîn nu-i, măi, nu-i de loc!

Apoi îl apucă pe Suru de căpăstru şi-l smunci trăgîndu-l după el.

— Hai! îi roade şi tu spinii luncii...

Se lăsă la vale; ajunse 1a gîrla Hulubului. Acolo se opri şi privi de ceea parte. O pînză subțirică de apă amorțită de frigul nopții se întindea cît bătea ochiul în lunca desfrunzită. Zarea avea ceva trist; o streşină de cer verzui se înclina spre ape revărsate, în depărtări.

— Degeaba mai venim noi aici!... şopti Mutu c-un fel de rînjet. Iarna asta nu se sfîrşeşte cu una cu două. Nu mai dă colțul ierbii cît hăul! Parcă n-a mai fost primăvară de cînd lumea.

Se întoarse spre Suru şi-l privi crunt, ca şi cum calul ar fi fost vinovat de toate acestea.

— Dacă-l vindeam an-vară, mormăi Gheorghe, aş fi luat bune parale pe el. Ori, macar dacă-l vindeam către toamnă... Da' acu ce pot face? Doar pielea să i-o vînd...

Stătu o clipă privind țintă în pămînt, apoi se îndreptă din

şale şi desfăcu căpăstrul din capul Surului. Plecîndu-se, îi împiedică picioarele. Îi dădu apoi doi pumni peste şale:

— Hi! roade şi tu ce-i putea...

Calul făcu două copce, săltîndu-şi cu greutate de două ori, scurt, picioarele de dinainte; apoi rămase neclintit în marginea mlaştinii înghețate. Un soare bolnav se ridica din răsărit şi lumina satul împrăştiat pe costişă, în urmă. Crucea bisericii de lîngă curtea boierească lucea neclintită.

Gheorghe voia să-şi facă întoarsă calea spre sat; dar glasuri proaspete sunau în preajma luncii. Ici-colo se arătau oameni cu cîte-o vită slabă; ei se opreau pe malul pîrăului, unele din vite se opreau şi ele, altele treceau în mlaştină, altele, ca umbre triste, intrau între copacii luncii şi încremeneau acolo.

— Apoi dintru începutul postului mare încă, e ros mugurul luncii... zise Gheorghe Mutu şi începu a rîde cu răutate, privind pieziş spre oamenii care se adunau grămadă. Înainte de a se îndrepta şi el spre ei, se gîndi să-şi facă o țigară. Scoase punga cu iarba rău-mirositoare, răsuci țigara groasă, scăpără şi aprinse o viță de iască. Se îndreptă spre oameni. De departe-i auzea cum vorbesc despre năcazurile din iarna care stăruia încă şi-n lumina primăverii. Începu şi el a clătina din cap. – Hm! Despre ce puteau vorbi? Era atîta jale ş-atîta prăpăd în sat dinspre partea vitelor – încît la toți le venea ca o nebunealã...

Aşa vreme – cugeta Gheorghe Mutu – n-au apucat nici bătrînii, după cîte spun ei şi-şi aduc aminte.

Anul trecut, primăvara deodată a început cu secetă. Rău şi rău. Nu puteau oamenii ara, pămîntul era tare ca fierul. Şi-n puținul pe care l-au dezbătut şi l-au semănat, parcă a ieşit ceva acătării? Păpuşoiul a îmbătrînit de-o palmă şi a scos spic. Dintre celelalte holde iar nu s-a ales mare lucru. Numai grîul boierului a ieşit bunişor. Dar cînd nu mai trebuia nimănui ploaie, ori cînd ploaia nu mai putea folosi nimic, deodată a deschis Dumnezeu zăgazurile cerului. Ş-a plouat, a

plouat săptămîni fără oprire, în toată luna iulie. La rîndu-i şi boierul se trăgea de cap şi de barbă, căci ploaia mocnită pătrunsese prin girezi. Grîul s-a înnegrit; pe urmă pe girezi au început să se ivească, ca o perie, colţii palizi ai semînţei. Pagubă mare. Apoi au crescut buruienile şi mohorul înecînd ce mai rămăsese pe ogoarele gospodarilor. Acuma o nădejde îşi mai făcea loc în inimile tuturor. După atîtea ploi, s-a face măcar iarba, ca să fie iernatic pentru vite. Într-adevăr, în august au înflorit cîmpurile mîndru; şi cătră sfîrşitul lui septemvrie au intrat oamenii cu coasa în fînaţuri. Dar cînd să zică Doamne-ajută, au pornit ploi putrede de toamnă. O parte din iarbă a rămas necosită, cealaltă în brazdă. Şi încă ş-acuma tot mai nădăjduiau bieţii oameni într-o toamnă bună... Însă c-o săptămînă înainte de Sfînta Paraschiva, a căzut cel dintăi îngheţ şi s-a aşternut omăt pe florile tîrzii ale cîmpului. Şi de-atunci, s-a sfîrşit! Iarna nu s-a mai luat. Omăt şi geruri au ţinut-o o întinsoare, fără slăbire.

A fost ca o groază. Lumea din toate părţile a prins a striga: Aman! Vitele! Ce-au să facă vitele! Iarnă cumplită, fără nutreţ! Au alergat la boieri, au cerut paie de grîu, au desfăcut girezile vechi – şi dintr-o dată s-a suit preţul paielor de grîu la 60 şi la 80 de lei stînjenul. Bătrînii îşi făceau cruce. Doamne fereşte! Aista-i sfîrşitul lumii, oameni buni! În alţi ani paiul de grîu 6 lei şi 8 lei stînjenul, ş-acu s-ajungă aşa de scump, mai scump decît pînea omului!

Şi geruri năprasnice. În adăposturile lor şubrede, vitele îşi rodeau aşternutul.

Gheorghe intră în adunarea oamenilor, după ce dădu la toţi deodată, foarte serios, – bună-dimineaţa... Apoi îşi aşează capătul băţului lustruit sub cotul drept şi se lăsă în sprijinul acesta.

— Ţi-ai adus şi tu calul, măi Gheorghe? îl întrebă un bătrîn.

— L-am adus, moş Gavrile... răspunse încet Gheorghe, şi-şi încreţi buzele cu dezgust. Dar parcă are ce apuca?

— Nu-i, bre omule, nu-i... oftă bătrînul clătinînd din cap. Asta vorbeam noi aici... De cînd sînt eu, aşa sărăcie n-am apucat, şi doar am însemnat şi eu la răbuş vreo optzeci şi mai bine de ai...

Oamenii din jur îşi clătinară şi ei căciulile grele de oaie şi se priviră o clipă cu întristare, parcă s-ar fi aflat între ei, la pămînt, un frate căzut de moarte cumplită.

— Iaca, astă-noapte a picat şi celalalt bou al lui Ion Maftei... zise bătrînul. Cu aista, se fac patruzeci şi trei de vite căzute în satul nostru... Nu mai vorbesc de cele tăiete. Acelea se cheamă că le-am mîncat... şi mult, puțin, tot au mai scos oamenii ceva de pe ele.

— Doamne, moş Gavrile, vorbi Mutu, stăteam eu mai înainte şi mă gîndeam. Mă uitam la cal şi ziceam în mine: Oare de ce să se mai pedepsească o biată vită? Că de murit tot are să moară. Nu-i nimic; altădată, pe vremea asta, tot vedeai oleacă de colț de iarbă; acu nu-i nimic, iar mugurul luncii e ros încă de la începutul postului mare. Decît să văd vita murind de foame, mai bine-i pun cuțitul la beregată, şi capătul!

În glasul lui Gheorghe Mutu tremura ca un fel de mînie şi ochii lui negri scînteiau întunecoşi.

— E pacat, măi băiete, să dai aşa moarte unei făpturi a lui Dumnezeu... grăi moşneagul Gavril. Încaltea o vită albă foloseşte ca hrană omului – dar calul dacă-l omori, vin şi-l farmă lupii...

— Da' de ce să trăiască, moşule? De ce să trăiască? răspunse întărîtat Gavril. Îl dă vîntul jos. Cînd îl văd aşa, mi se face negru în fața ochilor!

Răstimp de tăcere. Bătrînul Gavril zise cu blîndeță:

— Măi băieți, am apucat holeră, şi ciumă, şi foamete; ne-a dat Dumnezeu şi asta, tot aşa de ră ca toate... Să nu credeți că pentru bunătatea noastră ne-a fost dată!

Oamenii tăcură, cu capetele plecate. Unii scormoneau pămîntul amorțit cu capetele bețelor. Pe urmă moş Gavril îşi

mîngîie barba căruntă şi-şi aduse aminte de-o întîmplare de la tîrg.

Doamne, oameni buni, grăi el cu voce potolită; acu de boier ca de boier, nu mai zic nimic, se cheamă că nu-i de-a noştri; da' creştin ca noi, moldovan ca noi – să vedeți la ce-ajunge pe o vreme de crîşcare ca asta. Eram, oameni buni, la tîrg, duminica trecută, şi văd un om c-un car de fîn, înconjurat de-o droaie de români şi de negustori... Ce să zic? Carul bine încărcat, fînul frumos... M-apropii eu, ascult. Întreabă unul: – Cît cei pe fînul ista, bade? Omul nici nu s-a întors. A zis scurt: – O sută cincizeci de franci! Cînd am auzit, mi-a venit amețeală. Cei care erau acolo, s-au uitat unii la alții. Zice unul: – Măi creştine, nu-i pacat de Dumnezeu? Înțeleg să ceri optzeci de lei, înțeleg sa ceri nouăzeci... Bre! Da' o sută cincizeci de lei!... Mai bine nu mai deschide gura, că te bate Dumnezeu! Iaca, îți dau nouăzeci de lei, îți dau o sută; de la gură luăm, că ne rag vitişoarele de foame. Dă-ne carul c-o sută de lei, că ți-a fi ş-o pomană!... Da' românu păgîn! Nu! O sută cincizeci de lei să-mi puneți în palmă şi vă dau fînul!

Hîr încolo, hîr încoace – intră omu-ntr-o crîşmă să-şi ieie un pac de tutun... Cînd se-ntoarce afară, ridică mînile în sus şi începe a urla... Unu – amărît peste samă – scoase un chibrit, hîrşti! ş-a dat foc fînului... A fost o harmalaie ş-o poznă... S-au luat de piept, s-au dus la poliție la judecător...

Eu m-am uitat cu jale cum a ars un car de fîn... S-a mistuit ca o țigară, oameni buni!

— Ei, şi ce-au făcut la judecător? întrebă cu luare-aminte Mutu.

— Ce să facă, bre? Am auzit şi eu – că judecătorul aşa ar fi spus: – Cine-a mai auzit o sută cincizeci de lei pe-un car de fîn? Tu nu eşti român! Tu eşti păgîn! Băgați-l, măi, la închisoare!

— Cine-a zis aşa? întrebă un gospodar.

— Judecătorul!

— Hm! Şi l-au pus la închisoare pe cel cu fînul?

— Pe-acela.

— Ei vezi! Iaca, aşa zic şi eu că-i dreptate... zice încet Mutu cu ochii întunecați... Nouă ne mor vitele de foame – şi el o sută cincizeci de lei! Atîta am cheltuit eu cînd mi-am făcut casa. Judecătorul acela a fost om cuminte.

Şi oamenii murmurau şi păreau răcoriți şi mulțămiți de aşa hotărîre judecătorească.

— Da' să vedeți, bre oameni buni, începu repede un moşneguț mărunt, cu ochii mititei şi licăritori. Ieri, în sat la Brăteşti, am văzut un lipovan la crîşmă. Da' era bat şi răcnea: – Nu mai am cu ce hrăni calul, fraților creştini! Îmi moare calul de foame! Am luat paiele de pe casă şi i-am dat să mănînce, da' nu vrea să le-apuce şi moare de foame! Şi calul îl vedeam cu toții înaintea crîşmei: slab, i se vedeau coastele. Sta cu botu-n pămînt. — Ce să fac? zice. Ş-odată, oameni buni, scoate un cuțit din tureatcă; îl cearcă să vadă dacă-i bine ascuțit, se duce la cal, îl împinge pînă lîngă şanț, şi numai îi pune tăişul la beregată. După aceea a prins a se trage cu mînile de cap ş-a plînge: – Saracu calu meu, saracu! Decît să moară de foame, mai bine-i ridic eu viața! A intrat în crîşmă plîngînd şi s-a pus iar la băut...

— Hm! mormăi Gheorghe Mutu, şi-şi aduse aminte de hotărîrea lui. Ce să facă, a ajuns omul la greu năduh!

— Ferească Dumnezeu! grăi cu blîndeță moş Gavril, şi-şi făcu cruce.

Apoi porniră cu toții spre sat.

Dar pe Gheorghe Mutu îl munceau gînduri de amărăciune. Se uita la casele triste din juru-i în ziua aceea de Florii, la țarcurile goale, şi păşea încet spre căsuța lui: acolo boulenii nu mai erau, nici vaca nu mai era; acolo țarcul tot aşa de pustiu se deschidea în bătaia vîntului; acolo nevasta ofta şi se tînguia gîndindu-se la năcazurile şi la prăpădul iernii; şi copiii țipau acolo, în casa umplută de întuneric şi jale!

Ce să facă omul? Cum să-şi aline durerea?

O primăvară ş-o vară munceşte creştinul în arşiță, şi toamna are o mîngîiere, cînd el duce boii de funie, şi-n vîrful carului încărcat stau copiii şi nevasta... Par zările pline de aur, vîntul are un miros de flori coapte, auzi zumzetul albinelor, sfîrîie cosaşi în ierburi, şi-n toate părțile gospodarii duc poveri de holde spre casă. Iarna o duci bine – încaltea ştii că ai pentru ce te odihni.

Dar aşa – vai ş-amar, după un an de secetă si sărăcie! Toate au fost uscate, ca-ntr-un țintirim, în jurul lui; ş-acuma atîta durere răsuflă de pretutindeni în primăvara aceasta pustie, atîta jale îi umple sufletul, încît parcă-i vine să-şi facă o samă!

A intrat în casă. S-a împiedicat de un copil, şi l-a azvîrlit cu opinca-ntr-o parte. Cînd l-a auzit țipînd, a început să urle şi dînsul. Nevasta a prins a murmura într-un colț, cu tulpanul tras peste gură. — Hai-hai! a strigat omul. Pe urmă s-a răzgîndit: de ce s-o mai plesnesc şi s-o mai ghiontesc? Am plesnit-o ş-am ghiontit-o destul. I-i lehamite şi ei de viață!

Şi l-a cuprins aşa o milă şi de copii, şi de nevastă, şi de sine-însuşi. Şi-a lăsat capu-n palme, şi-a pus coatele pe genunchi, şi-a înfipt degetele în păr şi a gemut cu nespus amar:

— Of! Doamne Dumnezeule!

Pleoapele i s-au înfierbîntat de lacrimi. În casă, în juru-i, s-a făcut tăcere, parcă s-a făcut şi întuneric. Şi-n amorțirea care-l cuprinsese, Gheorghe Mutu a început a se gîndi la toate durerile lui din urmă – din tinereță pînă în anul acela – s-a gîndit la toată viața-i zbuciumată şi parcă vedea, gîndindu-se la asta, o țarină pustie, uscată, fără sfîrşit, prin care umbla încovoiată o ființă nelămurită, fără formă, fără nume... Parcă era un om; nu-l cunoştea, şi totuşi i se părea că-i el acela...

*

Către sară, după ce s-a simțit amărît toată ziua, a ieşit din

sat să-şi vadă singurul tovarăş, singurul rămas dintre animalele de muncă. Încă nu luase o hotărîre, dar în negura minții lui îşi făcea loc, nedesluşit, o pornire aspră: O dată să-l mai văd, pe urmă să nu-l mai ştiu chinuindu-se!

Şi tot îl cerca amintirea cu lipovanul care şi-a sfîrşit calul cu o lovitură de cuțit. — Aşa-i mai bine, murmură el, încaltea îmi iau de-o grijă... Doar al meu e; eu l-am crescut, eu l-am hrănit, ş-acu nu mai am cu ce-l ținea şi nici nu mă mai poate sluji... Încaltea să nu-l mai ştiu chinuit, şi eu să scap de-o grijă, dacă nu-i o dreptate în viața asta, dacă Dumnezeu şi-a întors fața de la noi!...

Era îndîrjit Gheorghe Mutu împotriva puterii acesteia oarbe care sfarmă fără milă tot ce-am clădit şi spulberă toate nădejdile.

Înserarea veni repede c-o tăcere nesfîrşită în cîmpiile goale. Ca un fum se întindea spre asfințit, întăi cenuşiu, uşor, pe urmă tot mai des, pînă ce se rumenea şi se deschidea într-o coloare foarte dulce în depărtatele zări unde se cufundase soarele.

Gheorghe Mutu intră în lunca pustie. Îşi găsi calul subt arcul unei sălcii înmugurite. Sta neclintit, parcă dormita; era slab, părea o umbră jalnică.

În pieptul omului tremură ceva cald. Începu să vorbească singur, dar cuvintele nu izvorau, ci parcă picurau fierbinți înlăuntrul lui.

— Măi frate, cu tine m-am dus la Stolniceni acu cinci ani îmbrăcat de nuntă. Cu tine eram cînd am chiuit ş-am bătut din pistoale... Şi ți-am dat să bei vin... Ş-am petrecut, ş-am adus pe Ileana la noi acasă... Şi pe urmă am muncit ş-au mers bine toate, ş-am făcut şi boi... Dar acu toate se duc, am prăpădit toate. Te duci şi tu...

Parcă i se înnegura mintea. Îşi pipăi cuțitul de la brîu...

— Trebuie să-i ridic viața!

Calul rîncheză deodată încetinel şi întoarse capul. Gheorghe Mutu se simți zguduit în toată ființa de o

înduioşare amară.

— Măi Surule, măi...

Atîta putu zice. Se plecă jos, căută piedica de frînghie a calului şi i-o deznodă. După aceea se ridică iar în picioare, întinse o mînă şi mîngîie calul pe bot. Grăi cu tristeță:

— Du-te, măi, în lume, eu nu te mai pot hrăni!

*

Începutul acela de primăvară a fost foarte trist pentru Gheorghe Mutu. Au dat ploi calde şi îmbielşugate, cîmpiile au început a înflori, luncile şi pădurile se clătinau pornind valuri de verdeață. Ieşeau oamenii cîrduri la arat.

Gheorghe Mutu cu greu a izbîndit să-şi semene pămîntul pe care-l avea şi să-şi îngrijească grădina mare din dosul casei. Se gîndea la vitele pierdute, de multe ori, şi grăia cu nevastă-sa, sara, lîngă focul care pîlpîia în vatra de lîngă şură. Florile trimeteau acuma miresme din toate părțile satului, ogoarele se îmbrăcau ca nişte covoare de mare preț, anul se arăta mănos, şi oamenii începeau să uite durerile trecute.

Zilele parcă se grămădeau una după alta, aducînd fiecare darul său. Sătenii nu mai găseau o clipă de hodină. Abia într-o duminică, pe înserate, mînat aşa de-o aducere-aminte, de-o pornire necunoscută dinlăuntru, Gheorghe a coborît în luncă, unde ziua sunau acuma clopote de la vitele gospodarilor. N-a întîlnit pe nimeni, drumul era singuratic. Şi pulberea răscolită de cireada de vite se potolise.

El mergea singur, şi privea pîcla trandafirie care umplea munții la asfințit.

Întră în luncă pe cărările cunoscute. — Aici sînt buni parii, dincolo nuielile... Se gîndea acuma că are nevoie de-un coşar.

Şi sub nişte sălcii vechi, cum mergea aşa încet, îşi văzu deodată calul. Era o arătare, ori era aevea? Inima începu să-i bată.

Şi-ntr-o clipă înțelese că Suru n-a părăsit lunca; a trăit: mugurul şi iarba au dat repede, primăvara a fost bogată, şi într-o lună de zile a scăpat cu zile, s-a întremat şi s-a făcut frumos şi rotund. Dar cum de n-a aflat de la oameni că vita lui rătăceşte pe imaş şi-n crîng? Oamenii toți erau învăluiți cu trebile, haidăul care păzeşte vitele nu ştia ce-i cu Suru lui; şi aşa de foame şi de lup calul a scăpat, a scăpat şi de mînă de hoț...

Inima-i bătea cu grăbire, i se împainjeneau ochii. Se apropie încet, şi-i tremura glasul:

— Măi Surule, măi băiete...

Întinse mîna şi-i mîngîie coama. Apoi îi pipăi părul luciu, simți pielea caldă. Calul răspunse nechezînd cu prietinie; privea la stăpîn cu ochi mari; îl cunoştea.

Şi-n uimirea care-l cuprinsese, Gheorghe Mutu nici nu ştia ce să mai facă. Vorbea încet singur, întreba pe cal, şi se mira că Suru n-are glas să răspundă...

Şi i se părea ciudat că nimic din crunta durere de pe vremea Floriilor nu mai rămăsese în sufletul lui; nici cît de tristă era lunca şi iarba atunci nu-şi mai aducea aminte, nici cît de slab şi de flămînd era calul. Avea aşa numai o bucurie mare, îşi descingea brîul şi făcea căpăstru tovarăşului de muncă. Un gînd îi alerga prin minte: – Ce-are să zică Ileana? Cum au să țipe de bucurie copiii! Parcă am găsit o comoară...

În nechezul calului şi-n rîsul omului răzbătea toată puterea şi bogăția primăverii şi a vieții care pune un văl de uitare peste toate şi presară flori peste durerile trecute. Dar nici calul, nici stăpînul nu înțelegeau toate acestea; unul era sătul, altul se gîndea la bielşugul clipei, şi uita năcazurile care-l pîndeau la răspîntiile viitorului.

Povestiri de sară, 1910

O MICĂ CERCETARE

Domnu primar de la noi, din Petreşti, a ieşit de un ceas de la cancelaria primăriei, împreună cu domnu notar. Înainte de a intra pe la casele dumnealor, după obicei, au poposit puțin la crîşma din mijlocul satului. Acolo este o odăiță în fund; abia te poți învîrti într-însa; dar e bună pentru ca să mai răsufle doi slujbaşi după o zi întreagă de muncă. Crîşmarul, domnul Vasile, le-a adus în două rînduri cîte o jumătate chilo – vin bun... Şi întăia oară ş-a doua oară i-a privit zîmbind cu ochii lui încrucişați, le-a pus cănița pe masă şi şi-a frecat mulțămit mînile.

Cei doi oameni vorbesc despre obişnuitele treburi ale slujbei lor. Primarele e om balan, nalt, tînăr: feciorul preotului Dumitru. A făcut trei clase de seminar, pe urmă s-a lăsat de carte. Aici de cîtăva vreme ține primăria. Grăieşte c-un glas frumos şi răsunător de psalt; dar rîsul i-i stăpînit, înăbuşit, cu buzele întinse. Parcă totdeauna cînd rîde, domnul primar Răuț îşi aduce aminte că are lipsă dinții dinainte, din partea de sus... De aceea, printr-o mişcare furişată, îşi duce şi o mînă la gură cînd rîde.

Domnul Matei Pintilescu, notarul, e om vechi. Are o caligrafie rotundă şi mare, frumoasă cum nu cred să aibă vreun notar din țara românească. Ca un O uriaş, foarte rotund, tras de mîna-i dibace, se dezvăluie şi obrazul său roş ca gotca. Pe acest obraz stau neclintiți, ca nişte ochi fioroşi, ochelarii albaştri rotunzi şi mari, care-i umplu găvanurile de sub frunte. Încolo veşnica stare pe loc, de-atîția ani de zile pe un scaun, la o masă, parcă i-a îndesat şi i-a scurtat şi trupul şi picioarele.

Într-o vreme, către sfîrşitul gărăfii de al doilea, amîndoi tăcură. Afară se întunecase de-a binelea şi bătea un vînt răsunător, vînt cald, vestitor de primăvară. Lumina slabă din odăiță lucea în garafa şi în paharele goale în linioare argintii.

Pe lîngă părete se auziră paşi; cineva se puse în dreptul ferestrei, apoi un deget bătu de trei ori în geam.

— Cine să fie? zise Dumitru Răuț. Iar vreun nacaz pe la cancelarie...

— Ne-o fi chemînd pe careva la telefon... Şi ochelarii întunecoşi ai notarului se aţintiră asupra ferestrei. Nu! adăogi el îndată; e Ambrozie, îl cunosc după nasturi; îi văd sticlind... Şi răcni: Poftim pe la noi, domnule *gheneral!* Intră!

Ambrozie, şeful secției de jandarmi, om voinic, nalt cît un munte, strîns în uniforma-i albastră plină de galoane, intră zăngănindu-şi sabia. Pe obrazu-i smead înflori un zîmbet de prietinie. Dădu mîna cu părinții comunei, apoi îşi trase un scaun.

— Ştiam că vă găsesc aici, zise el repede şi vesel... Oamenii mei mă informează de orice mişcare. Întreb: Unde s-au dus? — Încolo! Mă duc la celalalt post. Încotro s-au dus? Au intrat ici!... — Gata, aici v-am găsit...

Domnul Vasile, crîşmarul, se strecură nesimțit pe uşă, ca un duh necurat şi-şi lunecă privirile spre oaspeți:

— Poate poftiți ceva...

— Stăi, domnule, stăi, grăi Ambrozie, întinzînd palma întoarsă spre crîşmar... Stăi, nu ieşi aşa ca din pămînt! Întăi am onorul să comunic domnului primar că un individ a fost vîrît de un sfert de ceas în başca primăriei... L-a dus un străjer... Cum a înserat, cum l-a văzut rătăcind fără rost prin sat. — Ce cauți, măi? (I-am dăscălit eu bine pe străjeri.) Ce cauți, măi, prin sat? — Că-i cîr, că-i mîr... — Hai la primărie!... El nu voia. L-a luat în şpangă! I-am dăscălit eu bine pe străjeri...

Vagmistrul zîmbi şi-şi pipăi repede cu vîrful degetelor mustața neagră-corb.

— Să fie vreun negustor? zise gînditor notarul. Dar ce caută el la vreme de noapte?

— Dumneata nu l-ai văzut? întrebă deodată primarele întorcîndu-se spre Ambrozie.

— Nu. Mi-a raportat străjerul. Şi trecînd pe aici, m-am gîndit să vă spun şi dumneavoastră. Mergînd spre casă, poate vă abateți pe la primărie... Nici eu nu înțeleg cine să fie... Ciobanu zice că-i îmbrăcat în straie nemțeşti.

— Care Ciobanu?

— Străjerul. Şi zice că nu voia să meargă. De grăit nu grăia, numai se punea împotrivă...

— Cine ştie! zise pe gînduri primarele. Om vedea.

— E dezertor, vorbi cu încredințare Pintilescu notarul. Întăi am crezut că să fie un negustor care trebuie să vie... Are o mică afacere pe aici... Are de scos nişte acte de la mine... Da' văd că trebuie să fie un dezertor. Nu-i negustorul.

— Dacă ar fi fost vreun jandarm la primărie, l-ar fi cercetat şi poate pîn-acum am şti... zise Ambrozie.

— Zici că-i în straie nemțeşti? întrebă notarul ridicîndu-şi ochelarii. Atunci nu-i dezertor. Credeam întăi că să fie vreun dezertor. Dar dac-ar fi dezertor ar fi îmbrăcat cu straiele de la cazarmă... Poate să fie vechilul de pe moşia Plopeni... Are de făcut nişte angajamente, de scos nişte contracte... Atuncea trebuie să mă duc şi eu... Nu spunea că mă caută pe mine?

— Ciobanu nu mi-a spus nimic de asta, răspunse Ambrozie şi făcu din ochi primarelui.

— Atuncea nu-i vechilul... Are şi el nişte afaceri cu mine... Şi notarul, gînditor, îşi aținti ochelarii spre sticla goală. Primarele se ridică de pe scaun. Crîşmarul întrebă cu duioşie:

— Vra să zică nu aduc nimica!...

Ambrozie începu a rîde:

— Domnul Pintilescu poate ar sta, da' nu-l lasă prizonierul în straie nemțeşti... Eu îs om tînăr şi m-aşteaptă nevasta... Cu regret, domnule negustor, cu regret... şi rămîn al dumitale cu toată stima!

Cu toții începură a rîde zgomotos; apoi notarul iar rămase cu sticlele albastre aținte asupra garăfii.

— Atunci poate să fie altcineva... grăi el cu îndoială... Poate are afaceri c-o hîrtie, cu ceva...

Ambrozie iar făcu cu ochiul şi primarele duse mîna la buze să-şi ascundă cei doi dinţi lipsă.

Se gătiră să plece. Primarele începu să se scotocească prin buzunarele jiletcii îndoindu-se de mijloc. Notarul făcu semn de împotrivire.

— Domnule primar, nu se poate... Am cu negustorul o vorbă... Plătesc eu, domnule Vasile...

— Foarte bine, foarte bine! răspunse crîşmarul frecîndu-şi mînile. Mai poftiţi, mă rog...

Ieşiră pe dindos. O clipă auziră zarvă de glasuri în crîşmă, o clipă primarele zări obrazul balai şi dulce-zîmbitor al crîşmăriţei; apoi uşa se închise şi-i izbi în faţă vîntul cel cald de la miazăzi. Apucară în tăcere printre căsuţele satului; steluţe de lumină izvorau din toate părţile. Ambrozie fluiera încetişor un cîntec, şi-şi zăngănea sabia. Notarul îşi punea cu nelinişte întrebări: Cine să fie? Iar primarele, nalt şi subţire, mergea cu capul plecat şi se gîndea la obrazul balai şi luminos care i se arătase o clipă. Apoi începu a cugeta la observaţia pe care i-o făcuse prefectul pentru reaua stare a drumurilor comunei... El era om care-şi făcea pe cît putea datoria, dar dacă e săracă comuna ce putea face el? Acu şi subprefectul, om vechi şi şmecher, a început a-l încolţi... Ba drumurile, ba clădirea primăriei, ba pregătirea delegaţilor pentru alegeri... Înţelege primarele ce înseamnă asta... Domnul subprefect are doi cai şi acum, la sfîrşitul iernii, e mare lipsă de nutreţ, îs aşa de rele drumurile comunei şi aşa de tare se îngrijeşte de ele domnul subprefect Georgescu pentru că, primarele, om gospodar, are cîteva stoguri de strînsură...

— Nu-i chip... se gîndeşte Răuţ primarele; stau eu împotrivă cît stau, îmi caut eu pe cît pot de dreptul meu, da' la urmă are să trebuiască să-i trimet un car de fîn... Cu cei mari nu te poţi pune!

— Ce-ai zis? îl întrebă notarul. Răuţ tresări.

— Cu cei mari nu te poţi pune, răspunse primarele.

— De asta aşa-i! întări suspinînd Pintilescu.

Ambrozie se opri deodată. Chemă cu glas poruncitor:

— Ciobanule!

Străjerul se apropie prin întuneric, cu sumanul bine strîns pe trup, încins cu o curea, şi cu puşca cu şpangă în spate.

Era un om slab, bărbos – un om care de ani de zile îşi petrecea nopțile prin şanțuri şi veghea făcînd de strajă cu plată.

— Iaca, aista l-a dus la primărie... zise Ambrozie.

— Aşa? Tu l-ai dus? întrebă grabnic notarul. Cine-i? Nu ți-a spus...

— Nu mi-a spus... răspunse străjerul cu glas trăgănat, ostenit.

— Cum aşa, măi? N-ai avut gură să-l întrebi?

— Apoi l-am întrebat, cucoane Matei!

— Şi el ce ți-a răspuns?

— El a zis că treaba lui, n-are a-mi răspunde mie.

— Nu ți-a spus că mă caută pe mine.

— Nu. E un fel de *maşinistru!*

— Cum maşinistru?

— Apoi e-mbrăcat cu nişte straie cam ponosite... Ce poate să fie? M-am uitat la el. Trebuie să fie maşinistru...

Cei trei slujbaşi începură a rîde şi porniră spre primărie. Al patrulea slujbaş rămase în întuneric tăcut, cu puşca în spate, aninată c-o bucată de sfoară. Pus să păzească pe ceilalți şi ca om al datoriei, se duse să se aşeze subt un gard, la adăpost de vînt.

În primărie notarul intră cu oarecare pornire de mînie. Dacă nu-i negustorul, dacă nu-i vechilul, atunci degeaba a mai făcut un drum şi s-a trudit!

Dacă-i un vagabond, apoi are să aibă de-a face cu el, căci notarul e om deprins să se mînie, să se zbîrlească şi să bată din picior. De ani de zile a învățat slujba asta. Primarul ascultă cum îi lămureşte Ambrozie instrucțiile date străjerilor...

— Pază ca la noi cred că nu se face nicăieri!... zice el cu zîmbire prietinească.

Notarul a poruncit vătăjelului din primărie să aducă pe arestat. L-a adus, i-a dat drumu-n odaie şi cei trei slujbaşi se uită la el curioşi. E un om care n-are nimic deosebit. Un om mijlociu la stat, în straie nemțeşti, cam ponosite. Îşi ține în mînă pălăria pleoştită, sub părul zbîrlit se rotesc doi ochi, uimiți oarecum de lumină şi de privirile ațintite asupră-le.

— Ştiam eu că nu-i negustorul, nici vechilul! zice întărîtat notarul. Ce eşti tu, măi? Eşti maşinistru?

— Nu-s nici un maşinistru! răspunse arestatul. Dar de ce m-au adus aici?,..

— Asta nu-i treaba ta! Cum te chiamă?

— Tudose Cazacu.

Vagmistrul vrea să ia el cuvîntul, dar notarul are gînduri de răzbunare. Obrazul stacojiu începe să i se mişte; asta înseamnă că încearcă să scrîşnească.

— Şi unde eşti tu, măi, maşinistru? răcneşte Pintilescu.

— Da' nu-s maşinistru, domnule! răspunde, nemulțămit, omul.

— Cum? Ce? Te-ai sdpărat? Nu te supăra aşa de rău, că mînînci trîntească!... N-ai nici o afacere pe aici, cu notarul, cu altcineva, atuncea ce cauți?

— Ba am o afacere...

— Poate ai de făcut hîrtii, acte?... întreabă mai blajin notarul.

— N-am nici un act de făcut, nici o hîrtie... .

— Atuncea eşti vagabond!... Cine te-a trimes?...

— Domnu subprefect...

Aici întrebările se opresc deodată. Pintilescu îşi coboară deodată ochii în pămînt; primarul şi Ambrozie se uită unul la altul, apoi Răuț îşi duce palma la buze.

— Cînd slujeam acu doi ani pe domnu subprefect, începu singur omul, apoi avea alte daraveri dumnealui. Mă trimetea pe la tîrg cu nişte scrisori la o cucoană...

Omul începu a rîde. Notarul, mînios, ridică capul.

— Ei şi ce-i cu asta? Obraznic să nu fii. Ce-i cu asta: acu doi ani... Ai slujit pe domnu subprefect, şi pe urmă?

— Pe urmă m-a dat afară, da' eu n-am fost vinovat...

— A, vra să zică te-a dat afară!... Notarul îşi încrucişă mînile pe piept şi se întoarse uimit spre tovarăşii lui.

— Apoi pentru o haimana ca asta am venit noi aici!?... Să-l trînteşti, domnule, la başcă, să-i iasă ochii din cap... Dumneata eşti om prea bun, domnule Ambrozie... Da' am să-i fac eu oleacă de slujbă. Auzi dumneata... vine vagabond... stă cu noi de vorbă... c-aşa, că pe dincolo... Cine ştie ce-i fi furat de la domnu subprefect, măi! Să mărturiseşti, că ce pățeşti şi morților din morminte ai să spui!...

Notarul, puțin înflăcărat de vin, înflăcărat şi de vorbă, începea să-şi iasă din sărite.

— Da' n-am furat, domnule, nimica, ce ai cu mine? Cine eşti dumneata?... Domnule jandarm, dă-mi drumul!...

— Cum? Sînt... măi, vătăjel, ia vină-ncoace!... Auzi dumneata, domnule!...

— Stăi, stăi... stăi, domnule Pintilescu... zise blajin Ambrozie, şi se îndreptă spre prizonier. Ia să-mi spui dumneata mie de unde eşti, de unde ai venit?

— Din tîrg...

— Aşa, bun. Ce cauți aici?

— Caut pe domnu primar.

— Bun. Iaca, domnu primar e aici... Şi cine te-a trimes pe dumneata?...

— Domnu subprefect...

— Cum domnu subprefect?... strigă indignat notarul. Ai spus, magarule, că te-a dat afară...

— Stăi, stăi... vorbi Ambrozie şi întoarse spre Pintilescu palma, în semn de liniştire. Ce eşti dumneata la domnu subprefect?

— Eu îl slujesc pe dumnealui.

— Aşa? Da' ai spus că te-a dat afară.

— Da. Da' acu a văzut că nu-s vinovat, a luat-o de nevastă pe cucoana ceea, ş-acu am intrat iar în slujbă...

— Care cucoană? se amestecă notarul.

— Căreia-i duceam scrisorile.

— Stăi, zise cu blîndeță Ambrozie. Bun. Vra să zică te-a trimes domnu subprefect la domnu primar.

— Da... M-a trimes c-o poruncă...

Pintilescu notarul dintr-o dată începu a zîmbi cu prietinie... Se apropie de servitor şi-l bătu pe umăr:

— Apoi bine, domnule, de ce nu spui aşa?... Ce tot umbli că eşti maşinistru şi mai nu ştiu ce?...

— Da' nu-s maşinistru, domnule... răspunse omul.

— Bine, ştiu, ştiu... Dacă eşti de la domnu subprefect, vină cu mine să-ți dau o cinste... Aşa spune, bădiță...

— Stăi, vorbi iar Ambrozie. Şi ce ai a spune domnului primar?

— Apoi m-a trimes domnu subprefect... pentru nişte fîn...

— Aşa? zise primarele zîmbind şi dînd din cap. Bine. Am primit şi arvună... da... Foarte bine...

Notarul îşi scoase batista şi şi-o trecu cu gingăşie peste mustăți, apoi intră într-o grozavă uimire:

— Auzi dumneata!... şi începu a trage după sine pe solul subprefectului... Întăi credeam că ai vreo afacere, vreo hîrtie... Dar de unde puteam eu să ştiu!... Vină, domnule, să te cinstesc...

Domnul primar rămăsese gînditor – ca un cal sătul dinaintea fînului. Fugise acum dinaintea lui şi icoana crîşmăriței. Numai Ambrozie, zîmbitor şi senin, îşi răsucea mustața şi-i făcea cu ochiul spre notar. Apoi zise cu pătrundere:

— Ai văzut cercetare? Asta se chiamă, domnule, cercetare!...

Povestiri de sară, 1910

CENUȘĂREASA

Cel mai în vîrstă dintre toți era nenea Leonte Mugur, om cu părul şi cu mustățile încărunțite. Era şi singurul holtei dintre cei de față, de aceea poate cunoştea şi mai bine femeile. „Ele m-au albit", zicea el. Poate tot fiicele Evei îi adînciseră şi-i umplu- seră de suferință ochii.

— Cîteodată e interesant, începu el după multă vorbă, să urmăreşti viața unei femei. Fireşte, cîteodată. Nu sînt toate viețile interesante. Unele trec ca o undă nesimțită şi se cufundă în veşnicie. (Nenea Leonte era şi puțin poet.) Altele însă ridică valuri tulburi şi luminoase, fierb în tumult, le privim cu uimire; trec şi ele; ne-au lăsat însă imagini în ochi, urme în suflet; au radiat în juru-le.

Pe cînd eram şi eu tînăr, am cunoscut o fată. Eram la un moş al meu, la țară. Pe acest moş al meu îl chema Teodor Visarion şi era mîndru de numele lui, de boieriile părinților şi de moşia Cîmpeni. Era mîndru şi de curțile mari, ca nişte cetăți, pline de mobile vechi şi de lucruri rare. Era mîndru chiar de holteiia lui, căci şi el a trăit holtei, ca şi mine. El îi zicea „independența" lui, cum îi zic şi eu.

Pe fata despre care vorbesc am văzut-o, o dată cu el, la o horă. Ne-am oprit cu trăsura, duminica, la rateş. Jucau acolo toți flăcăii şi toate fetele din Cîmpeni. Satul se întindea, pe-o costişă lungă, revărsat şi umilit parcă înaintea curților care se ridicau stăpînitoare pe o colină. Din satul acela umilit, din căsuțele acoperite cu stuh, ieşise la soarele primăverii atîta tinereță şi atîta găteală. Ne uitam fireşte mai mult la fete. Erau pieptănate ca nişte domnițe de demult şi unele aveau flori adevărate în păr. Salbe de arginți turceşti luceau pe sînurile multora. Cămăşile, cusute cu fir de matasă şi cu fluturi aurii.

— Sînt luxoase fetele de la noi, îmi zise moşul meu Teodor Visarion şi privea spre dănțuitoare ca un stăpînitor spre

bunurile lui.

— A! uite, uite, îmi zise el deodată în franțuzeşte; dar fata ceea de unde a ieşit? Pînă acum parcă n-am văzut-o niciodată.

În chiar clipa aceea ochii mei se opriră asupra aceleia despre care vorbea moşul meu. Teodor Visarion era un cunoscător bun; era cărunt, cum sînt şi eu acuma.

Era o fată cu ochii mari, umbriți; era mai subțirică, mai gingaşă decît toate tovarăşele ei. Stam mirat, parcă nu era fată de țăran; avea un obraz fin, o pieliță nearsă de vînturi şi de soare. Se învîrtea cu genele plecate în brațele flăcăului ei şi foile fustelor se umflau lin, apoi la întorsură se zbăteau ca un val.

— Fata asta trebuie să aibă piciorul Cenuşăresei, îmi zise iar unchiul meu, deşi poartă ciubote cu potcoave de alamă... Îşi puse ochelarii şi începu a o privi cu luare-aminte.

— Curios aş fi să văd piciorul acela într-un pantof delicat... vorbi el iar.

Unchiul meu era mişcat şi eu îi ascultam cu oarecare admirație reflecțiile.

După ce privi cîtva timp, făcu un semn din mînă unui fecior boieresc. Omul se înfățişă scurt, cu căciula în mînă.

— Ascultă, măi Alixandre, zise moşul meu cu nepăsare, vorbind puțin pe nas; n-ai putea tu să-mi spui cine-i fetița ceea de colo?

— Sărut dreapta, cuconaşule, care? Le cunosc pe toate.

— Fetița ceea subțirică; uite, ceea care s-a uitat acu spre noi.

— Aha. Apoi aceea-i Puica, cuconaşule.

— Ce puică, măi Alixandre?

— Puica, fata lui Gavril Jitaru; şede în bordei cu tatu-său, cuconaşule, în capătul de la vale al satului, lîngă moara de pe Suceava. O cunosc eu: e Puica.

— Aşa o chiamă?

— Nu, cuconaşule. O chiamă Anica, dar flăcăii aşa i-au zis,

unde se poartă ea ca o fată de boier, aşa *îndelicată.* Da' altfel vrednică, duce singură casa lui Gavril, că mă-sa de vreo cinci ani a răposat.

— Şi cum aşa, măi Alixandre, parcă n-aduce la făptură şi la obraz cu celelalte fete.

— Dă, cuconaşule, zise feciorul boieresc ridicînd din umeri; parcă pot să ştiu? Şi mie mi-i de-a mirare!

Moşu-meu dădu uşor bici cailor. Pornirăm în lungul satului, către moara de pe Suceava. Dincoace de moară, la marginea satului, drept în poarta țarinei, abia se ridica de la pămînt o căsuță veche, mai mult un bordei, cu nişte ferestrui cît pumnul.

— Asta trebuie să fie casa Jitarului, îmi zise moşul meu; aici locuieşte Cenuşăreasa noastră. Ciudat lucru!

Spunea vorbele acestea franțuzeşte, cu un aer gînditor. De altminteri îl înțelegeam, căci îl cunoşteam; făceam chiar un fel de şcoală sub conducerea lui.

Ne întoarserăm la horă. Cum ne oprirăm, înțelesei că se vestise cercetarea boierului. Privirile se întorceau furiş spre noi, simțeam mai mult decît vedeam zîmbete. Puica se trăsese într-un colț, se dosea după femei.

— Da' Puica de ce nu joacă? întrebă boierul pe cineva.

Şi îndată glasuri înăbuşite, îndemnuri, brațe scoaseră pe fată la lumină; un flăcău o cuprinse şi începu s-o învîrtă triumfător într-un joc iute de doi. Puica se rumenise la obraz; se simțea privită; dar nu-şi întoarse nici o clipă ochii spre noi.

Moşu-meu dădu iar bici cailor şi zise:

— S-a sfîrşit, am tentația să văd piciorul acela într-un condur de atlaz.

Probabil că moşu-meu avea o slăbiciune pentru condurii de atlaz.

N-aş putea să spun anume cum s-au petrecut lucrurile. Fata Jitarului ştiu că n-a mai ieşit la horă. De ceea ce putea să spuie satul nu m-am interesat; la opinia supuşilor lui nici moşu-meu nu ține. I-a făcut boierul Puicei pantofi mici, i-a

adus rochii scumpe şi, cătră toamnă, cînd am venit iar la Cîm- peni, am găsit-o într-un fund de coridor, singură, albă la față ca o marchiză. Cînd m-a văzut, m-a privit sfioasă, cu ochii mari, stătea gata parcă să fugă, să se ascundă undeva. Pe urmă parcă s-a răzgîndit, a rămas locului la lumină.

M-am apropiat de ea. Am salutat-o cu oarecare ceremonie. Răspunsul ei n-a fost stîngaci. M-a privit cu prietenie apoi; parcă-mi mulțămea din ochi

— Stai singură? zisei eu. Nu ți-i urît?

— Aştept pe madama, îmi răspunse ea încet, c-un glas argintiu.

— Care madamă?

— Pe care-a adus-o boierul pentru mine. Dumneata mă cunoşti, m-ai văzut astă-primăvară. Acu vrea boierul să învăț ceea ce nu ştiu...

— Şi-ți place?

— Îmi place...

O priveam şi o găseam mai frumoasă şi mai gingaşă decît în trecut şi mi se părea stranie prefacerea aceasta la fiica unui aşa de umilit părinte. De bună samă că tatăl ei tot paznic la jitărie era.

— Am să te rog un lucru... îmi zise cu sfială Anica. Să nu spui boierului că m-ai văzut aici, ş-ai vorbit cu mine...

— De ce?

— Te rog să nu spui. Boierul mă teme.

Vra să zică moşul meu începea să piardă din filozofia vîrstei lui! Priveam silueta elegantă a fetei aceleia care suferea o transformare aşa de grabnică ş-aşa de ciudată. Era în înfățişarea ei puțină sălbăticie, însă era şi grație. Şi gîtul, sînii, brațele parcă chemau; încă nu erau provocătoare, dar parcă chemau. Simțeam primejdie pentru vîrsta mea şi invidiam pe unchiu-meu.

Suferise o uşoară prefacere dascălul meu Teodor Visarion. Era neliniştit, nu mai era gazda bună de odinioară. Îmi mărturisi cam brusc, la un pahar de vin, că simțea o serioasă

înclinare pentru fetița aceea pe care am văzut-o amîndoi la horă, într-o duminică de primăvară; îmi mărturisi că-i place singurătatea şi-mi dete a înțelege un lucru pe care uşor îl pricepui, căci chiar a doua zi îmi luai zborul spre alte țărmuri.

Afacerea însă ajunsese mai serioasă decît îmi închipuiam. Crezui că unchiu-meu e în declin: am aflat în curînd că omul acela subțire, pe care-l ştiam sceptic în cele femeieşti, a îngenunchiat ca-n focul altei vîrste la picioarele fetei pe care o chema odată Puica, şi, pierdut, era gata să-i închine averea şi numele.

A fost un mare scandal între neamuri, cînd a sosit vestea aceasta la Iaşi. Advocați şi doctori au fost consultați, cuvîntul „interdicție" a fost rostit; iar sufletul meu începu a fi cercat de o curiozitate mare.

Trecuseră doi ani. Unde a ajuns oare frumusețea mea? (Mă sfiam parcă acum să-i mai zic „fata jitarului".)

Am făcut drumul la Cîmpeni şi din propria mea pornire, mînat şi de rudele de-aproape.

Moşu-meu m-a primit c-un zîmbet de stînjenire. Mi-a cerut veşti de la cei de-acasă: a început a rîde apoi.

— Hm! zise el. Mi-au scris. Au pus pe hîrtie multe reproşuri şi multe impertinențe. După ce mi-au expediat acestea, mi te-au trimes şi pe tine...

— De ce vorbeşti aşa, moşule? Altfel mă socoteai odată. Acuma, tot ca prietin am venit.

— Poate! răspunse cu îndoială. Apoi mă privi cu luare-aminte din cap pînă-n picioare.

— Ai crescut mare, dragă Leonte, acu eşti bărbat deplin, adăogi el; poate ai fi în stare să pricepi pasiunea vîrstei mele; dar nu, nu cred...

— Cum? E adevărat?

La întrebarea aceasta, încruntînd sprînceana, îmi răspunse aproape mînios:

— Da, e adevărat. Aş putea spune că sînt un om pierdut, dacă n-aş crede că sînt fericit.

Cazul moşului meu nu era aşa de interesant, după cum se şi vede. Grozav eram de nerăbdător să văd iar pe ființa care-l îngenunchiase astfel. Coridorul unde o văzusem întăia oară, însă, şi odăile din partea aceea, erau pustii. Mă gîndii. Unchiul meu parodiază pe Othello. Şi stima de care se bucura odinioară în ochii mei scăzu simțitor.

Am ieşit cam înnegurat, spre crîngurile Sucevii. Era o zi liniştită de toamnă şi frunzele atinse de brumărel împrăştiau pretutindeni colori triste, care-mi umpleau sufletul, ca armonia unui cîntec vechi. Eram singur; mă oprii subt un frunzar de păr sălbatic, de coloarea sîngelui. Şi mă gîndeam ce s-a făcut fata mea sfioasă, cu ochi de căprioară.

Cînd, deodată, o văzui. Venea gînditoare în trăsura boierească; vizitiul ducea la pas caii. Era îmbrăcată într-o mantie uşoară de matasă, o pălărioară cu pană neagră îi sta aplecată puțin pe ochi; avea o înfățişare aşa de aleasă, aşa de simplă şi de gingaşă, încît inima începu a-mi bate cu putere în piept.

Mă mişcai de la locul meu. Ea opri trăsura, se dădu jos. O salutai. Îmi zîmbi ca unei cunoştinți vechi, şi-mi zise:

— Mi-a părut bine cînd am aflat că ai venit.

Nu ştiam ce să răspund. Glasul ei nu mai avea nimic sfios şi nesigur.

Încet, pornirăm prin marginea crîngului. Frunzele căzute foşneau.

— Viața aici la noi se petrece foarte trist, îmi zise ea deodată.

— De ce? întrebai eu cu mirare.

— Cred că înțelegi. Stau închisă; la uşa mea-i zăvor. Deşi tata a murit, satul nu uită cine sînt. Toți mă privesc cu coada ochiului. Plăcere n-am să umblu printre cei cu care am fost tovarăşă. Afară de lunile cînd umblăm prin locurile depărtate, aşa de frumoase, nu mai am zi de mulțămire...

Nu înțelegeam, visez ori mă înşeală auzul? Cine e femeia aceasta care-mi vorbeşte? E fata aceea simplă? E ființa

sfioasă din coridor? Cine e? Văd că vorbeşte ca o doamnă, nu simt nimic deosebit în glasul ei, nimic care mi-ar aminti pe *altădată.*

Îmi era sufletul aşa de mişcat, îmi simții mintea deodată aşa de tulbure, încît mă oprii şi fără voie privii în față pe tovarăşa mea. Îmi zîmbi. Îmi vedea uimirea şi se ştia frumoasă.

— De ce te uiți aşa la mine? Şi începu a rîde. Nu mă mai cunoşti? A trecut multă vreme de cînd nu m-ai văzut.

— Într-adevăr, s-au schimbat multe, murmurai eu.

Umblarăm aşa o vreme. Din cînd în cînd o priveam pe furiş. Ea începu a-mi povesti despre călătoriile ei la stațiunile balneare ale străinătății cu moşu-meu, vorbi despre unele oraşe ale Apusului. Erau impresii sincere. Noutățile acestea îi izbiră sufletul. Apoi, deodată, iar i se întoarse o tînguire pe buze. Mă temeam să nu se coboare la amănunte prea comune; cercai să-i abat cursul vorbei. O întrebai:

— Cum ți-au părut femeile pe unde ai fost?

— Multe erau frumoase, îmi răspunse ea, şi de la unele am învățat mult...

Sinceritatea aceasta îmi plăcu. Îndrăznii să fac un pas mai departe:

— Pe-acolo mi se pare că altfel se petrece viața... mai slobod, mai neînfrînat.

— Adevărat, răspunse ea; acolo e mai multă lume; aici sîntem prea puțini.

— Îți place mişcarea şi mulțimea?

— Lumea îmi place. De aceea m-am bucurat c-ai venit dumneata la noi...

— Moşu-meu însă nu se bucură...

Ea tăcu. „Să fie deşteptăciune firească”? mă gîndeam eu. Ş-aveam o ciudată simțire privind-o acuma. Ființa i se însufleți se după vorbire, şi ceva tainic se răspîndea în juru-i. Şi din ochii ei adînci scăpăra o privire furişată. Simții înfiorarea care deşteaptă gîndul unei îmbrățişări... Şi-n clipa

aceea am înțeles pe dascălul şi unchiul meu, ş-am oftat.

— De ce oftezi? mă întrebă ea. Şi obrazul i se lumină de un zîmbet dulce.

— Mă gîndeam Ia ceva.

— La ce te gîndeai?

Eu tăcui. Ea-şi muşcă buzele,

— Nu te superi, vorbii eu deodată, vreau să te întreb un lucru.

— Poftim, întreabă, de ce să mă supăr?

— Ştiu că moşu-meu e stăpînit de o patimă mare. (Ea-şi întoarse ca-ntr-un fulger ochii spre mine.) Dar nu ştiu dacă e fericit...

Aşteptam să-şi plece ochii, să se înroşească. Ea mă privi senină. Parcă nu înțelegea. Şi mă întrebă:

— Poate vrei să ştii dacă mi-i drag boierul?...

Făcui cu capul: da. Şi mi se înnegurară ochii. Sînt îndrăzneli care te orbesc. Ea însă nu răspunse la întrebarea pe care singură o pusese. Schimbă vorba, şi mă întoarse pe nesimțite prin frunzele moarte ale toamnei, spre trăsura care aştepta la marginea crîngului, lîng-o fîntînă cu cumpănă. Ce mi-a mai spus nu-mi mai aduc aminte; îmi vorbea ca o femeie deşteaptă, care ştie să rămîie în cercul ei de cunoştinți. Vedeam că multe, foarte multe lucruri îi sînt străine, că tot este un fond ascuns de barbarie în trupul acela minunat; rămîneam însă uimit de prefacerea grabnică şi de finețea pe care o cîştigase fata aceea din popor.

Moşul meu era în adevăr gelos. Înțelesei aceasta la întoarcerea mea, înțelesei la masă. Sta trist, cu fruntea încrețită, nu rostea nici o vorbă; numai din cînd în cînd se uita cu patimă, întărîtat, la Anica. Ea se purta liniştită, aşa cum trebuie să se poarte o „menajeră" a unui boier mare. Într-un timp moşul m-a privit crunt ş-a zis, parc-ar fi rostit o sentință:

— Dragul meu, poți să spui tuturora că-n viața mea nimeni n-are dreptul să se amestece... Dac-ar fi fost după

mine, acuma şi formele legale erau săvîrşite.

Pusei cuțitul şi furculița în farfurie şi-l privii.

— Ce te uiți aşa la mine? N-a vrut ea! Şi glasul îi era mînios.

De vorbit nu mi-a mai vorbit. A băut dintr-un vin roş ca rubinul; apoi după masă rămase ostenit parcă, gîfîind, în scaunul lui. A! se prefăcuse mult moşul meu. Anica umbla prin preajma noastră cu paşi nesimțiți. Unchiul într-o vreme parcă dormita. Ridicînd ochii, deodată o văzui pe-aceea la care mă gîndeam, în cadrul uşii, privindu-mă fix.

N-am năzuit niciodată la premii de virtute. Şi nu era vina mea dacă moşul şi învățătorul meu Teodor Visarion dormita. Pe urmă eram şi foarte curios; şi sînt un om care am slăbiciunile mele. După cum vedeți, o mulțime de scuze.

Ca un vifor mi s-a tălăzuit în piept, cînd, în fundul coridorului pe care-l cunoşteam, am simțit-o înainte-mi, cînd şi-a alipit fruntea ei de a mea. Avea o piele foarte fină; i-am pipăit fruntea, ochii şi brațele, şi pe urmă am înțeles de ce nu răspunsese la întrebarea pe care singură şi-o pusese.

Fata aceasta căzută ca din cer a fost una din rarele bucurii ale vieții mele.

Bucuriile însă sînt scurte. Am plecat; şi eram ca o tristă pasere călătoare care aşteaptă cu dor o primăvară nouă, ca să se întoarcă la cuibul vechi.

În urmă-mi fericirea neguroasă a unchiului Teodor s-a prăbuşit. Cînd am aflat, am înțeles şi eu ce-i durerea; şi într-un tîrziu m-am mîngîiat: asta-i soarta multor dureri.

Cenuşăreasa din poveste, ființa aceasta misterioasă şi rară, căzută într-o lume străină ca într-o lume a ei – ca şi cum şi-ar fi împlinit sorocul unui farmec – şi-a luat într-o bună zi zborul. S-a plictisit de viață închisă, s-a hotărît să uite tot ceea ce frumoşii ei ochi văzuseră în Apus, tot ceea ce mintea ei uşoară prinsese aşa de lesne, şi s-a dus, a intrat în lumea neînsemnată şi necunoscută a plebei, c-un om de rînd.

„A fugit c-un flăcău...” îmi scria cu amarnică suferință

moşu-meu; şi eu stam cu scrisoarea lui în mînă şi-mi aminteam de unele nopți fermecătoare ale vieții mele. Şi azi mă tulbură amintirea lor.

Moşul meu nu s-a resemnat; eu m-am resemnat, pe urmă am început a albi. Ş-am învățat, din durerile mele, că în viața aceasta nu trebuie să ne mirăm de nimic; şi, din ceea ce-a spus un înțelept, că femeia poate trece prin multe prefaceri ca şi prin multe iubiri şi de fiecare dată se reînnoieşte, ca luna.

Povestiri de sară, 1910

UN INSTIGATOR

Mîngîierea lor, ceasul alinării.

Răsplata lor, suferința.

Virtutea lor, răsplata.

De cîtăva vreme îmi lucrează la împrejmuirea grădinii doi săteni de la Scutăreşti.

Unul cărunt tare, cu doi ochi mititei pe un obraz roşcovan; gros, cu picioarele mari, se mişcă greoi, adus din şale, şi mînile lungi îi atîrnă şi se cumpănesc încet cătră genunchi. Acesta-i moş Vasile Blană. Vorbeşte lat, răguşit puțin. Cam moale la treabă; face amiezile lungi; îşi răsuceşte cîte un sfert de ceas țigara.

Celălalt e moş Neculai Prună: mărunt şi sprinten, cu părul încă negru, cu doi ochi lucitori pe fața arsă de soare.

Îi aud într-o zi strigîndu-se. Eu îl țineam pe cel cărunt, pe moş Vasile Blană, mai bătrîn; şi-l aud pe el chemînd:

— Bade Neculai! N-auzi, bade Neculai?

— Ce-i, măi Vasile? răspunde moş Neculai Prună.

— Ia fă-ntr-acoace şi vezi, îs aşezați bine stîlpii iştia?...

Moş Neculai e maistrul şi Vasile Blană e lucrătorul lui.

Mă apropii şi întreb:

— Moş Vasile, ce, dumneata eşti mai tînăr decît moş Neculai? Eu te țineam mai în vîrstă...

— Heai, conaşule, eu eram flăcăuş cînd s-a însurat badea Neculai. Te uiți că-i cu părul negru şi se bărbiereşte ca un flăcău? Da-i tare cumplit. Acu ține femeie de-al treilea. La două le-a făcut capătul!

— Aşa? Şi cu cîți ani e mai mare?

— Apoi va fi fiind cu doisprezece-treisprezece ani mai mare decît mine!...

Eu prind a mă minuna şi privesc cînd la unul, cînd la altul. Moş Neculai s-a întors o clipă spre noi şi şi-a văzut apoi

de datoria lui, dar moş Vasile Blană rîde, îşi scutură pletele, şi se uită şiret la mine. Ca să mai cîştige vreme, se reazemă în hîrleț şi-şi scoate beşica cu tutun. Zice iar, clătinînd o dată, scurt, din cap, de sus în jos:

— Iaca, îl vezi, cuconaşule? E mai mare decît mine. Pe mine mă doare mijlocul şi mă port plecat din şale, şi mînile mi-s grele şi umblă aşa ca nişte bucăți de lemn; nu prea am putere; am îmbătrînit mai degrabă...

— Da' de ce, moş Vasile?

— Apoi de bine, cuconaşule. Am nevastă, patru copii, şi-n totul lui tot, pămînt, şase prăjini. Se cheamă că am huzurit!... — Hei, adăogi el cu un gemăt, dînd din cap. Noi muncim din greu, cuconaşule. Nouă, pînă ce cîştigăm francul, ne iese părul prin căciulă!

— Da' lasă căciula, măi Vasile, strigă înturnînd capul moş Neculai Prună, vezi mai bine de hîrleț şi de gropi...

Moş Neculai vede că mie îmi place să stau de vorbă; ştie că moş Vasile caută să se folosească de această slăbiciune a mea şi are scrupule.

— Hai-hai! că îndată e gata şi groapa asta, grăieşte Blană liniştit. — Crezi dumneata, cuconaşule, că eu am trăit ca badea Neculai? El cu meşteşugul lui multe parale a cîştigat şi multe a băut!

— Ce tot îndrugi tu acolo, măi Vasile? — şi moş Neculai începe a rîde.

— Apoi nu-i aşa? Zi că nu-i aşa! De aceea ai şi avut vreme să înveți atîtea pozne. Ştie, cuconaşule, şi toaca-n cer, omul ista... Care vrea să afle cîte ceva, la badea Neculai vine. El ştie şi apele să le înghețe. Şi cîte spune, te năuceşte! Şi ține femeie de-al treilea... Acu era un chiag bătrîn cînd s-a însurat iar...

— Dă, zice cu îndoială Neculai, singur nu poate omul trăi... Am luat una de la Avrămeni: făcuse un copil de fată mare...

Asta o spunea, parcă ar fi vrut să se dezvinovățească oarecum.

Moş Vasile cată să-şi mai prelungească odihna, şi vrea iar să-mi spuie palavre; dar moş Neculai îl ia pe dinainte.

— Măi Vasile, pesemne că tu nu te mai îngrijeşti de ceea lume... Cînd te-i duce acolo, are să te spînzure Caraoschi de limbă şi are să te ție aşa cît stai şi aici rezemat în hîrleț spunînd pozne şi fumînd tutun...

Blană se îndreaptă din şale şi are un zîmbet larg de admirație:

— Îl auzi, cuconaşule? Multe mai ştie!... Bade Neculai, da' Alixandru Neamțu ce-are să pățească pe ceea lume? Acela, cuconaşule, are narav de îndeseşte cuie cînd lucrează ici şi colo; altfel, bun stoler...

— Apoi cîte cuie îndoseşte, toate i le-a bate dracu-n frunte – răspunse Prună, fără să contenească din lucru.

— Da' cu cuiu şi cu bradu cum îi, bade Neculai?...

— Care cui şi care brad?

— Povestea cu cepii bradului!... zise moş Vasile dînd din mîni.

— Apoi da – bradul se cheamă că-i lemnu omului... i l-a dat Dumnezeu să-l lucreze... Şi dracu, ca să năcăjească pe român, s-a apucat ş-a bătut cuie de fier în brad... Da' Dumnezeu le-a prefăcut în lemn. De-atuncea cepii bradului îs tari ca fierul!...

— Iaca aşa, toată ziua spune de-acestea!... zise mîndru Vasile Blană.

Siretenia lui moş Vasile e cusută cu ață albă. Mă depărtez şi el se apucă iar, domol, cu părere de rău, de lucru. Neculai Prună îl mustră încetinel; Blană îi răspunde în surdină şi-şi strecoară spre mine privirile şirete; îi văd lucind ochii printre pletele care-i cad pe umăr, pe lîngă tîmple.

Cîtă vreme lucra, nu l-am putut face pe moş Neculai Prună să vorbească. Într-o sară însă, pe cînd îmbucau amîndoi oamenii cina lor săracă, m-am apropiat de foc ş-am cercat:.

— Moş Neculai, dumneata ştii multe poveşti şi istorii vechi...

— Dumneata, cucoane, te uiți în gura lui Vasile Blană!...

Moş Vasile nu zice nimic; acuma vorba nu-i mai foloseşte.

— Apoi aşa zicea moş Vasile... Spunea că ştii cîte-n lună şi-n soare...

— Da, ştie cîte pozne toate!... abia mormăieşte Blană.

Moş Neculai îşi frecă palmele, apoi se ridică în picioare, se întoarse spre răsărit, serios, şi-şi făcu de trei ori cruce. Se întoarse şi se cinchi la foc; flacările-i luminau obrazul plin de bunătate. Moş Vasile mînca cele din urmă îmbucături, plecat din şale, cu pletele căzute.

— Dumneata nu fumezi, moş Neculai? întreb eu.

— Nu. Numai Vasile ista duhăneşte toată ziua. Cît a fumat el în viața lui prețuieşte o casă şi patru boi!...

— Hm! geme Blană. Iar începi cu drăcăriile, bade Neculai! Cu de-acestea ai săvîrşit din viață nişte biete femei.

— Ba acolo a fost voința lui Dumnezeu, ca-n toate, măi Vasile; nu mai lehăi degeaba!

— De-aceea ai fost pe ceea lume după inel boieresc...

Moş Neculai începu a rîde încet

— Da' ce, este o poveste c-un inel? — întreb eu...

— Un inel cu pecete încă, mormăieşte moş Vasile.

— Apoi cu inelul puteai să fii şi tu, măi Vasile!

Mi-am început întrebările şi meşteşugirile, ca să pot face drum istorisirii. Moş Neculai părea cam scump la vorbă, cel puțin față de mine.

— Spune! îl îndemnă Blană. Cînd s-adună satul la prispa dumitale, cum ştii să le spui ca din carte? Ast primăvară, cînd cu *răvoluția,* nu erau să te ieie în cängi jandarii?

— Bine, da' ce rău am făcut? Oamenii vin la mine, aşa, la un sfat... Doamne, cucoane, grăieşte el deodată cu glas schimbat, multe nacazuri avem şi noi, şi ne mai mîngîiem cu vorba – ce să facem? Mîncarea noastră – Dumnezeu o cunoaşte! Hodina noastră o cunoaşteți şi dumneavoastră... Casa noastră, cu humă humuită, cu paie acoperită, şi cu nacazuri împrejmuită... Mai spunem o vorbă, mai bem un

pahar, ca să mai uităm cele multe!...

Acu se cheamă că este o poveste, c-un boier, bunăoară cum e cel din satul nostru; şi c-un vornic, cum e primarele nostru, Gheorghe Şoldan. Şi este ş-un român, bunăoară cum sînt eu, sarac şi năcăjit, cu copii mulți, cu casă grea şi cu pămînt puțin. Acu românului îi mai face nevasta un prunc: aşa a fost voia Celui-de-sus. Şi omul îşi pune căciula în cap şi se duce la vornic. Bade vornice, fii bun şi mi-i boteza odrasla! Vine vornicul, botează copilul. Aşa. Face omul ş-oleacă de cumătrie din toată calicia lui. A pus pe vornic în capul mesei, i-a dat bucățica cea mai bună şi l-a cinstit şi c-o garafă de rachiu. Crede, cumătre vornice, zice, numa cu atîta te pot cinsti, da-i cu inimă bună! A băut cumătru-vornic rachiul, da-n gîndul lui zice: Las' că ți-o coc eu, măi bade! Pentru un slujbaş ca mine, atîta ai găsit? Numa o garafă de rachiu?... Şi cum se gîndeşte să-i răsplătească cumătru-său, face un plan, şi pe loc se înfățişează la boier. — Ce-i, vornicule? — Ce să fie, cucoane, sărut mîna?... Un om din sat, căruia i-am botezat azi, s-a lăudat că el se poate duce pe ceea lume s-aducă inelul cel cu pecete de la taica dumitale... — Cum se poate?... — Iaca aşa, cucoane, s-a lăudat; l-am auzit eu, cu urechile mele! — Să mi-l aduci aici într-o clipă! — cuvintează boierul.

L-a adus pe român.

— Bine, măi ticălosule, te-ai lăudat tu că te duci pe ceea lume?

— Da' de unde, cucoane? Nici n-am visat.

— Cum? Da' vornicu spune minciuni?...

— Dă, cucoane, se cheamă că vornicu-i vornic: omu boierului, omu stăpînirii.

— Aşa? Apoi, măi bade, dac-ai spus, trebuie să te ții de cuvînt. Să te duci pe ceea lume să-mi aduci inelul de la taica!

Începe omul a se tîngui, spăriat. Dă să se roage, cade-n genunchi. Boierul – nu! Vornicu rînjea... Lui îi părea bine – că de asta-i pus el, ca să năcăjească oamenii. Ce să facă omul? Se duce acasă şi-şi spune nevestii tot amarul. Şi-i dă şi

muierea, cum s-a priceput un sfat, şi l-a mînat înapoi la curte.

— Ce mai vrei? zice boierul. Încă n-ai pornit?

— Mă rog de iertare, cucoane – zice omul – da' eu pe taica dumitale nu l-am cunoscut. Vornicul, zice, a fost om de casa lui; să meargă şi el cu mine, să mi-l arăte...

— Aşa? Bun! Să meargă! De ce să nu meargă?

Vornicul de colo începe şi el a se crămălui şi a geme; da' acu rîdea boierul.

— Bine, vornice, zice, nu-ți pare bine să vezi pe taica? Că doar omul lui ai fost!

Şi-n sfîrşit au trebuit să ieie amîndoi cumătrii calea către ceea lume.

Au umblat ei cu trăistile lor de malai, au băut apă pe la multe fîntîni, ş-au mers ei vreme multă, cît e de aici pînă pe ceea lume; şi nici n-au băgat de samă cînd au trecut pe celălalt tărîm.

Deodată s-a făcut aşa, ca-ntr-un amurg, şi s-au arătat drumuri încîlcite ş-o cîmpie fără sfîrşit. Doi draci treceau, ducînd o căldare cu catran clocotit.

— Bună vremea.

— Mulțămim dumilorvoastră.

— Mă rog, da' ce-i cu căldarea asta? întrebă românul.

— Asta-i pentru cei care au băut rachiu în lumea voastră!

— Aşa? Da' mai văd pe unii ducînd nuci în vîrfuri de prăjini.

— Apoi în nucile celea se chinuiesc sufletele zgîrciților care nu se mai satură de bani.

— Aşa? Mare minune! Apoi aici sîntem pe ceea lume...

— Pe ceea lume, în împărăția iadului – răspunse unul din diavoli.

Omul întrebă iar:

— Mă rog dumitale, nu ne-i putea spune unde să găsim noi pe tata boierului nostru... că ne-a trimes să-i cerem inelul cu pecete.

— Tata boierului vostru? grăieşte diavolul rîzînd. Ia uitați-vă colo pe lanul cela lung. Vedeți voi pluguri arînd? Apoi la plugul cel mai de aproape, ici, trag şase bivoli. Duceți-vă acolo: bivolul din brazdă, de la prigon, e babaca boierului vostru!

— Mare minune! cuvintează românul. Şi se duce, după vorba diavolului, spre arătură. Ş-acolo, dracul cu harapnicul şi cu strămurările{40} opreşte plugul.

— Bivolul ista, din brazdă, de la prigon, e tata boierului nostru! grăieşte românul. Aş vrea să-i spun două vorbe.

— Bine, zice dracul. Ş-odată pocneşte din harapnic, şi bivolul se preface în boierul cel bătrîn şi-ntreabă pe om:

— Ce vrei de la mine, măi creştine?

— Apoi, cucoane, grăieşte românul, iaca aşa, ş-aşa – m-a trimes feciorul dumitale să-i dai inelul cel cu pecete... Şi mi-a mai poruncit să te întreb cum petreci în lumea asta – că el în lumea lui tare bine o duce!

— Măi omule, grăieşte boierul ia uită-te la grumazul meu şi vezi-l cum sîngeră. Uită-te la coastele mele împunse şi vezi-le cum sîngeră. Află că amară-i viața mea pe astă lume ş-am fost rînduit să mă chinuiesc astfel pînă-n veacul cel de-apoi...

Pe cînd grăia boierul, diavolul rîdea; pe urmă a pocnit din bici şi l-a prefăcut pe vornic în bivol. A mugit vornicul; şi românul s-a gîndit: asta-i pentru bunătatea ta, măi cumătre. A pus dracul pe vornic la jug. Iar boierul a zis iar, cu mare amărăciune:

— Măi omule, zice, să spui lui fecioru-meu aşa: că dacă vrea să n-ajungă la osîndă, unde am ajuns eu, apoi să se poarte cu dreptate în lumea lui, că viața tare-i puțină; iar osînda de dincoace e fără de sfîrşit! Să-i spui să miluiască pe văduve şi pe orfani, să-i spui să îngrijească de biserică. Să-i mai spui să se poarte bine cu oamenii, să nu-i calce în picioare, că şi ei tot făpturi ale lui Dumnezeu sînt; să nu aibă aşa lăcomie asupra lor şi asupra pămîntului, că nu-i bine. Atîta bucurie ş-atîta bun pe lume are şi țăranul: pămîntul!

Asta să-i spui şi să-i dai inelul meu drept credință...

După ce sfîrşi povestea moş Neculai, rămaserăm tăcuți în preajma focului. Priveam la fața tristă şi gînditoare a bătrînului – şi dintr-o dată îmi înfățişai sfaturile de duminică, într-o ogradă, subt un copac bătrîn – cu oameni mulți şi năcăjiți, şi cu bătrînul Neculai care aduce povestea lui izvorîtă din înseşi suferințele lor seculare.

Bătrînul tăcea. Îl priveam, mă gîndeam la poveste, la sfaturile din sat, şi la tragedia anului 1907.

Fără îndoială că aveam de-a face cu un adevărat instigator.

Îmi fac o datorie, denunțîndu-l stăpînirii.

Un instigator, 1912

ION RUSU UNGUREANU

Într-o zi, la o moară din marginea tîrgului, am întîlnit un om cu ciudată înfățișare. Capul lui semăna cu capetele chinezilor de pe cutiile de ceai. Aceiaşi ochi mici şi oblici, umerii obrajilor ieşiți, acelaşi fuior de barbă rară. Se vedea a fi un om năcăjit, cu obrazul ars, cu o privire trudită. Sumanul şi ițarii îi erau peticiți, dar curați. În cap purta o căciulă albă, cu zagara{41} neagră. Sta liniştit, rezemat de un stîlp; parcă se gîndea la lucruri adînci. Din cînd în cînd, un gospodar încărca o lopățică de făină din postavă{42} şi se apropia de dînsul. El se îndrepta, cu un zîmbet prietinesc, cu cîteva cuvinte murmurate şi aducea de la şold în față o traistă vrîstată. Gospodarul turna făină; el se rezema iar de stîlp, cu aeru-i de amărăciune.

O vreme l-am observat de afară; apoi m-am îndreptat spre el. Cînd m-a văzut intrînd, s-a descoperit şi s-a ploconit cu smerenie. Îmi zîmbi şi mie ca unui prietin şi aşteptă să-i vorbesc.

Îl întrebai cîteva lucruri. De unde e, cum îl chiamă. În vuietul morii el se pleca spre urechea mea şi rostea vorbele cu greutate, din gîtlej. Avea o intonare tristă şi blîndă, parcă voia să plîngă.

Şi numele-i era curios: Ion Rusu Ungureanu!

— Eu îs din colo, de la munte, de pe apa Bistriței... Îs un om beteag, îmi zicea el, nu mai pot munci cu palmele... Îs beteag în coş. De purtat mă port cu greutate. Şi umblu aşa, de ici-colo, şi creştinii cei buni mă miluiesc...

— Nevastă, copii ai?

— Am avut, dar nevasta a murit de mult, de pe cînd eram om teafăr. Iar copiii s-au răslețit prin lume; numai aşa, din cînd în cînd mă întîlnesc cu ei...

Ieşirăm afară din vuietul morii. Omul îşi acoperi încet, cu

grijă, pletele cărunte. Umbla cu greutate şi zîmbea necontenit. În fața soarelui clipi de cîteva ori.

— Iaca şi sfîntul soare, zise el; sfîntul soare ni-i prietin, el totdeauna ne vrea binele...

Îl întrebai:

— Şi cum trăieşti singur?

— Nu trăiesc singur. Oamenii cei buni toți mi-s frați. Intru într-un sat şi mă opresc la poarta unui român. O nevastă mă vede şi se milostiveşte. Vede că mă port cu greutate şi că nu vreau răul nimănui. Na-ți, omule, zice, un ou şi puțintică făină... De-acolo mă duc în altă parte: găsesc alt suflet bun, mă aşez lîngă foc şi-mi pregătesc puținul ce-mi trebuie. Bogdaproste – zic; şi de-acolo mă duc la o fîntînă. Îmi dă şi fîntîna apă şi eu mă întorc la răsărit şi mulțămesc lui Dumnezeu pentru bunătățile lui.

Eu îs prietinul oamenilor, zise el iar, după puțină tăcere şi cu oarecare taină. Cînd îi secetă şi trec numai nouri albi pe departe prin fundurile cerului, vin oamenii la mine şi-mi zic aşa: Bade Ioane, moş Ioane, adu-ți aminte şi de noi, că ne trebuie ploaie. Ş-atunci mă duc eu la apa Bistriței şi cad în genunchi şi mă rog la Maica Domnului! Zic: Sfîntă Născătoare, îndură-te de noi cei păcătoşi! Desleagă izvoarele cerului! Dă poruncă nourilor să lese ploaie... Să curgă ploaie curată ca apa Bistriței, că sufăr cîmpurile şi-s însetate vitele... Dacă nu ți-i milă de noi, fie-ți milă măcar de vitişoarele creştinilor... Ascul- tă-mă, Maică, pe mine păcătosul. — Şi Maica Domnului se îndură, mă ascultă şi dă ploaie.

Ş-aşa cînd se întîmplă de vin nouri urîți şi necurați, cu ghiață, şi încep a bate clopotele de spaimă, eu iar mă gîndesc: cum să se prăpădească aşa munca omului, toate ostenelile şi lacrimile lui? Şi ştiu vorbe pe care le spun, asupra balaurului şi asupra nourilor spurcați, şi se duce piatra pe pustii locuri, că scapă satele creştinilor... De aceea şi oamenii care pot munci nu mă lasă pe mine, beteagul, şi-mi dă fiecare ce poate şi ce-l lasă inima...

Ion Rusu Ungureanu mă învălui într-o privire caldă şi ochii i se umeziră. Oftă apoi, şi se aşeză pe laiță. Vuietul pietrelor, bătaia teicilor{43} glasul oamenilor umpleau moara. Cîteva găini ciuguleau de la picioarele noastre grăunțele risipite în bătătură. În soarele cald de primăvară, Ion Rusu închise pleoapele, apoi păru a-şi aduce aminte de ceva şi se întoarse spre mine.

— Azi am intrat în tîrg, zise el, m-am dus să văd o prietină a mea... Stă aici, în ulița Rădăşenilor. Am cunoscut-o de cînd era numai atîta, nici n-ajungea cu capul chimirul oamenilor. Ei, pe urmă a crescut, s-a făcut fată mare şi s-a dus după un tîrgovăț, care-i slujbaş... Am auzit că tare frumos scrie: are mînă uşoară... Şi mă duc s-o văd. Am purtat-o în brațe, ş-am hrănit-o, şi de la grea boală am scăpat-o. Poate a pune pribeagului ceva pe un colț de masă. Da' ea, cînd m-a văzut la poartă că-i rîd cu prietinie, tare s-a mai supărat şi nu m-a cunoscut; ş-a prins a țipa. Eu am plecat capul şi m-am dus de la poarta ei. Acu cîțiva ani era fată la noi în sat. Azi era frumoasă şi gătită: cucoană... şi şi-a schimbat căutătura... Ce să fac? Sînt un biet sărman, nu m-a cunoscut. M-am întors din drumul meu ş-am venit la moară aici, unde m-au miluit oamenii cu puțină *făriną...*

— Cei ce se ridică de jos asupresc mai tare pe sărmani, zisei eu.

— Asta aşa-i, răspunse Ungureanu, suspinînd. Asta am băgat-o de samă de mult. Eu am apucat vremuri mai vechi. Am apucat vremuri cînd nu ştia nimeni de judecător şi de primar. Judecata se făcea la curtea boierească şi vechilul era mai mare... Ş-apoi băteau pe oameni pentru datorii şi-i judecau ei la curte în voia lor.

— Cînd a fost asta? Înainte de Cuza?

— Ei, demult, dar după ce a dat Cuza pămînturile...

— Apoi pe atunci erau primari şi judecători...

— Eu ştiu? Eu aşa am apucat la noi. C-apoi de pe atunci au prins a se ridica la felurite slujbe dintre ai noştri, ş-apoi

mă gîndesc la vorba dumitale, că ei mai tare ne-au fript... Era primar unu Jîpa ş-apoi mi-a luat biru de două ori, ş-a venit ş-a treia oară, în puterea nopții... Eu am îndrăznit a spune o vorbă, el m-a turnat la pămînt cu vătăjeii lui, şi rău m-a usturat; ş-au căutat în ladă şi numai opt franci şi jumătate au găsit, şi i-au luat. Apoi de-atuncea din bătaia ceea am rămas eu slab de piept...

— Cum se poate una ca asta? Doar nu era țara în pradă.

— Ei, nu era. Dar ce puteam face? C-aşa umbla primarele cela al nostru Jîpa, în puterea nopții, şi împlinea oamenii pentru datoriile perceptului...

— Noaptea nu-i voie să umble perceptorul, nici să împlinească...

— Ştiu, ştiu, zise cu blîndeță Ungureanu. Am ştiut eu chiar atunci, după ce m-a bătut şi m-a năcăjit şi mi-a luat opt lei şi jumătate... C-apoi s-a întîmplat atunci mare poznă în satul nostru. Mai la vale de mine şedeau unu Gheorghe Ursu, gospodar vrednic, da' iute din firea lui. Tot auzea el zvoană prin sat, că țipau femeile şi copiii. Pune el pe nevastă să închidă uşa. Şi se duce Jîpa şi la dînsul. Era în puterea nopții. Pune Jîpa mîna pe clanță şi scutură uşa şi strigă: Deschideți, măi! Da' femeia din casă: Cine-i? Nu deschid, nu-i barbatu-meu acasă. — Aşa? şi-ncepe primarele a sudui. Nu-i acasă? Dacă nu deschizi, stric uşa. Să plătiți banii birului, că vă ia dracu... Şi poc! în uşă, poc! Atuncea Gheorghe Ursu a ieşit în tindă şi a împins pe femeie în casă. A pus mîna pe o sapă, ş-a ieşit în prag cît era de mare şi de voinic. — Care-i, măi? Ce bir în puterea nopții? Ce căutați voi să spargeți uşile oamenilor? Ce căutați pe la neveste?... Da' primarele de colo zice: Mă! Eu îs Gheorghe Jîpa. Cînd a zis vorba asta,. Gheorghe Ursu l-a pălit cu muchea sapei. L-a culcat la pămînt. Pe urmă l-a apucat de păr şi l-a tras în casă. Vătăjeii au împuns-o la fugă. Apoi el în casă l-a năcăjit o vreme, că cela nici nu se mai putea ține pe picioare de bătut ce era...

Şi cum îl judeca Gheorghe Ursu pe primar, s-a vestit în

sat, şi s-au strîns femeile care aveau barbaţii la lucru la cîmp, pe care le prădase Jîpa şi le împlinise, şi m-am dus şi eu. Şi Gheorghe Ursu pusese pe primar pe un scăunaş şi nevasta-i pusese într-o strachină nişte sarmale, ş-alăturea o bucată de mămăligă, şi gospodarul îl îndemna să mînînce... Mînîncă, măi! Dac-ai năvălit în casa mea la vreme de noapte, cată să mînînci! Da' Jîpa era aşa de bătut şi îngrozit, că nici nu ştia pe ce lume-i şi nu putea bleşti nici o vorbă... — Dacă nu mînînci, atunci să-mi cînţi, măi bade! zice Ursu... Dacă nu cînţi, îţi mai dau un ropot de ciomege... Cum ştii tu, măi, să vîri în boale copiii şi femeile şi să stîlceşti pe cei nevoiaşi?... Frate cu noi eşti tu, măi, ori duşman?... Şi l-a dăscălit atunci Gheorghe Ursu şi i-a luat paralele şi le-a dat înapoi la femei... I-a scos parale şi din ciubote. Ş-a făcut socoteală pînă-ntr-un ban... Da' eu mă uitam şi tot îmi ştergeam cu mînica oleacă de sînge care-mi dădea pe nas şi mă gîndeam: – Cum o îndrăznit Gheorghe Ursu să deie în omu stăpînirii?... Că stăpînirea-i de la Dumnezeu şi-i cu primejdie dacă te ridici împotriva ei... Eu am plecat capul, ce să fac? Da' Gheorghe Ursu a făcut o poznă ca aceasta...

Iaca aşa s-a întîmplat, sfîrşi oftînd Ungureanu. Da' ce ochi avea Gheorghe Ursu şi ce braţ de criţă!... C-apoi n-a mai îndrăznit primarele să se ridice împotriva lui... Eu, ca omul cel slab, m-am lăsat în voia celui tare, ş-am rămas cel bătut şi cel oropsit şi cel beteag... Iar Gheorghe Ursu bine n-a făcut ce a făcut...

— De ce n-a făcut bine?

— Hei... de ce... căci Dumnezeu ne are în grija lui. El ne dă ploaie, el ne dă piatră şi secetă. El ne dă boale şi oamenii răi, pentru pacatele noastre. Acestea sînt orînduiri drepte, şi trebuie să suferim şi să zicem aşa: Asta-i voia lui Dumnezeu Sfîntul.

— Apoi tot voia lui Dumnezeu ş-acolo.

— Unde?

— Acolo, în sat, cînd a întărit braţul lui Gheorghe Ursu...

Ion Rusu Ungureanu se întoarse deodată spre mine cu ochii măriți de uimire. Apoi îşi scutură încet capul şi oftă:

— Ei, nu, asta nu se poate. Dumnezeu ne porunceşte să fim blînzi şi să suferim. De ce să ne mîniem? Eu nu mă mînii. Prietina mea, pe care am crescut-o ş-am apărat-o, m-a alungat de la poarta ei şi nu m-am supărat; am oftat şi m-am dus. Unii m-au lovit; am răbdat şi m-am dus pe drumurile mele... Noi sîntem ca nişte gîze, ca nişte pulberi, trebuie să ne strîngem, să tăcem şi să ne lăsăm să ne poarte vîntul. Dumnezeu are grijă şi de puțina noastră viață şi de hodina noastră cea din urmă... Eu aşa mă gîndesc în gîndul meu şi mă împac, şi trec şi eu prin lumea asta. Tare-i frumoasă lumea asta a lui Dumnezeu, tare-i bine să trăieşti şi să te încălzeşti la sfîntul soare... Şi vine un creştin şi te miluieşte, şi altul trece şi-ți spune o vorbă bună... şi toate cîte sînt rele le uităm...

Omul meu oftă iar. Apoi zîmbi cu mare dragoste şi-şi trase dinainte traista: un om îi aducea o lopățică de făină.

— Bogdapostre! – zise beteagul cu blîndeță – Dumnezeu să-ți sporească însutit... Se închină spre cel ce-l dăruia, îşi scoase din cap căciula şi-şi făcu cruce. Apoi îşi întoarse spre mine zîmbetul blînd şi fața amărîtă şi grăi:

— Asta-i mămăliga săracului... Dumnezeu are grijă de noi ca şi de paserile cerului...

Un instigator, 1912

ȘASE SUTE DE LEI

Iată ce mi-a povestit un prietin:

Într-o- dimineață, s-au înfățişat la mine doi oameni. Cel mai voinic, cu fața bărbătească şi deschisă vorbeşte cel întăi:

— Am venit pentru afacerea noastră...

— Pentru durerea noastră, de care pătimim mai mulți... se grăbeşte să adauge celălalt, slab şi adus puțin din şale.

— Ne-am gîndit să facem o plîngere... urmează întăiul.

— ...Să facem o jalbă... sîntem paisprezece oameni în suferință... gîngăveşte cel mai mic zîmbind cu sfiiciune.

Era un năcaz de pămînt pe care întrucîtva îl cunoşteam; mi-l lămurise şi omul cel mai mărunt, Petrea Năstase, cu cîteva zile înainte. Şi tot el, ş-acuma, începu să spuie „cum o fost". Deşi părea aşa de năcăjit, şi avea şi puțină piedică la vorbire, celălalt gospodar, Neculai Florea, îl lăsă să vorbească: din şovăirile şi piedicile lui, izbucneau ca din încordarea unui arc, vorbe tari şi mişcătoare; i s-aprindeau ochii ca de o durere, şi zîmbetul cel trist îi stăruia necontenit pe față.

— A fost aşa, cum v-am mai spus... Stăpînirea a împărțit Iazul Călugărului, şi ne-a dat la o samă de oameni cîte cinci hectare... Noi am făcut şi sat, ş-avem să clădim şi şcoală şi biserică, dacă ne-a ajuta Dumnezeu... Acu iazul cel mare şi vechi îl ştiți dumneavoastră: iaz a fost de cînd îl țin oamenii minte. Poate a fost întemeiat de trei sute de ani, de patru sute de ani, de la Ştefan-Vodă, precum se pomeneşte şi-n nişte „documeturi". Peşte în el cît lumea, umblam vara la pescuit cu luntri cu pînză... şi toate gîngăniile pămîntului au viețuit în el... parcă cine ştie ce mai era prin ghiolurile lui. Şi papura bătrînă avea nişte rădăcini cît copacii de groase, şi stuhul era pe mărgini des ca peria... şi voinic ca o oaste... Cînd s-a dat drumul iazului, zece zile au curs apele, ş-au venit din cotloanele cele adînci, cu şuvoaiele, crapi de cei ruginiți, cît „copchiii" de mari... Şi s-a împărțit pămîntul cucoane... Ş-am

făcut noi canaluri, ca să se scurgă apele, ş-am început a desfunda matca iazului, a scoate stuhul şi papura... La noi oamenii muncesc cu vrednicie... Noi sîntem rădăşeni şi ştim preţul pămîntului... Şi iaca şapte ani am muncit noi şi ne-am chinuit ca să facem pămînt de arătură, pe unde au rîmat crapii şi ş-au făcut cotloane şerpii de apă... Acu se vede de cătră toată lumea: Iazul Călugărului e ca o grădină. Pe toate hotarele cresc răchiţi. Şi holdele, de-a mai mare dragul, se luptă să se facă mari cît răchiţile. Acu să vedeţi ce se întîmplă, cum v-am mai spus. Noi sîntem cu moşioara noastră drept la marginea ţării. Şi vine o „comisie" şi începe a măsura acu trei veri, şi măsoară şi prubuluieşte, că zice că nu se ştie hotarul cel drept prin apele iazului... şi trage altă linie şi trece o parte din pămînturi la o moşie de dincolo. Paisprezece gospodari am rămas fără pămînt. Am muncit fără folos, ca să curăţim atîţia ani, şi cînd să ne bucurăm şi noi, au venit şi ni l-au luat...

Vorbea repede. Se opri gîfîind.

— Acu ce ne facem noi? întrebă încet celălalt gospodar, Neculai Florea.

— Ce să mai facem? adăogi iute Năstase. Am trimes la Bucureşti o „lacramaţie"; au fost trei oameni de-ai noştri la Bucureşti la deputatul nostru şi la cei mari... Ne-am sîngerat, ş-am pus parale mînă de la mînă... a fost ş-un proces; n-am înţeles nimica... Au trecut două veri şi noi am rămas orfani de pămîntul nostru... şi saraci.. vai de capul nostru!

— Şi ce v-a spus deputatul dumneavoastră?...

— A spus că s-aşteptăm, că s-a vedea... răspunse Florea.

— S-aşteptăm dreptatea la ceasul morţii! izbucni cu năduf gîngavul. El se duce la Bucureşti şi benchetuieşte la mese cu boierii, şi bate cărţile, şi dinspre partea noastră nici capul nu-l doare! Mi se pare că bine spunea un moşneag de la noi că dreptatea noastră cea veche a murit.

Acu ne-am gîndit aşa, noi cei paisprezece oameni, să mai cercăm o jalbă...

Mă privea cu zîmbetul lui sfios, şi se plecase iar puțin din şale.

— Ne-a spus cineva că ştiți să puneți pe hîrtie țipătul omului, ş-aveți şi prietini... c-apoi este o vorbă că fără sfinți nu poți ajunge la Dumnezeu...

— Bine, să vă fac o plîngere, răspund eu... Dacă statul v-a dat pămînt, nu vă poate lăsa aşa...

— Şi statul trebuie să-şi caute dreptatea lui, că iazul a fost pămînt al nostru... se cunosc semnele cele vechi... ni l-au luat cu hapca...

Şi Neculai Florea începu să spuie cum s-a făcut măsurătoarea şi cum nu s-a ținut samă de semne, de mărturii şi de hărțile vechi. Eu cunoşteam împrejurările şi pe altă cale. Ştiam de la un prietin bun, care era prefectul județului pe vremea aceea, că din lipsă de semne vechi, căzuse o bucată de pămînt la Austria cînd se făcuse „rectificarea" hotarului; în schimb alte bucăți în alte părți trecuseră la noi. Prietinul meu, apărînd interesele sătenilor, în încurcăturile acele, avusese oarecare năcazuri. Suferința şi nedreptatea oamenilor era vădită, şi el umblase stăruind necontenit. Apoi se schimbase guvernul, şi oamenii se îndreptaseră către alte fețe. Deşi din toată afacerea aceasta el făcuse o chestie de generozitate şi nu s-a gîndit o clipă să ceară răsplată, deşi, ca avocat, putea să sprijine interesele oamenilor mai departe şi sub altă ocîrmuire, cei paisprezece oameni năcăjiți îl lăsaseră deodată şi porniseră să bată la altă uşă. Iar din toate obrazurile care se arătau de după alte uşi, nu ştiu dacă se va fi găsit unul care să nu se fi gîndit că i-a căzut o afacere bună în mînă cu cei paisprezece nenorociți birnici...

— Am fost şi pe la alții... şi nu degeaba... Am dat cît trebuia şi cît am putut... îmi zicea Năstase. Alții nu ne-au făcut. Da' dumneavoastră poate ne-ți pune mai bine durerea pe hîrtie şi-ți stărui... Noi sîntem paisprezece, – ş-am pus mînă de la mînă, ş-avem adunați şase sute de lei. Dacă

folosim ceva, noi, iacă, vă aducem acest puțin plocon...

— Uite ce e, răspund eu, cunosc cum s-au petrecut lucrurile, şi cred că sînt două căi de urmat. Ori să se revizuiască măsurătoarea, ş-atuncea, cu dovezile care s-ar aduce, poate să vă dobîndiți înapoi ce-ați pierdut, ori, dacă bucata dumneavoastră de pămînt o rămînea bună dată, să vă dea statul proprietăți de pildă la Mereşti, aproape, unde au luat pămînt de la Austria, cînd s-a făcut măsurătoarea aceea...

— Prea bine, răspunse Năstase, noi ne mulțămim aşa – numai să nu rămînem ticăloşi şi saraci... Să nu ne blastăme copiii că-i lăsăm de izbelişte, fără un cotlon cît de mic, în care să se oploşească şi ei în viața lor...

Florea adăogi:

— Şi pentru asemenea facere de bine ți-om aduce banii pe care i-a strîns şi te-om pomeni neam de neamul nostru...

Fără îndoială, binele aveam toată tragerea de inimă să-l fac. Am răspuns:

— Dacă e vorba să fac un bine ş-o pomană, cum ziceți, apoi atunci îl fac fără nici o plată... Dacă-mi plătiți, vă fac o slujbă; şi eu vreau să vă fac un bine... Afară de asta, ce credeți c-am să fac? Am să scriu pe hîrtie ce mi-ați spus şi ce ştiu, ş-am să rog pe cineva să deştepte pe cei de la cîrmuire... şi cred că vi s-a face dreptate... pentru că o aveți...

— Tocmai aşa, tocmai aşa... zise zîmbindu-mi dulce Petrea Năstase, şi eu cred că aşa avem să izbîndim... Aşa trebuie să facă, şopti el către Florea, ridicînd un deget în sus. Apoi către mine: Şi pentru cheltuieli, pentru străduanie, pentru toate, noi avem să vă dăm o mulțămită de şase sute de lei... I-am şi strîns anume pentru asta...

— De ce? Vă fac hîrtia, o trimet unde trebuie, şi dumneavoastră țineți-vă banii...

Florea voi să spuie ceva. Năstase prinse a rîde privind în pămînt.

— Bine, da, aşa-i, aveți dreptate... Să ne faceți hîrtia... şi

toate... ca să dobîndim noi ce-am pierdut... şi noi avem şase sute de lei strînşi... Am mai dat noi şi alți bani, încaltea acuma-i dăm pe folos...

Mi s-a părut curioasă stăruința asta, ş-am căutat să-i fac pe oameni să înțeleagă că nu sînt jălbar de meserie; am vrut să-i fac să înțeleagă şi altele, despre simțimintele mele pentru poporul muncitor; şi cum aşa ceva e foarte greu, m-am oprit la jumătatea lămuririi c-un fel de simțire de ruşine, ş-am căutat să isprăvesc cît mai repede, c-o declarație mai scurtă, că voi face totul cum înțeleg, însă fără plată.

— Bine! a oftat Petrea Năstase, cu părere de rău... poate-om face ceva... Că noi atuncea, cînd s-a făcut măsurătoarea, am avut pe unul, pe domnu Archium Golovei... care zicea că umblă pentru noi... Ş-apoi am înțeles noi că el a fost acela care s-a înțeles cu ceilalți străini, şi ne-a vîndut cătră nemți...

Era vorba de prietinul care-mi lămurise afacerea şi care umblase apărînd interesele oamenilor. Le-am explicat că se înşeală, că aşa ceva nu se poate, şi altele.

— Bine! a oftat Petrea Năstase, atuncea ni-i face dumneata jalba...

Ne-am înțeles să vie într-o zi anumită cînd eu voi fi pregătit hîrtia, să le-o cetesc, şi s-o trimitem.

S-au dus şi n-au mai venit.

Ş-acu cîteva săptămîni, Costan Gherasim, om dintr-un sat cu cei doi, care mă cunoştea bine, începu să-mi vorbească despre năcazul cel vechi, cu pămîntul de pe iaz, care şi azi a rămas tot al nemților. S-aude că să se mai măsoare o dată, să cadă înapoi pămîntul luat, dar oamenii tot năcăjiți sînt, că de-atîția ani nu s-a făcut nimic.

— Cucoane, zise el la urmă, eu lucrez la dumneata de un an şi ceva şi te cunosc... Şi ştiu c-au fost doi oameni dintre cei cu nacazul acu doi ani la dumneata şi te-au rugat să le faci ceva...

— Da, cei care voiau să-mi deie şase sute de lei.

— Ei, cucoane. Le-am spus eu: măi oameni buni, de ce n-

ați urmat cu boierul acela, că el vă făcea de-atuncea poate ceva... Ei ce-au făcut? Au venit în sat, s-au sfătuit, şi la urmă n-au mai venit să ieie jalba. Ziceau că se tem: să nu-i vinzi şi dumneata... Că de ce nu vrei să iei şase sute de lei? Alții n-au putut face ş-au luat: şi dumneata dacă poți face ceva, de ce să nu iei? Să nu te superi, cucoane, da' oamenii noştri au avut multe nacazuri... Chiar cuconu Archium nu le-a vîndut pămîntul cătră nemți?...

De data asta n-am mai crezut că trebuie să apăr pe domnul Golovei. Începeam să văd că e zadarnic.

— Ş-acu, cucoane, i-am sfătuit eu să vie la dumneata. Ş-are să vie iar Nastase, cel care-i puțin gîngav...

Înştiințat, Petrea Năstase a venit peste două zile, cu zîmbetu-i sfios şi cu vorbele-i pripite, sunînd de durere. Iar era năcăjit, şi mă ruga să-l iert pentru ce-a fost, că n-au putut veni, că nu stiu ce, şi cu multă grija, cu vorbe uşor învăluite, îmi arăta că pentru ostenelile mele, au ei, paisprezece gospodari, adunați şase sute de lei...

Un instigator, 1912

PE DRUMURI ÎNCURCATE

Acu doi ani îmi lucra la grădină Ifrim Tulbure, un gospodar blajin, foarte cumsecade om, dintr-un sat din împrejurimile Folticenilor. La ceasul odihnei, cînd punea pe pirostrii, la un foc de găteje, ceaunul dogit, ca să-şi facă „oleacă de mămăligă”, stăteam cu dînsul de vorbă. Grăia moale şi focul îi lumina din cînd în cînd obrazul pămîntiu, brăzdat de suferinți. Răspunzînd – cîteodată întorcea şi ochii spre mine. Ochii aceia verzi, gînditori, nu i-ar putea zugrăvi nimeni. Cînd întîlneau pe ai mei aveam totdeauna o simțire de milă, şi fără voie se desluşea în mintea mea un nume pentru ei: „ochii resemnării”.

O ducea tare greu omul. Avea vreo şase copii; abia-i încăpeau în căsuța veche de bîrne. Pămînt n-avea decît şase prăjini: grădina de lîngă. casă.

— Hei, cucoane, îmi zise el într-un rînd, greu trăiesc o samă de oameni pe lumea asta. Iaca eu, numai şase prăjini am, şi şase copii: cîte-o prăjină de fiecare. Apoi scoate dumneata locul pe care-i aşezată casa, locul şurii, al poieții, bătătura, umbra gardului – nici cîte-o prăjină de suflet nu rămîne... Ş-adică pentru mine şi pentru nevastă, nu mai țin socoteală: noi de-acuma cînd a da Dumnezeu, ne-om mulțămi cu cîte trei coți – într-un colț, la țintirim.

— Şi ce faci cu şase prăjini, moş Ifrime?

— Apoi ce sa fac? Ce poate face oricine. Te miri ce şi mai nimic.

— Şi cu ce trăieşti?

— Apoi tot cu pămîntul, că el e mama noastră. Iau de la boier. Plătesc cam scump, dar n-am ce zice, pămîntu-i bun. Apoi mai lucrez şi la boier, şi-n alte părți cu femeia şi cu copiii cei mai mari, şi tot ieşim la un capăt. Ne facem păpuşoi de iarnă, ş-oleacă de strînsură pentru văcuța pe care o avem... Ne mai îndulcim şi noi cu laptele ei, că alt frupt, dă, cam

greu!

Cum vorbea cu mine, umbla prin jurul ceaunului; îşi orînduia un fund, un ştergar, o lingură de lemn.

— Ia uită-te dumneata la mine, vorbi el; părul mi-i cărunt şi, după cum vezi, am şi început să mă corogesc din şale... Ai zice că-s bătrîn, şi n-am decît patruzeci şi trei de ani.

— Adevărat, pari om în vîrstă...

— Apoi da, – şi zîmbi privindu-mă: da' cînd o duce omul bine pe lume, precum am dus-o eu, tinerețele se călătoresc repede...

Stătu o clipă gîndindu-se Voia să-mi spuie ceva şi sta la îndoială – îşi scutură uşor pletele.

— Să vezi dumneata, zise el deodată, mie drag mi-a fost pămîntul în viața mea şi n-am avut parte de el... Acu trei ani cu multă trudă aveam eu adunate cîteva parale. Ş-am găsit o bucată de pămînt de vînzare: patruzeci de prăjini. Pămîntu-i scump. Am plătit eu bani numărătoare patru sute cincizeci de lei. Atuncea am vîndut ş-o păreche de juncani, ş-o văcuță, ca să înjgheb cît îmi trebuia. Fac eu acte, fac tot: şi nu trece anul şi se scoală un frate al celui care-mi vînduse mie pămîntul şi-mi face un *proțes* ca să-mi ieie pămîntul... Şi iaca, de-atuncea, de doi ani mă judec, – şi văd că înălbesc judecîndu-mă... Mult venin mi-a pus mie *proțesu* ista la inimă, că eu în judecăți n-am nici o credință... Du-te-n colo, du-te dincolo, du-te să-ți facă jalbă, du-te la avocat, du-te la judecători, scociorăşte-te în pungă, şi la urma urmei n-ajungi la nici un capăt. Tare-i greu. N-am avut noroc. Am socotit şi eu să dobîndesc, după atîta trudă, o bucățică de pămînt, să fie a mea, şi s-o muncesc cum ştiu eu... da' iaca, n-au voit oamenii... Şi tot mă poartă prin judecăți, de mi-i lehamite...

Moş Ifrim era mîhnit tare; parcă vorbea despre părinți ori despre copii morți.

— Şi cum e afacerea? întreb eu. De ce s-a sculat fratele celui ce ți-a vîndut pămîntul?

— Eu ştiu? Zice că-i partea lui.

— Dar moştenirea lor nu s-a împărțit?

— Ba da.

— Ei, atunci?

— Ştiu eu? Zice că el nu-i mulțămit. Frate-său care mi-a vîndut cele patruzeci de prăjini îi şi el un om amărît, c-o spuză de copii. Istalalt, care s-a ridicat asupra noastră, îi crîşmar în sat şi-i om cuprins... Şi pesemne că s-a gîndit el că dacă se simte tare în pungă – apoi s-a da dreptatea de partea lui... Şi, iaca, ne poartă, vai de capul nostru!

— Şi tot nu s-a descurcat?

— Nu. Mi-a ieşit părul prin căciulă, şi *proțesu* tot nu-l văd descurcat...

Moş Ifrim începu a rîde încet. Vedeam în rîsul şi-n privirea lui o jale fără nume.

Mi-a istorisit tot năcazul, în amurgul acela; după aceea s-a culcat pe-un maldăr de fîn, pe pămîntul cald. Şi-n alte zile şi-a urmat tăcut şi resemnat munca lui.

Acu, nu de multă vreme, îl întîlnesc, într-una din zile în sala cea mare a Tribunalului.

Era îngrijat, cu căciula-n mînă. Privea în juru-i cam spăriat. Barba-i era nerasă de mult, pletele nepieptănate. Pornise în grabă de undeva, de la munca cîmpului, după ce trecuse pe-acasă şi-i pusese nevasta în traistă două cepe ş-un malai învălit într-un ştergar. Traista îi era atîrnată la şold, peste sumanul vechi, roşcat; malaiul şi cepele se cunoşteau în ea.

Mă apropiai de el.

— Ce mai faci, moş Ifrime?

Tresări şi se uită la mine pieziş. Apoi zîmbi blînd. Mă cunoscuse.

— Dumneata eşti? Am crezut că-i avocatu... Ştii dumneata, tot cu *proțesu* meu, cu pămîntul acela...

— Tot cu pămîntul? Încă nu s-a sfîrşit?

— Apoi dă, eu ştiu? Avocatu a zis că azi îl sfîrşeşte... Şi iaca am pornit de pe cîmp, aşa... Eram să uit, şi mi-a adus

aminte muierea; a trimes un copchil după mine... Şi mi-a trimes şi traista cu malai... (Aici zîmbi iar). Ştii povestea omului sarac – cînd îi face nevasta malai şi i-l pune în traistă şi-l trimete pe ceea lume, să găsească pe Dumnezeu şi să-l întrebe cînd are să-l scape de sărăcie... Aşa şi eu... Cu acelaşi zîmbet îşi lunecă privirea spre traista cu malai şi cu cepe. Apoi oftă şi privi în juru-i.

Îl întrebai:

— Dar s-a judecat, moş Ifrime?

— Apoi da, mi se pare că s-a judecat. Ne-a strigat înăuntru. M-am dus şi eu; a intrat cam fudul şi crîşmarul, cu care am bucluc. Stau eu, mă uit în colo, mă uit, aştept... Văd că avocatu lui începe a spune, şi spune; nu-nțelegeam, da' m-a apucat un fel de groază!... Pe urmă tace. Zice un judecător ceva, şi-ncepe a' meu... Spune vreo două vorbe, şi tace. Apoi îi rău, mă gîndesc eu... Şi mă uit, să văd ce-au să facă?

— Şi ce-au zis? Ce-au făcut?

— Hm! apoi i-am văzut eu, că mă tot uitam la ei... Avocatul meu a zîmbit către avocatul lui... Şi crîşmaru se uita țintă la judecători şi tot bătea încetişor cu degetele în chimir... Mă uit eu la judecători – se uitau ei unul la altul, pe urmă s-au uitat la avocați, şi dintr-o privire s-au înțeles... Ş-au spus nu ştiu ce din gură... Şi pe urmă mi-a spus şi mie unul ca să ies afară... Ş-acu stau şi eu aici, vai de pacatele mele... Curat c-am ajuns pe celalalt tărîm, da' pe Dumnezeu tot nu-l văd...

Zîmbea iar, cu ochii dureroşi: vechiul zîmbet.

Mă gîndii să-i cercetez afacerea, să văd la ce rezultat a ajuns. Îl întrebai:

— Cine ți-i avocat, moş Ifrime?

— Țs! îmi şopti el deodată, coborîndu-şi ochii în pămînt. Iacătă-l-ăi!

Venea avocatul: era un cunoscut al meu. Dădu mîna cu mine, grăbit şi vesel ca totdeauna. Apoi se îndreptă spre român.

— Bade Tulbure, zise el, gata! Ai cîştigat! Poți să te duci

acasă...

Moş Ifrim nu se clinti din locul lui. Îşi ridică încet ochii spre avocat; îl cerceta cu neîncredere.

— De-acu nişte forme mai ai numai...

— Da' crîşmaru ce zice? întrebă deodată Ifrim Tulbure.

— Crîşmaru are să plătească o sută de lei cheltuieli de judecată...

Moş Ifrim se îndreptă şi ne privi pe rînd. Îşi coborî ochii spre traista cu malai. Apoi mă ținti pe mine drept: înțelesei că mă întreabă printr-un semn mut şi disperat.

— Ai cîştigat, moş Ifrime, ai cîştigat, zisei eu... Ş-abia atunci îi luci pe față o rază de bucurie. Înțelesei că-i bucurie, dar obrazul tot trist îi rămase, plin de încrețiturile durerilor şi dezamăgirilor trecute.

— Ş-acu cum om face? zise încet. Iar avocatul începu să-i lămurească încurcatele lucruri ale dreptății. Şi moş Ifrim îl asculta cu gîndul la bucuria lui, puțin plecat din şale, cu sumanul şi traista lui, cu bățul lui vechi şi cu căciula-i roasă, ca sărmanul din poveste, care a pornit „pe ceea lume”...

Un instigator, 1912

BORDEIENII

Niță Lepădatu a venit la Ilişeni, pe moşia boierului Jorj Avrămeanu, într-o toamnă, singur, numai eu gluga şi cu ciomagul lustruit. De undeva, de peste deal, a urcat la coşere, şi acolo s-a oprit privind în vale spre iaz şi spre curtea boierească. Pămînturi goale se întindeau în toate părțile, în urmă, de unde venea el, şi spre răsărit pînă la apa Prutului. Călcase poşte, fără să dea de o aşezare omenească; ținuturile de la Jijia şi de la Prut pe-atuncea erau nişte pustietăți.

Niță trecu printre coşere. Într-un şopron se auzeau glasuri şi bătaia regulată a vînturătorilor. Într-un dos, un cal slab sta neclintit, cu capul plecat, dormitînd în soarele de toamnă. Un cîne flocos, alb, se repezi de undeva foarte mînios, hămăind răguşit spre picioarele străinului. Lepădatu se apăra cu ciomagul şi păşea încet spre şopronul de unde venea vuietul de vînturători.

— Ha! Ce-i, măi? se auzi o voce subțire, ca un behăit de oaie, şi un moşneguț mărunt, cu capul gol, cu părul buhos, ieşi la lumină. Ce este? Țîbă, Colțun! Şi se răstea la cîne plecîndu-se din şale. Hai, dă-te-n colo, du-te-n cotlonul tău, că te dau la şepte draci!...

După ce zvîrli în Colțun c-o scurtătură şi-l alungă spre cotlonul lui, moşneagul cel mărunțel se întoarse spre Niță Lepădatu şi-l privi cu luare-aminte.

— Aşa... hm! zise el cu mirare; tu, măi băiete, nu eşti de pe la noi... Eu pe tine nu te-am mai văzut... Ce vrei?...

— Apoi, moşule, răspunse drumețul, aşa este, eu vin de departe, din jos...

— Te-a trimes cineva?

— Nu; dacă nu ți-i cu supărare, te-aş ruga să-mi spui cine-i boier pe moşia asta, şi dac-oi putea să intru aici în

slujbă.

— Bine, băiete, grăi moşneagul cu glasu-i subțire. Aici dac-ai venit, ai să ai ce face, că asta-i moşie mare... Boieru, iar, îi om bun...

— Da' cum îl chiamă?

— Cuconu *Jor*... Aşa-i zice, cuconu *Jor* Avrămeanu... Te-i duce la curte şi-i vorbi cu el...

— Bine, zise încet Niță Lepădatu.

Moşneagul îl cerceta cu ochi mici şi vioi. Străinul era trudit, cu obrazul plin de pulberile negre ale drumului. Privea trist în gol cu doi ochi verzi, înfundați sub frunte şi sub sprîncene tufoase. Barba-i era de mult nerasă. Mustața creață, rotunjită la capete, nu-i acoperea gura. Buzele-i erau uscate şi arse; din cînd în cînd le întredeschidea şi le umezea cu vîrful limbii.

— Mi-i sete, grăi el trudit, fă-ți pomană c-o ulcică de apă...

— Cum nu? Pacat mi-a fi dacă nu ți-oi da, răspunse moşneagul. Hai la bordei...

Fața bătrînului se făcu prietinoasă.

— Pe mine mă chiamă Nastase Tentea, vorbi el rîzînd, pe cînd mergeau spre bordei. Eu îs humelnic aicea de mult... Aicea m-au găsit şi m-au lăsat trei rînduri de stăpîni... Şi la mulți băietani trudiți, ca dumneata, am dat eu apă... Le-am dat, – ca să am şi eu cu ce mă răcori pe ceea lume...

Grăind aşa, păşea mărunt, şi opincile-i nerase de porc fîşîiau prin bătătura uscată. Cămeşoiu-i de cîlți filfîia în bătaia vîntului, prea larg pentru trupu-i pitic şi slab. Co-şerele largi şi nalte rămaseră la o parte cu şopronul în care cîțiva oameni vînturau şi ciuruiau pîne albă; moş Nastase Tentea duse pe Lepădatu la bordeiul lui săpat în pămînt. Întră el întăi, coborînd; intră după el şi drumețul într-o încăpere mică, lipită cu lut şi humuită. Într-un colț se ridica un horn; hogeagul lui trecea pînă la coama de pămînt a bordeiului. Pe laturi erau laițe acoperite cu țoluri groase de buci. În fund o spărtura rotundă, în care era înțepenit şi lipit

un geam de sticlă, aşa de mic încît abia puteai vîrî în el ochii şi nasul. Lumina cea mare intra prin uşa deschisă. – La vatră, pe un scăunaş cu trei picioare, sta o fată ca de douăzeci de ani şi se năcăjea să aprindă un foc de ciucalăi. Cînd bătrînul şi Niță intrară, ea îşi scoase capul de sub horn. Întoarse ochii şi rămase mirată în fața străinului. Fără voie îşi păturі fusta de cit şi cămaşa de pînză, apoi zîmbi.

— Bună ziua, zise Niță Lepădatu ațintindu-şi ochii asupra ei.

— Mulțămim dumnitale, bădică...

Moş Nastase căută după uşă cofa. Bătu în ea cu vîrful opincii. Zise repede, cu glasu-i ascuțit:

— Aşa... hm! Fată mare... şi cofa goală!... Pune mîna pe cofă, Marghioliță, şi adă apă rece, să se răcorească un drumeț trudit...

— Iacă mă duc, tătucă, răspunse ruşinată şi grăbită fata. Puse mîna pe cofă şi ieşi repede cu capu-n piept, cu ochii în pămînt.

— Aşa... hm! zise moş Nastase vesel. Atîta copil am şi eu; femeia nu ştiu ce s-a făcut. S-a dus într-o bună zi, acu doisprezece ori treisprezece ani, şi dusă a fost pînă în ziua de azi. De harnică-i harnică fata, da' i-i urît singurică aici toată ziua... La noi biserică nu-i, să te duci duminica. Cum am văzut şi eu, încolo, pe la Siret şi pe la Moldova, nu-i sat fără popă şi fără biserică... Acolo pesemne şi oamenii îs altfel. La noi horă nu se face... Cînd eram băiețandru, am trăit şi în alte părți de lume şi ştiu că făceau gospodarii hori... Da' la noi nici nu sînt gospodari... Aici trăieşti aşa... cum dă Dumnezeu. Şi dă, şi ea-i un suflet... doreşte şi ea să-şi petreacă tinerețile. Da' aici în bordei, la mine, ce petrecere poate să aibă?...

— Aşa-i, zise Lepădatu aşezîndu-se pe laiță; şi oftă trudit.

— Aşa... hm..., începu iar moşneagul. Aici te sălbătăceşti... A crescut şi fata asta ca o sălbatică... Se mai duce ea pe la curte, au mai deprins-o mădămile de-acolo să vorbească şi să umble... A mai fost de vreo două ori şi pe la tîrg, la Săveni, şi

gata, ce vrei să ştie?...

— Ei dă, trăiesc şi oamenii cum pot, observă cu blîndeță Niță Lepădatu.

— De asta aşa-i... hm! Iaca eu, acu am un fel de bucurie că a mai venit cineva pe aici... şi mai am cu cine grăi o vorbă, două... Dumneata vii de departe, din jos?...

— Vin din jos... da' nu de departe tare...

— Poate vii de la tîrgu Ieşului...

— Ei nu, tîrgul Ieşului e departe... n-am fost niciodată pe-acolo... Şi eu, un biet băiet fără părinți...

— Aşa-i... hm! suspină moş Nastase şi se ridică în picioare. Iaca, vine şi fata cu apa.

Fata grăbea, lepăind cu picioarele-i desculțe, sufla pripit şi ochii mari îi luceau pe fața brună. Coborî cele două trepte ale bordeiului, căută pe prichiciul hornului ulcica de lut, o umplu cu apă şi o întinse drumețului. – Niță Lepădatu bău pe nerăsuflate şi mai ceru o ulcică. O bău şi pe a doua, apoi îşi şterse buzele şi mustățile cu mînica cămăşii. Înapoie vasul de lut şi zise, înviorat, fetei:

— Bună apă! Dumnezeu să-ți deie sănătate... şi să-ți fie toate după inimă...

— Aşa... hm! Ca apa nu-i nimica mai bun pe lumea asta, observă moşneagul.

Fata zîmbea blînd. Puse cofa cu apă după uşă, apoi se aşează la vatră, pe scăunaşul ei cu trei picioare. Niță Lepădatu băgă de samă că fața i-i mai rumănă şi pieptănătura mai lucie şi mai linsă. Se privise în izvor şi-şi stropise obrazul şi părul cu apă curată.

— Ei, apoi acu ce-om face? întrebă drumețul oftînd.

— Hm! Ce-i face?.... Apoi îi gusta ceva cu noi... că doar oameni sîntem... şi pe urmă ne-om lăsa pînă devale la curte... Eu socot că tot la noi îi rămînea, că cuconu Jor are totdeauna nevoie de oameni...

— Are nevoie de oameni la vite... se amestecă Mar- ghiolița de lîngă vatră.

— Da' tu de unde ştii? o întrebă bătrînul mai subțire, clătinînd din cap şi rîzînd.

— Apoi am auzit devale... Am mai fost pe la curte...

— Aşa-i... hm! Un om la vite are să trebuiască... încheie bătrînul, foarte încredințat.

Niță Lepădatu era trudit de drum lung şi de suflarea secetei; dar apa şi hodina în bordei, precum şi mîncarea gătită de fata moşneagului, îl mai înviorară. Începu şi el a spune cîte ceva, despre alt boier şi despre altă moşie, de unde venea, lăsa apoi şi pe moş Nastase să vorbească şi privea pe fată, şi se simțea în bordeiul acela ca-ntr-o casă a unor prietini.

Pe la toacă apoi, ieşiră din bordei şi porniră la curte. Fata îi petrecu o vreme cu ochii din prag. Se gîndea că drumețul poate să plece iar înainte în pribegie, dacă n-a putea rămîne la curte, şi pe la bordei, ca s-o mai vadă, n-are să se mai întoarcă. Îi părea rău; flăcăul sămăna a fi om blajin, după ochi şi după grai; ar fi fost bucuroasă să-l vadă întorcîndu-se şi aşezîndu-se pe laiță, privind-o şi cerîndu-i iar o ulcică de apă rece.

Soarele scăpăta spre dealurile de la apus, între pături subțirele de nouri. Vîntul de secetă tot sufla în întinderi. Cît cuprindeau ochii, se vedeau numai arături, mirişti, păpuşoişti; în valea de aproape lucea un iaz; pe-o culme uşoară, înnegrea un pîlc de mărăcini. Nicăieri păduri, livezi, sate. Deasupra, se boltea un cer alburiu de singurătate. – Mergeau încet pe un drum de țărînă; paşii lor stîrneau o pulbere neagră, pe care vîntul o învăluia şi o trimetea pe mirişti şi pe buruienile nalte de pe haturile păpuşoiştilor. Un stol de stănci şi de grauri se ridică din dosul coşerelor, pluti alene pe vînt, apoi se lăsă într-o vălcea.

— Hm! Curtea-i la doi paşi, zise într-o vreme humelnicul. Azi e sîmbătă, boierul trebuie să fie acasă. Sîmbăta vine mai devreme de pe cîmp...

— Da' are moşie mare? întrebă Lepădatu.

— Cum? Şi moşneagul privi uimit pe flăcău. Cît vezi cu ochii, şi încă şi mai departe... Groaznică moşie are!... Cea mai mare moşie! Mai mare moşie nici nu se poate! Dac-a fi mai mare, cu ce-are s-o are şi cu ce are s-o îngrijească? L-am întrebat eu odată: Cucoane Jor! Ce faci dumneata cu atîta pămînt şi cu atîta bănet?

— Şi ce ți-a răspuns?

— Ce mi-a răspuns? Hm! Nu mi-a răspuns nimica. A început a rîde...

Flăcăul dădu din cap şi zîmbi. Zîmbi şi moşneagul scuturîndu-şi pletele, apoi întinse mîna cu degete negre şi uscate:

— Iaca, ici în vale-i curtea, cu toate acareturile...

O casă scundă de bîrne albea în vălcea, către iaz, înconjurată de şuri şi grajduri acoperite cu paie.

— Are curte straşnică boierul, vorbi moş Nastase. Boierii îs deprinşi cu odăi multe... L-am întrebat eu într-un rînd: Cucoane Jor, ce-ți trebuie dumnitale patru odăi aşa de mari? Ce faci cu ele?...

— Şi el ce-a zis?...

— Hm! El ce să zică? N-a zis nimic. A început a rîde...

Pe o coastă mai prăvălatică, în apropierea curții, stăteau înşirate o mulțime de bordeie. Unele erau clădite ca bordeiele obişnuite, în două ape, acoperite cu pămînt; altele erau scurmate în mal şi astupate în partea săpăturii cu scînduri ori gard de nuiele, peste care era întinsă o lipitură subțire şi coşcovă de lut. Fumuri ieşeau din toate cotloanele acestea săpate în pămînt. Geamuri mici cît pumnul luceau pe alocuri în bătaia piezişă a soarelui. Nicăieri nu era o împrejmuire. Vitele şi porcii rătăceau de-a valma, pe dinaintea uşilor. Găinile scurmau în gunoaiele grămădite pe bordeie ca nişte cuşme murdare şi jerpelite.

— Aicea stau bordeienii..., zise moşneagul. Iaca cu cine muncim noi moşia...

— După cum văd eu, are mulți oameni boierul...

— Hm! Are, ce crezi? Pe-acolo de unde vii, n-au boierii atîția?... Apoi boieru nostru are cea mai mare moşie... ş-apoi a adus oameni din toate părțile... unii se mai duc, alții vin... Cînd e lucru-n toi, apoi mai aduce lucrători de pe unde-s satele mai dese... Da' altfel, cu bordeienii facem noi toată treaba...

— Dă, şi pe la noi tot aşa-i, zise Lepădatu. Şi eu tot în bordei am crescut ş-am trăit..,

— Aşa-i, hm! Tot în bordei... Da' în alte părți oamenii stau în case... Ştiu eu cum or fi iernile pe-acolo?... Eu l-am întrebat într-un rînd pe cuconu Jor: Cucoane Jor, zic, noi în bordei nici grijă n-avem de iarnă... Da' dumnitale nu ți-i frig în casă?

— Şi el ce-a zis?

— Ce să zică? A început a rîde... ş-a spus că el face foc... Eu ştiu?

— Aşa-i deprinderea, moş Nastase. Noi trăim în pămînt ş-afară. Nu ştii dumneata cum îs iernile grele cîteodată?... Stăm afară în perdea, cu vitele... Noi sîntem deprinşi cu toate... Boieru-i boier, el are alte obiceiuri...

— El are altă piele, zise moş Nastase; şi amîndoi începură a rîde.

Coborîră, trecură pe dinaintea bordeielor. Cîțiva oameni îmbrăcați în straie mohorîte umblau prin bătătură, adăpau vite, duceau cai de căpăstru, se învîrteau în jurul unei fîntîni cu cumpănă.

— Boieru a venit acasă? strigă moşneagul către ei.

— Venit, venit! răspunse cineva, cu glas gros.

— Iaca-i bun, mormăi moşneagul mai mult în sine.

Nici curtea n-avea împrejmuire. Prin şoproane umblau oameni: argați aduceau caii în grajduri; prin dosul curții trecea o cireadă de vite într-o pulbere deasă, care se înălța pînă la cer. Glasurile haidăilor sunau necontenit, chemînd, îndemnînd, amenințînd. Din cînd în cînd izbucneau sudălmi aspre şi vuiau ghioagele în deşerturile vitelor. Cîteva tălănci

sunau trist, nevăzute, prin pulberea aceasta neagră.

— Multe vite mai are şi boierul nostru!... zise cu oarecare mîndrie humelnicul.

Ocoliră casa scundă de bîrne şi se opriră la uşa de dindos. Aşteptară un timp. Pe după un geamlîc trecea din cînd în cînd umbra unei femei.

— Asta-i madama care ține gospodăria boierului, mormăi încet moş Nastase.

Umbra trecu iar. De data asta însă se opri, deschise uşa. Se arătă o femeie mică şi subțirică, palidă la obraz, cu ochii foarte negri şi cu nasul foarte ascuțit. Era îmbrăcată mohorît. O broboadă neagră îi ascundea părul cu îngrijire.

— Ce este, moş Nastase? întrebă ea ascuțit.

— Apoi am ceva de grăit cu boierul...

— Aşa? Bine. Da' pe fată-ta de ce n-o mai trimeți la curte, să mai ajute şi-aici, că-i o mulțime de treabă?

— Marghiolița? vorbi moşneagul domol. A mai robotit şi ea pe-acasă. Da' om trimete-o, de ce nu?

— Şi ce-ai să spui mă rog boierului? întrebă şi mai repede şi mai ascuțit femeia măruntă.

— Apoi are ceva de vorbit băietanu ista.

„Madama" cercetă cu privirile-i ascuțite pe Niță Lepădatu, apoi închise uşa trîntind-o.

— Hm! Aşa-i! zîmbi moş Nastase; iaca, aşa umblă ascuțit şi vorbeşte ascuțit călugărița noastră...

— Care călugăriță? întrebă flăcăul.

— Asta. A venit de la călugărie şi-acu îngrijeşte de gospodăria boierului. Iute muiere! Aşa grăieşte totdeauna... Vrea să-i simțim stăpînirea... Da' altfel nu-i ră la inimă... Stă de vorbă cu Marghiolița – şi-apoi îi spune o mulțime de-ale ei... Ce să-i faci? N-a venit ea prin pustietățile noastre pentru c-a alungat-o binele de pe unde-a fost...

„Madama" trecu iar grabnic, ca o dungă neagră, pe după geamlîc. Apoi se auziră paşi îndesați şi boierul deschise uşa. Oamenii îşi scoaseră îndată cuşmele din cap. Cuconu Jorj

Avrămeanu, tînăr şi voinic, cu faţa bună şi veselă, arsă de soare, sta cu mînile în buzunările pantalonilor şi-i privea. Zîmbea.

— Ei, moş Nastase, vorbi el cu glasul puţin tărăgănat şi răguşit, ce mai veste-poveste?

— Dă, cucoane Jor, ce veste? Pînă acu-i bine...

— Aşa? zise boierul cu veselie sunîndu-şi cheile în buzunările pantalonilor; şi ce vînt te mînă într-acoace? Cum de-ai lăsat coşerele singure?...

— Da' nu le-am lăsat singure, cucoane Jor, că mai sînt pe-acolo oameni de înţelegere. Ş-apoi mai am nădejde şi-n fata mea...

— Cum? Ce nădejde poţi avea în fată-ta?... Da' omu ista cine-i? Ce cauţi cu el aici?...

— Aista? zise moş Nastase întorcînd capul şi privind pe Niţă, parcă atunci îl vedea întăi; aista-i un băietan, care-a venit azi la noi...

— Cum îl chiamă?

Moş Nastase nu răspunse, se întoarse iar spre flăcău şi-i făcu semn cu capul. Pribeagul răspunse, învîrtindu-şi în mîni pălăria pleoştită:

— Niţă Lepădatu...

Moşneagul dădu din cap şi păru a se gîndi în sine; atunci auzea întăi numele flăcăului şi parcă i se părea ciudat.

— Niţă Lepădatu? întrebă iar boierul. Şi de unde eşti?

— De la Negoieşti.

— Din ţinutul Ieşului? Şi ce vrei?

— Vrea să se tocmească la vite, cucoane Jor, se amestecă moş Nastase.

— Vrea să se tocmească la vite? Bine. Da' îndreptări ai?

— N-am, zise Niţă. Pe-acolo nimenea nu ni le cere.

— Aşa? Apoi nu ţi le-oi cere nici eu, numai să te porţi bine... Da' de la boierul de la Negoieşti de ce-ai plecat?

— Dă, cucoane, răspunse încet Niţă, să nu socoteşti că-s om rău... De „golan”, îs golan, – adevărat. N-am părinţi, n-am

casă, n-am nimic, numai mînile muncitoare le am, – da-s om de treabă... Eu am stat zece ani la boierul de la Negoieşti, cu leafă de flăcăuaş... Acu m-am gîndit şi eu că mi se cuvine leafă de om, ş-am cerut să-mi sporească simbria. N-a vrut, ş-am plecat. Îmi pare rău, – zece ani ca un rob am muncit; da' ce să fac? M-am gîndit şi eu c-oi găsi în lumea asta o bucată de pîne. Am pornit ast'noapte, ş-am mers, am mers, pînă ce-am nimerit aici... Acuma, cucoane, dacă mi-i primi, eu ți-oi fi slugă cu credință.

Cuconu Jor îl asculta în tăcere, învîrtindu-şi cheile în buzunarul pantalonilor. În pămînturile tinere pe care le desfunda, cu oameni de aceştia de strînsură lucra. Cu ei îşi înmulțea turmele de vite, cu ei făcea grîul pe care îl trimetea la Galați. Într-un ținut de margine, pustiu, trebuia să se mulțămească cu brațe de muncă. De unde veneau aceste brațe, ale cui erau, – ştia că nu trebuie să întrebe. La ce i-ar fi folosit? Aici nu era țară regulată. Aici el era stăpîn. Pînă la oraşe şi pînă la țara civilizată era departe. Aici era undeva, „la cîmp". Aici perceptorii luau cît socotea boierul că trebuie să dea, aici oastea nu-şi urmărea dezertorii, nici justiția condamnații. Pînă aici nu erau drumuri. Aici şcoli şi biserici nu erau. Aici era pămînt care trebuia lucrat, şi boierul îşi aduna oameni de muncă cum putea. De aceea cuconu Jor nu mai întrebă mult pe Niță Lepădatu. Vedea că are a face cu un *golan,* fără părinți şi fără sat, voinic şi muncitor după înfățişare, şi-i era destul.

— Bine, zise el cu bunăvoință, atuncea, măi Niță Lepădatu eu te-oi lua la vite, şi mi-i munci cum trebuie, şi te-oi plăti cinstit. Ți-oi da şi suman şi cojoc, şi încălțări după trebuință, şi căciulă, şi nici mîncare nu ți-a lipsi, că la noi este de unde, slavă Domnului. Şi-i dormi şi tu într-un bordei cu alți slujitori ai moşiei. Şi poartă-te bine, căci şi eu oi cunoaşte la obraz.

— Stăpîne, răspunse Niță domol, eu cu asta am crescut: am slujit... Cred că te-oi mulțămi...

Boierul scoase o condicuță din buzunar, trecu în ea

numele slugii nouă; după ce se înțeleseră asupra simbriei, trecu şi simbria şi celelalte îndatoriri; închise condicuța şi zise:

— Gata. Acuma du-te cu humelnicul, şi mîni ți-oi rîndui slujba...

Cuconu Jor scoase apoi un ban alb şi-l dădu lui Niță.

— Poartă-te bine, zise el, şi să fie într-un ceas bun...

Sluga nouă sărută mîna boierului, apoi se trase lîngă humelnic. Boierul închise uşa. Oamenii îşi puseră cuşmele în cap şi porniră spre bordeie.

— Iaca, tot ai rămas la noi, zise moş Nastase vesel.

— Şi mie îmi pare bine, răspunse. Niță. Eu zic să luăm o leacă de rachiu, să cinstim, moş Nastase...

— Bine, măi băiete, bine... numai noi nu prea avem crîşme pe-aici. Da' sîmbăta sara se duce un om calare ş-aduce. Om cinsti noi mai tîrziu, de bine ce ne-am văzut... De-acu eu socot c-ai să stai la noi... Boieru-i om cumsecade.

— Adevărat, e om tînăr şi deschis, mărturisi Lepădatu pe gînduri.

Asfințise soarele; amurgul de toamnă se lăsa rece. Focuri ardeau la bordeie. Se auzeau mugete de vite, lătrături de cîni, glasuri felurite de oameni. Într-un răstimp de linişte, sunară tropote de cai, apoi chemări prelungi pe coasta dealului. Spre rumeneala asfințitului se ridicară deodată cu cîrîiri şi țipete spărioase ciori şi stănci, într-un convoi lung. Se depănară repede în lumina amurgului, apoi dispărură.

Humelnicul şi Niță Lepădatu se apropiau de bordeie şi glasurile oamenilor întorşi de la muncă se auzeau acuma lămurit în toate părțile. Focuri pîlpîiau în dosul perdelelor, la poalele dealului. Oameni mestecau mămăligi mari: umbrele lor negre se frămîntau ciudat în bătaia flăcărilor.

Se alăturară de un foc. Simțeau mirosul mămăligii. Un cazan mare cu fiertură de carne de oaie scotea aburi deşi. Muncitorii aşteptau cina. Erau oameni de toate felurile, felurit îmbrăcați. Erau figuri blînde, balane; erau obrazuri

întunecoase, cu ochi scăpărători. Erau straie albe, ca pe malul Moldovei, erau straie mohorîte, ca ale locuitorilor cîmpiei. Pălării largi de pîslă, clopote de paie împletite, cusute cu ață roşie, căciuli roase de vechime, roşii de ploi îndelungate şi de soare fierbinte. Unii din copii, de zece ori doisprezece ani, erau cu capul gol, avînd drept apărătoare un păr des, stufos şi zbîrlit. Printre bărbați erau amestecate şi femei, cu broboade şi polci cafenii. Ele erau mai triste şi mai negre la față, şi tăceau zdrobite de munca zilei. În dosul perdelei de stuf focul ardea vesel şi vioi, împrăştiind fantasticele-i zbateri peste îngrămădirea aceasta pestriță. Un băitănaş slab şi cu gîtul lung trăgea din cînd în cînd dintr-un maldăr uriaş mănunchiuri de stuf si le zvîrlea pe foc.

Moş Nastase şi Niță Lepădatu se cinchiră la pămînt. Un slujbaş al curții tăpşea mămăliga c-o lopățică, iar altul stătea gata c-un linguroi uriaş lîngă cazanul cu fiertură de oaie. Oamenii ceilalți, cu străchinile, aşteptau flămînzi, şi nimeni nu băgă în samă venirea străinului. Dar după ce se împărțiră feliile mari şi sorbitura, după ce toți începură a mînca în tăcere, – îşi ridicară ochii şi se priviră prin luminile rumene ale focului. Atunci zăriră pe cel nou venit şi intrară în vorbă cu el.

În sara aceea străinul a răspuns multora, dar a ținut minte pe puțini. Abia într-un tîrziu, cînd cei sătui plecară şi la focul de trestie rămaseră numai cîțiva, Niță Lepădatu începu a cunoaşte pe unii din bordeienii moşiei. A cunoscut pe Gheorghe Barbă, cel mai vechi bouar, pe Mihalache Prescurie, vînătorul curții, şi pe moş Irimia Izdrail de la coşerele din vale. Stăteau lîngă foc ca în fiecare sîmbătă sara şi aşteptau pe un flăcăuaş care plecase călare după rachiu.

Împrejurimile se liniştiră. Ardea o lumină la curte, ardeau cîteva focuri pe la bordeie. Rareori se auzeau glasuri, şi în colțul acela de lume, împresurat de toate părțile de tăcerea depărtărilor şi de un ocean de întuneric, glasurile acestea moi aveau ceva blînd şi prietinesc.

Flăcăuaşul veni într-un tîrziu cu băutura. Aşezați în jurul

focului, oamenii începură a cinsti şi a vorbi de greutăţile muncilor de toamnă şi despre pregătirile de iarnă. Şi cum vorbeau, un tropot iute de cal răzbătu prin noapte, se apropie şi se opri în dreptul perdelei.

Moş Nastase Tentea zise rînjind:

— Aista-i Sandu Faliboga...

— El e, el e... se auzi un glas aspru şi neprietinos. Şi îndată se arătă în lumină un om uscat, cu gîtul lung şi cu ochii arzînd sub frunte ca în două văgăuni negre. Îşi încolăcea harapnicul pe după gît şi rîdea, cu gura ştirbă de doi dinţi de sus.

— Am venit într-o fugă, zise el repede; tocmai de la Moara-de-vînt... Ştii cum umblă cuconu Nastratin după caii lui? Lucru mare!

Rîdea cu poftă şi-i scăpărau ochii în cap... Se uită în juru-i; văzu ulciorul.

— Aveţi rachiu? întrebă el tare. Atunci treceţi şi la mine ulcica...

După ce bău, se uită iar în juru-i şi văzu pe Niţă Lepădatu.

— Da' aista cine-i? întrebă el scurt, ridicînd capul. Mărul lui Adam i se mişca în sus şi în jos cînd vorbea.

— Om nou, la vite..., zise zîmbind moş Nastase.

— Aşa? Şi de unde eşti tu?

— De la Negoieşti, răspunse blînd Lepădatu.

— Şi cum te chiamă?

— Niţă.

— Niţă şi mai cum?

— Niţă Lepădatu.

— Şi de ce-ai venit la noi?

— Am venit şi eu la slujbă,

— Aşa? Bine. Om vedea noi...

Privea crunt spre străin. Dădu de duşcă a doua oară rachiul şi-şi ştiri cu putere gîtul.

— A! da-i tare a dracului rachiul ista!... Şi cum de-ai fugit de la Negoieşti?

— N-am fugit; am venit de bună-voie.

— Aşa? Bine. Om vedea noi! Vra să zică la vite eşti. Apoi să ştii, flăcăule, că te afli subt ocîrmuirea mea... Pe mine mă chiamă Sandu Faliboga. Ai auzit de mine?

— Dacă te chiamă Sandu Faliboga, să fii sănătos. N-am mai auzit de dumneata.

— Apoi ai s-auzi ş-ai să ştii de-acu nainte. Vei fi vrednic, te-i împăca cu mine... Dacă nu, greu! – Să vezi cum umblă cuconu Nastratin după cai! strigă Faliboga, ridicînd capul şi rîzînd răguşit. L-am pîndit eu din vîrful muncelului, într-amurgul. Apoi cu noi nu se pune el, cuconu Nastratin. Eu îs mare hoţ şi ştiu sama la cai, şi la toate. Tot intra herghelia lui pe moşia noastră... Boierul nostru găsea fînaţ călcat şi păscut – şi caii nicăiri. De unde să faci ispaşă şi să te despăgubeşti, dacă tîlharii lui cuconu Nastratin băgau de samă şi-i scoteau înainte de a se face ziuă? Aşa? Bun! zic eu... Şi mă iau cu Alba mea astă-noapte, măi tată, şi intru pe moşia lui cuconu Nastratin şi m-apropii de cai... Şi începe a suna talanca Albei, încet, hai, hai – şi se iau toţi căişorii după mine... Şi eu tot colea, tot colea, că le ştiu sama, pînă ce i-am adus la curte. Ş-acu şed la curte şi se zbate cuconu Nastratin şi nu-şi află loc. Ia acu să vezi dumneata ce ispaşă are să plătească... Acu nu mai merge, măi bade... Înainte vreme, călcau dumnealor moşia prin toate părţile, prin toate coturile, da' acu nu! Faliboga nu doarme... Eu cu harapnicu şi cu puşca! Bat pîndar, bat vatav, nu ştiu, – să nu-i prind pe moşia noastră, că eu aici-s cu credinţă şi cu jurămînt... De aceea noi călcăm alte moşii, – dar pe-a noastră n-o mai calcă nimenea...

Faliboga se opri şi privi mînios în juru-i.

— Da' ceaşca ceea unde-i? întrebă el. Mi s-a uscat gîtul! Apoi se întoarse spre Niţă.

— Da' tu, Lepădatule, eşti însurat ori nu?

— Nu-s însurat, răspunse scurt Niţă.

— Apoi eu, bre, îs însurat, şi am un drac de muiere care umblă calare şi dă cu puşca ca şi mine.

— Să fiți sănătoşi! zise Lepădatu, fără să privească spre cel ce-i vorbea.

Faliboga îşi opri ceaşca în drumul spre gură şi-şi încruntă sprîncenele.

— Mă! grăi el aspru, cum vorbeşti tu cu mine?

— Cum mă-ntrebi, aşa-ți răspund, zise încet Niță.

— Aşa? Da' slujba n-ai s-o faci tu cu mine, măi?

— Oi face-o şi cu dumneata.

— Da' de mine nu te-i teme tu, măi?

— Nu m-oi teme!...

Faliboga zvîcni drept în picioare şi puse mîna pe harapnic. În acelaşi timp răsări de la locul lui şi Niță Lepădatu şi scoase repede din glugă un buzdugan grozav, o măciucă grea de alamă cu mănunchi de lemn de corn.

— Ascultă, Faliboga, vorbi Lepădatu; eu îs om blajin... c-o vorbă bună mă faci rob... Altfel, cu răul să nu mă ieie nimeni că nu-i bine. Şi să ştii că eu nu-s dintre cei care se tem.

Faliboga îşi puse bărbia în piept şi privi țintă la Niță. Lepădatu îl privea şi el drept şi dîrz fără să clipească.

— Ei lăsați, lăsați şi voi! se amestecă deodată cu glasu-i subțire moş Nastase Tentea. Ce dracu, măi oameni buni! Abia v-ați întîlnit şi vă şi uitați urît unul la altul.

— Moş Nastase, zise blajin Niță punîndu-şi buzduganul în glugă, ai spus o vorbă bună... Eu n-am cu nimenea nimic şi-s bucuros să fiu prietin cu oricine... În sufletul meu nu-i duşmănie.

— Să fii tu prietin cu mine? strigă Faliboga mînios. Apoi începu a rîde arătîndu-şi ştirbăturile. Măi Niță, strigă el, frumos buzdugan ai!... Cu aşa tovarăş poți trece fără grijă prin lumea asta. Măi Niță, eu tot am să beau cu tine o ceaşcă de rachiu... Măi, da' tu tot ai s-asculți de mine, că tu eşti mai tînăr şi eu îs cărunt.

— Bine, bădică, a fi cum îi pofti... răspunse Lepădatu luînd ceaşca pe care i-o întindea Faliboga.

Sandu Faliboga se cinchi lîngă foc şi-şi răsuci o țigară,

apoi o aprinse şi se sculă repede.

— Apoi eu mai trag o raită pînă în Valea Lupului şi pe urmă mă întorc, grăi el cu glasu-i răguşit. Îşi desfăcu harapnicul şi ieşi cu ţigara în gură. Tropotul Albei se auzi îndată grăbit, aproape, apoi mai departe, apoi se stinse în noapte.

Rămaşi lîngă foc, ceilalţi păstrară un timp tăcerea. Moş Nastase mai zvîrli în flăcări un mănunchi de trestie. Gheorghe Barbă aduse ulciorul cu rachiu în lumină. Scîn- teile de la bordeie se stinseră. Numai în întunericul de sus luceau stele. Vîntul de peste zi tot sufla şi fremăta uşor în perdea.

Mihalache Prescurie, vînătorul, zise:

— Vatav ca Faliboga n-a avut boierul, nici n-a mai avea... Cutreieră moşia ca vîntul... N-au fost niciodată păzite hotarele aşa ca acum.

— De unde-i de loc? întrebă Lepădatu.

Prescurie se întoarse spre el.

— Nu ştiu, răspunse. Nimeni nu ştie de unde-i... Altfel cînd a venit ştim cu toţii... Iaca, toţi îşi aduc aminte... Într-o vară, la o gireadă veche de paie, şi-a făcut cuib un om... Noi am aflat îndată şi l-am primit, sara, la focul nostru şi l-am hrănit. Ne-a spus că vine de departe – şi-l caută calaraşii. Acu de unde venea, Dumnezeu ştie... Poate a scăpat de undeva... de la ocnă. Boierul a cunoscut că este om străin pe moşia lui. L-a zărit chiar pe vîrful girezii şi între păpuşoaie, dar l-a lăsat în pace. Jandarmii parcă dau vreodată pe aici? Şi pe fugar dacă nu-l laşi în pace, îl superi şi-ţi poate da foc grîului, ori îţi sare în spate într-o vălcea... Aşa a venit boieru-ntr-o sară aici în perdea şi l-a găsit... şi l-a îmblînzit cu vorba şi l-a luat în slujbă. Iaca de-atunci e Faliboga la noi, şi are boieru un slujbaş ca un zăvod... fără hodină, fără milă.

— Într-adevăr se arată a fi om aspru şi vrednic, zise Niţă Lepădatu.

Moş Irimia Izdrail, cel mai bătrîn dintre toţi, se uita gînditor la cel nou venit.

— Da' tu, băiete, grăi el, pe-acolo de unde vii ai avut multe a îndura... Eu, omul după firea lui îl cunosc şi-l văd c-a pătimit.

— Dă, moşule, răspunse Niță, care om nu pătimeşte? Eu fără de părinți m-am trezit pe lumea asta. Am crescut prin uşile oamenilor; unii m-au bătut, alții s-au uitat cu milă la mine. Ş-apoi aşa am învățat eu a prețui pe omul cel cu inimă bună; acela are la inima lui dar de la Dumnezeu. Şi am crescut slujind. Şi ce să spun? Cu credință am slujit. Am umblat la apa Prutului, la apa Jijiei, ş-am auzit că mai este țară în colo, sate mari, oameni mulți, tîrguri întinse, da' nu m-am dus niciodată să le văd... Mie parcă mi-a fost drag aicea... unde-s oameni mai puțini. Şi sarac am fost, – că chiar de aş fi vrut, nu mă puteam duce nicăirea. Eu muncă am dat cît am putut, da' plată de la boier n-am prea avut, c-am fost un băiet sărman. Am trăit în bordei, am mîncat ce mi-au dat, ş-am muncit ca o vită, nu m-am pus de pricină. Acu am zis aşa: mi-a venit şi mie vremea să mă duc în lume. Deocamdată m-am oprit aicea – şi parcă mai departe nu m-aş mai duce... Ce-am să pot face eu unde-s tîrguri mari şi oameni mulți? Mai bine m-oi împăca eu cu vitele; cu ele am crescut şi cu ele mă înțeleg.

— Hei, măi băiete, grăi moş Irimia Izdrail, de necăjit, necăjit ai fost, da' eu ți-oi spune că-i păcat cine nu vede lume multă şi mîndreța tîrgurilor. Macar în tinereța lui să le vadă. Eu de la unii şi de la alții am auzit că acuma umblă ş-un fel de căruțe cu foc... Şi sînt case mari cu trei şi cu patru rînduri. Şi cum umblă oamenii la noi, în iarmaroc la Săveni, aşa umblă acolo şi zi şi noapte. Da' cum sînt eu acu, la bătrîneță, nu-mi trebuie să le mai cunosc. Vezi tu, bre Niță, cum ne-am strîns noi aicea, la un pahar de băutură: tu eşti din alte părți, de la cîmp; Mihalache Prescurie e de peste Prut; Gheorghe Barbă a venit de la munte cînd era un copil; şi toți cîți sînt aici, venetici din toate părțile, toți s-au adunat în pustietatea asta, la pămînt mai mult şi la lărgime. Iaca şi eu, mă vedeți

un biet bătrîn, mîne-poimîne am să mă duc. Iaca şi pe mine m-a aşezat Dumnezu aici. Asta-i puterea lui. Că eu, măi băiete, în tinerețea mea am fost jîdov, şi mi-a dat Dumnezeu aşa un gînd să mă botez, şi iaca de şaptezeci de ani m-am despărțit de cei care au răstignit pe Domnul nostru Isus Hristos... Acum sînt moldovan şi creştin şi trăiesc şi eu cu voi, cum vrea Dumnezeu, în colțul ista pe pămînt...

— Da' eu, bade Irimie, de unde am venit.... vorbi cu glasu-i subțire ca un behăit de oaie moş Nastase Tentea... Hm! Aşa-i! De departe am venit şi m-am aşezat aici... Ş-acu doisprezece ori treisprezece ani m-a lăsat baba şi s-a întors la lume, ş-am rămas singur cu Marghiolița mea... Hm! Aşa-i! Acu-i sîmbătă sara şi noi stăm la sfat şi bem un pahar... De cîți ani, în fiecare sîmbătă, ne strîngem noi aşa... Acu băietu ista, Niță, îi tînăr, da' are să-ajungă şi el ca noi ş-are să cinstească, ş-are să-şi aducă aminte de cei bătrîni. Noi aicea aşa petrecem, noi în de noi, popă n-avem, biserică n-avem... sîntem şi noi nişte bieți oameni care trăim în singurătate...

Gheorghe Barbă începu a rîde scuturîndu-şi pletele cărunte:

— Iaca aşa, măi băiete, vorbeşte şi jîdovu ista de cînd îl țin eu minte, aşa vorbeşte şi oaia asta, moşneagul ista de Tentea... Spun una, spun alta, da' toate-s la un fel... Şi după ce cinstim rachiul, ne ducem şi ne culcăm... Da' eu, bre, eu îs de la munte, de unde sînt păduri... Ați văzut voi, măi, păduri ca acolo? Pune, măi, zece moşii ca a boierului, o sută de moşii cap la cap... tot pădure verde de brad, măi, tot pădure verde de brad!... Şi printre păduri curg ape, măi... şi vîjîie... şi vîjîie... cum vîjîie pe aicea vîntul iarna... Acolo-i altă lume... He! Poate eu tot m-oi întoarce acolo... Tot aşa am zis c-am să mă-ntorc, şi iaca, am îmbătrînit bouar boieresc şi pe unde am fost eu tînăr tot nu m-am întors... Da' macar să mor m-aş duce acolo...

Aşa multă vreme Niță Lepădatu şi-a ascultat tovarăşii vorbind în jurul focului, şi din cînd în cînd îi venea rîndul să

ieie în mînă ulcica cu băutură de flacără. Şi cu cît bea, cu atît o moleşeală mai mare îl cucerea, ş-o înduioşare mai adîncă îl pătrundea. Iar de la o vreme glasurile parcă se depărtară şi slăbiră – de s-auzeau tot aşa de uşoare ca şi şopotul vîntului de toamnă care se strecura prin pămătufurile stufului din perdea.

De a doua zi, duminică, Niță Lepădatu şi-a început slujba la vitele boiereşti. Sandu Faliboga l-a dus la ocoale ş-acolo la descîntat puțin, cu glasul lui aspru:

— Iaca, măi, băiete, aicea-s vitele. Într-un ocol sînt mulgătoare, dincolo sterpe, mai în colo juncile, juncii; iaca, toate sînt după rînduială aşezate... Tu îi lua mulgătoarele. Acestea trebuiesc purtate la locuri bune, prin bahnă, unde mai este iarbă verde, ori prin locurile unde a mai rămas mohor...

— Bine, bade Sandule, om merge şi mi-i arăta şi locurile.

— Aşa-i, om merge, macar că le ştiu şi băitanaşii iştia... Măi, strigă Faliboga către băieți; iaca, v-am adus om; să-l ascultați, că altfel vai de pielea voastră!... Dați drumu! strigă el cu glas mare.

Băieții traseră zăvoarele şi vitele începură a ieşi din ocolul de răslogi. Erau vite mărunte, murgi şi plăvane, sprintene şi cu coarnele țapoşe. Băieții le îndemnau răcnind, pocnind din bice, mînîndu-le la vale, către iaz. Pulberea neagră îndată se stîrni şi se revărsă în valuri în toate părțile.

— Acu, măi băietane, grăi Faliboga, încalică pe căluțul ista sur. Iaca, ai măciucă, şi măciucăriță{44} la botul şelei, ai harapnic; şi cu băieții iştia vezi de păzeşte bine averea boierească şi n-o risipi...

Încălecară amîndoi pe cai şi se luară după vite. Cu glasul lui neprietinos, Sandu Faliboga îi dădea toate lămuririle şi învățăturile.

— Măi Niță! grăi el într-o vreme uitîndu-se pe sub sprîncene la flăcău, asară erai s-o pățeşti cu mine.

— Da' de ce, bade Sandule?

— Aşa; nu mă întreba de ce. Mie nu-mi place să mă-nfrunte nimenea...

— Dă, bădică, eu nu ți-am greşit cu nimica... de ce te uitai aşa de urît la mine?...

— Mă uitam urît? strigă Faliboga privind lung la flăcău.

— Da, te uitai urît, ce să-ți fac?

— Măi flăcăule! Eu te-oi sfătui un lucru, grăi rar şi răguşit vătaful; eu te-oi sfătui pe tine un lucru: să te porți cu mine ştii cum? Ca c-un pahar subțire de steclă... Vezi-ți de vite! strigă Faliboga şi-şi întoarse scurt Alba în loc. Să ne vedem cu bine!

Pocni din harapnic şi intră în fuga calului în nourii deşi de pulbere.

Drumul apuca spre coada iazului; vitele umblau domol; tălăngi sunau înainte. Soarele răsărea în nouri de aramă, şi deodată pulberile se umplură de o rumeneală uşoară; apoi o lumină lină se împînzi în dealuri şi-n văi. Curtea şi bordeiele rămăseseră departe în urmă, Balta liniştită rămînea şi ea într-o parte, cu cîrdurile de lişițe pe ea. Tălăngile îşi opriră sunetul într-o vreme, iar vitele îşi plecară capetele şi începură a ronțăi iarba unei vîlcele mlăştinoase.

Pe căluțul lui sur, Niță Lepădatu făcu ocolul vitelor. Băieții îl priveau pe furiş, cînd trecea pe lîngă ei. Din cînd în cînd glasurile lor tinere se ridicau în răcoarea dimineții strigînd la o vacă care se răsleția: „Nea, Preoteasa! Na! Fă-napoi!" Glasul iute se stingea şi liniştea cucerea întinderile. În răstimpuri neregulate picura o talangă, vitele răspîndite înaintau încet păscînd otava. Pe deasupra vîlcelei trecea din cînd în cînd cîte o prigorie, care țîrîia în înălțime; părea o pasere rătăcită, venită cine ştie de unde în aceste singurătăți.

Lepădatu descălecă şi-şi priponi calul. Începu a grăi cu băieții; îi întreba de numele vacilor şi de năravurile lor, şi ei îl purtau printre vite şi-i lămureau toate. Apoi îi întrebă şi pe ei cum îi chiamă, şi unde li-s părinții. – Unii aveau tată şi mamă la bordeie; alții erau veniți din sate depărtate, copii orfani

rătăciți în lume după o bucățică de pîne. Niță Lepădatu îi întreba cu blîndeță, şi, ascultîndu-le glasurile, se gîndea la locurile nouă în care a intrat şi la viața pe care i-o ascundea viitorul.

Trecu brumărelul tot cu secetă şi Niță Lepădatu călcase cu vitele lui toate hotarele moşiei. Acuma cunoştea drumurile, izvoarele, bălțile şi iazurile; cunoştea numele oamenilor şi ale vitelor, iuțelile lui Faliboga şi gesturile boierului. Se ducea din cînd în cînd pînă la moara de devale şi făcea urluială de ovăs, şi, sara, ajutat de flăcăuaşi şi de cîțiva bordeieni, mai adăogea vitelor puțină brahă{45}, ca să le întregească hrana săracă de toamnă.

Altfel deocamdată viața era uşoară. Dar flăcăul ştia că au să vie ploile cele mocnite, pe urmă înghețurile, pe urmă viscolele iernii, – şi atuncea va duce-o mai greu, afară între vite, în dosul săivanelor de stuh, subt acoperişurile de paie. Ducîndu-se şi întorcîndu-se cu vitele, vedea, oameni lucrînd la adăposturile vechi, astupînd spărturile, schimbînd acoperişurile putrezite. Boierul totdeauna era între lucrători, le arăta cum să facă şi-i îndemna. – Boierul acesta tînăr, după cît vedea Niță Lepădatu, îşi ducea singur treburile moşiei. Se scula în zori, umbla neodihnit pînă în sară în trăsurica-i uşoară cu cai mărunți, suia dealuri, cobora văi, acuma era la pluguri, acuma la stîni, acuma la vite, pe urmă la coşere. Întreba, certa, se supăra, se domolea, – şi pornea înainte în trăsurica lui. Pe obrazul lui smolit şi în ochii lui vii, era o dorință mare, ş-o voință: să muncească din răsputeri şi să facă avere.

„Vorba lui moş Nastase, se gîndea Niță; ce-i trebuie lui atîta pămînt ş-atîta bănet?"

Într-o zi liniştită de brumar, sîmbătă după amiază, flăcăul se sui în deal la bordeiul humelnicului.

De cînd venise pe moşie, nu mai dăduse pe-acolo. Las' că nici n-avusese vreme.

Moşneagul era pe lîngă vînturătorii lui la şopron. Cînd cînele cel alb începu a zăpăi cu mînie şi a se da la picioarele

lui Lepădatu, moş Tentea ieşi cu scurtătura şi cu sudălmile lui.

— Ai, bată-te şepte draci! Marş, Colțun!...

Dulăul se trase mîrîind la un dos, flăcăul se apropie şi bătrînul se înveseli.

— Hm! Aşa-i, strigă el cu vocea-i subțire, n-ai mai fost pe la noi de-acu o lună, cînd ai venit din jos... Ce mai faci tu, măi Niță?

— Bine, răspunse Lepădatu punîndu-şi dinainte ciomagul lustruit şi săltîndu-şi gluga de la şold.

— Da' cu Faliboga cum o duci?

— Cum s-o duc? Bine...

Moşneagul prinse a rîde.

— Aşa-i... he-he-he! Aşa-i... am văzut că nu-ți prea suflă el în borş... Ei, ce să-i faci?... Aşa-i slujba. Ai de-a face cu oameni de toată mîna...

— Eu îmi caut de treabă, şi ne împăcăm, vorbi flăcăul privind în juru-i. Da' dumneata, moş Nastase, tot cu pînea asta... Parcă curge dintr-un izvor: nu se mai sfîrşeşte...

— Ei, aşa-i pe moşia noastră, răspunse bătrînul fudul. Şi anul a fost bun... Au venit o mulțime de cărăuşi ş-au tot ridicat grîu, au tot ridicat... Oare cîte parale să fi luat boierul? Phi! Multe parale trebuie să fi luat!... Am vrut eu să-l întreb într-o zi, da' l-am văzut cam supărat pentru seceta asta şi nu l-am mai întrebat...

— Aşa-i, seceta nu-i bună pentru plugar, observă Niță.

— Nu-i bună pentru nimenea, măi băiete! Da' ce să-i faci? I-am spus şi eu boierului: Cucoane Jor, zic, ce să-i faci? Şi asta tot de la Dumnezeu îi... Cînd a vrea el, tot are să ne ploaie!

— Şi el ce-a făcut? A rîs?

— Nu. El a dat aşa din cap şi s-a dus mîhnit la curte... Ce să-i faci? Boier, boier, da' are şi el scîrbă!... Hm! Aşa-i! Hai la bordei! adăogi moşneagul făcînd semn de îndemn cu capul.

Trecură printre coşere, printre mormane de pleavă şi

ciucalăi, – şi bubuitul de vînt al vînturătorilor scăzu. Niță ridică ochii şi zări în uşa bordeiului numai o clipă capul Marghioliței.

— Fată hăi! strigă bătrînul cînd se apropiară; şi începu a rîde. N-auzi tu, Marghioliță?... Ia vezi de-o leacă de apă rece... Şi ai pesemne şi nişte, zahar... Iaca, iar a venit omul cel însetat.

Lepădatu zîmbi, cînd fata se repezi din bordei sprintenă, cu cofa de apă în stînga şi cu ulcica de lut în dreapta.

— Ei, zise el, acu nu-s nici aşa de trudit, nici aşa de însetat ca atuncea... Ce mai faci? adăogi el privind drept pe fată.

— Ce să fac şi eu, bădică? răspunse MarghioIița. Singurică, cu treaba...

— A mai fost pe la curte, se amestecă moşneagul. A mai învățat-o nişte horbotele madama călugăriță... Şi i-a dat şi nişte zahar... Ia dă tu, fa Marghioliță, zahar cu apă, ca la boieri...

Zîmbind stînjenită, fata scoase din sîn o hîrtie pe care o desfăcu încet şi alese din ea bucățele de zahar. Întinse flăcăului, dădu şi lui tatu-său, apoi puse între ei cofa cu apă şi potrivi şi ulcica pe marginea cofei.

Flăcăul se aşează pe prispa din proaspăt lipită; moşneagul se lăsă şi el pe un snop de strujeni. Fata sta în picioare şi Niță Lepădatu, muşcînd din zahar, băgă de samă că e îmbrăcată cu cămaşă albă, cu horbotele la mînici şi la guler, că pieptănătura i-i strînsă şi lucie şi cosițele groase îs aşezate în comună. Acuma parcă-i părea mai năltuță decît întăia oară, şi mijlocul mai strîns de bîrneața roşie.

Ridică privirile spre obrazul ei pălit de arşița verii; ea îndreptă ochii căprii în altă parte.

— Zaharul ista miroase a busuioc, vorbi Niță şi umplu ulcica cu apă.

Fata începu a rîde, ochii i se micşurară şi-i luciră.

— Hm! Aşa-i, încuviință moş Tentea. Fetele iestea au

obiceiul de umblă cu toate buruienile prin sîn...

— Busuiocul nu-i buruiană, tătucă!... răspunse fata.

Luă cofa şi ulcica şi coborî în bordei, repede. Acolo, o auziră amîndoi robotind o vreme, pe cînd vorbeau, în lucirile blînde ale soarelui. Cînd glasul subțirel al moşneagului nu se mai auzi, Marghiolița sui din bordei în lumina aurie şi se aşează la marginea prispei, cu toată sfiala care se cuvine unei fete mari. Moş Tentea se ridică şi se duse să mai vadă de nişte godaci care guițau ascuțit în ocolaşul lor; şi după ce se depărtă el mormăind subțire, Niță Lepădatu se întoarse spre fată zîmbind cu prietinie.

— Încă de ieri m-am gîndit eu să mă sui pînă la coşere, zise el. Şi iaca, am avut parte de vreme bună...

— E frumoasă toamna, răspunse fata, îmi înfloresc nişte dumitrițe...

— Da' de unde ai flori? Că pe-aicea nu prea sînt...

— Mi-a dat madama de la curte doi pui astă-vară, că ea are... Şi m-a învățat să-i pun în fundul bordeiului la soare şi să le aşez o leacă de gunoi la rădăcină. Ş-au crescut puii mari şi frumoşi, ş-acuma au să-nflorească...

Se priviră o clipă zîmbind.

— Pe la noi, prin bordeiele noastre, nu se văd flori, zise Niță. Îmi spune morarul de devale că-n alte părți sînt şi grădini mari, cu copaci şi cu flori multe... El e neamț ş-a umblat mult prin lume... Multe mai ştie! Îmi spunea aşa într-un rînd că el a fost prin nişte tîrguri mari, de umbli prin ele două zile şi nu le mai dai de capăt... Şi zicea că sînt mori cu maşini de foc, cum are şi boierul la treier, da' mori mari, de macină toate grîiele din țară... şi spunea şi de *trinuri...*

— Ce sînt acelea? întrebă fata uimită.

— Nu ştiu, da' am auzit că sînt aşa un fel de căruțe care umblă cu maşini... şi pe ploaie şi pe ninsoare... da' repede grozav... acu sînt aici, ş-acu nu le mai vezi...

— Multe minuni! şopti fata; ca-n poveşti... Da' pe la noi nu sînt de-acestea.

— Morarul are şi ceasornic, zise Niță.

— Are şi boierul, îl întrerupse fata; mi l-a arătat madama...

— Parc-aş vrea să mă duc aşa prin lume, şi să le văd toate, grăi Niță zîmbind.

Fata nu răspunse; rămase gînditoare.

După-amiaza de toamnă era foarte blîndă şi o linişte nesfîrşită întrista întinderile. Toate zgomotele conteniseră, în pîrloagele apropiate luceau fire lungi de funigei; un vînt abia simțit purta şi prin văzduh firele acestea rătăcitoare de matasă argintie. Flăcăul şi fata stăteau singuri pe prispa bordeiului. Nu-şi mai vorbeau, dar se simțeau chemați unul spre altul de ceva tainic. Dintr-un tufiş de boz, la marginea unei grămezi de gunoaie putrezite, ieşi deodată o nevăstuică. Se opri nelinişitită în lumină şi-i privi cu ochişori negri ca gămălii de bolduri. Era aşa de albă blănița ei, încît parcă bătea într-un albastriu dulce, ca zăpezile cele curate. – Dispăru ca o săgeată. Tinerii întoarseră capetele unul spre altul şi-şi zîmbiră cu prietinie.

Cu începutul acesta de dragoste în suflet, porni Niță Lepădatu într-amurgul spre vitele lui. Le cercetă în ocolul lor, le aduse cu băieții urluiala de ovăz, şi femeile veniră cu donițele la muls. Se aprinseră luminile şi focurile la bordeie şi-n perdelele de stuh; apoi încet-încet se întinse linişitea şi deasupra se bolti un cer albastru întunecos, bătut cu ținte mari de aur. Lepădatu sta pe spate în preajma vitelor, pe un maldăr de paie, în cojocul lui. Se uita la cer. În minte socotea şi murmura numele florilor celor mai maşcate ale cerului, învățate de la bătrînii pe lîngă care copilărise. Întăi nu se gîndea la nimic; îi plăcea să se simtă aşa singur; pe urmă parcă-i luciră la căpătăi ochii Marghioliței de la bordeiul din deal. Închise pleoapele şi o văzu ca-n vis lîngă el. Înțelese că i-i dragă şi i-i dor de dînsa; şi deschise deodată iar spre stele ochii fierbinți. Privi în juru-i şi ascultă. Vitele stăteau tihnite în staul şi rumegau. Bordeiele şi curtea se liniştiră deplin.

Se ridică în picioare şi-şi strînse mai bine cătărămile

chimirului. Pipăi în glugă, la stînga, buzduganul de alamă, îşi luă între umeri cojocul şi porni spre coşere. – La o singură perdea, unde erau bordeienii cei bătrîni, mai ardea focul; ocoli către perdea. Cînd se apropie, auzi lămurit glasul hîrîit al lui Faliboga şi behăitul subțirel al lui moş Nastase Tentea. – Nu mai stătu la îndoială, o luă harnic la deal, şi nu-şi domoli pasul pînă ce nu zări prin întunecime grămezile mari ale coşerelor. Le ocoli încet; voia să iasă la fundul bordeiului. Dar îl simți dulăul cel alb şi începu a lătra cu mînie. Se repezea necontenit prin întunecime, parcă voia să-l deie la pămînt. „Măi Colțun, măi Colțun...", îl chema cu prietinie flăcăul; dar cînele nu voia să înțeleagă. Apărîndu-se cu bățul, înainta încet spre bordei.

Un glas gros şi somnoros se auzi dinspre şandramaua vînturătorilor: „Care-i acolo, măi?". În acelaşi timp răzbătu prin noapte şi vocea subțire a Marghioliței, chemînd cînele. – Tăcu dulăul, se linişti şi glasul somnoros. Lepădatu trecu repede spre bordei.

— Dumneata eşti, bădică? întrebă fata.

Niță nu răspunse. Se apropie, se opri lîngă dînsa, îi căută mînile şi i le cuprinse.

— Am înțeles eu cine poate fi, vorbi iar fata. Ce vrei?

— M-am gîndit aşa să vin să te văd, răspunse înăbuşit flăcăul.

Fata se lăsă prinsă de mijloc, şi Niță, apropiindu-şi-o la piept, îi simțea mireasma de busuioc din sîn.

— Bădică, vorbi deodată fata încet, vină la mine ziua ş-om sta de vorbă... Acuma du-te, că vine tătuca...

Lepădatu nici nu se gîndea că are să-i lunece aşa de uşor din mînă. Simți numai că a fugit de lîngă dînsul; auzi uşa bordeiului închizîndu-se şi zăvorul sunînd. Iar Colțun începu iar să latre cu mare mînie.

— Care-i acolo, măi? răcni iar glasul cel somnoros de la şopron. Şi Niță se strecură repegior pe drumul pe care venise şi se lăsă la vale.

„Şerpoaică fata, se gîndi el. Ştie cum să vorbească şi cum să se poarte la vreme de noapte... Parc-am auzit-o rîzînd după ce-a închis uşa... Cum văd eu, trebuie să mă-mprietinesc întăi cu cînele... Iar ei parcă nu i-i silă de mine. Şi parc-a ştiut că are să-mi fie dragă...”

Mormăia încet şi zîmbea, apropiindu-se de ocoale. „Asta-i dragostea, asta-i dragostea...”, gîndea el cu bucurie, – şi-i tremura ceva în toată fiinţa. În neştire se aşează la locul lui, în preajma vitelor, pe maldărul de fîn, şi sta iar cu ochii la stele; şi nici nu simţea răceala nopţii care trecea uşor peste fruntea-i fierbinte.

La cîteva zile după aceasta veniră ropote de ploaie, cu întreruperi; pe urmă ca nişte pîcle se aşezară lungile ploi de toamnă. Zările erau închise de un fel de ziduri cenuşii. Dintr-un tavan jos de nouri curgea burniţă rece, umezind clădirile, adăposturile vitelor şi perdelele pustii. Pămîntul gras sorbi apa prin toate crăpăturile lui, apoi începu să chiftească, şi împrejurul curţilor şi pe drumurile de ţărînă oamenii şi vitele umblau prin noroaie înspăimîntătoare. O săptămînă întreagă se trudiră bordeienii ca să isprăvească adăposturile vitelor. Ş-acuma, la ocoale, începeau oameni a aduce nutreţuri, şi vitele se mişcau încet în dosul gardurilor de stuh, subt acoperişuri de paie; stăteau triste cap la cap, şi mîncarea numai o frunzăreau, – şi-n jur, pretutindeni, curgea umezeală rece.

Oamenii stăteau în bordeie. Se zbiceau la vatra cu foc, – apoi iar ieşeau cu ţoluri în cap şi lunecau cu opincile prin glod.

Faliboga şi pe vremea asta nu se mai astîmpăra. Ca un drac cu glugă în cap umbla în toate părţile pe Alba lui, şi mîna pe oameni la treabă. Boierul, plictisit ca totdeauna de asemenea vreme, nu mai avea ce face în căsuţa lui. Vînduse grîul şi porcii îngrăşaţi, îşi încheiase toate socotelile; şi într-o bună zi îşi lăsă călugăriţa şi contabilul, lăsă pe Faliboga şi pe toate slugile, se puse în trăsură şi apucă drumul către lume şi către petreceri. În urma lui ploile sporiră; şi Faliboga, privind lanurile pline de apă, zicea cu mulţămire:

— Are noroc boierul nostru, halal să-i fie!...

Nimic din rînduiala moşiei nu se schimbă după plecarea stăpînirii. Hambarele erau pline de tainuri; sumane şi cojoace se aflau pentru toată argăţimea, iar Faliboga, om cu credinţă; era neadormit şi rău ca un zăvod.

Umblînd prin ploaie şi glod, în năcazurile zilelor acestora, Niţă Lepădatu avea puţină vreme să-şi îngrijească boala lui de dragoste. Mai dădu o dată pe la coşere; bordeiul era umed, şi-n încăperea strîmtă era întuneric şi rece... Marghiolița îi zîmbi cu prietinie, dar lumina care răzbătea prin ochiul de sticlă îi punea o umbră fumurie pe faţă. Stătu de vorbă cu ea şi cu moşneagul; apoi într-un răstimp, spre sară, tăcură, nu mai aveau ce-şi spune; bordeiul se umplu de întristarea amurgului, şi ploaia neîntreruptă suna uşor afară.

Lepădatu ieşi c-un dor mare de primăvară în suflet; Marghiolița îl petrecu o vreme cu ochii din prag. El îşi puse gluga peste căciulă şi porni, lunecînd la fiecare pas. Se lăsa la vale, spre adăposturile vitelor, gînditor. Deodată, amintindu-şi de ziua de toamnă în care simţise dragostea, se înnegură şi o mare nemulţămire îl cuprinse. Iarna-i grea pentru oamenii nevoieşi, care duc sub pămînt viaţă de cîrtiţă.

Apropiindu-se de vitele lui, văzu pe Faliboga care sta călare lîngă şuri şi-l aştepta prin ploaie.

„Da' aista ce mai vrea?" mormăi el, şi-şi trase mai tare gluga pe ochi. Voi să treacă pe lîngă vătaf, dar glasul lui aspru şi răguşit îl opri:

— Ia stăi, măi flăcăule, stăi, unde mi te duci?...

Niţă simţi botul calului lîngă cot. Faliboga descălecă repede şi se alătură de flăcău, în gluga-i sură.

— Unde-ai fost? zise el scurt, şi-l apucă de braţ.

— Ia lasă-mă, bădică, răspunse năcăjit Niţă. Ce ai cu mine? Destul sînt eu de amărît ş-aşa.

— Cum ai lăsat vitele şi te-ai dus?

— Dacă le-am lăsat, le-am lăsat cu regulă...

— Măi, de mult am eu cu tine o socoteală, măi Lepă-

datule, ş-acuma m-ai găsit în toane bune

— Apoi văd eu, bade Sandule, că de la-nceput ai dumneata ceva cu mine, da' n-am ce-ți face. Eu îmi caut de treburile mele, caută-ți şi dumneata de-ale dumnitale...

Flăcăul vorbi hotărît şi porni spre şuri.

— Ia stăi, ia stăi tu! gemu Faliboga întărîtat. Îl ajunse, îl apucă de braț şi-l întoarse în loc. Niță se smuci.

— Bade Sandule, strigă el scurt, ce vrei?

— Măi, eu îs stăpîn acu aicea, şi tu nu vorbi aşa cu mine!... țipă Faliboga cu ochii holbați. Măi, de ce plouă atîta, de mi-i lehamite? De ce-i glod de se-neacă omul? Măi, de ce-mi stupesc sufletul de nacaz? Eu trebuie să mă uşurez şi să plesnesc cu harapnicul pe cineva! Şi eu pe tine, măi Lepădatule, am să te plesnesc cu harapnicul!...

Faliboga rînjea. Niță îşi păli gluga lepădînd-o pe umeri şi se trase înapoi, cu sprîncenele încruntate.

— Aha! Nu-ți place? strigă Sandu vătaful. Apoi stăi tu dacă nu-ți place!...

Lăsă calul; făcu doi paşi şi-şi desfăşură harapnicul negru.

— Măi Lepădatule! strigă el iar. Tu dacă-i sări la mine, eu te rup în două ca pe un pui de găină!... Eu în vremea mea, măi băiete, am făcut multe! Şi-acuma vreau să-mi ştii şi tu de frică, ca toți ceilalți... Să tremuri, măi, cînd îi auzi pe Faliboga!

— Da' ce ți-am făcut eu, bade Sandule? grăi Niță amețit.

Faliboga ridică biciul; dar Niță Lepădatu se prăbuşi scurt asupra lui, îi cuprinse dreapta şi i-o răsuci la spate. Îi cuprinse şi stînga, care se zbătea, şi i-o îndoi lîngă cealaltă. Cu harapnicul îi legă pumnii; apoi gemînd de mînie, îl puse pe vătaf la pămînt, se lăsă greu pe el şi scoase buzduganul de alamă. – Faliboga icnea şi-şi rotea înspăimîntător ochii în orbite. Suduia înăbuşit şi suflarea lui de duşmănie era încărcată de miros tare de băutură.

— Ce vrei? strigă cu ochi tulburi Lepădatu, plecat asupra lui. Picături de ploaie luceau pe ghioaga de alamă.

– Măi Niță, măi băiete, nu mă omorî! gemu deodată cu groază Faliboga.

Lepădatu se sculă uşor în picioare; îşi trecu la spate, în chimir, buzduganul: privirile i se muiară şi ridică pe vătaf de jos.

— Nu te omor, bade Sandule, zise el pripit. Ce am eu cu dumneata?... Mai bine m-oi duce în lumea mare – ca să-mi cîştig o bucățică amară de pîne, decît să mă războiesc cu dumneata ori să intru într-un pacat! Iaca harapnicul. Iaca, pune-ți gluga-n cap, că te plouă. Suie-te pe Alba şi du-te la bordeie. Şi pe mine n-ai să mă mai vezi!

— Ce spui tu, mă? pufni Faliboga vînăt la obraz. De ce n-ai dat cu buzduganul? Eu credeam că nu-i la tine. Credeam că te-ai dus fără buzdugan la fata lui Tentea.

— Bade Sandule, lasă-mă... Eu n-am inima dumnitale...

Îşi trase pe ochi gluga şi stătu un răstimp la îndoială: să se îndrepte spre şoproane, ori s-apuce drumul spre zarea necunoscută.

Faliboga îl privea țintă, parcă aştepta ceva. Apoi iar îl apucă pe Niță de cot şi-l întoarse în loc.

— Măi Niță, zise el scurt şi mai răguşit parcă, nu te mai duce, că eu vreau să mă împac cu tine...

Lepădatu îl privi zîmbind.

— Ce rîzi, măi? strigă Faliboga. Tu n-ai credință în mine!... Măi, eu am fost om straşnic în vremea mea... Am avut eu aşa, ceva, cu tine – şi te-am năcăjit; şi m-ai năcăjit şi tu... Da' acu văd că şi tu ai ale tale, şi eu vreau să mă-mpac cu tine!...

— Ia lasă-mă, bădică... grăi necăjit Niță şi se întoarse să plece.

— Măi Lepădatule! Nu mă supăra! strigă Faliboga. Eu vreau să mă-mpac cu tine şi să cinstim amîndoi o leacă de băutură!...

Faliboga apucă mînios de brațul drept pe Niță şi-l smuci spre el.

— Hai cu mine!

Lepădatu îl urmă în tăcere prin cernerea ploii şi prin amurgul mohorît. Nimeni n-auzise, nimeni nu văzuse ce se petrecuse între cei doi. Bordeienii toți intraseră prin bîrloguri. Lumini triste şi sfioase licăreau şi tremurau în pînza de umezeală.

Cei doi oameni păşeau anevoie prin țărîna desfundată. Alba îi urma cu capul plecat Se opriră la un bordei, lîngă perdeaua părăsită, unde sfătuiau de obicei bordeienii cei bătrîni sîmbătă sara. Era ş-acu într-o sîmbătă sara, şi-n bordei era lumină, şi-năuntru la căldură, isprăveau cina Gheorghe Barbă bouarul, moş Irimia Izdrail şi Mihalache Prescurie. Doi băităneşi se uscau de umezeală lîngă vatra mare, unde ardeau mănunchiuri de trestii.

Faliboga izbi cu piciorul în uşă, o deschise şi intră înlăuntru, cu Niță Lepădatu după el.

— Mă Grecuşor! se răsti el către unul din flăcăueşi, subțire şi slăbuț; ieşi afară şi du pe Alba acasă la mine. Şi spune Ianei să vie încoace şi s-aducă ulciorul cel cu vin... Repede, măi! Nu umbla împiedicat! Auzitu-m-ai?...

Grecuşor se deslipi ca o umbră de lîngă horn şi ieşi afară ca suflat de vînt.

— Oameni buni! strigă Faliboga răguşit, arătîndu-şi ştirbăturile, eu acu am un gust să fac cinste băitanului istuia... (Şi bătu pe Lepădatu pe spate). Am avut noi ceva, da' acu ne-am împăcat! nu-i aşa, măi Lepădatule?

Flăcăul nu zicea nimic.

— Da' vorbeşte, măi omule! strigă Faliboga mînios. Măi! Tu nu cunoşti pe Faliboga. Măi! Cît îs eu de amarnic... ca un cîne rău, măi!... Măi băiete! Da' să ştii că eu pe furiş nu muşc! Ia şezi, măi Niță, colea pe laiță, lîngă vatră, şi scoate-ți gluga din cap...

Sandu vătaful smulse gluga albă a lui Lepădatu, îşi smulse şi gluga lui mohorîtă, puse pe flăcău pe laiță, şi el se trînti înaintea focului pe un scăunaş scund.

— Ce mai zici, moş Izdraile? strigă el apoi rîzînd. Afară tot

plouă – de mi s-a urît... Ia aşa, parcă-i o negură în jurul meu, şi mă-năduşă... Aici în bordei, îi mai bine... Am eu o leacă de gust de chef în ia-sară...

— Dă, ploaia-i de la Dumnezeu, n-avem ce-i face... Întîmpină zîmbind moş Irimia Izdrail. Iar cheful ți l-ăi face, dacă ai plăcere...

— Plăcere am eu, măi oameni buni, da' eu vreau să dezgheț şi pe băitanul ista. Tu nu zici nimica, măi Niță?

— Eu ce să zic? Ascult şi eu cum vorbiți dumneavoastră...

— Na! Văd eu că eşti cu îndoială... Da' nu-i nimic...

Suflă cu zgomot, ca şi cum ar fi fost plin de năduh, şi se uită în juru-i.

— Moş Gheorghe Barbă, să-ți uzi oleacă fluieru... Să-mi cînți cum ştii dumneata...

— Ți-oi cînta, de ce nu?... răspunse gros Gheorghe Barbă din fundul bordeiului.

Urmă o vreme de linişte. Faliboga privea în pămînt. Apoi deodată ridică capul şi-şi aținti ochii arzători spre uşă.

— Ai venit, Iano? strigă el cu glas mare.

Uşa se deschise. Întră o femeie scundă şi voinică, roşcovană la față şi cu sprîncenele puternice. Îşi aruncă din cap sacul cu care se apărase de ploaie, se uită rîzînd în juru-i cu mînile în şolduri, apoi se îndreptă spre Faliboga.

— Ce răcneşti aşa? vorbi ea c-un glas bărbătesc. Am venit ş-am adus şi ulciorul...

Grecuşor intră cu ulciorul. Şi-ndată Faliboga turnă vin în ulcele de lut şi cinsti pe cei de față.

— De mult nu s-a văzut vin pe-aici, zise el vesel, da' încaltea acu am adus de cel vechi, de la un jidan de la Să-veni. Iaca, şi eu închin ulcica sta... Şi zic să trăiască Iana cu care mă am eu bine din alte vremuri, şi care a venit după mine cine ştie din cîte hotare... Şi să trăiască şi Niță Lepădatu să-mi cunoască inima... Iar Barbă să zică ceva din fluierul lui!...

Bău de duşcă ulcica ş-o întinse Ianei. Cinstiră şi ceilalți.

Bău şi Lepădatu, sub privirile arzătoare ale lui Faliboga; iar Gheorghe Barbă începu a zice din fluier un cîntec de la munte.

— La munte la noi, altfel sună fluierul, grăi el după ce se opri. Cînți de sus – şi-ți răspund parcă văile şi adîncurile.

— Aş, ce-mi spui tu, măi Barbă! strigă Sandu vătaful. Iaca, să-ți spuie Iana mea – de pe cînd am colindat noi munții...

— Am fost noi prin multe părți de lume, răspunse Iana visătoare, apropiindu-se de căldura focului.

— Am fost, urmă Faliboga. Şi cîtă pădure şi cîtă cîmpie am străbătut noi pe cai!... Noi în vremea noastră am avut meserie cu primejdie..., adăogi mai încet vătaful zîmbind, cuprins parcă de-o mare plăcere.

Mai băură vin: în lumina focului ochii lui Sandu sclipeau aprig. Cu ulcica în mînă, se îndreptă din şele şi începu a cînta răguşit:

Hei, Iano, Iano şi iar Iano...
Du-te, dragă, şi-mi aşterne
La răscrucea uliții,
La gîrliciul pivniții –
S-aud cepul scîrțîind
Şi vin roşu zurăind...

— Îți aduci tu aminte, Iano? vorbi el c-o lumină ciudată pe față. Aşa îți cîntam eu, – cînd te chemam să mergi cu mine în lume... Şi tu mult m-ai chinuit, Iano. De dragoste şi de scîrbă, îmi era neagră inima, ca tina. Si-mi cînta Ilie Ragazan cîntecul meu – şi eu mă uitam la tine, si tu te uitai în altă parte...

Of! Ş-am iubit o copiliță
Cu milă şi cu credință...
Şi pentru durerea me
Mă dădui în crîşmă-a be!...

Băui azi şi băui mîne,
Băui patruzeci de zile...
. . . . . .
Băui preţul murgului,
N-aflai gustul vinului...

Cu glasul răguşit şi cu ochii arzători aţintiţi asupra Ianei, Faliboga mai mult rostea trăgănat decît cînta. Bău iar cu sete o cană de vin, după aceea strigă către Niţă Lepădatu:

– Măi Niţă, măi prietine! vezi tu pe muierea asta?... Eu cu dînsa am hoţit, măi!... Cîte ape am coborît, cîţi codri am străbătut şi prin cîte locuri pustii am rătăcit... nici nu mai ţin minte... Am fost, măi băiete, şi prin Dobrogea, şi prin Bărăgan, şi peste Prut, ş-am suit la munte ş-am coborît la vale... Mulţi cai am furat noi ş-am prefăcut... Ş-am stat şi-nchis. Ş-am fugit. Şi Iana m-a găsit ş-aici... Ş-acuma iaca, măi oameni buni, m-am făcut slujbaş cu credinţă... Da' voi tot nu mă ştiţi cine sînt eu... Şi m-apucă aşa un foc, parcă m-aş duce... Ş-atuncea mă uit la Iana şi beau cîte-oleacă... Iana zice cu ochii: Haide!.. da' eu îmi simţesc ciolanele mai grele – şi ele-mi zic: Stăi!...

Hei! – n-am crezut, n-am socotit
C-a avea dorul sfîrşit...

Mai cîntă oleacă, măi Barbă, că mi-i jele, – şi Iana iar zice cu ochii: Haide!...

Femeia zîmbea în lucirea focului. Erau în trăsăturile ei urme de frumuseţă şi în ochi îi mai scînteiau încă patimile. Privea la Faliboga şi un întreg trecut îi învia în amintire,— trecut de tulburări şi de porniri sălbatice.

Fluierul lui Gheorghe Barbă începu a fierbe în bordei, aşa de trist, aşa de dulce, – parcă deodată se deschideau cîmpiile Prutului într-o lumină de toamnă, şi picura de pretutindeni cîntarea nemărginirii. Iana îşi şterse o lacrimă cu dosul palmei, – apoi începu a rîde cu ochii în gol, ameţită de vin.

— Măi Niță, zise într-un tîrziu cu glasul greu şi Faliboga, să mai bem amîndoi şi ulcica asta! Măi, tu eşti om tare – de parc-ai venit din ținuturile unde sînt multe biserici şi mulți popi... Tu ai altfel de inimă... Tu eşti om cu milă şi cu durere, cum n-am fost eu!

Tîrziu suieră din căldura bordeiului în noaptea neagră de toamnă. Bătrînii se pregăteau de culcare; numai Gheorghe Barbă ieşi învălit în suman, ca să mai vadă ce fac boii boiereşti şi flăcăuaşii care dormeau în şoproane cu ei. Niță Lepădatu mergea alăturea de Faliboga şi Iana umbla înaintea lor.

— Iano, zise vătaful, tu intră şi te culcă. Eu mi-oi lua calul să dau un ocol – şi mă-ntorc îndată...

Femeia dispăru în umbră. Faliboga îşi aduse iapa.

— Măi Niță, vorbi el iar, ia-ți şi tu căluțul tău şi hai cu mine!...

Coborîră la vaci – şi Lepădatu îşi scoase calul. Porniră amîndoi prin ploaia care curgea necontenit rece şi neîndurătoare. Umblară mult alături. Flăcăul abia cunoştea locurile. Dar vătaful îşi ducea calul repede, parc-ar fi umblat ziua.

— M-am cam trecut eu în ia-sară cu băutura, grăi el într-o vreme, dar moşia văd că tot mă cunoaşte...

Aşa cercetară toate ocoalele; pe urmă trecură pe malul iazului, pe lîngă moara cu opustul umflat, suieră vîlcelele Grîumăruntului la stîni şi trecură pînă la hotarul de la miazănoapte. Pe la aşezări, abia mormăiau dulăii, pătrunşi de ploaie în culcuşurile lor. Încolo, pe întinderile goale, parcă mergeau împotriva unui zid negru care se trăgea îndărăt.

Pe cînd se întorceau, Faliboga mormăi:

— Iaca, acu-i vremea cea bună... O cunosc eu... Pot veni doi-trei şi-ți scot cele mai bune vite, dacă n-a fi o leacă de pază....

Trecînd iar pe la coşere şi şoproane, strigă, cu glasu-i aspru, şi oamenii de pază îi răspunseră somnoroşi. Tot aşa de

somnoroşi şi de înăbuşit zăpăiau şi dulăii – o dată, de două ori, pe urmă parcă-i apăsa în amorțire negura ploii.

Tîrziu se opriră înaintea curții.

— Doarme şi călugărița singură în casa boierească, zise cu voce joasă Faliboga. Contabilul e bătrîn şi se culcă şi el odată cu găinile, – după ce-şi pune comanacul peste chelie... Dinspre partea lor poate să ardă şi să se înece toate. Boierul petrece departe cine ştie unde... poate s-a dus prin străinătăți... şi iaca a ajuns un hoț ca Faliboga să-i păzească averile... Sînt şi lucruri pidosnice în lumea asta, măi Niță... Nopte bună! Du-te şi te hodineşte şi tu...

Lepădatu îşi stăpîni calul.

— Bade Sandule, grăi el, stăi oleacă...

— Ce este?

— Bădiță Sandule, iartă-mă pentru cele întîmplate.,.

— Măi Niță, tu eşti omul lui Dumnezeu, vorbi Faliboga rîzînd. Du-te şi te culcă – şi te gîndeşte la fata humelnicului...

Vătaful se şterse în întuneric. Lepădatu descălecă şi-şi duse surul la adăpost; apoi îşi căută un cotlon între vitele liniştite. Îşi puse buzduganul la căpătîi, se învăli în cojoc, – şi înainte de a adormi se gîndi un timp, cu îndoială încă, la purtările şi vorbele vătafului boieresc. Pe urmă îşi îndreptă gîndul spre fata lui moş Nastase, şi i se păru că-i departe, peste nişte ape, îngropată în negurile toamnei şi-n vijeliile iernii apropiate. Înainte de a adormi, auzi afară prin văzduh chemări jalnice de paseri străine, rătăcite...

După o săptămînă se domoliră ploile, dar vremea rămăsese tot umedă. Pîcle alburii stăpîneau întinderile; soarele nu se mai arăta, parcă trecuse în alte zodii, să lumineze alte lumi. Prin jurul curții, bordeienii umblau călări, ducînd vitele la adăpat şi întorcîndu-se înapoi în şoproane. Pe la hambare şi coşere, slujbaşii umblau greoi, cu sumanele înflorite de bura negurilor. Numai glasul lui Faliboga răsbătea cu putere prin toate dosurile, şi iapa lui albă fugea la trap pe cărări glodoase.

Niță Lepădatu stătu o zi întreagă la hambare, ca să aleagă

opinci pentru dînsul şi pentru flăcăuaşii de subt ascultarea lui şi ca să tocmească cojoacele, cu Isailă cojocarul. Erau acolo clădite piei peste piei de oi, şi opinci, – ş-un miros greu de seu. Stăteau pe podina uscată, între cojoace, şi pe uşa larg deschisă în două părți se vedeau depărtările nedesluşite şi fumurii.

Isailă, țigan bătrîn şi pleşuv, cu obrazul negru şi cu mustața şi barba albă, sfătuia încet, stînd greceşte şi împungînd repede cu acul în pielea de oaie.

— Eu, flăcăule, zicea el, am fost rob la cuconu Iordache, tatăl boierului ist tînăr. Da' şedeam pe atuncea în colo, la Moldova, la alte moşii... Pe atuncea erau vatavi de robi – şi ne bătea cu harapnicul şi ne ținea la muncă de ne trecea os prin os...

— Am auzit că pe-acolo-s sate multe şi dese, întrebă Niță, întinzînd în mîni opincile galbene.

— Hei, pe-acolo îs altfel de gospodării... da... Pe-acolo fiecare casă cu grădina ei şi cu gardul ei... Pe-aici nu-i nimica, numai golişte în toate părțile. Pe-aicea în vremea veche a fost țară tătărască... Iaca, şi Anton, morarul, tot aşa spune...

— Şi era bogat tata boierului nostru? întrebă Niță.

Țiganul îşi ridică albul ochilor şi clătină din cap.

— Cumplit! – Moşii şi vite, şi multă argățime... şi curți mari la Avrămeni. Ş-a avut el cinci băieți şi patru fete... Şi la toți le-a dat zestre cîte o moşie. – Da' era straşnic gospodar cuconu Iordache. Era un om mare, cu mustața groasă... Toată lumea se temea de el. Şi cucoana Profirița tremura – cînd se mînia boierul cel bătrîn... Ş-apoi uite dumneata cum s-a nimerit!... Pesemne că ist tînăr a-nvățat de la cel bătrîn... Cuconu Iordache a avut vatav la Avrămeni pe unu Neculai Arnăutu... Era vrednic şi rău – ia aşa cum îi Faliboga al nostru... Ş-apoi în vremea lui şi Neculai Arnăutu fusese hoț de codru şi-şi făcuse şi osînda la ocnă... L-a scos boierul şi l-a dus pe moşie – ca să mai îngrozească oamenii... că şi pe vremea aceea oamenii erau mai leneşi...

Țiganul privi în depărtări pe uşa deschisă – parcă din neguri chema amintirile. Lepădatu, c-o custură ascuțită, tăia curele pentru opinci.

— Eu, zise iar Isailă, pe mezinul boierului, pe coconu ista Jor, l-am purtat în braţe şi i-am spus poveşti, şi l-am învățat la călărie... Pe atuncea eram mai tînăr. Acu a crescut el mare – şi eu am scăzut, da' şi-a adus aminte şi m-a luat subt aripa lui. Pacat numai că-şi petrece tinerețea prin aşa singurătăți... El e om tînăr, – şi tinerețea îşi are ale ei... Aici eşti ca la o săhăstrie. Încaltea eu, înțeleg, că eu mîni-poimîni m-oi duce să mă întîlnesc cu țiganii şi cu cojocarii de-acu o sută de ani, – da' el, boier în floare... Lui altfel i se şade, şi altfel i se cuvine...

Afară, lîngă uşă, se auziră paşi uşori şi glasuri de femei.

— Cine-i? întrebă încet, mai mult în sine, Isailă.

Amîndoi ridicară capetele.

Întrară scuturîndu-se de glod „călugărița" de la curte şi Marghiolița lui Tentea. Un pas rar şi mai greu le urma – şi deasupra capetelor lor îmbodolite răsăriră şapca veche şi luleaua lui Anton Neamțul, şi barba lui uriaşă, fuior amestecat de fire roşcate şi albe.

— Hei, murmură încet Isailă. La noi vine lume... Are să fie o leacă de *sandrofie...*

Călugărița dădu repede din cap.

— Bună ziua... Ce mai faceți?...

— Sărut mîna... sărut mîna, mormăi în barbă Isailă.

— Ia şi noi, mai pregătim lumea de iernatic, zise Niță zîmbind şi privind spre Marghiolița.

Neamțul Anton îşi trecu luleaua dintr-un colț de gură în altul şi se aşează pe un morman de piei de oaie. Dădu numai din barbă şi-şi mişcă luleaua în jos şi mormăi ceva gros.

— *Gutborgă! gutborgă!*[{46}] zise rîzînd şi dînd din cap spre el Isailă cojocarul.

Neamțul zîmbi şi el şi-şi scoase luleaua din gură. Vorbea stricat româneşte:

— Ce mai face la tine, Isail?...

— Ce să fac, domnule Anton? Cos cojoace...

— Pun, asta pun, dădu din cap neamțul şi-şi puse iar luleaua în gură.

— Zice că-i bun, lămuri, lui Niță, cojocarul.

Madama călugăriță îşi tremură capul şi grăi ascuțit:

— Moş Isailă, sînt aici nişte blăni de vulpe aduse de domnu Anton...

— Este, este, dădu din cap neamțul.

— Sînt, răspunse cojocarul. Le-am grijit eu cum trebuie... Numai cațaveică să-ți faci din ele...

— Puşcat eu pe dînsele, mormăi neamțul de pe pieile de oaie.

— Adică ai puşcat vulpile şi eu am îngrijit pieile, adaose Isailă.

— Gut, gut, făcu Anton cumpănindu-şi luleaua.

Moş Isailă puse la o parte cojocul pe care-l cosea şi se ridică gemînd de la locul lui. Trecu în colțuri întunecoase şi scoase dintr-un cotlon pieile de vulpe. Le aduse la lumină şi le întinse în fața călugăriței. În lumina leşietică luceau în ape roşcate şi alburii.

— Au fost frumoase dihănii, zise încet cojocarul.

— Să mi le-aduci la curte, grăi, tremurîndu-şi capul, călugărița. Apoi se aşează pe o baniță întoarsă cu fundu-n sus. Marghiolița rămase lîngă ea în picioare, în sumanu-i cenuşiu, cu broboada neagră umbrindu-i ochii.

Neamțul sta gînditor. Deodată, ca şi cum ar fi grăit cu pipa, mormăi:

— Eu spus buier face pun să însoară.

— Cum? Se însoară? întrebă Isailă cu uimire.

— Iaca aşa, izbucni călugărița, aşa zice domnu Anton. A fost cu boieru la tîrg înaintea ploilor, pentru nişte tîrguieli de fierării...

— Aber fost tocmai la Botoşani, mormăi Anton.

— Da. Ş-acolo s-a uitat el, a ascultat, a fost pe la nişte

boieri... ş-a înțeles că cuconaşu se însoară...

Pe fața palidă a călugăriței, în ochii negri, tremura o umbră de nelinişte şi de ciudă.

— Şi cu cine, mă rog? întrebă Isailă trăgîndu-şi pe genunchi cojocul la care lucra.

— Este buier gros und bogat, gemu domnu Anton. Chiamă la dinsu cucon Ionaşcu... avut moşie la Văleni... cinci mii fălci pădure... şi numai o duducă are...

— Apoi atuncea-i cuconu Ionaşcu Razu, care venea, în vremea cînd ştiu eu, la Avrămeni, la boierii noştri... Îl ştiu eu. Am văzut şi pe duducuță, cînd era mititică... şi subțirică, şi balaie... E o nepoată a dumnealui.

— Vra să zică ştii cine-i... şi tot e adevărat, murmură călugărița plecîndu-şi ochii în pămînt.

— Îi ştiu, îi ştiu, urmă vesel cojocarul, da' cuconu Ionaşcu trebuie să fie bătrîn tare... Şi cucoana ştiam c-a murit...

— Ia-ia! mormăi neamțul. Cucoana batrin nu este... duducuț fain, fain şi dulce cum un flore...

— Hm... vra să zică... vra să zică ne vine stăpînă, zise călugărița zîmbind ciudat şi privind în laturi, spre Niță Lepădatu. Flăcăul tresări, la săgeata ochilor ei; se gîndea la altceva.

Marghiolița vorbi cu jumătate de glas:

— Mie-mi pare bine că ne vine stăpînă tînără...

— De ce? o întrebă călugărița sclipindu-şi ochii spre ea.

— Nu ştiu... da' aşa parcă-mi vine mie în gînd... că are să se schimbe pe la noi.

— De schimbat se schimbă dacă vine, zise Isailă. Unei duduci tinere ca aceea îi place o curte mîndră şi grajduri cu cai de lux... Ş-a răsădi boierul şi flori şi copaci pentru dînsa...

— O! Ia, mormăi neamțul, trebuie şi droşca cu glanț{47}...

— Aşa-i, aşa-i, adăogi vesel cojocarul, către madama de la curte.

— Dacă-i domnişoară nobilă, cum are să trăiască în

pustietatea aceasta? întrebă cu oarecare oțărîre călugărița. Aici cine poate trăi? Aici nu-s petreceri, aici nu-i muzică, nu-i teatru, ca la un oraş mare... Eu ştiu, eu am trăit altfel... Eu am trăit la Iaşi...

Ceilalți o ascultau uimiți dintrodată.

— Aşa trebuie să fie, murmură cu părere de rău fata humelnicului.

Călugărița îşi arătă dinții răutăcioşi:

— Aşa este... Numai eu nu ştiu cum mi-am putut închide viața aicea...

Apoi avu un rîs vesel şi privi iar pe flăcău:

— Dumneata ce zici, Niță?

— Dă, ce să zic? Dacă li-s dragi unul altuia, le-a plăcea ş-aicea...

Călugărița îl privi lung cu zîmbet. Marghiolița se întoarse în loc, cu obrazu-n umbră, şi începu a cerceta hambarul plin. Îşi trase încet broboada pe gură şi oftă.

Madama se ridică de la locul ei, ca o ramură scăpată din încordare.

— Apoi, moş Isailă, ia să iei dumneata vulpile şi să mergi pînă la curte... Da' învăleşte-le cu ceva...

— Merg, merg, răspunse Isailă, dînd la o parte cojocul.

— Şi dumneata, Niță, abate-te desară, ori mîni pe la mine... Am a te ruga de un lucru...

— Bine, răspunse Niță uitîndu-se nedumerit la curteancă.

Se ridică şi domnu Anton.

— Mergem şi eu, pornim mora, mormăi el. Venit la voi, vorbim puțin şi fumat pipa... Acuma mergem.

— Da' tu nu mergi? întrebă călugărița pe fată.

Marghiolița se trase îndărăt şi zise pripit:

— Nu, eu mă duc acasă... M-a fi aşteptînd tătuca...

— Bine, da' vezi de mai dă pe la curte...

Madama îşi întoarse spre lumină obrazul palid şi ochii negri şi ieşi iute cu mişcări mlădioase. Moş Isailă încărcă în spate blănile de vulpe şi se luă după ea rar, plecat din şale.

„Hm! mormăi el, am să mă duc să întreb şi pe Faliboga... Pe urmă dacă nu i-oi spune ş-a afla, se holbează urît la mine...”

Neamțul se gîndea la ceva şi murmura neînțeles pe lîngă ciubuc; se duse tîrîndu-şi ciubotele grele. Din uşă, îşi întoarse barba mare şi zise cu mirare:

— Ce faci la tine, Nița Lepadat?... Aber mai venit la noi, la mora... stam de vorba... De cînd rămas fără babă, – urit mare şi plictiseşte... Ah! La bună vedere!...

Se duse pîcîind din lulea.

În hambar se făcu tăcere şi crescu puțintel lumina le-şietică.

Niță se sculă sprinten de la locul lui şi se apropie de fată. Îi zîmbea cu dragoste şi voi să-i cuprindă o mînă. Marghiolița îşi ridică broboada de pe ochi şi-şi descoperi fața. Se trase îndărăt; îl privi spărioasă.

— Bădică, vorbi ea grăbit, să nu te duci la curte...

Lepădatu îşi lăsă mînile în jos şi o privi cu luare- aminte.

— Dar ce este?

Fetei îi veniră lacrimile în ochi.

— Nu te duce, Niță... Acu am văzut eu ce inimă are călugărița. Nu te duce!...

— Dar ce ai tu, Marghioliță, de ce te zbați aşa?

Fata îl privi cu mînie şi cu dragoste; se apropie de el şi-i dădu mînile. Lepădatu nu pricepea lămurit ce este, însă îl străbătu o înfiorare fierbinte, cînd o simți pe fată tremurînd lîngă pieptul lui. Îi cuprinse cu dreapta grumazul. Şi ea i se zbătea moale în brațe, iar el o sărută amețit.

– N-ai să te duci, aşa-i că n-ai să te duci? zicea ea, şi-l privea c-un fel de sălbătăcie. Vină desară la bordei, am să-l mîn pe tătuca de-acasă... ş-om sta de vorbă...

Deodată tresări. S-auzeau afară paşi. Străbătu înlăuntru şi glasul subțire al călugăriței.

— Marghioliță... vină-ncoace... Acolo-i Marghiolița?... Apoi glasul mai slăbit: Moş Isailă, nu sta, du-te înainte, că te ajung...

Fata se desfăcu de lîngă Lepădatu, îşi trase iar broboada pe ochi şi peste gură; obrazul i se întunecă de ură. Şopti pripit: „Să vii, bădică…” Şi se strecură afară.

Lepădatu rămase singur ameţit. Se cinchi jos iar, între blănile de oaie, lîngă clitul de opinci. Încercă să lucreze cu custura şi cu ţăpuşa, dar n-avea nici un spor. Bordeiul întunecos, în care trebuia să-l aştepte fata humelnicului, i se aşează în luminile ochilor.

Moş Isailă îl găsi privind în gol. Cînd începu a vorbi, flăcăul tresări.

— Am fost la curte, zise el. Să vezi ce odăiţă are călugăriţa noastră… Numa scorţuri scumpe… Da' ce ai tu, băiete? Parcă nu ţi-s boii acasă.

— N-am nimica, moş Isailă, răspunse flăcăul rîzînd. Mă gîndeam şi eu la ceva…

Moşneagul zîmbi şiret.

— Eu ştiu la ce te vei fi gîndind tu, băiete! Cînd eram ca tine, mă gîndeam şi eu la asta…

— Ei, moşule, nu mă gîndesc eu la ce socoţi dumneata…

— Ştiu, ştiu, vorbi Isailă cojocarul. Se vede după căutătură. Eu parcă spun ceva? Ia şi eu cu necazurile şi cu gîndurile mele…

Moşneagul se aplecă asupra cojocului lui şi prinse a mormăi pe nas un cîntec. Într-un tîrziu i se deşteptă glasul, trăgănat şi melancolic:

De friguri zaci şi te scoli…
De dragoste zaci şi mori…

— Nu te uita la ce spun eu, zise el către flăcău. Aista-i un cîntec din tinereţele mele…

Amîndoi rîdeau uitîndu-se unul la altul; apoi îşi întoarseră ochii spre întinderile triste, învăluite în ceaţă.

Fata humelnicului nu era ca toate fetele – după ştiinţa lui Niţă Lepădatu. Era aprigă în dragostea ei, şi parcă i se

ascuțise mintea. Noaptea uneori, cînd se ducea la dînsa şi moşneagul nu era acasă, – el sta ameţit după desmierdările întîlnirii; iar ea aprindea gazornița, o aşeza pe prichiciul hornului şi începea să-l întrebe şi să vorbească cu el despre ce avea să se întîmple în viața lor.

— Eu zic aşa, vorbi ea într-un rînd, să ne ducem amîndoi la boier la primavară şi să-i spunem că ne luăm... Şi să ne înlesnească să facem o gospodărie bună, cum am auzit noi că sînt prin alte părți...

Lepădatu se minuna de gîndurile ei, dar îi plăceau.

— Şi trebuie să facem nuntă, la biserică, cu popă... Pe-aici oamenii nu mai ştiu de rînduiala asta.

— Aşa este, încuviință Niță. Trebuie să ne cununăm ca creştinii, înaintea lui Dumnezeu... Şi trebuie să ne ducem şi la cîrmuire...

— Dacă trebuie, ne-om duce, vorbi fata pe gînduri.

Într-un rînd, la despărțire, flăcăul îşi aduse aminte de ceva şi începu a rîde.

— Ascultă, Marghioliță, zise el, ce-aveai tu atuncea, în hambar, cînd tot îmi spuneai să nu mă duc pe la madama de la curte?...

— Da' te-ai dus?...

— Nu m-am dus, dar m-am mirat... Parcă îi erai o duşmancă... Doar te duci Ia dînsa, şi ea îți vrea binele...

— Ei, nu-i nimic... aşa mi-a venit mie atuncea.

— Nu m-am dus şi putea să se supere... Da' am crezut că cine ştie ce-i...

Fata rîse uşurel şi-şi aplecă fruntea în pieptul flăcăului.

— Dacă s-a supărat, i-a fi trecut... Las-o pe călugăriță-n pace...

Lepădatu se gîndea, ducîndu-se spre vitele lui: „Mare şerpoaică şi mare zmăoaică îi şi fata asta a moşneagului... Acu de ce mă fierbe şi mă poartă ea aşa cu vorba?... Da' ce-i pot face? Vede ea că mi-i dragă!”

Pe la sfîrşitul lui răpciune{48} un vînt aspru de la

miazănoapte mătură pîclele. Se ivi un soare gălbiu, fără putere. Noroaiele şi bălțile amorțiră. Şi peste un amurg arămiu, care colora zarea de la miazăzi la miazănoapte, – năvăliră nourii ninsorilor. Şi o furtună, venită de la mările înghețate, începu a purta roiurile de fulgi. Iarna porni cu viscol.

Faliboga veni prin întuneric la şopronul lui Niță.

— Începe iarna ca nealtădată, zise el; semn rău, măi prietine!...

— Dă, răspunse flăcăul, iernile-s grele, şi noi sîntem în mîna lui Dumnezeu...

— Ți-i bun cojocul? Ai opinci largi?... Te-i întoarce şi tu cu spatele la ea şi-i lasa-o să treacă...

— Apoi altceva ce-i de făcut? răspunse Lepădatu rîzînd.

Vătaful trecu cu calul spre alte şoproane.

Acuma în jurul curții murmura viață mai multă. Ciobanii aduseseră oile la vale, în perdele. Vitele toate erau îngrămădite în şoproane. Toată gospodăria întinsă a boierului se strîngea la un loc de frica iernii. Vîntul cel rău parcă-i răscolise pe toți. Umblau în toate părțile în sara asta de început de iarnă, vorbeau mai vioi, strigau şi-şi chemau cîinii prin viscol.

Niță Lepădatu îşi întoarse tohoarca cu mițele în afară, trecu pe lîngă rîndul lung de vite, să vadă dacă stau în linişte, după aceea fluieră pe Sărmanul, cînele adus de flăcăuaşii care erau sub privegherea lui.

Scoase din glugă o bucată mare de mămăligă şi i-o puse dinainte, apoi îl mîngîie pe gît şi-l bătu încet pe bot.

— Mă Sărmanule, da' tu ai cojoc de iarnă?...

Blana groasă a cînelui lucea neagră prin bătaia ninsorii. Flăcăul stătu un timp privind în întuneric şi gîndindu-se. Din cei mai depărtați ani, de cînd îşi aducea aminte, şi de cînd îşi petrecea zilele slujind la vite boiereşti, fiorurile iernii îi strecurau nelinişte în suflet. Simțea ceva aspru, – ca un murmur de duşmănie suflat de pe alte tărîmuri.

— Hai, Sărmanule, la bordeie, vorbi el către cîne.

Cu tohoarca mițoasă în spate şi cu cînele după el, Lepădatu trecu prin zbaterea fulgilor. Luminile de la vizuniile omeneşti abia licăreau. Întră în bordeiul moşnegilor, se aşează pe laiță, lîngă foc; cînele i se culcă la picioare. Stătu acolo o vreme pe gînduri. Din cînd în cînd intra un bordeian, ori un cioban nins, ca să fumeze o lulea, pe urmă ieşea. Bătrînii vorbeau c-un fel de glasuri îngrijorate, şi-şi aminteau de iernile grele din trecut. Parcă vorbeau despre războaie şi cumpene grele. În răstimpurile de tăcere, s-auzea afară şuiet de ape; şi gazornița tremura, atinsă de suflările care intrau pe horn.

Viscolul se potoli a doua zi dimineață, dar ninsoarea mai ținu o zi ş-o noapte. Cînd stătură fulgii, se întări frigul. Bordeienii ieşeau ca din fundul pămîntului şi tăiau cărări. Fumuri se înălțau drept în sus şi sunetele şi glasurile loveau ca într-o sticlă sonoră. Călări pe cai, Faliboga şi Lepădatu se duseră şi cercetară girezile de paie şi stogurile mari de fîn. Oamenii veneau cu sănii la încărcat. În apropiere, ciobanii luminau locul în jurul perdelelor în care stăteau grămădite oile. Pînă în fundul zării se întindea o pînză albă, nepătată. Din senin, uneori cobora ca o fumegare, se apropia, ş-un convoi lung de corbi presăra puncte negre mişcătoare pe lumina omătului.

Cu două zile înainte de Sfîntul Neculai, la amiază, zurgălăi argintii se auziră de la coşerele din deal sunînd dulce către vale. Şi-ndată, ca fulgerul, se răspîndi zvon că soseşte boierul Avrămeanu. Bordeienii izvorîră ca furnicile din toate părțile. Ieşeau şi femeile şi copiii desculți îşi întindeau capetele pe după creasta moşuroaielor.

Într-adevăr, sosea stăpînul într-o sanie cu patru cai, şi cu zurgălăi care sunau felurit. Faliboga şi cu Iana lui ieşiră din bordeiul lor în cojoace curate şi coborîră spre curte întru întîmpinare.

— Vai! Sandule! strigă muierea vătafului cu uimire. Aşa

mîndră sanie încă n-am mai văzut...

— Taci, femeie, răspunse Faliboga rîzînd, că este în sanie ceva şi mai mîndru, şi mai minunat...

— Ce este?

— Apoi eu îs mai nalt, şi am şi gîtul mai lung... Ridică-te şi tu în vîrful degetelor şi vezi...

– Alei! Sandule! Asta are să fie stăpîna noastră... Mîndră duducuță!...

Într-adevăr, cuconu Jor venea la moşia lui cu mireasa şi cu bătrînul, cuconu Ionaşcu Razu.

— Tot s-au adeverit vorbele, Iano, murmură Faliboga. De-acu cine ştie ce-a mai fi!...

Iana se întoarse spre vătaf şi-l privi pieziş, cu sprînce- nele puțin încruntate:

— De ce zici tu vorba asta, Sandule?

— Hei, Iano, hulubița asta-i pasere de tîrguri, – ş-are să desfacă pe boier de pustietățile noastre...

Iana nu răspunse; îşi aținti ochii arzători asupra săniei care venea domol acuma; privi lung obrazul trandafiriu învăluit în blănuri al cucoanei celei tinere; după aceea se trase în dosul lui Faliboga şi se învălui mai bine în cojocu-i de berbec.

— Om vedea şi noi ce drac a mai ieşi de-aici, şopti ea încet.

Sania trase la scara caselor de vălătuci. La ferestre fîlfîiră perdele albe, – parcă se desfăcură nişte pleoape; uşa se deschise şi călugărița se strecură în cerdac, subțirică, în cațaveica-i de vulpe, privind c-un zîmbet încremenit pe fața-i fină la cuconița cea balaie. Din toate părțile veneau bordeieni şi se adunau în jurul săniei, cu căciulile în mînă.

Se desfăcu întăi din blănuri şi se coborî sprinten cuconu Jorj, cu fața-i smeadă plină de un zîmbet fericit. Pe urmă se dădu jos, trăgîndu-şi încheieturile, boierul cel bătrîn, gros şi greoi, cu mustăți albe şi cu sprîncene negre. Şi sări la urmă uşurică, ajutată de brațele lui Avrămeanu, şi subțirica cea balaie, cu căciuliță albă pe-o sprînceană şi c-o blăniță ca

puful în jurul obrajilor ş-a urechiuşelor.

Întrară în casă. Călugărița-i urmă plecată din şele şi cuviincoasă. Oamenii stăteau în loc. Priviră întăi sania, şi caii, şi vizitiul cu blana-i albastră şi cu căciula-i buhoasă căzăcească; pe urmă, după ce sania trecu spre grajduri, ei rămaseră vorbind despre boieri şi despre minunatele ținuturi din care veneau aceşti oameni fericiți şi bine hrăniți. Era ca o lumină în viața lor.

Cînd ieşiră boierii din casă, bordeienii se aşezară pe două rînduri, privindu-i cu luare-aminte. Erau rumeni la față şi veseli. Cuconu Jorj se îndreptă spre supuşii lui şi zise zîmbind:

— Iaca stăpîna voastră, măi oameni buni... şi privea şi el ca pe ceva scump ochişorii care clipeau neîntrerupt în puful blănițelor.

— Dumnezeu să-i deie sănătate, răspunseră cîteva glasuri.

Boierul cel bătrîn fuma dintr-o țigaretă de chilimbar. Privea spre oameni, parcă se gîndea la altceva. Zise c-un zîmbet de milă spre domnița cea balaie:

— *Oh! Ils sont bien sales, les pauvres gens!*{49}

— Ce zice? Ce-a spus?... şopteau oamenii întorcînd nasurile unul spre altul.

Strîngîndu-se în blănile lucitoare, boierii trecură mai departe. Se opriră şi priviră spre bordeie. Zîna cea balaie începu a rîde:

— *Tiens! Qu'est ce que c'est que ça?*{50} şopti ea cu glas dulce. Şi privind cu ochii frumoşi spre Avrămeanu, urmă tot franțuzeşte: A! sînt locuinți!... Cît sînt de ciudate!...

— În adevăr, aici sîntem departe de civilizație! zise şi cuconu Ionaşcu, învăluindu-şi fața în fum albăstrui de tutun.

— O, e foarte ciudat! Foarte ciudat! şopti domnița. Şi parcă i se puse un abur pe ochii albaştri. Bordeiele acestea îmi aduc aminte de poveştile cu cărbunarii pe care le ceteam la pension...

Grămada bordeienilor venea ca o turmă sfioasă şi

mulțămită în urma lor. Şi boierii cotiră spre perdele şi spre şoproanele vitelor.

— Gospodăria mea e foarte sumară, şoptea cuconu Jorj c-un uşor zîmbet de stînjenire pe față, dar aici nu putem face altfel. Sîntem în pămînturi nouă.

Ea îl privi zîmbindu-i dulce. Era într-adevăr foarte frumoasă şi gingaşă domnița lui Avrămeanu, şi bordeienii o observau cu uimire, grăindu-şi încet la ureche:

— Vorbesc franțuzeşte, mormăi Faliboga către Iana.

— Cred că nici vara nu-i mai frumos aici... ciripi cuconița iar, surîzînd şi întorcîndu-se uşurel în loc...

— Pentru mine lanurile de grîu sînt tot ce poate fi mai frumos, zise Avrămeanu. Iaca şi Faliboga, urmă el zărind pe vătaf. Ia vino-ncoace, Sandule...

Faliboga se înfățişă, drept, şi căută să-şi îndulcească pe cît putea asprimea obrazului.

— Sărutăm dreapta, stăpînă, grăi el cu sfială, şi întinse spre domniță laba-i neagră.

— Dă-i mîna să ți-o sărute, şopti Avrămeanu tot în franțuzeşte. Faliboga ridică ochii spre el. Apoi sărută mî- nuța înmănuşată.

— Toate merg bine, Sandule? întrebă iar boierul cu bunătate.

— Toate, ca-n toți anii, răspunse liniştit Faliboga. Oi veni la curte ş-oi da samă.

— Acum n-avem vreme, Sandule, zise Avrămeanu. Sîntem numai în trecere... Plecăm mîne dimineață...

— Şi vă duceți departe, stăpîne?...

— A, da... Tocmai în țara talienilor... voi nici n-ați auzit de aşa ceva...

— Ba am mai auzit noi, stăpîne, zise Faliboga, oftînd, şi strecură privirea-i neagră spre Iana.

Domnița deodată începu a rîde.

— Mi-i frig! Mi-i frig! suspină ea. Să intrăm în casă... Apucă brațul lui Avrămeanu şi-şi lipi capul de umărul lui. Ți-

am făcut gustul... am venit să-ți vedem împărăția de la marginea lumii... Şi rîdea subțirel. Să plecăm repede, repede... repede... departe!... Unde-s flori... şi cîntece! Ah! Cît sînt de fericită, Georges!...

Grăbiră paşii; şi boierul cel bătrîn se silea să-i ajungă; părea puțin cam plictisit; zicea cu mustrare:

— Rozino... Rozino... te observă oamenii. Fii cuminte. Apoi începu a tuşi şi zvîrli țigara.

Iana zise, privind zîmbitoare după arătarea fericită a stăpînei lor:

— Auzi, Sandule, o chemă Zina...

Faliboga mormăi ceva neînțeles. Boierii intrară în casă. Apoi peste puțin ieşi cuconu Jorj singur; şi chemînd pe Faliboga, îi zise cu glas tare:

— Sandule, să trimeți un om cu sania pînă la comună, s-aducă de la crîşmă trei vedre de rachiu... Să dai cinstea asta la oameni, chiar în ia-sară... Da' să fii cu luare-aminte...

— Am înțeles, cuconaşule, răspunse Faliboga. Da' cînd vă-ntoarceți?

— Cine? întrebă boierul. A! Cuconiței nu-i prea place pe la noi... Da' eu mă întorc cît de degrabă, cît de degrabă...

— Apoi să vii sănătos, stăpîne, zise Faliboga.

O mînă mititică bătu-n geam. Cuconu Jorj se întoarse rîzînd şi intră în casă. Faliboga se îndreptă înspre oameni cu sprîncenele încruntate:

— Puneți-vă, măi, căciulile în cap! Şi-şi îndesă şi el cuşma pe sprîncene. Să se ducă Andrei Broască după rachiu, strigă apoi cu asprime, şi voi duceți-vă de vă căutați de treabă! Acu boierii au intrat în casă la hodină, ce mai vreți?...

Bordeienii se risipiră încet-încet tîrîndu-şi prin omăt opincile umplute cu paie şi grăind despre întîmplarea cea mare. Faliboga strigă către flăcăuaşul cel subțire:

— Măi Grecuşor! Să fie Alba înşeuată... Mă duc să cercetez dacă s-a împlinit ce am poruncit dimineață...

Porni mormăind într-o parte, şi Grecuşor o împunse la

fugă ca o iazmă, sărind cu paşi mari prin troian.

Cu dulăul la picioare, Niță Lepădatu aşteptase pe stăpîni lîngă şopronul vacilor. Îi văzuse îndreptîndu-se spre el, se descoperise de departe; dar privirea care scînteia în blănița albă lunecase numai asupra lui, trecuse în altă parte; boierii se întorseseră şi Niță rămăsese la locul lui, cu căciula în mînă.

Faliboga venea cu paşi mari spre el. Se opri rînjind:

— Ei, măi Niță? Ce zici?... Pune-ți, măi Niță, căciula-n cap.

— Tare-i mititică şi frumoasă! zise Niță.

— Cum? D-apoi ce crezi tu, măi?... Asta-i ființă curată... Nu ca noi... Mirosim a fum ş-a bordei... Asta-i carne de lapte, crescută pe puf... Alt om!

Lepădatu nu răspunse. Privea zîmbind înainte-i, parcă-i stăruia încă în lumina ochilor o arătare blîndă.

A doua zi zurgălăii tremurară limpede, cu tonuri felurite, în liniştea vîlcelei. Frigul mai scăzuse şi soarele lucea pe un cer senin şi verde ca piatra de chiclaz. Cei patru cai încordați traseră la scară sania plină de blăni şi de cergi mițoase; iar vizitiul, cu căciula-i buhoasă, stătea drept şi mîndru, nici nu catadicsea să se uite spre umilitele icoane care se zugrăveau în juru-i.

Bordeienii se adunaseră iar, aşteptînd plecarea stăpînilor. În geamlîcul de dindos, Faliboga sta de vorbă cu cuconu Jorj, răspundea la tot ce-l întreba şi primea porunci. – Cînd ieşi Faliboga, oamenii cu toții se uitau spre coşerele din deal. O săniuță strîmtă venea la vale trasă de un căluț scund. Vătaful puse mîna cozoroc la ochi.

— Trebuie să fie domnu primar, mormăi el şi stătu în loc. Calul depăna mărunt din picioare; ajunse la curte, se opri. Din săniuță coborî un tîrgovăț scurt şi pîntecos. Era îmbrăcat c-o blăniță de berbec; de sub căciula naltă şi ascuțită, dintre palele late ale gulerului, ieşi la iveală un obraz mare, stacojiu. Ochii mititei cercetară împrejuru-i.

— Care a băga de samă la cal şi la lăicere? întrebă el c-o

voce gîlgîită de om gras, cu gîtul scurt. Îşi scoase mănuşile groase de lînă c-un singur deget, îşi înălță căciula de pe sprîncenele roşcate şi-şi dădu pe umeri gulerul.

— Ce vînt te-aduce pe la noi, domnule primar? întrebă Faliboga.

Slujbaşul stăpînirii se întoarse; buzele groase i se întinseră a zîmbet.

— Aşa! Dumneata eşti, domnule Sandu?... Au venit boierii, aşa-i?... I-am văzut ieri, au trecut prin comună...

— Da, au venit; acum avem şi stăpînă, grăi Faliboga dînd din cap.

— Ştiu... ştiu, încuviință primarul rîzînd: m-am grăbit să-mi aduc respectele mele...

Bordeienii priveau în tăcere. Primarele se roti puțintel în loc, apoi privi spre curte.

— Pe ici, domnule primar, pe dindos, zise Sandu arătînd cu mîna.

Dar uşa din față se deschise mare şi boierii se arătară în blănile lor. Primarul se mişcă spre scări. Cuconul Jorj îl cunoscu numaidecît. Zise cu oarecare mirare:

— A! Domnul Vîlcu. De cînd pe la noi?

— Chiar acu am căzut... răspunse primarele închinîndu-se adînc spre cuconița Rozina.

— Un moment, domnule primar... un moment! Şi boierul ajută de subsuori pe tînără, o potrivi în sanie şi grămădi cergi în juru-i. Ea îl privea cu ochişori scînteietori şi cu botişorul rumăn zîmbind.

— Vreme splendidă, ciripi ea dulce, să mergem, Georges, să mergem, să nu întîrziem!...

— Un moment, îi şopti Avrămeanu în treacăt, în franțuzeşte, am ceva de spus omului acestuia...

Se sui cu greutate în sanie şi boierul cel bătrîn. Din cerdac, cuvioasă, cu genele plecate, privea neclintită călugărița. Stăpînul trecu spre primar şi-l luă la o parte. Vorbiră încet, foarte puțin. Avrămeanu se descheie domol la

blană, vîrî o mînă la piept şi se scociorî prelung. Trase un portofoliu, îl cercetă, scoase ceva din el, şi domnul Vîlcu se grăbi să primească o hîrtie.

— Vă mulțămesc foarte mult, zise cu zîmbet larg domnul primar, voi fi ca totdeauna al dumneavoastră...

— Bine, bine, răspunse Avrămeanu privind în altă parte şi încheindu-se la blană. La revedere, domnule Vîlcu, la revedere!

— Cu tot respectul, vorbi ceva mai tare primarele şi se ploconi spre blănița cea albă.

Cuconița clipi numai din ochi; Avrămeanu se grăbi să se suie în sanie. Călugărița coborî iute din cerdac. Faliboga se apropie şi el din partea cealaltă, vizitiul se aplecă îndărăt, şi cu toții aşezară blănurile şi cergile.

— Sandule, mai zise boierul, vezi să fie toate în regulă...

Sandu se descoperi:

— Apoi n-aveți grijă... Să veniți sănătoşi...

Îşi scoaseră şi bordeienii căciulile din cap.

— Cu bine! strigă iar boierul. Hai, Costache!

Vizitiul pocni din bici, zurgălăii prinseră a suna şi sania porni repegior la deal. În urmă, se grăbi şi domnu Vîlcu, cu căluțul şi cu săniuța, grămădit în lăicere, cu căciula pe sprîncene şi cu gulerul ridicat. Numai vîrful nasului i se vedea.

— Măi Niță, grăi Faliboga către Lepădatu, ai văzut şi tu pe omul stăpînirii... primarele de la comună... Domnu Vîlcu îi vulpe şireată... Cum vine boieru, adulmecă îndată spre noi... Da' altfel cine-l mai vede pe-aici? I-a dat boieru o hîrtiuță albastră, – şi gata, el se chiamă că şi-a făcut datoria... Altfel aici noi în de noi trăim – şi n-avem nici popă, nici primar... Mai vine perceptoru o dată pe an tot după parale, şi gata!...

Faliboga rîdea privind spre săniuța de scînduri nevopsite, care grăbea ca un pui după mîndra sanie boierească.

— Măi Niță, mai zise el. Tare ai mai rămas tu cu gura căscată... ca şi ieri... Parc-ai văzut o zînă din poveste... Pune-

ți, măi Niță, căciula în cap...

Zurgălăii cu dulce sunet se stinseră în depărtare; curtea şi bordeiele rămaseră tăcute, mai triste parcă, în liniştea iernii. Vătaful porni la trebile lui, Niță se întoarse la vite cu Sărmanu. Dar spre sară toți bordeienii, adunați la vetre, începură a vorbi iar despre întîmplarea aşa de deosebită şi despre vedenia din alte lumi, care trecuse prin viața lor.

Iarna urmă domoală; oamenii şi vitele o duceau bine. Nimic nu mai tulbura aşezarea singuratică. Numai c-o zi înainte de ajunul Crăciunului, un preot ş-un dascăl se abătură călări, de la satul cel mare al lui domnu Vîlcu. Veneau să vestească şi bordeienilor naşterea Mîntuitorului. Întrară la curte şi călugărița îi primi foarte cuvioasă şi tristă; trecură şi pe la bordeie, şi femeile şi copiii le ieşeau înainte. Faliboga îşi făcu datoria către ei, şi pe la amiază şi părintele şi dascălul plecară pe caii lor, pe întinderea albă de omăt. Oamenii îi urmăriră cu ochii pînă ce se pierdură în depărtare ca două puncte negre.

În sărbători oamenii mîncară carne de porc, după datină; cinstiră şi băutură. Ştiau că trec într-un an nou şi se înveseleau în căldura bordeielor. Îşi făcură rîndul la mîncare şi băutură şi ciobanii şi haidăii care făceau de strajă în perdele. Iar Faliboga pînă către ziuă şi-a cercetat slujbaşii, ca să nu fumeze în stuh şi paie şi să nu cadă între vite. La aşa zile mari e îngăduit oricui să se amețească; dar amețeala poate fi şi cu primejdie uneori.

Într-o sară, pe după Bobotează, prinse iar a juca un vînt uşurel dinspre miazănoapte, şi Lepădatu cu Faliboga stăteau la vorbă în bordeiul moşnegilor.

— Pîn-acu am trecut cu bine jumătate de iarnă, zicea Faliboga, om vedea si pe cealaltă jumătate cum a mai fi.

— Apoi datoria ş-a face-o şi iarna asta, ca toate, răspunse rîzînd Niță.

— Aşa-i, – iarna n-o mînîncă lupii niciodată... Da' totdeauna eu, iaca aşa, pe după Bobotează, încep a mă gîndi

la primăvară. Iarna trăim, da' ne cam înăduşim... Aşa-i şi Iana mea... zbiară după soare de primăvară, nu altceva!..,

Faliboga se îngrămădi mai bine lîngă horn. Mihalache Prescurie zise:

— La primăvară vine şi cuconaşu... odată cu cocoarele...

Faliboga dădu din cap şi oftă:

— Oi, frumosu-i cînd se topesc omăturile şi rămîn lanurile verzi ca buraticul, şi se suie ciocîrlia la ceruri cîntînd... Curg din toate părțile pîraie... parcă-s de spumă... şi miroase nu ştiu cum... dulce... Şi Alba de sub mine tremură de bucurie şi nechează. Ş-apoi pornesc cu cuconu Jorj, şi el calare... şi ne ducem să vedem unde mai punem plugurile în primăvară, unde facem imaş, unde lăsăm fînațurile... Mă uit eu la boier, – şi lui i se umflă nările. Şi lui i-i drag pămîntul negru...

— Apoi, Sandule, ți-oi spune eu, grăi dintr-un colț moş Irimia Izdrail; cum nu-i i-a fi drag pămîntul de la noi? Am văzut şi eu în viața mea multe locuri, ş-am strecurat printre degete multă țărînă... da' aici îi altfel... Aici e un fel de pămînt – Dumnezeu l-a făcut aşa, de dă roadă cum nu s-a mai auzit prin alte părți de lume... Aici calare nu te vezi prin păpuşoi, şi grîul totdeauna pînă la piept... şi mare şi greu la bob... Eu ştiu? Aşa l-a binecuvîntat Dumnezeu!

— De-aceea şi boierul a trăit în singurătatea noastră, vorbi Faliboga, a trăit aici, parc-avea o dragoste... De dimineață pînă-n sară pe cîmp, cu mine... Şi în puterea verii ne ducem noi la tîrg la Săveni, cînd s-adună secerătorii din satele cele depărtate şi se rup acolo prețurile... Ş-aducem noi aici un iarmaroc de oameni... Şi pornesc ca o oaste prin lanuri cu secerile... Măi Niță, de-aceea i-a plăcut boierului pe la noi, căci secerătorii i-au dat la pămînt tot holde grase... Aici e binecuvîntat pămîntul.

Gheorghe Barbă, din fundul bordeiului, grăi şi el:

— Atuncea, la secere, zic şi eu că-i de trăit aici. Bărbați şi muieri, de umplu toate şoproanele... Ş-apoi vorbă şi rîsete şi cîntece, sara, pe la focuri... Aşa-i cînd îi lume multă.

— Spune, măi Barbă, spune! zise Faliboga. Atuncea-i de tine! Atuncea cînți tu şi şăguieşti cu fetele... Îți aduci aminte de pe cînd erai tînăr...

— Ce folos de şagă, mormăi Gheorghe Barbă. Acu-s ciolan bătrîn. Omul cînd îmbătrîneşte, pune paie şi-l pîrleşte, vorba cîntecului...

Cu toți începură a rîde. Moş Irimia arătă cu capul spre Lepădatu:

— Unui flăcău ca aista nu i s-a urî la vară...

— Cine ştie ' răspunse Niță, eu la vară poate-oi avea alte gînduri.

— Da' de ce, măi băiete?

— Apoi dă, grăi Faliboga, aici este o taină... n-o mai şti şi dumneata, moşule... Pîn-atunci poate-a cînta Gheorghe Barbă la o nuntă...

Tăcură. Nimeni nu mai întrebă nimic. Numai moş Irimia oftă încet în barbă:

— Ei, apoi a da Dumnezeu.

În horn bubui vîntul.

— Are să vremuiască, zise Mihalache Prescurie.

Tăcură iar. Apoi Sandu vătaful murmură cu glasu-i aspru:

— Hm! Acuma unde-or fi fiind boierii noştri?... Cine ştie unde-s! Zice că țara ceea a talienilor e pe unde-i Marea caldă. Acolo nu ninge, şi-i tot primavară... Aşa spunea odată boierul... Umblam noi călări la arat, ş-apoi îmi vorbea el despre toate.

— Cine ştie unde-a fi fiind şi țara asta! zise Niță.

— Apoi dacă-i la Marea, grăi Mihalache Prescurie, atuncea-i tocmai la capătul pămîntului, acolo unde se duc rîndunelele şi cocoarele... Da' eu mă mier cum de se pot duce oamenii tocmai acolo...

— Bine, răspunse Faliboga. În ziua de azi sînt trenuri şi te duci ca gîndul..

Tăcură iar. Niță Lepădatu întrebă apoi:

— Şi oare oamenii pe-acolo trăiesc mai bine?

— D-apoi cum? îi răspunse rînjind Faliboga. De ce s-au dus boierii noştri acolo? Ca să le fie mai bine!... Aşa aş fugi şi eu de iarnă, dac-aş putea... Da' la urma urmei de ce să fug? Acu m-am deprins cu dînsa...

— Eu cred, zise Niță, că boierul s-a dus numai pentru cuconița lui... Era subțirică şi albă... Eu n-am mai văzut aşa fetiță... Ea l-a dus pe boier. N-ai văzut cum se uita la dînsa? ca la un odor! – Acu or fi grăind şi ei, ş-or fi petrecînd...

În horn iar se auzi vîntul tremurînd şi duduind prelung; gazornița fîlfîi, aproape să se stingă.

Vătaful se sculă în picioare şi-şi căută căciula şi harapnicul.

— Mă duc să văd ce mai este pe-afară, zise el.

— Merg şi eu, vorbi Niță trăgîndu-şi pe umeri tohoarca. M-or fi aşteptînd băieții...

Cum ieşiră, îi biciui viscolul în față, apoi mai la larg îi învălui un vîrtej des şi aprig.

— Ei, drăcia dracului! strigă Faliboga scuipînd, îmi intră şi-n gură!...

Niță îşi strînse mai bine pe el cojocul mare.

Faliboga se lăsă spre bordeiul lui:

— Nu-i chip! gemu el, trebuie să mă duc să-mi iau altceva pe mine... Tu, măi Niță, în astă noapte nu te deslipi de vite. Cu furtuna asta, cine ştie ce se poate întîmpla...

— D-apoi că şi-n alte nopți tot între ele dorm!... răspunse flăcăul depărtîndu-se.

Întăi îi veni gîndul să se repeadă pînă la deal la bordeiul humelnicului, să mai vadă pe Marghiolița şi să mai schimbe două vorbe cu ea; dar pe urmă apucă spre şopron. Era ceva neobişnuit pe pămînt şi-n văzduh; vîntul avea în el mii de ace de ghiață şi omătul mărunt îşi căuta cu îndărătnicie loc în toate ungherele îmbrăcămintei; iar pe sus se simțea că lunecă un fel de şuvoi nemărginit şi iute.

Pînă la şopron, Lepădatu simți că vifornița s-a întărit. Găsi pe flăcăuaşi strînşi la un loc: îl aşteptau. Îi sări şi Sărmanu

înainte şi prinse a i se gudura la picioare. Vitele stăteau neclintite prin întuneric. Niță le simți neliniştite, cu capetele ridicate şi cu urechile ciulite. Zăpada bătea uscat în perdeaua de stuh; iar pe de laturi şi pe deasupra, stropituri îşi căutau loc şi-n adăpostul deschis spre miazăzi. Vîntul cîteodată izbea greu în clădirea şubredă, şuierînd cu mînie şi bătînd din grele aripi nevăzute.

— Bădică, zise Nistor flăcăuaşul, în iastă noapte iar au să vie lupii la perdele...

— Tăceți, bre, că sînt cîni voinici, şi puşti... ş-apoi pe aşa vreme nu ies nici dihăniile din cotloanele lor....

— Bădică, cum îi sta singur aici?... Mare crîşcare!... I-auzi, parcă vin nişte ape!...

— Măi băieți, zise încet Lepădatu; eu văd că pe voi v-a îngrozit vifornița... Aşa mă înfricoşam şi eu, cînd eram ca voi... Duceți-vă şi vă hodiniți...

Băieții se strecurară spre bordeie şi închiseră poarta de stuh în urma lor. Lepădatu trecu pe lîngă vite pînă în capătul şopronului şi le ascultă răsuflarea. Se întoarse după aceea la locul unde-şi avea de obicei culcuşul. Avea acolo o puşcă de mult încărcată; dar el mai mult se bizuia pe buzduganu-i de alamă. Îl scoase şi-l aşează să-i fie la îndămînă; apoi se lăsă jos în tohoarcă.

Stătu aşa mult, gîndindu-se. N-avea somn, şi-n juru-i fierbeau vecinătățile. Se gîndi o vreme la întîmplări din copilărie, la viața petrecută pe lîngă străini. Nici de tată, nici de mamă nu-şi aducea aminte, şi parcă-i cîntau în suflet unele din tînguiril vîntului, ca păreri de rău jalnice. Pe urmă cugetă la dragostea lui, – şi iar parcă văzu la căpătîi pe Marghiolița humelnicului. – Pe la spate, prin păretele de stuh, vîntul răzbea în cîteva locuri cu pulberea măruntă a omătului, şi pe deasupra tot mai des se abăteau învăluirile. – Şi deodată, cum sta aşa pe-o coastă, i se păru că s-a iscat în juru-i un freamăt neobişnuit.

„Vîntu-i peste samă de tare...”, se gîndi el.

Acuma nu mai erau, răgazuri, şi clipe domoale; acuma parcă ceva supraomenesc voia să ia înainte şi să smulgă clădirea din locul ei. Şi-n văzduh şi-n depărtări gemea ceva prelung, – ca o chemare spăimîntată a liniştii.

„Se scutură văzduhul pe crîngul lui…" şopti flăcăul c-o înfiorare.

Şi vitele începură a se frămînta şi a se grămădi unele în altele. Sărmanu mormăi, ca şi cum simțise pe cineva venind.

— Fii cuminte, nu-i nimeni, măi Sărmanule! îi zise Niță. Se sculă de la locul lui. Prin întuneric, căuta să privească în juru-i; se gîndea ce să facă pentru astîmpărul vitelor. – Dar şi cînele şi vitele simțiseră ceva, înaintea omului. Şi cînd simți şi omul, era prea tîrziu. Cu zgomote năprasnice, şi ascuțite începură să pîrîie legăturile şopronului. Îngrozite, vitele se tălăzuiră şi se izbiră în toate părțile. Bătut şi de valul acesta greu, şopronul începu să se surpe. Mugind, vitele scăpau prin spărturi. Sărmanu avu un plîns omenesc de desnădejde. O plasă de stuh ca o aripă uriaşă plesni pe Lepădatu. Se plecă amețit, căutîndu-şi buzduganul, voind să se apere de un duşman. Vîntul scăpătă ca o bătaie de puşcă prin spărtură şi-l orbi cu omăt aspru. – Toate se petrecuseră într-o clipă, şi vitele mugeau prin împrejurimi. – Căzut în brînci, Niță Lepădatu nu mai avu cînd să se ridice; acoperişul de paie căzu greu peste el. Se simți pierdut; numai o clipă mai auzi urletul cînelui; chemările-i înăbuşite se stinseră în sunetele vijeliei.

Dar Faliboga se întorcea la bordei pe Alba lui; şi auzi prin noaptea viforoasă mugetele vitelor, cutremurul şopronului şi urletul străpungător. Se abătu repede din drum şi strigă cu glasu-i răguşit:

— Măi Lepădatu, măi! Unde eşti? Ce este?

Descălecă şi se năpusti prin viscol. Pipăi cu mînile şi cu picioarele, – căci vîrtejurile de omăt îl orbeau.

Apoi se opri: auzise gemătul adînc al celui căzut. Întăi stătu în cumpănă: voia să alerge la bordeie, să dea de veste.

Apoi se hotărî. Şi prin întuneric începu să scurme şi să zvîrle la dreapta şi la stînga trestiile şi paiele saivanului risipit. Se oprea din cînd în cînd şi asculta. Apoi strigă:

— Măi Niță, măi, eu-s, măi băiete!...

Gemetele lui Lepădatu urmau înainte, dar păreau mai desluşite. Faliboga începu să urle prin noapte răguşit:

— Măi oameni buni, măi! N-auziți, măi! Îi veni un gînd apoi îşi smuci puşca din spate şi o slobozi de două ori. Detunăturile se amestecară cu clocotul viforniții.

Iar se plecă, scurmînd cu mînile, pînă ce, gîfîind cu desnădejde, simți tohoarca, şi subt ea trupul cald al lui Lepădatu. – Singur se năcăji şi-l trase la o parte; îl acoperi cu cojocul, după aceea se năpusti la Alba, şi călare, alergînd printre bordeie, începu a chema cu vocea-i grozavă.

În noaptea aceea de cumpănă, Niță era să treacă pragul morții. ÎI aşezară cu capul spart şi cu picioarele stricate, în bordeiul moşnegilor. Veni prin viforniță Iana şi-l obloji, cu pîne muiată în rachiu, îi aduse o lumînăricǎ de ceară la căpătăi, şi pînă în ziuă moşnegii vegheară. El gemea fără întrerupere, cu ochii, închişi. Iar dimineața sosi ca adusă de furtuna de afară şi Marghiolița de la bordeiul din deal. Începu să se bocească cu mînile la tîmple şi căzu la pămînt cu fața în jos lîngă laița pe care zăcea flăcăul.

Trei zile şi trei nopți cel fărmat nu şi-a putut veni în fire: după aceea lumina tristă care se strecura pe la fundul bordeiului luci limpede în ochii lui căzuți...

Toate aceste întîmplări, de pe cînd erau pustii întinderile de la Prut, mi le-a povestit nu de multă vreme un gospodar de la Bordeieni. Am ajuns într-o zi de vară în satul unde era el județ ş-am poposit în ograda lui împrejmuită cu gard de nuiele. A vîrît caii la adăpost într-un grajd lipit cu vălătuci, văruit şi stropit cu albastru, şi pe mine m-a poftit la odihnă, pe prispa largă.

Era un român voinic, cu plete lungi, cu mustața căruntă scurtă şi cu ochii îngropați sub tufele sprîncenelor. Umbla

numai puțintel într-o parte: avea un uşor beteşug la un picior. M-a cinstit foarte prietinos cu apă rece; şi nevasta lui a pus într-o oală cu borş o găină grasă în cinstea musafirului. Doi flăcăuaşi sprinteni trebăluiau prin gospodărie, prin şura curată şi prin ocolul vitelor. – Şi într-un tîrziu, după ce ospătai, gospodarul îndrăzni să se aşeze mai la o parte pe prispă, şi chemă cu glas potolit pe nevastă-sa:

— Marghioliță, vină şi-i bea şi tu un păhărel de vin...

După ce plecă femeia să-şi vadă de stative, gospodarul, Niță Lepădatu, îmi povesti întîmplările vieții lui la curtea boierului Jor Avrămeanu. Îmi spuse toate, îmi vorbi şi despre prăpăstioasa noapte cînd era să moară şi despre suferințile lui care s-au prelungit pînă în primăvară.

— Dar în primavară, îmi zise el privindu-mă zîmbind, în primavară m-am ridicat din bordei şi-am ieşit la soare cald... Şi cînd au prins a veni rîndunelele, şi cînd au prins a înflori florile cîmpului, m-am ridicat de pe boală... Şi după aceea, cînd s-a întors boierul, ne-am rugat şi eu şi Marghiolita, să ne cunune el cu cuconița lui...

Apoi ca să ne cunune, a trebuit să ne ducem noi la tîrg la Ieş. Cuconița nu voia să mai vie în pustietatea noastră, dar de cununat a spus că ne cunună pentru credința mea... cînd erau ei în petrecere la Marea cea caldă...

Ş-apoi atunci am umblat noi o bucată de țară şi-am văzut tîrguri şi sate aşezate, şi tare mi s-a mai părut pustie moşia noastră, şi bucata de pămînt cu care ne-a înzestrat boierul. Dar dac-am văzut noi atîtea, – şi case, şi gospodării, şi trenuri şi alte multe, – ne-am gîndit să ne silim şi noi a ieşi din bordei... Şi ne-am durat cu vremea casă, – ş-au făcut pe urmă şi alții ca noi...

Da' boierul nostru, saracu, nu s-a mai întors după o vreme aicea. A făcut gustul cuconiței şi-a luat moşie în alte părți. Iar pămînturile acestea au ajuns pe alte mîni. S-au mai împărțit, le-au purtat feluriți oameni, au mai dobîndit şi oamenii noştri cîte ceva, – şi mulți din bordeienii vechi s-au aşezat pe

pămîntul lor, şi-au durat case, – şi azi avem şi noi se chiamă o leacă de sat, şi nu mai sîntem aşa departe de lume...

Pe cînd badea Niță îmi povestea acestea, pe drumul de dinaintea porților veneau oameni de la muncă, – şi cîțiva flăcăi cîntau, şi glasurile lor se înălțau tremurînd în pacea amurgului. Priveam împrejurimile, costişele pline de holde, şi vîlcelele cu fînațuri, – şi-nspre miazăzi o mirişte fără sfîrşit, – şi întrebai pe gospodar:

— Dar curțile vechi ce s-au făcut?...

— Curțile acelea le-au dărîmat alții şi-au făcut altele mai la deal; pe urmă şi acelea au rămas pustii şi-au căzut, şi alți boieri au făcut aşezare de cărămidă în colo, în mijlocul moşiei... S-au schimbat cum se schimbau demult perdelele vitelor, din an în an... Da' acu nici acestea nu se schimbă aşa de des – şi se durează cum trebuie... Am auzit pe urmă – adăogi zîmbind gazda – că se face şi-un tren pe aproape, prin valea Jijiei.

— Aşa-i, zisei eu, aşa se schimbă lucrurile. Dar Faliboga?... Ce s-a făcut Faliboga şi cu Iana lui?...

Lepădatu stătu puțin pe gînduri.

— Vezi dumneata, răspunse el. Faliboga era un om pidosnic, cum spunea el singur... Era ca un cal de pustie... Cum a văzut că se înmulțesc oamenii şi vin alți stăpîni, unii mai răi, alții mai lacomi, – şi-a luat pe Iana, au încălicat pe cai şi-au trecut Prutul... S-au dus cine ştie unde... Ca de-o urmă de pasere – nimica nu s-a mai aflat de ei... Privi un timp spre ceața viorie a depărtărilor. De nu era Faliboga, vezi dumneata, – eu mueram în cumpăna aceea... Eu niciodată n-am avut credință într-însul, dar avea şi el inimă bună!... Fac o dată pe an praznic creştinesc, pentru odihna lui... Poate nu mai trăieşte; s-a fi dus şi el unde ne-om duce cu toții...

Aşa îmi vorbi Niță Lepădatu într-un amurg de vară; şi după ce aflai despre toți oamenii de altădată, şi despre moşnegi, şi despre călugăriță şi despre alții, care sălăşluiseră odinioară la bordeie, m-am culcat mulțămit, ca după cetirea

istoriilor în care se arată sfîrşitul tuturor – ş-a celor buni ş-a celor răi; – şi, ca şi după cetirea unei asemenea istorii frumoase, n-am putut să dorm multă vreme; iar umbrele trecutului se amestecau cu mireasma finului din care îmi făcusem căpătăi.

Bordeienii, 1912

POVESTEA BACIULUI TOMEGEA

În poienile de la Niculițel, baciul Tomegea ne-a povestit cam astfel o întîmplare din vremea cînd cucereau mocanii Dobrogea.

Întăia oară eu am trecut Dunărea acu şaizeci de ani. Eram un băietan subțire, îmi înfiera mustăcioara. Crescusem în munți cu alți mocani şi cu oile. Eram un copil sărman; ziceau bacii rîzînd că m-au purtat ei la piept şi m-au hrănit cu lapte de oaie. Acu într-o zi suie la noi stăpînul nostru Drăgan şi zice: – Să vă pregătiți, avem să ne lăsăm la vale prin țara muntenească şi trecem Dunărea, în Dobrogea; mi-a venit răspuns; am năimit acolo păşune...

Bine. Eu acolo nu fusesem, da' ciobanii cei vechi ştiau. Şi spuneau ei sara la foc de păşuni mari şi bune, despre bălțile şi şesurile de-aici pîn' la Marea, şi despre tatari şi turci. Iarbă bună, malai dulce, peşte mult. Cald ca la o vatră de jar, în toiul verii, şi iarna domoală. Mai încolo nu-i nici o umbră de pădure; pustie pînă în zare. Mă rog, te-ai uitat şi dumneata ş-ai văzut. Ş-acu şaizeci de ani tot aşa era, numai lumea mai puțină şi satele mai rare. Şi erau păgîni mulți, şi hoți, precum am să-ți spun.

Ş-a pornit atunci trei mii de oi Drăgan la vale. Ne-am lăsat pe Prahova, şi cînd am ieşit la şes, numai m-am uitat înapoi. Se vedeau munții noştri departe, ca-ntr-un abur albastru. Şi noi mergeam spre Dobrogea prin tîrguri şi sate, poposind ici, întîrziind colea. Se ridica o pulbere pînă la nouri pe drumul nostru; parcă trecea o oaste mare. Ai văzut cum vin oile de la munte. Sună tălăngi în toate părțile şi trec berbecii şi oile repegior, dînd mărunt din cap după pas; măgarii cu samare se văd de departe peste lîna oilor, cumpănindu-şi poverile. În desage, la oblîncuri, cîte-o mioară cu piciorul betejit; numai cu capul scos afară, se uită în toate părțile şi behăieşte dulce cîteodată. Printre saricele ciobăneşti se țin în cumpănă

cățelandri cruzi care nu pot face drumul pe jos, se uită şi ei ca nişte proşti la lumea prin care trec, şi-şi țin cumpăna în mers, ca să nu cadă de pe samar. Iar dulăii cei mari şi cățelele umblă cu limbile scoase săltîndu-şi blănile flocoase, şi parcă se trezesc dintr-un vis şi tresar ageri cînd bîrîie ciobanii, ori fîşcîie ascuțit, înălțîndu-şi bîtele.

Aşa am umblat noi, ş-am trecut Dunărea pe nişte vase late, după aceea ne-am împrăştiat pe păşuni. Şi tot mă miram eu de unele şi altele, de satele cenuşii, de casele turceşti, mă miram de toate ca un om ce mă aflam. Mă opream ici, mă opream colo şi mă uitam; şi la picioarele mele se oprea şi Albu şi se uita şi el. Era un cățelandru frumos şi deştept; şi cîți oameni treceau tot mă-ntrebau: – Nu ți-i cățelul de vînzare, ciobane? — Nu, că atîta avere am, şi cîteva oițe țigăi. Îl cresc să mi le păzească...

Ciobanii şi bacii cei vechi au durat stîni şi aşezări ca pentru o vreme mai lungă. Şi altfel o duceam noi bine, numai ne era dor de munte; şi cînta cîte unul sara din caval de jale, de se supăra Maxim baciul, credinciosul stăpînului, şi stupea cu ciudă în foc:

— Măi flăcăi, nu mai cîntați de jale, că şi-n țara asta-i bine de trăit!

Drăgan umblase pe la turcii cei mari de la Babadag, lepădase şi prin alte părți bacşişuri, şi-n adevăr că o duceam bine într-o părere, nesupărați de nimeni. Pînă iaca, într-un rînd s-aude că vine Ibraim şi cu hoții lui din țara bulgărească. — Apoi de-acu avem de dat bir cătră hoți, miei şi brînză, zicea Maxim baciul, ca nu-i bine să te pui rău cu ei. Nici stăpînirea n-are ce le face...

Stăpînul se întorsese în țara Bîrsei ca să-şi aducă muierea şi doi copii. Vroia să le facă petrecere: să vadă şi ei pustia şi Marea, şi țara turcească. Era gazdă bogată stăpînul: avea aur mult şi era om vrednic şi voinic, în puterea vîrstei.

În ziua cînd a picat Drăgan stăpînul la sălaşurile noastre, am şi primit veste din partea lui Ibraim: că să ştim că el îi pe aproape, şi să-i pregătim gloabă.

— Ce-i asta? întreabă Drăgan încruntînd din sprînceană.

— Stăpîne, au sosit hoții prin partea asta de țară, răspunde Maxim baciul.

— Apoi, oameni buni, vor fi sosit. Şi eu am fost cioban şi-am păscut oile la turci. Da' stăpînii mei gloabă multă n-au plătit...

— Trebuie să ne înțelegem cu ei: altfel ne fac pagubă, grăieşte iar Maxim...

— Cum? Da' de-aceea sînt aicea atîția oameni? Să vie, să-i vedem... Averea mea nu-i să mi-o spîrcuiască lupii aşa din toate părțile!...

Şi era bucuros de sosire; ieşise în pragul stînei şi arăta boresei lui şi pruncilor cîmpia cît se vedea cu ochii şi fumuri depărtate, pe sate.

Era într-o duminică. Spre sara s-a stîrnit vînt de către mare, şi veneau pe el învăluiri de ploaie, în stropi mari. La conacul unde poposise stăpînul eram şi eu. Gătisem de mîncat la înserat, şi ne ridicasem în picioare, ca să ne facem cruce către răsărit.

Era tăcere, se auzea ploaia de afară bătînd ca halicele. O stînă era departe ca la o bătaie de puşcă. Răzbeau din cînd în cînd glasurile ciobanilor pînă la noi.

— Mărie, zice stăpînul către nevasta lui, copiilor li-i somn. Culcă-i...

Pe urmă se întoarse către noi, doi ciobani din cei tineri, care-l slujeam, şi zice:

— Să se ducă unul din voi şi să cheme pe Maxim...

La vorba asta, în ploaia şi vîntul de-afară s-a auzit larmă mare. Au izbucnit glasuri de oameni şi lătrături de cîni.

— Ce este? strigă Drăgan scurt. Se pipăi la chimir să vadă dacă are cuțitul şi puse mîna pe uşă.

Larma creştea. Două focuri de puşcă izbucniră. Cîni răniți schelălăiră. Un glas gros răcnea:

— Chemați cînii! Stați liniştiți! Altfel dăm foc stînilor! Avem treabă cu Drăgan!...

Stăpînul se trase un pas îndărăt de la uşă. Îl văzurăm pălind. Întoarse capul:

— Mărie, acopere bine copiii...

Femeia înțepenise galbenă la locul ei; îi tremurau buzele.

În larma şi vîntul de-afară, paşi dupăiră în bătătură. Cineva izbi o dată în uşă:

— Deschide!...

Drăgan trase cuțitul; cu privirea neagră şi tăcut, smunci uşa din clanță şi ieşi în prag. Strigă apăsat:

— Cine-i?

— Ibraim! răspunse glasul din întuneric.

— Unde-s ciobanii? răcni deodată Drăgan. Luați bîtele şi puştile, dați drumul cînilor...

— Este cine să păzească ciobani şi cîni... răspunse glasul. Sîntem mai mulți şi se ştie obiceiul nostru. Avem puțin de vorbit cu dumneata, jupîne Drăgan... Drăgan scrîşni spre noi:

— Duceți-vă! Să se ridice toată lumea!... Atunci ieşi în lumina uşii un om smolit la față, cu nasul turtit, spătos şi ciolănos, cu turban, cu şalvari, cu iataganul în mîna dreaptă. Vorbea stricat limba noastră.

— Să nu iasă nimeni, zise el. Cine iese, împuşcăm pe loc... Se întoarse şi dădu o poruncă pe turceşte. Cîțiva oameni, ca el îmbrăcați, cu puşti, ieşiră din umbra nopții. Şi prin ploaie, c-un răcnet mare şi sălbatic, cu toți năvăliră dintr-o dată. Copiii începură a țipa. Nevasta căzu în genunchi. Drăgan făcu două mişcări de apărare cu cuțitul; cu brațe vîrtoase hoții îl cuprinseră şi-l pironiră la pămînt.

Toate, strigătele, schelălăiturile, răcnetele, vorbele, se petrecuseră în zvonul vîntului, în foarte scurt timp. Stăpînul zăcea la pămînt şi avea o față mînioasă şi aspră, şi o privire cumplită care mă spăimîntară.

— La pămînt!... strigă către noi Ibraim.

Ne tupilarăm la pămînt.

— Drăgan! zice turcul, amenințînd cu iataganul. Eu ştiu că tu venit azi de-acasă, cu muiere şi copii. Eu ştiu că tu venit

cu parale... Dă la noi parale şi eu împăcat cu tine...

Stăpînul tăcea crunt.

— Drăgan, dă banii! strigă turcul, supărat deodată.

— Nu dau! răspunde scurt stăpînul.

Atunci hoții îi scotociră chimirul. Scoaseră argint puțin.

— Ai ascuns undeva aurul, după obicei, vorbi turcul. Muiere! Spune tu, unde îngropat banii?

Femeia tremura revărsată asupra copiilor, care scînceau înfricoşați. Nu răspunse.

Turcul se uită în juru-i. Apoi rînji. Atunci văzui în barba lui, sub nasul turtit, buza de sus despicată ca la iepure. Asta-i dădea o înfățişare de sălbăticiune. Se repezi, prinse de subsuoară pe unul din copilaşi, prunc de trei ani, care începu a răcni ca junghiat de moarte, şi-l trase în mijlocul încăperii tîrîndu-l cu picioarele prin pulberea de jos.

— Unde-i aurul?

Cel căzut tăcea, îndărătnic, sub genunchii hoților.

— Nu spui! Aşa! Nu spui! Şi Ibraim lovi copilul în cap cu latul iataganului. Țipetele ascuțite conteniră dintr-o dată.

Drăgan icni. Şi-l văzui alb ca varul, mai neguros şi mai sălbatic la privire decît Ibraim. C-o linişte ciudată răspunse:

— Stăi, Ibraim, dau banii...

Hoțul lăsă în lungul piciorului iataganul şi începu a rîde, domolit. Dădu drumul copilului, care se lăsă în jos moale ca o pasere aripată. Maică-sa-l prinse cu ghiare parcă şi-l trase la sîn grămădindu-se lîngă celălalt, cu gemete de lupoaică rănită:

— L-au omorît! L-au omorît! L-au omorît!

— Dai aur? întrebă iar turcul.

— Dau...

Hoții îi dădură drumul. Drăgan se sculă, dădu cu piciorul la o parte tăciunii aprinşi din mijlocul încăperii, şi bătu cu talpa în vatra fierbinte:

— Aici!

În lumina scăzută de la două lumînări de seu, hoții săpară

cu iataganele. Găsiră aur într-un ceaun.

— Bun, zise Ibraim. Noi rămîne prietini. Ne mai vedem. Las amintire...

Făcu iar semn şi rosti ceva din gît. Hoții prinseră iar pe Drăgan, şi căpetenia lor îl crestă cu iataganul la frunte.

Privirea stăpînului iar se aprinse. Gemu. Cînd îl lăsară, se uită spre copii, pe urmă spre Ibraim, şi duse stînga la fruntea sîngerată. Zise încet şi răguşit:

— Bine, Ibraime!..,

Prin ploaie şi vînt, în lătrăturile necontenite ale cînilor, hoții se cufundară în întunericul pustiei. Îndată veniră ciobani, veni Maxim credinciosul. Drăgan se uita la toți aspru şi sălbatic.

— Stăpîne, zicea Maxim, ne-au împresurat cu puşti şi cu fitiluri aprinse... Ne dădeau foc, ne spîrcuiau oile...

— Ilieş, zicea şi Maria, nevastă-sa, tîrîndu-se către el; nu lovi în oameni. Ş-acela-i avutul tău, şi ți l-au cruțat... Of! Destul amar am avut! Ne-a zdrobit copilul!

Drăgan tăcea. Parcă amuțise, ori nebunise.

— Ilieş, soțul meu, zicea iar Maria, să lăsăm singurătățile acestea... Să luăm totul şi să ne întoarcem iar în munții noştri...

— Nu! zise deodată încet şi apăsat Drăgan. Nu mă-ntorc. Pe nimeni n-oi lovi, căci n-am vină decît eu, care n-am cugetat la toate. Iar cu Ibraim am socoteală de regulat. Îmi durez casă de piatră unde ne-om îngropa copilul, şi cer învoire să m-aşez aicea!...

Femeia începu a suspina ş-a plînge, şi legăna prăpădită de durere la sîn copilul moale.

— Să ne ducem, Ilieş, la noi acasă! Să fugim de-aici, Ilieş.

— Taci, muiere, zise Drăgan răguşit. Am vorbit, e sfînt!... Şi se-ntoarse spre ciobani:

— Duceți-vă şi mă lăsați!...

Era o jale ş-o tăcere printre noi... Stăteam toți cu ochii în foc şi nu ziceam nimic. Cînii scheunau şi urlau afară prin

ploaie…

Vorba lui Ilie Drăgan a fost sfîntă. A adus baltaguri şi puşti ciobanilor şi a făcut rînduială straşnică de apărare. Şi-a zidit apoi casă de piatră vînătă, de ne minunam cu toţii. Asta în scurt timp. Şi numai negru şi-ncruntat umbla, parcă-i ningea şi-i ploua. Vorbă deschisă nu mai auzeam de la dînsul. Parcă purta un mort în el.

— Geme prin somn şi se zbate, spunea într-un rînd plîngînd lelea Maria către Maxim. Ce să facem? Ce are?

— Îşi roade inima de obidă… răspunse pe gînduri baciul.

Toate drumurile le făcea pe-un cal iute dobrogean, cumpărat după întîmplarea cea năprasnică cu hoţii. Şi umbla armat, cu puşcă şi secure şi cu pistoale la oblînc. Ca vîntul se ducea, venea, priveghea totul, dădea porunci ciobanilor, şi umbla ca o umbră împrejurul aşezărilor. Nu mai avea hodină nici zi, nici noapte…

De Ibraim se auzea, însă pe locuri depărtate. Se ştia că-n cutare loc a dat foc; în cutare loc a ucis. Intra şi în sate, fără teamă de stăpînire. Drăgan ne auzea vorbind despre toate, şi nu spunea nici un cuvînt. Cîteodată numai se răstea:

— Mai bine tăceţi şi vă căutaţi de treburi…

Un cioban şoptea:

— Îşi aduce aminte de întîmplarea lui…

Şi ne păzeam de mînia lui tăcută ca de-un blestem.

După un an, către toamnă, numele lui Ibraim se apropie iar de noi. Turcul, cu tovarăşii lui, îndrăznise să intre în geamia de la Babadag. La strigătele hoţilor, cu puştile întinse, toată lumea ridicase mînile în sus; pe toţi îi cercetaseră şi-i jefuiseră. Călări apoi, intraseră în împărăţia lor, în stuhuri, în păduri depărtate…

Ilie Drăgan, stăpînul nostru, era într-o aţîţare mare. Duşmanul lui se apropia iar. Ne împărţi praf de puşcă, ne îndemnă să ne ascuţim securile, să ne ţinem cînii aproape, la vreme de noapte… Dar nu stătea la conac nopţile. Încăleca şi pornea, cu ochii aţintiţi înainte, cu mînia lui nepotolită

rozîndu-i măruntaiele...

Şi-ntr-un amurg de toamnă, roş ca sîngele, zărirăm departe în pustie fugă de călăreț spre noi. Cunoscurăm calul: murgul stăpînului nostru. Îi ieşi femeia înainte. Ne adunarăm şi noi, îngrijați. Trecu pe lîngă femeie ca-n vifor, opri scurt lîngă noi şi strigă:

— Doi oameni voinici să încalice şi să vie după mine!...

În grabă au încălecat doi oameni.

— Să ieie securi!...

Au pornit bătînd în cai după el; în urma lor parcă se aprindea o dîră de pulbere de puşcă. Stăpînă cu brațele încrucişate se uita în fum, în înserarea de toamnă, şi clătina din cap.

Am aprins focurile de sară, am vegheat pînă cătră miezul nopții. La casa de piatră ardea candelă şi se ruga stăpînă la icoane, bătînd mătănii, pentru liniştea omului ei.

La miezul nopții, numai un foc era aprins. Îl privegheam cîțiva. Şi deodată auzirăm copitele cailor în liniştea nopții. Zvîrlii un maldăr de stuh în flăcări. Ciobanii s-apropiau din umbră. Şi deodată sosiră gîfîind pripit patru cai. Drăgan sări de pe murg şi slobozi un strigăt mare:

— Creşteți focul!

Vîlvoarea izbucni şi în pîlpîirile ei deodată văzurăm între cei doi oameni plecați o mogîldeață ghemuită pe cal.

— Lăsați-l! strigă Ilie Drăgan.

Oamenii descălecară. Stăpînul se apropie de calul rămas singur, apucă pe călărețul ghemuit de după cap şi-l trase la pămînt. Fugarul spăimîntat se năpusti în umbră.

— Dați drumul cînilor! strigă iar cu voce schimbată şi răguşită Ilie.

Înaintea focului se ridicase, negru, cu dinții sticlind în crestătura buzei, Ibraim. Un murmur trecu printre cei de față.

— Tăceți din gură!

Hoțul ridicase capul, sta gata să se repeadă. Îşi pipăi brîul. Apoi grăi pripit:

— Drăgan! Să-mi dai drumul!

— Aici a fost coliba unde mi-ai ucis copilul şi m-ai crestat la frunte, zise Drăgan. De-atuncea umblu cu căciula pe ochi şi nu te pot uita!...

Ibraim simți amenințarea morții în glasul stăpînit şi clocotind de sălbatică bucurie. Atunci cînii, simțind străin, se repeziră ca la lup.

Hoțul se prăvăli îndărăt, se năpusti spre foc şi se lăsă la pămînt. Era spăimîntat, cu ochii măriți, îi clănțăneau dinții. Drăgan trase cuțitul.

— Iartă, Drăgan! striga Ibraim. Dau bani, iartă! Cu stînga pe pămînt, îmbrăcat, cu capul ferit îşi tremura dreapta spre mocan înfricoşată parcă de ura neagră care sticlea ca şi luciul cuțitului în ochii lui.

Dar stăpînul nostru nu l-a iertat. De-un an şi mai bine îl aştepta, gemînd, şi-l pîndea. Nu-l putea ierta pentru pecetea de sînge, pentru bani, pentru copil. S-a plecat deodată spre el şi i-a tăiat gîtul ca unui berbece.

Ş-a răsuflat prelung, ca după o cruntă şi silnică încordare...

*

Aşa s-a aşezat Drăgan în Dobrogea, domnii mei, şi neamul lui pe urmă s-a înmulțit. S-a făcut şi sat în jurul salcîmului unde dormea îngropat copilul... Dar numai om ca stăpînul nostru putea să înceapă ce-a început. Zicea el aşa mai pe urmă:

— Să nu uitați, flăcăi, vorba sfîntă: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte...

De sălaşul lui nimeni n-a mai îndrăznit să s-apropie...

Privelişti dobrogene, 1914

ÎN ZIUA ACEEA DE MART 1907...

În ziua aceea de mart 1907 ieşisem la priveală, în lungul drumului care vine din satul R. Gazetele de dimineață erau pline de felurite veşti dramatice asupra răscoalei plugarilor. Pîlcuri de soldați patrulau şi păzeau marginile tîrgului. Femeile şi puținii gospodari care soseau aveau parcă un aer de tristeță şi de îngrijorare. Numai oamenii care dovedeau că au într-adevăr o treabă grabnică în oraş puteau trece. Ceilalți erau opriți şi întorşi. Gospodinele cu lăptării şi zarzavaturi treceau răpegior, neoprite, însă aveau tulpanele trase peste gură.

Ținutul nostru, la poalele muntelui, era liniştit de altminteri. Nicăieri în satele apropiate nu se simțea zvon de furtună. Lîngă piramidele lor de arme soldații, leneşi, căscau în soarele fierbinte de primăvară şi priveau cu nişte ochi plini de somn zarea sinilie a munților. Numai din cînd în cînd îndreptau o ureche distrată spre sfatul caporalilor cu oamenii opriți la marginea drumului.

Veneau, se opreau şi se întorceau îndărăt feluriți oameni, cu felurite nevoi. Erau oameni abia ieşiți din iarnă, şi băltărețul, la echinocțiul de primăvară, cînta parcă veşnica nesiguranță a bietului muncitor de pămînt. Cei cîțiva oşteni şi cei cîțiva oameni vorbeau cîte-un răstimp cu glasuri încete despre tristele întîmplări din țară, despre incendiile conacelor şi execuțiile sumare; pe urmă tăceau, se despărțeau. Veneau alți gospodari, se opreau şi aceia şi țineau un mic sobor, în blîndeța zilei de primăvară, la marginea ogoarelor nearate, pe cînd deasupra lor, în azur, cînta o ciocîrlie, şi-n juru-le, prin lumina strălucită, zbura în zigzaguri un fluture abia ieşit din necunoscut.

Un bătrîn mărunt, cu fața nerasă, negru parcă de supărări, sosi şi se opri şi el. Întrebă pe un caporal:

— Da' ce-am auzit, oameni buni? Nu-i voie de trecut?

— Nu, moşule.

— De ce? Pentru că este *răvoluție* în țară?

— Fireşte... Bătrînul dădu din cap privind într-o parte, apoi zise c-un glas foarte liniştit: Aşa-i, acu stăpînirea trebuie să fie cu mare grijă în toate părțile...

Cunoşteam pe bătrîn; era un muncitor vrednic, săpător de pămînt cu cei doi feciori ai lui. Era destul de sărac şi n-avea ogor, cu toate acestea muncea cu curaj şi neîntrerupt toate zilele anului.

— Ce mai faci şi ce mai zici, moş Petre? îl întrebai eu.

— Dă, cucoane, ce să fac? Mă duceam la tîrg: am locuri unde muncesc, cu hîrlețul; acesta-i tot cîştigul meu. Şi văd că nu-i voie. S-a burzuluit, cucoane, țara...

— S-a burzuluit, moş Petre. Ce zici dumneata de treaba asta?

— D-apoi ce să zic? oftă moşneagul. Ce poate judeca un cap ca al meu, fără carte? Ia şi eu un biet om năcăjit: muncesc toate zilele vieții, dintru răsăritul soarelui pînă-ntr-amurg, şi strîng cu amar ban lîngă ban ca să dobîndesc o bucățică de pămînt pentru feciori... Pămîntul, cucoane, e mare amar şi mare durere pentru noi. Țăranului, dacă i-i lua pămîntul, dă-i în cap cu buzduganul şi-l omoară, că nu mai are pentru ce trăi! Aşa, aceia, cucoane, care s-au sculat ş-au pus mîna pe par, numai de amar şi de nevoie s-au sculat. Şi la noi este lipsă de crîşcare, da' acolo ştiu eu că-i mai rău. Am umblat şi eu oleacă de lume şi cunosc. S-au sculat oamenii din colo, din jos, cei care-s aşa de saraci încît au hamuri de frînghie la cai şi poartă traistă de sac... Moşneagul, fără să ne privească, îşi rostea cuvintele acuma cu oarecare supărare, ca sprînceana încruntată şi hotărît parcă să spuie, în sfîrşit, după mult gînd şi năduh, tot ce avea pe inimă. — Crezi că de bine se ridică noroadele? urmă el c-un fel de voce înăbuşită şi răutăcioasă. S-au înmulțit pe pămîntul nostru răii, care ne frig şi ne belesc, şi trebuie făcută, cucoane, oleacă de

tocană!...

Pufnind, ridică o clipă ochii spre mine şi spre soldaţi, apoi îşi arătă dinţii negri şi ştirbăturile gurii într-un rîs tăcut. Voia să arate că făcuse o glumă; dar rîsul lui era sinistru şi dureros.

Încercai a îndrepta spre el şi spre ceilalţi gospodari adunaţi în juru-mi un cuvînt de blîndeţă şi de nădejde. Toţi, în tăcere, mă ascultau fără să mă privească. Un singur gospodar, tînăr şi balan, îmi urmărea cuvintele c-un fel de privire plină parcă de prietenie şi aprobări.

— Pe dumneata cum te chiamă? îl întrebai eu îndată.

— Irimia Rotaru, îmi răspunse el zîmbind.

Avea un suman roşcat, opinci urîte şi căciulă jerpelită.

— Ai pămînt?

— Puţin... oftă el cu durere; cîteva prăjim în jurul casei**...**

Mă folosii de prilejul acesta ca să lămuresc puterea întovărăşirilor şi ca să-i arăt lui Irimia Rotaru cum ar putea ajunge să scape de nevoile în care se zbătea. El mă asculta cu un vădit interes. Cum însă sfaturile mele se lungeau poate prea mult, îl văzui deodată că-şi aţinteşte ochii la mine în anumit chip şi, în mijlocul frazei mele, îl înţelesei că vrea să spuie ceva.

— Ce ai de spus, Irimie? îl întrebai eu cu blîndeţă.

— Cucoane, grăi el însufleţit, dacă ai de lucru, ţi-oi lucra cîndva, cînd mi-i chema: dă-mi şaizeci de bani, că am nevoie şi n-am pe ziua de azi nici un gologan în pungă...

Mă simţii deodată căzut din cer, ruşinat şi descurajat şi nu văzui înainte-mi decît rîsul teribil al lui moş Petre. Moşneagul rîdea şi privea c-un fel de dispreţ spre tînărul şi săracul gospodar balan cu căciula jerpelită şi cu opincile urîte. Poate ceva din dispreţul acesta era îndreptat şi spre mine şi spre vorbele mele.

— Cucoane, zise rîzînd moş Petre, bune-s sfaturile dumitale, dar omul ticălos nu le preţuieşte decît şase gologani... Aşa-i blăstămul nostru, cucoane, n-ai ce face...

Țăranii tăcură; soldații tăceau şi ei, în ziua blîndă, liniştită şi plină de soare. Înțelegeam că sînt de prisos acolo; cu toate acestea aş fi vrut să-i conving că le sînt un prietin care le poate înțelege amărăciunile... Țara era în flăcări, mii şi mii de muncitori de pămînt agitau brațele ca nişte ghiare şi cereau cu glasuri răguşite şi amenințătoare o dreptate nedesluşită, ori urlau o răzbunare întunecată. Ce se petrecea în sufletul acestora, liniştiți şi blînzi încă? De ce mă simțeam stînjenit, umilit şi deodată aşa de departe de ei?

Stăteam la îndoială. Ce să fac? Să mai încerc? Ori să mă depărtez? I-aş fi înțeles cu toate acestea; inima mea era mai mult cu ei. Într-un moment mă gîndii să le fac mărturisirea că şi eu sînt născut între țărani, că am rude între năcăjiții muncitori ai pămîntului, prin urmare să nu mă socotească un străin.

Stăteam în cumpănă, răsucind parcă în minte-mi şi frămîntînd acest gînd copilăresc. Cînd deodată tresării. Îmi venea scăparea. Ieşirea din situația penibilă în care mă aflam părea găsită. Întîmplarea, care este totdeauna minunată şi neaşteptată, chiar în clipa dezbaterilor mele lăuntrice, puse înainte-mi, între mine şi sătenii tăcuți, pe moş Vasile, un unchi al meu, văr bun cu mama. În sfîrşit! Iată o punte de trecere. Moş Vasile m-a purtat în brațe, m-a învățat a înota în Moldova, a fost martor al tuturor petrecerilor şi bucuriilor mele copilăreşti. M-a văzut crescînd, învățînd. Deşi sînt astăzi un tîrgovăț, în straie negre, dar sînt din neamul lui, mă ştie că sînt „al lor”... Cugetările acestea îmi veniră, îmbulzite, înainte de mişcarea pe care trebuia să mi-o provoace venirea lui moş Vasile aşa, dintr-o dată, pe neaşteptate, din locuri depărtate, la tîrg... Mişcarea îmi veni cînd el se opri înainte-mi şi-i apucai mînile.

— Ce mai faci, moş Vasile? Cu ce veste, cu ce treburi pe la tîrg?

Şi el era bucuros că m-a întîlnit. Îmi zîmbea cu bunătate, mare, voinic, curat îmbrăcat, uriaş blînd şi senin, aşa cum îl

ştiam din copilăria mea.

— Dar am auzit că nu-i voie de trecut... îmi zise el.

— Nu-i voie... îi întoarse deodată clătinînd din cap moş Petre, din grămada de oameni care stătea mai la o parte. Moş Vasile întoarse capul şi privi spre oameni cu oarecare grijă. Eu, ținînd de mînă pe uncheşul meu, începui a-l întreba de gospodărie, de rudenii, de toate cîte ştiam; ei îmi răspundea cu linişte şi cu blîndeță.

— Mergi pe la noi, îi zisei eu. Fac eu să-ți dea drumul soldații...

— Bine, merg, îmi răspunse cu linişte moş Vasile.

Ceilalți oameni se întoarseră cu fețele spre noi şi mă bucuram cînd îi vedeam că înțeleg legătura dintre mine şi uncheşul meu. Eram pe de altă parte bucuros că se înfățişează înaintea lor un om aşa de mîndru la înfățişare cum era moş Vasile, cu chimir lat, cu geanta înfloritã cu alămuri, cu straiele albe ca helgea şi cu suman nou de noaten.

— Ce se mai aude? Ce mai veste? îl întrebai eu deodată. Pe-acolo lumea-i liniştită?

— Dă, cum să fie? îmi răspunse moş Vasile. Liniştită...

Îi mai pusei cîteva întrebări, cerînd oarecare lămurire, avînd parcă nevoia să-l simt mai aproape şi să mă simtă şi el mai aproape de el. Toate erau bune; moş Vasile îmi spunea cum e vremea, cum au ieşit vitele din iarnă; la „noi", cei de la tîrg, arăta că vine bucuros, dar afacerile țării, cruntele mişcări ale țăranilor, moş Vasile înțelegea să le învăluie într-un fel de negură de nepăsare. Nu prea auzise multe, nu ştia nimic... Şi deodată avui senzația că sînt în fața lui ca un copil curios, căruia un bătrîn cuminte nu vrea să-i împărtăşească un lucru grav.

Senzația aceasta stranie şi dureroasă în acelaşi timp se desluşi deplin, cînd moş Vasile, ca toți trecătorii din ziua aceea, intră în sfatul de la marginea drumului şi schimbă cîteva cuvinte tainice şi triste cu moş Petre şi cu ceilalți

gospodari. Atunci înțelesei deplin un lucru mare şi dureros şi văzui, cu mîhnire amară, cît de străin şi de departe eram în realitate pentru oamenii de care îndrăznisem să m-apropii cu vorbe de prietinie... Moş Petre îşi avea rîsul lui cumplit şi vorbele-i răguşite şi supărate, cînd uncheşul meu, alăturea de mine, tăcut şi trist, porni să-şi vadă „neamurile" de la tîrg.

Foi de toamnă. 1916

UN OM NĂCĂJIT

Trei zile bătuseră vînturi sunătoare de la miazăzi, pămîntul se zbicise, şi-n dumbrăvioara din marginea satului, la malul Siretului, începuseră să înflorească galben cornii. Băiatul cel mai mititel al lui Dumitru Onişor ieşise cu şase oi la mugurul proaspăt al primăverii.

Era un copilaş palid şi mărunțel şi tîra pe pămîntul ravăn nişte ciubote grele ale unui frate mai mare. Ridică spre mine ochi trişti învăluiți ca-ntr-o umbră cenuşie şi-şi scoase cu anevoie din cap pălărioara veche pleoştită ca o ciupercă. Îmi dădu bună ziua c-un glas moale în care parcă suna o suferință timpurie; apoi, acoperindu-se, ridică deasupra oilor toiegelul alb, îndemnîndu-le spre crîng.

— Ce mai faci tu, măi flăcăule? îl întrebai eu. Ai ieşit cu oile la păscut?

— M-a trimes tătuca să le mai port! îmi răspunse el serios, cu glasu-i subțirel şi peltic; şi se opri.

Oile se opriră şi ele şi întoarseră capetele spre călăuzul lor.

— Dar eşti tu vrednic, bre Niculăeş, să porți un cîrd de oi?

— He, sînt eu vrednic; da' acuma n-am ce purta, sînt supărat...

— Cum se poate? Şi de ce, mă rog?

— De ce? mă întrebă el ridicînd spre mine fruntea pe care sta zimțuit în neregulă păru-i buhos; pentru că în primăvara asta tot ne-au căzut din oi; ş-acuma am rămas numai cu acestea şase...

Deşi „flăcăul” cu care vorbeam era numai de-o şchioapă, deşi intrase în a opta primăvară a vieții lui, năcazul lui era adînc şi serios; zîmbetul meu pieri pe dată.

— Şi v-au murit multe, bre Niculăeş?

— Multe... răspunse el grav, răzîmîndu-se înaintea mea în băț, ca ciobanii. Tătuca într-una blastămă şi suduie cînd cade cîte-o oaie; mă mai bate şi pe mine cîteodată; dar parcă eu ce-

s vinovat? Acu, azi, mi s-a întîmplat alta. Cînd ieşeam din sat, a trecut unul repede cu căruța şi mi-a pălit o oaie. A dat-o jos. Acum abia umblă şi abia suflă. Are să se ducă şi asta. Era a mămucăi, şi mi-o lăsase mie...

Glasul lui dintr-o dată scăzuse într-un tremur de lacrimi.

— Şi pe omul care ți-a pălit oaia nu-l cunoşti?

— Nu-i din sat de la noi, nu-l cunosc.

— De ce nu te-ai întors repede să spui lui tatu-tău?

— Tătuca nu-i acasă; a ieşit la arat cu cei mari.

— Şi de ce spui că ți-o lăsase mămucă-ta ție?

— Apoi nu ştii? Eu n-am mamă. A murit în postul Crăciunului şi ne-a lăsat singuri. Acu n-are cine mă spăla, n-are cine mă îngriji... n-are cine-mi spune o vorbă bună.... Într-o zi i-a fost rău, s-a pus în pat, ş-a murit într-o duminică. Şi 'nainte de asta, m-a mîngîiat aşa pe frunte şi mi-a spus că-mi lasă mie mioara asta...

Copilul cel mărunțel îmi vorbea cu seriozitate şi cu durere, ca un om mare. Aş fi vrut să-l mîngîi într-un fel, dar nu-mi venea în minte ce-aş putea spune unui copil. Ş-o dezmierdare cu mîna pe fruntea lui cu păr zbîrlit nu era o mîngîiere pentru acest om. Văzîndu-mă că tac, el mă privi cu luare-aminte. Fără îndoială că nu aştepta de la mine nici vorbă bună, nici dezmierdare.

— Apoi eu mă duc să-mi port oile... îmi zise el cu hotărîre.

Şi urnindu-se din loc, începu a-şi tîrîi iar ciubotele grele, îndemnînd cu bățul alb oile spre dumbrăvioara de la malul Siretului.

Începui a merge şi eu alăturea de el, pe cărarea din proaspăt zbicită. Cerul era limpede, soarele umplea cîmpiile de lumină, şi din cînd în cînd se vedea Siretul scînteind la cotituri.

— Uite, asta-i oaia pălită... îmi zise Niculăeş atingînd cu bățul mioara care păşea încet, şchiopătînd, în urma cîrdişorului. Apoi dac-a pieri şi asta, are ce mă păli şi mustra tătuca... parcă nu mi-ar ajunge mie supărarea pe care-o am...

Smîrcîi din nas şi-şi trecu pe deasupra buzelor mînica lungă a anteriului. Apoi oftă adînc.

— De ce oftezi, Niculăuş?

La o asemenea întrebare de prisos copilul nu-mi răspunse.

— Cînd era mămuca bolnavă, zise el într-un tîrziu, eu, care eram cel mezin, stăteam lîngă dînsa, ca să-i dau apă, cînd îi era sete... Avea arşiță mare. Eram singuri; ceilalți erau pe-afară, după treburi. Şi ea-mi spunea să fiu cuminte după ce s-a duce ea, şi s-ascult pe tătuca. Şi eu o întrebam aşa: Unde-ai să te duci, mămuță? Şi ea-mi spunea: Apoi eu am să mor, Niculăeş, şi tu să nu spui la nimeni... Eu nu spuneam, dar tătuca ştia şi el asta şi era supărat şi tot trîntea şi izbea şi întreba: Da' cît ai să mai boleşti, măi *fumeie?...*

Copilul vorbea încet cu glasul lui de suferință şi nu mă privea; parcă nu vorbea cu mine şi sta la sfat cu oile lui, ca totdeauna.

— Da' tu de ce mergi aşa de moale? întrebă el pe mioara lui. Aşa-i că te doare? Te-a trîntit şi te-a pălit *răul* cela... He, dac-aş fi fost eu batîr cît bădița Mihai, l-aş fi apucat de piept şi l-aş fi scuturat: Măi, cum să-mi calci tu mie oaia?... Hai încet, c-apoi în dumbravă te-i hodini...

— Nu te teme, Niculăeş, că nu piere... Îi zisei eu. El tresări şi întoarse repede capul spre mine. Apoi tăcu pînă ce ajunserăm la țărmul apei. Acolo găsirăm alunii şi cornii în floare. Toporaşi violeți răzbăteau prin frunzele moarte; pițigoii şi cintezii cîntau între muguri de mesteceni. Siretul venea învoburat, mare şi tulbure, şi trecea c-un fel de supărare parcă pe sub dumbravă. Băiatul lui Onişor rămase privindu-l lung, pe cînd oile, împrăştiate în juru-i, ciuguleau cu boturile lor mişcătoare iarbă măruntă.

— Uite cocostîrcii... zise el deodată cu un glas, parcă ar fi vorbit tot tovarăşelor lui.

Dincolo de mal, într-un smîrc, umblau cu paşi rari cocostîrci cu pliscuri portocalii. Apoi pe deasupra crîngului trecu cu zbor şuierător un cîrd de rațe. Veniră din susul

rîului fîlfîind rar din aripile lor ascuțite şi doi pescăruşi albi. În dumbrava plină de lumină văzui deodată zburînd şi fluturi roşii – şi-n singurătatea care ne împresura era ceva blînd şi dulce, ca 'ntr-un basm al copilăriei.

Lăsai pe Niculăeş al lui Onişor singur în liniştea țărmului şi pornii în josul apei, spre locuri care şi mie îmi aduceau aminte de anii cei de demult. Imaginea copilului însă nu-mi dispărea dinaintea ochilor şi glasul lui trist îmi suna necontenit în urechi. Cu mama lui, Irina lui Avram, copilărisem în şcoală şi-mi aduceam aminte mai ales de ochii înecați de un văl fumuriu: ochii ei îi avea şi copilul. Fusese o fată vioaie şi aprigă, foarte frumoasă şi cuminte. De toate darurile ei avusese parte Dumitru Onişor, gospodar bun, dar om hursuz şi cam cărpănos. Acuma Irina noastră cea de odinioară murise; povestirea copilului îmi adusese aminte de toate cele de demult frumoase şi pentru totdeauna pierdute. Murise, lăsînd sufletul ei cald şi mintea ei bogată copilului – care sta acuma sub mesteceni la malul apei, vorbind cu oițele lui.

Mormîntul ei, ca al tuturor în tristele noastre țintirimuri, n-avea nici un semn şi nici o floare şi Onişor îşi ara ogorul nepăsător, îngrijit numai de holda de mîne. Amintirea Irinei noastre trăia numai în copilul cel palid. Duioşia ei, înțelepciunea ei şi ceea ce era în sufletul ei vis, parcă trecuseră în măruntul meu tovarăş de drum, în serile acelea singuratice de suferință, cînd amîndoi sfătuiau cu ochii în lacrimi, ş-afară bîntuiau, cu chinuite plîngeri, vifornițele iernii.

De la un loc, de pe înălțimea malului, mă întorsei chemat parcă de cineva şi privii în urmă. Copilul sta sub mesteceni şi-l vedeam parcă nedesluşit, ca-ntr-o ceață de lumină. Oile păşteau în juru-i. Pițigoii îşi rosteau cu viers subțire veşnicele lor cuvinte de bucurie:. Simț a vară! Simț a vară! Şi de bună samă, ca-n toate zilele, Niculăeş grăia cu oile lui. Ş-acuma întreba pe mioara cea bolnavă:

— Cum îți mai este? Tot te mai doare?...

Oaia răspundea, behăind uşor şi dulce.

— Să nu mori, că numai tu mi-ai rămas de la mama... Îi zicea el încet.

Cocostîrcii clămpăneau în smîrcul de peste apă. El îi privea cu luare-aminte. Un piţigoi veni deasupra capului lui acoperit cu pălăria pleoştită, scîrțîindu-şi necontenit cîntecul.

— Tu eşti bucuros şi fără grijă... Îi murmura, ca o mustrare, băiatul. Şi ofta, ca un om năcăjit şi plin de griji ce se afla...

Tîrziu, întorcîndu-mă, îl găsii înseninat, căci mioara i se înviorase. Cu o custură cerca să-şi facă o trişcă dintr-o rămurică de răchită. Şi cînd ridică zîmbind ochii spre mine – mă izbi deodată o amintire ce brusc izvora ca din negură, ş-o asemănare izbitoare cu ochii şi zîmbetul celei care odată, cu ani în urmă, înflorise ca o floare şi-mi fermecase c-un zîmbet şi c-o privire un trecător ceas al vieții.

Umbre, 1920

DIN MOLDOVA...

Moş Vîrlan era slab şi nalt: ca să mă uit la clonțul roş care-i ținea loc de nas, trebuia să-mi prăvălesc capul pe spate. Aveam doisprezece ani pe-atuncea. Eram „un plod”, cum spunea el. Şi mă țineam în vacanța aceea scai de dînsul.

Era om vesel şi cunoştea pe toți gospodarii din satul acela al nostru răzăşesc.

Pe lîngă asta era şi vînător, şi nu se afla cotlon prin împrejurimi pe care să nu-l fi cercetat moş Vîrlan. Însfîrşit, hotărît fiind să învăț cîntările bisericeşti, mă aşezasem subt aripa lui la strana din dreapta, unde slujea ca psalt. Îi țineam isonul şi îngînam şi eu cîte-o bucățică de slavă. Pentru această întreită pricină, eu eram mînzul lui moş Vîrlan. Duminica, după ce isprăveam „slujba” la Vovidenie, o luam razna prin sat şi mă bucuram nespus cînd vedeam pe moş Vîrlan clănțănindu-se cu răzeşii de pe la noi, de altfel cu toții guri foarte agere. Treceam pe la el pe-acasă şi ne suiam în trăsurica lui împletită, cu puşca între noi, şi hai la cîmp, ori la baltă, tocma-n Jidovină. Cînd ajungea soarele drept inimă, noi ne aflam de obicei pe la Budăile lui Nastratin. Şi între ochiurile negre de izvoare, ne aşezam pe iarbă, mîncam *chitan* cu brînză de oi şi ceapă roşie, ne dregeam gustul cu rachiu de pere – şi la urmă ne lăsam pe brînci şi ne răcoream cu apă din budăiul cel mare de la mijloc.

Acu într-un rînd, să vedeți ce ni se întîmplă.

Mămuca îl rugase să se abată şi pe la ogoarele noastre, la Cot, să vadă dac-au isprăvit lingurarii de tăiat strujenii. Ne-am abătut. După aceea, ce-i vine lui, îmi zice:

— Ia ascultă, mînzule. Drumu-napoi nu-l mai facem. Mai bine apucăm prin Costeşti, printre vii, şi dăm în Valea Morii. Acolo trebuie să ne sară vrun iepure de prin ogoarele nestrînse...

— Bine, moş Vîrlan, zic; să mergem prin Costeşti.

Ne-am suit cu trăsurica la vii, pe-un soare şters de toamnă. Păpuşoişti neculese sunau uscat. Şi pluteau funigei prin lumina dulce.

Cînd ajungem în deal, iaca alt vînător de la noi: Stavăr. Era un răzăş cărunt, scurt şi-ndesat. De aceea îl şi poreclise lumea moş Ţuhal. De departe moş Vîrlan începe a-l chiui. Pe urmă opreşte trăsurica lîngă el.

— Hei-hei! Ce mai faci, măi cumătre Stavăr?

— Da' ce să fac? Bine. Am ieşit să puşc *hulpea.*

— Care hulpe?

— Hulpea de-aici, din Valea Morii. Asta-i, – alta nu poate fi. Mi-a mîncat optsprezece răţuşte, – toloşcane de patru luni. Mi-a mîncat nouă puici, – din cele mai mari şi mai boghete. Baba, decît s-o pălească damblaua şi să crăpe. Omule! zice; dacă nu puşti hulpea, să mă vezi moartă! Ce să fac? Am ieşit să puşc hulpea.

— Care hulpe?

— Hulpea din Valea Morii. Alta nu poate fi.

— Bine, zice moş Vîrlan; hai s-o puşcăm.

S-a aburcat în trăsurică, dinapoia noastră, şi moş Stavăr. Ş-am pornit să puşcăm hulpea.

— Şi la mine, zice într-o vreme moş Vîrlan; şi la mine s-a tînguit baba toată vara. Ba că nu-s două răţe, ba că nu-s doi-trei claponaşi.

— Apoi asta-i! pufneşte moş Ţuhal. Hulpea le-a făcut capătu!

— Acu mă gîndesc şi eu că hulpea trebuie să fie.

— Hulpea din Valea Morii, întăreşte moş Ţuhal. Alta nu poate fi.

Moş Vîrlan întoarce nasu-i roş:

— Da' de unde ştii că-i hulpea din Valea Morii?

— Mi-a spus Gheorghe.

— Care Gheorghe?

— Gheorghe Dominte. Mi-a spus că este o hulpe-n Valea Morii. Aceea trebuie să fie.

— Hm! aşa-i, întoarce la rîndu-i şi moş Vîrlan. Aceea trebuie să fie!

Mergem aşa hurducîndu-ne prin grunzuri, ş-ajungem în vîrful dealului, între vii. Moş Vîrlan opreşte pe Rusca, să mai răsufle. Stavăr şi-a făcut o socoteală.

— Iaca ce-i, zice el. Trebuie să ne abatem pe la Gheorghe Dominte, ca să luăm copoii.

— Aferim, răspunde moş Vîrlan. Gheorghe Dominte are copoi straşnici. Socoteala-i bună. Decît să stăm degeaba lîngă *ghizunie,* mai bine slobozim copoii în stuh şi-n mlajă, devale. Şi dacă hulpea-i ieşită, cînii numaidecît ne-o aduc la salaşul ei...

— Se-nțelege! grăieşte cu tărie moş Țuhal. Nu scapă ea de noi!

— Da' cum dracu să scăpe! Doar sîntem puşti bătrîne.

Pornim spre Gheorghe Dominte. Hi-vi, Rusca!

Dăm pe după nişte valuri de cătină. Ş-apucăm drumuşorul printre vii. Trecem pe lîngă cea dintăi poartă.

Deodată auzim glas. Ne strigă cineva. Are mare nevoie de noi!

— Măi oameni buni, măi! Ia staţi oleacă!...

Ne oprim. Ptru! Stăi, Rusca!

Un gospodar cu capul gol, cu cămaşa descinsă peste bernevici{51}, vine repede spre noi şi tot face semn cu mîna stîngă.

— Ia îngăduiţi oleacă, oameni buni!

Noi aşteptăm. Omul s-apropie ducînd în mîna dreaptă un cofăel înflorit cu închistrituri arse.

Tovarăşii mei îl cunosc. Dau ziua-bună; se întreabă de sănătate. După ce află omul că ne ducem să puşcăm hulpea, ne întinde cofăelul.

— Ia luaţi de ici, oameni buni, o leacă de must nou... Nu treceţi aşa pe lîngă crama noastră, săcătuiţi şi arşi... Luaţi de bine!

Moş Vîrlan şi cu moş Țuhal nu se dau înapoi. Mai ales că-i

vorba de un bătrînesc şi bun obicei al podgoriilor noastre.

Moş Vîrlan mă ia de ceafă şi mă-mpinge spre cofăel.

— Hai, nepoate, zice el vesel. Pune mîna şi bea un gît de must nou. Pe urmă şterge-te la gură cu mînica şi zi *bogdaproste.*

Eu îmi vîr nasul în cofăel. Mă-nvăluie miros cald, simt mustul sfîrîind şi pişcîndu-mă de limbă. Beau un gît, două, trei. Cînd las cofăelul, bătrînii rîd, uitîndu-se la mine.

— Saracu! Se cunoaşte că-i din viță bună...

— Cine? întreb eu. Mustu?

— Se-nțelege! răspunde clipind din ochi moş Vîrlan. Hai, cumătre Stavăr, ia şi dumneata – şi să mergem, că-ntîrziem!

— Da-da! grăieşte grăbit Stavăr, din cofăel. Şi bea, bea – pe urmă îşi scoate în lumină obrazul roşcovan, pufnind zgomotos.

Cofăelul trece la moş Vîrlan. Bea şi moş Vîrlan. Bea uşurel şi pe nerăsuflate, pînă n fund. Pe urmă se-nchină amîndoi cu sănătate cătră gospodar, şi moş Vîrlan păleşte cu iuşca în iapă.

— Ei, ne-a fi. Bogdaproste! Bun must! Maica Domnului s-ajute celui ce ni l-a scos înainte. Mai rămîneți cu bine, că noi ne grăbim!

Şi ne ducem. Ne ducem, se-nțelege, grăbiți.

— Trebuie numaidecît să luăm copoii, ne încredințează moş Vîrlan. Fără copoi nu facem nimic! Bun obicei, cumătre Stavăr, pe la podgoriile noastre.

Foarte bun obicei. Mai facem o sută de paşi. Trecem pe la altă poartă. Acolo o gospodină rotofeie, cu poalele-n brîu, cu mînicile suflecate, ne şi aştepta cu cofăelul. E veselă – şi ne cunoaşte.

— Ira, nînaşule, şi dumneata, bădiță Stavăr, da' stați o țîrucă şi cinstiți şi din mustul nostru. Nu se poate să ne treceți aşa pe la poartă... Ce mai face cuscra Ilinca? Da' nînaşa Mărioara?

Noi sîntem grăbiți. Dar n-avem ce face. Ne oprim şi bem şi

din mustul finei Nastasia. Foarte bun must, roş. Dumnezeu să-i deie sănătate. Da-i vorba că noi avem treabă.

— Ce treabă? Nu vreți să gustați şi din cel alb?

— Nu, nu se poate! hotărăşte moş Vîrlan. Ne ducem să puşcăm hulpea.

— Care hulpe?

— Hulpea din Valea Morii. Alta nu poate fi. Ne-a mîncat toate rățele şi toate puicile. Ne ducem să-i luăm pielea...

Şi după ce ne firitisim şi cu fina Nastasia, o luăm înainte pe sub pletele cătinei. Mergem grăbiți, pîn' ce ajungem la altă poartă.

Deodată izbucneşte din mijlocul unei vii un glas grozav:

— Măi oameni buni, măi! Stați, măi! Îngăduiți oleacă, măi oameni buni!

După cofăelul de must roş – văd că moş Vîrlan e mai supărat pe hulpe decît moş Stavăr. El vrea să meargă înainte.

— N-avem vreme de stat! grăieşte el cu hotărîre. Şi şfichiuieşte pe Rusca. Dar cel din vie nu vrea să strice obiceiurile bătrîneşti. E un zdrahon nalt şi spătos, şi face semne spre noi cu o cofă mare parc-ar purta în mînă o ulcică.

— Stați, bre oameni buni! Stați, că altfel mă supăr, şi-i bucluc!

Ce să facem? Trebuie să stăm, ca să nu se supere gospodarul. Oprim pe Rusca. Zdrahonul vine, cu sprînceana puțin încruntată, dar cu zîmbet prietinos, şi ne pune cofa-n brațe.

— Vă rog, creştinilor, nu ne ocoliți şi gustați!

Bine, gustăm. La mine simt că nu mai încape. Dar moş Vîrlan şi cu moş Stavăr încep să se veselească. Beau, răsuflă; pe urmă iar îşi vîră pe rînd nasurile-n cofă.

Gospodarul care ne cinsteşte e un om foarte vesel. Aflu că-l chiamă Petrea Amaicii – şi că-i şi el o leacă de *cimotie*[{52}] cu tovarăşii mei...

— Ştiți ce? grăieşte badea Petrea. Eu văd că vă duceți la vînat. Am plăcere să merg şi eu cu dumneavoastră...

— Tare bine, răspunde rîzînd moş Vîrlan. Noi ne ducem să luăm copoii de la Dominte.

— Da' de ce vă duceți să luați copoii de la Dominte?

— Ca să alungăm hulpea.

— Care hulpe?

— Hulpea din Valea Morii, zice cu tărie moş Vîrlan. Ne-a mîncat rățele şi găinile. Ş-aşa de tare m-am supărat, că nu mai am astîmpăr şi hodină. Nu mă las pîn'ce n-o puşc!

— Nici eu n-o las pîn'ce n-o puşc! adaogă cu blîndeță moş Stavăr.

— Atuncea să mergem s-o puşcăm! strigă cu hotărîre uriaşul. Trageți dumneavoastră iapa cu trăsurica în ogradă. Eu trimăt un băitanaş să deie de veste lui Dominte. Dominte-i la o zvîrlitură de băț. Şi pe urmă ne ducem pe jos. Că tot nu încap eu în trăsurica dumneavoastră... Ş-o puşcăm numaidecît!

Cum eram grăbiți, moş Vîrlan a strunit numaidecît pe Rusca la dreapta ş-am intrat în via lui Petrea Amaicii. Şi numaidecît a plecat un băitanaş să deie de veste lui Dominte, ca să vie cu copoii. Şi pînă să vie Dominte cu copoii, iaca a ieşit gospodina lui Petrea de după cramă, îmbujorată, c-un crap în țăpuşă...

— Vai! zice ea ruşinată; da' n-am ştiut că sînt *musaferi...*

— Sînt, sînt!... răcni cu ifos Petrea Amaicii. Frige, măi nevastă, bine crapu şi pisează o scăfiță de mujdei. Că noi tare ne grăbim.

— Da' de ce?

Moş Vîrlan răspunde hotărît:

— Trebuie să puşcăm *musai* hulpea!

— Se-nțelege! grăi cu blîndeță uriaşul. Şi vezi să fie mămăliga bine fiartă, că eu mă duc să-ngrijesc de must.

— Numaidecît trebuie s-o puşcăm, să-i luăm pielea... sfîrşi c-un fel de leneşă amărăciune moş Stavăr, cu ochii către locul unde era focul şi crapul.

Apoi în scurt s-a înfățişat Dominte, cu puşca şi cu copoii.

A legat copoii de cheutoarea cramei. Şi pe cînd nevăstuca lui Petrea rînduia pe măsuța cu trei picioare crapul la proțap ş-aducea în fluturare de aburi mămăliguța de păpuşoi noi – iaca începu să sune pe cărare, din josul viei, şi scripca lui Caldare, lăutar cu nume mare prin părțile noastre.

— Poftiți, numai să gustăm oleacă din mîncare, zice Petrea, şi să cinstim cîte-o oală de must, şi mergem.

Moş Vîrlan se arăta foarte îndîrjit.

— Eu nu mă duc acasă pîn'ce nu puşc hulpea! lămurea el. Eu n-am hodină. Eu nu pot da ochii cu baba. Eu îs om straşnic. Am spus aşa, – sfînt!

Moş Stavăr îşi da toate silințile să-l potolească şi nu putea. Ş-apoi după ce-au venit scripcarii, s-au adunat gospodarii de prin împrejurimi acolo, la crama lui Petrea Amaicii, ş-aşa cinstind ei vin nou pînă-n sară, şi pe urmă pînă-ntr-un tîrziu, la foc de vreascuri, s-au legat cu jurămînt toți cătră moş Vîrlan să meargă să puşte hulpea din Valea Morii, că altfel, de răul ei, nu-i chip de trăit pe lume.

Umbre, 1920

BULBOANA LUI VĂLINAŞ

I

Aveau nişte nume şi nişte porecle, care de care mai straşnice. Lui popa Costache cel cu barba fuioraş de cînepă îi ziceau Uliță-Fierbinte, pentru că de dimineață pînă-n sară îşi plimba repede trupul înalt, subțire şi puțin adus, prin toate cotloanele şi hudițile. Notarului, de la părinți îi rămăsese numele de Scovarză, ceea ce în partea locului înseamnă un fel de plăcintă; oamenii însă-i mai ziceau şi Cap-întortură, după numele paserei aceleia care țîrîie primăvara în vîrfuri de copaci şi-şi întoarce căpşoru-ntruna ca-n şurub. Primarele Dăscălescu, om mărunt, cu ochii mici şi negri, era Țîncu-Pămîntului. În sfîrşit, *Talianu,* domnul inginer Giovanni Sciagamozzi era, pentru muntenii din valea Bistriței pur şi simplu domnul *Juvani,* ori domnu *Şaga-Mîței.* Era scund, pîntecos, bărbos şi c-o lulea scurtă totdeauna în colțul gurii, în stînga.

Domnu Juvani, popa Uliță-Fierbinte, Cap-întortură şi Țîncu-Pămîntului erau în vara aceea tare buni prietini şi în fiecare după-amiază se întîlneau la cantina din Cot, ca să puie țara la cale. Era acolo un loc singuratic, între brazi bătrîni, de unde puteau vedea limpezimea cerului în fund, devale, în apa Bistriței. Cînd asfințea soarele în pîclele Ceahlăului, domnu inginer ieşea de sub cetină, cu paharul în mînă, şi saluta cu strigăte de entuziasm muntele, ca pe un rege uriaş şi fantastic, cu plete şi barbă de negură, cu mantie de aur şi purpură. Cu stînga îi întindea paharul într-un gest teatral, cu dreapta îşi smulgea din cap pălăria lată-n boruri şi zvîrlea cîteva note de bariton răguşit, într-o limbă pocită, de se stricau de rîs ceilalți trei tovarăşi.

Popa, liniştindu-se şi suflîndu-şi nasul în batista roşie, declara:

— Tare-i comic *Talianu!*

Dăscălescu şi Scovarză ciocneau paharele cu inginerul şi deveneau solemni, ca să poată sorbi în tihnă vinul.

Nepăsător şi față de munte, şi față de strigăte şi de rîsete, era numai cantinierul, domnu Leibuca Leizer. Era *dreptar,* adică cetățean, deoarece trecuse ca soldat Dunărea la 1877. Avea şi el poreclă: Lăcrămuță – pentru că deseori, cînd sta la tejghea, în ceasurile singuratice, cufundat în barba-i neagră, cu gînduri şi planuri la cei şase copii ai lui, i se ivea în vîrful nasului ascuțit o picătură strălucitoare.

Leibuca Leizer era un om serios şi cărturar. Era serios, pentru că nu-şi pierdea vremea ca Şaga-Mîței, ca să se uite la Ceahlău şi la Bistrița, şi să le ție încă şi discursuri, în ceea ce privea învățătura şi mai ales cărțile lui cu slove ca painjenii – apoi nici domnu inginer n-avea ce-i face. Dezbăteau uneori amîndoi fraze şi cuvinte biblice, răsucindu-şi mînile şi degetele-n toate felurile, intrau în argumente ca într-o mlaştină, pînă ce se scula părintele Uliță-Fierbinte şi întindea mînile spre ei ca să-i blastăme ca pe nişte antihrişti:

— Da' lasă pe păgîn, domnu Juvani, că se-ncălzeşte vinu.

Cum italianu avea mare slăbiciune pentru vin, se întorcea rîzînd spre prietini, apuca paharul şi-şi scotea luleaua; şi toată cărturăria rămînea încurcată. Iar jidanul se rezema în tăcere de uşorul căsuței de bîrne şi în ochiu-i adînc şi linişt it se zugrăvea îndoitul tablou al celor patru prietini firitisindu-se, ciocnind şi dînd paliciurile peste oap.

Domnu Leibuca avea un uşor dispreț față de colțul de lume în care intrase ca să cîştige o bucățică de pîne pentru el şi pentru odraslele lui. Lucrătorii de la fierăstraie, italienii care lucrau şoseaua cea mare şi podurile de piatră, toți veneau acolo, în umbrare, şi-şi deşertau la tejgheaua lui cîştigul c-o nepăsare sălbatică, bînd, mîncînd şi făcînd gălăgie... Toți se bucurau de viață cheltuind-o şi sfărîmînd-o, între cîntece şi rîsete, pahare de vin şi doruri de dragoste. Pentru ei soarele, lumea, apa Bistriței, vitele albe care păşeau pe culmi sunînd din tălăngi de aramă, umbra codrului,

arcurile mişcătoare ale izvoarelor şi toate celelalte zădărnicii ale lumii aveau un înțeles pe care el nu-l pricepea. Zădărnicia zădărniciilor – gîndea el. Toți se zbat fugind spre moarte. Şi nu lasă nimic în urma lor, Ei rîd şi cîntă – şi nu cunosc acea aspră datorie de a statornici puterea unei familii, ca Abraham patriarhul, de a o întări în viitor, prin răbdările, suferințile şi lipsurile prezentului... Ei rîd la soare, la codri şi la ape. El stă în umbra maghernița lui, în muntele singuratic şi indiferent; şi de multe ori, în nopțile oarbe, tresare cu groază şi cutremur şi i se bate inima, pentru că banii care picură neîntrerupt în tejghea ştie el că pot deştepta patimi sîngeroase... Leibuca ştie primejdia: ştie că n-o poate înlătura nici prin puterea brațului, nici prin curaj; cu toate acestea stăruieşte acolo, cu dezgust şi cu frică, pentru că trebuie şi pentru că are de crescut şase copii: „patru băieți şi două fete, să trăiască”...

Domnu notar Scovarză avea un mare năcaz, „o daravelă”. la care se întorcea cu stăruință, „ca vulpea la galițe”, cum spunea rîzînd răutăcios popa Uliță-Fierbinte. În după-amiaza aceea de august iar începuse, şi iar i se tulburaseră ochii verzi. Erau la masa de brad, sub cetină – numai ei patru. Buhaiul nu sunase încă în munte contenirea lucrului şi Leibuca, în picioare, în prag, dormita cu capul rezemat de uşor, nepăsător, după obicei, şi la strălucita lumină de secetă care umplea valea, şi la munții care se zugrăveau curat pe un cer verzui şi limpede, Domnu notar privea c-un fel de ură spre satul risipit pe costişe şi colnice: căsuțe albe, şindilite şi împrejmuite cu răzlogi, cărări cenuşii care coborau la apa Bistriței, buchete de molizi tineri, o turmă de mioare – şi-n fund, pe-o măgură, bisericuța de lemn... Şi vorbea, puțintel răguşit:

– La urma urmei, ce sînt eu, ca să-şi facă rîs de mine nepoata babei Paraschiva? Am întîlnit-o şi ast-dimineață, cînd mă duceam la primărie. Ascultă, Mădălină, zic; tu ştii cine sînt eu şi ce pot. Eu, dacă mă supăr, am mînă grea!

Primarele îl lovi uşor cu cotul pe notar şi-i arătă din ochi pe ovrei. Scovarză îşi răsfrînse cu nepăsare buzele:

— El n-aude. Şi chiar dac-aude, trebuie să tacă. Eu am mînă grea, zic. Ştii că mă ţin după tine de-un an. Şi tu parc-ai fi împărătească, aşa îţi încreţeşti buzele şi te uiţi în altă parte...

— Şi ea ce-a răspuns! întrebă ca şi altă dată, din obicei, inginerul, punînd cotul pe masă şi sprijinîndu-şi barba în palmă.

— Asta-i tot „daravela” veche, se amestecă părintele. Iar ai întrebat-o, iar nu ţi-a răspuns, şi iar te jăluieşti...

— Ba acuma, socot eu, a înţeles că-i pe viaţă şi pe moarte! hotărî, încruntat, Scovarză. Tovarăşii lui ridicară ochii şi-l aţintiră cu îndoială. Hm, da' mult am să rabd ş-am să mă frig ca pe cărbuni? Eu, zic, am făcut o şcoală, sînt un cărturar, am învăţat gimnaziul, am ieşit întăi în toate clasele, care asemenea nici nu se mai află aci la noi, în Ponoară... Eu nici nu mai muncesc din greu, nici nu mai duc plute la Piatra, luptînd cu apa, cu furtunile şi cu stîncile ca la o muncă silnică, cum fac alţii. Eu cu ştiinţa şi cu condeiul meu te pot ţine-n matasă şi-n mărgărintare, ca pe-o crăiasă... Cînd am fost, an, la Eş, am adus de-acolo un album legat cu catifea albastră ş-am scris în el cîntece şi ţi l-am dat de ziua ta. Tu ai cetit ş-ai înţeles, dar te-ai făcut că nu-nţelegi. Eu, răspuns, prin mătuşă-ta Paraschiva, ţi-am trimes şi ea te-a învăţat să fii cuminte, c-are să fie bine. Eu la biserică mă înfiinţez în fiecare duminică şi-s tot cu ochii la tine... Aicea ştiţi ce mi-a răspuns?

— Ce ţi-a răspuns? mormăi italianul, pe lîngă ţeava lulelei.

— Că de aceea-mi zice lumea Cap-întortură! Poftim! Dragă Mădălină, zic eu, tu faci rău că şuguieşti. Eu de urmările tale am cunoştinţă. Eu ştiu cu cine te-ai întîlnit tu lîngă Bulboana lui Vălinaş şi-n ochii cui te-ai oglindit. Eu toate le ştiu, că am pe cine pune să se ţie de tine ca umbra. Apoi tu vrai să-ţi prăpădeşti viaţa c-un ticălos ca Ilie Bădişor? Apoi acela, fată, n-a cunoscut decît muntele şi apa Bistriţei pîn' mai la vale. Acela, bre, nici macar Eşul nu l-a văzut. Acela-i o sălbătăciune, desculţ, cu toporu sub braţ, cu fruntea arsă. El

ştie să poarte pe Bistriță catarguri şi să beie rachiu. Cînd îl bat nahlapii{53} şi furtunile, fuge la mal şi s-ascunde-n covru{54} de piatră... Asta-i el, un plutaş.

Ş-are să moara ca tatu-său, ori în nişte zimți de stîncă, ori într-un vîrtej, ş-au să-l lepede apele pe gunoaie şi mîl, într-un cot, la un agestru{55}... Ce minte ai tu? Ce-ai găsit la el? Frumos nu-i, deştept nu-i. Un calic! Asta ți-a spus-o şi mătuşă-ta... Ei, aici ştiți ce mi-a răspuns? urmă notarul uitîndu-se urît la tovarăşii lui.

— Ei? îl îndemnă inginerul, mutîndu-şi luleaua dintr-un colț al gurii în celălalt.

— M-a întrebat dacă i-s tată, ori i-s frate.

— Se-nțelege! zvîcni părintele Costache, şi găsi prilej să umple paharele.

— Ei bine, domnilor, atuncea m-am supărat. Apoi dacă-i vorba aşa, zic, află dumneata că eu pot să-l trimăt la oaste. Eu de-un an te-am ales, ca să trăim noi amîndoi, şi să ne fie bine. De-un an eu tînjesc de dragoste. Şi ți-am spus, şi ți-am scris cîntece. Şi tu pe mine nu ştii a mă prețui? Să se ducă! Să-i strămute fălcile la armată. Acolo au să-i rămîie ciolanele...

— Ai turnat oleu peste foc! observă filosofic inginerul.

— Aş! Nu! Ea întăi s-a spăriat.

— Nu se poate să-l ieie la oaste, grăi primarele. E fecior singur la mamă văduvă.

— Da, asta zicea şi ea pe urmă. Dar eu am hotărît că-l trimăt. Eu, dragă, zic, pot face şi desface. Ea iar s-a spăriat. Dar pe urmă a prins a rîde, a strîmbat ia aşa din buze, a întors capul şi s-a dus... Ei, acu spuneți-mi şi dumneavoastră dacă poate să rămîie aşa. Eu mă zbat fără hodină. Cînd o văd, carnea pe mine-i ace. Eu am să întru într-un bucluc!

În prag, Leibuca Leizer dezvăli o clipă ca-ntr-un fulger căutătura-i neagră, apoi păru iar copleşit de căldura şi linişteа zilei.

— Leizer! Adă aici vin! strigă notarul. Tot de cel de

Nicoreşti. Acela-mi place mie. Da' ce folos: că nu mă răcoreşte! Şi de ce, mă rog, să nu se poată? urmă el, întorcîndu-se spre primar. Adicătelea de ce sîntem noi mai mari aicea, în comună? Dacă nu ne-om putea face gustul cînd vrem, atuncea de ce dracu mai trăim pe lume?

— Trăim ca să bem un pahar de vin bun! răspunse părintele Uliță-Fierbinte. Ce să-ți fac, dacă nu putem învia morții? Tatăl lui Ilie de mult a putrezit în cotloanele Bistriței...

Sciagamozzi îi privea serios, pîcîind din lulea.

— Notarule, nu se poate, zise el încet.

— Hm! făcu Scovarză, apucîndu-şi cu buza de jos fire de mustață şi rozîndu-le în dinți. Dumneata, domnule Giovanni, nu te-amesteca. Lasă-ne pe noi să facem cum ştim. Văd eu că-i greu – şi de aceea mi-i inima cătrănită... Nu ştiu unde-oi ajunge; da' eu pe Ilie Bădişor trebuie să-l dărîm. Aista-i un gînd care şi-a făcut cuib în cap la mine ca o pasere... Cloceşte ş-are să scoată pui, rînji el, şi apucă garafa de vin din mîna lui Leibuca. Ține paharul, domnule Talian. Iar te-ai rezemat de uşor, domnu Leizer? Ce poate şti un jidov? El cu balabusta şi cu țîncii lui! El un pahar de vin nu cinsteşte, el altă bucurie la aşternut nu rîvneşte. De ce zîmbeşti, domnu Leizer?

— Nu zîmbesc.

— Hm! cine ştie la ce te vei fi gîndind tu. Noi sîntem nişte proşti, nu-i aşa?

— Eu nu spun asta.

— Nu spui, dar gîndeşti. Parcă tu ştii ce-i pe lume? Bre, omu dacă nu se bucură de viață e un prost; degeaba l-a făcut mă-sa. Bre, eu mă lupt pentru o plăcere azi, pentru că mîni poate nu mai sînt. Omul ca iarba, – nu-i aşa, domnu Giovanni? Dumneata ai învățat filosofia. Iaca, dacă mai bem un pahar, noi se chiamă cîştigăm ceva.

— Drept vorbind, cîştigă negustorul, observă părintele Uliță-Fierbinte.

— Ba nu, cîştigăm noi. Iaca, eu închin paharul în sănătatea dumneavoastră şi mă bucur că ne-am adunat iar

aici. Nu se bucură negustorul, mă bucur eu. Şi-i mai cer să ne mai aducă o ocă. Domnu Leizer, trezeşte-te din somn şi mai osteneşte-te pentru o leacă de vin. Eu vrau să beau cu dumneavoastră pentru cine ştiu eu. Eu zic aşa, domnilor, c-are să fie bine... Are să vie ziua s-o văd atîrnată de grumazul meu. Altfel, trebuie să mă dau cu capu-n jos în Bistrița.

— Are să se domolească, îl încredință şi primarele.

— Eu ştiu? Are pe dracu-ntr-însa... sfîrşi întunecat Scovarză şi rămase cu ochii ațintiți înainte-i, spre un punct nevăzut.

Ovreiul sosi iar, liniştit, cu vinul; tovarăşii cinstiră; notarul rămase cufundat ca într-o negură.

Tîrziu, după ce izbucni în munte buhaiul de la fierăstrău şi prinseră a furnica pe poteci lucrătorii, cei patru tovarăşi se ridicară şi ieşiră în lumină. Erau cam tulburi. Notarul avea un pas nesigur de care se bucura părintele Uliță-Fierbinte, făcînd cu ochiul şi rîzînd într-un dinte cînesc spre inginer şi spre primar. O apucară ca printr-o fulguire de aur spre Ponoare. Plutea în văile şi cotloanele munților o liniște măreață. În dreptul soarelui, departe, pe Ceahlău, sta un nour vioriu, tivit c-un fulger încremenit. Şi-n pacea asfințitului, de la şoseaua cea mare a lui Sciagamozzi, porniră la deal talienii cîntînd.

II

Un om suia costişa, spre cantină. Era un plutaş nalt, desculț şi suflecat pînă la genunchi. De brațul stîng îndoit îi atîrna toporul, cu coada în jos. Îi privi cu nişte ochi alburii, care păreau grozavi pe obrazul bronzat şi stricat de vărsat. Îşi scoase pălăria din cap cu dreapta şi dădu „buna-vremea”. Părul roş îi apăru în lumina apusului ca răscolit de vînt. Îl acoperi îndată, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de-o primejdie.

Notarul se opri. Îl întrebă, privindu-l cu luare-aminte:

— De unde vii tu, Petre?

— De la baltă, domnule Mateieş. Pîn-acu am lucrat la plute.

— Şi te duci la cantină?

— Mă duc la cantină.

Scovarză se întoarse spre tovarăşii lui:

— Apoi eu mai rămîn. Am ceva de vorbit cu Petrea Ţarcă, Cred că mîni ne întîlnim, după cum se cuvine.

— Asta *musai! z*ise inginerul, şi ceilalţi prinseră a rîde. Deviza noastră este constanţa!

Ţarcă îl privi holbat şi cu gura căscată. Apoi se gîndi că părintele, primarul şi mai ales notarul vor fi învăţat ta-lieneşte, şi zîmbi.

Cînd rămase singur cu plutaşul, Scovarză cercă să-şi aducă aminte de ce l-a oprit. Ceva nehotărît, ca-ntr-o fulgerare, îl îndemnase. Omul era cunoscut în tot muntele pentru multele-i răutăţi şi ticăloşii. Îi plăcea să petreacă la crîşmă cu tovarăşi şi cu sunet; era iute la harţă şi crunt. De multe ori jandarmii îl scoteau dintre capete sparte şi coaste rupte şi-l duceau legat „la răcoare". Ceva tulbure în trecutul lui era şi cu milităria. Şi notarul ştia. Tulburi rămăseseră şi unele cercetări cu privire la o încercare de prădăciune a casierului de la fierăstrăul din munte. Şi notarul avea întru aceasta amestec: acoperise pe Petrea ca pe un om al său, care-i aducea foloase la alegerile cele mari de deputat. Atuncea clanţa şi pumnul de uriaş al lui Ţarcă făceau minuni în crîşmele de la Piatra.

— Iaca ce-i, Ţarcă, zise deodată notarul. Voiam să te întreb dacă nu te-ai întîlnit astăzi cu Bădişor.

— Cu Ilie? L-am văzut lucrînd la catarguri. Da' eu cu dînsul îs ca neamţu cu turcu. Trecem unul pe lîngă altul. Eu nu spun nimic, nu spune nici el...

— De ce?

— Apoi el îi altfel de om. Pahar de vin noi la un loc n-am cinstit. El, cu muierile. Cît nu-i înfierase mustaţa, ce cîştiga

se ducea şi vărsa în poala mîni-sa. Acu umblă zanatic adulmecînd catrinţa Mădălinei... Fiecare cu-a lui.

— Vra să zică ştii şi tu că umblă-n calea fetei.

— Da' cine nu ştie? Eu am pornit-o într-acoace. El a luat-o în sus, pe malul Bistriţei...

Scovarză îl privi deodată cu ochi mari, cu albuşul scrijelat de sînge:

— S-a dus să se-ntîlnească cu dînsa!

— S-a dus, domnule Mateieş. Da' ce te uiţi aşa la mine? Şi plutaşul rînji. După cît văd eu, domnule Mateieş, asta-i boală ră. Am tot auzit eu printre oameni cîte ceva. Dar chiteam că s-a trecut. Acu bag de samă că flăcăul Irinei lui Bădişor îţi stă spin în ochi. Notarul îl privea stăruitor, fără să clipească. Aşa? urmă Petrea c-un fel de veselie şi c-o intonaţie prelungă şi mirată. Şi scoţîndu-şi beşica de tutun, o desfăcu şi-şi răsuci o ţigară groasă. Şi-o aşează în colţul gurii şi, pe cînd scăpăra, cu ochii ţintă la iască, clătina din cap, ca şi cum ar fi răspuns la nişte întrebări pe care şi le punea singur. Slobozi pe nas două şuviţe de fum şi se apropie încă un pas, cu prietinie, de notar. Apoi, domnule Mateieş...

De friguri zaci şi te scoli,
Da' de asta zaci şi mori...

Eu am să fiu doftorul dumnitale. Că noi, se chiamă, trăim bine şi sîntem prietini. Vorba ceea: mînă pe mînă spală ş-amîndouă obrazul. Cine ştie, domnule Mateieş, ce se poate întîmpla! Se poate să-l mînînce şi pe Ilie peştii într-o bulboană, ca pe tatu-său...

Deodată rînji iar, scuturîndu-şi capul, minunat parcă de ideea lui.

— Acu a apucat-o înspre Bulboana lui Vălinaş? întrebă Scovarză.

— Da. Este acolo un loc tainic ş-o frumusaţă ca-n rai. Apoi om mai vedea noi ce este de făcut, ş-om mai grăi, nu-i aşa,

domnule notar? Poate am vreo daravelă, cum zice părintele, vreun nacaz... Eu la dumneata vin, domnule Mateieş. Dumneata eşti om învățat. Ştii să scrii acolo, în condici. Doamne fereşte de-o nevoie, pui aripa şi mă acoperi. Ce zici, domnule Mateieş?

— Om mai vorbi noi, răspunse încet notarul,

— Da. Apoi, cu bine!

Şi Țarcă porni trăgînd adînc din țigara-i groasă. Silueta lui în mers domol şi săltat, creştea la deal pe lumina trandafirie a asfințitului. De sus, de la cantină, venea o larmă nedesluşită în care se deosebea un țîrîit de strune. În vale, cotul Bistriței oglindea un cer nalt, de coloarea toporaşului. Două tălăngi nevăzute cu sonuri felurite cîntau spre coasta satului. Şi, pe poteca singuratică notarul se lăsă mai mult în voia paşilor, gînditor.

Într-adevăr, Petrea Țarcă îi lămurise gîndul cel nedesluşit. Acuma vedea de ce-l oprise. Între ei dintrodată născuse parcă o dihanie străină care se strecurase în el şi-i încleştase inima. Tulburat şi de vorbele în doi peri ale plutaşului, şi de vinul lui Leibuca Leizer, domnu Scovarză mergea hotărît înspre Bulboana lui Vălinaş. Îl scurmau din nou nedumerirea şi vechea mînie. „Cum poate să-i steie în cale un desculț ş-un sălbatic? ce drac povățuieşte anapoda pe muieri?...” El socotea întăi că-i şagă. Şi chiar se bucura puțintel că fata nu-i cade în brațe uşor ca altele. El cunoştea bine drumul inimilor, cu vorbe meşteşugite şi c-un şirag de mărgele... Vorbe avea cît de multe, şiragul de mărgele îl purta în buzunarul de la piept, într-un pachețel legat cu cordicuță albastră, dar Mădălina întorcea capul. Subțire şi mlădioasă în catrința-i neagră, trecea repede pe dinaintea lui şi abia se uita la el, în fugă, „aşa, ca la un cățel”. Asta nu putea el s-o sufere! Întăi s-a înflăcărat de mînie. Pe urmă a prins a se zbate ca-n nişte lanțuri. Neputincios, se simți luat de patimă ca de-un puhoi. Ş-acuma, de cînd aflase spre ce labe pîrlite de soare se apleacă fruntea aceea albă, ca de domniță, avea în el otravă.

Cînd coti la drum, între cele dintăi case ale satului, domnu Mateieş păru că se deşteaptă. Lăsase drumul Bulboanei. Unde se ducea? Mugeau vite în bătături, se aprindeau focuri în ogrăzi, sub ceaune. Mirosea a lapte fiert. Glasuri prelungi se chemau de pe-un colnic pe altul. Întîlni un om, care-i dădu, cu glas domol, „bună-sara'"; pe urmă o femeie trecu pe lîngă el c-un pas harnic şi lin, cu furca-n brîu... Îndată după ea venea o umbră subțirică. Era nedesluşită încă prin cernerea amurgului, dar notarul o cunoscu şi inima începu a-i bate cu grabă în piept. Era Mădălina.

— Buna sara! zise Scovarză şi se opri.

Fata şopti trecînd înainte, grăbit:

— Buna sara!

Domnu Mateieş se întoarse şi se luă după ea. Îi vorbea puțintel batjocoritor:

— Unde te duci, Mădălină? Pot să ştiu şi eu? Eşti bună, domnişoară, să stai o clipă?

— Da. Ce vrai? răspunse c-o voce subțire şi cîntată fata.

Se opri şi-i făcu față. Avea ochii mari şi părul împletit în cunună. Cu cămaşa albă şi catrința strînsă, al cărei sul se îngusta spre glesnele goale, sta neclintită, aşteptînd. Aproape de ea, Scovarză simți mireasmă de busuioc.

— Mădălină! zise notarul deodată, cu ochii fierbinți. De ce nu vrai tu să mă-nțelegi pe mine?...

— Asta vrai să-mi spui? Şi fata începu a rîde, fără duşmănie. Domnu Mateieş, lasă vorba asta pe altă dată.

— De ce?

— De ce, nu-ți spun acuma. Du-te la mătuşa Paras- chiva: are să-ți spună ea...

Scovarză, tresărind de un fior de bucurie, vru să-i cuprindă mîna. Ea porni, se depărtă uşoară, trecu în umbra unui gard de răzlogi. Domnu Mateieş, tulburat, stătu o clipă la îndoială. Încă nu înțelegea. După ce porni spre casa babei Paraschiva, simți, ca o adiere, bănuiala că fata a vrut să scape de el. Totuşi, clipa de bucurie lăsase o nădejde de care

de mult era însetat. Şi trecu în lungul gardurilor, prin înserarea limpede, spre căsuța cu doi brazi, unde sălăşluia mătuşa fetei.

III

Mădălina ştia că trebuie să răsară luna. Altfel i-ar fi fost frică prin întuneric şi pe cărarea de sub brazi, la malul apei. Dosită la cotitură, în umbră, aşteptă cîteva clipe, să se încredințeze că domnu Mateieş n-o urmăreşte. Zîmbea viclean în întuneric şi ochii negri îi luceau ca jocuri de undă. Pe urmă porni repede, se lăsă pe ponor drept la malul Bistriței şi-o apucă printre nişte ciritei. Cînd ajunse sub ştreşina de cetini, parc-ar fi închis ochii: nu mai zărea nimic. Începu a i se zbate inima. Cînd ieşi pe partea cealaltă, ca dintr-o peşteră de umbră, parc-ar fi intrat pe-un alt tărîm. Luna mare, roşie se arăta pe codri, într-un fum vioriu; şi pe Bistrița se întinse o punte mişcătoare de solzi de aur, care luneca la deal, pe sfor, între dînsa şi lună. Un şipot tresări deodată dintr-un corn de stîncă – parc-ar fi stat ascuns pîndind; paşii ei lepăiau mărunțel pe cărarea albă. Un lăstun de apă țivli ascuțit de două ori şi trecu dincolo, zburînd la fața apei; aici Bistrița se lărgea într-un cotlon larg şi odihnea molcomă, sub revărsările de sălcii. Mădălina se opri. Apoi țipă scurt şi îndată începu a rîde. Două brațe o cuprinseră pe la spate, de umeri, şi simți subt urechea stîngă mustața măruntă şi moale a lui Ilie Bădişor.

— Dumneata erai, bădiță? Tare m-am spăriat!

Flăcăul i se arătă în lumină, mai nalt decît ea, cu pălăria rotundă pe ceafă, cu sumăieşul scurt între umeri, cu baltagul subsuoară. O cuprinse ca pe-un pui c-un braț şi-i luceau ochii în găvanurile lor adînci cînd o săltă spre el, ca s-o sărute. Ea-şi feri şi-şi zvîrli capul pe spate. Apoi se alină şi se ghemui lîngă umărul lui, simțind iar, înfiorată, mustăcioara

aceea măruntă şi moale...

În faţa lor, sub lună, era vechea şi tainica Bulboană a lui Vălinaş. Era bulboana unui flăcău necunoscut, de demult. De el nu-şi mai aducea nimeni aminte, dar, avea cîntec în tot muntele. Îl cîntase de multe ori şi Mădălina cu fetele în şezători. Şi pe urmă tocmai la acel mal de apă i se arătase şi ei un flăcău ca-n cînteeul bătrînesc. Ş-acuma sta sub braţul lui şi se gîndea la dragostele şi nenorocirile de demult.

— Am cam întîrziat, bădiţă, grăi fata încet.

— Da' ce s-a întîmplat? întrebă îngrijat flăcăul, simţind ceva în vocea ei.

— Nu s-a întîmplat nimica. M-am întîlnit cu notarul. Da' am scapat de el. L-am trimes să steie de vorbă cu mătuşa. Începu a rîde înveselită. Pe urmă glasul i se coborî: Mi-a aţinut calea şi ieri... Flăcăul rămase tăcut. Ea i se agăţă de umeri şi-i îndesă fruntea în pieptul lui. Tare-s năcăjită; bădiţă Ilieş. Zice că să te scrie la oaste.

— Cine? Notarul?

— Da. Da' eu i-am spus că nu se poate. Aşa-i că nu se poate?

— Nu se poate, răspunse cu îndoială Bădişor. Mămuca-i văduvă.

— Aşa-i. El numai la răutăţi se gîndeşte. Cînd îl văd, îmi vine să stupesc şi să fug, ca de dracu. A ameţit-o şi pe mătuşa Paraschiva. Şi ea îmi bate capul: c-aşa şi pe dincolo. C-are să mă ieie cu cununie, ş-are să mă ţie ca pe-o fată de boier... Are să-mi facă rochie ca la tîrg şi ciuboţele de glanţ... Da' eu nu mă uit în gura ei, urmă Mădălina alintîndu-se şi scînteind ochi în lacrimi spre flăcău; mie mi-i drag bădiţa Ilieş... Flăcăul se aplecă ş-o sărută pe florile de umbră ale ochilor. Fata rîse încetinel. Pe urmă porni iar, supărată: Mătuşa asta poate-ar face ş-o poznă cu mine. M-ar horopsi, m-ar bate şi m-ar sili să iau pe urît. Da' nu-ndrăzneşte. Că ea se ţine şi se hrăneşte de pe pămîntul meu, rămas de la părinţi. Vinde brazi din partea mea. Eu mă fac a nu-nţelege;

numai să mă lese-ntr-ale mele. Da' de ce taci şi eşti supărat? Cînd porneşti la Piatra? Aşa-i că te duci iar?

— De unde ştii?

— De nicăieri. Înțeleg şi te simțesc eu aşa. Te-am văzut azi de pe deal legînd plutele.

— Nu-s supărat de asta, Mădălină. Într-o săptămînă mă-ntorc înapoi.

— Să vii sănătos, bădiță Ilieş. O săptămînă eu am să fiu mai scîrbită. De-ar fi o ploaie, să nu mai ies din casă! Flăcăul zîmbi. Ea-l împunse copilăroasă cu fruntea. Te văd că rîzi. Nu, să nu ploaie, să nu te primejduieşti pe apă. Cînd îi veni, am să ştiu, ş-am să te-aştept aici. Nu fi amărît de altele. Tot umblînd şi cercetînd, are să-mbătrînească saracu domnu Mateieş! El cu surtucarii şi cu ştronții care au umplut muntele îşi face vacul. Să-şi caute o tîrgovață. Ce are cu mine? Eu îs o fată proastă. Şi mie, de-acu un an, de la Probajeni, mi-i drag altcineva. Spune, Bădişor, că şi eu ți-s dragă!

Flăcăul nu pricepea ce să-i răspundă. O mîngîia ca pe-un copil şi simțea că moare de iubire pentru dînsa.

Luna îi bătea în plin. Se traseră mai în umbră, la malul apei, subt o salcie. Şi-n luciul bulboanei, aproape, răsări umbra lor neagră, îngemănată, parc-ar fi născut-o brusc farmecul singurătății.

Nu se clintea o frunză. Toată valea tăcea, pînă la pîclele fantastice de pe opcine. Bulboana părea încremenită. Fata mai şopti un timp, amintindu-şi de începuturile dragostei lor. Îi plăcea să vorbească aşa, parc-ar fi chiscuit un pui subt aripa lui Bădişor.

Era o codăniță sfioasă acu un an, cînd, înfricoşată, cu genele plecate şi cu inima bătînd, ieşise întăi la horă.

Atunci, acolo, sub molizii cei bătrîni de lîngă crîşma lui Bulbuc în Ponoare, văzuse între flăcăi pe Ilie.

Era un zvon de glasuri şi de strune. Gospodarii amestecați cu femeile cinsteau rachiu, după obiceiul muntenilor; vorbeau

aprins, cu sîngele lor iute fierbînd; se lăsau petrecerii cu patimă, fără frîu, ca unui zăpor nebiruit. Femeile, strînse-n catrințe, cu cămăşile ca helgea-nflorite cu acul, aveau un fel de zîmbet leneş de iubire. Erau albe, gătite cu flori şi hurmuzuri, rumenite cu dresuri în umerii obrajilor, cu priviri viclene ca apele. Nu erau roabe trudite şi uscate ca țărancele din şesuri. Crescute în umbra cetinii şi-n furtunile muntelui, trăind uşor şi muncind puțin, ele înțelegeau că trec prin lume numai pentru frumusețea lor şi pentru dragoste.

Cînd a ajuns Mădălina acolo, în frămîntarea aceea, mătuşă-sa Paraschiva a împins-o de la spate între copile şi după asta s-a dus spre nişte cumătri care-i făceau semne cu ulcelele. Dincolo de cercul fetelor, pe tapşan, flăcăii jucau singuri un danț aprig şi furtunos. Era, după obiceiul lor, un fel de întrecere în fața satului şi-a fetelor. Acolo l-a văzut Mădălina pe Ilie.

Umbla în fruntea şiragului. Ducea fudul jocul. Nu se uita la nimeni. Se purta şi striga c-un fel de patimă. Cunoştea şi ea vorbele danțului:

Haideți, flăcăi, după mine,
Că ştiu calea-n codru bine...

Dar el le spunea c-o dulceață, c-o dragoste, care răspunse deodată în inima ei. Şi cînd îndată după asta s-a început joc de doi, ea s-a îndreptat singură către el. I-a zîmbit cu îndrăzneală. Şi cînd a cuprins-o, întăi ea l-a strîns de mînă. Amețită şi fericită, tulburată şi cu inima bătînd, fata tot a putut băga de samă sfiala flăcălui şi-ndată şi-a simțit crescînd în ea mîndria şi puterea. Cînd a fost o codană proastă? Cînd s-a prefăcut într-o femeie ageră? Parc-ar fi fost un mugur cenuşiu care-ntr-un fulger de soare deodată plesnise şi-nflorise minunat.

Bădişor crescuse ca fecior liniştit şi cuminte de vadană. Umbla potolit, vorbea moale. Deodată însă cunoscuse o fioroasă dulceață. Şi viața şi patima lui acu erau una.

Serioasă şi gravă, cu vorbe puține, dragostea lui avea ceva din taina şi pîcla munților. El pe Mădălina o socotea ca un bun pe care trebuia să şi-l apere pînă-n pragul morții. Nu dezbătea în cuvinte îndoielile lui, şi la măruntele năcazuri pe care le scutura asupra-i, rîzînd, Mădălina, el rămînea tăcut; cu toate acestea ea simțea în el încordarea, i-o cetea în suflet ca unui copil, se înfiora de teamă ca lîngă o primejdie şi-l iubea şi mai mult, mai ales din pricina asta

Acest simțimînt ciudat – că-i stăpînă desăvîrşită pe Bădişor, dar că-i o gînganie măruntă pe care el o poate strivi între degete – l-a avut fata întăia oară în iarna trecută: şi de el îşi aducea aminte pe cînd vorbea încetişor de altele la pieptul flăcăului.

Era la o nuntă; şi pe sub codrii negri, pe Bistrița înghețată, se înşirau săniile înflorite, în zumzet de cobze şi larmă de pistoale. Printre păreții albi ai Bistriței, pe podul sunător de ghiață, caii mărunți trăgeau iute săniile. Şi din cînd în cînd, la coşuri, sălciile scuturau promoroacă pe capetele goale ale fetelor. Atunci domnu Mateieş notarul, ajungînd-o c-o săniuță din urmă, a cuprins-o din fugă cu mîna, rîzînd şi şăguind, pe cînd celelalte fete țipau ca spăriate de lup. Mădălina rîdea; ea n-avea a se teme de notar. Dar cînd a întors ochii şi-a văzut între vornicei pe Bădişor privind-o pe sub sprînceană ca dintr-un fund de peşteră – inima ei s-a făcut cît o neghiniță, şi-ndată a crescut de-o plăcere nețărmurită...

— Bădiță Ilie, zicea încet fata, amintindu-şi de asta; mie cîteodată mi-i frică de tine...

— Să-ți fie, Mădălină, răspunse Bădişor; că eu numai pe tine te am. Eu mă gîndese aşa... El a fost la învățătură...

— Vorbeşti de saracu domnu notar?

— Da. El a fost la învățătură: a deprins în lume cîte răutăți toate. Aici la primărie învîrte şuruburile şi face cum ştie el. Parcă oamenii se pricep? El zice că aşa scrie la carte; ei se scociorăsc în chimir şi dau. Cu primarele-i înțeles, cu popa-i înțeles, cu negustorii îi înțeles. El şede ca balauru la izvor şi

tot cere şi tot înghite. O picătură de apă nu poate lua lumea fără bir. Da' eu n-am nimica cu el. Facă ce ştie. Drumu meu cu al lui nu se-ntîlneşte. Eu pe Bistrița cu catargurile mele, el la primărie cu condicile lui. Da' ce are cu tine? Eu răbd, da-n mine tot se strînge venin. Şi la urmă n-are să fie bine.

— Bădiță Ilieş, fii cuminte, grăi cu hotărîre fata. Pe noi nimenea nu ne mai poate despărți.

— Bine, Mădălină, să fiu, răspunse domol Bădişor. Eu îs ca Bistrița. Dac-o frămîntă vîntul, se tulbură. Mă mai gîndesc: ce are lumea cu noi? Îmi vine aşa să mă fac o sălbătăciune, să te iau şi să te duc în sihlă.

— Lumea las-o să spuie, bădiță Ilieş. Las-o şi pe mătuşa Paraschiva să mă ciocănească de dimineață pînă-n sară... Mă-ntreabă unde mă duc, eu îi spun că mă duc la fragi. – Da' acu nu mai sînt fragi, fată hăi! – Eu am găsit, mătuşă Paraschivă. Îs dulci şi tare-mi plac!... N-are ce-mi face, bădiță Ilieş! Flăcăul o cuprinse ş-o strînse – minunat de vorbele ei. Şi să nu uiți, bădiță Ilieş, la Piatra, de-o zgărdiță de mărgele...

Rîzînd subțirel, se răsucea în brațul lui, mlădie şi tare ca o coardă.

Tîrziu ieşiră din cotlonul lor în lumina lunii pline. Trecură ca printr-un abur de vis, ca printr-o împărăție a liniştii. Nici nu-şi dădeau socoteală că noaptea aceea venise în lume numai pentru ei. Aproape n-o băgau în samă, înlănțuiți şi închişi în iubire ca-ntr-o scoică. Numai într-un tîrziu fata tresări la rîsul fantastic al huhurezului. Paserea trecu prin lumină ca prîntr-un puf de arginit, mişcînd aripile fără nici un zgomot. Apoi o lostriță bătu cu putere apa la adînc, împrăştiind stele şi oglinzi sfărîmate. Cînd intrară sub cetinile cele negre, bulboana rămase solemnă şi tristă sub lună...

IV

Domnu notar Mateieş Scovarză era frămîntat de felurite

gînduri şi planuri. În cap la dînsul era furtună. Cît sta la primărie şi se lupta cu hîrtii, pricini şi oameni, cît umbla prin sat, cît se odihnea la cantina lui Leibuca Leizer între prietini, el se gîndea la năcazul lui şi făcea planuri.

Urmările gîndurilor lui se vădeau cînd şi cînd.

Într-o după-amiază, Gîţu, *argent* la percepţie, se înfăţişează la poarta lelei Irina, mama lui Ilie Bădişor. După ce iese gospodina cu catrinţa prinsă-n brîu şi se alină cînii, domnu *argent* prinde a se uita prin gospodărie, numără vreo doi viţei, vreo doi căluţi, întreabă ce poclăzi sînt în casă şi-şi face socoteli în gînd uitîndu-se cruciş în laturi.

— Da' ce este? Ce numeri dumneata şi ce socoteşti? strigă spăriată văduva, potrivindu-şi casînca{56} pe cap.

— M-a trimes domnu notar, zice Gîţu. N-aţi plătit banii *ghirului.*

— Ba am plătit, omule; cum n-am plătit, vai de mine! Chiar dumitale ţi-am plătit.

— Mie? Nu-mi aduc aminte. Ai *cvitanţă* de la mine?

— Am. Era şi băietu acasă. I-ai dat-o lui. Şi eu am pus-o la icoane. Este.

— Atuncea bine. Da' domnu notar socotea că nu voiţi să plătiţi banii Domniei. Armată nu face feciorul dumnitale, bir nu plăteşte... Să meargă la judecată să deie socoteală...

— Care judecată? ţipă femeia, privind cu ochi rotunzi şi aţintiţi pe slujbaş.

Gîţu îşi frecă, zîmbind, nasul ascuţit, îşi trase dinspre ureche la loc cravata soioasă şi tuşi încetişor:

— Nu ştiu, lele Irină. Să deie socoteală. El ce face? Şede la malul bălţii şi ţine de bîrneaţă pe nepoata Paraschivei... Ba, un flăcău ca dînsul, cît un brad, să se ducă la oaste, să-şi facă datoria, să aibă un drept! Chiar zice domnu notar: de ce nu vede de gospodăria maică-sa? Să fie flăcău cuminte, să lese copilele oamenilor în pace şi nimene n-are nimica cu dînsul...

— Da' nu-i el vinovat, omule! izbucni oţărîtă gospodina.

Fata se ține de dînsul, c-apoi mi-am şi pus eu în gînd să-i ies în cale şi s-o întreb ce are cu băietul... Deodată se linişti şi, zîmbind şiret, privi țintă în ochii de dihor ai agentului. Dinspre mine, vorbi ea c-o vooe tainică şi scăzută, mai bucuroasă aş fi să-l văd îmbunat pe saracu domnu Mateieş...

— Care îmbunat, care Mateieş? se apără Gîțu, privind cruciş în laturi.

— Ei lasă, c-acu văd eu cum vine treaba. Ați vrut să spărieți o biată femeie proastă. Parcă mie îmi trebuie bucluc? Să mi se ducă mie puterea de la casă şi să rămîn singurică? Eu încă n-am fecior de însurat. Lasă că mă pun eu luntre şi punte, domnule Gîțu, ş-o abat eu din drum... Iar *ghiru* să-i spui lui domnu notar că l-am plătit, dacă nu poate dormi din pricina asta!

Cu acest răspuns a plecat Gîțu pe cărare, spre primărie, mîngîindu-şi din cînd în cînd nasul ascuțit şi potrivindu-şi cravata pe gîtul lung şi subțire.

La mătuşa Paraschiva s-a înfățişat în altă zi, într-o dimineață, ş-a găsit pe Mădălina între găini pestrițe şi boghete, împrăştiindu-le grăunțe şi vorbind cu ele.

— Buna dimineață, nepoată Mădălină, zice domnu *argent.*

— Mulțămim dumnitale, domnu Gîțu; da' ce vînt te-aduce pe la noi?

— Nici un vînt. Am trecut pe-aici ş-am vrut să văd dacă nu-i acasă cumătră Paraschiva.

— Ba-i acasă! Şi fata începu să cheme c-o mlădiere de cîntec în glas: Mătuşă hăi! Mătuşă hăi! Iaca ți-a venit răvaş de la domnu notar!

Nasul lui domnu Gîțu se făcu roş. Uimit de-atîta îndrăzneală, părăsi lîngă ureche, ca pe ceva netrebnic şi mort, cravata, şi se uita prostit la mătuşa Paraschiva care ieşise pe prispă cu mînile în şolduri şi privea nehotărîtă, cînd la el, cînd la fată.

— Apoi acu văd eu că n-ai vreme, izbuti însfîrşit să grăiască agentul. Oi trece altă dată. Ori ne vedem duminică,

la crîşmă.

— Bine, domnu Gîțu, murmură mătuşa Paraschiva; şi, încrucişîndu-şi brațele-i scurte şi groase pe sîni, se uita lung la Mădălina ca la o sălbătăciune minunată.

— Da' ce dracu i-ai mai spus, fată hăi?

— Nu i-am spus nimica, mătuşă Paraschivă. Ce ştiu eu? Eu îs o fată proastă!...

— De asta aşa-i, încuviință bătrîna, îndesîndu-şi adînc bărbia în piept. Dac-ai fi cuminte, ai face cum te-nvăț eu...

Fata se-ntoarse spre găini c-un zîmbet viclean şi cu ochii umbriți de amintirile nopților de la Bulboană. Bătrîna făcu un semn cu mîna: parcă fata s-ar fi depărtat, ar fi pierdut-o şi nu mai avea cu cine vorbi. Şi intră în casă la stativele ei.

Într-o după-amiază, în umbră la cantină, abia se aşezaseră pe scaune Cap-întortură şi Şaga-Mîței, sosiți cei dintăi la obişnuita întîlnire – şi Petrea Țarcă se înfățişă în dosul lor. Le dădu buna-ziua, privindu-i cu ochii lui alburii, apoi trecu spre ovrei.

Leibuca îl observa atent. Îi făcu loc să treacă. Întră după el. Şi-ndată cei de-afară auziră glasul întărîtat al lui Petrea. Cerea de băut. După un timp cantinierul se arătă iar şi se rezemă de uşor. Cu coada ochiului însă observa pe cel dinlăuntru. Notarul şi inginerul îşi sorbeau lin păhărelele de vin şi priveau cerul verziu al depărtării.

Pe lîngă Leizer îşi făcu deodată loc cu cotul Petrea. Privea tulbure şi parcă luase o hotărîre.

Se opri în fața celor doi tovarăşi.

— Ce este, Petre? întrebă notarul.

— Ce să fie, domnu notar? Eu aş avea cătră dumneavoastră o *lacramație...*

— Ce reclamație? Spune!

— Apoi iaca ce-i. Eu, se chiamă, îs un om muncitor. Eu de dimineață pînă în sară cu toporu ista şi cu brazii. Eu altă grijă n-am. Eu de altele nu ştiu. Acu văd că domnu şef mă

năcăjeşte.

— Care şef?

— Domnu şef de *jandari,* Alecu Deşca... Mă năcăjeşte ca să-i spun ce ştiu eu şi pe cine prepun cu afacerea ceea, cu casieru de la *gater* – cînd a sărit unu asupra lui, noaptea, să-i ieie banii.

— Bine, dar asta-i o afacere clasată. Nu s-a putut descoperi nimica.

— Nu s-a putut descoperi, domnu Mateieş. Îi cum spui dumneata. Da' ştiu eu ce are domnu şef, de caută iar? Zice că s-ar fi arătat un martor...

Leibuca Leizer părea că dormitează în prag, dar ochii lui erau foarte vii. Ochii lui aveau o ascuțime ş-o înțelegere deosebită, privind la trupul nalt şi la înfățişarea sălbatică a lui Petrea Țarcă.

— M-am gîndit eu aşa, domnu Mateieş, ce martor poate să fie şi de ce mă năcăjeşte domnu şef pe mine... M-am gîndit, domnu Mateieş, să mă iei iar subt aripa dumnitale...

Țarcă era tulbure: băuse rachiu, lîngă tejghea, în cantină. Dar ştia ce spune şi cere, şi privea țintă la notar.

— Ştiu eu ce martor să fie? zise zîmbind notarul. Nu-i nimica, bre Petrea, du-te şi te linişteşte. Vorbesc eu cu domnu Alecu Deşca, şi văd ce-i. Tu n-ai de ce te teme: nu te ştii vinovat cu nimica...

— Asta zic şi eu, domnu Mateieş. Cu nimica nu mă ştiu vinovat...

În prag, Leibuca avu un zîmbet subțire.

— E greu de aflat adevărul, zise şi inginerul turnînd vin în pahare. Era întuneric şi pe aproape nu se afla nimeni.

— Hoțul avea şi obrazar, observă încet ovreiul. Nimenea nu-l mai poate descoperi...

— Ce martor poate să se arate? vorbi iar, rîzînd, notarul şi privind țintă la cantinier. Aşa martor cu prepusuri poate să fie şi Leizer.

— Se poate, dar eu nu sînt martor!... se apără cu energie şi

grabă Leibuca.

Domnu Scovarză urmă:

— Cu prepus poate veni şi unul ca Ilie Bădişor, care umblă noaptea căutînd comori la malul Bistriței.

— Foarte adevărat! strigă Sciagamozzi, rîzînd cu mare poftă. Umblă căutînd comori. Numai el poate şti ce dihănii mai rătăcesc noaptea pe poteci.

Petrea Țarcă zîmbi larg, cu ochii sticlind:

— Aşa-i, domnu Mateiaş. Şi el poate să fie... Acu mă gîndesc eu că poate să fie el... Eu am cu dînsul o afacere mai veche – de la o fată... Ş-acu mă sapă ca un duşman şi împrăştie vorbe... Am să aflu eu dacă-i el, domnu Mateieş...

Plutaşul îşi scutură capul, ca şi cum ar fi căpătat o deplină încredințare şi s-ar fi oprit la o hotărîre. Apoi intră iar în cantină, trăgînd după dînsul pe ovrei.

Nu după multe zile, într-o duminică, era horă mare sub molizi, la Bulbuc. Hora era mai ales pentru tineret. Lumea cea multă gusta şi lăuda băutura moşneagului.

Erau acolo muncitori de pe toate costişele, şi talieni de la şoseaua lui Şaga-Mîței, şi nişte nemți *maşinişti* de la fierăstraie; şi moş Pavalache Bulbuc, mare şi spătos, cu pîntecele ieşit înainte prin pulpanele cojocelului, roş la obraz şi cu mustața albă, umbla de colo-colo rînduind ulcelele şi prujind cu muierile. De-atîta zarvă, abia se auzeau strunele scripcii, miorlăite şi leşinate. Dar flăcăii aveau destul sunet pentru danțul lor. Jucau aprinşi şi amețiți, cu ochii arzători. Fetele păreau mai stăpînite şi atingeau mai domol pămîntul cu ciuboțelele lor cu potcoave galbene.

Petrea Țarcă se ridică într-o vreme de pe-o laiță şi, clătinîndu-se uşor, trecu la joc. Se opri c-un zîmbet nehotărît, privind cum saltă pe dinainte-i şi se-nvîrt părechile, într-un joc ce se chiamă cărăşel. Mai întăi i se părea că toți roiesc într-o pîclă. Pe urmă deosebi pe Bădişor şi pe Mădălina. El se ridicase c-un gînd. Ştia că acolo-i fata şi acolo trebuie să fie şi flăcăul. Îşi lăsase ulcica neisprăvită şi ieşise la lumină cu gust

de harțag şi cu îndemn. Trebuia să facă ceva pentru prietinia lui cu notarul...

În preajma jocului se ivi deodată şi domnu Mateieş Scovarză. Fetele-şi dădeau cu cotul şi şopteau, rîzînd, una la urechea alteia: „Cap-întortură! Cap-întortură!”. Pe urmă lungeau gîturile şi căutau din ochi pe Mădălina. Sosirea notarului hotărî pe Țarcă.

Cu zîmbetu-i strîmb trecu înainte, lovi cu umărul'una după alta două părechi şi, oprindu-se, puse o mînă grea pe brațul Mădălinei. Şi flăcăul şi fata se opriră. Era semn că pe copilă o cere la joc alt flăcău. Dar cînd văzu pe Petrea Țarcă, Bădişor smunci pe fată spre el. Chiar atunci zărise şi pe notar.

— Ce vrai? strigă el, privind deodată aprig pe plutaş. Dumneata n-ai rînd între flăcăi...

Țarcă rînji:

— Am eu gust să joc pe fata asta! Am să plătesc şi pe lăutari. Fac cinste şi la flăcăi!

Danțul se opri. Un fecior puse mîna pe scripcă şi strunele conteniră gîtuite. Mădălina trase în laturi pe Bădişor.

— Te-a trimes notaru! răcni Ilie, fulgerînd cu privirea spre Scovarză.

Țarcă plecă grumazul şi-şi făcu vînt. Cîteva fete țipară spăimîntate. Mădălina se făcu ghem la o parte, repezită de stînga flăcăului. Cu dreapta, Ilie cuprinsese de după cap pe Țarcă şi-l oprise încovoiat – pe cînd flăcăii năvăleau să-i despartă...

Petrea gîfîia tras la o parte de brațe vînjoase şi numai capul şi-l zvîcnea în sus cu mînie:

— Lasă, măi fecior de văduvă, că ne-ntîlnim noi în altă parte!

Fudul în straiele lui strîmte şi părînd jignit, domnu Mateieş îşi făcea loc printre lumea îmbulzită şi tălăzuită şi întreba:

— Ce s-a întîmplat? Cine îndrăzneşte a vorbi de mine?

Ilie Bădişor îl măsură cu ură din tălpi în creştet. Notarul se făcu că nu-l vede. Acuma înțelegea că n-are ce căuta aici. Dădu cu ochii de Mădălina.

— Ce este, Mădălină? Ce s-a întîmplat?

— A venit lupul şi ne-a stricat jocul! zise repede fata; iar copilele celelalte îşi strînseră la un loc capetele chicotind înăduşit.

Domnu Mateieş îşi scoase ceasornicul cu lanț şi se uită să vadă cîte ceasuri sînt, pe urmă îşi bătu pantalonul cu vîna de bou, şi se simțea ca lîngă-un cuib de viespi.

— Să se ducă cineva să cheme pe Alecu Deşca! hotărî el cu străşnicie şi ieşi cu pas îndesat dintre oameni.

V

Domnu „şef" făcuse o mică anchetă, statornicise rînduială şi linişte, ş-acum se îndrepta cu pas domol la deal, sunîndu-şi sabia pe cărarea de piatră. Domnu şef Alecu Deşca era un om puțintel la trup, dar bine legat, şi c-un obraz larg, balan şi spîn. Obrazul acesta încrețit, care parcă totdeauna rîdea, îi adusese porecla de „Babă turcească". Avea într-adevăr un obraz de babă veselă domnu şef de jandarmi. Ochii însă nu erau nici veseli, nici femeieşti. Erau nişte ochi cenuşii, c-o lucire de oțel, care sfredeleau sufletele şi lucrurile.

Domnu şef Alecu Deşca îşi avea ideile lui despre oameni. Îi răsucea, îi judeca, îi întorcea şi-i osîndea, şi nu dădea pe ei nici măcar solda pe-o zi. Îşi avea ideile lui şi despre slujba pe care-o îndeplinea. El era un om care cetise cîteva cărți în viața lui şi socotea să-şi împlinească datoria către stăpînire ca un adevărat artist. Cînd avea un „caz" – apoi niciodată nu-l călca în picioare şi nu-l sfărîma. Ca un ceasornicar, îl desfăcea în bucătățele şi şuruburi, îl răsucea, îl privea din toate părțile şi-şi combina în linişte părerile lui...

Gînditor şi de data asta ca totdeauna, Deşca sui drumul la cantină. Era o înserare rece de sfîrşit de vară şi Leibuca, zgribulit, ridica obloanele de scînduri ale magherniții lui. Cînd zări pe jandarm, ovreiul zîmbi înveselit şi-l salută înălțînd mîna la frunte.

— Buna sara, domnu Alecu. Faci bine că mai vii pe la noi. Femeia mea-i liniştită numai cînd treci dumneata pe-aici.

— Aşa? Atunci du-te şi spune-i c-am venit şi roag-o să-mi facă o cafeluță cu caimac. Eu-s neam de turc, domnu Leibuca. Îmi place cafeaua.

— Şi mie-mi place, domnu Alecu, macar că nu-s neam de turc. Am să-i spun să facă două...

Alecu Deşca se aşează pe-un scaun, între brazi. Leibuca intră în căsuța-i de bîrne ca să ducă femeii veste bună, apoi se întoarse frecîndu-şi mînile.

— Da' un păhărel de rom, domnu Alecu, aşa-i că merge pe lîngă cafea?

— Merge, dacă-mi ții tovărăşie. Eu cu dreptatea, domnu Leibuca.

— Ştiu, ştiu, răspunse ovreiul, rîzînd domol. Te cunosc eu, domnu Alecu. Dumneata eşti un om rar pe meleagurile acestea. Cine te-a adus pe dumneata aici, domnu Alecu?

— Cine m-a adus? răspunse jandarmul. Nu m-a adus nimeni. Am venit eu. Eu nu mă tem de slujbă, oriunde-oi fi. Eu şi-ntr-o pustie trăiesc, domnu Leibuca. Eu îs o leacă de filosof. Dacă n-am ce face, mă gîndesc de ce-a zidit Dumnezeu pe om. Caut să desleg fără martori şi fără probe cine-a atacat pe casierul de la gater. Pun ochii pe-un om şi pot să ştiu în ce noapte are să cerce să facă o vizită lui domnu Leibuca...

Ovreiul sări în sus:

— Nu vorbi aşa, domnu Alecu. Iaca vine nevastă-mea.... Ea se sparie îndată de orice.

Madama Ester dădu mîna cu domnu Alecu şi se aşează gemînd pe-un scaun.

— E greu de trăit aici, zise ea zîmbind trist; numai cu grijă

şi cu nacazuri. Cîteodată nu dorm toată noaptea...

Jandarmul se întoarse spre cantinier. Începu a rîde:

— Atuncea să te-ntreb eu pe dumneata, domnu Leibuca, ce cauți aici?...

Ovreiul oftă:

— Cine nu caută să cîştige o bucățică de pîne?...

— Aşa este, încuviință cu vocea scăzută omul stăpînirii.

Un timp tăcură. În sat se aprindeau luminile. Pe-o coastă, în munte, tresări un foc, ca un ochi al singurătăților. Ovreica avu o înfiorare, îşi strînse la gît berta{57} şi intră iar în cantină.

— Ce spuneai dumneata mai-nainte, domnu Alecu? întrebă cu sfială Leibuca.

— Aha, n-ai uitat. Spuneam că eu ştiu cine-a ieşit mascat înaintea casierului.

— Poate ştiu şi eu, domnu Alecu. Eu cred că ştie şi domnu notar.

— Se poate, grăi domol jandarmul, scăpărînd şi aprinzîndu-şi o țigară. Apoi pe-acela care a făcut asemenea treabă îl urmăresc eu cu privirea de departe... El nici nu ştie. Vra să vie într-o noapte, să scoată un oblon de-aici şi să cotrobăiască în tejgheaua dumnitale! Ovreiul tăcea. Eu cunosc pe oameni, urmă Alecu Deşca rîzînd. Eu îs în sufletul lui şi ştiu că aşa vra să facă... Cum vine, cum ştiu cine a fost.

— Domnu Alecu, zise încet cantinierul, mai bine să nu vie.

— Se-nțelege că mai bine să nu vie. Cînd el rupe oblonul şi sparge tejgheaua, dumneata sai cu părul vîlvoi şi cu lumînarea în mînă răcnind. Ş-atuncea el, într-o fierbințeală, poate să-ți deie cu toporu-n cap. Asta nu se poate. Aşa mai bine-l chem Ia mine, îl cercetez pentru altele – şi el stă cuminte. Cugetă să făptuiască, dar nu îndrăzneşte... Alecu Deşca fuma şi-şi sorbea cu poftă cafeaua prin întuneric. Bună cafea, zise el. Aşa numai la Eş am băut, la nişte armeni. Ovreiul oftă iar. Aici, domnu Leibuca, trăim între nişte oameni foarte răi... Aicea ei îs vecini cu fiarele din codru. Sar, dau cu colții şi cu coarnele. Astăzi erau să se omoare.

— Cine, domnu Alecu?

— A sărit Petrea Țarcă la Bădişor!

— Vra să zică tot el era.

— Da. Acu are şi nacazul ista. Altă pricină ca să amîie vizita la dumneata. Notarul nostru, domnu Leibuca, a fost la şcoală: poartă straie ca noi – da' sufletu-ntr-însu tot de sălbătăciune. Umblă de-un an după o fată ş-acu l-a apucat un fel de disperare. Eu tac, dar toate le observ. A pus pe Țarcă în buza tunului. Pe urmă el îşi spală mînile. Nici nu ştie, nici n-a văzut.

— Cum îşi spală mînile? Da' de ce să-şi spele mînile, domnu Alecu?

— Aşa. Crezi că nu ştiu cum are să se sfîrşească afacerea asta? Ştiu, ca şi cum aş fi Dumnezeu. Muntele-i nalt. Bistrița-i adîncă. Într-o zi au să-l bocească femeile pe Ilie Bădişor...

Ovreiul se sculă tulburat în picioare.

— Nu se poate! Nu se poate, domnu Alecu! strigă el mişcat. Dumneata eşti un om ciudat şi mă îngrozeşti aşa totdeauna. Da' nu eşti rău. Dumneata poți să faci ceva şi să împiedici...

— Nu, domnu Leibuca, nu pot face nimica, răspunse încet Alecu Deşca. Patimile oamenilor de-aici sînt ca vîntul şi ca apa: nu le poate nimeni opri... Asta-i, domnu Leibuca... Apoi vezi dumneata ce face notarul nostru? Trimete veşti mamei flăcăului; se duce şi stă de vorbă cu baba Paraschiva, iese-n calea fetei; aici la cantină într-o zi vorbeşte-n gura mare de patima lui; mai alaltăieri, vorbeşte iarăşi despre asta cu Țarcă, nu-i aşa?

— Aşa-i. A vorbit.

— Apoi nu vezi dumneata singur, domnu Leibuca, unde merg treburile? Eu, dacă ştiu cine-i Țarcă, şi dacă-l ştiu amestecat aici, şi dacă-l văd azi vrînd să muşte ca lupu, ştiu ce-are să se întîmole. Dar ce pot face? Pot să mă țin de dînşii? Nu pot să mă țin de dînşii. Îi las cu Dumnezeu. Aici omu, apa, vîntu şi fiara-s la fel, domnu Leibuca. Poți s-aduci păhărelele de rom, dacă nu te superi.

— Îndată. Da' eu nu cred, domnu Alecu. Aşa-ți place dumnitale, să vii sara şi să-mi spui de-aceste. Mie-mi pare bine că vii. Dumneata eşti stăpînirea şi eu mă simt bine cu dumneata, macar că mă vîri în toate boalele. Eu nu cred că are să fie ce spui dumneata.

— Bine, dumneata nu crede. Dumneata eşti om de cetate. Acolo, cînd se face moarte de om, se-ngrozesc toți şi se bat cap în cap. Aicea viața omului ca floarea cîmpului, domnu Leibuca, cum scrie la psaltire. Într-o zi are să se-ntîmple pe Bistrița o poznă, domnu Leibuca, şi ziua aceea nu-i departe...

Ovreiul rămase ghemuit şi înfiorat la locul lui, pe cînd obrazul de babă turcească al lui Alecu Deşca se încrețea într-un rîs tăcut şi straniu.

VI

„Baba turcească" avea dreptate. Trebuia să se întîmple ceva. De la postul lui, de lîngă primărie, de lîngă prăjina cu steag spălat de ploi, domnu Alecu Deşca băga de samă la toate cîte se petreceau pe vale şi pe poteci, şi le însemna în capul lui sub zîmbetul încremenit al obrazului. Privirea lui cenuşie parcă trecea şi prin pereți. El putea să spuie că-i de față la sfaturile lui Petrea Țarcă cu domnu Mateieş. Căci de cîteva zile plutaşul, regulat, în amurg, suia drumul la căsuța notarului, cu pasu-i săltat şi cu toporul sub braț.

Domnu Alecu Deşca fuma, stînd călare pe scaunul lui, cu spataru-n față, cu brațele-ncrucişate pe spatar şi cu bărbia pe brațe. Fumul țigării avea întortocheri şi zvîrcoliri de vietate în limpezimea zilelor acelora de început de toamnă. El vedea şi pe părintele Uliță-Fierbinte umblînd fără astîmpăr cînd pe-o cărare, cînd la o cotitură de hudiță.

Părintele Costache se deşteptase şi el şi umbla să facă o rînduială după capul şi interesele lui. Mai întăi de toate el era prietin cu notarul. La poarta lelei Irina îşi pocnea palmele una

de alta şi se minuna.

— Cum poți dumneata, femeie harnică şi gospodină, lele Irină, năcăjită şi văduvă, să suferi una ca asta: să-ți îmbrobodească flăcăul şi să ți-l facă neom.

— Da, părinte Costache, sărutăm dreapta... Închipuieş- te-ți ce lume ră în ziua de azi! O ticăloşie de fată, cît o mîță, se ține de capul lui Ilie şi nu se lasă! Şi doar am fost la Paraschiva şi i-am spus. Da' nici ea nu-i bucuroasă, saraca... Şi mi se jăluia că nu poate stăpîni asemenea ghiavol, cum nu poți stăpîni un cîrd de iepuri... Dacă văd, părinte Costache, una ca asta, ațin calea fetei, o iau repede şo întreb: Fată hăi, da' cum nu-mi laşi tu flăcău-n pace?...

— Aşa-aşa... Şi ea ce-a zis?...

— Doamne, părinte, dacă ți-oi spune, n-ai să mă crezi... Ea n-a zis nimica. A stat aşa uitîndu-se la mine. Pe urmă s-a apropiat cu capul plecat şi mi-a sărutat mîna... Mătuşă Irină, – zice, – într-o zi are să mă fure Ilie şare să mă aducă la dumneata pe cuptor... Să nu mă osîndeşti şi să nu mă asupreşti, zice, că şi dumneata ai fost ca mine. Şi eu lui Ilie nu-i doresc nici un rău... Iaca, părinte, astă vorbă mi-a spus... Ce pot să-i fac? Eu, drept să-ți spun, sfinția-ta, m-am uitat la dînsa cu lacrimi în ochi, aşa m-a apucat de inimă...

— Apoi văd, apoi văd... grăi cam batjocoritor părintele Costache. Ți-ai adus aminte de demult. Ştiu eu...

— Ei, părinte, zi-i tinereță şi te mîntuie, răspunse văduva oftînd.

Tropăind repede şi cu aripile antereului pîlpîind, preotul Costache răsări pe altă hudiță, la altă poartă. Şi Alecu Deşca îl vedea stînd îndelung rezemat de-un stîlp bătrîn de brad, sub streşina porții, şi dînd din mîni către baba Paraschiva, care-l asculta cu catrința-n brîu, cu mînicile suflecate, cu brațele subpuse.

Dar Alecu Deşca vedea şi pe notar umblînd fără astîmpăr în amurg, în calea fetei. Îl vedea un sat întreg. Căci după umilința de la crîşma lui Bulbuc, acuma parcă nu se mai

putea opri. Fata se întorcea cu alte copile, din munte, în urma vacilor, cînd asfințitul înroşea țancurile. Şi el se afla acolo, în calea lor, bătîndu-şi pantalonii cu vîna de bou. Uneori se oprea şi parcă asculta cîntecul tălăngilor; şi se uita într-un singur loc. „Se uită la buricu dracului...", şopteau şi chicoteau fetele rîzînd înfundat.

Într-un rînd opri hotărît pe Mădălina. Se răsti către celelalte fete:

— Ce staţi? Voi duceţi-vă şi vă vedeţi de treabă. Ascultă, Mădălină, zise el către fată, privind-o ațintit şi neguros. Eu vrau să te mai întreb o dată: Eşti legată pe veci de altul şi către mine nu te mai întorci? Răspunde la asta...

— Domnu Mateieş, eu n-am nimic a-ți răspunde, zise liniştită Mădălina.

— Ascultă, Mădălină. Tu nu vezi că s-au isprăvit toate? La crîşmă el m-a înfruntat pe mine față de-o lume. De-acu eu n-am hodină pînă ce nu-l măturdin calea mea. Ista-i lucru hotărît şi legat cu jurămînt...

— Domnu Mateieş, nu te gîndeşti la pacat? vorbi fata aruncîndu-i o căutătură iute.

— Nu.

— Bine, dar el cu nimica nu ți-i dator. Rău nimănuia n-a făcut. De nicăieri nu-l poți apuca. Ce-i poți face?

— Mădălină, lasă-l. Atîta-ți spun. Altfel sufletul tău are să răspundă în fața lui Dumnezeu...

Alecu Deşca-l văzu pe Mateieş Scovarză îndreptîndu-se după aceea cu paşi mari spre cantină. „Am să vorbesc cu jidovul, gîndea el. Acu se duce să beie. Bea ca să se aţîţe şi să se hotărască la ceva."

Cu masca-i încremenită-n zîmbet neclintit, jandarmul se sculă de pe scaun, îşi aprinse altă țigară şi porni încet la vale, cu sabia zăngănind. Se abătu pe-o hudiță şi se opri la poarta lelei Irina. Bătrîna mulgea vaca. Flăcăul ieşi din umbra tinzii şi veni către Alecu Deşca.

— Ieşi pe poartă şi hai cu mine pînă mai încolo, zise

jandarmul.

Flăcăul îl privi cu luare-aminte şi cu grijă... Cînd îl ajunse, Deşca îl bătu pe umăr cu mîna stîngă:

— Măi băiete, nu te tulbura, eu n-am nimica cu tine. Tu eşti om detreabă. Dar vroiam să te-ntreb un lucru.

— Întreabă-mă, domnule şef, şi eu îți răspund, grăi repede Ilie Bădişor.

— Aşa, foarte bine, văd eu că tu mă cunoşti pe mine. Eu nu asupresc şi nu sfănțuiese. Eu îs om drept, măi Ilie, şi eu dac-aş fi intrat în tagma monahicească, m-aş fi putut face un egumen, ori un mitropolit. Aşa eu mă uit, măi băiete, în jurul meu, şi toate le văd şi le pricep. Bre, eu ştiu de mult că tu te ai bine cu Mădălina. Da' eu în dragostele tinereților nu mă amestec... Le-a lăsat Dumnezeu omului, ca să-l facă să mai uite de bătrîneță şi de moarte. Da' tu ştii, măi Ilie, că te duşmăneşte Mateieş Scovarză?

— Ştiu, domnule şef, dar eu de el nu mă tem.

— Bine, bine, ştiu eu ca nu te temi. Da' el poate-i mai tare dacă are un tovarăş. Da' poate-ți sare unul în spate prin întuneric. Da' poate se prăvale peste tine un bolovan din munte. Măi băiete, fii cu grijă. Aşa mi-am făcut eu socoteală, că trebuie să fii cu grijă...

Rînjind ciudat, Baba turcească bătu iar pe umăr pe flăcău. Pe urmă porni încetişor şi legănat spre cantină şi o vreme flăcăul rămas pe loc îi auzi tot mai slab şi mai departe zăngănitul săbiei.

Deşteptat din gînduri, Bădişor făcu cîțiva paşi spre Bistrița. Pe urmă îşi aminti de vorbele lui Deşca şi clătină din cap zîmbind. Se întoarse cu paşi mari acasă, intră furişat în tindă şi căută în cotlonul ştiut baltagul. Îşi zvîrli din fugă pe umeri cojocelul şi răspunse de la poartă maică-sa, care întreba din căsuță cine-i. Prin înserarea albăstrie, pe-o potecuță oablă, se lăsă înspre Bulboană, unde-l aştepta Mădălina lui...

VII

La trei zile după asta, în noaptea Sîntămăriei, căzu un brumărel ca o sticlă pisată pe valea Bistriței, şi sfertul de lună tîrzie, spre zori, poleia costişele, sălciile şi bolovănişu- rile grămădite de puhoaie. Luceafărul de ziuă ieşise deasupra munților pe o fîşie sură de nour. În căsuța lui, domnu Mateieş Scovarză se trezi din somn greu de bubuituri în uşă şi glas de om.

— Eu sînt, domnule notar, strigă de-afară Petrea Țarcă. Deschide!

Scovarză era încă tulburat de visuri. Lumina de lună intra ca un fum pe ferestre. Luceafărul parcă-l privea ca un ochi şi clipea cu gene de raze.

— Deschide, domnule Mateieş!

— Ce este? Ce strigi aşa? întrebă notarul trăgînd zăvorul.

Plutaşul păşi în odaie rîzînd, şi notarul simți miros puternic de tutun şi rachiu.

— Ce este, bre omule? Vii de la crîşmă.

— Fireşte. Vin de la Bulbuc. Dar vin cu veste mare, domnule Mateieş. Îmbracă-te şi pe loc să pornim. De-acu nu ne mai scapă, domnule Mateieş. Îi port eu de-o vreme sîmbetele; acu mi-a picat în labă.

— Vorbeşti de Bădişor?

— D-apoi de cine? De bunica? Asară vine la crîşmă vatavu de la *firmă.* Un jidov, nici nu ştiu cum îl chiamă. Caută plutaş s-aducă douăzeci de catarguri mari, numaidecît azi, în zi de Sîntămărie, din gura Barazului. Că trebuie mîni să le sloboadă numaidecît la Piatra. Au ei afacerile lor care nu sufăr întîrziere. Ei lucrează cu ceasornicu-n mînă... Da' oamenii toți s-au ferit, se-nțelege. Mîni – adică azi – e sărbătoare şi hodină. Te mai duci, ca creştinu, la crîşmă... Eu unu ştiu că n-am vrut să mă prind...

— Stăi, bre Petre, stăi, îl întrerupse notarul. Ce are a face asta şi cu Bădişor?

— Apoi dacă nu vrai să m-asculți, domnule Mateieş... Să vezi. S-a dus jidovu. Noi mai stăm, mai bem o sîngeapă de rachiu, mai povestim de-a noastre... Aşa, într-un tîrziu, vine unu Timofte şi spune că s-a găsit plutaş pentru gura Barazului. Cine? Ilie Bădişor. El îi mai lacom de parale decît alții. Lui nu-i trebuie crîşmă şi petrecere. Dacă-i dă preț mare, el aduce catargurile.. Şi, zice Timofte, chiar a şi pornit să le-aducă!

Notarul se frămînta, cîştigat de însuflețirea plutaşului, şi începea să se îmbrace.

— Acu-i acu, domnu Mateieş, urma Țarcă, vîrîndu-i-se în suflet. Zi de sărbătoare: în munte şi pe Bistrița nu lucrează nimene... El porneşte singur. Dacă dă în nişte stînci, se chiamă că l-a pedepsit Dumnezeu pentru că munceşte în zi oprită...

Gura lui Țarcă se întinse într-un rînjet negru în lumina lunii. Se clătina uşor şi-şi ciocănea fruntea, c-un deget, minunat el singur de planul lui.

— Hai, domnu Mateieş. Nu sta. Luăm cai... După ce se-ntîmplă pedeapsa lui Dumnezeu, domnu Mateieş, noi repede sîntem înapoi... Vorbim cu oamenii, trecem la crîşmă, şi ne mirăm şi noi grozav cînd aflăm că s-a dus fecioru să caute pe tatu-său, în fundul bălții...

Scovarză de cîteva clipe nu mai era stăpîn pe el. Smulgea din colțuri straiele ca prins de friguri. Toată otrava adunată în luni de zile, şi sporită în vremea din urmă cu disperare şi umilință, se răscolise în el, aburea şi-i împainjenea judecata. Se răsturnă spre plutaş şi-i puse mîna în beregată, gemînd înăbuşit:

— Taci din gură! Taci din gură! Să nu te-audă cineva! Nu te-a zărit nimeni cînd ai intrat aici?

— Nu m-a văzut nimeni, domnu Mateieş, n-ai grijă. Eu îs vulpe roşă... Înveselit şi de-această glumă, Petrea Țarcă se bătu cu mîna peste taşca de la şold: Am luat cu mine ş-o leacă de putere. Un clondiraş de şpirt. Am eu acu un coraj,

domnu Mateieş, ca la o zi de vînătoare...

Notarul îşi trăgea, smucit, paltonul pe mînici. Împinse cu umărul pe plutaş:

— Ce stai? Hai să mergem!

— Mergem. Cum nu? Da' cai sînt?

— Sînt. Găsim sub pădure. Cred că altceva nu trebuie să mai iau.

— Nu se află, domnu Mateieş, vai de mine! Noi nu punem mîna. Bistrița are să-i ştie de samă!

— Aşa-i, mormăi notarul.

Se simți atins de un tremur de frig. Zgribulit păşi afară, învîrti de două ori cheia în uşă, şi oftă prelung, parcă ar fi scoborît de pe umeri o povară. O apucă repede la deal. Ştia că trebuie să ajungă numaidecît la gura Barazului.

Simțea că numaidecît trebuie să se petreacă un lucru mare,

În ziua aceea, un lucru pe care el nu-l mai putea opri. Şi după asta poate-i va veni alinarea şi o clipă de plăcere cu învierşunare dorită.

Cînd ajunseră, pe cai fără tarnițe, pe culmea Vătuiului, ca să treacă dincolo, în rîpa Barazului, răsărea soarele în pîcle uşoare. O tăcere mare stăpînea codrii şi valurile încremenite ale munților. Din stînga, din rîpi, de la Săhăstrie, porni un tremur dulce şi lin de toacă; apoi sunară o vreme clopotele cu adieri de cîntec. Cei doi tovarăşi se opriră o clipă, cercetînd în rîpă balta pe care lunecau perdele de neguri luminoase. Dincolo, pe un drumeag stîncos, umbla călare bărbăteşte o munteancă învălită în cojocel ş-un şirag de căluți, cu poveri de desagi cu păpuşoi, umblau cu capetele plecate, legați unul de coada altuia, călătorind spre un sat de plăieşi şi venind din tîrgurile de la cîmp.

Domnu Mateieş şi Petrea Țarcă trecură culmea şi intrară în valea Barazului. Într-un cotlon de pădure descălicară. Nu mai aveau mult pînă la gura pîrăului. Locul era singuratic şi nădăjduiau să se afle ei singuri cu flăcăul între ape... Plutaşul

îşi scoase clondirul şi-l înfăţişă lui domnu notar. Mai întăi Scovarză îl lovi cu dosul mînii şi-l dădu la o parte. Apoi se răzgîndi, îl apucă şi-l duse la gură, înghiţind prelung. Ţarcă rîdea şi sta cu mîna întinsă ca o ghiară:

– Bun! Da' să-mi laşi şi mie, domnu Mateieş. Asta-i doftoria mea!

Domnu Mateieş găsi gluma foarte potrivită şi-i întinse clondirul rîzînd şi el, cu ochii sticlind aprins.

Păşiră cu hotărîre printre brazi răsturnaţi şi rămaseră privind cu luare-aminte spre clădirea de scînduri a fierăstrăului. Acolo era linişte; nu se simţea nici o mişcare. În dreapta lor, Barazul, iezit de opusturi, se întindea într-o baltă largă şi lină, pe care stăteau îmbulzite trupuri albe de brazi cojiţi: butuci şi, catarguri.

Aici, apele pîrăului, grămădite şi liniştite în hait, aşteptau ceasul să umfle undele împuţinate de secetă ale Bistriţei şi să mîie mai repede şi mai plin plutele spre văi. Ş-aici era singurătate şi linişte. Pe sub luciul verde al iazului, fulgerau cînd şi cînd păstrăvi ca nişte andrele de argint.

— Nu-i aicea, zise Mateieş Scovarză, încruntînd sprîncenele. N-a ajuns încă?

— Ba a ajuns, răspunse plutaşul trecînd între taraşii opustului; da' am venit noi cam tîrzior. Pluta de catarguri trebuie să fi fost dincoace, în Bistriţa. Acuma nu-i. A deslegat-o nu de mult ş-a plecat...

Notarul îşi frămînta mustaţa în dinţi. Întoarse ochii crunţi spre Ţarcă.

— Atuncea cum facem?

— Hm! Cum facem? Este leac la toate, domnu Mateieş! Cu mine nu mori. Eu m-am gîndit pe drum că poate nu-l prindem aici. Ştiam că sînt în hait plute uşoare, aduse pe pîrău, şi nedeslegate încă. Sînt de faţă, poţi să le vezi şi dumneata. Dăm drumul apei, ieşim cu pluta în Bistriţă, şi haitu ne duce ca un harmasar peste el... Îi cădem din urmă-n spate...

O lucire crudă fulgeră în ochii lui Scovarză. Se-ntoarse spre plutaş, îl cuprinse de umăr şi-l izbi înainte-i. Rosti o singură vorbă:

— Hai!

Scurt, Petrea Țarcă trase de sub cojocel toporul, cu rînjetu-i de mulțămire. Amîndoi trecură la opust şi ridicară cu scripții, pe lanțuri, poarta apelor. Din liniştea lui verde, iazul tresări deodată furiş, năboind spre Bistrița. C-un şuiet de furtună se prăvăli cel dintăi talaz. Şi amîndoi tovarăşii, coborîți grabnic pe-o plută uşoară de grinzi, trecură în lungul întăriturilor de piloți şi săltară într-o învolburare de aripi de apă, în albia cea mare a rîului. Pe coama nahlapilor iuți porniră la vale. Înaintea lor parcă fugeau cai încordați, lunecînd pe deasupra undelor Bistriței...

— Ține-te bine, domnule Mateieş. Avem să-l ajungem! strigă plutaşul de la cîrma de dinainte.

Plutiră aşa o vreme, cu mare repeziciune; şi într-adevăr, după un patrar de ceas, zăriră către vale pluta flăcăului cotind după stînci. Țarcă ridică fruntea. Pe potecile malurilor nu se zărea nimeni. Repeziți de hait, se duceau ca amețiți în foşnet de valuri. Mateieş Scovarză sta cu ochii țintă înainte, aplecat şi ținînd strîns coada toporului înfipt în plută. Avea în privire ceva bolnav şi rătăcit...

— Îl ajungem la Bulboană! îi strigă la ureche Petrea Țarcă.

Îl ajunseră cu adevărat pe flăcău către Bulboana lui Vălinaş. Se prăvăliră asupra lui din cotitură. Bădişor, întorcînd capul, îi văzu deodată repeziți cu pluta lor într-a lui şi, plecîndu-se ca fulgerul, îşi smunci toporul dintr-un catarg... Ei veneau, – dar nu băgaseră-n samă că şi-n urma lor fugeau săltînd pe nahlapi trupuri de brazi scăpate din închisoarea de ape: veneau îmbulzindu-se, atingîndu-se şi despărțindu-se, parcă se luaseră la întrecere. Şi cînd ei dădură lovitură de berbece în pluta lui Ilie Bădişor, brazii din urmă, pocnindu-se şi tălăzuindu-se, îi izbiră năprasnic; şi într-o clipă pluta li se desfăcu într-o mulțime de înotători fantastici, care se

scufundau cu capu-n jos şi săltau iar pe luciu...

Lovit şi zvîrlit înainte de un capăt de grindă, domnul Mateieş Scovarză se prăbuşi deodată între plute şi nu mai ieşi deasupra. De aceea îi sticlise în ochi luceafăcul zorilor: pentru ca, după trudă şi grabă, s-ajungă clipa aceasta.

Ceilalți doi oameni îşi mai păstrară ca-n două bătăi de aripă cumpăna pe lemnele desfăcute. Apoi Ilie Bădişor aruncă de pe el cojocul şi, cu toporu-n mînă, se zvîrli în apă.

Se aflau chiar la intrarea Bulboanei, în albie îngustă, între lespezi oable de stîncă de var. Era acolo un vechi loc de primejdie, pe care-l cunoşteau bine plutaşii. În partea satului, catargiii cei de demult dezbătuseră în piatră, la fața undelor, o vatră îngustă pe care să se poată cățăra cei primejduiți, la vreme de cumpănă. De la vatra aceea, trepte tăiate-n părete puteau scoate pe om deasupra malului.

Într-acolo se îndreptă Ilie înot. Cîțiva butuci veneau bulziş asupra lui c-un plescăit înăduşit de val. El se dădu afund, cu capu-n jos, fără să-şi lase toporul. Numai pălăria, rămasă pe apă, începu a sălta veselă înaintea brazilor. Zvîrlind din picioare şi trăgînd apa subt el cu-n braț, flăcăul trecu nevăzut pe dedesubt şi răsări pufnind cu spaimă lîngă vatra catargiilor.

Gîfîind trudnic se prinse cu toporul de-un colț de piatră şi se aburcă încet deasupra.

Chiar atunci, aruncîndu-şi ochii îndărăt, văzu pe Țarcă cu fruntea plină de sînge, cu ochii holbați şi gura căscată, zbătîndu-se în înot voinicesc spre aceeaşi scăpare. Ca şi cum ar fi fost împuns de suliță, Bădişor se încordă, crunt, se ridică în două picioare şi înălță amenințător toporul.

Petrea Țarcă începu a urla înfricoşat

— Nu da, măi Ilie! Nu da! Fie-ți milă de mine, măi băiete!

Şi întinse cu deznădejde o mînă spre el. Bădişor era încă zguduit de înfiorarea morții. Stătu o clipă la îndoială, parcă nu pricepea despre ce-i vorba... Pe urmă, ferindu-şi toporul cu stînga, smunci şi-şi desfăcu de pe mijloc cureaua şi zvîrli

un capăt celuilalt.

Țarcă se trase lîngă el şi rămase cu tîmpla lipită de stîncă. Parcă era înjunghiat şi-şi dădea sufletul. Întoarse ochii spre Bădişor şi vorbi ca-ntr-o oftare:

— Iartă-mă, Ilie. Eu cu tine nu mai am nimica...

Flăcăul simți un nod în gît şi îngînă tulburat:

— Bade Petre, şi mie parcă mi s-a deşertat sufletul de toate...

Apoi începu a răcni şi a face semne la oamenii care se arătau pe maluri.

VIII

Către sară, apa lepădă mai la vale de Bulboană leşul domnului Mateieş. Cum se vesti asta-n Ponoare, sosi la fața locului domnu primar Dăscălescu, şi părintele Uliță- Fierbinte cu antereul pălălăind, şi domnu Şaga-Mîței cu luleaua în colțul din stînga al gurii. Veni şi domnu Alecu Deşca, cu zîmbetu-i încremenit de mască. Părea totuşi înnegurat, nemulțămit şi jignit oarecum că în tainicele lui socoteli uitase vicleniile apei şi înotătorii fantastici. Leibuca Leizer, sosit şi el gîfîind şi galben, îl privea însă c-o nestăpînită admirație. Ceilalți oameni din sat se uitau cu linişte la cărturarul lor căzut. Muierile întindeau capetele una pe după umerii alteia şi suspinau prelung, cu mîna la gură...

Mateieş Scovarză ațintea cu ochii sticloşi şi-ncremeniți cerul de toamnă şi din gură i se prelingeau pe năsip două ațe de sînge.

După ce părintele Costache emise o reflexie tristă asupra nimicniciei vieții aceştia, fruntaşii se întoarseră de către mort şi se sfătuiră cum să facă chiar a doua zi, la bisericuța de pe măgură, o cinstită şi frumoasă înmormîntare notarului comunei. Părintele mai ales se înfierbînta şi dovedea că altfel

nu se poate. Numai Alecu Deşca, cu obrazu-ntre ei însă zîmbind dus în planurile lui, cugeta dacă-i bine ori nu să înceapă încurcate şi neistovite cercetări...

— Nu cred că-i bine, zise el dînd din cap, şi tresări privind în juru-i.

— Ba-i bine, domnule Alecu, trebuie numaidecît! strigă popa răsucindu-se spre el.

— Nu putem uita datoria către morți, zise grav şi italianul, pîcîind din pipă şi închizînd trist pleoapele.

Ovreiul îi privea cu ochii lui vii şi ascuțiți şi tăcea, la o parte.

A doua zi a fost înmormîntarea, şi s-a strîns pe măgură, la bisericuță, tot satul. Cerul deasupra era tulbure şi vîntul înălțimilor mătura nourii cenuşii, zdrențuindu-i în țancurile munților. De pe Bistrița veneau, învăluiți, buhai de neguri. În mulțimea care asculta glasul preotului, cîntările psaltului, sunetul clopotului, îşi făcuse loc şi Bădişor, pălit la față şi cu ochiul adîncit ca de-o umbră.

Peste mulțimea cu capete plecate, prin negura umedă pe care vîntul o mîna din văgăuna apelor, tremurară glasurile, cîntînd veşnica pomenire. Şi bulgării sunară pe sicriul alb. În clipa aceea cei doi ciobani chemați de la stînile de sus suflară în buciume o chemare dulce şi sfîşietoare, care tremura prelung pe văi, către depărtările nevăzute...

Femeile din mulțime începură a plînge. Ilie Bădişor întoarse ochii trudiți spre dînsele şi văzu între casînci şi catrințe pe Mădălina lui suspinînd c-o mînă la tîmplă. N-o văzuse de două zile; şi o privea ca şi cum n-o văzuse de ani. Era albă şi frumoasă. Era dragostea nopților lui, în vremea cînd încă nu intrase în el ca un şarpe fiorul morții. O privea prin negură şi i se părea că tot se depărtează de el, pe cînd buciumele sunau cîntece de mort, ca-n vremuri străvechi, cînd nu erau în munți nici surtucari, nici fierăstraie.

Cocostîrcul albastru, 1931

Broz

Umblînd la păstrăvi în Valea Frumoasei, am învățat multe năravuri şi rînduieli ale peştilor. În legătură cu păstrăvii şi lipanii, am cunoscut cîte ceva despre gîngăniile care zboară la fața apei – ele fiind făcute nu numai ca să împodobească de colori schimbătoare lumina zilei şi umbra cetinei, ci ca să hrănească pe păstrăvi şi lipani. Urmărind fluturii, am dat de larve, şi, căutînd larvele, am ajuns să văd că colorile lor sînt gemene cu ale florilor; iar florile şi ele nu sînt atît pentru ochiul nostru cît pentru unele sălbăticiuni ale singurătății. Deci în legătură cu florile am pus căprioarele. Iar de la căprioare şi cerbi am trecut la om care, în definitiv, a ajuns sus în urma lupului şi a ursului, cel din urmă, izbutind să se menție în primul plan, deşi, la dreptul vorbind, nu-i nici o nevoie de el aici. Am aflat de la oamenii trecători istorisiri despre cele mai statornice decît ei. Din cînd în cînd a trebuit să mă supun şi să accept şi alte istorisiri decît despre urşi, cerbi şi căprioare; istorisiri despre oameni. Aşa am aflat o întîmplare a lui Broz.

Broz era urmaş al unui pribeag carintian, poposit între aceste păduri şi rămas în valea asta. Pe bătrînul cel vechi se zice că l-ar fi chemat Loiz. După o viață destul de lungă şi de grea, cînd i-a venit vremea să închidă ochii, a poftit să cinstească o cupă de vin şi a închinat-o către apa Frumoasei. „Aicea mi-a fost drag să mor”, a cuvîntat el – şi s-a uitat întunecos la toate cîte se prevedeau, dulci şi blînde, într-o zi strălucită de vară. Avea nişte ochi fioroşi, streşiniți de sprîncene groase, acel Loiz bătrînul, cît lelei Victoria, munteancă de baştină şi soția lui dreaptă, îi fusese frică toată viața de acei ochi. Feciorul carintianului şi al Victoriei şugăgeanca s-a nimerit să fie un bărbat balan şi luminat la înfățişare ca maică-sa; toată viața lui, părea c-a rîs şi s-a bucurat cu apele şi cu pădurile. Dar cel mai mare fecior al lui

Ile – cu numele Ambrozie – adică Broz – a prins a se uita la toate ca dintr-o adîncime şi dintr-un întuneric, întocmai ca şi uncheşul lui carintianul.

Părea că într-una îi ninge şi-i plouă. Parcă nu-i erau boii acasă, deşi nu era plugar. Ori neguțător, închipuindu-ne că ar fi fiind, parcă i s-ar fi înecat corăbiile în Marea Neagră – adică la capătul lumii, unde el nu fusese niciodată. Amară îi era apa de la izvorul din stîncă, şi smeura din tăietură acră. Ursul pe care-l descoperise întăia oară, ca paznic, spre muntele Pătru, fusese cea mai bătrînă şi mai crîncenă dintre fiare. Avea năravacest Broz să pîndeaseă şi să identifice numai un cerb cu optsprezece crengi, al cărui glas pare tunet în nopțile de sfîrşit de septemvrie, cînd boncăluiesc taurii muntelui. Ştia să prindă şi păstrăvi. Care erau mai mari şi mai negri păstrăvi pe aceia îi prindea. Altfel era bărbat frumos, nalt şi trufaş, cu două mustăți negre, tufoase şi rotunzite şi cu sprîncenele dese. Din mustăți rar îi sticleau dinții puternici; de sub tufele sprîncenelor se deşteptau numai cînd şi cînd ochii castanii.

Îşi durase casă lîngă Prigoana, şi-n casă avea de toate, căci, fiind bun meşter de căpcăni şi teascuri şi priceput la aşezarea stîrvurilor otrăvite, scotea în fiecare primăvară destule piei de vulpe, jder şi lup, pe care le neguța cu pricepere în tîrg la Sebeş.

Numai un lucru nu-l nimerise bun între podoabele casei lui – nevastă după vrednicia pe care o avea el.

Şugag e locul unde oamenii noştri găsesc muieri după plac. Nici nu se află pe lume alt loc unde să se găsească atîtea femei frumoase ca la Şugag. Care de care mai frumoase. Cum iese fata la lume şi rîde, vin muntenii din cotloanele cele de sus ca să se uite la dînsa. Aşa că alesese şi Broz una. Dar Nastasia lui se nimerise a fi ca o floare trecătoare. Înflorise într-o dimineață şi se ofilise prea curînd. Într-al doilea an al căsniciei lor, Nastasia s-a îmbolnăvit de piept şi a mers tot în scădere. Aşa încît ochii casei de lîngă Prigoana s-au întunecat ca şi ai lui Broz.

După ce Nastasia s-a dus unde ne ducem cu toți, cu păstrăvii, căprioarele şi bisacănul din curături, Broz a lăsat căsuța pustie şi şi-a alcătuit o colibă în cea mai depărtată rîpă, ca să-l uite toți şi să nu se mai ştie nimica de dînsul.

Stăpînii lui l-au căutat ca pe o sălbătăciune şi, găsindu-l, i-au spus mai multe vorbe de mîngîiere, pe care paznicul părea că nu le aude. Lîngă acele vorbe de mîngîiere, prietenii mei au adaos un cățelandru vînător, castaniu şi fumuriu la blăniță, linişti şi înțelept. Cum l-a văzut Broz, i-a zîmbit puțin, numai din partea dreaptă a obrazului. Şi luînd sub mîna sa, în singurătate, pe acel cățel vînător, l-a deprins felurite lucruri de mirare, aşa fel că, ieşind cu el după o vreme la lume, stăteau stăpînii şi se uitau cu plăcere atît la Broz care se întorsese la viața oamenilor, cît şi la Aiax, care devenise cel mai prima urmăritor al cerbilor şi țapilor răniți.

Chiar în aceeaşi zi a ieşirii la lume, suind prietinul meu Ieronim pînă la un pătul în coasta Prigoanei, avînd cu sine pe Broz şi pe Aiax, a tras cu carabina într-un țap tare şi, cercetînd locul, a aflat urmă de sînge.

— Ce facem, Broz? a întrebat prietinul Ieronim.

Broz a clătinat din cap.

— Facem bine.

A fluierat uşurel şi Aiax a venit la piciorul lui.

— Pune nasul... i-a poruncit Broz lui Aiax.

Aiax a pus nasul. A ridicat apoi capul şi a tras vînt în nări. A atins după aceea iarăşi de două ori, scurt, urma țapului.

— Este? l-a întrebat Broz.

— Este, mă rog, a răspuns Aiax. „Este, mă rog”, era un răspuns pe care cățelandrul obişnuia să-l deie cu coada. Iar Broz a trecut stăpînului său răspunsul, cu glas:

— Este, mă rog.

S-au dus pe urma țapului. Aiax înainte şi Broz după Aiax. Iar după Broz şi Aiax venea prietinul Ieronim. Au suit la deal un timp; pe urmă au coborît într-un pîrău. Urmă de sînge nu mai era; dar cățelandrul se ducea linişti şi întins după

semnele lui, care sînt o taină necunoscută nouă. A coborît în pîrău şi a trecut dincolo; a făcut un ocol şi a revenit la pîrău. A intrat în apă străbătînd o desime. După ce a ieşit din desimea de rugi ghimpoşi, s-a oprit, aşteptînd pe oameni. Vremea era înăbuşitoare şi zările pădurii se întunecau de nouri. Au scăpărat fulgere şi a detunat tunet. A trecut o ploaie repede cu vifor răsucind tufişurile şi aplecînd adînc brazii tineri. Prietinul Ieronim, Broz şi cînele au stat sub cetini, aşteptînd să curgă la vale puhoiul neaşteptat, amestecat cu bolovani.

A trecut puhoiul. S-a făcut linişte. A lucit iar lumină sub poala pădurii.

— Acum să ne întoarcem, a zis prietinul Ieronim.

— Ba, a răspuns Broz.

Prietinul Ieronim a priceput că mai aveau de mers „o țîră”.

Aiax a trecut peste risipiturile pîrăului şi iar a prins a umbla în lungul costişei. S-a dus aşa vreme îndelungată; parcă umbla fără rost. Însă el era tras de o ață nevăzută; pînă ce a răzbit într-o poieniță. Acolo s-a oprit ş-a dat glas o singură dată: Ham!

Țapul cel tare era acolo; nu mai avea putere. Se întinsese pe o lespede, cu capul spre deal. Gîrla ploii îl spălase de sînge.

De atunci Aiax a început a se bucura de mare cinste la vînătorii din Branişte, iar Broz şi-a venit în fire, deschizînd iarăşi ochii spre lumină.

Lumina aceea era mai ales în jos, în partea unde merge lărgindu-se Valea Frumoasei. Însuşi Aiax trăgea într-acolo, înțelegînd ce pofteşte stăpînul său.

Într-o sfîntă zi cu soare, Broz a pus pe el straie nouă şi şi-a încălțat bocancii cei mari cu clonțuri de oțel. L-a întrebat pe Aiax dacă cunoaşte drumul.

— Îl cunosc, i-a răspuns cățelandrul.

— Însă tu n-ai fost niciodată acolo.

Aiax n-a catadicsit să răspundă la atît de multe cuvinte;

Broz nu obişnuia decît prea rar să lege la un loc şapte vorbe. Afară de asta, un cîne vînător ca el n-are nevoie, ca oamenii, să se ducă să cunoască locul şi fiara anume; el cunoaşte toate ale lumii în alt chip cu mult mai sigur.

A pornit el, deci, înainte. Cînd a ajuns la gura Prigoanei, n-a ocolit la deal, ci a tras către vale. Broz a mormăit cu mulțămire. Dincolo de arcul de spumă al Prigoanei, la o bătaie de puşcă pe vale, se afla o colibă de lucrători. Dinaintea colibei ardea foc de brad; mirosea toată împrejmuirea a răşină. Lucrătorii erau la lucrul lor, la mînatul buşteni lor pe unda rîului; numai caimanul se afla acasă şi pregătea prînzul.

Cînele s-a oprit lîngă foc. Caimanul a ieşit din colibă.

— Doamne-ajută! a zis Broz.

— Mulțam, a răspuns caimanul.

— Găteşti mîncare soților? a întrebat paznicul.

— Gătesc, a răspuns caimanul. Asta e rînduiala caimanului. Doarme un somn. Bea o gură de răchie. Aprinde focul şi se gîndeşte la cîte în lume. Eu, de cînd am venit de la Marmoroş în valea asta, o duc ca în rai. Am doi feciori; n-am să-i fac nici deputați, nici miniştri; eu zic să-i fac tot caimani, că altă breaslă mai bună nu-i. Oricîte-ar spune unii şi alții, nu se află breaslă mai bună decît breasla lenei.

— Ie! a răspuns Broz, pe gînduri.

Caimanul a rîs.

— Dar ce-am spus eu ai ascultat?

— Ț!

— Vra să zică, te duci la vale?

— M-îhi!

— Ai treabă la Bistra?

— Nu.

— Atunci te cobori numai la Şugag.

— Aşa-i.

Caimanul şi-a pregătit pipa şi a scuipat în foc.

— Ai tu dreptate. Am uitat eu, pentru că au crescut

dealurile. Breasla tinereții e mai bună decît a unui caiman bătrîn. Du-te şi petrece cît ți-i vremea. Numai vezi să n-aibă semnul Diavolului.

— Cine?

— Fata aceea.

— Care fată?

— Fata aceea pe care ai s-o găseşti devale, la Şugag.

Broz a zîmbit din partea dreaptă a obrazului şi a cinstit cu o țigară pe maramureşan.

— Rămîi cu bine, Costea-baci.

A coborît la vale. Cînele s-a dus întins într-acel sălaş de oameni, unde sînt case una lîngă alta, unde se adună cinci şi chiar şase oameni la un loc, şi unde, stînd cît ai fuma o țigară la podul de peste Frumoasa, te socoteşti ca un stăpîn şi ca un vameş, vămuind din ochi fetele.

Sînt vreo două-trei, urîte; acelea păşesc repede şi le place să meargă la un loc, vorbind. O țarcă le răspunde dintr-o salcie căprească. Cea frumoasă vine singură. Umblă cam alene şi se mlădie din mijloc. Care să fie semnul Diavolului? ca să-l ştie el ceti. Cum îl ceteşte, cum înțelege că trebuie să se ferească. Frumusețea însă nu poate fi semn blăstămat. Nici ochii care, ageri şi neliniştiți, s-au pus asupra lui.

Broz îşi simte inima zvîcnind. Inima aceea o socotea îmbătrînită şi pustie. Cum îşi simte inima întinerind, află că soare ca în acea zi de vară n-a mai fost niciodinioară pe lume, aşa de auriu şi aşa de dulce. Deodată a cîntat un cuc în dreapta lui şi fata a rîs.

Văzîndu-l că tace, a grăit ea:

— Mi-a cîntat în stînga.

Broz a urmat să tacă, cercetînd-o stăruitor cu ochii lui umbriți. Aiax s-a dus la dînsa. Ea a arătat îndată cățelului unde se duce şi i-a spus şi cum o chiamă şi a mai adăugat că se sfieşte de oamenii care privesc într-asemenea chip neprietinos. Paznicul a îndrăznit să păşească înainte; ea s-a alintat:

— Poate nu-ți place numele meu?

— Îmi place, a răspuns Broz. Şi a rostit numele ei întîia oară: Turia, umplîndu-se în toată ființa de un fior de dulceață. Ea a scos din straiță un măr şi i l-a întins.

Cu mult mai tîrziu s-a gîndit Broz că acel măr, rumăn pe o parte ca şi obrazul ei, ar fi putut să fie semnul de care pomenise Costea-baci, după pilda strămoşului nostru Adam, care a pătimit de la soția sa Eva dintr-o pricină asemănătoare.

Bun şi dulce măr.

Cînd s-a întors a doua oară la Şugag şi s-a abătut într-o margine ferită de dumbravă, i-a auzit şi glasul cîntînd. A stat cu gura căscată ascultînd, ca să intre acel cîntec în toate simțurile lui. S-a rezemat de un brad, socotind că nu mai are putere să treacă înainte. Totuşi a trecut. A păşit un pîrău, pe o punte îngustă. Dincolo, în poiană, erau unsprezece oi plăvăi. Şi Turia se ascunsese, aşa ca s-o vadă el şi s-o găsească.

Toate acestea au fost şi s-au petrecut într-o vară. Cum cînta fata aceea de la Şugag?

Bădişor de la Bihor,
Te-am iubit, eram să mor.

Foarte frumos cîntec a fost ş-acesta. Ş-au fost frumoase vorbele care s-au spus. Le-a spus mai mult ea. Căci el nici acuma nu era prea vorbăreț. În ziua de Sîntilie, Broz s-a înfățişat şi la părinții ei, ca să-l cunoască. A găsit un gospodar cam slăbănog, cu numele Irimie. Însă Ana, mama Turiei, era o muiere cum sînt puține pe lumea asta: vrednică şi aprigă. Avea o aruncătură de ochi întocmai ca a Turiei.

După Sîntilie au prins a tot veni domni la Branişte şi Broz a avut treabă cu cățelandrul său Aiax. În septemvrie au fost ploi rele; apoi, cînd s-a luminat iar vremea, a început în munte boncăluitul cerbilor şi domnii s-au suit la pătuluri şi la

colibe.

Pădurea de brad era mai frumoasă decît oricînd în toamna aceea. În casa cea singură a lui Broz se afla o măsuță cioplită şi încheiată de mîna lui. Pe măsuță, aruncată o horbotă. Deasupra, într-un pahar de sticlă verzie, o floare roşie, care înfloreşte pînă tîrziu în tăieturi. Floarea aceea se duce s-o caute Broz în fiecare dimineață, în plantațiile noi de brad. O aducea şi o aşeza în pahar schimbînd pe cea veche. Ieşind apoi la datoria lui, sta cu mintea ațintită la vremea cînd – după legămîntul jurat – avea să urce sus la el fata de la Şugag. Avea să urce cu zestrea şi cu cununia, să-i îmblînzească singurătatea.

Cîteodată se trezea rîzînd şi-l întreba şi pe Aiax ce părere are. Aiax avea o părere foarte bună.

Mai fusese vorba ca să se repeadă Turia pînă sus, în vremea asta cît Broz era învăluit de treburile lui de paznic. Fusese vorba să vie măcar de două ori. El ar fi fost tare mulțămit s-o vadă venind măcar o dată; pentru asta stăteau florile aşezate în pahar de mîna lui în fiecare dimineață.

Ea însă întîrzia. Broz îi trimesese vorbă stăruitoare. Costea-baci, caimanul, om înțelept, tălmăcise cît se poate de bine chemarea lui Broz: coborîndu-se într-o zi de sărbătoare la Şugag, găsise pe fată şi îi spusese că numaidecît să alerge la deal, ca să vadă ea singură cu ochii ei cum ard codrii de brad.

— Şi ea ce-a spus?

— N-a spus nimic, fărădecît a rîs. Am văzut şi semnul.

— Care semn?

— Semnul de care te-am vestit eu.

Broz a oftat cu mare năduf.

Semnul acela s-a dovedit a fi; iar rîsul a dat şi mai mare dovadă că treburile nu merg bine. Cînd s-a pregătit cu mare fierbințeală Broz, ca să coboare cu Aiax la locul de fericire unde îi cîntase cucul în dreapta, a venit la ei caimanul.

— Te duci la vale, Broz?

— Mă duc.

— La Şugag?

— La.

— Apoi nu te mai duce.

Lui Broz i-au scăpărat ochii, s-a uitat în jur, să vadă dacă n-a crăpat pământul, ca să-l repeadă cu un picior pe caiman în acea prăpastie, către focul tartorului. Prăpastia nu s-a deschis? Caimanul duhănea cu înțelepciune din pipă.

— S-a întîmplat ceva?

— Tîmplat.

Broz s-a făcut negru ca pământul. A început să gîfîie.

— A murit?

— Da' n-a mai murit, a rînjit caimanul.

— Cum?

— Tune dracu-n coşul ei: n-a murit; s-a dus.

Broz a rămas fără glas. S-a lepădat pe scaun, netrebnic şi ticălos. Apoi a răsărit din uimire.

— Nu se poate!

— Ba se poate! s-a îndîrjit Costea-baci.

— Îți spun eu că nu se poate, răcnea Broz. A făcut jurămînt.

Caimanul a scuipat către uşă:

— Aista-i jurămîntul lor!

Întăi bătrînul a crezut că n-are să mai scape cu viață din casa lui Broz. Aşa rîdea Broz şi aşa nebunise, dărîmînd scaunele, dărîmînd patul, dărîmînd masa, izbind paharul cu floarea roşie într-un părete. N-a nebunit însă, şi maramureşanului i-a venit răsufletul la loc. Broz a cules floarea de jos şi-a ținut-o în mîna stîngă, fără s-o vadă. S-a lepădat iar pe scaun, pînă ce i-a contenit gîfîitul. Pe urmă, încet-încet, s-a alinat. Pe uşa deschisă a intrat înserarea posomorîtă de toamnă.

— Dă glaja de pe poliță, a cerut într-un tîrziu Broz; şi toarnă rachiu.

După ce au băut al treilea rînd, paznicul a îndemnat pe

caiman să spuie cum s-a întîmplat acel cutremur şi acel sfîrşit de lume.

Nu fusese nici cutremur, nici sfîrşit de lume. La Şugag oamenii se veselesc şi fac nunți.

A venit de la noi, de cătră Maramureş, un văduvoi, decît care nu este altul mai bogat pe lumea asta. Are oi o mie şi vaci douăzeci, şi cai patru, şi slugi opt, şi bani la bancă nouăzeci şi cinci de mii. Muierea i-a murit acu trei ani. Şi acel văduvoi fiind acuma cărunt şi vrînd să se bucure de drojdia care a mai rămas în el, a venit să caute la Şugag o nevastă nu după vîrsta, cît după starea lui. A căutat, a răscolit Şugagul şi a găsit. Îl chiamă Neculai Pîntea.

— Neculai Pîntea?

— Da.

— Ş-a găsit-o pe Turia?

— Întocmai.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă a nuntit tot satul.

Broz a rîs amar.

— Fără să le pese de mine?

— Fără să le pese de tine. Şi după ce au nuntit, au suit pe mireasă în căruța mirelui şi Neculai Pîntea, mirele, a dus-o la Țara Ciucului. Din ce avea ea zestre, nu i-au trebuit lui Neculai Pîntea decît straiele ei şi cele unsprezece oi plăvăi.

— Ş-a dus-o?

— A dus-o. Gata.

— La Ciuc?

— Da: la muma dracului, la Țara Ciucului.

— În ce loc?

— În casa lui.

— În ce sat?

— Numele satului nu-l ştiu; dar îl putem afla. Zice că ar fi într-un munte.

— Departe e acel ținut?

— Departe. Umbli pînă acolo o săptămînă. Te duci o vreme

cu țugu. Pe urmă umbli pe jos. Se duce acolo cine are treabă. Dacă n-are treabă, n-are ce căuta, că doar nu-i nebun.

Broz l-a lăsat pe Costea-baci să grăiască singur şi el a prins a se gîndi. Aşa i se părea lui, că se gîndeşte, dar numai gînduri nu erau toate cîte se încîlceau în el; erau mai degrabă şerpi veninoşi. Din cînd în cînd gemea şi-şi mai turna o cupă de băutură. Maramureşanul împingea şi el paharul, ca să-şi primească dreptul, apoi, bînd, îl observa într-o parte pe Broz.

„Dacă nu nebuneşte acest om, mare minune", îşi făcea socoteală Costea-baci.

Ca un caiman ce se afla, ar fi trebuit să fie, cel puțin el, mai înțelept. Căci caimanul şade degeaba la colibă şi n-are alta de făcut decît să se uite încolo şi încoace; să cîntărească vorbele şi faptele altora, să socotească şi iar să socotească. Iată, n-a ştiut să cîntărească şi să socotească nimic, dovedind că au dreptate şvabii să-l poreclească precum l-au poreclit – „Keinmann". I s-a năzărit cu îndărătnicie caimanului că Broz vra numaidecît să pornească la Ciuc, şi a început să-i numere pe degete de ce nu trebuie să se ducă Broz la Ciuc.

Mai întăi, pentru semnul care se ştie. Al doilea pentru că n-au ce căuta oamenii mîhniți la cei veseli. Al treilea, pentru că aşa a fost voia Celui-de-sus; al patrulea, pentru că nu se mai poate face nimica.

— Cum?

— Nu se mai poate face nimica, a întărit caimanul.

Broz s-a răsucit pe scaun şi-a făcut numai: Ha-ha!

Al cincilea, pentru că au să se supere domnii.

— Cum?

— Au să se supere domnii că pleci aşa în lume.

— Ha-ha!

— Al şaselea, a urmat caimanul, se poate tîmpla o poznă.

Pe cînd Costea-baci arăta al şaptelea şi al optulea temei, Broz s-a ridicat de pe scaun şi a început a umbla prin chilie, zvîrlind cu vîrful cizmei încolo şi încoace cînd un ciob de pahar, cînd o haină. Într-un tîrziu şi-a ales cîteva lucruri, şi-a

strîns cureaua pe el şi a poftit pe caiman să se ducă la colibă. Poate să ia cu el şi glaja, cu ce a mai rămas în ea.

Atunci a văzut Costea-baci că vorbirea oamenilor e o faptă vicleană şi că mai bine ar fi fost să tacă.

Foarte îngrijat de urmările nenorocirilor lui Broz, moroşanul s-a dus la coliba lui şi a isprăvit sticla, după care s-a culcat pe urechea dreaptă, dormind trei ceasuri. Trezindu-se după trei ceasuri, s-a întors pe cealaltă parte şi a mai dormit patru.

În vremea asta, Broz cobora către tîrgul Sebeşului, cu Aiax după el. Ajungînd la tîrgul Sebeşului, s-a înfăţişat, cu rînduială şi cuminte, la unul din stăpînii lui, arătînd că are nevoie numaidecît de opt zile de concediu, ca să-şi puie în rînduială nişte treburi încurcate şi nişte procese. Pentru acele treburi încurcate şi procese cată să ajungă pînă la Sibiu – şi poate şi mai departe. Poate chiar şi la Braşeu. Întîmplarea poate să-l mîie şi mai departe decît Braşeu.

Dacă domnii vor să afle care-s încurcăturile lui pentru o moştenire, poate să le spuie. Este o moştenire de la bunicul Loiz.

Însă domnii nu aveau vreme să asculte istorisiri vechi. I-au dat lui Broz ce-i trebuia şi l-au lăsat să se ducă. Deci Broz, lăsînd cățelul vînător în mîni bune la Sebeş, s-a pornit şi s-a dus cum a priceput el pînă la Blaj. Acolo a întrebat şi a aflat că este un tren pînă la Praid, unde încep munții pe care vrea el să-i vadă.

— Te duci să vezi munții? l-a întrebat un om de-ai noştri.

— Aşa.

— Vrei să-i măsori? Eşti inginer?

— Numaidecît.

A rîs şi Broz şi s-a suit în tren.

Depărtată cale pînă la Praid. Şi la tren înhămate nişte iepe nebune, care fug cîte o toană şi se tot opresc pe la stații. Şi căruțele acestea acoperite şi cu ferestre atîta se zbat pe şine, încît zvîrl pe om cînd în colțul acesta, cînd în celălalt. Eu cred

că nu mai este pe lumea asta, cît îi ea de mare, alt tren mai învrăjbit decît trenul acesta din țara secuilor. În alte părți, vagonu-i vagon, bunăoară la Blaj, care-i țară românească; dar aici vagonu nu-i vagon, ci hudubaia hurducăturilor. Pe lîngă toate, nu sînt nici oameni în aceste hudubăi, ca să ai cu cine schimba o vorbă. Şi umbli şi opt ceasuri. Cînd să ațipeşti, te păleşti cu tîmpla de o scîndură.

Dac-ajunge la Praid, se duce pe jos, ca să se tămăduiască, de tren secuiesc. O ia pe sub poală de codru şi pînă ce or sta anii, a nimeri el în acel munte Țara Ciucului şi la cea aşezare unde s-a oprit muierea aceea, care acuma cîntă altora. Acea aşezare se chiamă Macavei, după porecla văduvoiului.

Cînd a căzut din trenul secuiesc la Praid, a dat laudă Domnului Dumnezeu. Uitîndu-se el supărat încolo şi încoace, a aflat pe nişte gospodari cu care a intrat în vorbă. Pe unul îl chema Fekete şi pe altul Kis. Tare detreabă oameni, şi creştini şi ei ca mine şi ca dumneata. Uitîndu-se ei la străin, l-au cunoscut numaidecît că are o mîhnire şi l-au întrebat dacă nu-i bolnav.

— Nu-s bolnav, a răspuns Broz.

— Dacă nu eşti bolnav, vei fi avînd vreo supărare.

— N-am nici o supărare, a adaos Broz. Mai bucuros decît mine nu poate fi nimeni.

Gospodarii l-au bătut pe umăr, înțelegîndu-l, şi l-au luat între ei. Iaca şi noi ne ducem la Faierag, a lămurit Fekete; unde avem un nepot. Mare năcaz s-a întîmplat acelui nepot. Ieri, suindu-se în munte, l-a muşcat de pulpa piciorului o viperă.

— Şi eu am pățit, asta, a suspinat Broz.

— Şi ce-ai făcut?

— N-am făcut nimica.

— Atunci n-a fost viperă; va fi fost altă dihanie, de care am cunoscut şi noi în tinerețele noastre. Aşa că noi ne ducem ca să doftorim pe acel nepot al nostru Ferenț.

— Este leac? a întrebat Broz.

— Este, cum să nu fie? i-a întors cuvîntul Fekete-baci.

Vorbind, au ajuns în sat. Fiind vreme de sară, Broz a tras în gazdă la casa cu năcaz, unde zăcea Ferenț feciorul, cel muşcat de viperă. Doftorii cei bătrîni ai secuilor îl împresuraseră. Îi făcuseră subt un şopron groapă şi-l îngropaseră în acea groapă, în picioare, astupîndu-l pînă la gît, ca să sugă puterea pămîntului veninul din el. Şi îi dădeau să bea pălincă. Tot să bea pălincă, să se înfierbînte trupul şi să asude. Iar feciorul se ruga să nu-i dea atîta spirt, că ard în el măruntaiele; însă doftorii ştiau mai bine decît el ce-i de făcut.

A stat Broz şi a privit acea adunare. A băut şi el cu frații lui creştini şi a spus într-un tîrziu:

— Aşa sînt eu, cum e acest fecior.

A stat el la acea casă secuiască, cinstind şi închinînd pahare pînă ce a aflat de la localnici pe unde e drumul pe care trebuie să-l umble şi unde-i satul pe care-l caută. După ce a aflat toate cîte îi trebuiau, şi-a luat straița şi bățul şi s-a închinat către cinstita adunare. S-a închinat şi către Ferenț feciorul, fiindu-i milă de el.

S-a dus.

A umblat tot pe sub pădure şi-i plăcea să audă cum îi scrîşnesc bocancii pe poteca muntelui. Cerul era senin şi aerul înghețat. Stelele păleau înaintea zorilor.

A umblat ziua aceea, fără popas. A ajuns la Macavei. Cum a ajuns la Macavei, a văzut o casă mare şi a cunoscut că-i casa pe care o caută.

Un fecioraş, slugă la viței, umbla prin preajma porții înturnîndu-şi ciurda la culcuş, căci era vreme de înserat. Luminile, însă, încă nu se aprinseseră în casă.

Broz a oprit pe fecioraş:

— Aici şade stăpînul tău Neculai Pîntea?

— Aici, bade, a răspuns copilul, dar acuma nu e acasă. S-a dus după oi în țară.

— Aha! nu-i acasă?

— Nu. Dar dacă ai vreo pricină, este doamna. Căci stăpînul nostru şi-a adus soție.

— Aşa?

— Aşa, a răspuns cu trufie copilul.

Broz s-a bucurat şi a intrat în ogradă. Din ogradă, a urcat trei trepte. A văzut chilia de dindos, unde ardea foc în vatră, şi a nimerit îndată acolo. Dumnezeu a vrut aşa. Turia era singură. Broz s-a simțit liniştit dintr-o dată.

A deschis uşa.

— Bună vremea.

Femeia a întors fruntea. A vrut să țipe şi n-a avut putere. A rămas cu gura căscată şi cu ochii înfricoşați. A venit Broz al ei s-o omoare!

Ochii aceia i-a privit Broz. Şi gura care cîntase pentru el a privit-o.

— Ascultă, Turia, a zis el, îm venit să-ți spun trei vorbe şi pe urmă mă duc la ale mele. Să te bată Dumnezeu...

I-a mai adăogat o vorbă pe care ne sfiim s-o scriem. Să te bată Dumnezeu, muiere!... Să te bată Dumnezeu, dihanie. Nu. Nici aşa. Vorba pe care i-a spus-o cuprinde în ea sunete aspre – dar mai ales pe c, pe r, şi pe v, Broz le-a scrîşnit, rostogolindu-le ca dintr-un tunet lăuntric.

După care s-a alinat. Şi-a îndesat pălăria pe ochi, s-a răsucit fără să se mai uite înapoi şi a luat drumul îndărăt spre apa Frumoasei, trecînd întăi pe la secui, unde a găsit pe Ferenț feciorul ieşit din groapă şi tămăduit de muşcătura de viperă.

Valea Frumoasei, 1938

HANU-ANCUȚEI

(1928)

Iapa lui Vodă

Într-o toamnă aurie am auzit multe poveşti la Hanul Ancuței. Dar asta s-a întîmplat într-o depărtată vreme, demult, în anul cînd au căzut de Sîntilie ploi năprasnice şi spuneau oamenii că ar fi văzut balaur negru în nouri, deasupra puhoaielor Moldovei. Iar nişte paseri cum nu s-au mai pomenit s-au învolburat pe furtună, vîslind spre răsărit; şi moş Leonte, cercetînd în cartea lui de zodii şi tălmăcind semnele lui Iraclie-împărat, a dovedit cum că acele paseri cu penele ca bruma s-au ridicat rătăcite din ostroavele de la marginea lumii şi arată veste de război între împărați şi belşug la vița-de-vie.

Apoi într-adevăr, Împăratul-Alb şi-a ridicat muscalii lui împotriva limbilor păgîne, şi, ca să se împlinească zodiile, a dăruit Dumnezeu rod în podgoriile din Țara-de-Jos de nu mai aveau vierii unde să puie mustul. Ş-au pornit din părțile noastre cărăuşii ca s-aducă vin spre munte, ş-atuncea a fost la Hanul Ancuței vremea petrecerilor şi a poveştilor.

Taberele de cară nu se mai istoveau. Lăutarii cîntau fără oprire. Cînd cădeau unii, doborîți de trudă şi de vin, se ridicau alții de prin cotloanele hanului.

Ş-atîtea oale au fărîmat băutorii, de s-au crucit doi ani muierile care se duceau la tîrg la Roman. Şi, la focuri, oameni încercați şi meşteri frigeau hartane de berbeci şi de viței, ori pîrpăleau clean şi mreană din Moldova. Iar Ancuța cea tînără, tot ca mă-sa de sprîncenată şi de vicleană, umbla ca un spiriduş încolo şi-ncoace, rumănă la obraji, cu catrința-n brîu şi cu mînecile suflecate: împărțea vin şi mîncări, rîsete şi vorbe bune.

Trebuie să ştiți dumneavoastră că hanul acela al Ancuței nu era han, — era cetate. Avea nişte ziduri groase de ici pînă colo, şi nişte porți ferecate cum n-am văzut de zilele mele. În

cuprinsul lui se puteau oploşi oameni, vite şi căruțe şi nici habar n-aveau dinspre partea hoților...

La vremea de care vorbesc, era însă pace în țară şi între oameni bună-voire. Porțile stăteau deschise ca la Domnie. Şi prin ele, în zile line de toamnă, puteai vedea valea Moldovei cît bătea ochiul şi pîclele munților pe păduri de brad pînă la Ceahlău şi Halăuca. Iar după ce se cufunda soarele înspre tărîmul celălalt şi toate ale depărtării se ştergeau şi lunecau în tainice neguri, — focurile luminau zidurile de piatră, gurile negre ale uşilor şi ferestrelor zăbrelite. Contenea cîte un răstimp versul lăutarilor, şi porneau poveştile...

Stătea stîlp acolo, în acele zile grase şi vesele, un răzăş străin, care mie îmi era drag foarte. Închina oala către toate obrazele, asculta cu ochii duşi cîntecele lăutarilor şi se lua la întrecere pînă şi cu moş Leonte la tîlcuirea tuturor lucrurilor de pe lumea asta... Era un om nalt, cărunt, cu fața uscată şi adînc brăzdată. În jurul mustății tuşinate şi la coada ochilor mititei, pielea era scrijelată în crețuri mărunte şi nenumărate. Ochiul lui era aprig şi neguros, obrazul cu mustața tuşinată părea că rîde cu tristeță.

Îl chema Ioniță comisul. Dumnealui Ioniță comisul avea o pungă destul de grea în chimir, sub straiele de şiac sur. Şi venise călare pe un cal vrednic de mirare. Era calul din poveste, înainte de a mînca tipsia cu jar. Numai pielea şi ciolanele! Un cal roib, pintenog de trei picioare, cu şaua naltă pe dînsul, neclintit într-un dos de perete, cu mănunchiul de ogrinji sub bot...

„Eu aici îs trecător... cuvînta, cu oala în mînă, dumnealui Ioniță comisul; eu încalec şi pornesc în lumea mea... Roibu meu îi totdeauna gata, cu şaua pe el... Cal ca mine n-are nimeni... Încalic, îmi plesnesc căciula pe-o ureche şi mă duc, nici nu-mi pasă...”

De dus însă nu se ducea. Stătea cu noi.

— Într-adevăr... îi răspunse într-un rînd moş Leonte; cal ca al dumnitale nu se găseşte, să umbli nouă ani, la toți împărații pămîntului! Numai pielea lui cîte parale face! Cînd

mă gîndesc, m-apucă groaza...

— Să ştii dumneata, prietine Leonte! strigă răzăşul zbîrlindu-şi mustața tuşinată. Asemenea cal uscat şi tare nu ştie de nevoie, nici de trudă. La mîncare se uită numai c-un ochi şi nu se supără cînd îl lăs neadăpat. Şi şaua parcă-i crescută dintr-însul. Aista-i cal dintr-o viță aleasă. Se trage dintr-o iapă tot pintenoagă, cu care m-am fudulit eu în tinerețile mele şi la care s-a uitat cu mare uimire chiar măria sa Vodă Mihalache Sturza..

— Cum s-a uitat cu uimire, cucoane Ioniță? Era tot aşa de slabă?

— Se-nțelege. Asta-i o poveste pe care aş putea să v-o spun, dacă m-ascultați...

— Cum să n-ascultăm, cucoane Ioniță? Mai ales o poveste din vremea lui Mihai Vodă Sturza!

— Şi mai ales din vremea tinereților mele... răspunse răzăşul, serios. Pe vremea aceea, tot în acesta loc ne aflam, în preajma focurilor şi a carelor cu must, cu alți oameni care acuma-s oale şi ulcele; şi-n jurul nostru umbla Ancuța cealaltă, mama acesteia, care şi ea s-a dus într-o lume mai puțin veselă. În vremea aceea stam eu năcăjit foarte, într-o zi, în uşa hanului, cu oala în mîna stîngă şi cu frîul iepei în dreapta... Şi Ancuța cealaltă şedea ca şi asta, tot în locul acela, rezemată de uşorul uşii, şi asculta ce spuneam eu... Ce voi fi spus atunci nu ştiu, — au fost vorbe care au zburat ca şi frunzele de toamnă...

Comisul Ioniță zîmbi fără veselie, în mustața-i tuşinată şi aspră, pe cînd noi toți cei de față, gospodari şi cărăuşi din Țara-de-Sus, ne aşezam în juru-i pe butuci şi pe proțapurile carelor, cu bărbile înălțate şi cu ochii rotunzi. Ancuța cea tînără sta în prag, rezemată de uşor; ş-o bătea soarele de toamnă pieziş, aurindu-i jumătate de obraz. În vale, aproape, sticlea Moldova printre zăvoaie, şi departe se prevedeau munții, — talazuri de cremene sub pîcle albastre.

Calul cel slab al răzăşului, din coasta hanului, simțind tăcere în preajmă, necheză deodată subțire şi rînji înspre noi

ca un demon. Ancuța îşi întoarse ochii sprîncenați spre el, înfricoşată şi uimită.

— Aha! vorbi comisul; iaca aşa rîncheza şi rîdea şi iapa cea bătrînă... Acu ea, cine ştie, poate-i ochi ori dinte de lup, — dar rîsul ei tot trăieşte, şi se spărie de el altă Ancuță.

Cum vă spuneam, domnilor mei, eu stam aici în acest loc, gata de ducă, cu picioru-n scară. Şi iaca, numai ce aud pocnind harapnic şi duruind trăsură pe arcuri; şi, cînd îmi înalț şi-mi feresc capul, văd venind pe şleah[58] o droşcă cu patru cai bulziş... Vine şi se opreşte la han, după rînduială. Şi se coboară din ea boierul, ca să vadă ochii Ancuței, cum era datina.

Cum s-a apropiat, eu i-am închinat oala cu vin şi i-am poftit sănătate. El s-a oprit în loc şi s-a uitat zîmbind la mine şi la iapă, şi la oamenii care erau în preajma mea, şi i-a plăcut închinarea. Era un boier mărunt la stat, cu barbă roşă rotunjită, şi purta la gît un lanțug subțire de aur...

— Oameni buni, zice boierul acela; tare mă bucur că văd chef şi voie-bună în țara Moldovei..

— Şi noi ne bucurăm, zic eu, că auzim asemenea vorbă. Asta plăteşte cît şi vinul cel mai ales. Atunci boierul a zîmbit iar şi m-a întrebat pe mine de unde sînt şi unde mă duc.

— Cinstite boierule, am răspuns; eu, de neamul meu, sînt răzăş de la Drăgăneşti, din ținutul Sucevei. Dar aşezările mele sînt nestatornice şi duşmanii mei au colți lungi şi ascuțiți. Am o pricină, cinstite boierule, care nu se mai istoveşte. Am moştenit-o de la părintele meu dascălul Iona şi tare mă tem c-am s-o las şi eu moştenire copiilor mei, dacă m-a învrednici Dumnezeu să-i am...

— Cum aşa? a întrebat cu mirare boierul.

— Aşa, precum spun. Căci pricina noastră de judecată a pornit, cinstite boierule, dinainte de Vodă Calimah. Ş-am avut înfățişare şi s-au dus la divanuri rînduri de oameni, şi s-au făcut cercetări şi hotarnice, şi s-au cerut mărturii cu jurămînt, ş-au murit unii din neamul nostru judecîndu-se şi s-au născut alții tot pentru judecată, şi iată, nici în zilele mele

nu s-a găsit încă dreptatea... Ba vrăjmaşul cu carele mă lupt mi-a mai tăiat cu plugul din ocina{59} părintească doi stînjeni şi cinci palme, lîngă prisaca Velii. Ş-atunci, ridicînd nouă plîngere la isprăvnicie, iarăşi n-am găsit milă, căci potrivnicul meu, să nu vă fie dumneavoastră cu supărare, e corb mare boieresc... Dac-am văzut, am mai coborît o dată din coardă sacul cu hîrţoagele şi cu peceţile cele vechi, le-am mai slovenit şi le-am ales, ş-am pus îndreptările pe care le socot neştirbite colea, lîngă chimir, ş-am încălecat pe roaiba mea şi de-acu nu mă opresc decît la Vodă. Să-mi facă el dreptate.

— Cum se poate? s-a mirat iar boierul, mîngîindu-şi barba şi jucînd între degete lanţugul cel de aur. Te duci la Vodă?

— Mă duc! Ş-apoi dacă nici Vodă nu mi-a face dreptate...

Boierul a pornit a rîde.

— Ei, şi dacă nu ţi-a face dreptate nici Vodă?...

Aici comisul Ioniţă îşi coborî puţin glasul, dar Ancuţa cea tînără, cum făcuse odinioară cealaltă, împungînd într-o parte cu capul, întinse urechea şi auzi ce trebuia să se întîmple dacă nici la Vodă n-ar fi găsit răzăşul dreptate. Dacă nici Vodă nu i-a face dreptate, atunci să poftească măria sa să-i pupe iapa nu departe de coadă!...

Cînd a rostit comisul vorba asta mare, fără înconjur, aşa cum vorbesc oamenii la noi, în Ţara-de-Sus, Ancuţa şi-a strîns buzele şi s-a prefăcut că se uită cu luare-aminte în lungul şleahului...

— Cînd am spus cu vorba asta, urmă răzăşul, Ancuţa cea de-atunci şi-a dus repede palma la gură şi s-a făcut a se uita încolo, în lungul drumului. Iar boierul a prins a rîde. Pe urmă s-a oprit, mîngîindu-şi barba şi jucîndu-se cu lanţugul de aur.

— Şi cînd socoteşti să te înfăţişezi la Vodă? a întrebat dumnealui.

— Apoi, cinstite boierule, numai oala asta de vin s-o deşert întru slava domniei tale, pe urmă mă ridic în şa ca Alisandru Machidon şi nu mă opresc decît la Ieşi. Iar dacă vrei şi domnia ta să guşti roadă proaspătă de la Odobeşti, atunci a

aduce Ancuța must roş într-o oală nouă şi noi prea mult ne-om bucura, cucoane, de cinstea care ne-o faci...

Boierul s-a întors zîmbind către Ancuța cea de demult, care era ca şi aceasta de sprîncenată şi de vicleană, ş-a poftit o oală nouă de lut cu must roş din Țara-de-Jos. Eu, ca răzăş ce mă aflu, am cerut cu semeție să plătesc eu cinstea aceea. Ş-am şi zvîrlit patru parale în poala Ancuței...

După aceea boierul s-a suit în droşca lui cu arcuri şi s-a dus.

Iar eu, încălecînd precum am făgăduit, nu m-am oprit decît în tîrgul Ieşului, ş-am tras la un han, lîngă biserica lui Lozonschi, peste drum de Curtea Domnească. Şi a doua zi către amiază, spălat şi pieptănat, m-am înfățişat cu inima bătînd la poarta Curții.

Acolo dorobanțul mi-a pus şpanga între ochi. Şi după ce-am spus ce durere am, a strigat spre odăi, ş-a venit dintr-acolo un oştean bătrîn care m-a dus îndată într-o cămăruță din lăuntrul curții, unde mi-a ieşit înainte un ofițer tinerel şi subțire, îmbrăcat numa-n fireturi şi-n aur...

— Ce pofteşti dumneata, omule?

— Iaca aşa ş-aşa, — eu sînt comisul Ioniță, răzăş de la Drăgăneşti, ş-am venit la Vodă, însetat după dreptate ca cerbul după apa de izvor.

— Prea bine, a răspuns ofițerul cel tînăr. Vodă îți poate asculta chiar acuma plîngerea. Lasă ici pălăria şi intră pe uşa asta mititică. Dincolo, în odaia cea mare, ai să găseşti pe Vodă ş-ai să-i spui lui ce te doare.

Atuncea mi-a năvălit sîngele în ochi şi mi s-au împăienjenit vederile. Dar am strîns din măsele şi mi-am ținut firea. Şi deschizînd ofițerul uşa cea mititică, am intrat într-o lumină mare, şi, cum eram cu grumazul plecat, am zărit botforii{60} de marochin ai lui Vodă ş-am căzut în genunchi. Şi mă gîndeam că la domn nou şi tînăr trebuie să găsesc eu milă pentru supărările mele,

— Măria ta, am strigat eu cu îndrăzneală, am venit să-mi faci dreptate! Vodă mi-a răspuns:

— Scoală-te.

Auzind glasul, am ridicat ca-ntr-un fulger privirea, ş-am cunoscut pe boierul de la han. Pe loc am înțeles că trebuie să închid ochii şi să fiu înfricoşat. Mi-am plecat mai adînc fruntea, am întins mîna, am apucat poala hainei ş-am dus-o la buze.

— Scoală-te! a zis iar Vodă, — şi arată-ți îndreptările.

Cînd m-am ridicat în picioare, am băgat de samă că ochii boierului meu se încrețeau a rîs ca şi la han, cînd primise oala cu must roş din mîinile suflecate ale Ancuței. Scot cu îndrăzneală hîrtiile din taşca de piele şi i le întind, şi încep a-i spune. Şi-i spun eu despre toate valurile care m-au bîntuit, despre tot veninul cît l-am adunat în inima mea, şi cît l-am moştenit de la morții mei. Şi citind Vodă hîrtiile şi plecîndu-şi de aproape ochii pe peceții de ceară, s-a înseninat ş-a grăit cam pe nas:

— Bine, răzăşule, am să-ți fac dreptate. Are să meargă cu tine un om al meu cu poruncă tare, să facă rînduială la Drăgăneşti.

Eu, cînd am auzit, am dat iar în genunchi şi Vodă iar mi-a poruncit să mă scol. Apoi, cu ochii subțiați a zîmbet, m-a bătut pe umăr:

— Ei, dar dacă nu-ți făceam dreptate, cum rămînea?

— Dă, măria ta, răspund eu rîzînd, cum să rămîie? Eu vorba nu mi-o iau înapoi. Iapa-i peste drum!

Ş-atîta haz a făcut Vodă Mihai pentru răspunsul meu, că m-a bătut iar pe umăr şi şi-a adus aminte şi de oala cu vin roş pe care i-am plătit-o patru parale — şi rîzînd, a poruncit să vie slujbaşul care să meargă cu mine; şi sub ochii lui, pe loc, s-a scris poruncă tare, — şi cînd am încălecat de la han de lîngă Lozonschi ş-am purces înapoi, el se uita zîmbind de la fereastra deschisă şi-şi mîngîia barba...

Iaca de ce trebuie să vă uitați ca la lucru rar la calul meu cel roib, pintenog de trei picioare: pentru că aista-i moştenire din iapa lui Vodă şi cînd rînchează el şi rîde, parcă ar avea o amintire din alt veac şi din acele zile ale tinereții mele. După

asta puteți cunoaşte ce fel de om sînt eu! Ş-acuma să mai primim vin în ulcele şi să încep altă istorie pe care de mult voiam să v-o spun...

Haralambie

Cu ulcica-n stînga, comisul Ioniță îşi mîngîie cu două degete de la mîna dreaptă mustățile tuşinate. Dregîndu-şi glasul, se pregăti să înceapă o povestire mai straşnică şi mai minunată decît cea cu iapa lui Vodă, Atunci cu mare dragoste şi plăcere s-a ridicat din colțul lui călugărul cel care venea de la munte. Şi, cumpănindu-şi oala în dreptul bărbii a slobozit cuvînt. Pînă într-acea clipă tăcuse şi se îndeletnicise cu oala şi mai nu-l vedeam din barbă. Acum ne întoarsem cu mirare către el.

— Vrednici creştini şi gospodari, a început cuvioşia sa, şi dumneata, cinstite comise Ioniță de la Drăgăneşti! Să mă ierți că eu pînă acuma am tăcut. Am urmat unei învățături filosofeşti; şi cercam în tăcerea mea a prețui bunătatea vinului. Noi, acolo, sus, sub stîncile Ceahlăului, numai cît visăm la viața dulce de la podgorii. Cu afine şi cu zăr nu ne putem veseli, iar urşii nu fac cumătrii, căci încă n-au primit luminatul botez. Aşa eu, ducîndu-mă din porunca egumenului nostru la sfînta mitropolie şi din rîvna mea vrînd a mă închina la biserica marelui mucenic Haralambie, am făcut popas între dumneavoastră; şi după ce mi-am legat capul cu belciug, jupîneasa gazdă a ales şi pentru mine o oală nouă, care a fost mai mare şi mai frumoasă; şi mult s-a bucurat sufletul meu între frați şi întru veselie. Am ascultat şi lăutari şi nu mi-am astupat urechile. Ci pentru păcatele mele va fi şi iertare de la Acel carele are multă milă. Deci am crezut că se cuvine să mă ridic şi eu şi să vă cunosc pe toți după faptele şi vorbele dumneavoastră. Ş-am ascultat cu mare mirare ce-ați spus ş-ați povestit. Şi-ntîi pentru dumnealui comisul Ioniță vreau să-nchin, şi pentru iapa domniei sale…

Grăind aceasta, călugărul a săltat oala, sorbind, şi şi-a astupat ochii, iar cînd a coborît-o, comisul a ciocnit cu el:

— Îți mulțămesc, părinte, şi-ți sărut dreapta, a vorbit răzăşul. După cuvînt se vede că ne eşti frate. Care-i numele cuvioşiei tale?

— Numele meu întru Hristos e Gherman, cinstite comise, — a răspuns călugărul; şi eu din munte acu mă cobor întîia oară în viața mea şi mă duc la tîrgul Ieşilor. Iar cînd m-oi întoarce înapoi la schitul nostru, am să fac o rugăciune şi pentru sufletul domniei tale. Numai înainte de a-ți începe dumneata istorisirea, să îngădui să închin un strop şi pentru moş Leonte, care şede aici la dreapta mea ca un bătrîn prea înțelept. Eu văd că dumnealui cunoaşte semnele vremii şi crugul lunii şi al stelelor şi poate citi în zodii. E om învățat şi ține minte de demult. Şi cu toate că nici eu nu-s tînăr, dar înaintea lui mă dau biruit şi mă-nchin cu sănătate!

Ridicîndu-se, moş Leonte a ciocnit oala, a mulțămit ş-a sărutat dreapta părintelui Gherman.

— Ş-a mai rămas şi pentru alții, a grăit iarăşi monahul. Se cuvine a mai sorbi din rodul pămîntului ş-al soarelui şi pentru moş Zaharia, fîntînarul. Apa pe care-o scoate el la lumină cu mare meşteşug nu-i aşa de gustoasă ca vinul, dar e mai sfîntă şi mai plăcută lui Dumnezeu. Noi, oamenii, sîntem păcătoşi şi ne îndeletnicim şi cu altele. Şi mai închin şi pentru badea Gheorghiță, vatavul de cărăuşi al cneazului Cantacuzin: am înțeles că-i om şăgalnic şi cîntă din fluier. Şi pentru meşterul Ienachi coropcarul{61}, care duce-n lădițele lui lucruri uşoare şi de mare preț: bucurii de fată mare. Şi după ce m-am plecat către toți şi i-am binecuvîntat, văzînd că a mai rămas în fundul oalei ce-i mai dulce, mă-ndrept şi către gazdă. De la Ancuța ne vin toate bunătățile. Şi cînd rîde spre noi ca acum, arată flori de lăcrămioare, şi-mi aduc aminte de primăvară. Mă-nchin şi la cinstita faț-a dumisale! — Şi către toți ceilalți mă-nchin ca la codru verde! — a sfîrşit părintele Gherman şi a sorbit cel din urmă strop din oală. Apoi s-a aşezat la locul său.

Pentru toate aceste închinări, noi ne-am bucurat. Dar mai bucuros decît toți s-a arătat comisul.

— Prea cuvioase părinte Gherman, a vorbit el, tare sînt doritor să aflu din ce parte de țară ai pornit cuvioşia ta şi pentru ce treburi te duci la tîrgul Ieşilor.

A răspuns monahul:

— După cum v-am mărturisit, prea cinstite comise, aşezarea mea întru aşteptarea morții este sus, la Dudău. Acolo mă nevoiesc cu frații mei întru pustietate; avem oleacă de gospodărie şi creştem puține oi şi vite. Şi uneori avem necaz din partea urşilor: ne strică averea; şi ieşim la război împotriva lor şi cu ajutorul lui Dumnezeu îi biruim, cu toporul şi cu cuțitul, căci noi armă de foc şi sabie nu se cade să purtăm: sîntem slujitori cu duhul. Ş-aşa pe la Sfîntul Mare Mucenic Dimitrie ne închide iarna ca-ntr-un bîrlog şi nu mai vedem obraz de pămîntean pînă-n primăvară. Atunci ne coborîm la apa Bistriței şi la prietenii şi cunoscuții noştri. Grea viață ducem noi acolo, în pustie...

La vorba asta, s-a oprit la el Ancuța, cu cofăielul.

— Îți mulțămesc, lele Ancuță, pentru vin şi pentru căutătura ochilor. Poți să umpli oala, ca să nu te trudeşti a veni a doua oară. Iar locul naşterii mele, cinstite comise, e tot la munte, în sat la Bozieni. Nu pot spune că am cunoscut pe tatăl meu. Maică-mea şi cu Dumnezeu l-au ştiut. Iar eu am crescut orfan şi-mi spălau de multe ori obrazul lacrimile maicii mele. Şi ea m-a jurat mănăstirii Durăului, în ceasul cînd a părăsit această lume, — ca să răscumpăr păcate trecute. Şi tot după jurămînt fac şi drumul acesta la sfîntul Haralambie în Ieşi. Trebuia de mult să mă învrednicesc a împlini diata. Şi iată, abia acum am prăpădit din ochi Ceahlăul şi simt schimbat gustul apei, de n-o mai pot pune în gură. Şi venind de la Bistrița la apa Moldovei, mă minunam cîtu-i de mare țara. Ş-am poposit prin sate şi mi-au fost gospodarii pe unde-am găzduit ca nişte frați. Şi cum călăream pe marginea şleahului, pe sub cireşi, iată s-a arătat ochilor mei han ca o cetate ş-am auzit zvon de lăutari şi glasuri. Şi m-am îndemnat de m-am oprit şi mi-am dus desagii într-o cămăruță; iar ca să spun că nu-mi prieşte, aş săvîrşi mare

păcat; numai cît simt o mustrare că nu-s mai curînd acolo unde m-a îndemnat cu jurămînt maică-mea, acu treizeci şi patru de ani, cînd a trecut către lăcaşurile cele veşnice...

— Mă vezi prea mirat, părinte, de cele ce spui, a întîmpinat răzăşul. Nici eu n-am văzut încă biserica sfîntului Haralambie, şi, dacă n-aş avea atîtea încurcate trebi, aş încăleca, ş-aş merge şi cu cu sfinţia ta. Se vede că maica dumitale a avut o taină pe care dumneata n-o cunoşti.

— Poate n-o cunosc, a răspuns călugărul, dar cînd eram un băieţaş săltat numai ia atîta de la pămînt, am avut crîncenă vedere şi spaimă, şi maică-mea era lîngă mine. Ş-atuncea am văzut pe acel Haralambie, pentru care trebuie să mă rog.

Ochii comisului scăpărară spre noi cu mare nedumerire.

— Care Haralambie? - întrebă el pe părintele Gherman.

— A fost în vremea veche unul Haralambie, om foarte cunoscut pînă la Dominte, răspunse monahul cu glas deodată schimbat şi puse cu luare-aminte oala pe pămînt, alăturea.

— Cine-a fost, cum a fost şi ce-a făcut? — întrebă cu aţîţare comisul Ioniţă. Eu încă n-am auzit de el.

— Se poate, urmă călugărul; căci de la întîmplarea aceea a trecut vreme adîncă. Acel Haralambie era un arnăut{62} domnesc. Ş-aşa, preacinstite comise Ioniţă, într-o bună zi Dumnezeu a vrut să-şi urască slujba la poarta Domniei şi să intre în codru, cu tovarăşi, cum era obicei pe-atunci... Ş-aşa cum se afla, cu seleaful{63} stăpînirii pe el şi cu strai înflorit, a prins a lovi curţi boiereşti şi sate ş-a lua mare dobîndă. Ş-avea el codrii şi drumurile lui, ş-anume fîntîni şi trecători, pe care le ţinea sub putere. Şi pe cel ce se scula împotrivă-i îl păta cu hamgerul ori îl detuna cu pistolul. După atîtea îngroziri şi morţi de om, au căzut cu lacrimi la picioarele lui Vodă mulţi boieri şi negustori, şi norod, arătînd răutăţile şi asupririle lui Haralambie. Şi Vodă a rînduit ispravnicilor să alcătuiască poteri şi să prindă pe vrăjmaşi. Ş-au pornit poterile şi s-au lovit cu hoţii ş-a biruit Haralambie. Iar alteori, cînd nu putea birui, se trăgea pe poteci şi prin munţi, în

sălaşul fiarelor... Ş-au ținut treburile aceste rele pînă ce tare s-a zbîrlit şi s-a mîniat Domnia. Şi-n ziua de Sîntămăria mare, la 15 a lunii lui august, s-a rînduit divan; şi Vodă Ipsilant a intrat posomorît între boieri. Nici n-a răspuns la închinări, ci numa-şi pieptăna barba cu degetele şi pufnea.

— Am auzit iar de răutățile hoților! — a prins a striga el. A pălit Haralambie la Dumbrăveni, la moşia noastră, ş-a răpit banii de la orîndă{64} şi de la moară! Atîtea nelegiuiri nu mai putem suferi! Strigă şi plînge norodul în toate părțile! Ce-ai făcut şi ce-ai rînduit, cinstite vornice?

— Înălțate Doamne! a grăit marele vornic de Țara-de-Sus; am împuns ca cu strămurarea pe toți ispravnicii, ş-au scos poteri, dar cu puțin folos.

— Fără de nici un folos, cinstite mare-vomic, fără de nici un folos!

— Într-adevăr, fără de folos, măria ta, dar totuşi acuma avem ştiință de multe ascunzişuri, şleahuri şi gazde ale răilor. Lupu se-ntoarce unde a mîncat oaia, — aşa că acuma ne trebuie numai vînător vrednic.

— Care vînător vrednic, vornice, căci pînă acuma toți s-au dovedit mişei!

— Măria ta, acest Haralambie a fost om tare între neferii{65} Domniei, înainte de a se fi hainit. Şi braț şi ochi ca dînsul n-are decît frat-său, Gheorghie Leondari, tufecci-başa{66}, care-i om cinstit şi viteaz şi arată mare scîrbă pentru răutățile frățîne-său. Măria ta, eu socot să chemi pe tufecci-başa; şi porunceşte-i să supuie pe frate-său...

Vodă a stat ş-a cugetat, şi şi-a scărmănat barba, şi se plimba de colo-colo.

— Aşa este, vornice, a grăit el. Am ştiut de frăția asta, şi m-am bucurat de credința lui tufecci-başa Gheorghie, dar n-am cugetat că el e vînătorul cel bun. Să vie acuma la poruncile mele!

Îndată s-au izbit unul în altul aprozii ş-au năvălit la odăile neferilor, şi tufecci-başa Gheorghie s-a înfățişat. Iar Vodă şi-a pus barba-n piept şi s-a încruntat la el.

— Ascultă, căpitane Gheorghie; am iubit slujba ta care mie mi-a fost cu credință şi cu dreptate. De aceea te-am miluit, şi-n vremea domniei mele ai dobîndit curte şi moşie în ținutul Ieşilor. Dar, precum ştii, fratele tău Haralambie a umplut țara de plîngere. Ş-acuma a venit vremea să răspunzi pentru el. Îți dau, căpitane Gheorghie, două săptămîni. Alege-ți slujitori cîți vrei. Pînă-ntr-acest soroc să-mi aduci la picioare, viu ori mort, pe fratele tău. Altfel, n-ai să mai vezi obrazul meu, nici lumina zilei!

Tufecci-başa Gheorghie n-a răspuns îndată. Cînd şi-au ridicat boierii ochii către el l-au văzut fără sînge-n obraz şi, cît era de nalt şi de spătos, parcă se cumpănea. Apoi a grăit:

— Am înțeles, măria ta!

S-a plecat, a sărutat mîna lui Vodă şi a ieşit. Şi cum a ajuns la odăi a strigat la neferi ş-a ales cincizeci dintre ei. Şi pe loc le-a rînduit arme, cai şi ceas de pornire. Şi noaptea au şi fost pe drum, în locuri pustii. Ş-a doua zi Gheorghie Leondari, aflînd de-o prădăciune, a şi călcat pe urmele hoților. Şi dintr-acel ceas s-a ținut de paşii lui Haralambie, ca un cîine care adulmecă putoarea fiarei. Şi l-a mînat din culcuş în culcuş, zi şi noapte fără hodină. Şi-n ziua a opta, pe vreme de ploaie, în zori, a bătut cineva în geamul casei noastre, în sat la Bozieni.

Maică-mea a răsărit de lîngă mine. A tras grabnic zăvorul de la uşă. Ş-a intrat, ud şi cu obrazul supt şi cu ochii spăriați, prietinul nostru. Îl ştiam frumos şi falnic. Şi cînd venea uneori, sara, şi se aşeza pe laiță, îşi punea uşor mîna în creştetul meu şi mă mîngîia.

A zis repede şi răguşit:

— Dă-mi să mînînc.

Maică-mea s-a înfricoşat. Şi căuta tremurînd blidele şi mămăliga rece. Din alte vorbe, am auzit pe acestea, şi nu le voi uita pînă la moarte:

— Mă hăituieşte frate-meu Gheorghie ca pe lup!

N-a avut vreme să îmbuce nimic. S-au auzit paşi afară şi glasuri:

— Ieşi, Haralambie, c-au înconjurat grădina şi ne pierdem capetele!

L-am auzit icnind cu mînie. A tras din seleaf pistoalele şi s-a izbit în uşă. Maică-mea m-a luat de mînă ş-am fost şi noi îndată afară pe prispă. Şi-n livadă am văzut pe voinici, cu armele gata. Erau opt ori zece. Ş-atuncea am înțeles cine-i Haralambie. Maică-mea a început a plînge încet şi mă strîngea lîngă dînsa ş-am văzut că-i vreme de primejdie.

Băteau cînii în sat fără contenire. Şi dintr-o dată au nălucit în margine călăreți împînziți. Ş-am auzit glasuri, şi pe hudiți şi-n dosul casei. Iar tovarăşii lui Haralambie dintr-o dată s-au tras şi s-au risipit de lîngă el ş-au prins a lepăda armele. Atuncea s-a arătat un om mare, cu mustață neagră. Maică-mea a suspinat:

— Aista-i frate-său; samănă cu el!

A strigat amenințînd cu hamgerul:

— Dă-te rob!

Haralambie a întins un pistol ş-a tras. Cînd l-a lepădat ş-a prins din stînga pe celălalt, să tragă iar, tufecci-başa l-a pălit cu hamgerul şi l-a doborît. Maică-mea a țipat cu groază. Hoții s-au aşternut la pămînt şi s-au supus. Neferii au năvălit din toate părțile. După năvală şi zvoană, unul dintre slujitorii Domniei a ridicat ş-a ținut sus capul celui ucis. Chiar atunci răsărea soarele şi scînteia bruma-n livadă. Şi capul se uita cu ochi neclintiți la mine şi-mi zîmbea cu mîhnire.

Tufecci-başa Gheorghie s-a întors la Domnie cu capul tatălui meu. Şi s-a înfățişat la Divan şi l-a pus pe covor, pe năframă roşă, la picioarele lui Vodă. Îngenunchind alături, a grăit cu lacrimi:

— Măria ta, am plinit porunca! Dar te rog să mă leşi slobod la pămîntul meu şi la linişte — căci am vărsat sîngele părinților mei, care curge şi-n vinele mele...

A fost jalnică vederea aceea ş-au plîns în divan Vodă şi boierii. Iar tufecci-başa Gheorghie, dobîndind voie, s-a tras către pămînturile lui; şi pentru durerea şi ispăşirea sa şi pentru iertarea sufletului celui rătăcit a clădit în tîrg la Ieşi

biserica la care mă duc să mă închin.

Iată pentru care pricină, cinstite comise Ioniță, am fost jurat schitului Durău. Iar inima mea rîvnea către oameni. De-aceea cuget uneori că puține şi triste au fost zilele mele...

Răzăşul s-a arătat mirat de povestirea monahului şi-a tăcut cu uimire o vreme. Dar după aceea şi-a venit în fire şi ne-a încredințat că ceea ce vrea să ne spuie dumnealui e cu mult mai minunat şi mai înfricoşat.

Balaurul

— Fraţii mei! a început cu mare putere comisul Ioniţă, şi s-a desfăşurat în picioare cît era de nalt şi de uscat; adevăr mărturisesc în faţa lui Dumnezeu că istorisirea cuviosiei sale părintelui Gherman mi-a zbîrlit părul sub cuşmă; dar eu vreau să vă spun ceva cu mult mai minunat şi mai înfricoşat!

— S-ascultăm povestirea comisului... a strigat cu glasu-i repezit moş Leonte Zodierul. S-ascultăm povestirea cinstitului comis! Să vedem dacă avem pe lîngă noi ce ne trebuie şi s-ascultăm. Chiar tare voiam să te rog, comise Ioniţă, să nu-ţi uiţi datoria şi cuvîntul. Noi, aici, de cînd ţin eu minte, încă de pe vremea Ancuţei celei de demult, am luat obicei să întemeiem sfaturi şi să ne îndeletnicim cu vin din Ţara-de-Jos. Gustînd băutură bună, ascultăm întîmplări care au fost. Socot eu, cinstite comise Ioniţă, că nu se mai găseşte alt han ca acesta cît ai umbla drumurile pămîntului. Aşa ziduri ca de cetate, aşa zăbrele, aşa pivniţă, — aşa vin, — în alt loc nu se poate. Nici aşa dulceaţă, aşa voie-bună ş-asemenea ochi negri: eu parcă tot sub ei aş sta pînă ce mi-a veni vremea să mă duc la limanul cel fără de vifor... Nu trebuie să-ţi încrunţi sprîncenele, jupîneasă Ancuţă, căci eu am fost prietin maicii tale. I-am căutat şi ei în cartea de zodii, cum ţi-am căutat şi dumnitale. Foarte bine şi foarte adevărat i-am spus, şi socot că nici dumneata n-ai rămas nemulţămită.

— Ba am fost mulţămită, răspunse hangiţa rîzînd.

— Se-nţelege, căci altfel nu se poate, jupîneasă Ancuţă; căci eu în taşca asta de la şold am carte veche întru care se spune tot adevărul. Cînd m-ai întrebat, ţi-am spus toate după rînduială: mai ales că porţi după dumneata miros de busuioc şi faci pe bătrîni să dorească anii tinereţii.

— Asta-i foarte adevărat, întări răzăşul de la Drăgăneşti; însă asta o puteam spune şi eu, fără carte de zodii.

— Se poate, comise Ioniță, şi te poftesc, nu-ți uita cuvîntul. Cum am spus, asemenea poveşti numai la un asemenea han se pot auzi. Deci am ascultat pe părintele Gherman, care iar s-a învălit întru întristarea sa şi tace. Ci eu nu ştiu, comise Ioniță, dacă ai să poți a ne arăta ceva mai înfricoşat. Vă spun drept că numai o dată, cînd sînt mi-am mai simțit aşa inima, ca potîrnichea în căngile şoimului.

Hangița a întors spre bătrîn ochii ei aprigi, c-un glas pripit:

— Cînd ai văzut întăi balaurul, moş Leonte!

— Da, încuviință bătrînul, cînd am văzut întăi balaurul.

Toți ne-am întors pe dată către zodier, şi s-a ridicat şi părintele Gherman din barba sa.

— Ce vorbeşti de balaur, frate? a întrebat cu tulburare comisul Ioniță, şi s-a aşezat la locul lui. Care balaur? — Şi ne privea încrucişat şi nedumerit, parcă atunci căzuse între noi.

— Cînd am văzut întăi balaurul... grăi cu linişte moş Leonte. Eram aşa, flăcău trecut de douăzeci de ani, şi părintele meu mă învăța meşteşugul lui, căci şi el a fost zodier şi vraci care nu se mai afla pe lume. Şi pe după Sîntilie, stînd cu el la tîrlă pe dealul Bolîndarilor, îmi arăta ziua buruienile şi rădăcinile pămîntului, iar noaptea stelele cerului. Atuncea am văzut întîi balaurul.

Răzăşul de la Drăgăneşti răsuflă prelung şi aruncă o privire ca de duşman spre moş Leonte.

— Asemenea dihanie mie încă nu mi s-a arătat... mărturisi el şi glasul parcă-i era slăbit şi fără curaj. Spune repede, moş Leonte, căci avem vreme destulă.

— Mult n-am de spus, se apără zodierul, fărădecît numai ce-am văzut. Cu voia comisului Ioniță, am să povestesc — şi mare dorință am s-ascult pe urmă istorisirea dumnisale...

Moş Leonte îşi potrivi cu coatele chimirul, îşi pipăi taşca, şi se uită în juru-i ca să se încredințeze că oala cu vin i-i la îndămînă. Era un țăran de la noi, de pe Moldova, ras şi cu mustața albă, plin la obraz, voinic şi c-oleacă de pîntece. Şi cînd grăia şi rîdea i se vedeau măselele ca nişte bucăți de criță.

— Cît am moara asta, striga el cînd avea chef, nu mă tem de Cea-cu-dinții-lungi...

Începu a vorbi cam repezit, cum îi era obiceiul.

— Apoi cum ți-aş spune cu mai degrabă asemenea întîmplare, cinstite comise? cuvîntă el. Trăia la noi, la Tupilați, pe vremea aceea, un boier mare şi fudul: Îl chema Nastasă Bolomir. Era nalt şi-ncruntat ş-avea pe piept o barbă mare cît o coadă de păun. Acu se-nsurase el de două ori, cu toată rînduiala. Şi luase întăia oară o fată de boier de la Bîrlad, ş-aceea mult n-a putut suferi mîniile şi asprimile lui şi s-a întors bolnavă şi plîngînd la părinții săi. Iar de-al doilea s-a însoțit cu văduva unui grec, Negrupunte: frumoasă femeie ş-aceea, şi bogată. Dar n-au trecut doi ani de cînd le-a pus popa cununiile pe cap — şi-ntr-o toamnă am văzut-o galbenă şi ovilită, parc-o bătuse bruma; şi s-a dus la doftori prin străinătăți, unde-a şi murit. A rămas boierul nostru singur o vreme, şi i se dusese numele că-i mor nevestele. Erau muieri în sat, frumoase, dar proaste, care stupeau după dînsul, cînd îl zăreau, ca după dracu. Tata chiar spusese rîzînd că de-acuma cuconu Nastasă Bolomir moare văduvoi — dar nu-i pasă, căci are curtea plină de țigănci tinere... Aşa trecînd o vreme, numai ce s-aude că boierul se-nsoară iarăşi. Cum se poate? Cu vreo văduvă de cele de abanos, cu vreo cneaghină de cele de la muscali, care umblă cu ciubote de iuft şi cu nagaică{67}: numai aşa femeie ar fi potriva lui... Cînd colo, ce vedem noi? S-a dus la Ieşi şi s-a cununat chiar la sfînta Mitropolie, ş-a adus la Tupilați, în droşcă cu patru cai, o copilă ca de şaptesprezece ani. Cînd s-au dat jos la scara curții, de abia ajungea cu fruntea la barba lui. Şi era bălaie şi rîdea, parcă era soarele. Iar babele de la poartă şi de pe lîngă odăile slugilor au prins a o căina ş-a o plînge: că-i aşa de puțintică şi de frumoasă, – ş-are s-o răpuie şi pe asta bărbosul. Iar Bolomir a luat-o aşa, frumuşel, de două degete de la mîna stîngă ş-o purta ca pe un odor de mare preț pe treptete de piatră, aşternute cu covor.

Dar n-a apucat a o duce pînă sus, că numai s-a întors

către dînsul rîzînd, a clătinat din cap şi parc-a vrut să-l împungă cu nişte cornițe; s-a desprins de el ş-a fugit singură înainte.

Era şi tătuca de față. Şi-a scuturat pletele şi nu i-a plăcut o treabă ca asta.

Aşteptăm noi o vreme, după vorba babelor: vedem că cucoana Irinuța nu-şi pleacă fruntea. Ba-i ieşiseră două ruje în obraji, şi rîdea totdeauna arătînd nişte dinți mititei ca de şoricel.

Dar erau pesemne dinți ascuțiți, căci pe boierul nostru cel mare îl vedeam mai scăzut şi mai tăcut.

Avea cucoana Irinuța gust să se plimbe pînă la Roman, ori să se repeadă pînă la Ieşi, apoi numai un deget mişca ş-o vorbă îngîna şi cuconu Nastasă îşi pleca barba şi-i făcea pe voie.

Acu, nevasta grămăticului şi cu cămărăşița aflaseră nu ştiu de unde că drăcuşorul boierului nu-i nici bogată şi nici din cine ştie ce neam. Un fel de fată a unei nepoate de-a părintelui Mitropolit... Aşa zîmbeau ele şi făceau cu ochiul vorbind despre asta, cum îi treaba muierilor, că eu, ca un flăcău prost ce eram, nu înțelegeam nimica.

Într-o vară, mă aflam la tîrlă, precum am spus, şi de Sîntilie venise la oi şi tata; şi stăteam într-o colibă de frunzari aproape de malul Moldovei, mai la o parte de ciobani. Şi de-acolo de la noi se zăreau gîrlele şi scruntarele{68} şi hanul acesta; la spate, departe, erau podurile şi munții pînă unde se vede ca o negură. Ce se mai întîmplase în sat, nu ştiam, şi nici nu mă îngrijeam eu de asta. Iaca într-un rînd, la amiază, fiind singur şi priveghind ceaunul pus în cujbă deasupra focului, aud tropot de cal şi văd cu frică pe cuconu Nastasă Bolomir oprindu-se şi descălecînd la coliba noastră, în singurătate.

— Noroc bun, băiete, — zise. Tu eşti feciorul lui Ifrim zodierul?

— Sărutăm dreapta, cucoane, eu sînt.

— Unde-i tată-tu?

— Tătuca, — zic, — îi la făcut fîn nu departe de aici, pe coastă. Trebuie să vie la mîncare.

— Dă o fugă şi-l cheamă. Să vie numaidecît, în clipeala asta! Eu stăteam în cumpănă; dar boierul s-a uitat aşa de urît la mine ş-a întins mîna spre harapnicul de la oblînc, încît am şi apucat-o pe coastă, cu capul gol. L-am întîlnit în drum pe tătuca: venea la mîncare. Cînd a auzit că-l cheamă aşa de aprig boierul, a tăcut: Hm! ş-a clătinat din cap; dar nu mi-a spus nici o vorbă. Cînd am ajuns la colibă, am găsit pe Bolomir tot lîngă cal, sprijinit c-un cot în şa şi cu barba-n piept. Eu m-am dat în dosul frunzarului. Tătuca a paşit cu îndrăzneală înainte.

— Ce cauți aicea, bre Ifrime? grăieşte boierul cu supărare. Eu umblu după tine în sat şi tu sălăşluieşti în pustie?

— Sărut mîna, luminate stăpîne, răspunde tata; am venit la nevoile mele. Dar dacă mi-ai fi trimes măria ta un cuvînt, aş fi lăsat tot şi m-aş fi înfățişat la curte.

— Ştiu, grăieşte boierul tot supărat; dar eu n-am cînd aştepta! Ascultă, Ifrime, nimene nu ştie, şi poate nici tu nu ştii ce amărăciune mare apasă sufletul meu.

— Supărarea-i de la Dumnezeu, stăpîne, şi trece.

— Nu trece. Vorbeşti ca proştii, pentru că nu ştii.

— Ba ştiu, măria ta, că supărările de dragoste sînt mai rele, dar trec ş-acestea...

Boierul s-a uitat la el încruntat:

— Ce ştii tu, bre Ifrime?

— Măria ta, zice tata, eu ştiu multe, că aşa-i darul meu. Eu citesc nu numa-n zodii, ci şi pe obrazul omului.

— Atuncea ştii tu, bre Ifrime, că-n casa mea a intrat un demon şi că nu mai pot avea linişte?

— Ştiu, luminat stăpîne.

— Ştii tu că mă chinuieşte ca pe Domnul nostru Hristos? şi-s ca un om însetat pe care-l pedepseşti legîndu-l de colacul fîntînii?

— Aşa este, stăpîne, precum spui.

— Ascultă, omule: n-am putut face nimica nici cu mînia,

nici cu rugămintea; şi pentru puțin lucru mi-am supus toată ființa mea ca un rob. Iar acuma, chiar în dimineața asta, cămărăşița mi-a adus ruşinoasă veste: că drumurile soției mele sînt pentru ocara mea şi obrazul cuconaşului celui mai mare al lui Vuza vornicul. Este unul Alixăndrel Vuza, poate l-ai şi văzut: în vara asta a intrat în casa mea de două ori sub cuvînt că are de vînzare nişte cai albi din țara muscălească. El însă venea pentru altceva, şi eu n-am înțeles. Acuma am hotărît eu în inima mea ce să fac, am venit însă şi la tine, ca să nu greşesc cumva. Tu eşti un om care poți cunoaşte adevărul şi vreau să mi-l ceteşti şi mie...

Boierul nostru era aşa de tulburat şi aşa de rătăcit, cum am văzut puțini oameni în viața mea. Îşi rodea barba şi n-avea astîmpăr. Iar tătuca, fără întîrziere a intrat în colibă şi a ieşit în clipă cu taşca aceasta pe care o vedeți la şoldul meu. Şi scoțînd cartea, s-a aşezat lîngă foc pe scăunel, a îmbăiat degetul şi a început a întoarce foile. Boierul aştepta în picioare lîngă cal.

— Măria ta, în ce lună şi-n ce zi ai văzut lumina lumii?

— M-a născut neneaca într-o marți, Ifrime, în optsprezece zile a lunii lui octombrie.

— Atuncea, a cuvîntat tătuca pe gînduri, se cuvine să deschidem la zodia Scorpiei, căutînd şi-n alte locuri, după rînduiala adevărată. Luminate stăpîne, aicea se spune adevărat, cum că măria ta eşti om mînios: deci cunoscînd această patimă, nu trebuie să te leşi în voia ei.

Şi a prins a-i citi tata, din cuvintele zodiei, cele ce se potriveau unui asemenea om năprasnic cum era boierul nostru. Şi cugeta că poate va putea să-l domolească. Dar Bolomir îşi scutura barba cu mare nerăbdare:

— Spune-mi, Ifrime, ce scrie despre căsnicia mea.

Tătuca s-a uitat cu luare-aminte în carte şi i-a răspuns astfel:

— Măria ta, casa nunții domniei tale este Taurul. Cununia cu cucoana Irinuța ai pus-o măria ta în luna lui april, în săptămîna luminată, după sfintele Paşti. Deci aceasta este

însoțirea cea bună şi adevărată, după zodie. Iar aicea, stăpîne, scrie astfel: casa împreunării nunții este Taurul, atuncea va avea mare noroc cu muierea lui... Şi mai spune aici mai departe, măria ta: casa norocului lui este Cumpăna: la acel ceas va avea tulburare mare a minciunoaselor mărturii.. Aşadar, slăvite stăpîne, dacă sînt scrise aici aceste cuvinte, apoi atuncea eu socot că vorbele auzite sînt netrebnice, şi trebuie să depănezi de la inima măriei tale gîndurile cele rele.

Boierul a stat puțin cugetînd.

— Se poate, Ifrime, să fie cum spui tu?

— Slăvite stăpîne, aşa este precum spun.

— Atuncea de ce s-a dus la Roman cucoana Irinuța? A plecat ieri, cu vorbă că vine azi.

— S-a dus, măria ta, căci aşa a voit Dumnezeu să nu se întîmple o cumpănă după vorbe minciunoase şi mînie...

— Se poate... a mormăit boierul ceva mai domolit. Într-adevăr, altfel s-ar fi întîmplat faptă cumplită... Aferim, omule; am auzit vorbe adevărate din cartea ta şi altă dată. Deci dară ce socoți tu că trebue să fac?

— S-aştepți, măria ta, căci are să fie bine...

Cu acest cuvînt a plecat boierul de la coliba noastră. Iar tătuca s-a uitat după el lung şi zîmbind, pînă ce nu l-a mai văzut. Apoi a lăsat ceaunul la cujbă pe focul stins şi mi-a poruncit să pun calul la căruță. Cuibărindu-ne amîndoi în iarbă, ne-am lăsat la vale, am trecut prin vad, — şi am mînat numai o fugă pînă aici la han. Aicea sta aşteptînd în prag Ancuța cea de altădată.

O întreabă tătuca repede, trăgînd căruța lîngă prag:

— Fină Ancuță, spune-mi, te rog, o vorbă bună. Asară a trecut cucoana Irinuța de la Tupilați spre Roman?

— Trecut, cum nu, nănaşule...

— Şi înapoi aşa-i că încă nu s-a întors?

— Nu; poate a trece mai către sară.

— Atuncea ai spus, fină Ancuță, cuvînt plăcut lui Dumnezeu.

— Dar ce este?

— Ce să fie? S-a milostivit un suflet bun să deschidă ochii lui Bolomir — ş-acuma el îşi scutură barba, crîşcă şi vrea să verse sînge.

— Cum se poate! Cine-a făcut asemenea faptă? — a țipat Ancuța pocnindu-şi palmele. S-o omoare şi pe asta, după ce a asuprit ş-a pus în pămînt două femei? Partea lui pe lumea cealaltă are să fie Caraoschi, — încaltea las' să-i plătească una de-a noastră şi pe astă lume...

Aşa vorbind jupîneasa Ancuța cu părintele meu, amîndoi s-au sfătuit să ție drumul cucoanei şi să-i deie ştire să se păzească.

Într-adevăr, cinstite comise şi oameni buni, asta s-a întîmplat chiar în ziua aceea, pe la toacă. Soarele se-nvăluise la amiază în mare fierbințeală şi-n aburi, şi de pe munte se suiau împotriva lui nouri alburii. Cînd s-a întins umbra asupra şleahului, iaca vedem venind de către Roman, în nouri de pulbere, caleaşca cu patru cai a cucoanei. Trece în lungul unui lan de păpuşoi, pe lîngă un colț de dumbravă, — şi tătuca iese înainte în mijlocul drumului, şi începe a face semne de primejdie cu brațele.

Țiganul de pe capră opreşte. Atuncea de sub colb s-a arătat către tata un călăreț tînăr pe-un hărmăsăraş negru. Tata l-a cunoscut numaidecît, după frumuseță şi după îndrăzneala ochilor.

— Cucoane Alixăndrel, zise tata: întoarce-te, că-i primejdie. Nu cuteza a trece mai departe.

— Ce este, omule? — s-a auzit şi glasul cuconiței; ş-am văzut-o plecîndu-se la scara trăsurii, cu gătelile ei albe, sub un cortel trandafiriu şi mititel.

Atuncea s-au întîmplat două lucruri. A pornit dintr-o dată a juca un vînt iute dinspre apa Moldovei ş-a mînat pulberile pe mirişte ca pe nişte perdele. Şi-ntr-acelaşi timp am văzut dinspre cornul de dumbravă năvălind boierul, cu barba-n două părți, cu slujitorii după el, răcnind cu mare glas.

Am rămas înlemniți, şi eu am simțit pe mine cămeşă de

gheață. Alixăndrel şi-a opintit hărmăsăraşul în două picioare ş-a cercat a trage un pistol de la coburi. Cucoana Irinuța a slobozit un țipet şi s-a ascuns sub cortel. Boierul cu slujitorii s-au năpustit, au înconjurat trăsura, au prins pe tata ş-au dat jos din şa pe feciorul vornicului Vuza.

— Mişele! răcnea cu străşnicie Bolomir către tătuca. Asta-i credința ta, ş-aşa-ți este ştiința? Luați-l şi legați-l şi să-mi jupiți din spinarea lui de-o păreche de papuci; dar să nu cumva să-mi iasă pielea c-o crestătură, ori c-o spărtură, că vă spînzur! Şi tu, hoțule! Eşti feciorul vornicului Vuza? — eşti neam de boier? Am să vă arăt eu la amîndoi, şi ție, şi jupînesei cum ştiu eu să plătesc... Măi! — se-ntoarse el către argați, apucați şi desfundați căruța solomonarului[69] şi descălecați-i roatele de ciolane, şi după ce-ți lăsa-o numa-n pinteni, să-i legați pe amîndoi de dînsa, — c-aşa vreau să-i duc numa-ntr-o goană la Ieşi, pînă-n ogradă la sfînta Mitropolie!

Țiganii au şi înşfăcat căruța ş-au prins s-o fărîme şi s-o descalțe. Alți slujitori au apucat pe tătuca între harapnice. Unii au începui a rupe straiele de pe Alixăndrel Vuza. Iar spre cucoana Irinuța s-a îndreptat, pufnind de mînie şi gîfîind, însuşi boierul, cu biciul plumbuit în mîna stîngă. Îi căzuse cuşma din cap şi vîntu-i împrăştia şi-i amesteca barba cu pletele.

Atunci a răsărit de sub cortelaşul ei cuconița, sprintenă, subțire şi mlădioasă ca o viperă. Şi l-a înfruntat c-un țipet şi cu ochi plini de ură:

— Nu te-apropia de mine, urîtule şi blăstămatule!

Zvîrlise cortelul şi deodată îi crescuseră la mîni gheare agere cu care-şi amenință soțul. Mi s-a părut că văd în părul ei şi cornițele cu care voise odată să-l împungă.

În acelaşi timp tatăl meu răcnea cu glas înalt sub cuțitul lui Pîrlea țiganul:

— Cucoane Nastasă, are să te-ajungă mînia lui Dumnezeu! Cînd a răcnit astfel sub cuțit bătrînul, s-a făcut o clipă tăcere. A scăpărat ş-a trăsnit cu sunet mare în munte. Şi deodată am

văzut cerul îmbrăcat cu boltă joasă de nouri, şi vîntul veni de la asfinţit c-o izbitură, închizînd şi detunînd uşile hanului.

Peste Moldova, dincolo de dealul Bolîndarilor, cerul se mişca şi se apleca rotindu-se împotriva pămîntului; ş-un muget peste fire şi nemaiauzit umplu văile venind dintr-acolo; şi toată lumea care se afla faţă, întorcînd ochi holbaţi, a văzut balaurul venind în vîrtej sucit, cu mare iuţeală.

L-am văzut şi eu şi m-am cutremurat. Venea drept spre noi. Cu coada subţire ca un sul negru pipăia pămîntul, şi trupul i se înălţa în văzduh, iar gura i se deschidea ca o leică{70} în nouri. Şi mugind, venea cumpănindu-şi coada; iar în răsuflările lui sorbea şi juca în slavă clăi de fîn, acoperişuri de case şi copaci dezrădăcinaţi. Şi de sub mugetul lui lepădă o revărsare de grindină şi ape, parcă ar fi luat pe sus albia Moldovei ş-ar fi prăvălit-o asupra noastră.

La vederea puterii lui, ţiganii au căzut cu feţele la pămînt. Ancuţa s-a mistuit undeva într-o cotruţă{71} a hanului. Eu m-am repezit la tata să-l dezleg, — ş-abia am avut vreme să mă tupilez lîngă el, sub căruţa cu roatele fără ciolane. Droşca cu caii învăluindu-se, a întors în loc şi-a apucat-o în goană spre Roman, avînd şi pe feciorul vornicului Vuza într-însa. Iar balaurul, alungînd în partea cealaltă pe boier, l-a cuprins, l-a sucit şi l-a izbit amestecîndu-i barba cu vîrtejul, — pîn'ce l-a lepădat aproape mort într-o rîpă mai încolo. Şi cum s-a întîmplat asta, năvala de ape şi piatră a stătut, şi numai mugetul fiarei a mai rămas stăpînind, — ş-am văzut-o cum se ducea către miazănoapte, ca un stîlp, pe urmă ca un fum, pînă ce încet-încet s-au alinat cuprinsurile.

Apoi dintr-aceea i s-a tras moartea lui Bolomir. Iar unii oameni au scornit că părintele meu ar fi chemat balaurul, din sălaşul lui. Ca solomonar cuminte, tata îi lăsa pe oameni să vorbească, — însă el ştia mai bine decît oricine de care poruncă ascultase dihania furtunilor. Într-adevăr, de drăcuşorul cel bălan nu s-a mai auzit nimic, şi nimene nu l-a mai văzut niciodată.

Fîntîna dintre plopi

Soarele bătea în hanul Ancuței, scînteind în geamurile zăbrelite. Lăutarii se sculaseră din cotloanele lor şi-şi sticleau dinții; Ancuța cea sprîncenată aţîța iar focul în covrul vechi de spuză; noi, gospodarii şi cărăuşii din Țara-de-Sus, ne uitam numai cu coada ochiului la oalele goale înşirate pe lîngă proțapuri. Dar scripcile şi cobzele încă n-aveau cătare. Şi nici comisul Ioniță de la Drăgăneşti nu-şi începu povestea pe care o aşteptam. Căci pe şleahul Romanului se vedea venind un călăreț, învăluit în lumină şi-n pulberi. Calu-i pag, cu grumazul încordat şi cu coama fluturînd în buiestru iute, luneca spre noi.

Înspre munți erau pîcle neclintite: Moldova curgea lin în soarele auriu într-o singurătate şi-ntr-o linişte ca din veacuri; şi cîmpurile erau goale şi drumurile pustii în patru zări; iar călărețul pe cal pag parcă venea spre noi de demult, de pe depănate tărîmuri. Şi cum ajunse drept la han coti, căci aici îi erau sorții să se oprească, — îşi scoase pălăria de pîslă neagră şi ne pofti pe toți la bună-ziua şi noroc-bun.

Era om ajuns la căruntețe, dar se ținea drept şi sprinten pe cal. Purta ciubote de iuft cu turetci nalte ş-un ilic de postav civit{72} cu nasturi rotunzi de argint. Pe umeri, ținută numa-ntr-un lănțujel, atîrna o blăniță cu guler de jder. Avea torbă de pieb galbenă la şold şi pistoale la coburi. Obrazu-i smad cu mustăcioară tunsă şi barbă rotunjită, cu nas vultutesc şi sprîncene întunecoase, arăta încă frumuseță şi bărbăție, deşi ochiul drept stins şi închis îi dădea ceva trist şi straniu.

Cum coborî de pe cal, zîmbind cu prietenie şi privindu-ne cu ochiu-i limpede şi albastru, comisul Ioniță îl cunoscu şi se repezi din locul lui, înălțînd brațele şi strigînd cu mare glas:

— Oare mă-nşel? Nu eşti domnia ta prietinul meu Neculai

Isac, căpitan de mazîli?

Zîmbetul călărețului pieri şi ochiu-i crescu, rotund şi ațintit.

— Da, răspunse el cu glas moale şi blînd; eu sînt Isac. Acuma te cunosc şi eu. Dumneata eşti comisul Ioniță, de la Drăgăneşti.

Cu mare plăcere văzui pe cei doi oameni îmbrățişîndu-se. Şi tovarăşii ceilalți erau mulțămiți de asta. Şi ochii Ancuței se înduioşară.

Iapa cea bătrînă şi slabă a comisului rînji şi rîncheză în dosul hanului.

— Aista-i cal din calul meu din tinereță, zise comisul, semețind capul şi desfăcînd brațele. Străinul îşi întoarse ochiul spre dihania cea bătrînă şi zîmbi uşor, fără să pară prea mirat.

— Cu asta am umblat eu o țară, urmă comisul. Amîndoi, îți aduci aminte? Am bătut drumurile şi ne-am părăduit tinerețile! De cînd ne-am despărțit însă, văd că ai pierdut o lumină.

— Da, răspunse călătorul cu glasu-i blînd. Am pierdut. Am avut o întîmplare năprasnică... Şi Dumnezeu m-a întors iarăşi prin locurile acelei dureri...

— Cum se poate? Aici ai avut această întîmplare?

— Da, prietine. Îngăduie-mi numai să-mi duc calul la adăpost, să-l grijesc şi să-i dau grăunțe. Pe urmă om bea un pahar de vin şi ți-oi povesti ce nu ştii...

Păşind sprinen, mazîlul trecu spre grajd, ducîndu-şi calul de căpăstru. Ancuța, răsărind ca dintr-o amintire, privi după el şi grăi în şoaptă spre comis:

— Aista-i omul cel din Țara-de-Jos, de care vorbea maică-mea, cînd eram copilă?

— Da, răspunse comisul; Neculai Isac de la Bălăbăneşti din ținutul Tutovei. Am fost prieteni buni în tinerețile noastre.

— Spunea maică-mea, urmă Ancuța, că a avut mare val şi erau să-l omoare nişte țigani aici, la vad la Tupilați. Era o poveste înfricoşată, de care nu-mi mai aduc aminte.

— Atuncea are să ne-o spuie singur căpitanul Neculai, cuvîntă cu mare mulțămire răzăşul. Şi ştii dumneata, dragă Ancuța, că acest mazîl de la Bălăbăneşti, care se uită acum liniştit la noi şi grăieşte aşezat, a fost un om cum nu erau mulți în țara Moldovei. Voinic şi frumos — şi rău. Bătea drumurile, căutîndu-şi dragostea; se suia la mănăstiri şi cobora la podgorii. Şi pentru o muiere care-i era dragă, îşi punea totdeauna viața. Aşa om a fost. Ş-a avut ibovnice către toate zările. Ş-adulmeca pe drumuri fără hodină şi fără astîmpăr...

La aceste vorbe noi, răzăşii şi cărăuşii din Țara-de-Sus ne-am uitat unii la alții prea bucuroşi, ş-am cunoscut că mazîlul trebuie să fie un om cum ne place nouă. Iar Ancuța cea tînără şi-a înălțat sprîncenele zîmbind, şi-a potrivit mărgelele la gît şi cîrligele de păr la urechiuşi. Şi cînd văzu pe mazîl că se întoarce spre noi, îi trecu pe dinainte, uşurel, mlădiindu-se, cum ştia ea că-i şade bine.

Căpitanul Neculai păşi la butucul din preajma focului. Îşi scoase blănița şi îşi înfăşură în contăş{73} pistoalele. Puse şaua şi frîul deasupra şi se aşează mulțămit alături, privind în juru-i.

Ca şi cum ar fi ştiut ce doreşte, Ancuța ieşi ca o şerpoaică pe gura gîrliciului, aducînd în dreapta cofăiel plin şi-n stînga ulcică nouă. Cu obrajii rumeni şi gîfîind, se opri lîngă foc şi întinse mazîlului ulcica. Lăutarii se traseseră pe nesimțite aproape şi rînjeau cu viclenie sunînd din strune.

Cînd văzui pe moş Leonte, cititorul de zodii, că-şi caută loc lîngă cei doi preteni, fără să stau prea mult la îndoială, mă ridicai de la proțapuri, făcui doi paşi şi grăii cu îndrăzneală:

— Prea cinstite căpitane Neculai! Noi sîntem aicea mai mulți gospodari şi cărăuşi din Țara-de-Sus, care foarte dorim să cinstim cu domnia ta o ulcică de vin nou şi s-ascultăm întîmplarea cea de demult...

— Iubiților prietini, îmi răspunse mazîlul, mie mi-a plăcut totdeauna să beau vinul cu tovarăşi. Numai dragostea cere singurătate. Divanul nostru-i slobod şi deschis şi-mi sînteți

toți ca nişte frați!

Pe loc cufundînd noi ulcelele în cofăiel, le-am închinat căpitanului şi ne-am strîns împrejurul lui, iar lăutarii au prins a cînta cu jale cîntecul cucului bătrîn. Ci nu mult după aceea, cînd am istovit vinul, s-a ridicat şi Ancuța de la foc cu pui fripți în țiglă.

După ce-a venit alt vin ş-am închinat iar, într-o vreme a rămas căpitanul Isac de la Bălăbăneşti puțintel mîhnit, şi, cuprinzînd pe comisul Ioniță de umăr, a oftat ş-a zis, uitîndu-se spre pîcla munțibr, la asfințit:

— Săracă țară Moldovenească! Erai mai frumoasă în tinerețile mele!

Pe urmă s-a întors spre Ancuța, tulburat, îngînînd cel din urmă viers al lăutarilor.

Trage, mîndro, cu bobii...
Trage, mîndro, şi-mi ghiceşte
Codrul de ce-ngălbeneşte,
Omul de ce-mbătrîneşte...

A apucat pe hangiță de mînă, şi ea nu s-a sfiit, ci numai clipea domol ca o mîță desmierdată. Iar noi am rămas tăcuți, căci am înțeles că mazîlul vrea să ne spuie întîmplarea lui de demult.

*

— Domnilor şi fraților, a vorbit căpitanul Isac de la Bălăbăneşti, — ascultați ce mi s-a întîmplat pe-aceste meleaguri, cînd eram tînăr. De-atuncea au trecut ani peste douăzeci şi cinci. Catastihul acelor vremuri a început să mi se încurce. Eram un om buiac şi ticălos. Calul meu sta hojma cu şaua pe dînsul şi bătrînii mei nu-mi vedeau obrazul cu săptămînile. Maică-mea mă bocea în fiecare duminica şi mă blăstăma şi dădea liturghii lui popa Nastasă, ca să mă liniştesc şi să mă-nsor. Iar tatu-meu tăcea ş-o privea într-o

parte, căci şi el fusese ca mine şi-i făcuse multe zile amare. Om nevrednic nu pot să spun c-am fost. Aveam oi şi imaşuri şi neguțam toamna vinuri; dar îmi erau dragi ochii negri, şi pentru ei călcam multe hotare. Dumnealui comisul Ioniță să vă spuie cîte drumuri am bătut, căci şi el avea patima mea în zilele lui şi eram de multe ori tovarăşi.

Aşa, într-o toamnă ca asta, duceam vinuri la ținutul Sucevei. Şi eram în popas aici, la hanul Ancuței, cu cărăuşul şi cu antalele. Şi mă aflam în mare mîhnire, căci dragostea mea din anul acesta se desfrunzise cu vara. Iar mama acestei Ancuțe se uita pe sub sprîncene la mine şi rîdea, căci nici vinul nu-mi plăcea, nici pe lăutari nu-i sufeream. Umblam bezmetic şi singur ca un cuc.

Era într-o sîmbătă, pe la toacă. Am încălecat ş-am purces încet, pe-un drumuşor, printre mirişti. Ş-ascultam în singurătate, pe sus, cocoarele care se călătoreau. Cînd am ajuns la malul Moldovei, am luat-o la vale, printre apă şi luncă. Într-un răstimp au început clopotele la biserica de la Tupilați. Am oprit calul şi le-am ascultat cu jale, pînă ce au contenit. Şi-mi aduc aminte că, după ce au stat clopotele acelea, am auzit altele, de la bisericile altor sate, — şi picurau depărtate şi stinse: parcă băteau în inima mea. M-am trezit într-un tîrziu privindu-mă într-o revărsare de apă ca-ntr-o oglindă, şi m-am spăriat de mine, ca de o vedenie.

Am pornit iar, şi umblam pe gînduri; pînă ce-am auzit zvon de glasuri. Treceam pe după o perdea de răchiți şi nu mai vedeam balta. Am cotit într-un corn de luncă şi mi s-au arătat deodată gîrle arzînd în soarele asfințitului, printre scruntare. Ş-o liotă de țigani tocmai sfîrşea de răslocit o creangă a apei, aproape, ş-acuma se împrăştiau după peşte răcnind şi țupăind ca nişte diavoli.

Am strunit calul. Am auzit un glas gros: parc-ar fi dat o poruncă. Puradeii şi muierile s-au oprit. Pe urmă, la acelaşi glas, au pornit înainte. Iar de la răstoacă un țigan bătrîn şi nalt, în durligi, s-a îndreptat spre mine, păşind rar, ca pe catalige, prin gîrlă.

Cineva l-a strigat din urmă:

— Und' te duci, măi Hasanache?

El nici n-a catadicsit să răspundă. Pufăind din lulea, se apropia de mal.

Din altă parte, porni după el o fetişcană cu fusta roşă. La un braț de apă dădu la adînc şi prinse a țipa ş-a rîde, ridicîndu-şi la subsuori fusta. Trecu repede şi porni pe prund înaintea bătrînului.

Hasanache răcni răguşit după ea, amenințînd-o cu pumnul:

— Fă-napoi, fa!

Ea-şi scutura capul gol, şi-şi sticlea dinții. Aproape de mine se opri şi mă privi uimită, parcă vedea o sălbătăciune rară.

— Fă-napoi, fa Margă! strigă iar țiganul cel bătrîn. Lasă pe boier în pace!

Ea făcu iar semn de împotrivire din cap şi începu a rîde.

Era o fetişcană de optsprezece ani. Îi văzusem în apă trupul curat şi frumos rotunjit. Sta aproape de mine, numai în cămaşă şi-n fustă roşă. Obrazul îi era copilăresc; dar nasul arcuit, cu nări largi, şi ochii iuți mă tulburară deodată. Am simțit în mine ceva ferbinte: parc-aş fi înghițit o băutură tare.

Hasanache o ajungea cu brațul ridicat. Ea feri în lături, mă ocoli în fugă şi trecu iar spre baltă. La malul apei se opri şi începu iar să mă privească.

Bătrînul îşi scoase luleaua, scuipă, şi rînji negru. Toți dinții dinainte îi erau rupți.

— Sărut mîna, beiule, nu băga în samă. E-o fată proastă, care n-a ieşit încă în lume.

Marga chicoti, la malul bălții, şi păru-i negru şi lins avea luciri de păun. Hasanache o amenință cu luleaua. Apoi iar se întoarse spre mine.

— Dumneata trebuie să fii boierul care-a poposit la han, cu vin din jos...

— Da, dar de unde ştii?

— Mi-au spus lăutarii, care-s de-ai noştri. Am văzut obraz

străin ş-am înțeles că dumneata trebuie să fii acela. Dacă mi-i da de-o găleată de rachiu, îți pup mîinile şi-ți zic bogdaproste măriei tale. Îți faci o pomană c-un țigan bătrîn şi nevolnic!

Încet-încet laia de la pescuit lăsase răstoaca şi venea către mine, împingîndu-se, ferindu-şi capetele şi privindu-mă cei de la spate pe după umerele celor dinainte. Unii întrebau ceva pe Marga. Ea le răspundea şoptit şi mă privea zîmbind, cu coada ochiului.

Am tras de la şold taşca, am deschis-o ş-am scos din ea un bănuț de argint. Hasanache l-a prins din zbor şi l-a vîrît repede în gură. Am mai scos un ban ş-am făcut un semn țigăncuşei. Ca o şopîrlă s-a zvîrlit spre mine ş-a primit banul în poală.

Hasanache prinse a urla către ceilalți ş-a-i mîna înapoi spre baltă.

Nu mai aveam de ce sta într-asemenea larmă. Am pornit spre han; însă cu îndoială. Pe cînd urcam un ponor, am mai întors o dată capul. Pe Marga n-am mai văzut-o.

Eram nemulțămit. Calul mergea domol prin țărîna moale şi eu mă gîndeam la fel de fel de lucruri, în care amestecam pe țigăncuşa cu fusta roşă. Cotii după colnic; şi dintr-o dată mi se înfățişă, într-o văiugă verde, o fîntîniță cu colac de piatră, între patru plopi. Era un loc tainic şi singuratic. Apa neclintită, aproape de ghizdele, avea în ea ceva viu: mişcarea măruntă şi necontenită a frunzişurilor.

Calul înclină capul şi rupse o gură de iarbă. Îl strunii şi-i dădui pinteni. După o vreme, începui a vedea hanul. Atunci mai privii de cea din urmă oară îndărăt. În vîrful plopilor, la fîntîna singuratică, lucea asfințitul. Iar în umbra de dedesubt sta Marga, cu mîna streşină la ochi. Mi s-a părut? A fost o arătare? Am zărit-o numai o clipă, cît a ținut şi lucirea soarelui de deasupra.

*

Pe atuneca nu cunoşteam, ca acuma, sufletul femeilor. Cu

toate acestea, a doua zi dimineață, o aşteptam pe Marga. Pe cînd oamenii pregăteau boii ca să-i înjuge la care şi moş Irimia, vatamanul cărăuşilor, îmi lămurea ce drum trebuie s-apucăm, eu tot fulgeram cu ochii drumeagul Tupilaților. Ce aşteptam eu însă nu se vedea.

Mi-am potrivit coburii, am cercetat pistoalele. M-am plecat apoi, ca să strîng chinga calului, hotărît să încalec. Cînd înalț capul, Marga la doi paşi de mine, întindea mîna, ca să mîngîie botul roibului. Şi rîdea. Era îmbrăcată cu fusta ei roşă şi cu polcă albastră. La cap îşi potrivise o batistă ca sîngele. Gîtul îi era plin de hurmuzuri. În picioare avea încălțări nouă. Cu înfățişarea ei neliniştită de căpriță neagră, parcă ieşise din pămînt. Însă nu mă privea.

Mi-am simții inima bătînd, ş-am văzut că mi-i dragă, măcar că era o țigancă proastă. Cînd o întrebai: „Tu eşti?", răsări şi i se înfiorară nările.

— Sărut mîna, boierule, eu sînt. Am venit să-ți mulțămesc. Asară, abia am aşteptat să iasă jidovul din sîmbătă şi m-am dus la el cu carboava dumnitale. Mi-am ales ciubotele!

Şi-mi arătă pe rînd încălțările, ridicînd cîte-un picior şi săltîndu-şi fusta cu vîrful degetelor. Moş Irimia se trase mormăind la cărăuşii lui. Îmi cunoştea el năravurile. Mă apropiai de fată. Îi zisei rîzînd:

— După cum văd, te-ai gătit de duminică. Eşti frumoasă ca o duducuță.

Vorba-i făcu mare plăcere. Sîngele-i rumeni obrajii. Clătină din cap şi mă privi în față:

— Nu m-am îmbrăcat pentru biserică!

— Atuncea pentru ce?

— Aşa mi-a plăcut mie. Am venit la orîndă, să iau rachiu pentru uncheşul Hasanache. Şi să mulțămesc boierului, cum am spus.

— Eu socoteam c-ai venit să-mi gîceşti.

— Nu, cuconaşule, că nu-s babă, nici spun minciuni. Ce ți-aş fi putui gîci?

— Credeam că mi-i gîci cu cine aş dori eu să mă-ntîlnesc

într-un loc.

— Unde? şopti ea rîzînd cu toată faţa. La fîntîna dintre plopi?

— Da.

— Cu cea pe care-ai văzut-o acolo asară?

— Da, de-atuncea o doresc.

— Se poate, cuconaşule, îngînă ea blînd, şi ochii i se umbriră; dar aceea-i o biată fată din şatră şi dumneata numai cît şăguieşti şi te duci. Iaca, boii îs înjugaţi şi carăle pornesc. Încaleci şi dumneata. Şi ea te poate aştepta hăt şi bine. Desară cine ştie unde ai să înseninezi.

— Ba s-aştepte, îi răspunsei eu privind-o ţintă, fără zîmbet. La două ceasuri după înserat, eu mă întorc şi sînt acolo.

Ea-şi plecă nasu-n pămînt şi tăcu un răstimp. Apoi, fără să mă privească, începu cu alt glas:

— Dar după ce duci vinul unde trebuie, nu te întorci tot pe acesta drum şi nu poposeşti aici?

— Ba da. Însă poate fi întîrziere, dacă nu mi-a pregătit boierul de la Paşcani banii.

— Aşa?

Se răsucea uşor în loc, la dreapta şi la stînga mlădiindu-şi mijlocul şi privindu-şi cu stăruinţă ciuboţelele. Apoi deodată îmi apucă mîna cu care ţineam dîrlogii calului, mi-o sărută, se întoarse şi fugi. Se mistui undeva, pe sub zidurile hanului. O mai aşteptai o vreme cu ochii, dar n-o mai văzui.

Ancuţa ieşi în uşă, ca să-şi primească banii de gazdă. Măcar ca nu mai era tînără, era frumoasă femeie, plină şi voinică, îmi zîmbea viclean, clătinînd din cap, căci toate le pricepea şi toate le vedea. Era ca şi Ancuţa astălaltă, care se uită acuma la mine. Dar asta-i mai tînără şi mai frumoasă.

Oamenii îndemnau boii şi carăle ieşeau scîrţîind la şleah. Cînd a trecut şi cel din urmă car, al unsprezecelea, m-am zvîrlit şi eu în şa. Lăutarii s-au ploconit cu cuşmele în mînă, din colţul gîrliciului. Eu am trecut la drum, şi Lupei, cîinele cel mare, sur, slobozit de moş Irimia din lanţ, începu să latre

şi să salte împrejurul roibului. Era o dimineață limpede de toamnă în valea Moldovei. Se auzeau clopote de biserici sunînd în depărtări. Acuma zvonul lor venea pînă la sufletul meu blînd şi cu dulceață.

Am mers multă vreme aşa, avînd soarele-n spate şi apele Moldovei în stînga. Am trecut prin satele răzăşilor de la Miteşti, Năvrăpeşti şi Miroslăveşti. Pe urmă am lăsat valea Moldovei ş-am prins a sui dealul cel lung spre Brăteşti. Cînd am ajuns acolo, în codru, sub schit, am făcut popas. Dar eu nu v-aş putea spune ce-am grăit cu oamenii pe unde am trecut, nici ce-am văzut; căci aveam în mine chipuri şi vedenii care mă duceau ca-n zbor aiurea.

Către asfințitul soarelui am fost la Paşcani şi m-am înfățişat la curte. M-am închinat cu sănătate în fața lui Canta şi i-am arătat că i-am adus vinul tocmit. Dumnealui m-a bătut pe spate şi mi-a zis „brava"; mi-a orînduit odaie de mas şi mîncare. Ş-a rămas hotărît să descărcăm a doua zi. Mi-a mai povestit domnia sa cum i-a bătut piatra în anul acela viile de la Cotnari; dar nu prea băgam de samă, căci se ridicau pîcle de pe Siret şi venea sară.

După ce-am mîncat ş-am făcut cercetarea oamenilor şi rînduiala pe noapte, am spus o vorbă tainică lui moş Irimia, care mi-a scos pe furiş calul la poarta curții. Cu Lupei după mine, am pornit întîi la pas. În sat am luat-o în trap uşor. Pe urmă am pişcat roibul cu harapnicul. Ş-am mers într-o întinsoare, cu şuier de vînt în urechi, domolindu-mi fuga numai în sate. Şi la două ceasuri după înnoptat am văzut hanul Ancuței scînteind c-o singură lumină. L-am ocolit ş-am apucat prin mirişti. Am dat pe urmă în drumeag. Ş-am pus pe roib în pas cînd am simțit că m-apropii de fîntîna cu patru plopi. Îmi bătea inima şi mă temeam să nu găsesc locul mort. O lună ştirbă şi roşcată se ridica din răsărit ca peste o pustie.

Deodată, cînd simții freamătul plopilor, Lupei mîrîi uşor. Atunci descălecai. Poruncii cu glas scăzut: „Fii cuminte, Lupei!" Şi mă oprii. Am avut o tresărire năprasnică în toată ființa. Marga era lîngă mine. În lucirea ştearsă a lunii sta

puțin întoarsă, cu fruntea grămădită în cotul mînii stîngi. Cînd am atins-o, şi-a lăsat brațele în jos şi mi-a făcut față. O auzii rîzînd încet. Purta pe ea toate podoabele: le simțeam pipăind-o. N-avea duh de tutun şi capu-i mirosea a flori.

*

În acei ani ai tinereții, nopțile-mi păreau mai scurte. Şi vorbeam mai puțin. Cum a asfințit luna, roibul a nechezat încetişor. M-am înălțat în picioare, lîngă ghizdelele fîntînii. Marga mi s-a aninat de umăr, şi-a grămădit capu-n pieptul meu ş-a prins a plînge.

— Nu fi proastă şi nu plînge! i-am zis eu. Desară mi-i drumul înapoi. Vreau să-ți aduc o scurteică de vulpe de la Paşcani.

Ea se strîngea în mine suspinînd.

— N-ai să te-ntorci. Că eu îs o roabă ş-o nemernică. Dar am să te aştept ş-am să mor lîngă fîntînă dacă nu vii!

Am stăpînit-o un răstimp sub braț, ş-am învelit-o-n contăş, căci tremura toată. Şi după ce m-a sărutat şi i-am mîngîiat ochii, am lăsat-o arzînd, în lacrimi. Am încălecat ş-am purces repede c-un gînd necontenit şi stăruitor să mă opresc şi să mă-ntorc spre ea. Cu cît mă depărtam, cu atîta o simțeam mai aprig în mine.

La Năvrăpeşti, am prins a zări pe Moldova pîcle nedesluşite şi-n răsărit s-a arătat geana de ziuă. Cînd am coborît la Paşcani, răsărea soarele-n negura Siretului. Am descălecat la poarta curții, mi-am dus calul la grajd. M-am întors la cişmea şi mi-am stropit obrazul cu apă rece. Pe urmă m-am îndreptat spre pivniță, unde auzeam glasul supărat al lui moş Irimia.

Am descărcat cu bine vinul. Şi toate antalele de la podgoriile cele de departe, după ce-au călătorit în scîrțîit de cară şi-n soare de toamnă, au coborît la întuneric, în hrube. Oamenii boierului le ciocăneau, trăgeau pe vrană vin cu trestioare. Şi la urmă a venit şi boierul în ființă, a gustat o cupă, ş-a ciocnit cu mine şi mi-a zis iar: Brava! - De-acuma, căpitane Neculai, a urmat el, să vii după mine în cerdac să

facem socoteală şi să-ți dau dreptul tău!

Cu ce mi-a dat boierul, florini de argint, mi-am umplut taşca. M-am închinat supus către cinstitu-i obraz, i-am pupat mîna şi-am coborît către tovarăşii mei. Era vremea de-amiază. După prînz, am hotărît să luăm drumul înapoi, către locurile noastre.

Dar mîncarea, pentru mine, n-avea gust şi preț. Am înfulecat hulpav ceva în fugă. Şi cu gîndurile nopții, mi-am lăsat tabăra şi-am dat o raită printre oamenii şi slujbaşii curții, întrebînd de-o scurteică de vulpe. Banul bun găseşte ce-ntreabă. Aşa c-am găsit îndată o blăniță cu fața de postav roş. Şi-am simțit, luînd-o în mînă, plăcerea țigăncuşei, şi-n suflet mi-au scăpărat ochii ei iuți.

Am făcut calea-ntoarsă, încet, în pasul boilor. Era o zi lină, fără boare de vînt. Şi-n făgetul nalt, bătut de brumă, frunzele se desprindeau singure şi cădeau domol fîşîind: codrul parcă era o ființă şi ofta trudnic. Mergînd în pas leneş, mîngîiat de soare, dormitam în şa. Şi-mi visam ibovnica la fîntîna cu patru plopi.

Cu carăle, am mers astfel pînă către sară. N-aveam de ce mă grăbi. Pe urmă, cînd a intrat în mine nelinişstea ca un pojar, m-am alăturat de Irimia, la carul cel din cap, şi i-am spus şoptit:

— Moş Irimie, popasu-i la han la Ancuța. Eu mă duc înainte. V-aştept acolo.

Bătrînul şi-a întors cu mustrare ochii către mine:

— Bine, căpitane Neculai. Du-te unde ştii şi ne-om vedea la han.

Am dat pinteni calului. După douăzeci de obrațe, în jurul meu începu să salte şi să latre vesel Lupei. Moşneagul, mă gîndeam eu, e cu grijă, ca totdeauna. Mi-a trimes străjer.

Am pus calul în buiestru şi-i ascultam în linişstea înserării, bătaia potcoavelor pe şleah. Stele se aprinseră în cerul curat. Cîteva focuri clipiră şi parcă le răspunseră pe dealurile de dincolo de Moldova. Drumul era fără oameni, şi cîmpurile înțepeniseră în linişste, ca-ntr-o taină.

Mi-am împins roibul de-a dreptul spre locul ştiut. Luna încă nu răsărise.

Sub plopi, la fîntînă în vîlcică, era mai întuneric. M-am apropiat pe jos, cu frîul calului trecut prin cotul mînii stîngi. Cînd m-am oprit, am simțit numai freamătul neostoit al frunzişului. Am legat calul sub unul din plopi, de-o tufă. Lupei s-a încovrigat sub botul lui, în păiuş.

Am aşteptat o vreme; nu multă. Cînd ieşi luna în răsărit ca un ochi de spaimă, cîinele mîrîi. Dar tăcu îndată, căci cunoscuse pe cel ce vine. Păşii spre fîntînă. Zării prin întunecime umbra Margăi: parcă venea fugind. Se opri c-un țipăt înăbuşit: mă văzuse. Apoi se repezi şi mă cuprinse de grumaji. Gîfîia şi mă strîngea către ea, scîncind. Rămase lipită de mine, şi după ce se potoli, suspină prelung şi adînc.

Lepădai contăşul în iarbă, aproape de colacul de piatră al fîntînii, şi mă lăsai jos. Fata îngenunche lîngă mine. Îi vorbii, mîngîind-o:

— Margă, ieri-noapte îți era răcoare şi tremurai. Ți-am adus scurteica juruită. Ea pipăi haina, rîzînd fericită, şi o trase pe mîneci. Grăi alintîndu-se:

— Acu văd, boierule, că ți-a fost puțintel dor de-o biată fată... Se întinse lîngă mine. Am cuprins-o în brațe. O desmierdam şi ea avea o înfiorare ş-un gemăt ca de sălbătăciune rănită.

— Ce ai tu, Margă? am întrebat-o eu într-un răstimp.

Ca şi cum aş fi lovit-o, răsări în capul oaselor şi prinse a-şi bate fruntea cu pumnii.

— Boierule! Calcă-mă-n picioare, omoară-mă şi zvîrle-mă-n fîntînă căci nu ți-am spus mai degrabă!

I-am cuprins brațele strîns, îngrijat deodată.

— Ce este? Nu înțeleg. Vorbeşte lămurit!

Ea acuma plîngea, şi se apleca spre mîinile mele, sărutîndu-le.

— De ce nu mă bați? de ce nu mă zdrobeşti? Iaca ce-i. Uncheşul Hasanache m-a trimis ieri dimineață la crîşmă. A băgat de samă că te uiți lung la mine şi mi-a spus să viu şi

să-ți intru în suflet şi să ne-ntîlnim... Şi să-i spun lui unde mă găseşti. Şi el, cu cei doi fraţi mai mici ai lui, Dimachi şi Turcu, să vie cînd îi fi cu mine, unul să-ți fure calul şi ceilalți doi să sară şi să te doboare...

Abia-i desluşeam vorbele din tînguire.

— Şi tu ce-ai făcut? Le-ai spus unde vin să te găsesc?

— Le-am spus, că altfel mă omorau.

— Şi de ce n-au venit asară?

— Au aşteptat să te-ntorci cu paralele de pe vin.

— Ş-acuma au să vie?

— Au să vie! răcni ea, înăbuşit N-am putut răbda de dragoste ş-am vrut să mai stai cu mine, de-aceea nu ți-am spus cum am venit. Dar acuma nu mai pot, şi-ți spun; căci vor să te omoare şi să-ți ieie banii. Au mai făcut ei fapte de-acestea şi nu se tem de nimica! Acuma eu ştiu c-au să mă înjunghie, căci au înțeles că-mi eşti drag, ş-au să priceapă de ce-ai scăpat, dar de-acuma înainte nu-mi pasă!

Mă ridicasem din locul meu, răcit de-un nor. Fata îmi îmbrățişa genunchii:

— Du-te repede! Du-te repede!

Glasul ei era plin de groază. Era prea tîrziu. Cîinele începu a hămăi deodată sălbatic, întărîtat şi duşmănos. Mă repezii spre cal. „De-acu mă omoară, căci m-au auzit!" răcni Marga cu obrazul la pămînt. În urma mea, în întunecime, cu ură, izbucni un strigăt gros: cunoscui glasul lui Hasanache.

Am fost din cîteva sărituri lîngă cal. Lupei, c-un urlet, se izbise de ceva în tufe şi prinsese, rupînd. L-am îndemnat cu glas apăsat: „Prinde, Lupei! Nu te lăsa!" Era un cîine tare şi ager la colț, în care îmi puteam pune nădejdea.

Am smuls frîul, am încălecat ş-am deschis coburii. Cu pistolul în mînă, am dat pinteni calului şi l-am repezit după larma cîinelui Din urmă-mi am auzit urlete omeneşti de îndemn. Cum suiam din vălcică în goană, am desluşit pe zare, la limpeziş, mogîldeața țiganului care fugea de cîine. Am tras eu pistolul; am auzit zăpăitul cîinelui după el: nu-l nimerisem.

Ajuns sus, îmi îndreptai calul după glasul lui Lupei. Eram tare în şa, aveam arme la mine şi nu mă temeam. Dar cum goneam pe cel dinainte, din urmă simțeam că mă alungă şi pe mine cineva. Auzeam glasurile de îndemn tot mai aproape, din urmă şi pe două părți, ca şi cum ar fi vrut să-mi taie lăturile.

Pe mirişti, luna ştirbă vărsa o lucire slabă. Pe fugarul dinainte îl vedeam. Întorsei capul la dreapta şi la stînga. Țiganii din urmă se țineau de mine zvîrlindu-se în prăjini Şi răcnetul lor, acelaşi cuvînt, îI repezeau din cînd în cînd celui dinainte. Deodată-i înțelesei, — cînd băgai de samă că alergam cotit. Cel gonit de Lupei fugea şerpuit prin mirişte; cei din urmă mă ajungeau.

Şi deodată-mi ieşiră pe lături înainte. Săltau ghemuiți şi răsucindu-se ca nişte diavoli negri. Unul dintre ei rămase pe pămînt şi făcu pieziş din dreapta către mine. Celălalt îmi căzu şi el în stînga. Înțelesei într-o clipă primejdia. Dar eram agitat în goană. Auzii vîjîitul prăjinilor aruncate în picioarele calului. Am avut un vîrtej scurt ş-am căzut. Însă eram deprins şi cu de-acestea. În clipa prăbuşirii picioarele nu-mi erau în scară. Mă rostogolii în mirişte, mă ridicai iute din şale şi făcui față. Țiganii veneau peste mine. C-un zbîrnîit mă pătrunse o lovitură de fier ascuțit la coada ochiului drept. Ridicai pistolul şi fulgerai la un pas, între ochi, pe cel ce mă încăleca. Se prăbuşi peste mine, stropindu-mă cu sînge. Ş-auzii în preajmă şi hîrîitul sălbatic al lui Lupei care rupea pe celălalt.

Simții sub şold şpanga ce mă lovise. O apucai şi mă opintii în sus. În ochiul drept aveam o săgetare adîncă şi forfotit de sînge. Cu ochiul teafăr zării spre şleah lumina hanului şi începui a răcni c-un glas schimbat de tulburare şi de durere. Lupei prinse a gîfîi împrejurul meu ş-a-mi da tîrcoale. Ceilalți doi duşmani se mistuiseră în întuneric. Dinspre han porniră a-mi răspunde chiuituri prelungi şi se aprinseră făclii.

Pînă ce mi-au venit tovarăşii, mi-am legat strîns cu batista de la gît ochiul atins. Calul icnea la cinci paşi de mine şi se opintea din cînd în cînd să se scoale. Cînd l-au împresurat

cărăuşii şi l-au cercetat, i-au găsit picioarele dinainte rupte. L-am lăsat acolo; şi, cu acelaşi glas schimbat şi răguşit, am îndemnat pe toată lumea îndărăt. Au pornit cu făcliile spre plopi, şi sileam şi eu scrîşnind din dinți, amețit, slăbit şi mişel. La fîntînă i-am găsit pe toți cu capetele buluc asupra colacului de piatră. Sub lumini lucea sînge proaspăt.

— Au stropşit-o ş-au prăpăstuit-o în fîntînă... am grăit eu slab.

— Pe cine au prăpăstuit, pe cine au zvîrlit? mă întrebă moş Irimia.

Eu n-am mai simțit putere să răspund Pe sub batistă m-a năboit iar sîngele; mi se prelingea prin mustăți şi-mi intra în gură. Şi parcă gustam din sîngele împrăştiat pe colacul fîntînii.

*

Cînd îşi sfîrşi căpitanul Neculai istorisirea, asfinți soarele în munți şi se întinse umbră peste valea Moldovei şi asupra hanului. Focul se stinsese. Noi, gospodarii şi cărăuşii din Țara-de-Sus, am rămas tăcuți şi mîhniți. Numai comisul Ioniță mormăi ceva şi se uită cu fudulie în juru-i. Ancuța cea tînăra grăi:

— Tot aşa îmi povestea şi mama, demult despre întîmplarea asta. Țiganii ceilalți doi au fugit şi s-au mistuit în codru...

— Da, aşa-i, asta-i o întîmplare din vremea noastră... întări tot fudul, comisul Ioniță de la Drăgăneşti.

Am îndrăznit şi eu să ridic glasul într-un tîrziu, ş-am întrebat:

— Mai este în ființă fîntîna cu cei patru plopi?

— Nu mai este... a răspuns încet moş Leonte, cititorul de zodii. S-a dărîmat ca toate ale lumii... Cu toate acestea, căpitanul de mazîli o vedea. Sta împovărat în locul lui, neclintit şi cu capul plecat. Obrazul drept, boțit spre ochiul

stors, parcă era încleştat şi pecetluit pe totdeauna într-o durere. Iar ochiul cel viu, mare şi neguros, privea țintă în jos în neagra fîntînă a trecutului.

Tîrziu, la înserat, s-a aprins iar focul. Şi căpitanul Isac s-a ridicat din locul lui, a prins pe Ancuța de mînă şi-a cerut, pentru sine şi pentru soți, vin vechi în oale nouă.

Cealaltă Ancuță

— Într-adevăr, în vremea veche s-au întîmplat lucruri care astăzi nu se mai văd, a grăit încet, în întunecimea înserării, meşterul Ienache coropcarul.

Încă părea cuprins de sfială după istorisirea căpitanului Neculai Isac. Totuşi glasul lui ne-a deşteptat la viața acelui ceas. Şi aşteptînd pe Ancuța, cu oale nouă şi vin proaspăt, am prins a ne apropia cu vorbe unii de alții. Un fior de vînt sosi între noi din valea Moldovei. M-am dat lîngă vatră, am împuns şi-am zădărît cu vreascuri focul ațipit în blănița-i de spuză. Cînd se răsuciră flăcări şi ne văzurăm iarăşi, fiorul de vînt stătu şi se aşeză peste noi şi peste han o negură uşoară de toamnă.

— Acum nici nu mai sînt oamenii care au fost, urmă meşterul Ienache; şi comisul Ioniță încuviință din cap, cu putere, asemenea cuvînt. Acuma trăieşte o lume nouă şi becisnică.

— Aşa este! mormăi întărîtat răzăşul de la Drăgăneşti.

— Şi iernile pe-atunci erau mai tari, hotărî coropcarul, apropiindu-şi de foc luleaua de lut cu căpăcel de alamă. Dulama {74} care o am pe mine e de pe-atunci; şi eu acuma n-am ce face cu dînsa în vremea iernii. O port aşa între umeri, ca să mă fudulesc cu dînsa. Asemenea să ştiți dumneavoastră, căpitane Neculai şi comise Ioniță, că şi verile erau mai îmbelşugate. Şi nici prin tîrguri nu erau atîția venetici cu dugheni nouă: şi noi, coropcarii, eram îmbrățişați prin sate ca nişte prieteni buni. Acuma trebuie să-mi plec grumazul mai tare şi să-mi port marfa sus, în munte. Numai acolo se mai găsesc oameni care n-au văzut încă tîrgurile; şi fetele înfloresc de bucurie cînd le deschid lădițele. Apoi era şi altă credință-n Dumnezeu. Se duceau negustorii la Rusalim şi se-ntorceau sfinți...Chiar eu m-am învrednicit de-am

călătorit, pe jos, pînă la Sfîntu-Munte. Şi-acolo am văzut un schit pe clonț de stîncă şi monahi cu dreaptă credință se suiau şi se coborau de-acolo cu scripetele, în panere, căci drum n-aveau. Iar la noi, în tîrg la Ieşi, era aşezată Domnia cu altfel de rînduială. Cînd ieşea Vodă de la Curtea Domnească jucînd pe hărmasar negru şi înconjurat de neferi, prostimea se punea cu dosu-n sus şi cu fruntea-n pulbere. Iar cînd te miluia un boier, nu-ți dădea un crăițar, ci un ban de aur. S-a întîmplat ca eu să fiu tînăr, să trăiesc pe-atuncea şi să mă bucur altfel de viață. Hălăduiam fără grijă şi eram cu chimirul bine căptuşit. Iar într-un rînd, pe cînd îmi pregăteam lăzile ca să mă duc la iarmaroc, la Baia, în Țara-de-Sus, s-a întîmplat în tîrgul nostru la Ieşi mare bucluc.

Vă rog numai oleacă să îngăduiți pînă ce-oi potrivi în lulea o frunză de tutun, căci atîta păcat am înaintea lui Dumnezeu, pe lîngă altele. Şi să desfund ciubucul, pentru că Satana atîta grijă are: să-l înfunde. Dar cel mai mare peste ceruri, peste pămînturi şi peste mări s-a milostivit şi ne-a învățat să facem suvac. Ş-apoi să vă spun că, pe cînd mă aflam în uliță la Carvasara{75} şi mă tocmeam pentru marfă cu doi negustori armeni, iaca s-arată dinspre Beilic, cu mare zvoană, o roată de arnăuți, avînd în mijloc pe-un om legat. Lume multă după dînşii, mai ales muieri şi copii. Şi ieşeau căței de sub gangurile şi bolțile{76} negustorilor, hămăiau şi urlau. Negustorii de pe la toate tărăbile s-au bulucit barbă lîngă barbă ş-au prins a se-ntreba boldindu-se. Arnăuții umblau toți cu hamgerele şi cu şuşanelele{77} gata, parcă s-ar fi temut ca omul legat să nu rupă funia şi să-i deie la pămînt cu dosul palmelor. Cel prins era întru adevăr om nalt şi voinic — subțire în mijloc, lat în spate. Avea mustăți bălai şi ochii negri şi se uita fudul în juru-i. Era îmbrăcat cu mintean şi cu ciubote roşii cu tureatca răsfrîntă, ca un răzăş cuprins. Era cu capul gol şi cu buzele sîngerate sub mustăți.

Se afla între arnăuți unul Costea Căruntu, slujitor la agie{78}. Cînd a trecut pe dinaintea negustorilor, s-a întors cu fală ş-a bătut iarăşi pe cel prins cu pumnul peste fălci. Am

întrebat:

— Cine-i omu ista şi cum îl cheamă, jupîne Coste?

— Aista-i un rău ş-un mişel, a răspuns slujitorul agiesc.

— Mă rog dumnitale, cum îl cheamă şi ce vină are?

— Îl cheamă Todiriță Catană, un răzăş nebun şi nemernic din ținutul Vasluiului. Şi fiind slujbaş la luminăția sa vornicul Bobeică, a avut aşa neobrăzare, încît şi-a ridicat ochii asupra luminăției sale. Şi a cutezat să se-nțeleagă cu sora luminăției sale, duduca Varvara, — ş-au fugit astă-noapte. Dar luminăția sa oblicise{79} ceva şi pusese străji. Aşa că l-au ajuns şi l-au prins la Moara de Vînt. A fost muncă şi bătălie. Pîn-acolo n-a fost chip. Cîți țigani şi slujbaşi boiereşti îl ajungeau, pe toți îi stîlcea şi-i dobora. Pînă ce nu l-au înconjurat arnăuții domneşti cu hamgerele n-a fost chip să-l supunem. Răcnea că el pentru duduca Varvara poate să-şi deie şi viața. Apoi l-am legat cum vedeți şi l-am bătut pese fălci cum se cuvine — de are să-şi stupească limba şi măselele; ca să înțeleagă asemenea ticălos ce nu se cade să îndrăznească!

— Foarte bine i-ai făcut, jupîne Costea, - am zis eu, şi împreună cu mine au încuviințat şi toți ceilalți negustori. Dar cînd spuneam noi aceste vorbe, mişelul acela, Todiriță Catană, şi-a întors fruntea şi s-a uitat drept şi holbat spre noi. Era om frumos şi îndrăzneț, după cît se vedea, şi m-am cam înfricoşat de privirea lui. Pe urmă m-am gîndit că tot au să-l spînzure şi mi-a trecut sfiala; ş-am rîs către dînsul. După aceea am grăit spre slujbaşul agiei:

— Jupîne Coste, pentru vrednicia dumnitale, poate să-ți dăruiască ş-o moşie luminăția sa vornicul Bobeică. Fii bun şi îngăduie o țîră şi mai ține puțintel în loc pe răul acesta şi pe arnăuți, ca să ne spui ce s-a făcut duduca Varvara, sora luminăției sale.

— Pe duduca Varvara o trimite boierul la mănăstire la Agapia, precum cere legea, ca să-şi plîngă acolo greşala tinereții. Chiar i-a şi rînduit căruța şi slujitorii. Iar pe acest fără de minte răzăş îl duc ca să-l închid în turnul Goliei, ca să

aştepte acolo porunca lui Vodă. Sfîrşitul lui are să fie sub buzdugan, aşa după cum înțelege orice om cu scaun la cap.

— Aşa este, am zis eu cu încredințare. Şi toți negustorii din uliță şi-au închinat bărbile ş-au arătat că şi ei tot asemenea dreaptă socotință au. Apoi după roata de arnăuți s-a luat mahalaua ca după o laie, cu colb şt cîini, cu muieri şi prunci, — şi Costea Căruntu pălea din cînd în cînd peste fălci ori peste grumaz pe răzăş. Aşa l-au dus şi l-au închis la Golia în turn, pe cînd eu mă clănțăneam cu armenii pentru marfă. Şi sfîrşind tîrgul şi plătind aur cu zimți, mi-am luat sarcina cu marfa-n spinare şi m-am dus acasă s-o aşez în cutii: marfă delicată şi subțire, mai mult pentru ochi şi pentru inima părții femeieşti. Am rînduit-o frumos, am pus cutie peste cutie, am lustruit ca totdeauna cu grijă alămurile cu care-s ferecate, după cum le vedeți şi-n ziua de azi; şi dormind un somn bun pînă ce-au cîntat cucoşii straja a treia, m-am sculat, m-am pregătit, am luat coropca-n spate, şi cu ciomagul şi luleaua am pornit hai-hai, cînd se îngîna ziua cu noaptea Ajungînd în ulița Goliei, aud larmă cumplită. Şi de la mănăstire țîşnesc pe poarta de fer călăreți cu pîrul vîlvoi.

— Aman! Ce este, oameni buni? Ce s-a întîmplat, lume dragă?

Costea, cu capul gol, îndemna cu harapnicu-n mînă:

— Acu, băieți, trebuie să fi apucat pe la cişmeaua Păcurarului! Să nu-l lăsați! Cum l-ajungeți, îl străpungeți şi mi-l aduceți mort.

— Jupîne Coste, a răspuns atunci un arnăut bătrîn, cine poate să ştie drumul pe care a apucat blăstămatul acela? Cît a fost legat, am avut stăpînire şi putere asupra lui; dar acuma, dacă i-s slobode brațele şi are în pumnul lui fier, ş-a încălecat cal, nu se găseşe voinic care să-l poată ajunge şi să-l poată răpune.

— Ce grăieşti tu, moşnege? — a răcnit slujbaşul agiei.

— Nu te supăra dumneata, căci grăiesc adevărat, jupîne Coste. Căci noi îl cunoaştem de mai multă vreme pentru alte isprăvi ale lui. Aista-i un zălud care a făcut slujbă şi-n oastea

nemțască, — şi i-a spăriat şi pe nemți. Şi s-a oştit şi-n războaie adevărate şi are pe el crestături de gloanțe şi de sabie. Calul fuge în goană şi el stă în picioare în şa. Ridică sacul de orz în mîna dreaptă. Bate ca un berbec cu capul, şi pe cine-l păleşte îl dă jos fără suflare. Ştiindu-l aşa, l-am cetluit bine, l-am lepădat pe duşumea şi i-am pus proptea la uşă. Şi numai nebun ca el a fost vrednic să roadă funia, s-o lege după aceea de-o gratie, să-şi facă loc prin fereastră şi să pogoare în lungul turnului. A sărit la strajă şi i-a luat iataganul şi pistoalele, — a găsit undeva un cal, s-a dus; — unde să-l aflăm noi acuma, jupîne Coste, şi ce-i putem face?

Ş-aşa se frămînta jupan Costea Căruntu şi răcnea ca un leu, încît pe loc slujitorii au apucat-o în toate părțile călări în păr. Văzînd ca i-a urnit după fugar, slujitorul domnesc s-a mai potolit, şi numai pufnea, — parca se-năduşa şi nu-i mirosea bine. Avea un om al lui lîngă el. I-a poruncit să-i aducă arme şi cal înşeuat.

Atuncea am găsit şi eu cu cale să m-apropii şi să-ntreb cu mare uimire:

— Jupîne Coste, pe mine tot nu m-ajunge mintea, cum s-a putut întîmpla asemenea faptă într-o cetățuie cu ziduri nalte şi cu turn cum îi Golia. Pe lîngă ziduri şi turn, se mai află puşti, lanțuri şi oşteni. Şi să scape aşa cu uşurință un nevrednic ca acela, care a cutezat să ruşineze o cinstită casă boierească!

— Întreabă-mă, Ienache, şi eu nu ți-oi putea răspunde, — a pufnit iar slujbaşul. Acuma în mine au să bată toți şi la mine are să se uite strîmb luminăția sa vornicul Bobeică. Acuma slujba mea şi pricopseala mea au căzut jos. Să intru în sfînta mănăstire, să dau părintelui Nicanor un sorocovăț să-mi facă o slujbă pentru scăpare de năpaste, — nu mă rabdă vremea, căci m-ajung din urmă supărarea şi harapnicul boieresc. Trebuie să mă reped după hoț, dar iarăşi trebuie să mă întorc, căci, după răsăritul soarelui am porunca să pornesc pe duduca Varvara la drum. Trebuie s-o întovărăşesc, cu alți slujitori, pînă la mănăstire la Agapia. Pe

cale mi s-ar putea întîmpla alte necazuri şi nu ştiu ce-oi face. Inima mea, bre Ienache, acuma-i ca un fier roş, pe nicovală: şi trebuie să bată-n ea ciocanul.

— De ce te înfricoşezi dumneata, jupîne Coste? am cercat eu a-l domoli. Pe ticălos l-îți prinde; pe duducă îi duce-o la sfînta mănăstire; iar Domnia şi boierul s-or linişti, — şi pentru credința domniei tale, te-or milui după cuviință.

Grăind aşa, — l-am lăsat încă fierbînd lîngă turnul Goliei, ş-am pornit la vale pe drumul Păcurarului, ca să nu m-apuce soarele în tîrg. Şi nădăjduiam aşa, în mine, că şi de data asta tot stăpînirea are să biruiască pe cel viclean. La marginea tîrgului m-am întîlnit cu unii din oştenii Domniei, care se întorceau la pas pe cai asudați. Erau supărați şi se uitau urît. Nu găsiseră şi nu prinseseră nici un răzăş. Acuma mi se lumina mintea şi-nțelegeam de ce-a mînat Costea Căruntu pe slujitori într-aceea parte, căci pe acelaşi drum avea a umbla şi căruța duducăi Varvara, către mănăstire. Ş-un nebun, cum se vede că este Todiriță Catană, numaidecît trebuia să încerce a-i aține calea. Am priceput că de asta mai ales se temea jupîn Costea.

Am mers aşa o vreme pe drum lung. Cînd s-a suit pe cer soarele şi mi s-a îngreuiat în spate coropca, am poposit la o fîntînă şi mi-am potolit setea. Ş-am stat aşa sub arşiță, aşteptînd din zare un creştin drumeț, care să mă primească lîngă el, în căruța cu fîn. Ca şi-n alte dăți, Domnul Dumnezeu mi-a venit întru ajutor —- şi s-a arătat dintr-o zare un om cu căruța. S-a oprit la fîntîna cu cumpănă ca s-adape caii — şi eu spunîndu-i o vorbă bună, el mi-a răspuns cu prietinie. Am pus lădițele bine, m-am aşezat în fîn alături, ş-am mers aşa prin sate şi prin locuri singuratice pînă la Tîrgu-Frumos. Acolo omul cu căruța a apucat în altă parte de lume, iar eu, cu lăzile-n spate, am intrat în pădure la Strunga ş-am mers la răcoare pînă ce-a asfințit soarele în Siret şi s-a arătat lună în urmă la răsărit.

Atuncea mi-am pus jos lădițele, la alta fîntînă, ş-am stat acolo pînă ce mi-a trimis Dumnezeu, de pe alt drum, altă

căruță. Era o căruță uşoară, care venea iute, cu doi cai sprinteni. Omul a oprit şi m-a întrebat:

— De unde vii, măi creştine?

— Tocmai de la tîrgul Ieşilor viu, gospodarule, şi mare pomană ți-ai face dacă mi-ai scurta drumul căci eu sînt coropcar, prietinul oamenilor, şi nu fac nimănuia nici un rău.

— Dacă vii de la Ieşi, suie lîngă mine şi te grăbeşte... a grăit omul acela.

Eu m-am suit lîngă el şi îndată am trecut Siretul. Iar pe lîngă podul de lemn juca luna în apă — şi fulgera spre noi lumină. Întorcîndu-mă spre om să-i mulțumesc şi să-i spun cuvînt bun, am înțeles îndată că lîngă mine-i Todiriță răzăşul, şi l-am cunoscut.

El a rînjit, sticlindu-şi dinții; şi m-am înfricoşat că mă cunoaşte şi el.

— Tu eşti, zice, neguțătorul acela care a rîs către mine, ieri, la Carvasara.

— Am rîs, răspund eu, căci mi-a plăcut fața domniei tale. Nu te supăra, căci sînt om sărac şi umilit.

— Tu eşti oaie din turmă, îmi întoarce el cuvînt, şi te păstoreşte lupul. Să ştii că asta eşti tu.

— Bine, zic, asta sînt numai nu te supăra pe mine.

El iarăşi a rîs. Apoi a fluierat ascuțit — şi caii, înțelegînd putere îndărătul lor, s-au întins mai cu grăbire la fugă, pe şleah.

Catană răzăşul se întoarce iar către mine.

— Ce se mai aude în tîrg la Ieşi?

— Ce să s-audă? — zic. Ştiu că dacă nu ți-oi mărturisi adevărul, îmi răpun capul. Costea Căruntu de la agie trimite oştire multă după dumneata. Şi el duce singur pe duduca Varvara la mănăstire la Agapia. A pornit, socot eu, cam pe la prînzişor.

— Asta-i bine, îngînă răzăşul.

— Asta este, zic eu iar, şi să ştii că el cunoaşte că şi dumneata trebuie să fi apucat tot pe acest drum; şi a luat cu sine tărie, de care trebuie să te temi, căci eşti numai unul

singur...

Răzăşul rîde iar.

— Ascultă, omule, zice; eu pot pieri, dar de temut nu mă tem. Şi tu ia aminte la cuvîntul meu şi din ce spun eu să nu ieşi. Acuma mergem încă o bucată de drum, pînă într-un loc care se cheamă Hanu-Ancuței. Acolo eu vreau să mă opresc şi s-aştept pe jupîn Coste, cu toată sila{80} lui. Cînd are să vie, el n-are să mă găsească şi n-are să mă vadă, — dar eu n-am să fiu departe. Am să fiu lîngă voi ş-am să vă am sub ochiul meu. Ş-am s-ascult şi vorbele pe care ai să le spui. El are să te întrebe şi tu ai să-i răspunzi c-am apucat şleahul înainte către Timişeşti, ş-am fugit de el cu mare spaimă... Să-i spui adevărul, că m-ai văzut şi m-ai cunoscut, — însă nu într-alt chip, căci altfel ne mai putem întîlni într-această viață şi-n această lume.

La asemenea vorbe, eu am plecat capul ş-am răspuns cu supunere; mă gîndesc că poate într-adevăr nemernicului i-i frică de puterea Domniei însă de puterea celor mari nimene nu poate scăpa.

Aşa, cinstite căpitane Neculai şi comise Ioniță, dorind eu pedeapsa celui rău şi rînduială în țară, am ajuns, nu în tîrzie vreme, aicea, la Hanul Ancuței celei de-atunci. Era închis şi se afla numai cu luna în singurătate. Bate Catană în porți, se deşteaptă cîini răi, — s-aude înlăuntru glasul Ancuței. Răzăşul strigă:

— Lele Ancuța, am venit la sfatul şi prietinia dumitale. Eu sînt Todiriță Catană, şi dacă nu-ți mai aduci aminte de mine, acuma ai să-mi cunoşti necazurile.

Pe loc Ancuța a tăcut; a grăit blînd cu cîinele; pe urmă a tras drugul ş-a desprins clempuşurile de fier. A deschis uşa, ne-a vîrît în ochi pe rînd făclia de ceară ş-a zis către Catană:

— Intră. Dumneata eşti răzăşul cel nebun, cu pricina. Am auzit astăzi veste de la Iaşi despre isprăvile dumnitale.

Atunci Todiriță Catană s-a îndreptat din şale şi s-a uitat la dînsa.

Ancuța de altădată era muiere frumoasă, ca şi aceasta de-

acum. Căta la el cu ochii mari şi-i luceau în ei două făclioare mititele. Răzăşul s-a uitat lung la dînsa, apoi şi-a lepădat pe-o laiță pistoalele şi iataganul, s-a întors şi i-a cuprins mîna dreaptă care-i era slobodă. Ancuța a prins a rîde.

— Stai, să pun lumina deoparte şi să-nchid porțile, a grăit ea, şi pe urmă spune ce ai de spus. Eu ştiu că nu eşti un om cu mintea întreagă, căci te pui cu stăpînirea. Se vede că nu eşti înțelept, căci iubeşti o copilă de boier. Asta-i dragoste cu primejdie. Dar am înțeles că ai făcut o ispravă mare în tîrg la Ieşi la turnul Goliei. Se bat cap în cap arnăuții şi neferii Domniei şi te caută pe toate drumurile. Au să te găsească ş-au să te taie.

— Lele Ancuța, a răspuns Todiriță Catană; dacă mi-a fi scris să mor, oi muri. Pentru o dragoste pot să-mi dau viața şi tinerețile mele. Află, lele Ancuță, că-n noaptea asta, — poate peste-un ceas, poate peste două, au să cadă într-adevăr aicea, la porțile dumnitale, oştenii Domniei. Cu ei se află Costea Căruntu, care m-a legat ieri şi mă bătea peste fălci în vederea norodului. Costea Căruntu, dragă lele Ancuță, duce pe duduca Varvara în pustie, la Agapia la mănăstire. Şi eu vreau să-ndrăznesc a scoate din mîna lor dragostea mea; ori izbîndesc, ori îmi las aici oasele.

Atunci, la aceste vorbe, am văzut-o pe Ancuța înfricoşată. A clipit din ochi şi şi-a dus palmele la obraji. Ş-a răcnit subțire:

— Tu eşti nebun, Todiriță Catană, aşa cum spun şi alți oameni!

Dar îndată după aceea s-a întors şi s-a aplecat către el şi l-a întrebat cu grabă cum socoate el că şi-ar putea împlini planurile. Trăgîndu-se amîndoi în celălalt colț de odaie, lîngă vatră, au prins a descînta frunte lîngă frunte, — şi mai ales Ancuța mi se părea mie că grăieşte cu foc şi cu patimă.

După ce-au isprăvit ei de grăit şi de pus la cale, Todiriță Catană a venit împotriva mea, s-a oprit şi s-a uitat la mine cu sprîncenele încruntate. Avea nişte priviri pe care voiam să le lepăd din mine şi nu puteam. Nici n-am îndrăznit a-i spune

nimic. Am înțeles aşa că a făcut legămînt cu moartea şi de asemenea om trebuie să mă tem.

— Du-te; nu întîrzia... i-a grăit Ancuța, cînd el îşi lua armele.

Şi-a întins mîna pe umărul lui apoi şi-a tras-o iute înapoi. Catană, ca şi cum l-ar fi întors brațul ei, s-a sucit în loc, a cuprins-o cu dreapta pe după gît ş-a sărutat-o.

— Dacă se scoală soțul meu şi te vede, a zis ea rîzînd, măcar că-i bătrîn, se poate supăra...

Pe urmă a rămas neclintită, lîngă uşă, — ş-a ascultat cum grăieşte răzăşul cu caii, cum îi îndeamnă şi cum porneşte.

Vuietul căruței s-a depărtat şi nu se mai auzea şi ea tot stătea cu urechea ațintită.

Şedeam împovărat lîngă lădițele mele şi nu înțelegeam nimica. Ce fel de vînt tainic mîna veştile aşa de grabnic de la Ieşi în lume? Şi cum se pot aduna şi înțelege într-asemenea chip doi oameni străini? Înalț privirile: văd că Ancuța s-a aşezat pe o laiță: se uită înspre mine şi făclia îi joacă în luminile ochilor, dar nu mă vede. Parcă tot ascultă şi nu vede. Şi aşteptăm aşa pînă ce sună zvoană pe şleah — şi cu mare larmă de glasuri şi pocnete de harapnic se opreşte în bătătură alaiul cel mare de la Ieşi. Şi-ndată aud răcnetul lui jupîn Costea Căruntu şi hangița se scoală din locul ei, deschide uşa şi saltă făclia deasupra capului. Pare apoi a-şi aduce aminte şi de mine şi, plecînd numai uşor fruntea, îmi suflă pe sub braț:

— Dumneata, meştere Ienache, ştii ce ai de spus.

Au tăbărît slujitorii Domniei, răcnind să le deie vin. Jupîn Costea însă i-a înfruntat şi i-a ocărît şi i-a scos afară la cai şi-n jurul căruței. Acolo, sub poclăzi, în lumina lunii, grămădită cu capu-n piept asupra genunchilor, am văzut pe duduca Varvara. Mi s-a arătat ca o umbră şi mi s-a părut că tot plînge.

Iar jupan Costea, bătînd cu sabia în podele, s-a apropiat şi m-a cunoscut.

— Cum se poate, bre Ienache, zice — aşa degrabă ai ajuns

în aceste locuri? Spune-mi dacă n-ai aflat cumva pe drum veste despre mişelul pe care-l căutăm.

— Jupîne Coste, zic, am auzit despre Todiriță Catană pe care-l cauți dumneata şi l-am văzut...

— Cum se poate, bre Ienache? a strigat slujitorul agiei; iar hangița s-a întors către mine, ațintindu-mă.

— L-a văzut, a adaos ea. A trecut pe aici.

— Da, încuviințez eu; a trecut pe aici ş-am oblicit c-ar fi apucat spre vadul de la Timişeşti cu mare spaimă...

Am auzit larma slujitorilor de-afară şi mi s-a părut că jupîn Costea se bucură.

— De armele noastre nu poate să scape! a răcnit el cu tărie.

Hangița zîmbeşte şi grăieşte cu blîndeță:

— S-aude că şi-ar fi găsit tovarăşi alți răi şi bezmetici şi vor să prade marfa pe care o duceți dumneavoastră în căruță.

— Ce? Cum? — s-a îngrijit omul stăpînirii. Are să-şi lese căpățîna sub picioarele calului meu!

— Moldova vine mare după ploi, grăieşte iarăşi hangița, şi vadul de la Timişeşti acuma e greu de trecut.

— Cum se poate? Şi alt drum nu-i?

— Este drum prin Tupilați. Treceți pe pod umblător.

— Atunci oamenii mei grăbesc după el şi-l înfundă acolo, la Timişeşti, iar eu trec căruța cu marfă boierească pe podul umblător. Facem două trebi bune şi mulțămim pe stăpînii noştri. Ne ferim astfel şi de orice fel de întîmplare potrivnică... Şi-ntr-un sfert de ceas, cît au mai stat acolo oamenii stăpînirii, lelea Ancuța m-a coborît cu dînsa în pivniță ş-am scos amîndoi la lună cofe cu vin. Şi adăpîndu-se oamenii şi făcînd zarvă şi prinzînd mare curaj, au juruit pieirea mişelului fugar ş-au apucat-o pe şleah înainte. Iar jupîn Costea, cu o samă de slujitori, a pornit prin partea ceastlaltă ca să deie pe podul umblător de la Tupilați. Lelea Ancuța i-a dus pe drum foarte scurt şi m-a ținut toată vremea lîngă dînsa. Cum am ajuns la malul apei, jupîn Costea a strigat cu mare glas la podar. Şi s-a înfățişat un moşneag cu pletele-n

ochi şi surd.

— Să ne duci de ceea parte! a răcnit Căruntu la el, arătîndu-i cu sabia celălalt mal.

— Vă duc, boieri dumneavoastră, bîlbîie moşneagul cu groază. Da-i apa mare, măria voastră, şi-i greu de trecut atîta norod, şi cai şi căruță, şi fiind şi la vreme de noapte...

— Nu-i nimica, moş Bara, îi țipă hangița la ureche. Îi treci pe dumnealor pe rînd. Întîi pe cel mai mare şi pe duduca din căruță. După aceea or trece caii; pe urmă ceilalți. Eu nu m-amestec, jupîne Coste, dar spun numai o vorbă. Şi nu s-a face decît după cum porunceşti dumneata.

— Ține podul bine şi bagă samă! s-a întors jupîn Costea către moşneag. Mă treci întîi pe mine cu sora luminăției sale vornicului Bobeică. Şi dacă nu-ți faci bine datoria, să ştii că unde-ți stă capul, au să steie picioarele!

Moşneagul şi-a vîrît între umeri capul şi s-a tras către şăici[81]. Iar jupîn Costea Căruntu, cu vorbe blajine, a coborît din căruță pe duduca Varvara, subțirică şi plină de spaimă. Cînd a trecut spre pod, s-a apropiat de ea lelea Ancuța, aplecîndu-se să-i vadă ochii. Scripetele a prins a scîrțîi pe odgon şi apa rupea şi fărma în solzi lumina.

S-a lipit podul încet de celălalt mal ş-a rămas acolo neclintit şi tăcut. Nu s-a auzit de acolo nici un glas, nu s-a simțit nici o mişcare. Numai pe Ancuța o vedeam că ascultă cu încordare, şi-i sticlea luna în ochi. O priveam stînd aşa şi aşteptînd, şi de la o vreme m-am întors de către ea cu frică. Nimenea n-a înțeles ce-a fost şi ce s-a întîmplat, cu toate strigătele şi chemările de mai pe urmă ale Ancuței ş-ale oamenilor. Tîrziu, în zori, au venit gospodari din Tupilați ş-au adus iarăşi la cestălalt mal podul. Am găsit într-o şaică pe moşneag legat. Şi-n cealaltă şaică pe jupîn Costea, strîns în funii pînă la sînge, cu căluş de răşină-n gură. Cînd l-am slobozit din funii şi i-am dat afară căluşul, a început a se prăvăli într-o parte şi-ntr-alta tehui şi şi-a stupit în prund dinții de dinainte amestecați cu sînge închegat. Aşa era de prăpădit, încît a trebuit să-l culce oamenii lui în căruță, ca

să-l poată duce înapoi la agie. Aşa m-am mirat eu de asemenea întîmplare, şi înțelegeam că lelea Ancuța, cînd se uita la lună, auzea ce se petrece la celălalt mal. Eu n-am ştiut ce-a fost şi nici jupîn Costea n-a spus niciodată. Nu cred să fi fost farmece de-a hangiței, măcar că ea auzea.

Mai degrabă răul acela Todiriță Catană, a stat acolo la pîndă ş-a stropşit pe slujitorul Domniei. De sfătuit s-au sfătuit ei lîngă horn, dar o femeie nu poate pune la cale asemenea fapte. De la Ancuța am aflat tîrziu după aceea că acest mişel ar fi scăpat cu duduca Varvara în țara ungurească. Ş-atunci iar am bănuit-o c-ar fi fost cu ştiința ei. Am fost eu, căpitane Neculai şi comise Ioniță, multă vreme mîhnit pentru asemenea blăstămății, care s-au petrecut în tîrg la Ieşi şi la apa Moldovei.

Județ al sărmanilor

S-a ridicat din tohoarca lui, de la un proțap, un om mătăhălos, şi s-a arătat în lumina focului păşind legănat.

Numai după cum aducea picioarele, rar, cosind cu ele parcă, s-ar fi putut cunoaşte că-i cioban. Se vedea asta însă şi după glugă, după căciula dintr-un berbec, după chimirul lat şi lustruit şi mai ales după cămeşa scorțoasă de spălături în zer. Purta toiag nalt pe care-l ținea de sus. Şi ochii mititei, abia-i vedeam de sub streşina frunții şi a sprîncenelor. Avea plete crețe unse cu unt, iar barba-i era rasă cu custură de coasă.

— Eu toate le-am ascultat şi toate au fost istorisiri frumoase, a grăit el gros, şi nu mai doresc decît s-aud întîmplarea gospodarului istuia nalt şi uscat.

Şi după asemenea vorbe către comis se cunoştea că-i un om din sălbătăcie.

Nici nu-l băgasem în samă pîn-atunci; dar el toată vremea stătuse acolo cu noi, şi tăcuse. Tăcuse şi-şi văzuse de vin, şi abia acuma-i venise gust de vorbă şi chef. Cu mîna stîngă făcu vînt oalei peste flăcările focului. O auzii țipînd în întuneric, la grămada cioburilor, — se sfarmă şi tăcu, încheindu-şi soarta.

— Asta n-a mai cunoaşte băutura, vorbi iar ciobanul rînjind, — şi nu ne-om mai întîlni decît după ce-oi fi şi eu ulcior. Iar cei care nu mă cunoaşteți, să ştiți că eu nu-s mai departe decît de la Rarău, ş-acolo am stînă cu alți tovarăşi, şi bordeie pline cu putini de brînză şi de lapte acru, şi alte bordeie cu poclăzi şi cojoace. Şi mă cheamă Constandin Moțoc. Cine vrea să ştie, pot să-i spun că mă duc pînă într-un sat la apa Siretului, să aflu dacă mai sălăşluieşte pe lume os din osul părinților, — o soră ce-am avut şi cu care nu m-am văzut din tinerețile mele. Dac-a fi moartă, să mă întorc înapoi

la oi şi la tovarăşi şi la întristare, pe vîrf de munte, unde nu se domoleşte vîntul niciodată, — ca şi gîndul omului.

Dar eu rîd, căci mi-am adus aminte de-un prietin, carele mi-a spus că, dac-oi trece pe la Hanu-Ancuței, să beau o oală de vin, să beau două, pîn' ce-oi vedea tulbure şi să nu spun la nimeni ce i s-a întîmplat lui într-o vreme, pe locurile acestea Mi-a povestit cîte a pătimit. Dar pot spune că, bînd atîta vin cu o asemenea oală, nu-mi mai pot aduce decît cu greu aminte de-o întîmplare ca aceea.

— Ce întîmplare? întrebă, după obiceiul lui, comisul Ioniță.

— O întîmplare, cinstite om bun, o întîmplare a aceluia care mi-i mie ca un frate. Măi lăutarilor: voi să ziceți pe strunii după mine un cîntec de voinicie al lui Vasile cel Mare, hoțu; şi-apoi dac-a dori lumea, oi spune: dacă nu, oi tăcea.

Începu deodată a cînta pe nas, c-un glas din cap, subțire, cu totul nepotrivit făpturii lui mari.

— Ascultați, măi!

Care-i tînăr şi voinic
Iese noaptea la colnic
Fără par, fără nimic.
Fără brîu, fără pistoale.
Numai cu palmele goale...

Îmi venea a rîde ascultîndu-l cum zice subțire, şi mă veseleam, căci nu mi-i silă de omul cu chef. El s-a oprit arătîndu-şi dinții, dar mai mult cu harțag decît cu voie-bună.

— Acu cioroii să tacă, a zise el iar cu tărie şi gros, şi să-şi ascundă diblele sub aripi. Vreau să vă spun dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare, povestea despre care v-am vorbit. Şi dacă nu v-a plăcea, să nu-mi spuneți pe nume.

S-a posomorît spre umbra neagră a hanului, şi-a potrivit toiagul la subsuoară, sprijinindu-se în el după obiceiul ciobanilor, apoi s-a întors spre noi şi şi-a plimbat ochii în jur, — fără să ne vadă, căci privirea lui dintr-o dată se cufundase

în timp.

Dintre noi toți numai Ioniță comisul îl privea într-o parte cu oarecare nerăbdare şi dispreț, — căci îl astupase aşa tamnisam un om de rînd şi din proşti, cînd domnia sa avea de povestit lucruri mari.

Ciobanului însă nu-i era ruşine şi nu cunoştea asemenea rînduieli.

— Ce-am vrut eu să spun? ne întrebă el, zîmbind din depărtare şi din singurătate. Apoi ce-aş vrea eu să vă spun, m-aş prinde mai degrabă să vă cînt din fluier; dar n-am chip. Aşa că trebuie să grăiesc cum m-oi pricepe. Era prietinul acesta al meu trăitor în sat la Fierbinți, pe Siret, fiind în acele vremi stăpîn pe moşie un boier chiabur tare cu numele Răducan Chioru. Era acest boier om stătut şi văduvoi şi din cînd în cînd avea dumnealui plăcere pentru cîte-o muiere dintr-a oamenilor, pentru care lucru noi rîdeam şi făceam haz într-o privință. Dar iaca prietinul ista al nostru pățeşte şi el pozna şi nu-i mai vine-a rîde. Află de la alte femei binevoitoare, că pe Ilinca lui a poftit-o boierul pîn' la curte.

— Cum se poate una ca asta? sare el în sus.

— Iaca se poate; ba încă s-a întors acasă c-un testemel nou, roş ca focul.

Atuncea prietinul acesta al meu a simțit că-i creşte pe spinare păr de cîine turbat. A lăsat în drum dinaintea orîndei, sania încărcată cu saci, a zvîrlit biciul în coarnele boilor şi-a tras de după o scoarță bărdița. Văzînd înainte-i pîclă de sînge, s-a repezit acasă şi-a izbit cu umăru-n uşă. A luat în piept pe femeie şi-a prins a striga la dînsa:

— Unde-ai fost? Să-mi spui unde-ai fost, că te tai în bucăți cu securea.

— N-am fost nicăierea, omule! Ce este? Ai înnebunit?

— Spune-mi unde ai fost, că te tai. Unde-i testemelul cel roş?

— Care testemel? Tu trebuie să fi băut, bărbățele — după aceea ai adormit în car şi-ai visat!

A mai răcnit la dÎnsa, ea se apăra ca de înec; se ferea, da

din mîni şi nu mai contenea din gură. A apucat-o omul de cozi ş-a bătut-o cu capul de colțul hornului; n-a fost chip să scoată nimica de la dînsa.

— Taie-mă, omoară-mă, nu-s vinovată cu nimica!

Atuncea i s-au trudit şi prietinului istuia al meu mînile. Se uita la dînsa cum plînge şi l-a cuprins şi pe dînsul mare amărăciune.

— Vai, Ilincă, zice, vai de zilele noastre cele ticăloase! Că noi numai de patru ani sîntem luați. Şî cînd ne-am cununat, au înflorit zarzării de la casa noastră, iar acuma florile li-s scuturate şi mi-a înghețat inima. Ca tu mie mi-ai fost dragă şi te-am socotit cu credință; dar văd că m-am înşelat amar.

Muierea atunci se jură pe luminile ochilor şi pe mormîntul maică-sii, că nu ştie nici cu spatele despre ce poate fi vorba, îşi şterge gura cruntă{82} de sînge şi-l sărută pe bărbat; îl domoleşte şi-l îndeamnă să se ducă să-şi caute sania cu boii. Iar după ce se duce el la boi şi la sanie, ea îşi pune în cap testemelul cel roş şi iese prin fundul grădinii într-o hudiță de unde ia drumul la curtea boierească.

Omul îşi duce sania s-o descarce de saci la hambare, pe urmă vine la curte să-l scrie pe catastif grămăticul. În loc de grămătic, iese în cerdac boierul. Îl cheamă ia aşa cu degetul şi-i rînjeşte numa-ntr-un dinte.

— Ia fă-te-ncoace, gospodarule.

— Iaca viu. Care-i porunca, cucoane?

— Măi păgînule, zice boierul, ce ai tu cu femeia de-o bați şi-o asupreşti?

Prietinul ista al nostru nu se dumereşte deocamdată.

— N-am nimica, cucoane, dar nu pricep de unde ştii măria ta una ca asta şi de ce te-amesteci între român şi femeia lui.

N-a apucat a sfîrşi vorba, şi Răducan Chioru l-a şi fulgerat cu palma peste gură. Prietinul ista al nostru închide ochii fără să înțeleagă; iar cînd îi deschide, vede la o fereastră pe Ilinca lui cu testemel roş şi-nțelege. Răcneşte cu mare tulburare şi-i vine să-şi facă o samă, să se deie cu capu-n fîntînă. Dar n-are cînd. Boierul a tras de după uşa tindei harapnicul şi-l

păleşte-n plin pe după grumaz şi-l taie peste ochi cu şfichiul, parcă-l scrie cu foc. Încearcă a cîrni la dreapta şi la stînga. Cu răsuflarea gîfîind în sînge se-ntoarce şi se prăvăleşte pe scări ca să scape şi să fugă. Jos îl prind în braţe haidăii curţii.

Bate cu pumnii şi scapă şi se repede urlînd la stăpîn. Răducan Chioru îl arde iar cu şfichiul şi clipeşte rîzînd din ochiul cel sănătos.

— Nu-l lăsaţi, măi flăcăi, zice, că-i tulburat. Era să-şi omoare femeia.

Haidăii au sărit şi l-au prins. L-au mai bătut pînă ce-au ostenit, pe urmă i-au dat drumul.

După ce a bolit trei zile, muşcînd scîndura laiţii, prietinul ista al nostru sare-ntr-o noapte gardul la curtea boierului, ca să-şi găsească femeia A pîndit-o pe lîngă odăile slugilor, pînă ce-a zărit-o. A sărit la dînsa urlînd, ca să-i rupă cu unghiile gîtiţa. A auzit boierul ţipete din casă, ş-a ieşit cu hamgerul.

Aşa că Răducan Chioru, ca un stăpîn ce se afla, văzînd atîta îndrăzneală, s-a scîrbit ş-a poruncit haidăilor să-l ridice pe prietinul ista al meu şi să-i facă petrecere cuvenită, după purtarea lui. Întăi l-au legat cu mîinile la spate şi i-au pus căluş în gură, ca să nu urle. Şi noaptea aceea l-au ţinut cu capul vîrît într-un gard, cu gîtul strîns între nuiele. L-au mai rupt cîinii de pe lături; l-a muşcat gerul Bobotezei înspre ziuă. Eu nu înţeleg de ce n-a murit.

Făcîndu-se ziuă şi văzîndu-l că se uită tot urît, cuconu Răducan porunceşte să-l scoată din gard şi să-l mîie cu harapnicele pînă devale la moară. Acolo slujitorii îl descalţă, îi suflecă iţarii pînă la genunchi şi-l vîră în lăptoc pînă la glezne, — ca să simţească zimţii gheţii şi să nu mai îndrăznească a sui ameninţare împotriva unui obraz boieresc.

Apoi a mai avut a îndura prietinul ista şi altele, ca să se-mplinească rînduiala care era atunci la curţile stăpînirii. L-au lepădat într-un bordei, în preajma focului, ca să se încălzească. Ca să nu fugă, i-au pus picioarele în butuc, cu lacată grea de-o ocă. Ş-au lăsat fumul să iasă în bordei, ş-au presărat pe jăratic ardei pisat. Tuşind şi stupind sînge, a

petrecut într-asemenea chip; şi Dumnezeu a vrut să nu piară, ci să se chinuiască pe lumea asta, ca dincolo pe tărîmul Tartorului.

Aşa s-a întîmplat, cinstiților creştini, această faptă acum treizeci de ani. Şi prietinul acesta al meu n-a pus fruntea-n țărînă, precum ar fi fost mai bine. A rămas schilod o vreme, urlînd în inima lui; şi cînd s-a putut tîrîi, a pribegit din sat. A trecut apa Moldovei; pe urmă a trecut apa Bistriței, şi s-a ridicat pe plaiurile cele înalte, către Rarău.

Acolo, în munte, sub cetină, sta cu ochii țintă ca un nebun şi-şi vedea întîmplarea. O vedea în vîlvătaie şi-n sînge, şi inima-i era scrijelată de unghii de criță. Gemea zvîrcolindu-se şi nu găsea în el o putere. Ş-a fost rob ciobanilor mulți ani, — pînă ce-a avut şi el mioare şi berbeci, învățînd rînduiala acelei sihăstrii.

Atuncea, într-o sară de primăvară, prietinul ista al meu a auzit glasul lui Vasile cel Mare, cîntînd sub streşină de pădure precum v-am cîntat eu.

Cînd i s-a înfățişat la colibă, prietinul meu l-a înțeles numaidecît că-i om fugar din lume şi pribeag în pustie.

L-a văzut voinic şi fudul, uitîndu-se pe sub sprîncene, şi l-a primit cu dragoste, plăcîndu-i cîntecul. Cînd a auzit că-l cheamă Vasile, s-a bucurat, căci toată partea aceea de țară cunoştea asemenea nume, şi de brațul lui se temeau cîmpiile. Pe-atuncea Vasile cel Mare ținea vadurile şi drumurile şi era mare vameş.

— Poftim, bade Vasile, la focul meu, zice prietinul nostru. Eu am auzit de dumneata — şi te-oi primi bucuros, ospătîndu-te cu ce m-a blagoslovit Dumnezeu. Oi da şi roibului dumnitale fîn bun, ş-oi găsi pocladă, să-ți fac hodină moale pe noapte.

Atuncea hoțul s-a bucurat ş-a descălecat la colibă şi nu tîrzie vreme s-au făcut buni prieteni Şi i-a spus Vasile toate ale lui; ş-a povestit şi prietinul ista al nostru hoțului întîmplarea cu muierea şi cu boierul.

Auzind povestea, Vasile cel Mare s-a supărat; şi-a rupt

căciula din cap şi a trîntit-o de pămînt.

— Măi, zice, după istorisirea asta, tu să nu te mai numeşti prietin al meu! Căci ai supt lapte de iepuroaică ş-ai rămas mişel!

— Ce-aş putea face, bădiță Vasile? a întrebat omul cel sărman.

— Pentru ce-ai putea face tu, eu aş putea să-ți fiu învățător, măi băiete!

Aşa i-a spus; ş-acolo, la colibă şi lîngă foc, cinstind ei rachiu de afine, l-a învățat lucruri bune.

— Măi băiete, zice hoțul, tu trebuie să înțelegi că la femeie nu găseşti credință. Eu de cînd voinicesc, am învățat a o citi şi din pricina uneia ca a ta am fost eu puşcat de poteră în piciorul stîng, de mă vezi ş-acuma călcînd mai îndesat într-o parte. Ci muierea fiind aşa lăsată de la Dumnezeu, vicleană ca apa şi trecătoare ca florile, eu o sudui ş-o iert. Dar nu uit a păli pe cel care nu m-a iertat şi pe cel care m-a asuprit. Fă şi tu aşa, ca să nu crapi de veninul de care eşti plin.

— Aşa-i, sînt plin de otravă! a strigat prietinul acela al meu. Mă dau rob ție, bădiță Vasile. Învață-mă cum să mă răcoresc!

*

Povestind, ciobanul se ațințase ş-acum îşi scutura capul şi brațele în rumeneala focului. Glasul îi ieşise din cumpăna obişnuită. Vorbea prea tare, însă ca şi cum ar fi fost singur. Cu toate acestea comisul Ioniță — ca şi ceilalți — îl asculta cu luare-aminte şi nu mai părea jignit.

— Şi precum vă spun, a strigat Constandin Moțoc, Vasile cel Mare l-a învățat pe acel prietin.

— Lasă-ți, zice, mioarele în sama soților, pe o săptămînă. Lasă jîntița şi cînii în sama scutarilor{83}. Nu lua cu tine decît un cal şi doi caşi la coburi, ca să ne fie de prînzare. Avem să coborîm amîndoi călări, ca doi negustori de treabă, pînă la apa Bistriței şi mai departe pîn' la apa Siretului, ca să văd şi

eu satul întru care s-au întîmplat cele ce mi-ai povestit.

Cînd a vorbit aşa fel acela hoţ, rîzînd, — prietinul meu a simţit tremurînd în el inima cu mare durere şi mare nădejde.

A dat pe sama soţilor averea, a lăsat plaiurile şi bradul, izvoarele cele reci şi poienile, şi, încălecînd, a coborît cu hoţul între oameni la cîmpie.

De cunoscut nu-i cunoştea nimeni. Ş-au călărit ca doi negustori de treabă pînă la apa Siretului, în sat la Fierbinţi, mîncînd caş cu pită rece şi bînd apă la fîntîni cu cumpănă. Şi-ntro joi dimineaţă, fiind şi sfînta sărbătoare a înălţării, s-au arătat amîndoi pe şleah, venind împotriva bisericii tocmai cînd ieşea norodul de la liturghie.

Atuncea, printre oameni prietinul meu a cunoscut pe Răducan Chioru. A simţit zbătîndu-se în el o dihanie, dar s-a stăpînit. Ş-a zis:

— Bădiţă Vasile, acesta-i stăpînul meu, carele m-a miluit.

— Aşa? a răspuns hoţul. Tare bine!

Ş-a strigat cu mare străşnicie, înălţîndu-se în scări:

— Oameni buni, staţi!

Oamenii au stătut.

— Creştinilor şi oamenilor! a răcnit Vasile cel Mare, staţi cu linişte şi cu pace, căci eu n-am nimica cu dumneavoastră. Aflaţi că eu sînt Vasile cel Mare, hoţul. De numele meu ştiţi şi de urmările mele aţi auzit. Avem pistoale şi nu ne temem de nimeni; şi mai sînt alţii care străjuiesc aproape.

Oamenii au murmurat şi s-au tras la o parte cu supunere. Iar boierul şi-a săltat barba din gulerul giubelei şi-n ochiul lui cel sănătos s-a aprins mare spaima, cînd a cunoscut pe prietinul meu.

— Ne-am înfăţişat, zice iar hoţul, ca sa facem un judeţ, după vechi obicei. Căci pînă la judecata cea din urmă, a lui Dumnezeu, neavînd ascultare nici la isprăvnicii, nici la Divan, cată să facem dreptate singuri cu braţul nostru. Pentru muiere te iertăm, luminate stăpîne, dar am tremurat cu capu-n gard şi cu gleznele-n gheaţa morii, şi cu picioarele-n butuc şi cu ochii în fum de ardei, stupindu-ne sufletul, şi ne-ai ars

cu harapnicul; ne-ai rupt unghiile. Ne-ai umplut de otravă viața, căci ne-am adus aminte de toate în toate zilele şi n-am găsit nici într-un fel alinare şi izbîndă! Ne-am înfățişat să-ți plătim, cucoane!

Răducan Chioru înțelegînd, a căscat mare ochiul ş-a urlat la oameni şi la slujitori; a căutat scăpare în lături, a căutat scăpare înainte, dar hoțul şi prietinul acesta al meu l-au luat în piepturile cailor şi l-au dărîmat. După aceea au descălicat şi l-au lovit cu cuțitele. Prietinul meu a stat pînă ce-a văzut sîngele băltindu-se în pulbere. Cînd cel căzut şi-a contenit tînguirile ş-a suspinat de moarte, l-a pipăit cu vîrful piciorului şi l-a întors cu fața-n sus şi cu ochiul deschis către cer. Şi nimenea dintre oameni n-a zis nimica, — ci stăteau martori cu spaimă, la județ. Asta a fost. Ş-au lăsat lîngă mort pungă cu opt galbeni, cîtă avere aveau, pentru sfînta biserică. După aceea fiind o vreme frumoasă, cu soare de primăvară, au încălicat iar, ieşind din sat, şi s-au pustiit prin locuri ferite, pînă ce s-au suit iarăşi sub codrul verde.

*

Sfîrşindu-şi povestirea, ciobanul pufni spre flăcări amărăciunea pe care o avea încă în el. Apoi ne privi tulbure şi începu a rîde pieziş, văzîndu-ne că tăcem. Şi se trase deoparte la tohoarca{84} lui şi stătu iarăşi închis în mîhnire ca mai înainte, fără bucurie şi fără lumină, ca-n negurile muntelui.

Negustor lipscan

În sfîrşit, venise acel mult dorit ceas, cînd puteam să mă pregătesc a asculta cu mare plăcere istorisirea prea cinstitului nostru comis Ioniță de la Drăgăneşti; dar, prin negura serii, s-auziră strigăte şi zarvă pe drumul Sucevei. De la focurile noastre ne întoarserăm cu toții capetele într-o singură parte. Şi cel dintîi, punînd ulcica jos, se sculă în picioare chiar comisul.

— Ce să fie? ne întrebă el cu ascuțită nedumerire.

Noi nu ştiam ce putea să fie şi nu găsirăm vorbe de răspuns.

Comisul făcu doi paşi spre drum. Atunci se arătă din odaia ei Ancuța, cu fînarul{85} cel mare. Îl ținea la înălțimea pieptului şi lumina îi rumenea obrazul. În această lucire trandafirie ochii îi păreau mai mari şi mai negri. Coborî cele două trepte, grăbi spre şleah: noi îi vedeam numai obrazul lunecînd pe trupu-i de umbră.

— Trebuie să fie nişte cărăuşi, prietene Ioniță, îşi dădu părerea căpitanul Isac. Cînd te-i întoarce la locul dumnitale, să bagi de samă să nu-ți răstorni vinul, care-i lucru bun, macar că nu-i scump.

— Cărăuşi trebuie să fie, încuviință răzaşul.

Într-adevăr, erau cărăuşi. Se auzeau glasuri groase care opreau boii: aho-aho! Şi lumina fanarului, fulgerînd asupra întunericului, descoperi dintr-o dată cară cu coviltir răsărite ca din pămînt. Oamenii în alb se mişcau, apărînd şi pierind. Cineva rosti cu voie-bună:

— Bună vremea, jupînească Ancuță.

— Bine-ați venit, răspunse hangița.

În glasul ei era un cîntec dulce pe care i-l cunoşteam. Ridicînd cu amîndouă mînile fanarul deasupra capului, aplecă fruntea ca să-şi deosebească mai bine oaspeții. Atunci

apăru, în lucirea făcliei de seu, mişcîndu-se spre gazdă, un bărbat bărbos cu căciulă şi cu giubea. Barba-i era astîmpărată şi rotunjită de foarfece; rîdea cu obraji plini şi bogați de creştin bine hrănit.

— Eu socot că-i un negustor, hotărî căpitanul Neculai Isac. Hangița îşi cunoscu muşteriul şi glasul ei crescu şi scăzu desmierdări:

— Chiar domnia ta eşti, jupîne Dămian? Atuncea mai ales eşti binevenit şi te poftesc sub acoperişul nostru. Porunceşte cărăuşilor să tragă peste podeț şi să bage de samă să nu prăvale. Să intre sub şandrama, unde ştii că putem închide porțile ca la cetate, şi n-ai nici o grijă, chiar dacă ai avea aur în boccele.

— N-am aur, dragă jupînească Ancuță, se apără negustorul rîzînd.

— Ştiu, jupîne Dămian: trebuie să ai lucru mai scump; de-aceea sa fii fără grijă. Pe lîngă porți, pe care le cunoşti, avem în popas la focul acesta lume bună care cearcă vinul nou. Am tăiat pui graşi ş-am scos din cuptor azi pîine proaspătă. Toate-or fi pe pofta inimii dumnitale, mai ales ştiindu-te că eşti un om căruia îi plac tovărăşiile.

Răzăşul Ioniță se amesecă, ridicînd glasul:

— Apoi dacă-i asemenea om dumnealui, noi cu mare plăcere îi găsim loc între noi şi-l poftim cu dragoste la focul nostru.

— Domnia sa-i comisul Ioniță de la Drăgăneşti, hurui Ancuța ca o hulubiță. Iar negustorul se ploconi spre comis şi spre umbrele de la foc.

— Pentru mine are să fie mare cinste, grăi el, şi vă rog să mă socotiți ca cel mai umilit rob al domniilor voastre. Mai întăi însă cată să-mi pun în rînduială marfa, să văd de hrana vitelor ş-a oamenilor; şi după aceea nimene n-a fi mai bucuros decît mine să guste după mîncare un pahar de vin nou. Căci după cum şi la carte scrie, vinul îndulceşte inima omului şi foloseşte mădularelor lui.

Comisul se întoarse la focul nostru şi ne zise cu bună

credință:

— Mie-mi place negustorul acesta.

— Ai dreptate, cinstire comise, încuviință moş Leonte. Omul care vorbeşte şi rîde în cea dintăi clipă cînd te-a văzut, nu are întru sine nici viclenie, nici ascunziş, şi mai ales, dacă Dumnezeu l-a lăsat să se nască în zodia Leului şi sub stăpînirea planetei Soarelui, apoi nu va găsi împotrivire nici ca să dobîndească avere, nici să se bucure de cinste la cei mari. Lucrurile lui sînt vrednice şi spornice; şi măcar că va umbla semeț şi va scîrțîi din picioare, se va arăta pururea blajin şi prietinie...

— Să-l întrebăm atuncea, moş Leonte, în ce zodie s-a născut hotărî cu veselie comisul.

— Dacă-i voia domniei tale astfel, să-l întrebam, eu nu mă-mpotrivesc... se-nvoi zodierul.

Carăle şi cărăuşii treceau podețul prin lucirea fanarului Ancuței. Am numărat trei cară cu coviltire de scoarță, mari şi grele, sunînd plin. Țăranii îndemnau boii: hăis-hăis! Şi bicele de cînepă plesneau uşor. Trecură şi se mistuiră sub şandramaua neagră a hanului O vreme mai auzirăm glasuri amestecate, jugurile căzînd unul după altul, apoi viersul subțire şi vesel al hangiței. După aceea veni spre noi negustorul, legănîndu-se, mare şi gros, în antereu-i larg şi cu încălțările scării.

— Vă poftesc la toți sară bună şi bine v-am găsit... zise el.

— Mulțămim domniei tale, îi răspunse comisul. Te poftesc, prea cinstite jupîne Dămian...

— Mă cheamă Dămian Cristişor, întregi negustorul, şi am dugheană la Ieşi, în ulița mare.

— Tare bine. Aşa că te poftesc, prea cinstite jupîne Dămian, să şezi aicea lîngă mine, pe butuc; şi la lumina focului să ne uităm noi la domnia ta şi domnia ta la noi, ca să ne cunoaştem mai bine. Acest prietin al meu bătrîn şi înțelept, moş Leonte zodierul, spune, cinstite jupîne Dămian, că te-ai fi născut în zodia Leului şi noi am fi prea doritori să ştim dacă-i adevărat.

Negustorul clipi din ochi, ca şi cum îl săgeta lucirea focului, şi se uită în juru-i cu îndoială.

— Într-adevăr, aşa este, mărturisi el. Ziua naşterii mele a vrut Dumnezeu să fie 18 iulie.

— Şi eşti bun să ne mai spui domnia ta, dacă anul întru care te-ai născut a fost sub stăpînirea soarelui?

— Nu pot s-ascund, aşa este, îngînă uimindu-se cinstitul negustor; m-am născut în anul mîntuirii 1814. Cum şi de unde ați putut afla toate acestea?

— Ai cuvînt să te miri, prietene, zîmbi comisul, precum şi noi mai tare ne mirăm; căci fără să te cunoască, şi numai umbra văzîndu-ți-o, moş Leonte a putut arăta adevărul. Şi ne-a spus un lucru şi mai mare: că ai să vii către noi scîrțiind din încălțări, ceea ce mai întăi şi mai întăi s-a dovedit.

Văzîndu-ne pe toți cu ochi crescuți şi cu sprîncenele înălțate, moş Leonte s-a sculat de la locul său cu ulcica în mînă.

— Cinstire comise, a zis el cu tărie; şi dumneata, jupîne Dămiene, dacă v-oi spune că numai Domnul Dumnezeu şi cartea pe care o am în taşcă mă luminează întru toate cîte le spun, atunci mirarea domniilor voastre față de mine trebuie să fie mai mică. Căci pentru Dumnezeu şi pentru cartea aceasta înțeleaptă nimic nu poate fi ascuns... Eu, ca om, puteam greşi. Cartea mea nu greşeşte. Şi spunînd cartea care-i înfățişarea omului născut sub cutare semn şi cutare stăpînire, eu îl cunosc pe om după acea înfățişare în care zodie şi sub care planetă l-a născut maica sa. Mai pot spune şi altele, deschizînd cartea: despre căsnicie, despre avere şi cinste, despre sănătate şi anii vieții, dar ştiința mea nu poate pătrunde pretutindeni. Şi dac-aş putea să-ți spun, cinstite jupîne Dămian, că are să-ți placă vinul şi tovărăşia noastră, nu ştiu dacă, întrebîndu-mă dumneata, aş fi în stare a-ți răspunde că vii de la Liov ori de la Lipsca, cu marfă din țara nemțească.

— Aduc marfă de la Lipsca... mărturisi cu supunere negustorul.

— Atunci îi bine. Să fii sănătos şi să-ți deie Dumnezeu sfîntul cîştig. Şi să bei cu noi ulcica de vin pînă la fund.

Punîndu-şi deoparte uimirea, jupîn Dămian Cristişor închină ulcica şi se arătă vesel şi prietinos către noi toți. Primi apoi de la Ancuța un pui fript în talger de lut şi pită proaspătă. Şi n-a trebuit să treacă vreme multă ca să cunoaştem, în acel negustor drumeț, bun tovarăş şi prietin la treaba întru care ne găseam.

Cînd s-a potolit sub şopron orice mişcare şi cărăuşii învăliți în cojoace se culcară între roți sub cară, negustorul, ca şi cum ar fi grămădit grija în buzunările afunde ale giubelei, păru în toată floarea veseliei lui şi închină altă ulcică proaspătă căpitanului Neculai. Mai ales către mazîlul de la Bălăbăneşti părea el a simți mai multă dragoste.

— Dacă doreşti, căpitane Neculai, vorbi el, am să-ți spun cum mi-au fost petrecerile mele prin țări străine. Fiind de Cel de Sus rînduit într-o cinstită breaslă ca aceea în care mă aflu, acuma cîțiva ani am ajuns cu bine la o stare mulțămitoare şi la puțină avere. Atuncea am socotit că mi-a venit vremea să mă ridic şi mai sus cu puterile mele, precum au făcut alți negustori bătrîni, m-am hotărît şi eu să mă duc la Lipsca. Pînă-ntr-acea vreme umblam la iarmaroace cumpărînd marfă de la negustori nemți şi jidovi. Dar am cugetat apoi că dobînda lor e mai bine s-o agonisesc eu. Ş-aşa am încercat, acu doi ani, un drum pînă la Liov. Şi umblînd atunci cu folos, mi-am pus în gînd acest an să merg mai departe: la Lipsca. Aşa că de Sîntămăria cea mare m-am sculat ş-am dus patru lumînări frumoase de ceară curată sfintei Paraschiva la Trei-Sfetite. Ş-am pus pe părintele Mardare să-mi citească pentru drum, pentru primejdii, pentru boale. Ş-am şezut şi eu în genunchi sub sicriul sfintei rugînd-o să m-ajute. Şi îmbrățişînd pe Grigoriță, fratele meu mezin, şi lăsîndu-l în dugheană, m-am suit în căruță ş-am apucat drumul Huşilor. Apoi de la Huşi am trecut Prutul şi mi-am arătat la stăpînirea rusească toate îndreptările. Iar la Tighina, pe Nistru, m-am întîlnit c-un negustor arman, de sub stăpînirea muscalilor, cu

care am mai făcut eu afaceri. Sfătuindu-ne şi înțelegîndu-ne, am cumpărat noi, acolo la Tighina, cinci sute de batali: frumoasă şi bună marfă. Am plătit cîte-o rublă bucata. Şi-ndată, fără întîrziere, avînd cu noi patru oameni, am pornit pe jos acei batali, în sus, pe Nistru. Am trecut fără nacaz granița la nemți ş-am dat la Cernăuți. De-acolo la Liov. Şi-n Liov am pus marfa noastră în tren şi-n puține zile am ajuns la Ştrațburg ş-am vîndut batalii c-un galbăn bucata — şi i-au luat alți negustori, să-i ducă la un tîrg care se cheamă Pariz.

— Pe jos ori cu trenu? întrebă căpitanul Isac.

— Cu trenu, cinstite căpitane. Prin acele țări, la Neamț şi la Franțuz, oamenii umblă acuma cu trenu. Azi îs aici şi mîne cine ştie unde.

— Cum cu trenu? întrebă cineva cu glas gros şi supărat.

Mă întorsei şi văzui privind pe sub sprîncene pe ciobanul de la Rarău. Adevărat este că şi eu şi ceilalți doream prea mult să cunoaştem ce fel de maşinărie e aceea despre care vorbeşte negustorul. Numai comisul şi căpitanul Isac păreau a şti despre ce-i vorba. Totuşi nu se împotriveau să asculte lămurirea pe care o aşteptam noi.

— Nu ştii ce-i trenu? întrebă rîzînd jupîn Dămian.

— Ştim, rosti moale comisul.

— Eu nu ştiu! icni îndărătnic ciobanul. Cine ştie ce ticăloşie nemțască a mai fi!

— Adevărată ticăloşie şi drăcie... rîse cu voie-bună negustorul. Sînt un fel de căsuțe pe roate, şi roatele acestor căsuțe îmbucă pe şine de fier. Ş-aşa, pe şinele acelea de fier, te trage cu uşurință o maşină, care fluieră şi pufneşte de-a mirare; şi umblă singură cu foc.

— Fără cai? întrebă Moş Leonte.

— Fără.

— Asta n-oi mai crede-o eu! mormăi ciobanul. Iar moş Leonte îşi făcu cruce.

— De ce să nu credeți? se amestecă împăciuitor comisul. Eu am mai auzit de asta şi trebuie să credem. De văzut însă n-am văzut.

— Ba eu am văzut cum vă spun, stărui cu veselie negustorul. Maşina umblă singură cu foc şi trage după dînsa toate căsuțele. Apoi în acele căsuțe sînt ori oameni, ori mărfuri. Şi batalii de la Tighina i-am încărcat în acele căsuțe. Şi merg foarte bine, fără scuturătură şi fără necaz; numai cîte-un huiet mare de trebuie să grăiască oamenii unii cu alții tare, ca surzii.

— Hm! mormăi ciobanul. Ş-ai umblat dumneata în căruța aceea cu foc?

— Am umblat; de ce să se mire omul de asta, cînd am văzut şi alte lucruri mai de mirare?

— Care lucruri mai de mirare?

— Apoi să vedeți. Pe-acolo, prin țara nemțască, tîrgurile-s toate alcătuite din case cu cîte patru şi cinci rînduri.

— Adică din case una peste alta? Am mai auzit eu de asta şi n-am vrut să cred.

— Apoi de ce să nu crezi, dac-aşa-i acolo? Da' eu nu m-am mirat prea tare de asta, cît de alta. C-am văzut uliți dintr-o singură bucată de piatră...

Noi ne privirăm în tăcere la aceste vorbe.

— Da. Ş-apoi ies nemții, boieri şi cucoane, şi se plimbă pe marginea ulițiii. Cucoanele au toate pălării, iar boierii toți au ceasornic. Nu numai boierii ci şi lucrătorii mai săraci.

— De ceasornice nu mă mir... întrerupse moş Leonte; dar femeile cu pălării, drept să-ți spun, mie nu-mi plac.

— Ei, ce să-i faci? îl mîngîie comisul. Aşa-s pe-acolo năravurile oamenilor. Şi ce-ai mai văzut, cinstite jupîne Dămian?

— Apoi altceva n-am văzut nimica, fărădecît mare iarmaroc, acolo la Lipsca. Mare iarmaroc cît lumea asta, şi comedii, şi muzici, şi nemțăria pămîntului bînd bere. Cine n-a gustat, oameni buni, asemenea băutură, să nu fie cu părere de rău. Căci e-un fel de leşie amară.

— Aşa? se veseli comisul. Şi ei nu ştiu ce-i vinul?

— Or fi ştiind; dar eu vin ca la noi n-am văzut şi i-am dus dorul.

— Aşa? Şi de mîncat ce-ai mîncat? Eu socot, cinstite jupîne Dămian, că te-ai ferit şi de mîță, şi de broască, şi de guzgan.

Ciobanul stupi cu putere într-o parte şi se şterse la gură cu amîndouă mînecile tohoarcei.

— Nu m-am ferit aşa de tare, vorbi negustorul, căci n-am prea văzut aceste dihănii. Dar cartofe, sodom{86} şi carne fiartă de porc ori de vacă.

— Carne fiartă? se miră căpitanul Isac.

— Da, carne fiartă. Şi bere de-aceea de care vă spun.

— Vrasăzică, urmă mazîlul, pui în țiglă n-ai văzut?

— Nu prea.

— Nici miel fript tîlhăreşte şi tăvălit în mojdei?

— Asta nu.

— Nici sarmale?

— Nici sarmale, nici borş. Nici crap la proțap.

— Doamne fereşte şi apără! se cruci moş Leonte.

— Apoi atuncea, urmă căpitanul Isac, dacă nu au toate acestea, nici nu-mi pasă! să rămîie cu trenul lor şi noi cu țara Moldovei.

Fiind prea veseli cu toții de asemenea cuvinte, am închinat ulcelele către giubeaua, către barba şi către obrazul bucălat al lui jupîn Dămian Cristişor. Ş-am răcnit cu mare larmă, felurit, fiecare-n legea lui.

— Altfel nemții aceia au şi lucruri bune, urmă a tîlcui cu îngăduință negustorul. Mai întîi şi mai întîi la dînşii învățătura-i la mare cinste.

— Iaca asta nu-i rău, întări comisul.

— În tot tîrgu, în tot satu, cinstite comise Ioniță, în tot tîrgu, în tot satu — şcoală şi profesori. Şi toată lumea la carte.

— Atunci oile cine le păzeşte? mîrîi ciobanul; iar noi iarăşi ne-am veselit.

— Toată lumea la carte, şi băieți şi fete.

Comisul se încruntă:

— Cum şi fete? Asta iar îi rînduială care trebuie să rămîie la dînşii.

Noi cu toții am fost, se-nțelege, de părerea comisului. Şi iar am strigat, ca să s-audă pînă-n țara nemțască.

Negustorul fiind într-o cumpănă mai dreaptă decît a noastră, a zîmbit ş-a aşteptat să ne liniştim. Iar după ce ne-am liniştit, a urmat:

— Şi mai au acei nemți, cinstite căpitane, lucru bun rînduiala şi legea. Eu am cunoscut acolo un morar care s-a judecat pentr-un petic de moşioară cu împăratul. Şi dac-a avut dreptate, judecătorii i-au dat dreptate împotriva împăratului.

— Asta eu iar n-oi crede-o ca şi căruța cu foc! a strigat din nou Constandin ciobanul.

— Ba eu cred şi-mi place şi asta, i-a întors răspuns răzăşul.

— Aşa că, prea cinstite comise, stînd eu acolo trei săptămîni şi văzînd multe, nici mie nu mi-a plăcut aflîndu-i iritici. Însă altfel cred tot în Domnul nostru Isus Hristos.

— Atunci cum îs iritici?

— Îs iritici precum mi-a spus mie părintele Mardare de la Trei-Sfetite.

— Apoi atunci tot iritici-s şi n-am ce le face! se învoi comisul.

Şi părîndu-ne tare rău pentru asemenea cusur al nemților, l-am lăsat pe negustor să-şi isprăvească istorisirea călătoriei lui.

— Ş-am umblat, zise el, la nemți pe drumuri şi-n tîrguri şi nime nu mi-a făcut nici o sminteala, nici om de rînd, nici slujbaş împărătesc. Şi mi-am adus cu căruța aceea de foc, cum zice omu ista care nu crede, marfa pînă la Liov. Iar la Liov am încărcat-o în şarabane{87} nemțeşti. Şi la Suceava am schimbat-o în cară de-acestea din Cordun. Şi la Cornu-Luncii am intrat în țara Moldovei, cu bucurie. Şi dînd vamă cătră Domnie, vameşii m-au întrebat dacă nu le-am adus şi lor cîte-un dar de la iriticii şi ticăloşii aceia de nemți. Atuncea am vîrît mîna în buzunarul din dreapta al giubelei ş-am scos pentru doi vameşi cîte nu baider roş. Căci din vreme mă pregătisem

pentru asemenea împrejurare, ca să nu-mi spintec boccelele. Bucurîndu-i astfel, m-au lăsat să trec; ş-am umblat cu linişte pînă-n drept cu Boroaia. Ci acolo a ieşit din lunca Moldovei un călăreț, frumos şi voinic om, şi mi-a făcut semn cu mîna, să stau. Am înțeles că, dacă nu stau, are să-mi facă semn cu pistoalele. Şi, stînd şi aşteptîndu-l, s-a apropiat de carăle mele şi m-a întrebat cine sînt şi de unde vin şi ce fel de marfă duc. I-am spus toate, ca unui județ. Şi l-am întrebat şi eu cine-i. Mi-a răspuns: Uită-te la mine. Eu îs hoț şi slujesc la acest drum mare. Să-mi dai banii pe care-i ai asupra dumnitale.

— Om bun, îi zic eu, să-ți dau marfă, căci alți bani n-am. Ce-am mai avut am dat cărăuşilor şi pînă la locul meu mai am două zile de drum.

— Aşa? Atunci să-mi spui ce marfă ai.

— Apoi ce marfă să am? Am marfă de la Lipsca din țara nemțască. Tot felul de horbote, şi mărgele, şi cercei, şi pînzeturi pentru nevoile femeieşti.

— Ce vrei dumneata să fac cu asemenea marfă? zise hoțul. N-ai găsit la acei păcătoşi altceva, potrivit pentru un voinic ca mine?

— Ba, dacă nu ți-i cu supărare şi dacă ți-a plăcea, m-am gîndit şi la asta, om bun, îi spun eu. Poftim un baider roş de lînă de la India, cum n-are nimeni în toată țara şi care şade bine mai cu samă omului călare!

— Să văd! cere hoțul.

Eu îndată scot din buzunarul celălalt al giubelei al treilea baider şi i-l întind. Cînd l-a văzut mare bucurie pe acel voinic. L-a luat şi s-a dus mulțămindu-mi.

Bucuros de întîmplare, nimeresc în sat la Drăguşeni, tot deasupra Moldovei. Opresc carăle în popas şi pun pe oameni să facă un foc la botul boilor ş-o mămăligă în cujbă. Cînd scot eu brînza şi răstoarnă ei mămăliga, iaca se înfățişează privighetorul şi-mi cere îndreptările, din porunca isprăvniciei.

Ce să vă spun? Eu am straşnice îndreptări şi mai ales o scrisoare de la nănaşul meu dumnealui aga Temistocle

Bucşan. Scot şi-i arăt îndreptările şi-i vîr sub nas mai ales acea scrisoare.

Zice aşa în acea scrisoare:

„Din porunca măriei sale Vodă, dumneata ispravnic ori privighetor, ori vameş, ori vornic de sat, orişicine ai fi, să nu cumva să cutezi a vătăma acestuia neguțător, ci să-l leşi a merge cu pace la locul său. Aşa”

Se chiorăşte acel privighetor la pecete şi la iscălitură şi cîrneşe din nas.

Zice:

— Dumneata, jupîne, vii din țara nemțască?

Răspund:

— Da. Vin de la Lipsca.

— Şi ce fel de marfă aduci?

— Apoi ce fel de marfă? Tot felul de horbote, şi mărgele, şi cercei, şi pînzeturi, şi cituri, pentru trebuințele femeieşti.

— Numai asta? zice el. Apoi ce poate face cu asemenea lucruri un holtei precum mă aflu eu?

— Nu poate face nimica, îi întorc eu cuvînt zîmbind. Dacă nu ți-i cu supărare şi dacă ți-a fi pe plac, cinstite privighetor, eu m-am gîndit şi la o întîmplare ca asta. Şi am la mine, pe lîngă toate fleacurile muiereşti, un baider roş de lînă de la India, cum nu se mai află pe lumea asta mai frumos.

— Să văd, mă îndeamnă privighetorul. Eu scot al patrulea baider şi i-l dau, şi el se duce fără să-mi mulțămească.

— Asta este, fraților creştini, sfîrşi cu voie-bună negustorul. Mi-am plătit dările şi vămile ş-acuma umblu slobod pînă-n tîrg la Ieşi. Acolo mai am o dare către sfînta noastră maică Paraschiva şi către părintele Mardare. Trebuie să caut şi la obrazul dumnealui nănaşului meu aga Bucşan. Şi pe urmă mă pot hodini în casa mea şi-n dugheana mea, aşteptînd rodul trudelor mele şi anul cînd îmi va fi dat să-mi iau soție, căci trebuie să aflați că încă sînt holtei.

Noi am făcut iar mare zvoană, grămădind ulcelele spre barba cinstitului negustor. Şi într-acea zvoană s-a-nfățişat, părînd spăriată, însă zîmbind în colțul gurii, Ancuța. Într-un

chersin{88} aducea plăcinte cu poalele-n brîu. La care vedere noi şi mai tare ne-am bucurat şi ne-am burzuluit. Iar Dămian Cristişor lipscanul, fiind înveselit aproape cît şi noi de vinul cel nou, s-a sculat, a vîrît mîna stîngă în buzunarul cel adînc al giubelei şi a scos la lumină o zgărdiță de mărgele. Păşind lîngă hangiță, i-a aşezat-o sub guşă şi i-a încheiat-o la ceafă. Apoi, făcînd un pas îndărăt, a privit-o cu uimire.

— Jupînească Ancuță, a zis el, iată aici mărturia tuturor oaspeților tăi. Să spuie toți dacă au văzut vreodată zgărdiță mai minunată la o muiere mai frumoasă!

Apucînd-o de după cap, a sărutat-o pe amîndoi obrajii. Iar Ancuța, lepădînd chersinul, i s-a răsucit pe dedesubtul brațelor şi-a scăpat în fugă spre han.

Orb sărac

O babă ş-un moşneag ieşiră cătră lumină dinspre carăle lipscanului. Femeia venea înainte, omul ceva mai îndărăt, cu capul puțin înălțat şi părînd a asculta cu mare luare aminte zvoana şi glasurile de la focul nostru.

Bătrînul e orb, mi-am zis eu privindu-l. Pare a-l trage baba după dînsa c-o frînghioară; însă el păşeşte pe urma ei fără greş către mirosul fripturii şi larma sfatului.

Baba purta broboadă de ştergar alb, catrință şi sumăieş scurt. Orbul era şi el îmbrăcat ca muntenii, cu pălărioară neagră şi strai alb, iar cojocelul îl unea numai pe umeri; şi de sub cojocel, de la subsuoara stîngă, îi atîrna cimpoiul, cu clonțul spre pămînt... Cînd se simți aproape, orbul se opri, numai baba mai făcu cîțiva paşi cătră foc. El se opri şi lumina îi bătea obrazul neclintit împresurat de barbă albă.

Mulți dintre tovarăşii mei nu-l băgaseră încă în samă. Numai jupînul negustor de Lipsca, înțelegînd despre ce-i vorba, începu a rîde.

— Mătuşă Salomie, zise el, tot n-ai scăpat de moşneagul cel chior? Văd că se ține hojma{89} de dumneata.

— Aşa-i, jupîne, răspunse ea cu vioiciune şi subțire, însă fără răutate; de cînd am purces din Rădăuți, se ține de mine ca umbra, ca sa-l duc şi să-l lepăd la tîrgu Ieşilor. Acu dumneavoastră, urmă ea cătră noi ceilalți, veți fi socotit poate altceva, ca oamenii, că mi-i soție ori frate; dar eu am uitat şi de asemenea zburdăciuni, şi de neamuri şi nu cuget decît la nevoile mele. M-am aninat şi eu într-adaos la căruțele dumnealui negustorului ca să pot ajunge pînă la sfînta cuvioasa Paraschiva, în cetatea Domniei, să pun pe racla ei un puişor de argint şi să-i mărturisesc ce durere am. Iar sărmanul acesta, călcînd după mine, a îndrăznit să se apropie şi de sfatul domniilor voastre, fiind un bătrîn viclean şi

nădăjduind că-i veți porunci să vă zică ceva din cimpoiul său. M-am stropşit la el să-şi puie în cap cojocelul şi să doarmă sub căruță, dar el nu vrea să înțeleagă.

Bătrînul zîmbea, ațintind spre foc ochii lui de albuşuri coapte.

— Mie-mi plac tovărăşiile vesele, vorbi el c-o voce blîndă şi joasă. Îmi place şi vinul nou, şi friptura de pui în țiglă. Foarte-mi place s-ascult istorisiri. Şi să spun şi eu cîte ştiu din trecute vremi. Dumnezeu a rînduit să mă pedepsesc fără lumină într-această viață, să-ntind mîna şi să cerşesc pită de la creştini buni. Fiind aşa voia lui Dumnezeu şi avînd el grijă de mine ca şi de viermii pămîntului, am cugetat că nu trebuie să plîng, ci să primesc rînduiala.

Comisul Ioniță se întoarse spre orb, şi după ce-l privi îl întrebă cu mirare:

— Fiind un cerşetor nemernic precum eşti, îți place friptura de pui în țiglă?

— Îmi place, stăpîne şi frate, răspunse cu glasu-i prietenesc orbul.

— Şi vinul îți place?

— Şi vinul nou pe care-l simțesc înțepîndu-mi nările.

— Dar istorisiri ştii să spui?

— Ştiu, ca oricare om, de ce să nu ştiu?

— Văd că te lauzi, însă află că istorisiri ca mine şi ca prietinul meu căpitanul Neculai Isac, nu-i nimeni să ştie în toată țara asta a Moldovei.

— La asta eu nu mă pun împotrivă, stăpîne.

— Să nu te pui, căci eu am să spun cea mai frumoasă şi mai minunată istorisire din cîte s-au spus.

— S-o spui, stăpîne, şi eu am s-o ascult bînd vin nou din oala domniei tale, pe care ai umplut-o acuma. Şi domniei tale jupîneasa crîşmăriță are să-ți aducă o oală nouă, pe care ai s-o umpli din proaspăt. Aşa, avînd şi ce mai trebuie pe lîngă vin, am s-ascult cu mare plăcere. Şi după aceea, dacă vei binevoi, am să-ți zic un cîntec din acest cimpoi ş-am să-ți cînt viers.

— Vrasăzică, nemernicule şi orbule, nu ştii numai să bei şi să mănînci; ştii să şi cînți.

— Ştiu şi asta, stăpîne, din mila lui Dumnezeu. Ştiu şi altele.

— Aşa? Şi cimpoiul tău zice frumos?

— Zice, stăpînilor şi fraților, parc-ar fi din piele omenească.

— Se poate; ş-ai să-mi cînți, căci aşa am eu plăcere în acesta ceas, la Hanu-Ancuței. Noaptea tîrzie şi cloşca cu pui grăbeşte spre crucea nopții. Aud nişte cucoşi de-a Ancuței bătînd din aripi şi cîntînd. Unul dintre ei, care are glas mai prost, l-aş pofti mîni dimineață cu borş acru.

— Cucoşii cîntă, băgă de samă orbul, ca s-alunge şerpii şi duhurile din preajmă.

O clipă, sfatul nostru conteni, — ca s-ascultăm în tăcere bătăile de aripi şi trîmbițările cucoşilor, întîi aproape în cetatea hanului, apoi ca o muzică stinsă, într-o mare depărtare, dincolo de apa Moldovei.

Ancuța puse oala nouă în mîna comisului.

— Frate Ioniță, zise căpitanul Isac, Ancuța îți dă dumnitale oală nouă şi mie îmi zîmbeşte. Cată să nu fiu eu mai mulțămit decît dumneata.

Hangița rîdea gîdilat.

— Atunci oala astălaltă, hotărî comisul, trebuie s-o dau orbului, care are să-mi cînte din cimpoiul lui.

— Am să-ți cînt, stăpîne.

Baba, care adusese pe cerşetor, se arătă supărată fără pricină, cînd moşneagul păşi cu mînile întinse spre noi.

— Nu înțeleg de ce nevolnicii şi calicii încurcă petrecerile oamenilor!

— Să nu te superi, soră Salomie, se întoarse către ea cerşetorul, căci supărarea-i de la Necuratul.

— Nu-ți sînt soră, se scutură baba, făcîndu-şi gura pungă şi întorcîndu-şi capul de către el.

— Nu-mi eşti soră, adevărat, căci eu nu sînt decît un biet sărman pribeag prin această lume. Frumoasă-i şi eu n-o mai

văd. Tînără-i şi eu n-o mai simt. Adă-ți aminte, liță Salomie, de vremea cînd purtai la gît mărgăritar, fii bună ca atunci şi nu te supăra pe mine.

Baba tăcu. Ancuța rîdea.

— Cum? Ştii şi ce-i mărgăritarul? se miră comisul Ioniță.

— Ştiu, căci l-am văzut şi eu odată lucind. Mărgăritarul, cinstite stăpîne, e o piatră scumpă care se găseşte în scoici, la mare. Cum îi acuma, într-o noapte de toamnă, cînd marea-i lină, ies anume scoici la mal şi se deschid la lumina lunii. Şi aceea în care cade o picătură de rouă se închide şi intră la adînc. Iar din acea picătură de rouă se naşte mărgăritarul.

— Acest orb sărac are, după cîte văd, destulă înțelepciune, vorbi negustorul de Lipsca, fluturîndu-şi barba pe deasupra oalei.

Cu toții ne mişcarăm, ca şi cum am fi vrut să ne apropiem mai bine de foc. Orbul îşi răsuci trupu-ntr-o lături şi sorbi din oală. Apoi obrazul i se întoarse iar spre noi şi zîmbi în noaptea-i prelungă. Puse oala la pămînt şi se aşează turceşte lîngă ea. Trase spre el pliscul cimpoiului şi umflă c-un răsuflet adînc foiul. Cuprinzînd instrumentul sub cotul stîng, îl strînse, şi el țipă o dată scurt, ca şi cum l-ar fi durut. Apoi începu a mormăi ş-a da sunet de cîntec vechi.

— Aista-i cîntecul mioarei, grăi orbul întorcîndu-şi spre noi zîmbetul. Dacă pofteşti altceva, stăpîne, îți pot zice pe urmă.

— Cîntă! vorbi întărîtat şi supărat ciobanul.

Căpitanul Isac îl privi rîzînd subțire pe deasupra capetelor noastre.

Cimpoierul umflă mai tare foiul, apoi, călcînd cu degete repezi pe găurile surlei, chemă un viers de mîhnire din depărtarea anilor de demult. Înălțînd ochii morți spre stele, lăsă pliscul cimpoiului şi cîntă cu glas. Spunea ceva despre trei ciobani care coborau cu turmele din munte. Şi doi din ei aveau gînduri rele asupra celui mai tînăr...

S-aude, s-aude
Departe, la munte,

Goman gomănaş
De trei ciobănaşi,
Goman gomănind,
Oile pornind...

Iar izbucni în surlă chemarea de demult. O simțeam în mine ca o bătaie de inimă a oamenilor care au fost şi nu mai sînt pe acest pămînt. Auzeam pentru întîia oară cîntecul acesta al păstorilor. Şi luam aminte la mioara care se tînguia şi vorbea omeneşte cu stăpînul său despre moartea lui...

Mări s-au vorbit
Şi s-au sfătuit
În apus de soare,
Ca să mi te-omoare.
Umbrele cînd cresc
Neguri se opresc
Pe munți şi pe ape,
Dorm oile toate...

Celelalte stihuri au rămas numai ca o pîclă în mine cu totul nedesluşite. Iar printre ele tînguirea cimpoiului. Stăteam şi ascultam încă, pe cînd foiul se dezumfla la pămînt ca o dihanie netrebnică, lîngă picioarele orbului. El rupse cu dinți lacomi dintr-un picior de pui şi înghiți hulpav, cu albuşurile crescute în găvanurile negre ale ochilor. Apoi istovindu-şi şi oala de vin, rămase iarăşi alinat, cu fața către noi.

Ciobanul cel prost şi supărat de la Rarău, cum şi monahul care se ducea la Sfîntu-Haralambie plîngeau pe locurile lor fără nici o ruşine. Aşa că pot vorbi şi eu fără sfială de acea întîmplare, cînd am lepădat lacrimi pentru nişte închipuiri.

— Dacă pofteşti, stăpîne, pot a-ți cînta şi alte cîntece mai frumoase, a vorbit cerşetorul.

— Dacă ştii altele mai frumoase de ce mi l-ai cîntat pe acesta? răsări cu glas de harțag domnia sa comisul Ioniță de la Drăgăneşti.

— Iata de ce, fraţii şi stăpînii mei, a răspuns bătrînul; căci eu, rămînînd fără vedere încă de pe cînd eram copil, am ieşit din sat de la noi ş-am pornit în lume. Şi oploşindu-mă într-o iarnă pe apa Prutului, la o perdea de oi, am stat pe lîngă nişte baci bătrîni la focuri care nu se mai stingeau niciodată. Şi acei baci vechi din pustie m-au învăţat lîngă foc acesta cîntec; dar m-au legat cu blăstăm să nu-l uit niciodată, şi, de cîte ori oi suna din cimpoi, să-l zic mai întăi şi mai întăi.

Iar după ce m-am despărţit de acei baci, aflaţi, stăpînii mei şi fraţii mei, că am trecui dincolo de Prut, sub mîna unui calic bătrîn, care nu era orb cu adevărat, dar ştia să cerşească tare frumos, cîntînd creştinilor spre a fi miluit. Avea meşteşug să pară că nu vede, şi cînd eram noi singuri îl auzeam rîzînd. Iar Domnul Dumnezeu îl ierta pentru asta, pentru că se ducea totdeauna la biserică şi se închina cuviincios la sfintele icoane.

Şi tot aşa se închina şi făcea cruce cînd, la o margine de sat din care ieşeam, se pregătea să fure o găină sau un miel. Şi rugîndu-se cu credinţă şi dreptate, Dumnezeu îl ajuta. Cu acel calic bătrîn am trecut printre moscali şi nimeni nu ne-a oprit — nici cei mari, nici cei mici, căci şi-n acea ţară a lor cerşetorii sînt oamenii lui Dumnezeu şi n-au nevoie de hîrtie cu pecete. Am umblat pe unde am vrut, prin tîrguri şi sate, şi pe la iarmaroace mari, şi creştinii ne miluiau din belşug. Din ce strîngeam, aveam de vîndut la crîşmari jidovi, ori la muncitori sărmani. Iar Ierofei, tovarăşul acela al meu, nu uita să cumpere din parale şi-o lumînăricăde ceară, ca s-o puie ia icoane. Sfinţii se bucură de dar, nu cunosc preţul lumînării şi nici nu pot afla că ne-au mai rămas carboave. De altminteri Ierofei le ţinea ascunse bine în chimir. Aşa am mers noi pînă la tîrgul cel mare al Chiului, ş-acolo ne-am oprit o iarnă ş-am cheltuit acele carboave agonisite.

Cît am stai, am trăit tare bine şi tare frumos în breasla noastră a calicilor orbi, unii fiind orbi şi alţii nu. Ş-am cunoscut acolo, ca la o şcoală, învăţăminte pe care nu le ştiam, deprinzînd cîntări jalnice şi meşteşugul breslei. Ş-apoi

pierind Ierofei la o petrecere şi la o bătaie într-o noapte, am fugit din Chiu ş-am umblat cu alți tovarăşi prin lume, pînă la o apă mare unde am auzit limbă tătărască. Am trăit bine o vreme şi-n tagma necredincioşilor, după aceea mi-a venit dor într-o primăvară să miros răşină de brad. Ş-am întors spatele către limbile păgîne şi fața către țara Moldovei. Iar în toată această vreme, stăpînii mei şi frații mei, eu am purtat cimpoiul cu mine ş-am cîntat, — neuitînd blăstămul bacilor de la Prut. De aceea ați auzit şi dumneavoastră acel cîntec. De plăcut mic nu-mi place. Însă trebuie să-l cînt. Şi de poftiți, vă pot zice unul mai mîndru şi mai cu haz.

Păşind eu înspre locurile mele, am întrebat de-un sat la apa Moldovei şi nu l-am mai aflat, căci se pustiise şi-l strămutaseră domnii şi boierii. Trecuseră ani mulți; pieriți şi morți au fost toți ai mei; iar puhoiul Moldovei le-a risipit mormintele şi le-a dus ciolanele la vale prin scruntare şi lunci. Am umblat atunci întrebînd de-un han de demult, care stătea şi-n vremea copilăriei mele la drumul împărătesc. Acel han, mi-au spus creştinii, nu departe de locul unde-a fost un sat Negoieşti, se cheamă în zilele noastie Hanu-Ancuței şi oameni care se duc la tîrgul Ieşului ori la Roman fac acolo popas mare.

Am venit la mirozną de brad ş-am trecut pe la acel han. De-atuncea nici mai ştiu cîți ani vor fi fiind. Iar acuma, ajungînd vremea să mă duc iar la Ieşi, la Domnie, să mă închin şi eu la moaştele sfintei Paraschiva de la Trei-Sfetite, înțeleg c-am făcut iar popas la acest han, carele se cheamă a Ancuței. Mulțămesc lui Dumnezeu c-am găsit cuvînt bun şi milă.

Stăpînii mei şi frații mei, pe cînd eram eu un prunc şi vedeam satul nostru care nu mai este şi țintirimul pe care l-au risipit apele, am auzit poveste adevărată de la un bunic al maicii mele, despre o minune a sfintei Paraschiva, unde ne ducem să ne închinăm eu şi liția Salomia. Acea minune s-a făptuit în vremea veche, fiind o strămoaşă a noastră aici trăitoare la acest han.

În acea vreme s-a fost ridicat asupra țării Moldovei, ca Antihrist, Duca-Vodă. Avînd neistovită poftă de argint şi aur, a prins a arunca biruri asupra norodului. Atunci s-a iscat o zicală: că ce-i greu peste bordeie? — Birurile lui Duca-Vodă. — Umblau slujitori călări cu suliți şi cu făclii. Luau vită, luau ştiubei, luau țol, luau bani. Cui se punea împotrivă, îi luau şi viața.

A ieşit în țară hoția domnească. Nu mai era chip să scape nimene de sub cumpăt. Fugeau noroadele peste graniță. Pînă ce-au nimerit nişte sărmani necăjiți, într-o toamnă, la Ieşi, la moaştele sfintei. Şi l-au pîrît pe Duca-Vodă, scăldînd racla cu lacrimi.

Atunci, îndată după această rugăciune, s-a clătit racla sfintei. Şi poporul fiind de față, în ziua de 14 ale lunii octombrie, la amiază, s-a întunecat cerul, s-au tulburat stihiile şa prins a bate o zloată cu vifor. Iar pînă a doua zi s-a pus troian. Şi noroadele s-au spăimîntat foarte.

În acea noapte a căzut de pe vînt demonul la curtea domnească şi, bătînd în geam cu gheara, a dat de ştire lui Vodă să lese în lumea asta toate bogățiile strînse şi să se gătească de cale pentru drumul cel fără întoarcere.

— A venit vremea luminate Doamne, să-ți dai socotelile şi să plăteşti ce-ai iscălit.

Căci el făcuse zdelcă{90} şi pusese iscălitură şi pecete, — ca să poată izbîndi atîta urgie asupra lumii.

Duca-Vodă a înghețat în patul lui de argint, auzind glasul. După aceea a răsărit ca sub bici şa răcnit la slujitor să-i înhame telegarii la carîte. Astfel a fugit, cu ce averi a putut strînge, pînă într-un sat din jos. Iar acolo, o dată cu viscolul, l-au ajuns nişte joimiri{91} leşi şi l-au prins, prădîndu-l de bani. Vestitorul nopții fiind de față, rîdea, şi l-a dat pe mîna celor duşmani. L-au apucat de grumaz şi l-au dus cu dînşii.

Găsind în calea lui omături şi troiene, mergea foarte greu şi i-au căzut caii. Atunci a scos din sîn trei galbeni, ce-i mai avea ascunşi, şi i-a pus în palma unui ticălos{92} țăran de rînd, pentru-o sanie cu oplene{93} ş-o iapă albă. Şi cu acea sanie

proastă a ajuns Duca-Vodă aici la han. Din toată averea de pe lumea asta nu mai avea nimica. Ş-a cerut bătrînei aceleia a noastre o ulcică de lapte de pomană. Iar ea nu-l cunoştea. Şi se tînguia că n-are:

— N-avem lapte, n-avem vaci, mămucă; n-avem, că ni le-a mîncat Duca-Vodă, mînca-l-ar temnița pămîntului şi viermii iadului cei neadormiți!

El a tăcut, şi-a plecat fruntea, s-a suit în sanie, s-a dus. Iar mai pe urmă s-a aflat cine a fost. L-au dus joimirii spre hotar. Dar la craiul leşesc n-a mai ajuns. A intrat cu iapa cea albă în singurătăți şi codri, a poticnit într-o rîpă, ş-a trecut pe tărîmul celălalt, în locul blăstămurilor. Ş-a rămas istoria acelei minuni de la om bătrîn la om bătrîn pînă în vremurile mai nouă.

Frații mei şi stăpînii mei, acestea-s lucruri trecute. Pentru plăcerea dumneavoastră de-acuma, dacă poftiți şi porunciți, eu pot să vă cînt altceva!

La aceste vorbe s-a petrecut un lucru la care noi nu ne aşteptam, oricîți răzăşi, negustori, cărăuşi şi oameni de rînd ne aflam acolo.

Comisul Ioniță a strigat că pofteşte cîntec. Însă Ancuța cea tînără, apropiindu-se de orb, l-a cuprins de mînă.

I-a zis:

— Am ascultat şi de la mama întîmplarea asta. Întoarce-te spre mine. Poate dumneata, uncheşule, vei fi fiind unul Costandin, despre care am auzit pe maică-mea spunînd că s-ar fi rătăcit prin lume.

— Eu sînt, răspunse bătrînul. Aşa mă cheamă.

Şi zîmbi întunericului. Apoi, cu degetele harnice, pipăi obrazul Ancuței.

Ea luă mîna care-o pipăia, o întoarse ş-o sărută. După aceea, sub aceleaşi degete, puse pită şi friptură. Săracul prinse iarăşi a rupe lacom din carne, cu dinți de fier.

Parcă uitase unde-i şi nu mai avea a spune nici un cuvînt. Noi îl priveam cu mare uimire; iar c-o uimire mai sporită decît a tuturora, clătinîndu-se uşor în zbaterile focului, se uita

comisul, nu atît spre sărmanul flămînd, cît spre acea dihanie care căzuse la pămînt alături de el, dezumflată şi moartă.

Istorisirea Zahariei fîntînarul

Încă înainte de a-şi fi sfîrşit orbul istorisirea, liţa Salomia începuse a nu mai avea astîmpăr, rupîndu-şi degetele şi muşcîndu-şi buzele. Apoi cînd Ancuţa i-a sărutat acelui pribeag mîna, punîndu-i dinainte alte fripturi şi plăcinte, nu se putu opri să nu mormăiască felurite vorbe către noi, cei mai aproape de dînsa.

— Iaca, astfel trăiesc unii fără grijă, măcar că-s nişte nevolnici. Umblă duşi de mînă de alţii, că ei singuri nu-s vrednici să calce doi paşi; şi pe unde ajung spun nişte minciuni, de stă lumea şi se uită la dînşii cu gura căscată.

— Cum minciuni, mătuşă Salomie? întreb eu. A spus nişte întîmplări din viaţa lui ş-o istorisire cu Duca-Vodă, care nici nouă nu ne este necunoscută.

— Asta ştiu eu că-i adevărată, că nici noi nu sîntem de ieri de-alatăieri, ş-am auzit şi ştim destule; — dar toate ale lui n-aţi auzit dumneavoastră cum le întorcea şi le sucea, ca să se plece o lume către dînsul? Parcă ce-i bun un hîrb? Nu-i bun de nimica. Aşa că eu una m-am umplut de năduf auzind şi mai ales văzînd.

— Mătuşă Salomie, tare te rog: nu te supăra. Dumneata nu cunoşti cum îi lumea? Ai fost femeie frumoasă în zilele dumnitale ş-ai purtat la gît mărgăritar, cum spunea moş Costandin. Apoi de ce-ţi ieşeau bărbaţii în preajmă, arătîndu-şi dinţii şi măgulindu-te? Iar la alte femei nu se uitau, căci nu erau ca dumneata. Astfel şi lumea asta de-aici adunată la lucrarea care se vede are plăcere s-asculte istorisiri; şi cine le spune mai frumos, acela are laudă mai mare. Bătrînul acela-i orb şi ticălos, dar ştie să spuie şi să cînte, avînd dar de la Dumnezeu.

Asemenea dacă te bucuri de-o floare că-i luminată şi are mireasmă, nu te poţi supăra pe cea care-i mohorîtă şi fără

miros, căci nu-i ea vinovată.

— Aceea-i bună de leac! se ascuți la mine lița Salomia.

— Precum spui, e bună de leac, şi ai dreptate, mătuşă Salomie, dar aicea noi nu ne-am strîns pentru meşteşuguri doftoriceşti. Asemenea ca şi orbul, au spus alții, înainte de-a veni dumneata, nişte istorisiri de s-a făcut crîncenă carnea pe mine şi n-am să le uit pînă la ceasul morții. Şi mai ales aşteptăm acuma să ne spuie comisul Ioniță una cum nu socot c-a fost ş-a mai fi.

— Vorbeşti de răzăşul cel uscat?

— De dînsul vorbesc, mătuşă Salomie.

— Apoi pe-acela mi se pare că l-am mai văzut eu şi l-am mai auzit şi altă dată. Într-adevăr, pare un om cum nu sînt mulți. Tot aşa, mă uit la toți, şi pe unii îi cunosc, văzîndu-i altă dată tot aici la han; şi mă-nduplec a crede c-or fi ştiind ş-or fi spunînd întîmplări. Însă ce crezare poate să aibă cel mai netrebnic dintre toți? Eu, care l-am adus şi l-am scos în vederea tuturor, stau deoparte; şi el e la mare cinste!

Dar acuma să zicem că nu-i vorba de mine, urmă lița Salomia, împungîndu-mă cu ochii. Dar iată, eu aicea, între dumneavoastră, mă uit la unul care s-a întîmplat să vadă nişte mari pozne în viața lui. Să spuie acela, — să vedem unde rămîn orbii? Ori s-ascultăm pe dumnealui comisul Ioniță, — aşa ni s-a şedea mai bine ş-a fi mai frumos!

— Mătuşă Salomie, întreb eu, de care pozne vorbeşti dumneata şi de care om?

— Uită-te şi-l cunoaşte. Stă între călugăr şi cioban.

— Acela-i moş Zaharia fîntînarul, mătuşă Salomie. Nu l-am auzit scoțînd glas de cînd sînt aicea. Dumnitale nu-ți plac orbii; dar iubeşti pesemne muții.

— Nu-i mut, nu te teme. Îi place tare băutura şi n-are cînd vorbi. Numai să-ți spuie ce i s-a întîmplat, ş-apoi să vezi!

— Ce i s-a întîmplat, mătuşă Salomie?

— Ce i s-a întîmplat? se amestecă şi răzăşul, fără să ştie despre ce-i vorba. Cui i s-a întîmplat?

— Uite, omului aceluia, cinstite comise Ioniță, răspund eu;

lui Zaharia fîntînarul. Îmi mărturisea mătuşa Salomia despre o poznă care s-ar fi petrecut cîndva.

— Unde?

— Să spuie el, comise, grăi liţa Salomia, cu glasul deodată îndulcit întreabă-l, să spuie întîmplarea din pădure de peste apă. Bădică Zaharie! strigă ea ascuţit.

Fîntînarul întoarse capu-i buhos şi barba-i încîlcită.

— Hău! răcni el, ca din fundul fîntînii.

— Bădică Zaharie, cinstiţii oaspeţi de-aici poftesc s-audă ce ţi s-a întîmplat dumnitale, cînd erai flăcău, în pădurea de peste apă.

— Aha! La Păstrăveni.

— Acolo, bădiţă Zaharie, într-o poiană pe care-o ştii dumneata.

— Într-o poiană care-a fost şi nu mai este, căci acea pădure s-a tăiat. Îi zicea poiana lui Vlădica Sas.

— Auziţi? vorbi liţa Salomia zîmbind. Apoi se apără de ulcica pe care i-o întindea răzăşul. Îţi foarte mulţămesc, cinstite comise, dar eu, fiind bolnavă de vătămătură, nu pot suferi în gură nici o picătură de vin. Nu beau decît rachiu. Pot gusta ş-o plăcintă dintre acelea, — care-i mai molcuţă, cinstite comise, căci nu mai am dinţi ca de demult — şi ca în vremea tinereţii nu mai pot muşca. Bună plăcintă, n-am ce zice: aşa le fac şi eu. Acuma parcă tot aş îndrăzni să iau măcar în vîrful buzelor oleacă de vin, mai ales că nu-i de cel vechi. Spune, bădică Zaharie, întîmplarea de la poiana lui Vlădica Sas.

— Care întîmplare? întrebă iar, alene, fîntînarul.

— Întîmplarea aceea cînd te-a chemat boierul de la Păstrăveni la curte şi ţi-a poruncit să-i cauţi apă în acea poiană.

— Aşa-i, încuviinţă Zaharia. Mă cheamă şi-mi porunceşte: Să-mi găseşti apă şi să-mi sapi o fîntînă în poiana lui Vlădica Sas. Acolo are să facă popas, în toamna asta, mare vînătoare domnească, — şi trebuie apă.

Zaharia fîntînarul se opri.

— Ei? îl îndemnă comisul.

— Atîta-i.

— Cum atîta? scuturǎ din cap liţa Salomia... Vinǎ-ţi, bǎdicǎ, în simţire şi spune toate: cum ai mers cu dînsul la faţa locului şi-ai bǎtut cu piciorul în pǎmînt ici, ai bǎtut cu piciorul în pǎmînt dincolo, — şi-ai ascultat semnele pe care le ştii. Pe urmǎ ai scos din chimir cumpǎna, — care niciodatǎ nu dǎ greş, şi-ai aşezat-o pe faţa pǎmîntului şi te-ai uitai la dînsa...

— Mǎ uitam, vorbi Zaharia, dar boierul acela, cuconu Dimachi Mîrza, macar cǎ se uita şi el, nu înţelegea nimica. Iatǎ, cu aceastǎ cumpǎnǎ am gǎsit eu apǎ în poiana lui Vlǎdica Sas.

Moş Zaharia trase din laturea stîngǎ a chimirului douǎ beţişoare rotunde şi îngemǎnate de lemn vechi şi lustruit. Încercǎ sǎ descurce din jurul lor nişte fire nevǎzute, şi sticli în bǎtaia focului un buburuz de argint.

— Cumpǎna asta, lǎmuri el, e din lemn de corn. He-hei! cine ştie cine a fǎcut-o şi cînd a fǎcut-o. A rǎmas de la bǎtrînii cei vechi, care au fost tot fîntînari, şi-au aflat cu dînsa fîntînile şi izvoarele, cum am aflat şi eu atuncea în poianǎ, faţǎ fiind cuconu Dimachi Mîrza. Asta-i.

— Ei, şi pe urmǎ?

— Spune, omule, îl sili iar liţa Salomia, cîrnind spre el nasul şi strîmbînd sprîncenele. Spune cum ai fǎcut poc! cu talpa opincii:

— Aici, cucoane, dǎm de apǎ.

— În acest loc?

— În acest loc, cucoane Dimachi. Dǎ-mi robi cu hîrleţe şi cazmale; porunceşte la douǎzeci de cǎrǎuşi s-aducǎ piatrǎ şi sǎ mi-o clǎdeascǎ alǎturi; dǎ-mi ajutoarele de care am nevoie şi ţidulǎ la rateş pentru bǎuturǎ; şi pe urmǎ, în scurtǎ vreme, te poftesc aici c-un pahar de cleştar, sǎ-ţi dau sǎ bei din el lacrima pǎmîntului.

— Aşa-i, încuviinţǎ Zaharia.

— Ei, şi dupǎ aceea boierul zice: Aşa sǎ fie şi sǎ-mi zideşti

fîntîna! Şi se duce cu fîntînarul la curte şi strigă la grămătic să-i aducă o pană de gîscă. După ce-i aduce pana de gîscă, cere cerneală ş-o măsuță ş-o bucată de hîrtie. Ş-a scris acea țidulă pe care o ceruse Zaharia. Pe urmă, a chemat pe slujbaşi şi le-a poruncit la fiecare ce are de făcut, ce robi să deie la săpat, ce oameni cu harabale să rînduiască la piatră, ce ajutoare să-i pregătească fîntînarului la zidărie, — şi, închinîndu-se toți, s-au dat cu dosul îndărăt şi s-au dus să împlinească poruncile.

— Aşa-i, încuviință iar Zaharia. A zvîcnit către ei: Țîst! — aşa avea el obicei să facă, — şi s-a uitat încruntat. Şi ei s-au dus cu mare frică.

— S-au dus, urmă liția Salomia, ş-au adus de toate la locul hotărît şi la vreme. Țiganii au început să sape cu hîrlețele şi să bată cu cazmalele; cărăuşii aduceau şi zideau piatra pe pajişte şi bădița Zaharia sta pe-o coastă, într-un pătul de frunzar, şi se uita la dînşii şi tot gusta dintr-un ulcior.

— Rachiu de drojdie de la Cotnari, întregi fîntînarul.

— Aşa este. Ş-a stat el aşa în colibă şi-n pătul pînă ce-au dat afară robii, cu hîrlețele, pămîntul negru, pe urmă au dat afară lutul, şi pe urmă au ajuns la nisip şi la prund. Şi cînd au ajuns la humă, bădița Zaharia s-a sculat în picioare ş-a venit la marginea gropii. Zice: Măi țiganilor, dacă vi-i sete, mai răbdați o țîră, căci în curînd dați de apă.

Aşa a fost cum a spus el şi cum arătase cumpăna.

Au dat, oameni buni, de apă ş-au mai săpat iarăşi — ridicînd afară mocirla cu ciuberele pe scripț. Ş-au săpat de-şi lepădau robii sudoarea cu palma de pe frunte. Şi întrebau: Mult mai avem, meştere Zaharie? Căci d-acu răzbim pe celălalt tărîm.

— Săpați, măi, zice fîntînarul, pînă ce v-oi spune eu: gata!

Ş-aşa — într-o zi se scoală iar şi porunceşte: Gata! De-acu aşezăm prag. Curățim frumos, punem sprijinitori bune şi începem a zidi.

Aşa au făcut. Şi s-a coborît el cu zidarii în fîntînă ş-au zidit. Iar cînd s-a scuturat frunza în poiană, a venit boierul cu

pahar de cleştar ş-a gustat apă, după hotărîrea lui Zaharia.

— Aşa-i! încuviinţă Zaharia. Cuconu Dimachi a făcut: Ţîşt! bună apă, bre Zaharie! Într-adevăr era bună apă. Decît eu vinul îl beau mai cu plăcere, căci mi-i mai cu priinţă.

— Ei, şi pe urmă? întrebă comisul.

— Pe urmă gata. Atîta-i. Am făcut fîntînă şi pace bună!

— Stai, bădică Zaharie, că nu-i aşa, urmă rîzînd liţa Salomia, căci eu am spus acestor oameni ce-ai văzut şi dumneata, şi te-am lăudat. Aşa că după aceea, sfîrşindu-se treaba fîntînii, a venit şi de la Domnie un călăreţ, vestind vînătoarea lui Vodă. Şi venind vestitorul, cuconu Dimachi a chemat iar pe toţi la porunca sa şi le-a hotărît să grijească locul în poiană şi să dureze colibe pentru popasul vînătoresc. Cînd a descălecat Vodă, Zaharia să-i înfăţişeze apă rece în ulcior, şi din ulcior să i-o toarne în pahar, — ş-alăturea să steie un ţigan cu chiseaua cu dulceţi şi cu linguriţă de argint pe tabla.

Toate fiind astfel rînduite, a venit Vodă la Păstrăveni cu mare alai.

— Vodă Calimah... observă fîntînarul. Avea o barbă, ia aşa de mare... Şi-ntruna şi-o pieptăna cu degetele.

— Şi venind Vodă cu mare alai, i-a ieşit cuconu Dimachi Mîrza înainte cu cucoana dumisale şi cu fata, căci avea o fată subţirică şi frumoasă. S-au închinat şi au sărutat mîna lui Vodă. Iar fata suspina şi plîngea.

— Ce este? a întrebat măria sa Calimah-Vodă. De ce suspină această copilă?

— De mare sfială, măria ta, a răspuns boierul. Şi s-a încruntat urît la copilă, zbîrlindu-şi sprîncenele. Iar fata aceea...

— Aglăiţa... întregi Zaharia.

— Iar fata aceea, Aglăiţa, n-avea altă ceva, decît o dragoste a tinereţilor ei pentr-un fecior de mazîl din Războieni. Fiind Ilieş Ursachi mazîl, boierul se răstise la el şi-i strigase: Ţîşt! să lipseşti din ochii mei, mişele, căci ai sucit capul fetei! — Iar acuma fata, nemaiavînd nici o nădejde pentru dragostea ei,

plîngea. Boierul a apucat-o de umăr, ş-a încleştat-o de braţ ş-a repezit-o îndărăt într-o cămară, ca să nu strice petrecerea, nici să oblicească Vodă de asemenea ruşine.

Întorcîndu-se spre cinstita barbă a măriei sale, se arăta cu obraz deschis şi vesel. Şi pe loc, chemînd pădurarii, i-a pus să numere de faţă cu Vodă ce căprioare şi mistreţi au în desimile şi rîpile de dînşii ştiute.

După ce-a fost petrecere a tot norodul, Domnia s-a culcat devreme, ca să se scoale de dimineaţă. Şi într-adevăr, Vodă a fost cel mai dintăi pe cal — şi cuconu Dimachi, alăturea de el, rînduia puşcaşi şi hăitaşi. Au pornit la pădure; au întins ei volocul de oameni ş-au bătut rîpi şi sihle, chiuind şi sunînd din cornuri.

Iar în vremea aceasta, Zaharia se grăbise către fîntîna lui.

— Aşa este! încuviinţă fîntînarul

— Şi-nainte de a ajunge la fîntînă, iată vede în cărare pe copila lui cuconu Dimachi. Plîngea cu palmele la tîmple şi umbla bezmetică printre copaci.

— Sărut mîna, duducă Aglăiţă, zice Zaharia. Dar de ce suspini şi plîngi mata aşa, ca după mort?

— Vai, Zaharie, strigă ea oprindu-se. Cum n-oi plînge, Zaharie, dacă eu m-am juruit morţii? M-am pus în genunchi la icoana Maicii Domnului ş-am rugat-o să facă o minune să se moaie inimile de piatră. Văzînd că la Vodă nu pot cădea şi nu pot spune nimic, de toţi simţindu-mă părăsită, chiar şi de maica mea, — am hotărît în cugetul meu şi-n inima mea că altfel nu pot face decît să-mi răpun viaţa. Eu, Zaharie, fără Ilieş Ursachi nu pot trăi. Aşa că mă duc să mă dau în fîntînă. Cînd a veni măria sa să beie apă, n-ai să-i poţi da ş-ai să-i spui: Luminate Doamne, iaca aşa ş-aşa. Fata boierului s-a zvîrlit în fîntînă.

— Ş-ai să săvîrşeşti mata, duducă Aglăiţă, o faptă ca aceasta?

— Am să săvîrşesc, Zaharie, zice fata. Întăi ş-întăi eu am trimis răspuns, prin ţiganca mea, lui Ilieş să vie aici, ca să petrecem acest din urmă ceas, ca nişte ibovnici fără grijă. Pe

urmă eu mă dau în fîntînă.

— Dar el n-are să te lese, duducă Aglăiță. Îl ştiu flăcău vrednic. Mai bine te fură şi te duce cu el.

— Atuncea nu mă mai dau în fîntînă, Zaharie... a răspuns fata rîzînd.

— Să nu te dai, duducuță! Mai bine să ai credință în mine. Şi după ce te-i întîlni cu dragostea domniei tale, veniți la mine la fîntînă, să vă închid eu în coliba de frunzar care este rînduită Domniei. Cînd se face popas la amiază, toată vînătoarea domnească vine în poiana lui Vlădica Sas. Eu înfățişez lui Vodă ulciorul şi paharul. Țiganul îi dă pe tabla chiseaua de dulceți şi lingura. După ce Vodă face: ha-ha! şi zice: bună apă! aferim! — eu mă dau la o parte şi el intră în colibă. Acolo vă găseşte pe dumneavoastră îngenunchiați, cu capetele plecate, plîngînd şi cerînd iertăciune... Atuncea măria sa vă ia de mînă şi vă saltă-n sus. Apoi vă pune mînile sale pe capete şi strigă să vie boierul să-şi primească în brațe copiii.

Eu socot, duduiță, c-aşa-i bine, şi altfel nu poate să fie decît cum socot eu că poate să se-ntîmple. Mai ales că, pe doi ibovnici, trebuie să-i ierte lumea. N-are ce le face!

Zaharia începu a rîde în barba-i zbîrlită, părînd mai uimit decît toți de o întîmplare ca aceea. Contenindu-şi rîsul, îşi lungi gîtul şi-şi înălță capul, cu ochii holbați, ca să afle ce-a mai fost. El ştia, dar altfel era povestea spusă de gură străină.

— Hm! mormăi el. Mi se pare că chiar nici n-au avut ce le face.

— N-au avut ce le face, urmă lița Salomia şi mai îndrăzni să apuce, cu cleştele a două degete, încă o plăcintă cu poalele-n brîu. Cît au stat acei tineri în sihlă, au ațintit urechea ca şi dihăniile, la chiotele gonaşilor şi la îndemnul surlelor. Apoi s-au tras către fîntînă şi Zaharia i-a dosit în colibă. Dar în astă vreme, Vodă cunoscuse de la un boier credincios al lui de ce lăcrămase copila sărutîndu-i mîna, căci asemenea lucruri îndată se află. Deci, după ce-a luat dulceți de cireşe amare ş-a băut paharul de apă — a făcut: ha-ha! şi

şi-a pieptănat barba cu degetele. Zîmbind s-a întors către curteni şi către norodul care era în poiană, căutînd parcă ceva.

— Mă rog, zice, unde-i credinciosul meu Dimachi Mîrza?

— Aici-s, măria ta.

— Aş vrea să ştiu de ce eşti mîhnit dumneata, boierule, şi nu-ți afli astîmpăr. Mare plăcere aş avea, credinciosule al meu, ca să văd aici, la masa noastră de vînătoare, în poiană, pe copila domniei tale... cum o cheamă?

— Aglăița, măria ta.

— ...Pe copila domniei tale Aglăița, dregînd vin vechi Domnului său, în cupă de argint.

Boierul foarte s-a spăimîntat, căci îi sosise şi lui veste de la cucoana domniei sale că fiica lor a fugit din casa părinților, ca să-şi facă o samă.

— Măria ta, a îndrăznit el, nu mai este vreme. Masa-i gata; vînătoarea aşteaptă...

— Aş dori să ştiu unde-i copila domniei tale în acest ceas... a zîmbit Vodă.

Atuncea Zaharia fîntînarul, fiind cu mare curaj ca la o vînătoare ca aceea, a scos din chimir cumpăna pe care ați văzut-o şi, potrivind-o între degete, a ținut-o neclintită. Iar buburuzul, ca o lumină, s-a clătit. Nimene nu înțelegea ce este. Nici boierul nu ştia ce răspuns să deie Domnului său.

— Aista-i Zaharia, fîntînarul domniei tale? a întrebat Vodă, țuguindu-şi buzele şi privind din înălțime.

— Da, măria ta.

— Ei, şi ce pofteşte?

— Nu ştiu, măria ta.

Vodă s-a posomorît către Zaharia:

— Ce ți-i voia, măi?

Zaharia n-a îndrăznit a răspunde nimica. Ci urmînd semnul cumpenei sale, a deschis uşa colibei Domnului. Şi Vodă a văzut pe tineri îngenunchiați şi cu capetele plecate.

Nimenea n-a înțeles cum s-a făcut asta şi s-a mirat mai ales Vodă de înțelepciunea cumpenei. Apoi pe urmă măria sa

şi cu Doamna au fost nănaşi, în tîrg la Ieşi, acelor tineri. Împăcîndu-se toţi, s-au veselit şi, din alai de vînătoare, au dat-o pe nuntă. Şi purcedînd la scaunul Domniei, au jucat întăi o toană aici, la hanu Ancuţei.

— Hm! făcu Zaharia clătinînd din cap şi închizînd gura; aşa este!

— V-am spus eu, sfîrşi baba, că acest fîntînar a văzut şi ştie lucruri mai presus decît alţii.

— Într-adevăr, Zaharia a spus o istorie frumoasă, încuviinţă domnia sa comisul Ioniţă de la Drăgăneşti. Deşi alţii ştiu şi mai frumoase şi mai minunate, — n-am ce zice. Aicea are el dreptare.

Zîmbea încremenit, privindu-ne ca prin sită şi legănîndu-se uşor. Era un ceas tîrziu, şi cloşca cu pui trecuse de crucea nopţii. Focul se stingea. Cei mai mulţi dintre oamenii de faţă închinau cătră pămînt oalele de lut şi, de trudă şi somn, le asfinţeau ochii.

Din dosul hanului veni deodată nechezatul iepei celei slabe a răzăşului. Aşa fel a ţipat — spăriat şi ascuţit — încît am răsărit din locul meu, de groază.

Liţa Salomia, rînjind, şopti încet:

— Să ştiţi că acesta nu-i ceas curat. Eu cunosc semnele nopţii şi mai ales pe ale lui. Şi calul l-a adulmecat, dînd strigăt.

Îl simţise şi hanul, — căci se înfioră lung. O uşă în fundurile lui se izbi. Se făcu tăcere la vatră şi, cu toţii privindu-ne, nu ne-am mai văzut obrazurile.

Liţa Salomia stupi în spuză de trei ori: Ptiu! ptiu! ptiu! şi-şi făcu cruce. În sfîrşit abia atunci s-a părut că ne luminăm. Şi demonul trecu în pustietăţile apelor şi codrilor, căci nu l-am mai simţit. Am rămas însă după aceea loviţi ca de o grea muncă şi abia ne puteam mişca, umblînd după cotloane ferite şi locuri de odihnă. Unii dormeau chiar unde se aflau, frînţi şi răsuciţi. Şi comisul Ioniţă însuşi, după ce a cuprins de după grumaz pe căpitanul Neculai sărutîndu-l, a uitat cu desăvîrşire că trebuie să ne spuie o istorie cum n-am mai

auzit.

Redactor responsabil: TEODORA POPA
Tehnoredactor: ION TUDOR
Dat la cules 02.10.1964. Bun de tipar 05.02.1965.

Apărut 1965. Tiraj 90.140 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m^2. Format 700X920/32. Coli ed. 26,34. Coli tipar 18. Planşe tiefdruck 1. A. nr. 16.821/1964. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 40933
la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
Piața Scînteii 1, Bucureşti, R.P.R

„...Dacă tot ceea ce s-a spus așa de frumos și de atingător despre opera mea este expresia unor adevăruri, dacă am izbutit să dau ceva valabil neamului meu apoi toate laudele pe care le primesc cu recunoștință vreau să le întorc umiliților și ofensaților vieții, acelora care s-au petrecut ca frunzele și florile anotimpurilor și care totuși mi-au transmis depozitul sufletului lor, ca să-l pun în fața lumii noue, mărturie pentru nedreptatea imensă pe care au suferit-o și pentru crima săvîrșită asupra lor de către asupritori. Din umilință, durere, foame, boli sociale și mizerie fiziologică, acest popor abia acum s-a eliberat...

Dacă am astăzi o bucurie, n-o am pentru laudele ce aduceți foilor pe care le-am înnegrit; am bucuria că, exprimînd sufletul acestui popor, am putut ajunge la ceasul dezrobirii lui."

Mihail Sadoveanu, 1950

Lei 5

{1} E.Lovinescu, *Critice,* vol.II, p. 97.

{2} *Idem,* p.205.

{3} *Idem,* pp. 110-l11.

{4} G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* p. 549.

{5} O amplă analiză a modului în care s-a oglindit creația sadoveniană în gîndirea critică din trecut și contemporană o aflăm în volumul monografic *Mihail Sadoveanu* de Savin Bratu.

{6} M. Sadoveanu, *Opere,* vol. I, E.S.P.L.A., p. 6.

{7} M. Sadoveanu, *Opere,* vol. I, E.S.P.L.A., p. 5.

{8} Mihail Sadoveanu, *Poezia populară,* în volumul *Evocări,* E.S.P.L.A., p. 16.

{9} Tudor Vianu, *Înțelepciune și politețe*, în vol. *Literatură universală și literatură națională*, E.S.P.L.A., p. 239.

{10} *Cislă* - oameni grupați la sfat.

{11} *Obraț* – veche unitate de lungime egală cu 26,76 m.

{12} *Cinchit* – ghemuit.

{13} Foalele.

{14} *Băteliște* – loc bătătorit de animale.

{15} *Țîhliș* – pădure de arbori tineri.

{16} *Cobuz* – instrument muzical cu coarde, asemănător cu cobza.

{17} *Jitar* — paznicul semănăturilor la țară.

{18} Rateș — han la drumul mare.

{19} *Opust* — stăvilarul morii.

{20} *Șușăniță* — fișie.

{21} *Tăbîltoc* — săculeț.

{22} *Opăcini* – vîsle scurte.

{23} *Vataman* — vătășel.

{24} A se îngurzi - a se înțepeni.

{25} *Suvac* – ac de desfundat luleaua.

{26} *Cobîlă* (*cobilă)*- scaun de înspițat roțile carului, care are forma unei potcoave.

{27} *Chilnă* – partea de dinainte sau de dinapoi, adăugată la coșul căruței.

{28} Draghină – loitra carului; fiecare din părțile laterale ale unui car, avînd forma unei scări așezate în lat.

{29} Cum o duci? (Fr.)

{30} *Tarași* – stîlpi care servesc la susținerea unui pod, zăgaz, etc.

{31} *Babă* – ciocan greu de lemn cu care se bat tarașii.

{32} *Cujbă* – suport de lemn de care se agață ceaunul.

{33} *Helge* — alb ca zăpada.

{34} *Cîșlărie* — stînă.

{35} *Zemnic* – pivniță, beci.

{36} *Temnic* — adăpost săpat în pămînt unde se țin stupii iarna.

{37} *Chihaie* – mai-marele pădurarilor.

{38} *Capaucă* – cățea de vînătoare.

{39} Stoler – tîmplar.

{40} *Strămurare* – prăjină lungă și ascuțită la vîrf cu care se îmboldesc vitele.

{41} *Zagară* — fundul căciulii.

{42} *Postavă* — lada în care curge făina la moară.

{43} Teică – cutie în care cad grăunțele la moară.

{44} *Măciucăriță* – unealtă cu ajutorul căreia se culege măciuca de pe jos, din fuga calului.

{45} *Brahă* – uruială de orz.

{46} Corect: *Gut morgen* (germ) – bună dimineața.

{47} *Glanț* – piele lăcuită.

{48} *Răpciune* – numele popular al lunii septembrie.

{49} O, cît sînt de murdari, bieții oameni! (fr.)

{50} Stai, ce sînt astea? (fr.)

{51} *Bernevici* — pantaloni țărănești, largi și groși.

{52} *Cimotie* – rudă.

{53} *Nahlap* – val de apă curgătoare.

{54} *Covru* – culcuș, cotlon.

{55} *Agestru* –îngrămădire de bușteni, crengi, etc. aduse de ape și așezate de ape la un cot al rîului.

{56} *Casîncă* – broboadă cu flori de mătase și franjuri.

{57} *Bertă* – șal de lînă.

{58} *Șleah* - drum.

{59} *Ocină* – bucată de pămînt moștenită.

{60} *Botfori* -cizme.

{61} *Coropcar* – negustor ambulant.

{62} *Arnăut* – slujitor înarmat.

{63} *Seleaf, sileaf* – brîu lat în care se purtau de obicei hangerul și pistolul.

{64} *Orîndă* – cîrciumă de țară.

{65} *Nefer* – slujitor înarmat.

{66} *Tufecci-bașa* – comandantul gărzii domnești.

{67} *Nagaică* – cnut.

{68} *Scruntar* – loc nisipos, pietros, la marginea unui rîu.

{69} *Solomonar* – vrăjitor.

{70} *Leică* – pîlnie mare de tablă.

{71} *Cotruță* – aici: colț ascuns.

{72} *Civit* – albastru-închis.

{73} *Contăș* – haină.

{74} *Dulamă* – haină lungă și îmblănită.

{75} *Carvasara – serviciu vamal.*

{76} *Boltă* – prăvălie.

{77} *Șușanea* – pușcă lungă, arnăuțească.

{78} *Agie* – organ administrativ însărcinat cu menținerea ordinii publice.

{79} *A oblici* – a afla, a prinde de veste.

{80} *Silă* – putere; aici: gardă.

{81} *Șaică* – luntre primitivă făcută din trunchiul unui copac.

{82} *Crunt* – aici: plin de sînge.

{83} *Scutar* – căpetenia ciobanilor într-o stînă.

{84} *Tohoarcă* - cojoc ciobănesc lung pînă-n glezne, făcut din piei de oaie neargăsite.

{85} *Fînar* – fanar, felinar.

{86} *Sodom* – sumedenie.

{87} *Șarabană* – căruță mare, acoperită.

{88} *Chersin – albie de frămîntat pîinea.*

{89} *Hojma* - mereu, într-una.

{90} *Zdelcă* – contract.

{91} *Joimir* – mercenar polonez.

{92} *Ticălos* – aici, sensul vchi: sărman, nenorocit.

{93} *Oplean* - lemnul transversal care leagă și fixează tălpile săniei.